„c’Amus
Străinul iuma Căderea
7 şiâmpăraţia
—...
Îi fr-Ct-Vi
RAO International PuWishing Company
CUPRINS
RAO International Publishing Company P.O. Box 37-198 Bucureşti, ROMANI
SA.
IA
ALBERT CAMUS
Rtcits; *Nouvelles*

Traducere din limba franceză GEORGETA HORODINCĂ (*Străinul*)
OLGA MĂRCULESCU (*Ciuma*) IRINA MAVRODIN (*Căderea*; *Exilul şi împărăţia*)
Prefaţă ROMUL MUNTEANU
Ediţia I

Coperta colecţiei
DONE STAN
CRISTIAN BĂDESCU
Pe copertă *SALVATOR DAU*, *Apoteoza* lui iomr (detaliu)
Noiembrie 1993 ISBN 973 – 96204 – 6 – 9

PREFAŢĂ

Există opere literare care au mai multe „intrări” şi „ieşiri”. Elocvente în acest sens sunt numeroase povestiri şi romane de Fr. Kafka, J. Joyce, M. Proust şi alţii. Pentru înţelegerea unor astfel de scrieri, faptul acesta nu este lipsit de semnificaţie. Maniera de organizare ideatică şi stilistică a unor texte indică adeseori şi modul lor cel mai fertil de abordare.

Opera literară a scriitorului francez Albert Camus (1913 – 1960) este şi ea organizată în acelaşi fel. Dar, spre deosebire de alţi scriitori, în centrul ei există un puternic nucleu teoretic, format din *Mitul lui Sisif* (1943) şi *Omul revoltat* (1951).

Cele mai reprezentative romane camusiene (*Străinul*, 1942, *Ciuma*, 1947V ca şi unele drame ale sale (*Neînţelegerea*, 1944, *Caligula*, 1944), au un caracter exponenţial, fiind saturate de ideile din eseurile sale, care au avut o rezonantă europeană. Dar, Albert Camus nu era un filosof şi nici nu-i făcea plăcere să fie denumit în acest fel. El avea, mai de Probă, structura unui moralist, aşa cum fusese, de pildă, ascal în secolul al XVII-lea. Nu încape îndoială că autorul *Mitului lui Sisif avea* întinse cunoştinţe în domeniul filosofiei. La Alger făcuse doar studii de filosofie, iar pentru licenţă a pregătit o lucrare despre Plotin şi Sf. Augustul. Jean Grenier, profesorul său de la ŢIniversitatea din Alger, a avut un rol imens în formarea sa intelectuală, fapt pe care Albert Camus l-a remarcat întotdeauna cu recunoştinţă.

Dar, dincolo de toate acestea, punerea temeliilor conceptelor de *om absurd* şi *literatură a absurdului*, ca şi formularea ipostazelor de *revoltă* şi *literatură a revoltei* presupune o largă arie de informare, susţinută de un spirit speculativ extrem de subtil. Albert Camus era familiarizat cu gândirea lui Descartes şi Pascal, Kirkegaard şi Schopenhauer, Max Scheler, dar cel mai aproape de *sensibilitatea absurdului* şi ideea de libertate fără Dumnezeu trebuie să fi fost Nietzsche, iar dintre scriitorii străini, Dostoievski, cu cele două romane ale sale *Crimă şi pedeapsă* şi *Fraţii Karamazov*.

Fără îndoială că personalitatea unui scriitor nu se defineşte doar în funcţie de informaţiile sale literare şi filoso

fiice, acumulate în tinereţe, iar mai târziu triate în vederea alcătuirii unui program, conceput ca un mod de-a fi în existenţă şi, totodată, ca un nucleu ideatic pentru creaţia literară. Or, cine urmăreşte evoluţia vieţii lui Albert Camus nu poate să nu observe caracteruf ei spectacular, configurat ca un destin tipic unui om de la marginea unei culturi, capabil să traverseze diverse obstacole până ajunge în centrul ei.

Născut la Mondovi (Algeria), Albert Camus este fiul unei servitoare de origine spaniolă. După numai un an de la naştere, tatăl său (francez-alsacian) moare în luptele de la Marna (1914), mama scriitorului fiind nevoită să se mute cu cei doi copii la Alger (Belcourt), unde va lucra cu ziua în casele oamenilor bogaţi. Vorbind despre cultul eului şi despre personalitate, scriitorul rememorează acel început greu, din perspectiva celui ce devenise. „Când privesc viaţa mea şi culoarea ei secretă, parcă simt în mine un tremur de lacrimi. Eu sunt deopotrivă aceste buze pe care le-am sărutat şi nopţile în «casa în faţa lumii», sunt copilul sărac şi aceasta dezlănţuire de viaţă şi ambiţie ce mă cuprinde în anumite clipe. Mulţi dintre cei care mă cunosc nu mă recunosc în anumite ceasuri. Şi eu mă simt pretutindeni asemenea acelei imagini inumane a lumii care-i propria mea viaţă”.

Un prieten al scriitorului, Morvan Lebesque, relatează că, în a doua jumătate a secolului trecut, Algeria era un loc de refugiu al unor oameni din Franţa, Spania, Portugalia şi Italia, care veneau aici fie să caute de lucru, fie din cauza unor pedepse pe care ar fi trebuit să le suporte în ţările lor de baştină. Integrarea acestora în mediul algerian era paşnică, iar conflictele cu arabii erau extrem de rare.

Perioada îndelungată de dominaţie franceză în Algeria s-a soldat cu formarea unei culturi franceze specifice, susţinută de şcoli, ziarele franceze, asociaţiile dintre oamenii de litere, în această ambianţă, Albert Camiis, copilul orfan, este sprijinit să meargă la gimnaziu, iar în

anii de universitate a fost stimulat şi îndrumat de elita intelectuală locală din care se va forma *Şcoala algeriană*. Or, Albert Camus nu este tipul intelectualului care să fi trăit *experienţa algeriană* cu detaşare, iar privirea lui să fi rămas îndreptată doar spre Paris, unde ar fi dorit să studieze.

Autorul *Ciumei* a trăit printre francezi şi arabi câteva decenii, în care relaţiile dintre aceştia nu cunoşteau discriminările rasiale.

Mişcările extremiste musulmane şi franceze au apărut mai târziu, iar intelectualii din *Şcoala algeriană* nu le-au acceptat niciodată. Oameni de litere ca Jean Grenier, Claude Freminville (tipograf), Rend Jean-Clot (pictor) şi Gabriel Audisio, ultimul fiind şi un teoretician al conceptului de *cultură mediteraneană*, s-au strâns într-o grupare destinată să caute poezia Algerului, tradiţiile sale, frumuseţile peisajului deşertic şi ale acestei lumi amestecate, în care arabii cu spiritul lor oriental erau mai mult decât o simplă pată de culoare. Librar şi editor, Charlot era gata să publice scrierile acestora, multe (fin ele apărând în revista *Rivages*.

Soarele, *marea* şi *tinereţea* constituiau cele trei mari teme în jurul cărora se polariza creaţia *Şcolii algeriene*.

Cu toate că Albert Camus era captivat în acei ani de literatura lui Andre Gide, iar ceva mai târziu de aceea a lui M. Proust şi *A*. Malraux, cea mai mare parte a creaţiei sale este impregnată de spiritul african, de poezia deşertului, de pasiunile şi conflictele existente în această lume orientală. Iată o mărturie elocventă în acest sens: „Oamenii aflăa aici, cât sunt tineri, o viaţă pe măsura frumuseţii lor. Urmează apoi declinul şi uitarea. Au mizat pe carne, dar ştiau dinainte că vor pierde. La Alger, pentru cine e tânăr şi viu, totul e refugiu şi pretext pentru victorii: golful, soarele, roşul şi albastrul coborând spre mare, florile şi stadioanele, fetele cu pulpe fragile” (*Vara la Alger*) *1*.

Albert Camus observă şi cântăreşte literatura europeană dinafară şi dinăuntrul ei. Anii petrecuţi de scriitorul francez la Alger şi Oran, ca şi întreg spectacolul străzii cu oameni bătrâni şi tineri constituie substanţa operei camusiene. Mai mult, eu sunt înclinat să cred că sentimentul trăirii fără speranţă şi al confruntării lucide cu

moartea s-a grefat pe mitul Mediteranei africane, relevat de spaţiul algerian.

Când Albert Camus şi-a exprimat convingerea că intelectualul este prin excelenţă un ins capabil să se *dedubleze*, el a pornit de la experienţa sa personală. Autorul *Străinului* este aşadar un european la Alger. Cartezian şi absurd, revoltat şi bântuit de fatalism, ateu cu faţa întoarsă spre un Dumnezeu mut şi absent, Albert Camus reprezintă o conştiinţă liberă şi-i *Caiete*, Bucureşti, 1971, p. 81.

1 *Exilul şi împărăţia*, Bucureşti, 1968, p. 69.

dezbinată. De la Baltasar Gracian până în zilele noastre nu cunosc un alt intelectual care să fi trăit cu atâta fervoare stările dilematice, antitezele, opţiunile contradictorii. De aceea, în *Caietele* sale, Albert Camus nu ezită să afirme că orice angajare dusă până la capăt înseamnă să accepţi cu aceeaşi forţă şi *pe de* şi *pe* un Gânditorul francez s-aş înţit obligat să precizeze *că negarea* nu înseamnă *abandon*, ci altă *alegere*. Bazată *pe forţă*, *iubire* şi *moarte*, creaţia literară camusiană nu repetă formule preexistente. Conjuncţia inedită între spiritul oriental şi cel occidental s-a soldat cu o nouă concepţie despre artă. „Toată strădania artei occidentale urmăreşte să propună imaginaţiei nişte tipuri. Şi istoria literaturii europene nu pare a fi altceva decât o suită de variaţiuni pe un tip de iubire ce nu există probabil în viaţă. E o simplificare: un stil. Occidentul nu zugrăveşte viaţa sa cotidiană. El îşi propune necontenit imagini car e-l înflăcărează”.

Este limpede că Albert Camus nu a pledat niciodată pentru o literatură de consolare a fiinţei umane. Aşa cum a făcut distincţia întreo*f Uosofie a evidenţei* care este împotriva inimii şi a spiritului, dar se impune prin sine, la fel există şi o *literatură a evidentei*, echivalentă cu *absurdul* Adeziunea scriitorului merge în această direcţie. El nu neagă posibilitatea ca fiinţa umană să aibă o *filosbfie preferenţială*, întemeiată pe armonie. Şi, dacă Albert Camus socoteşte că fericit este acel gânditor ce optează pentru gândirea de preferinţă, atunci este

limpede că el se găseşte în ipostaza filosofului sau a *scriitorului exilat* în existenţă.

Or, evidenţa absurdă, adevărurile palpabile, dar neacceptabile, erau în jurul său. În preajma licenţei, doctorii constată că tânărul absolvent este bolnav de tuberculoză, refuzându-i-se astfel dreptul de susţinere a tezei. Din cauza bolii nu poate rămâne nici la universitate, mei într-o altă şcoală mai importantă din Alger. Căsătorit la douăzeci de ani, divorţează foarte repede. Se întreţine din slujbe minore, dar nu renunţă să facă sport şi să joace teatru. Scrie articole incendiare la *Alger republicam* şi intră în conflict cu extremiştii de la *Echo d'Alger*. Cele câteva călătorii în Europa (Grecia, Italia, Spania etc.) se vor transforma mai târziu în literatură.

În pofida dificultăţilor şi a orizontului politic tot mai întunecat, Albert Camus a publicat culegerea de povestirii *Caiete*, p. 179.

Fata şi reversul (1937) la micul editor algerian Charlot. În 1938 apare *Nunta*, la acelaşi editor. În acelaşi an, termină drama absurdă *Caligula*, pusă în scenă la Alger de *Thiătre de l'équipe*.

În această perioadă, scena politică europeană era tot mai încărcată de evenimente tragice. În 1939, de pildă, se termină războiul civil din Spania şi se declanşează războiul mondial. În pofida stării sale precare de sănătate, Albert Camus scrie cu o rară febrilitate. În 1940, când terminase romanul *Străinul*, a fost obligat de autorităţi să părăsească Algerul. Aşa a venit Camus ca reporter la *France-Soir*, dar pentru puţină vreme, fiindcă Parisul a fost ocupat de trupele germane. În această atmosferă apăsătoare, scriitorul francez începe să elaboreze *Mitul lui Sisif*. După un popas la Lyon este nevoit să revină în Algeria (Oran), unde a terminat eseul despre *omul absurd* şi *literatura absurdă*. În 1942 apare *Străinul* la Gallimard. Scriitorul intrase în rezistenţă în gruparea de la *Combat*. Dar dinamica evenimentelor este atât de mare încât Camus, grav bolnav, nu putea rămâne multă vreme într-un anumit loc. După un nou popas la Lyon, apoi la St. Étienne, Camus este trimis de cei de la *Combat* ca lector la Gallimard (1943). În acest timp apăruse *Mitul lui Sisif* şi prima *Scrisoare către prietenul german*, următoarea fiind publicată un an mai târziu, când a fost eliberat

Parisul.

După război, prestigiul lui Albert Camus a crescut repede, atât pe teritoriul Franţei cât şi pe alte continente. Piesele lui de teatru au început să fie jucate de mari actori în diferite oraşe. Scriitorul călătoreşte în Statele Unite (1946) şi America Latină (1949).

În 1947 apăruse *Ciuma*, iar în 1951, *Omul revoltat*. Se poate spune, aşadar, că liniile fundamentale ale literaturii camusiene s-au’stabilizat în mod definitiv. Acum va începe altă luptă, de apărare a punctelor sale de vedere, de departajare de alţii.

Cercetătorii care au urmărit evoluţia prozei camusiene în totalitatea sa au putut să constate că între eseurile şi povestirile sale de început (*Faţa şi reversul*, 1937, *Nunta*, 1938) sunt asemănări evidente cu cele din a doua parte a carierei sale literare (*Vara*, 1954, *Căderea*, 1956). Toate aceste scrieri sunt traversate de o undă lirică, de un patetism discret, ca şi de o articulare stilistică deschisă spre culoare, pitoresc, exotic, uneori chiar spre poematicul pur. Lipsite de un suport teoretic dominant, eseurile şi povestirile scriitorului din aceste extreme ale activităţii sale sunt sensibil diferite de arta

romancierului din *Străinul* şi *Ciuma*, albă, demonstrativă, până la marginea tezismului filosofic. Este incontestabil faptul că *Mitul lui Sisif* (1943) a întreţinut un climat intelectual coagulant, evident în *Străinul* (1942), prelungit în *Remarcă la revoltă* (1945) şi transmis într-o manieră mai complexă în mesajul din *Ciuma* (1947).

Mitul lui Sisif reprezintă astfel coloana ideatică fundamentală pe care au fost grefate romanele scriitorului. Problema sinuciderii se configurează în acest eseu ca o alternativă morală şi intelectuală. Omul camusian din *Mitul lui Sisif* funcţionează ca o conştiinţă semnificantă. Dar intenţia de-a cunoaşte o fiinţă umană* care se configurează ca un dat ontologic se izbeşte de opacitatea existenţei, de refuzul acesteia de-a se lăsa investită cu sensuri. În această etapă a deschiderii eului cunoscător spre lume se cristalizează *alternativa sinuciderii*, asemănătoare cu un adevărat *pariu existenţial* Constatarea că viaţa nu

are sens, că totul nu este decât o imensă repetiţie, întreruptă de moarte, poate duce la *refuzul vieţii*, sinuciderea fiind o formă de revoltă.

Cea de a doua alternativă pe care o putem desprinde din *Mitul lui Sisif* vizează descoperirea absurdului şi acomodarea prin indiferenţă cu trăirea limitată, barată de o moarte inevitabilă. Din moment ce atât raţiunea cât afectele fiinţei umane se izbesc de opacitatea inexpugnabilă a existentei, înseamnă că tensiunea dintre conştiinţa semnificantă şi eşecul gnoseologic al acesteia se rezolvă printr-o *suspensie*, ocupată de starea de *indiferentă clarvăzătoare* a trăirii vieţii ca o imensă *repetiţie*. Marca trăirii *omului absurd* care a acceptat confruntarea' lucidă dintre *conştiinţă* şi *existenţă* ca o trăire eroică, fără sens, este conferită de *cantitate*. Ajuns la acest stadiu, omul absurd încetează să mai explice lumea, el o simte, o încercuieşte, o descrie. Experienţa profunzimii este astfel înlocuită cu aceea a diversităţii.

Năzuinţa maximă a omului absurd conceput de Albert Camus este creaţia. Autorul ne previne că arta nu trebuie privită ca o cale de evaziune din absurd, ci ca o relevare a acestuia, o ieşire a spiritului din sine spre a-i arăta celuilalt „cu precizie calea fără ieşire pe care mergem cu toţii”. Sub semnul raţionamentului absurd, creaţia urmează indiferenţei şi descoperirii. Ea marchează punctul din care ţâşnesc „pasiunile absurde şi unde raţionamentul încetează”.

Creatorul imaginat de scriitorul francez este asemănat cu un *mim*. Şi totuşi, spiritul mimetic cerut de Albert Camus artistului nu are nicio legătură cu arta ca mimesis la clasicii antichităţii sau, mai târziu, la Zola, Balzac, Th. Mann. Dacă absurd nu este realul în sine, ci relaţia dintre conştiinţă şi lume înseamnă că artistul absurd trebuie să ajungă la acest stadiu de refuz al semnificaţiilor, de privire indiferenţă asupra lumii. „Opera de artă întruchipează o dramă a inteligenţei a cărei dovadă nu o face decât în mod indirect. Opera absurdă pretinde un artist conştient de aceste limite şi a artă în care concretul nu semnifică7 mai mult decât el însuşi”.

Omul absurd trăieşte fără speranţă; iar creaţia nu are pentru

nimeni un rol consolator. Aşa explică Albert Camus de ce poate autorul renunţa la opera-sa.

Am văzut că omul absurd poate fi întruchipat de *actor* sau de *cuceritor*. Şi unul şi altul trăiesc viaţa ca o repetiţie. Rămâne deschisă întrebarea de ce numai creatorul absurd poate ajunge la o transgresare a eului şi la întâlnire cu altul? Omul de ştiinţă nu poate face nimic în acest sens, în vreme ce filosoful creează o lume a sa, rezultată din dezacordul ce-l desparte de propria experienţă. Dar, după experienţa absurdului nu mai rămâne nimic. Între nevoia conştiinţei de claritate şi opacitatea existentei se instalează nihilismul, imobilismul, care trebuie depăşit. Or, mişcarea aceasta nu se poate realiza decât prin revoltă. În cartea sa *Omul revoltat*, Albert Camus atrage atenţia asupra faptului că starea de revoltă presupune o valoare care o anticipează; nihilismul pur nu oferă o astfel de motivaţie. Aici intervine şi separarea de J.P. Sartre şi de existenţialism în general, care aşază valoarea după act. Scriitorul reybitaţ, ca şi omul modern, nu are Tairazar acestei insurecţii a individului oprimat doar o motivaţie egoistă dar nu este vorba nici de o simplă comunitate de interese. Prin revoltă *individul* se întâlneşte cu *ceilalţi*, dincolo de interese, care pot fi divergente. De aceea, autorul numeşte acest proces ce duce la solidaritatea umană *revoltă metafizică*.

Dar înainte de-a scrie această operă, Albert Camus fusese martorul şi actorul unor evenimente tragice. Războiul, lagărele de concentrare, luptele politice de culise, toate acestea au lăsat în urma lor un val uriaş de crime. Concepute în acest context, cele două volume de eseuri ale lui Aibert Camusi *Mitul lui Sisif*, Bucureşti, 1969, p. 101.

Mitul lui Sisif, p. 103.

enunţă două întrebări: 1) dacă individul are dreptul să se sinucidă (*Mitul lui Sisif*), 2) dacă omul are dreptul să-l ucidă pe un altul (*Omul revoltat*). Albert Camus pleacă de la observaţia că însuşi *Codul Penal* distinge *crimele pasionale* de *crimele logice*. Primele sunt comise, de obicei, de tineri îndrăgostiţi şi sunt destul de rare. Celelalte sunt

înfăptuite de adulţi şi au o frecvenţă mai mare. Gânditorul francez afirmă că *realitatea momentului* aparţinea în vremea sa *crimei logice*. Într-o epocă a expansiunii ideologiilor, oamenii se cuvine să stabilească o regulă privitoare la crimă, care-şi caută adeseori un alibi în filosofie: dacă Dumnezeu este mort, cum au proclamat Nietzsche şi Dos toievski, omul are libertatea să ucidă. Nihilismul contemporan absolut acceptă *sinuciderea*, alunecând uşor spre justificarea *crimei logice*.

Scriitorul francez demonstrează că existenţa absurdului, capabilă să releve starea de indiferenţă, condamnă crima, Pentru a demonstra că „viaţa este absurdă, conştiinţa are nevoie să fie vie", Camus recunoaşte că absurdul „ca regulă a vieţii, este contradictoriu. Or, experienţa absurdă duce la revolia. Aceasta se „naşte din spectacolul lipsei Je raţiune, în faţa unei condiţii netirepte şi de neînţeles". Bar revolta presupune ieşirea din haos, ordinea, acţiunea. Acţiunea aceasta de ordonare poate şi ea să ducă la justificarea *crimei logice*. Revolta ce depăşeşte absurdul presupune totuşi anumite valori durabile. Individul revoltat nu apără doar valorile sale, ci şi ale altora. De aceea, orice stare de revoltă care neagă total drepturile altora şi duce la distrugerea comunităţii este echivalentă cu *o crimă*. Din aceste motive, revolta camusiană are limite absolut necesare, impuse de spiritul său umanitar. Războiul şi crimele epocii sale l-au dus pe Camus la concluzia că *nu totul este permis*, cum crezuse o anumită vreme. „Adevărata dramă a gândirii revoltate este astfel anunţată. Pentru a fi, omul trebuie să se revolte, dar revolta sa trebuie să respecte limita pe care o descoperă în ea însăşi şi acolo unde oamenii care se întâlnesc încep să fie. Camus a simţit apoi nevoia să adauge că nu revolta în sine este nobilă, deoarece chiar şi ceea ce obţine sau pretinde poate fi mârşav. În numele unor astfel de principii, scriitorul respinge crima, aşa cum printr-un alt gen de argumente demonstrase inutilitatea sinuciderii.

Aşa cum Camus a stabilit puternice corelaţii între artă şi absurd, la fel va căuta să precizeze raporturile dintre creaţie şi revoltă. „În artă, scrie Camus, revolta se desăvârşeşte şi se perpetuează în adevărata

creaţie, nu în critică sau în comentarii. Din partea sa, revoluţia nu se poate afirma decât în civilizaţie, nu în teroare sau tiranie”.

Nihilistă în mare măsură, arta din vremea lui Camus pendula, după părerea sa, între formalism şi realism. Negaţia iraţională a transformat limbajul în delir. Marele stil se bazează, după opinia scriitorului, pe *stilizarea invizibilă*. Albert Camus rămâne un adept al limbajului clasic francez, acomodat cu sensibilitatea modernă. Frazele sale sunt tăioase şi limpezi, ca unele asprimi de tăieturi în rocă.

Scris înainte de *Mitul M Sisif*, romanul *Străinul* este infuzat de climatul sensibilităţii absurde Meursault, micul funcţionar algerian, se întâlneşte cu absurdul din întâmplare. El es le” ca insul anonim din filosofia lui Heidegger şi Sartre, omul în stare de somnolenţă, care încă n-a descoperit absurdul decât printr-o crimă involuntară, ce se va solda cu condamnarea sa fa moarte. Intriga romanului este alcătuită ca o povestire. Accentul cade pe evenimente mari şi mici, amestecate în mod programatic. Amănuntele sunt aglomerate masiv, informaţiile colaterale evenimentului central iniţial (moartea mamei) sunt gata să-l sufoce pe acesta. Relatarea este la persoana întâi. Naraţia descriptivă este total golită de orice participare afectivă. „Astăzi a murit mama. Sau poate ieri, nu ştiu. Am primit o telegramă de la azil: «Mama decedată. Înmormântarea mâine. Sincere” condoleanţe.» Asta nu înseamnă nimic. Poate că a fost ieri”.

Albert Camus îl înfăţişează pe Meursault într-o stare de totală indiferentă. Drumul la azil, priveghiul; pectul oamenilor bătrâni, reruzul lui de-a i se deschide sicriul pentru a-şi vedea mama moartă, convoiul de înmormântare, totul este descris ca un decor de film suprarealist. Motivul soarelui ce urca pe cer şi dogoarea lui puternică, constituie prima modulaţie a *luminii*, proiectate pe această scenă mută. Momentul evocării nu coincide cu timpul săvârşirii evenimentului.

Primul capitol al cărţii stă astfel sub semnul morţii mamei, raportul dintre mamă – fiu traversând astfel mai multe scrieri ale autorului. *Apa*, *lumina*, *erosul carnal* sunt integrate în

1 *L'homme revolta*, Paris, 1963, p.17.

2 Op. cit., p. 35.

3 *Ibidem*.
1 *L'homme revolta*, p. 325.
2 Vezi *infra*.

textura din *Străinul* pe măsură ce Meursault trece prin culoarul difuz al experienţei sale absurde. Personajul lui Albert Camus trăieşte experienţa absurdului într-o altă manieră decât none roul lui Sartre, Antoine Roquentin din *Greaţa* (1938). Pentru Meursault absurdul se configurează prin diverse detalii ale hazardului cu care se întâlneşte pe parcursul vieţii sale. Trăirea personajului camusian este mediată cu precădere de *senzaţii* Lui Meursault îi este foame şi sete, îi este cald şi frig. Universul său de viaţă este aplatizat. Meursault nu cunoaşte încă valoarea, deci nu poate stabili anumite ierarhii între întâmplări. Faptele cotidiene trec pe lângă el ca şi cum s-ar scurge pe nişte benzi mecanice. Zgomotul tramvaielor, forfota tinerilor din mahalaua oraşului, cafenelele pline sau goale, toate acestea fac parte dintr-un decor al străzii, înregistrat fără nicio participare afectivă. Până şi gesturile personale sunt enunţate la modul pur constatativ. Spaţiul este plin de obiecte peste care se suprapune rememorarea unui eveniment: „Am vrut să fumez o ţigară la fereastră, dar aerul se răcise şi mi s-a făcut niţel frig. Am închis ferestrele şi, întorcându-mă în cameră, am văzut în oglindă un capăt al mesei pe care lampa mea cu alcool se învecina cu nişte resturi de pâine; M-am gândit că mai trecuse o duminică, de bine, de rău, că mama era acum înmormântată, că aveam să-mi reiau lucrul, şi că, pe scurt, nimic nu se schimbase".

Accentul cade pe atmosfera de plictis şi indiferenţă. Peste aceasta autorul suprapune întâmplări şi-personaje banale, situate la marginea trivialului. Naraţiunea colectează astfel, în peisajul ei vag colorat, porjtretul unui bătrân (Sala-mano) care şi-a pierdut câinele, istorisirile unui vecin dubios (Raymond Sintes) despre încurcăturile lui amoroase şi conflictul cu un necunoscut etc. Apropierea de evenimentul fundamental al romanului este lentă şi aproape imprevizibilă. Acuplarea cu o tânără funcţionara1 nu ridică tensiunea

intrigii. „În timp ce ne îmbrăcam pe plajă, Marja mă privea cu ochi strălucitori. Am sărutaţ-o. Din clipa aceea nu am mai vorbit. Am strâns-o lângă mine şi ne-am grăbit să găsim un autobuz, să ne întoarcem, să mergem la mine şi să ne aruncăm pe pat. Libidoul sexual nu joacă un rol deosebit în viaţa acestui personaj. Atunci când Meursault estre întrebat de Maria dacă vrea să se căsătorească, este evident că pentru el faptul acesta nu prezintă nicio importanţă. Trăirea cantitativa a acestui personaj este absolut întâmplătoare, viaţa găsindu-se sub semnul *provizoratului* până în faza finală a existenţei sale. De aceea, putem spune că până şi confruntarea cu evenimentul-destin (crima) are un caracter întâmplător.

Venit pe plajă, grupul de prieteni al lui Meursault nu avea nicio intenţie agresivă. Întâlnirea cu cei doi arabi, dintre care unul era fratele fostei iubite a lui Raymond, cu care acesta mai avusese un conflict, făcea totuşi din Meursault un personaj de rezervă, în cazul că ar fi apărut al treilea. Când un arab scoate cuţitul şi-l răneşte pe Raymond, apoi fuge, acesta i-a dat revolverul lui Me urşault, fiindcă era rănit la mână.

După două ore, arabul era din nou pe plajă, iar Meursault înainta în aceeaşi direcţie, din întâmplare, orbit de o adevărată baie solară. Evocarea acestei situaţii absurde de către Meursault este” elocventă.

„Ştiam că e stupid, că nu voi scăpa de soare deplasându-mă cu un pas. Dar am făcut un pas, un singur pas înainte. Şi, de astă dată, fără să se ridice, arabul a scos cuţitul pe care mi l-a arătat în soare. Lumina a ţâşnit din prel ca o lamă lungă, strălucitoare, care mă lovea în frunte”.

Crima este integrată de scriitor într-o conjunctură. Nisipul era fierbinte, soarele ardea, aerul era aprins, iar lama lucitoare a cuţitului părea a fi cât un paloş. Actul crimei este departajat în secvenţe mai scurte: „Toafă fiinţa mi s-a încordat şi am crispat în m-a pe revolver. Trăgaciul a cedat, am atins pântecele lustruit al patului armei şi aici, în zgomotul deopotrivă sec şi asurzitor, a început totul”.

Abia după ce Meursault trage şi cele patru focuri asupra

(arabului inert se pare că se trezeşte dintr-o stare de

buimăceală sau de somn al conştiinţei: „era ca şi cum aş fi bătut patru bătăi scurte în poarta nenorocirii”.

Spre deosebire de Dimitri Karamazov, care are conştiinţa păcatului deşi nu el şi-a ucis tatăl, Meursault nu are conştiinţa

(Crimei, după comiterea ei. El intră la închisoare cu gândurile

I unui om liber.

Refuză avocatul din oficiu, despre care spune mai târziu că nu-l înţelege. La întrebarea judecătorului de ce a tras într

1 Vezinfra.

2 Vezi *infra*.

1 Vezi *infra*.

2 Vezi *infra*.

3 Vezi *infra*.

un om căzut nu ştie ce să răspundă, iar în privinţa faptei sale mărturiseşte că nu simte nevoia să se căiască, fiind doar plictisit. Şi mai ciudate i se par depoziţiile martorilor (prieteni, oameni de la azil), care insistă asupra faptului că nu a plâns la înmormântare, a fumat, nu şi-a iubit mama etc. Juraţii au fost şi ei neplăcut impresionaţi de faptul că, după decesul mamei, Meursault s-a dus la film şi a făcut dragoste. Procesul lasă astfel impresia că *totul e adevărat şi nimic nu-i adevărat*, Meursault fiind gata să-l întrebe pe avocat cine este totuşi acuzatul? Dar motivaţia acuzatului (soare, zăpăceală) stârneşte ilaritate, iar avocatul pledează pentru o *crimă logică*, deci calculată cu anticipaţie.

Meursault este condamnat la moarte. Abia atunci se trezeşte în el starea de revoltă. Refuză căinţa în faţa preotului şi doreşte ca în ziua execuţiei spectatorii să-l privească plini de ură. Dacă existenţa nu are sens, nici timpul nu are sens. După descoperirea absurdului, eroul lui Camus moare fără speranţă şi regrete.

Albert Camus a conceput un personaj de laborator, ieşit din plămada tezelor sale. Jocul logic este captivant, chiar dacă astăzi pare neverosimil. Dar acest personaj este *simbolul absurd* al *crimelor logice*.

STacă în *Străinul* oamenii nu pot comunica între ei şi nu pot să

se facă înţeleşi, în *Ciuma* viaţa se configurează ca o trăire catastrofici, destinată să-i facă pe oamenii izolaţi să ajungă la înţelegerea unui pericol comun şi a unui destin al tuturor.

Spre deosebire de cartea lui Defoe, *Jurnal din anul ciumei*, unde această boală cumplită este înfăţişată ca un flagel real, în opera lui Albert Camus maladia are un caracter simbolic.

Romanul scriitorului francez este parabolic şi demonstrativ, iar cele mai multe personaje au un caracter exponenţial. Este cunoscut faptul că ui romanele parabolice planul fictiv este prezentat ca real. Acreditarea lui se face la modul literar prin mijloace specifice realismului. Personajele stilizate nu sunt decât mici acte de exagerare în acest sens.

Albert Camus a rămas unul dintre marii scriitori moralişti ai Franţei. Dar o morală fundamentată pe *absurd*, care eventual lasa liber accesul spre valoare, este problematică şi lipsită de putere de persuasiune. De aceea, *Ciuma* este un'apel la starea de veghe împotriva răului, la solidaritatea umană cerută de unele evenimente limită. Scriitorul cunoscuse doar tragedia

Franţei ocupate de germani, lupta în rezistenţă, replierea la Oran, oraşul în care va localiza intriga din *Ciuma*.

Intriga romanului se declanşează cu o lentoare programatică. Albert Camus se comportă ca un martor şi reporter al vieţii din Oran, înainte de evenimentele din 194. ... relatate în cronici. Cititorul află astfel că Oranul este un oraş algerian obişnuit, o prefectură franceză. Anotimpurile se scurg pe neobservate, oamenii muncesc mult, apoi se duc la cafenea. Mai greu este să fii bolnav; climatul dur nu este prielnic celor loviţi de boală, iar moartea singuratică nu este deloc confortabilă în acest oraş. Dar în pofida acestor neajunsuri, Oranul este un loc îmbietor, capabil să-i fixeze pe oameni.

Ca şi în *Procesul* lui Kafka sau în *Rinocerii* de E. Ionescu, evenimentele anticipatoare ale răului fundamental se scurg cu o mare încetineală, semnele prevestitoare ale catastrofei fiind înţelese cu întârziere. La fel ca în romanul lui Kafka, debutul intrigii principale se configurează ca o surpriză: „În dimineaţa lui 16 aprilie, doctorul

Bernard Rieux ieşi din cabinetul său şi dădu peste un şobolan mort…” Pentru medic întâmplarea este ciudată, iar pentru portar de-a dreptul aberantă. După primul şobolan viu, sunt găsiţi trei morţi, apoi doctorul observă că un muncitor arunca undeva o fadă cu şobolani. Semnele avertizatoare ale unui rău misterios nu sunt încă percepute de locuitorii oraşului Oran, încorsetaţi total de preocupările lor cotidiene. Doctorul Rieux se pregăteşte să-şi trimită soţia bolnavă într-un sanatoriu. În oraş vine Raymond Rombert, gazetar francez dornic să cerceteze starea sanitară a arabilor, chiar dacă *adevărul* nu poate fi spus total. Doctorul îi propune acestuia să scrie un reportaj despre şobolani. Apariţia acestora tot mai frecventă, moartea lor pe scări, în poduri sau în pivniţe, face din ei un termen de referinţă sau de reglare a vieţii din Oran.

Naraţiunea camusiană începe să funcţioneze ca o avancronică a unor evenimente anunţate. Emisiunile de radio, ziarele dau statistici tot mai mari cu şobolani morţi. În oraş sporeşte doar starea de nelinişte. Bănuit, flagelul previzibil nu este încă numit.

Personajele romanului intră în scenă pe rând. Fiecare dintre aceştia a avut o *preexistenţă* înaintea invaziei de şobolani, un anumit comportament, câteodată chiar un ideal. După ciumă, multe personaje ale cărţii nu vor mai supravieţui, în această ambianţă, Jean Tarrou făcuse unele însemnări despre ciumă, părintele Paneloux era convins că flagelul ce se anunţă reprezenta o pedeapsă meritată, dată de cer oame

nilor, Joseph Grand era funcţionar la primărie, preocupat să scrie o carte perfectă, iar enigmaticul Cottard, ce încercase să se spânzure, era un nebun ce se dezlănţuia pe parcurs.

Când se retrag şobolanii, se declanşează ciuma. Ganglionii inflamaţi ai bolnavilor, febra ridicată, respiraţia grea, indică semnele *ciumei* Bătrânul Castel recunoaşte boala, dar în oraş nu era ser pentru vaccin, iar prepararea lui cerea timp.

Naraţiunea parabolică capătă o complexitate simbolică, prin această descriere minuţioasă a bolii, a stării celor ciumaţi, trimişi cu

forţa în locuri izolate, ca şi a fricii ce se instalează peste tot. Carantina, izolarea totală a oraşului de exterior, interdicţia fermă de ieşire şi intrare sunt ultimele elemente prin care Albert Camu'spune în lumină *starea de exil interior*. Dornic să-şi revadă iubita, gazetarul parizian Raymond Rambert încearcă să evadeze, dar în final se răzgândeşte. Nu se mai simte *străin* în Oran, ci unul dintre cei de *acolo*, gata să-i ajute pe ceilalţi.

Albert Camus demonstrează astfel că oamenii se unesc în faţa suferinţei şi a morţii, unora dispărându-le şi spaima faţă de moarte. În echipele de salvare organizate de Tarrou şi de Rieux vin tot mai mulţi voluntari ce-i înlocuiesc pe cei morţi. Şi astfel, în timp ce unii mor, alţii fură din casele rămase pustii şi le dau foc, oamenii simt că au nevoie unii de alţii, realizându-se un adevărat nucleu de salvare din pericol. Angajaţi într-o luptă acerbă de stârpire a răului, doctorul, preotul, gazetarul parizian, funcţionarii locali, ca şi alţii, ajung să se întrebe ce motive i-au determinat să opteze pentru această cale. Tarrou mărturiseşte că fusese, ca şi tatăl său, un partizan al pedepsirii celor vinovaţi. El credea că o condamnare la moarte îi face pe alţii să ucidă mai puţin. Spectacolul trist şi abject al unei execuţii i-a schimbat convingerile. Aşa a devenit el un luptător modest împotriva morţii. Simţindu-seun *exilat în viaţă*, Tarrou aspiră spre sfinţenie, dar cei care nu a învăţat nimic din lecţia ciumei moare el însuşi contaminat de ciumă.

Întrebat dacă crede în Dumnezeu, doctorul Rieux mărturiseşte că nu este credincios. Lupta lui împotriva flagelului rezultă doar din sentimentul datoriei, din cinste. Rambert, care cunoscuse eroismul în războiul din Spania, crede în iubire, sentiment ce i se pare mai înalt decât eroismul şi curajul. Doctorul Rieux a descoperit revolta în faţa ciumei. Tarrou a întâlnit absurdul, mai înainte, în faţa unei *crime raţionale*, pedepsite prin moarte.

Romanul lui Albert Camus se încheie atunci când ciuma din Oran s-a terminat şi oraşul a fost redeschis. Finalul cărţii aduce pe prim plan un nebun care trăgea în mulţime (Cottard) şi pretextul

autorului unei cărţi (perfecte), ce nu se va mai termina vreodată, arsă de Grahd în clipa în care credea că boala l-a biruit. „*Cronica*” doctorului Kieux s-a oprit aici.

Revenind în *Caiete* asupra sensului celor două romane ale sale, Albert Camus scria: „*Străinul* descrie goliciunea omului în faţa absurdului, *Ciuma*, echivalenţa desăvârşită a punctelor de vedere individuale în faţa aceluiaşi absurd. E un progres ce se va preciza în alte opere. Dar, în plus, *Ciuma* demonstrează că absurdul nu ne învaţă nimic. Acesta este progresul definitiv”.

Nu încape nicio îndoială că cele două romane ale lui Albert Camus au făcut din el un autor de notorietate mondială. Scriitura albă, aproape dezantropomorfizată, din aceste cărţi, la care s-a adăugat experienţa lui Sartre din *Greaţa*, reprezintă pentru autorii *noului roman* (Alain Robbe Grillet, M. Butor) un punct de plecare în procesul de radicalizare a prozei. Dar faptul acesta nu mă împiedică să scot în evidenţă valoarea scrierilor scurte ale prozatorului francez, care au fixat începutul şi sfârşitul carierei sale literare. Mai apropiate de spiritul tradiţional al literaturii franceze, aceste povestiri pun în lumină destine specifice de oameni bătrâni, de emigranţi, de spectatori ai morţii. Proza camusiană se înscrie în spaţii diferite, capabilă să dea imaginea lumii ca o *cetate cosmopolită*. Albert Camus devine un spectator itinerant, un colector de imagini din Praga, Palma, Florenţa, Alger, Tipasa, Djemila.

În Ironia, de pildă, întâlnim o adevărată stratificare de generaţii. Timpul curge monoton, iar bătrâna şi bătrânul reflectează asupra vârstei neputincioase şi a singurătăţii. În nicio altă opera camusiană nu capătă al ăla pregnanţă” psihologia oamenilor vârstnici. În finalul povestim, autorul focalizează textul ca un nucleu globalizant. Comentariul auctorial este elocvent. „Ce jalnic adevăr! O femeie pe care toţi o părăsesc ca să meargă la cinema, un bătrân pe care nimeni nu-l mai ascultă, o moarte care nu răscumpără nimic şi, de cealaltă parte, toată lumina lumii. De ce n-am accepta totul? Trei destine asemănătoare şi totuşi diferite.

I *Loc. cât*, p. 231.

Moartea pentru toţi, dar fiecare cu moartea lui”.

Una din, povestirile cu o mare încărcătură autobiografică se cheamă *între da şi nu*. Stilul enunţiativ are o frumuseţe de granit sculptat. Propoziţiile Tirdeţin nucleele concentrate ale naraţiunii sunt concepute ca nişte *embleme*. Autorul anunţă laconic: „Un emigrant se întoarce în ţara sa”. Banda memoriei afective începe să funcţioneze înapoi şi înainte. Tema obsedantă a relaţiei dintre fiu şi mamă iese din nou în prim plan. Autorul se* încarcă evident cu emoţia pură, cu clipa suspendată în eternitate. Într-un univers în miniatură sunt parcă desenate cafenele maure, vânzători de îngheţată, copii săraci şi apoi totul încremeneşte: *mama* şi *copil*ul Ei venit acasă, încărcat de dorul pământului, ea absentă, bătrână, surdă. Un fragment patetic de biografie. Un bărbat care-şi priveşte destinul în faţă.

Scriitorul care consideră *călătoria ca o revelaţie*, funcţionează ca o conştiinţă aşezată pe nişte realităţi mereu schimbătoare.

La Praga e înăbuşit de ziduri, la Vincenţa se întâlneşte cu soarele rostogolit peste coline. Devine astfel tot mai evident faptul că Albert Camus îşi transcrie propria experienţă de viaţă. Așadar, un fel de *antimemorii* uşor deghizate. Nu ne găsim în faţa unui scriitor înzestrat cu b mare capacitate de ficţiune. Peisaj, oameni, întâmplări, până şi sentimentul morţii fac parte din „revelaţiile” călătoriilor lui Albert Camus. În *Nuntă la Tipasa* descrierea e patetică şi colorată „Primăvara, Tipasa e lăcaşul zeilor şi zeii vorbesc în soare şi în mirosul de pelin, în marea poleită1 cu argint, în cerul de un albastru gălbui, în ruinele năpădite de flori şi în lumina care clocoteşte printre grămezile de pietre. În unele ceasuri câmpia e neagră de soare. Nu este vorba de nicio căutare a unui spaţiu exotic. Ceea ce scriitorul francez a căutat peste tot a fost specificul locurilor, firea oamenilor, modul lor de a iubi şi de a muri. În acelaşi spaţiu, anotimpurile, culorile şi oamenii, dar şi plăcerile.

„La Alger, vara ne dezvăluim aceste începuturi şi aceste sfârşituri. E anotimpul când oraşul e aproape pustiu. Dar rămân săracii

şi cerul. Cu ei coborâm către port, către comorile omului: căldura blândă a apei şi trupurile brune ale femeilor 3

În acest univers de viaţă nimeni nu aşteaptă nimic. Privirea se mişcă între *lumină* şi *moarte*. Trăind în prezent, oamenii aduc doar puncte de vedere asupra lumii. Un om priveşte lumea, altul îşi sapă groapa etc. (*Faţa şi reversul*.) între aceste două ipostaze se desfăşoară spectacolul existenţei.

Există în ansamblul proze-i camusiene o singură povestire extrem de sumbră, un fel de monolog absurdizat al unui personaj proteic. El se cheamă Jean-Baptiste Clamence, versiune mai nouă a nepotului lui Rameau, conceput de Diderol. El este omul elegant dintr-un bar din Amsterdam, fostul *judecător-penitent* de la Paris, insul care ştie tot despre crime, criminali, sinucigaşi, bătrâni neputincioşi, orbi, nazişti etc. etc. Dacă şi în *Mitul lui Sisif cuceritorul* este doar una din întruchipările *omuM absurd*, în *Căderea* acesta s-a configurat ca un *experimentator*. Dornic să facă binele, şocat de imaginea unei tinere ce s-a aruncat în Sena, fără să poată fi salvată, Clamence are acum acces la *revoltă*, la *trăirea fără speranţă*, la *viaţa cantitativă*, irosită în desfrâu şi vorbărie. Trezirea din iluzie duce la concluzia că armonia umană este şi ea o închipuire, că prietenii sunt prefăcuţi, dornici să judece pe altul, viaţa acestui ins ajuns la marginea existenţei devenind o ex-Slo zie a gândirii nihiliste. Pentru Clamence literatura este uplicitate, chiar dacă omul ştie că e josnic. Din moment ce accesul spre *faptă* se produce cu întârziere, în rest nu mai rămâne nimic.

Laureatul premiului Nobel pentru literatură (1957) rămâne cu faţa întoarsă spre reversul lumii. Într-o zi de luni (4.1.1960), la orele două şi un sfert, Albert Camus s-a încrucişat cu destinul. Scriitorul care avea biletul de tren în buzunar s-a întâlnit cu Michel Gallimard şi au murit într-un accident de maşină pe autostrada ce ducea spre Paris. În cimitirul din la urmărin lumina solară bate mereu pe crucea lui albă.

Romul Munteanu

1 *Exilul şi împărăpa*, Bucureşti, 1968, p. 12.

2 Op. cât... p. 51.

3 Op. cit., p. 69 – 70.

STRĂINUL

Roman

Partea întâi

I

Astăzi a murit mama. Sau poate ieri, nu ştiu. Am primit o telegramă de la azil: „Mama decedată. Înmormântarea mâine. Sincere condoleanţe”. Asta nu înseamnă nimic. Poate că a fost ieri.

Azilul de bătrâni e la Marengo, la optzeci de kilometri de Alger. Voi lua autobuzul la ora două şi voi sosi în cursul după-amiezii. Astfel, voi putea sta de-priveghi şi mă voi întoarce mâine seară. I-am cerut patronului meu două zile de concediu şi nu putea să mă refuze având o asemenea scuză. Dar nu părea încântat. I-am spus: „N-am nicio vină”. Nu mi-a răspuns. Atunci m-am gândit că n-ar fi trebuit să-i spun asta. În fond, n-aveam de ce să mă scuz. Mai degrabă el ar fi trebuit să-mi prezinte condoleanţe. Dar mi le va prezenta, fără îndoială, poimâine, când mă va vedea în doliu. Deocamdată e ca şi cum mama n-ar fi murit. După înmormântare, dimpotrivă, va fi un lucru încheiat şi totul va fi căpătat o înfăţişare oficială.

Am luat autobuzul la ora două. Era foarte cald. Am mâncat la restaurant, la Coleste, ca de obicei. Toţi erau foarte trişti din cauza mea şi Celeste mi-a spus: „Avem numai o mamă”. Când am plecat, m-au condus până la uşă. Eram cam zăpăcit pentru că a trebuit să urc până la Emmanuel să împrumut o cravată neagră şi o panglică de pus la mânecă. Lui i-a murit un unchi, acum câteva luni.

Am fugit ca să nu pierd autobuzul. Fără îndoială graba, goana, toate acestea, la care s-au adăugat zdruncinăturile, mirosul de benzină, reverberaţia drumului şi a cerului, m-au făcut să aţipesc. Am dormit aproape tot drumul. Şi, când m-am trezit, eram înghesuit lângă un soldat care mi-a zâmbit şi care m-a întrebat dacă vin de departe. Am spus „da”, ca să închei discuţia.

Azilul e la doi kilometri de sat. Am făcut drumul pe jos. Am vrut s-o văd pe mama imediat, dar portarul mi-a spus că trebuie să mă duc la director. Cum era ocupat, am aşteptat puţin. Portarul a vorbit tot timpul cât am aşteptat şi, în sfârşit, am ajuns la director: m-a primit în

biroul lui. E un

bătrânel firav, decorat cu Legiunea de Onoare. S-a uitat la mine cu ochii lui de un albastru deschis. Apoi mi-a strâns mâna pe care a ţinut-o atât de mult în mâna lui, încât nu prea ştiam cum să mi-o retrag. A consultat un dosar şi mi-a spus: „Doamna Meursault a intrat aici acum trei ani. Dumneata erai singurul ei sprijin”. Am crezut că-mi reproşează ceva şi am început să-i explic. Dar el m-a întrerupt: „N-ai de ce să te justifici, dragul meu. Am citit dosarul mamei dumitale. Nu aveai cu ce s-o întreţii. Ea avea nevoie de o îngrijitoare. Salariile voastre sunt mici. Şi, la urma urmelor, era mai fericită aici”. Am spus: „Da, domnule director”. El a adăugat: „Ştii, avea prieteni, oameni de vârsta ei. Putea să le împărtăşească preocupări care sunt din alte vremuri. Eşti tânăr şi ei i-ar fi fost urât cu dumneata”.

Aşa era. Când era acasă, mama îşi petrecea vremea urmărindu-mă în tăcere cu privirea. În primele zile când a venit la azil, plângea des. Dar asta din pricina obişnuinţei. După câteva luni, ar fi plâns dacă ai fi luat-o de la azil. Tot din pricina obişnuinţei. Puţin şi din această cauză, în ultimul an aproape că nu m-am mai dus să o văd. Dar şi fiindcă asta îmi lua toată duminica – fără să mai pun la socoteală efortul de a merge până la autobuz, de a lua bilet şi de a face două ceasuri pe drum.

Directorul mi-a vorbit mult. Dar eu aproape că nu-l ascultam. Apoi mi-a spus: „Presupun că vrei s-o vezi pe mama dumitale”. M-am ridicat fără să spun nimic şi el a luat-o înainte spre uşă. Pe scară mi-a explicat: „Am transportat-o la mica noastră morgă. Ca să nu-i tulburăm pe ceilalţi. Ori de câte ori un pensionar de-al nostru moare, ceilalţi sunt nervoşi timp de două, trei zile. Şi asta îngreunează serviciul”. Arh trecut printr-o curte în care sporovăiau în grupuri o mulţime de bătrâni. Când treceam noi, tăceau. Iar în spatele nostru discuţiile începeau din nou. Ai fi zis o pălăvrăgeală indistinctă, de papagali. La intrarea unei clădiri micuţe, directorul s-a despărţit de mine: „Te las, domnule Meursault. Stau la dispoziţia dumitale, în biroul meu. În

principiu, înmormântarea este fixată pentru ora zece dimineaţa. Ne-am gândit că astfel o vei putea priveghea pe dispărută. Numai un cuvânt: mama dumitale şi-a exprimat, pare-se, deseori faţă de tovarăşii ei dorinţa de a i se face înmormântare religioasă. M-am îngrijit de celenecesare. Dar voiam să te pun la curent”. I-am mulţumit. Cât trăise, măicuţa, fără să fie necredincioasă, nu se gândise niciodată la religie.

Am intrat. Era o sală foarte luminoasă, văruită, cu plafon de sticlă. Drept mobile, scaune şi capre în formă de X. Pe două din ele era aşezat, în mijlocul sălii, un sicriu alb cu capacul pus. Se vedeau numai şuruburile încă nestrânse, sclipind pe scândurile vopsite cu coajă de nucă. Lângă sicriu stătea o infirmieră arabă în halat alb, legată la cap cu o basma colorată.

În clipa aceea, portarul a apărut în spatele meu. Alergase pesemne. S-a cam bâlbâit: „Am acoperit-o, dar trebuie să deşurubez capacul ca s-o puteţi vedea”. Se apropia de sicriu când l-am oprit. Mi-a spus: „Nu vreţi?” Am răspuns: „Nu!” El s-a oprit şi eu mă simţeam prost pentru că îmi dădeam seama că n-ar fi trebuit să spun asta. După un timp, s-a uitat la mine şi m-a întrebat: „De ce?”, dar fără reproş, ca şi cum ar fi vrut numai să ştie pricina. Am spus: „Nu ştiu”. Atunci, muşcându-şi mustaţa albă, a declarat fără să mă privească: „Înţeleg”. Avea ochi frumoşi, de un albastru deschis, şi o faţă cani roşie. Mi-a dat un scaun şi s-a aşezat şi el ceva mai îndărăt. Femeia care stătea de veghe s-a ridicat în picioare şi s-a îndreptat spre ieşire. Atunci portarul mi-a spus: „Are un şancru”. Cum nu înţelegeam, m-am uitat la infirmieră şi am văzut că avea sub ochi o legătură care-i înconjura capul. În dreptul nasului, legătura era plată. Nu se vedea decât albeaţa bandajului pe obrazul ei.

După ce a ieşit, portarul a spus: „O să vă las singur”. Nu ştiu ce gest am făcut eu, dar el a rămas în picioare, înapoia mea. Această prezenţă în spatele meu mă stingherea. Camera era scăldată într-o frumoasă lumină de asfinţit. Şi simţeam că mi se face somn. I-am spus portarului, fără să mă întorc spre el: „De mult eşti aici?” A răspuns imediat: „Cinci ani” – ca şi cum s-ar fi aşteptat dintotdeauna la întrebarea mea.

Pe urmă a pălăvrăgit mult. Ar fi fost foarte mirat dacă i s-ar fi spus că va sfârşi ca portar la azilul din Marengo. Avea şaizeci şi patru de ani şi era parizian. În clipa aceea l-am întrerupt: „A, nu eşti de-aici?" Apoi mi-am amintirea, înainte de a mă duce la director, îmi vorbise de mama. Îmi spusese că trebuie să o înmormântăm foarte repede, deoarece la şes e cald, mai ales în această regiune. Atunci îmi spusese că trăise la Paris şi că îi venea greu să-l uite. La Paris, se stă cu mortul trei, patru zile uneori. Aici nu ai timp, nici n-ai apucat să te obişnuieşti bine cu gândul că a murit, că şi trebuie să alergi după dric. Nevastă-sa îi spusese atunci: „Taci din gură, astea nu sunt lucruri pe care să le spui domnului". Bătrânul roşise

şi-şi ceruse scuze. Intervenisem spunând: „Ba nu. Ba nu". Mi urtau sorţ şi cordonul cu care-şi încingeau talia le scotea şi se părea adevărat şi interesant ceea ce spunea el. L bine în felief pântecele bombat. Până atunci nu băgasem

În mica sală mortuară, mi-a povestit că intrase la azil din jejodată de seamă ce pântecoase pot fi femeile bătrâne. sărăcie. Cum se simţea în putere, s-a oferit să facă această orbaţii erau aproape toţi foarte slabi şi purtau bastoane, slujbă de portar. I-am atras atenţia că în definitiv era şi el un mu-a că nu vedeam pe obrazul lor ochii, ci numai o lumi-pensionar. Mi-a spus că nu. Mă izbise mai dinainte felul la nita lipsită de strălucire în mijlocul unui cuib de riduri. Când de a spune: „ei", „ceilalţi" şi mai rar „bătrânii", vorbind des's. u aşezat, cei mai mulţi dintre ei m-au privit şi au dat din

Ere pensionari, dintre care unii nu erau mai în vârstă ca el stingheriţi; buzele lor fiind în întregime devorate de gura ar, fireşte, nu era acelaşi lucru. El era portar şi, într-o oadinţi, n-am putut să-mi dau seama dacă mă salutau sau fiecare măsură, avea drepturi asupra lor. dacă era* vorba de un tic. Cred mai degrabă că mă salutau. În

Infirmiera a intrat în acel moment. Se lăsase dintr-odată acel moment, am observat că erau cu toţii aşezaţi în faţa seara. Întunericul se întinsese brusc deasupra geamlâcului mea, clătinând din cap, în jurul portarului. Am avut o clipă Portarul a învârtit comutatorul şi eu

am fost orbit de străluimpresia ridicolă că veniseră să mă judece, cirea neaşteptată a luminii. El m-a poftit să merg în sala de Putin după aceea, una dintre femei a început să plângă. mese la cină. Dar nu-mi era foame. Mi-a propus atunci să-mi şedea *n* rândul al doilea, îndărătul unei tovarăşe de-a ei, şi aducă o ceaşcă de cafea cu lapte. Cum mie îmi place foarte n-o vedeam prea bine. Plângea cu sughiţuri mici, la intervale mult cafeaua cu lapte, am acceptat şi el s-a întors puţin după regulate; mi se părea că n-are să se mai oprească niciodată, aceea cu o tavă. Am băut. Am simţit atunci nevoia să fumez. Ceilalţi parcă n-o auzeau. Se pleoştiseră, posomorâţi şi Dar am ezitat pentru că nu ştiam dacă pot s-o fac de faţă cu tăcuţi. Se uitau la coşciug sau la bastonul lor sau la orice alt-mama. M-am gândiţ, n-avea nicio importanţă. Am oferit ceva) dar nu se uita u decât la acel lucru. Femeia plângea portarului o ţigară şi am fumat amândoi. mereu. Eram foarte mirat pentru că nu o cunoşteam. Aş fi vrut

La un moment dat, el mi-a spus: „Ştiţi, prietenii doam să n-o mai aud. Totuşi, nu îndrăzneam să-i spun să tacă. Pornei, mama dumneavoastră, vor veni s-o vegheze şi ei. Aşa e tarul s-a aplecat spre ea, i-a vorbit, dar ea a scuturat capul, a obiceiul. Trebuie să mă duc s-aduc scaune şi cafea neagră”. Îndrugat ceva şi a continuat să plângă cu aceeaşi ritmicitate. L-am întrebat dacă puteam să sting una din lămpi. Străluci Portarul a venit atunci spre mine. S-a aşezat alături. După rea luminii pe pereţii albi mă obosea. El mi-a spus că nu e un răstimp destul de lung, m-a informat, fără să mă privească: posibil. Instalaţia era astfel făcută: ori toate, ori niciuna. N-am „Era foarte bună prietenă cu doamna, mama dumneamai luat seama la el. A ieşit, s-a întors, a aşezat scaunele. Pe voastră. Zice că era singura ei prietenă aici şi că acum nu mai unul din ele a îngrămădit histe ceşti în jurul unui ibric. Apoi are pe nimeni”.

s-a aşezat în faţa mea, dincolo de măsuţă. Infirmiera şedea şi Am stat aşa vreme îndelungată. Suspinele şi gemetele feea în fundul sălii, cu spatele. Nu vedeam ce face. Dar, după mai se auzeau mai rar. Smiorcăia mult. A încetat în cele din mişcarea braţelor, puteam să cred că tricotează. Era o vreme urmă. Nu-mi mai era somn, dar eram obosit

şi mă dureau călduţă, cafeaua mă încălzise şi prin uşa deschisă pătrundea şalele. Acum, tăcerea tuturor acestor oameni îmi făcea rău. O mireasmă de noapte şi de flori. Cred că am aţipit puţin. Auzeam numai din când în când un zgomot ciudat şi nu pu Un foşnet m-a trezit. Fiindcă închisesem ochii, albeaţa te-am înţelege ce anume este. Cu timpul, am reuşit să pricep camerei nâi s-a părut şi mai orbitoare. În faţa mea nu se vecă dintre bătrâni câţiva îşi sugeau interiorul obrajilor, făcând dea nicio umbra şi fiecare obiect, fiecare unghi) toate curbele se astfel să se audă aceste plescăituri bizare. Ei nici nu-şi desenau cu o puritate de care te dureau ochii. Atunci au indădeau seama, atât erau de cufundaţi în gândurile lor. Aveam trai în cameră prietenii mamei. Erau în total vreo zece şi se chiar impresia că această moartă, întinsă în mijlocul lor, nu strecurau tăcuţi prin această lumină orbitoare. S-au aşezat însemna nimic pentru ei. Acum însă cred că era o impresie fără ca vreun scaun să scârţâie. Îi vedeam aşa cum nu văzusem felsă.

niciodată pe nimeni şi niciun amănunt de pe feţele lor sau Am băut cu toţii cafea, serviţi de portar. Pe urmă, nu mai de pe veşmintele lor nu-mi scăpa. Totuşi, nu-i auzeam şinii ştiu. Noaptea a trecut. Îmi aduc aminte că, la un moment dat, venea greu să cred în realitatea lor. Aproape toate femeile am deschis ochii şi am văzut că bătrânii dormeau ghemuiţi.

afară de unul singur care, cu bărbia sprijinită de mâinilorjveghi numai: „E o chestiune de omenie”, a spus. Dar încleştate pe baston, mă privea ţintă, ca şi cum n-ar fi aştepu *x* de fată a permis unui vechi prieten al mamei să nu. tat decât să mă trezesc. Apoi am adormit iarăşi. M-am trezi» voiul: „Thomas P6 rez”. Aici directorul a zâmbit. pentru că mă dureau din ce în ce mai tare şalele. Lumina zi? gspus. „Înţelegi, e un sentiment cam pueril. Dar el şi cu

5 ASSStK *t8 Sţft3 tis*e mi V ™*°*p** jy» u «o. Ţ™.

cu pătrăţele şi de fiecare dată avlai impresia că se rupe cev tachina, i se spunea lui P6 rez: «E logodnica dumitale!». El din el. I-a trezit pe ceilalţi şi portarul le-a spus că trebuie’s râdea. Le făcea

plăcere. Şi adevărul e că moartea doamnei plece. S-au ridicat în picioare. Acest priveghi incomod 1 Meursault l-a îndurerat foarte mult. Dar, după sfatul medi-făcuse chipurile pământii. La ieşire, spre marea mea mirarecului curant, i-am interzis priveghiul de ieri”. mi-au strâns cu toţii mâna, ca şi-cum această noapte în can Am rămas tăcuţi destul de multă vreme. Directorul să nu schimbasem niciun cuvânt sporise intimitatea dintre noi. ridicat şi s-a uitat pe fereastra biroului. La un moment dat a Eram obosit. Portarul m-a dus la el şi am putut să m; Spus: „Uite, a sosit şi preotul din Marengo. A venit mai de-spăl şi să mă dichisesc puţin. Am băut iar o cafea cu lapte vreme”. M-a prevenit că ne vor trebui cel puţin trei sferturi care era foarte bună. Când am ieşit, se făcuse ziuă de-a bine de *ceas* să ajungem la biserica ce se găsea chiar în sat. Am le-a. Deasupra dealurilor care despart satul Marengo d (borât fo’ fata clădirii se afla preotul cu doi 4 i care!

În timpul slujbei. Unul dintre aceştia ţinea o cădelniţă se apleca spre el să potrivească lungimea lanţului rem Talărăli sta Wme» „murmura7 fi plăcut să măvlimt de arfint and am sosit noi Preotul’s” a ridicat-Mi” a zis dacă n-ar fi fost mama„Fiule şi mi-a adresat câteva cuvinte. A intrat înăuntru, eu l-am

Dar am aşteptat în curte, sub un platan. Respiram miro urmat.

sul pământului umed şi nu-mi mai era somn. M-am gândit li Am observat imediat că şuruburile coşciugului erau colegii mei de birou, ila această oră se sculau ca să meargă îi strânse şi că în încăpere se aflau patru oameni negri. L-am lucru: pentru mine, ăsta era întotdeauna momentul cel ma auzit în acelaşi timp pe director spunându-le că dricul greu. M-am mai gândit puţin la aceste lucruri, dar atenţia mii aşteaptă în drum şi pe preot începând rugăciunile. Din acest fost atrasă de un clopot care răsuna în interiorul clădirilor moment, totul a mers foarte repede. Oamenii s-au apropiat S-a iscat o forfotă îndărătul ferestrelor, apoi totul s-a liniştit de sjeriu cu un prapur, preotul, ajutoarele lui, directorul şi Soarele se înălţase ceva mai sus pe cer: începea să-mi *în* mine am ieşit cu toţii afară în faţa uşii am găsit doamnă încălzească picioarele. Portarul a traversat curtea şi mw pe care nu o cunoşteam: Domnul Meursault” a spusdirec-sdus că

mă Cfibii Tia QirGCtonul «w.am dus în Diroul lui J. – i» t ** * i nea A cu'pantalonfându-ngiA pus mmaţe tekfosi mi” era infirmiera de serviciu. A dat din cap fără un zâmbet pe spus: „Au sosit cioclii adineaon. Am să le spun să închid! la ei °scoasă şi prelungă. Apoi ne-am retras cu toţii de o coşciugul. Înainte de asta, vrei s-o vezi pentru ultima oară pl Parte ca să facem loc să treacă mortul. Am luat-o în urma ce-mama dumitale?” Am răspuns că nu. El a poruncit în tele lor ce purtau sicriul şi am ieşit din azil. În faţa porţii aştepta fon, coborând vocea: „Figeac, spune oamenilor tăi că pot sădricul. Lăcuit, lunguleţ şi lucitor, te făcea să te gândeşti la un dea drumul”. penar. Alături stătea maestrul de ceremonie, un omuleţ

Pe urmă mi-a spus că va asista la înmormântare şi eu i-arr îmbrăcat ridicol şi un bătrân care-şi luase un aer de circummulţumit. S-a aşezat în spatele biroului, şi-a încrucişat pl stanţă. Am înţeles că era domnul Părrez. Purta o pălărie de cioarele scurte. M-a prevenit că nu vom fi decât noi doi fetru moale, cu calota rotundă şi boruri largi (a scos-o când împreună cu infirmiera de serviciu. În principiu, pensionari sicriul a ieşit pe poartă), un costum ai cărui pantaloni îi nu trebuia să asiste la înmormântări. El le dădea voie să stei cădeau armonică peste pantofi şi o cravată de stofă neagră.

prea mică pentru cămaşa cu guler mare alb. Buzele îi tremura, ale fără un gest de prisos. Câteva picături de sudoare îi dedesubtul unui nas împănat cu puncte negre. Prin părul al tmbroboneau fruntea, dar nu le ştergea, destul de moale ieşeau la iveală nişte urechi ciudate, blegi Mi se părea că acum convoiul merge ceva mai repede, cu marginile crestate, a căror culoare de un roşu aprin împrejurul meu se întindea mereu aceeaşi câmpie luminoasă, contrastând cu obrazul palid, mă izbi. Maestrul de ceremoni suprasaturată de soare. Strălucirea cerului era de nesupor-ne indică locurile. Preotul mergea înainte, apoi dricu t. La un moment dat, am trecut peste o porţiune a drumu-împrejurul dricului, cei patru oameni. În urmă, directorii juj care fusese recent refăcută. Soarele topise smoala, eu şi, încheind convoiul, infirmiera de serviciu şi domni picioarele se afundau în ea şi

lăsau deschisă pulpa ei lu-P6 rez. cioasă. Deasupra dricului, pălăria vizitiului, de piele fiartă.

Soarele se urcase sus pe cer. Începea să apese deasupr părea plămădită din acest noroi negru. Mă simţeam oarecum pământului şi dogoarea lui creştea cu repeziciune. Nu ştiu d pierdut între cerul albastru şi alb şi monotonia acestor cu ce am aşteptat destul de mult înainte de a porni. Îmi era cal lori, negrul cleios al smoalei desfundate, negrul posomorât ai în hainele mele de culoare închisă. Bătrânelul, care-şi puses hainelor, negrul lăcuit al dricului. Toate acestea, soarele, mi-pălăria, a scos-o din nou. Mă întorsesem către el şi-l priveau roşul de piele şi de balegă al dricului, acela de lac şi de când directorul mi-a vorbit despre el. Mi-a spus că adese tămâie, oboseala unei nopţi de nesomn îmi tulburau privirea mama mea şi domnul P6 rez mergeau să se plimbe seara prin şi ideile. Am mai întors o dată capul: P6 rez mi s-a părut sat, întovărăşiţi de o infirmieră. Eu priveam câmpia din jurul foarte departe, pierdut într-un val de căldură, apoi nu l-am meu. Văzând şirurile de chiparoşi care urcau pe dealuri pân'; mai zărit. L-am căutat cu privirea şi am văzut că lăsase druaproape de cer, pământul acesta roşu şi verde, casele aceste; mul şi o luase peste câmp. Am mai constatat că în faţa mea rare şi bine conturate, o înţelegeam pe mama. În acest ţinu drumul făcea o cotitură. Am înţeles că Părrez, care cunoştea seara trebuia să semene cu un răgaz melancolic. Astăzi însă locurile, tăia în linie dreaptă, ca să ne ajungă din urmă. La soarele copleşitor, care făcea să tresară peisajul, îi dădea ui cotitură ne ajunsese. Apoi l-am pierdut. A luat-o iar peste aspect inuman şi deprimant. câmp şi asta de câteva ori la rând. Cât despre mine, eu

Am pornit. În acel moment am băgat de seamă că P6 re simţeam cum îmi zvâcnesc tâmplele.

şchiopăta puţin. Dricul îşi sporea încet-încet viteza şi Totul s-a petrecut pe urmă cu atâta grabă, siguranţă şi îl bătrânul rămân ea în urmă. Unul dintre oamenii care înconjuresc, încât nu-mi amintesc nimic. Un lucru numai: în capul rău dricul rămăsese şi el în urmă şi mergea acum în rând ci satului, infirmiera de serviciu mi-a vorbit. Avea o voce ciu-mine. Eram surprins de repeziciunea cu care soarele şi dată,

care nu se potrivea cu faţa ei, o voce melodioasă şi treînălţa pe cer. Am observat că de mult câmpia zumzăia di murătoare. Mi-a spus: „Dacă mergem încet riscăm să facem cântecul insectelor şi trosnetul ierburilor. Sudoarea îmi curge; insolaţie. Dacă mergem prea repede, transpirăm şi în bişe-pe obraji. Cum n-aveam pălărie, îmi făceam vânt cu batistarică răcim”. Avea dreptate. Nu era nicio ieşire. Am ftai Cioclul mi-a spus atunci ceva ce n-am auzit. În acelaşi tim păstrat câteva amintiri din această zi: de exemplu, figura lui îşi ştergea şi el craniul cu o batistă pe care o ţinea în mân; perez când, pentru ultima oară, ne-a ajuns din urmă aproape stingă, cu dreapta ridicând puţin marginea şepcii. I-am spus de sat. Lacrimi grele de enervare şi durere îi curgeau pe „Poftim?” El a repetat, arătându-mi cerul: Frige”. I-am spu obraji. Dar din pricina ridurilor nu se scurgeau. Se răspân-iar: „Da”. „Era bătrână?” Am răspuns: „Aşa şi aşa”, penin deau, se întâlneau şi stârneau un luciu apos pe această faţă că nu ştiam cifra exactă. Pe urmă a tăcut. Am întors capul şi descompusă. Au mai fost biserica şi ţăranii pe marginea drul-am văzut pe bătrânul Părrez la vreo cincizeci de metri în urm; mului, muşcatele roşii pe mormintele din cimitir, leşinul lui noastră. Se grăbea legănându-şi pălăria în mâna care atârn. Pe ez (ai fi zis, o paiaţă dezmembrată), pământul de culoarea fără vlagă. M-am uitat şi la director. Mergea plin de demni sângelui care se aşezase pe sicriul mamei, pulpa albă a

rădăcinilor care se prinseseră de el, din nou lume, glasuri satul, aşteptarea în faţa unei cafenele, neîntreruptul zumze al motorului şi bucuria mea când autobuzul a pătruns în cuibu de lumini al Algerului şi când m-am gândit că aveam să m; culc şi să dorm douăsprezece ore în şir.

II

Trezindu-mă, am înţeles de ce patronul meu n-a fos încântat când i-am cerut cele două zile libere: astăzi i sâmbătă. Ca să zic aşa, uitasem, dar, trezindu-mă, mi-a veni această idee. Patronul meu, fireşte, s-a gândit că eu voi ave astfel cu duminica patru zile de vacanţă şi asta

nu putea să facă plăcere. Dar, pe de o parte, nu e vina mea dacă mama i fost înmormântată ieri în loc de azi şi, pe de altă parte, ori cum aş fi avut sâmbătă şi duminica libere. Bineînţeles, ast; nu mă împiedica totuşi să-l înţeleg pe patronul meu.

Mi-a venit greu să mă scol, pentru că eram obosit dup! ziua de ieri. În timp ce mă bărbieream, m-am întrebat ce avean să fac şi m-am hotărât să mă duc să mă scald. Am luat tram valul ca să merg la stabilimentul de băi din port. Acolo m-an aruncat în apa golfuleţului. Era o mulţime de tineret. M-an întâlnit în apă cu Maria Cardona, o fostă dactilografă de îi mine de la birou, care îmi plăcuse cândva. Şi eu ei, cred. Da ea a plecat îndată după aceea şi n-am avut timp destul. An ajutat-o să se urce pe o baliză şi, în această mişcare, i-am aţin sânii. Eu mai eram în apă când ea se şi instalase cu burta p baliză. A întors capul spre mine. Părul îi căzuse în ochi şi râdea. M-am căţărat lângă ea pe baliză. Era plăcut şi, ca îl glumă, mi-am lisat capul pe spate şi l-am sprijinit de pântecele ei. Ea n-a protestat şi eu am rămas aşa. Aveam în och tot cerul şi era albastru şi auriu. Sub ceafă simţeam pântecelf Mariei respirând uşurei Am stat mult pe baliză, aproape adormiţi. Când soarele a devenit prea tare, ea s-a aruncat îl apă, iar eu după ea. Am prins-o, i-am încolăcit mijlocul ci braţul şi am înotat împreună. Râdea tot timpul. Pe mal, în timp ce ne uscam, mi-a spus: „Sunt mai bronzată ca dum neata”. Am întrebat-o dacă voia să vină în seara aceea fi cinematograf. A râs iar şi mi-a spus că avea chef să vadă ui film cu Fernandel. Când ne-am îmbrăcat a fost foarte miraţi văzându-mă cu cravată neagră şi m-a întrebat dacă sunt în doliu i-am spus că murise mama. Cum ea voia să ştie când, i-atf răspuns: „Ieri”. A tresărit, dar n-a zis nimic. Mi-a venit să spun că nu e vina mea, dar m-am oprit pentru că m-am gândit că la fel îi spusesem şi patronului meu. Asta nu însemna nimic, micum. Întotdeauna eşti puţin vinovat.

„Seara, Mană-Trrtase-totul-Filmul-area haz pe alocuri, dar, în rest, era cu adevărat stupid. Ea îşi lipise piciorul de al meu. îi mângâiam sânii. Spre snrşitul spectacolului am sărutat-o, dar incomod. După cinematograf, a venit la mine.

Când m-am trezit, Maria plecase. Îmi explicase că trebuie să se

ducă la mătuşa ei. M-am gândit că e duminică şi asta m-a plictisit: nu-mi place duminica. Atunci m-am întors pe partea cealaltă în pat, am căutat în pernă mirosul sărat pe care părul Mariei îl lăsase şi am dormit până la zece. Am fumat apoi, stând tot culcat, până la prânz. Nu voiam să mănânc la Celeste, ca de obicei, deoarece, cu siguranţă, mi s-ar fi pus tot felul de întrebări şi nu pot suferi aşa ceva. Mi-am pregătit nişte ouă şi le-am mâncat direct din tigaie, fără pâine, pentru că nu aveam şi pentru că nu voiam să cobor ca să-mi cumpăr.

După-masă, m-am cam plictisit şi m-am învârtit de colo până colo prin apartament. Era comod apartamentul când era aici mama. Acum e prea mare pentru mine şi a trebuit să aduc masa din sufragerie în camera mea. Nu mai stau decât în această cameră, între scaunele de pai puţin cam desfundate, dulapul a cărui oglindă s-a îngălbenit, măsuţa de toaletă şi patul de alamă. Restul e în părăsire. Puţin mai târziu, ca să fac ceva, am luat un ziar vechi şi l-am citit. Am tăiat din el o reclamă a sărurilor Kruschen pe care am lipit-o într-un vechi caiet în care strâng ceea ce mă amuză de prin ziare. M-am spălat pe mâini şi, drept încheiere, am ieşit pe balcon.

Camera mea dă pe strada principală a cartierului. După-amiaza era frumoasă. Totuşi, pavajul era slinos, trecătorii rari şi încă grăbiţi. Erau în primul rând familii care mergeau la plimbare, doi băieţaşi în costume de marinari, cu pantaloni scurţi, cam stingheriţi în hainele lor ţepene, şi o fetiţă cu o fundă mare roz şi pantofi negri de lac. În urma lor, o mamă enormă, în rochie de mătase cafenie, şi tatăl, un omuleţ destul de plăpând, pe care-l cunoşteam din vedere. Purta pălărie de pai, papion şi baston în nâână. Văzându-l cu nevastă-sa, am înţeles de ce se spunea în cartier că e distins. Ceva mai târziu au trecut tinerii din mahala – păr pomădat şi cravată roşie, haină foarte ajustată cu batistă brodată şi pantofi cu boturi Pătrate. M-am gândit că se duceau la cinematografele din centru. De aceea plecau atât de devreme şi se grăbeau spre tramvai, râzând zgomotos.

În urma lor, strada a devenit pe încetul pustie. Spectaco lele

începuseră peste tot, cred. Nu mai erau pe stradă deci negustorii şi pisicile. Cerul era senin, dar fără strălucire, deasupra şirurilor de ficuşi plantaţi de-a lungul străzii. Pe tro tuarul din faţă, tutungiul a scos un scaun, l-a instalat în faţi uşii şi s-a aşezat călare pe el, sprijinindu-şi braţele pe spătar Tramvaiele, puţin mai înainte înţesate, erau acum aproapţ goale. În cafeneaua „La Pierrot”, alături de tutungiu, chelne rul mătura rumeguşul din sala pustie. Era într-adevăr dumi nică.

Am întors scaunul şi l-am aşezat ca tutungiul, pentru ci am găsit că e mai comob. Am fumat două ţigări, am intrat îi casă ca să iau o bucăţică de ciocolată şi m-am întors s-o mănânc la fereastră. Puţin după aceea cehii s-a întunecat şi am crezut că o să avem b furtună de vară. S-a limpezit totuşi încetul cu încetul. Dar trecerea norilor lăsase deasupn străzii un soi de făgăduială de ploaie, care a făcut-o mai întunecată. Am stat mult timp privind cerul.

La ora cinci, câteva tramvaie au sosit cu zgomot. Adu ce-au de la stadionul suburbiei ciorchini de spectatori co cotaţi pe trepte şi pe platforme. Tramvaiele următoare ai adusjucătorii, pe care i-am recunoscut după geamantănaşek lor. urlau şi cântau în gura mare că clubul lor nu va pieri Mulţi dintre ei mi-au făcut cu mâna. Unul chiar mi-a strigat „I-am bătut”. Şi eu am făcut „da”, din cap. Din acest moment, automobilele au început să vină grămadă.

Ziua a mai scăzut puţin. Deasupra acoperişurilor, ceru! s-a înroşit şi, odată cu seara, străzile s-au însufleţit. Cei care fuseseră la plimbare se întorceau agale. L-am recunoscui printre alţii pe domnul distins. Copiii plângeau sau se lăsau târâţi spre casă. Aproape imediat, cinematografele din cartier au revărsat în stradă un val de spectatori. Printre aceştia, tinerii aveau gesturi mai hotărâte ca de obicei şi m-am gândit că văzuseră un film de aventuri. Cei care se întorceau de la cinematografele din oraş sosiră ceva mai târziu. Păreau mai gravi. Râdeau încă, dar din când în când, păreau obosiţi şi gânditori. Au rămas în stradă, plimbându-se pe trotuarul din faţă. Fetele din cartier, cu capul descoperit, se ţineau de braţ. Băieţii potriviseră aşa ca să se întâlnească faţă în faţă cu ele şi le aruncau glume de care fetele râdeau întorcând capul Câteva dintre ele, pe care le cunoşteam, mi-au făcut cu

mina

Luminile de pe stradă s-au aprins atunci brusc şi au făcut să pălească primele stele care se înălţau în noapte. Am simţit că mă dor ochii tot privind aşa trotuarele cu încărcătura lor de oameni şi lumini. Lămpile făceau să strălucească pavajul ud şi tramvaiele, la intervale regulate, îşi aruncau reflexele pe un par lucios Pe un zâmbet sau pe o brăţară de argint. Puţin după aceea, odată cu tramvaiele mai rare şi cu noaptea de-acum neagră deasupra pomilor şi a lămpilor, cartierul s-a golit pe nesimţite, până ce prima pisică a traversat încet strada din nou pustie. M-am gândit atunci că ar trebui să cinez. Mă durea puţin gâtul pentru că-l ţinusem mult timp rezemat de speteaza scaunului. Am coborât să cumpăr pune şi macaroane, le-am preparat şi am mâncat în picioare. Am vrut să fumez o ţigară la fereastră, dar aerul se răcise şi mi s-a făcut niţel frig. Am închis ferestrele şi, întorcându-mă în cameră, ani văzut în oglindă un capăt al mesei pe care lampa mea cu alcool se învecina cu nişte resturi de pâine. M-am gândit că mai trecuse o duminică, de bine, de rău, că mama era acum înmormântată, că aveam să-mi reiau lucrul şi că, pe scurt, nimic nu se sch

III

Astăzi am lucrat mult la birou. Patronul a fost binevoitor. M-a întrebat dacă nu eram prea obosit şi în afară de asta a vrut să ştie câţi ani avea mama. Am spus „vreo şaizeci” ca să nu greşesc şi nu ştiu de ce a părut să respire uşurat şi să considere asta o afacere încheiată.

O mulţime de conosamente se adunau necontenit pe masa mea şi a trebuit să le rezolv pe toate. Înainte de a pleca de la birou ca să iau masa, m-am spălat pe mâini. La prânz, îmi place foarte mult această clipă. Seara îmi face mai puţină plăcere, pentru că prosopul rulant pe care-l folosim e umed de tot: a fost întrebuinţat toată ziua. I-am spus într-o zi patronului. El mi-a răspuns că este regretabil, dar că nu-i totuşi decât un amănunt lipsit de importanţă. Am plecat cam târziu, la douăsprezece şi jumătate, cu Emmanuel, care lucrează la expediţie. Biroul dă spre mare şi am stat un timp să privim cargourile din port sub soarele arzător. În acest moment, un camion a sosit cu mare zgomot de lanţuri şi explozii. Emmanuel m-a întrebat „ce-ar fi dacă

ne-am urca” şi eu am început să alerg. Camionul ne-a depăşit şi noi ne-am avântat pe urmele lui. Eram înecat în zgomot şi praf. Nu mai vedeam nimic şi nu simţeam decât elanul dezordonat al goanei, printre troliufi şi maşini, catarge care dansau pe cer şi corăbii de-a lungul cărora fugeam. M-am prins cel dintâi şi am sărit din mers.

Apoi i-am ajutat lui Emmanuel să se aşeze. Ni se tăiasţ răsuflarea, camionul sălta pe pavajul desfundat al cheiului prin praf şi soare. Emmanuelndea de se strâmba.

Am sosit lac de sudoare la Celeste. Era, ca de obicei, 1; poartă, cu pântecele lui mare, cu şorţul şi mustăţile albe. Mântrebat dacă „mă simţeam bine totuşi”. I-am spus că da şi q mi-era foame. Am mâncat foarte repede şi am băut o cafea Apoi m-am dus acasă, am dormit puţin pentru că băuseiţ prea mult vin şi, trezindu-mă, mi s-a făcut poftă să fume2 Era târziu şi am fugit ca să prind un tramvai. Am lucrat toată după-amia za. Era foarte cald în birou şi seara, plecând, au fost bucuros să mă întorc acasă mergând încet de-a lungul cheiurilor. Cerul era verzui, mă simţeam bine. Totuşi, m-aiţ dus direct acasă, pentru că voiam să-mi fierb cartofi.

Urcând scara întunecată, m-am ciocnit de bătrânul Sala mano, vecinul meu de palier. Era cu câinele lui. De opt an sunt mereu văzuţi împreună. Câinele de vânătoare are o ce zemă, jigăraie cred, care face să-i cadă aproape tot părul şi care-l umple de plăgi şi de coji negricioase. Tot trăinc împreună cu el, numai ei doi într-o cămăruţă, bătrânul Salamanc a început să-i semene. Are cruste roşieti ce pe obraz şi păru gălbui şi rar. Cât priveşte câinele, el a luat de la stăpân un fe de a merge epeârjat, cu botul întins înainte şi gâtul ţeapăn Par de aceeaşi rasă şi totuşi se detestă unul pe altul. De două ori pe zi, la ora unsprezece şi la şase, bătrânul scoate câinele la plimbare. De opt ani, nu’ şi-au schimbat itinerariul. Poţi să-i vezi de-a lungul străzii Lyon, câinele trăgând omul pânt ce bătrânul Şalamano se împiedică. Atufici bate câinele şi-i ocărăşte. Câinele, de teamă, se face mic şi se lasă dus de zgardă. Acum e rândul bătrânului să-l tragă. După ce a uitat câinele

îl târăşte din nou pe stăpânul său şi e din nou bătut şi ocărit. Atunci stau amândoi pe trotuar şi se privesc, câinele cu spaimă, omul cu ură. Şi aşa în fiecare zi. Când vrea câinele să urineze, bătrânul nu-l aşteaptă şi-l trage, ogarul semănânc în urma lui o dâră de picături. Dacă din întâmplare câinele îşi face nevoile în cameră, atunci e din nou bătut. De opt ani durează asta. Celeste spune întotdeauna „urâtă treabă”, dai în fond nimeni nu poate să ştie. Când l-am întâlnit pe scară Şalamano tocmai îşi ocăra câinele. îi spunea „ticălosule stârvul dracului!” şi-câinele scâncea. Am spus „bună seara’ dar bătrânul continua să înjure. Atunci l-am întrebat *et* făcuse câinele. Nu mi-a răspuns. Spunea numai „ticălosule stârvul dracului!” Ghiceam prin întuneric că sta aplecat spre dine, potrivindu-i ceva la zgardă. Am vorbit mai tare. Atunci fără să se întoarcă spre mine, mi-a răspuns cu un soi de furie reţinută: „Tot aici e”. Apoi a plecat trăgând animalul care se lăsa târât pe cele patru labe ale lui şi gemea.

Chiar în acest moment a intrat în casă al doilea vecin al meu de palier. În cartier se spune că e întreţinut de femei. Când îl întrebi ce meserie are, e totuşi „magaziner”. În general nu e prea simpatizat. Dar cu mine stă de vorbă adesea şi uneori îmi face vizite scurte, pentru că eu îl ascult. Găsesc că ceea ce spune e interesant. De altfel, eu n-am niciun motiv să nu vorbesc cu el. Se numeşte Raymond Sintes. E mic, cu umerii largi şi cu nas de boxer. E îmbrăcat întotdeauna foarte corect. Şi el mi-a spus, vorbind despre Şalamano: „Urâtă treabă!” M-a întrebat dacă asta mă scârbeşte şi i-am spus că nu.

Am urcat amândoi scara şi eram pe punctul de a mă despărţi de el când mi-a spus: „Am acasă cârnaţi şi vin. Nu vrei să mănânci cu mine?” M-am gândit că asta măscutea să mai gătesc şi am primit. Are şi el numai o cameră şi o bucătărie fără fereastră. Deasupra patului se află un înger de ghips alb şi roz, fotografii de campioni şi două sau trei poze de Temei goale. Camera era murdară şi patul desfăcut. A aprins mai întâi lampa de gaz, apoi a scos un pansament nu prea curat din buzunar şi s-a legat la mâna dreaptă. L-am întrebat ce are. Mi-a spus că se bătuse cu un tip care-i caută pricină.

„Mă înţelegi, domnu’ Meursault, mi-a spus el, nu că sunt om rău,

dar mă aprind iute. Ăla mi-a zis: «Coboară din tramvai, dacă eşti bărbat». I-am zis: «Ia vezi-ţi de treabă». Mi-a zis că nu sunt bărbat. Atunci am coborât şi i-am spus: «Destul! Sau te linişteşti sau te ating». Mi-a răspuns: «Nu zău!». Atunci i-am ars una. A căzut. Eu tocmai dădeam să-l ridic. Dar el m-a lovit cu picioarele, aşa lungit cum era. Atunci l-am lovit cu genunchiul şi i-am dat doi pumni. L-a umplut sângele. L-am întrebat dacă-i ajunge. Mi-a zis: «Da»".

În tot acest timp, Sintes îşi potrivea pansamentul. Eu şedeam pe pat. Mi-a spus: „Vezi că nu eu am căutat ceartă. El m-a insultat". Era adevărat şi am recunoscut. Atunci mi-a declarat că tocmai voia să-mi ceară un sfat cu privire la această afacere, că eu eram un adevărat bărbat, cunoşteam viaţa, că puteam să-l ajut şi că după aceea el va fi prietenul meu. N-am spus nimic şi el m-a mai întrebat dacă vreau să fiu prietenul lui. I-am spus că-mi era totuna; a părut mulţumit. A scos nişte cârnaţi, i-a prăjit în tigaie, a pus panare, farfurii, tacâmuri şi două sticle de vin. Totul în tăcere. Apoi ne-am

aşezat la masă. Mâncând, el a început să-mi spună povestea lui. Ezita puţin la început. „Am cunoscut o doamnă... Era, e «mai încolo-încoace, amanta mea". Bărbatul cu care se bătuse era fratele acestei femei. Mi-a spus că o întreţinuse. Eu n-am răspuns nimic şi totuşi el a adăugat imediat că ştia ce's «spune în cartier, dar că el are conştiinţa curată şi că e magaziner.

„Ca să ajung la povestea mea, mi-a spus, am băgat de seamă că era o înşelătorie la mijloc". îi dădea atât cât să aibă din ce trăi. Plătea el însuşi chiria camerei şi-i dădea douăzeci de franci pe zi pentru mâncare. „Trei sute de franci pentru cameră, şase sute de franci pentru mâncare, o pereche de ciorapi din când în când, asta făcea o mie de franci. Şi doamna nu lucra. Dar îmi spunea că era puţin, că nu putea s-o scoată la capăt cu ce-i dădeam eu. Totuşi, eu îi spuneam: «De ce nu lucrezi şi tu măcar o jumătate de zi? M-ai uşura puţin de toate aceste fleacuri. Ţi-am cumpărat un costum nou luna asta, ţi-am dat douăzeci de franci pe zi, îţi plătesc chiria şi tu, tu sta-i şi bei cafea după-amiaza

cu prietenele tale. Le dai pe degeaba cafeaua şi zahărul. Din banii mei. M-am purtat bine cu tine şi tu te porţi urât cu mine.» Dar ea nu lucra, spunea totdeauna că nu reuşea şi am băgat eu de seamă că e o înşelătorie la mijloc”.

Mi-a povestit atunci că găsise în geanta ei un bilet de loterie şi că ea nu putuse să-i explice cum îl cumpărase. Ceva mai târziu găsise o chitanţă de la muntele de pietate, care arăta că amanetase două brăţări. Până atunci nu ştiuse de existenta acestor brăţări. „*Am* văzut eu bine că era o înşelăciune la mijloc. Atunci, am părăsit-o. Dar mai întâi am bătut-o. Şi pe urmă i-am spus totul verde în faţă. I-am spus că ea nu voia decât să-şi facă de cap. Cum i-am spus, înţelegi, domnu' Meursault: «Nu vezi că lumea te invidiază pentru felul cum te ţin?! Abia mai târziu ai să-ţi dai seama ce-ai pierdut»”.

O bătuse până la sânge. Înainte n-o bătea. „O plesneam, dar cu milă, ca să zic aşa. Ea ţipa un pic. Eu trăgeam obloanele şi totul se sfârşea ca de obicei. Dar acuma, nu e glumă. Şi după mine, încă n-am pedepsit-o îndeajuns”.

Mi-a explicat atunci că de aceea avea nevoie de un sfat. S-a oprit ca să potrivească fitilul lămpii care fila. Cât despre mine, eu îl ascultam mereu. Băusem aproape un litru de vin şi-mi ardeau tâmplele. Fumam ţigările lui Raymond pentru că eu nu mai aveam. Treceau ultimele tramvaie şi duceau cu ele zgomotele acum îndepărtate ale mahalalei. „Raymond a continuat. Ceea ce-l supăra „era că mai avea chef să se culce cu ea”. Dar voia s-o pedepsească. Se gândise întâi s-o ducă într-un hotel şi să cheme poliţia de moravuri ca să provoace scandal şi s-o pună să-şi scoată condicuţă. Pe urmă se adresase unor prieteni pe care-i avea printre borfaşi. Aceştia nu găsiseră nimic. Şi, după cum îmi atrăgea Raymond atenţia, nu era aşadar nicio pricopseală să fii de-al lor. Le-a spus asta şi ei au propus atunci s-o „însemneze”. Dar nu asta voia el. Avea să se gândească. Mai întâi voia să-mi ceară un serviciu. De altfel, înainte de a mi-l cere, voia să ştie ce credeam despre această poveste. I-am răspuns că nu credeam nimic, dar că era interesant. M-a întrebat dacă eu credeam că e vreo înşelătorie la mijloc şi mie mi se părea clar că e, dacă eu găseam că trebuia pedepsită şi ce aş face în

locul lui; i-am spus că nu puteai şti niciodată, dar că e firesc să o pedepsească. Am mai băut puţin vin. El a aprins o ţigară şi mi-a dezvăluit planul lui. Voia să-i scrie o scrisoare „plină de înjurături şi în acelaşi timp de lucruri care s-o facă să regrete”. După aceea, când ea se va întoarce la el, are să se culce cu ea şi „chiar în momentul culminant” are să o scuipe în obraz şi să o dea afară. Eu am găsit că într-adevăr, în fierul acesta, ea avea să fie pedepsită. Dar Raymond mi-a spus că nu se simte în stare să scrie scrisoarea de care avea nevoie şi că se gândise la mine să i-o ticluiesc. Cum eu nu spuneam nimic, m-a întrebat dacă m-ar deranja s-o facem pe loc şi am răspuns că nu.

Atunci, după ce a mai băut un pahar de vin, s-a ridicat în picioare. A dat deoparte farfuriile şi restul de cârnat rece pe care nu-l mâncasem. A şters cu grijă muşamaua de pe masă. A luat dintr-un sertar al noptierei o foaie de hârtie cu pătrăţele, un plic galben, un toc de lemn roşu şi o călimară pătrată cu cerneală violetă. Când mi-a spus numele femeii, am văzut că era o maură. Am făcut scrisoarea. Am scris-o cam la întâmplare, dar m-am străduit să-l mulţumesc pe Raymond, pentru că nu aveam niciun motiv să-l nemulţumesc. Apoi am citit scrisoarea cu voce tare. M-a ascultat fumând, clătinând din cap, apoi mi-a cerut s-o citesc încă o dată. A fost foarte mulţumit. Mi-a spus: „Ştiam eu că tu cunoşti viaţa”. Întâi nu mi-am dat seama că mă tutuieşte. Numai când mi-a declarat: „Acum eşti un adevărat prieten”, asta m-a frapat. A repetat fraza şi eu i-am spus: „Da”. Mi-era totuna să fiu sau nu prietenul lui şi el părea să dorească într-adevăr acest lucru. A lipit scrisoarea şi am terminat de băut vinul. Apoi am mai stat puţin fumând, fără să spunem nimic. Afară.

totul era liniştit, am auzit mersul lin al unui automobil cart trecea. Am spus: „E târziu”. Raymond socotea şi el la fel. făcut observaţia că timpul trece repede şi, într-un sens, era adevărat. Mi – era somn, dar îmi venea greu să mă ridic îţ picioare. Trebuie să fi avut o înfăţişare tare obosită, pentru că Raymond mi-a spus că nu trebuie să mă las cuprins de deznădejde. Întâi, n-am înţeles. Mi-a explicat atunci

că a fi de moartea mamei, dar că era un lucru care trebuia să întâmple într-o zi. Asta era şi părerea mea.

M-am ridicat, Raymond mi-a strâns mâna cu putere şi mispus că bărbaţii se înţeleg întotdeauna între ei. Ieşind de 1 el, am închis uşa şi am rămas puţin în întuneric, pe paliei Casa era liniştită şi din adâncurife scării în spirală urca (adiere nedeslușită și umedă. N-auzeam decât cum în zvâcneşte sângele care-mi vâjâia în urechi. Am stat nemişcat Dar în camera bătrânului Salamano câinele a gemut surd.

IV

Am lucrat bine toată săptămâna. Raymond a venit şi mispus că a trimis scrisoarea. M-am dus de două ori la einem; cu Emmanuel, care uneori nu înţelegea ce se petrece pt ecran. Trebuia atunci să-i dau explicaţii. Ieri a fost sâmbătă şi Maria a venit aşa cum ne înţelesesem. Am simţit o mare dorinţă văzând-o, pentru că purta o rochie frumoasă cu dunj roşii şi albe şi sandale de piele. I se ghiceau sub rochie sâiil tari, iar pielea arsă de soare îi dădea o înfăţişare de floare Am luat un autobuz şi ne-am dus la câţiva kilometri de Algei pe o plajă înconjurată de stânci şi mărginită de trestii înspri ţărm. Soarele de ora patru nu era prea fierbinte, dar apa ei; călduţă, cu vălurele lungi şi leneşe. Maria m-a învăţat un joc înotând, trebuia să bei creasta valurilor, să iei în gură toate! spuma şi să te întorci apoi pe spate, ca s-o arunci în sus Ţâşnea atunci o dantelă spumoasă, care dispărea în aer sat! mî cădea ca o ploaie caldă pe obraz. Dar, după câtva timp aveam gura arsă de amărăciunea sării. Maria s-a apropia atunci şi s-a lipit de mine în apă. Şi-a lipit gura de gura mea Limba ei îmi răcorea buzele şi ne-am rostogolit un timp îi valuri.

În timp ce ne îmbrăcam pe plajă, Maria mă privea cu ocl strălucitori. Am sărutat-o. Din clipa aceea nu am mai vorbii Am strâns-o lângă mine şi ne-am grăbit să găsim un autobui să ne întoarcem, să mergem la mine şi să ne aruncăm pe ps

I asasem fereastra deschisă şi era plăcut să simţi noaptea de vară curgând pe trupurile noastre arse de soare.

Azi dimineaţă Maria a rămas la mine şi eu i-am spus că vom lua masa împreună. Am coborât ca să cumpăr carne. Pe când urcam înapoi,

am auzit o voce de femeie în camera lui Raymond. Puţin după aceea, bătrânul Salamano şi-a certat câinele, am auzit zgomot de paşi şi de gheare pe treptele de lemn ale scării şi apoi: „Ticălosule, stârvul aracului!” Au ieşit în stradă. I-am povestit Mariei istoria bătrânului şi a râs. Era îmbrăcată într-o pijama de-a mea ale cărei mâneci le suflecase. Când a râs, am simţit că o doresc din nou. O clipă după aceea, m-a întrebat dacă o iubesc. Eu i-am răspuns că asta nu voia să însemne nimic, dar mi se părea că nu. Ea s-a întristat. Dar, în timp ce pregătea masa şi fără legătură, a râs iar, în aşa fel încât am sărutat-o. În clipa aceea zgomotul unui scandal a izbucnit la Raymond.

S-a auzit mai întâi o voce ascuţită de femeie şi apoi Raymond care spunea: „Nu mă respecţi, nu mă respecţi. Am să te învăţ eu să mă respecţi!” Câte va zgomote surde şi femeia a urlat, dar atât de îngrozitor, că imediat palierul’s – a umplut de lume. Maria şi cu mine am ieşit şi noi pe palier. Femeia continua să ţipe şi Raymond să lovească. Maria mi-a spus că e îngrozitor şi eu’n-am răspuns. Ea mi-a cerut să mă duc după un poliţai, dar eu i-am spus că nu-mi plac poliţaii. Totuşi, a venit unul cu locatarul de la etajul al doilea, care e instalator. A bătut la uşă şi s-a făcut tăcere. A bătut mai tare şi, după puţin timp, femeia a plâns şi Raymond a deschis. Avea o ţiga ră în gură şi o expresie dulceagă. Femeia s-a repezit la uşă şi i-a spus poliţaiului că Raymond o bătuse. „Numele”, a spus poliţaiul. Raymond a răspuns. „Lasă ţigara din gură când vorbeşti cu mine”, a spus poliţaiul. Raymond a şovăit, s-a uitat la mine şi a tras un fum. În acest moment, poliţaiul i-a tras o palmă zdravănă cu o mână mare şi grea, drept în obraz. Ţigara a sărit la câţiva metri. Raymond s-a schimbat la faţă, dar n-a spus nimic pentru moment, apoi a întrebat cu voce umilă dacă poate să-şi ia chiştocul. Poliţaiul a răspuns că poate şi a adăugat: „Pe viitor ai să ştii că un poliţai nu e un caraghios”. În acest timp femeia phngea şi a repetat: „M-a bătut. E un peşte”. „Domnule poliţai, a întrebat atunci Raymond, legea dă voie să-l faci pe un om peşte?” Par poliţaiul i-a poruncit „să-şi ţină fleanca”. Raymond s-a întors atunci spre femeie şi i-a spus: „Aşteaptă tu, fetiţo, ne mai vedem noi”. Poliţaiul i-a spus să-şi ţină gura, că femeia trebuia să plece şi el să rămână în camera’ lui să

aştepte să fie

convocat la comisariat. A adăugat că lui Raymond ar trebui să-i fie ruşine să se îmbete în asemenea hal, încât să tremure aşa cum tremura. Atunci Raymond i-a explicat: „Nu sâni beat, domnule poliţai. Numai că sunt aici, în faţa dumnea. voastră, şi tremur, e ceva nervos”. A închis uşa şi toată Iu. mea a plecat. Maria şi cu mine am terminat de preparat masa. Dar ei nu-i era foame, eu am mâncat aproape totul. Ea a plecat la ora unu şi eu am dormit puţin.

Pe la ora trei cineva a bătut la uşă şi a intrat Raymond, Eu am rămas întins. El s-a aşezat pe marginea patului. A stat un timp fără să vorbească şi eu l-am întrebat cum s-au petrecut lucrurile. Mi-a povestit că făcuse aşa cum plănuise, dai că ea îi dăduse o palmă şi că atunci o bătuse. Restul îl ştiam i-am spus că mi se pare că acum ea fusese destul de pedepsită şi că poate să fie mulţumit. Asta era şi părerea lui şi a făcut observaţia că degeaba intervenise poliţaiul, tot n-are să-i ia înapoi bătaia pe care o mâncase. A adăugat că el îi cunoştea bine pe poliţai şi că ştia cum trebuie să te porţi cu ei M-a întrebat atunci dacă ma aşteptasem ca el să răspundă la palma poliţaiului. Am răspuns că eu nu mă aşteptasem deloc şi că de altfel nu puteam suferi poliţaii. Raymond a părui foarte mulţumit. M-a întrebat dacă voiam să mergem undeva împreună. M-am sculat şi am început să mă pieptăn. Mi-a spus că eu trebuia să-i slujesc drept martor. Mie asta îmi era totuna, dar nu ştiam ce trebuie să spun. După Raymond, era de-ajuns să declar că femeia l-a insultat. Am acceptat să-i fiu martor.

Am ieşit şi Raymond mi-a făcut cinste cu un coniac. Apoi a vrut să joace o partidă de biliard şi m-a bătut la limită. Voia să meargă după aceea la bordel, dar eu am spus nu, pentru că nu-mi place aşa ceva. Atunci ne-am întors acasă agale şi el îmi spunea ce mulţumit e că reuşise s-o pedepsească pe amanta lui. Găseam că se poartă foarte frumos cu mine şi m-am gândit că e un moment foarte plăcut.

De departe l-am zărit în pragul uşii pe bătrânul Salamano care părea foarte tulburat. Când ne-am apropiat, am văzut d nu avea câinele.

Se uita în toate părţile, se învârtea în jurul lui, încerca să străpungă cu privirea întunecimea coridorului mormăia cuvinte fără şir şi începea iar să cerceteze strada cu ochişorii lui roşii. Când „Raymond l-a întrebat ce are, n-a răspuns imediat. Am auzit vag că mormăia: „Ticălosule, stârvul dracului!” şi continua să se agite. L-am întrebat unde e câinele. Mi-a răspuns brusc că plecase. Şi apoi a devenit deodată volubil: „L-am dus pe Câmpul de Manevre, ca de objcei. Era lume multă împrejurul barăcilor de bâlci. M-am oprit să mă uit la «Regele evadării». Şi, când am vrut să plec, nu mai era. Sigur, de mult voiam să-i cumpăr o zgardă mai strâmtă. Dar n-aş fi crezut niciodată că hoitul ăsta ar putea să plece aşa”.

Raymond i-a explicat atunci că putea să se fi rătăcit şi că avea să se întoarcă. I-a dat exemple de câini care parcurse seră zeci de kilometri ca să se întoarcă la stăpânii lor. Cu toate astea bătrânul părea şi mai tulburat. „Dar mi-l vor lua, înţelegeţi. Dacă măcar s-ar găsi careva să-l strângă de pe drumuri. Dar nu e cu putinţă, dezgustă pe toată lumea cu bubele lui. Poliţaii îl vor lua cu siguranţă”. I-am spus atunci că trebuia să seducă la hingheri şi că i-l vor da înapoi dacă plăteşte o taxă. M-a întrebat dacă această taxă e mare. Nu ştiam. Atunci s-a înfuriat: „Să dau bani pentru hoitul ăsta. Aaa, n-are decât să crape!” şi a început să-l înjure. Raymond a râs şi a intrat în casă. Eu l-am urmat şi ne-am despărţit pe palierul etajului nostru. Puţin după aceea am auzit paşii bătrânului şi el a bătut la uşa mea. Când am deschis a rămas o clipă în prag şi mi-a spus: „Iertaţi-mă, iertaţi-mă”. L-am poftit să intre, dar el n-a vrut. Se uita în jos la vârfurile pantofilor şi mâinile lui pline de zgârieturi tremurau. Fără să mă privească, m-a întrebat: „N-au să mi-l ia, nu-i aşa, domnule Meursault? Au să mi-l dea înapoi. Dacă nu, ce-o să mă fac?” I-am spus că hingherii ţineau câinii trei zile la dispoziţia proprietarilor şi că p urmă făceau cu ei ce credeau de cuviinţă. S-a uitat la mine în tăcere. Apoi mi-a spus: „Bună seara”. A închis uşa lui şi l-am auzit plimbându-se în lung şi-n lat. Patul lui a trosnit. Şi, după sunetul bizar care s-a auzit prin uşă, am înţeles că plângea. Nu ştiu de ce m-am gândit la mama. Dar trebuia să mă scol devreme a doua zi. Nu-mi era foame şi m-am culcat fără să mănânc.

Raymond mi-a telefonat la birou. Mi-a spus că un prieten de-al lui (Raymond îi vorbise despre mine) mă invita să petrec duminica în vila lui, lângă Alger. Am răspuns că as primi cu plăcere, dar că aveam întâlnire cu o prietenă! Kaymond mi-a declarat imediat că o invită şi pe ea. Nevasta Prietenului său ar fi încântată să nu fie singură într-un grup «e bărbaţi.

Am vrut să închid imediat, pentru că ştiu că patronului nu-i place să ni se telefoneze din oraş. Dar Raymond mi-5 cerut să aştept şi mi-a spus că ar fi putut să-mi transmiq această invitaţie seara, dar că voia să mă prevină cu privire 15 un alt lucru, fusese urmărit toată ziua de un grup de arabi printre care se afla fratele fostei lui amante. „Dacă-l vezi pe aproape de casă astă-seară când te întorci, înştiinţează-mă. Am spus că e în regulă.

Puţin după aceea, patronul a trimis să mă cheme şi pen. tru moment m-am indispus, crezând că avea să-mi spună şi telefonez mai puţin şi să lucrez mai mult. Nici vorbă de aşa ceva. Mi-a declarat că avea să-mi vorbească de un proiee încă foarte vag. Voia numai să ştie părerea mea în aceasta problemă. Avea intenţia să-şi instaleze un birou la Paris car; să trateze afacerile direct şi pe loc cu marile companii şi voii să ştie dacă sunt dispus să plec acolo. Asta mi-ar permite şi stau la Paris, dar şi să călătoresc o bună parte din an. „Est tânăr şi cred că asta e o viaţă care ţi-ar plăcea”. Am spus ci da, dar că în fond îmi este totuna. M-a întrebat atunci dad nu mi-ar plăcea o schimbare în viaţă. Anwjjspuns că „schimbuiiciodaţăjaataJEA în orice caz toate vieţile sunt la fe ŞTea a mea, aici, nu-mi displăcea deloc. A părut nemulţumit mi-a spus că eu răspund întotdeauna aiurea, că nu am ambiţii şi că asta e dezastruos în afaceri. Atunci m-am-îffiors la iflinf în birou. Aş fi preferat să nu-l supăr, dar nu vedeam nici ui motiv ca şi-mi schimb viaţa. Gândindu-mă bine, nu erai nefericit. Când eram student, aveam multe asemenea ambiţii Dar când a trebuit să mă las de studii, am înţeles repede ci toate astea nu aveau o importanţă reală.

Seara, Maria a venit să mă aştepte şi m-a întrebat dac! vreau să

mă însor cu ea. Am spus că îmi este totuna şi că puteam s-o facem dacă vrea. A vrut să ştie atunci, dacă o înbesc. Am răspuns aşa cum mai făcusem o dată, că asta ni înseamnă nimic dar că, fără îndoială, n-o iubesc. „Atunci de ce să mă iei de nevastă?” a spus ea. I-am explicat că astant are nicio importanţă şi că, dacă ea vrea, putem să ne căsătorim. De altminteri ea îmi cerea asta şi eu mă mulţumeam şi zic da. Mi-a atras atunci atenţia că e un lucru serios căsătoria. Eu am răspuns: „Nu”. ea a tăcut un timp şi s-a uitat îi mine în tăcere. Apoi a vorbit. Voia pur şi simplu să ştie daci aş fi acceptat aceeaşi propunere venind din partea altei fi mei, la care aş fi ţinut în acelaşi fel. Am spus: „Fireşte”. B s-a întrebat atunci dacă mă iubeşte; cât despre mine, eu în puteam şti nimic în această privinţă. După un alt moment de tăcere, a murmurat că sunt ciudat, că mă iubea fără îndoială din pricina asta, dar că într-o zi am s-o dezgust din aceleaşi motive. Cum eu tăceam, neavând nimic de adăugat, m-a luat de braţ zâmbind şi a declarat că voia să se mărite cu mine. Am răspuns că ne vom căsători când va voi ea. I-am vorbit atunci de propunerea patronului şi Maria mi-a spus că i-ar plăcea să vadă Parisul. I-am mărturisit că stătusem cândva acolo şi m-a întrebat cum e. I-am spus: „E murdar. Sunt porumbei şi curţi întunecoase. Oamenii au pielea albă”.

Apoi am pofnit-o mai departe şi am străbătut oraşul pe străzile principale. Femeile erau frumoase şi am întrebat-o pe Maria dacă ea remarca acest lucru. Mi-a spus că da şi că mă înţelege. Un timp n-a vorbit. Voiam totuşi să rămân a cu mine şi i-am spus că puteam cina împreună la C6 leste. Ea ar fi vrut foarte mult, dar avea treabă. Eram aproape de casă şi i-am spus la revedere. S-a uitat la mine: „Nu vrei să ştii ce treabă am?” Sigur că voiam să ştiu, dar nu mă gândisem şi asta părea ea să-mi reproşeze. Atunci, văzându-mă stingherit, a râs iar şi s-a lipit de mine cu tot trupul ca să-mi întindă buzele.

Am cinat la Celeste. Începusem să mănânc când a intrat o femeiuşcă ciudată care m-a întrebat dacă poate să se aşeze la masa mea. Putea, fireşte. Avea gesturi sacadate şi ochi strălucitori pe un obraz ca un măr. Şi-a scos jacheta, s-a aşezat şi a consultat cu înfrigurare lista! L-a chemat pe Celeste şi-a comandat imediat toate

felurile pe care le dorea cu o voce în acelaşi timp precisă şi grăbită. Aşteptând apetitivele, a deschis geanta, a scos din ea un pătrăţel de hârtie şi un creion, a făcut dinainte socoteala, apoi a scos dintr-un portmoneu, sporită cu un bacşiş, suma exactă, pe care a pus-o în faţa ei. În acel moment i-au sosit apetitivele pe care le-a înfulecat în mare viteză. Aşteptând felul următor, a mai scos din geantă un creion albastru şi o revistă care dădea programul de radio al săptămânii în curs. Cu multă grijă, a însemnat una câte una aproape toate emisiunile. Cum revista avea vreo douăsprezece pagini, a continuat meticulos această operaţie în tot timpul mesei. Eu terminasem de mâncat când ea bifa în continuare cu aceeaşi sârguinţă. Apoi s-a ridicat şi-a pus jacheta cu aceleaşi gesturi precise de automat şi a plecat. Cum n-aveam nicio treabă, am ieşit şi eu şi am urmărit-o un timp. O luase pe marginea trotuarului şi, cu o viteză şi o siguranţă neverosimile, îşi vedea de drum fără să se abată cu nicio iotă şi fără să întoarcă capul. În cele din urmă am pierdut-o din vedere

şi m-am întors. M-am gândit că e ciudată, dar am uitat-o de tul de repede.

În pragul uşii mele, l-am găsit pe bătrânul Salamano. L-aş invitat să intre şi el mi-a spus că se pierduse câinele lui pentru că nu era la hingheri. Funcţionarii îi spuseseră ci poate, fusese călcat de o maşină. Întrebase dacă nu e C [putinţă să afle asta la comisariatele de poliţie. I s-a răspuţ că nu'rămâne nicio urmă după asemenea întâmplări, care petrec în fiecare zi. I-am spus bătrânului Salamano că a putea să ia un alt câine, dar el a avut dreptate să-mi atrag; atenţia că se învăţase cu acela.

Şedeam ghemuit în pat şi Salamano se aşezase pe scaun în faţa mesei. Mă privea drept în faţă şi-şi ţine; mâinile pe genunchi. Nu-şi scosese pălăria lui veche. Morfe le-a frânturi de frază pe sub mustaţa îngălbenită. Mă camplit tisea, dar n-aveam nimic de făcut şi nu-mi era somn. Ca's spun ceva, l-am întrebat despre câine. Mi-a spus că l-a lua după moartea nevesti-sii. Se însurase destul de târziu. În tinereţe voise

să se facă actor: la regiment juca în vodeyilui militare. Dar în cele din urmă intrase la căile ferate şi nu părea rău, pentru că acum avea o pensioară. Nu fusese ferici cu nevastă-sa, dar, în general, se obişnuise cu ea. Când a murit s-a simţit foarte singur. Atunci ceruse unui tovarăş de atelie un câine şi-l luase pe acesta când era mic de tot. A trebuit să hrănească cu biberonul. Dar cum un câine trăieşte mai puţi decât un om, în cele din urmă ajunseseră amândoi bătrâit „Avea un caracter urât, mi-a spus Salamano. Din când în cârn ne luam la harţă. Dar era un câine de treabă, totuşi”. I-ai spus că era de rasă şi Salamano a părut mulţumit. „Şi încă, adăugat el, nu l-ai cunoscut înainte de a se îmbolnăvi. Ce ave mai frumos era părul”. În fiecare seară şi în fiecare dimineaţă de când câinele căpătase această boală de piele, Sala mario îl dădea cu alifie. Dar, după el, adevărata lui boală ei bătrâneţea şi bătrâneţea n-are leac.

În acel moment am căscat şi bătrânul m-a anunţat că ar de gând să plece. I-am spus că poate să mai stea şi că-mi par rău de ce se întâmplase cu câinele lui: mi-a mulţumit. Mi-spus că mama mea ţinea mult la câinele lui. Vorbind despre ea, îi zicea „biata dumitale mamă”. A emis presupunerea e trebuie să fiu foarte nenorocit de când a murit mama şi eu n-ai răspuns. Mi-a spus atunci, foarte repede şi cu stinghereală, e în cartier lumea mă condamnase că o dusesem pe mama la ai dar el mă cunoştea şi ştia că o iubeam mult pe mama. Ai răspuns, însă nu ştiu de ce, că până acum nu ştiam că lume a condamnase din această pricină, dar că azilul de bătrâni PLJ păruse un lucru firesc de vreme ce nu aveam destui bani*’s*. O întreţin pe mama. „De altfel, am adăugat, de mult nu avea să-mi spună nimic şi se plictisea singură”. – „Da, mi-a spus el, şi la azil, cel puţin, îţi faci prieteni”. Apoi a cerut voie să plece. Dorea să se culce. Viaţa lui se schimbase acum şi nu prea ştia ce să facă. Pentru prima oară de când îl cunoşteam, cu un gest furişat, mi-a întins mâna şi eu am simţit solzii de pe pielea lui. A zâmbit uşor şi, înainte de a pleca, mi-a spus: „Sper să nu latre în noaptea asta câinii. Întotdeauna mi se pare ca latră al meu”.

VI

Duminică mi-a venit greu să mă trezesc şi Maria a trebuit să mă

strige şi să mă zgâlţâie. N-am mâncaptentru că voiam să ne scăldăm devreme. Mă simţeam cu totul gol pe dinăuntru şi mă durea puţin capul. Ţigara avea un gust amar. Maria a râs de mine pentru că zicea că am „o mutră ca de înmormântare”. Îşi pusese o rochie de pânză albă şi-şi desfăcuse părul. I-am spus că e frumoasă şi ea a râs de pfăcere.

Coborând am bătut la uşa lui Raymond. Ne-a răspuns că vine îndată. În stradă, din cauză că eram prea obosit, dar şi pentru că nu deschisesem obloanele, lumina zilei, de-acum însorită bine, parcă m-a pălmuit. Maria sărea de bucurie şi nu contenea să spună că e o vreme minunată. M-am simţit mai bine şi mi-am dat seama că mi-e foame. I-am spus asta Mariei, care mi-a arătat geanta de muşama în care pusese costumele noastre de baie şi un prosop. Nu aveam ce face decât să aştept şi l-am auzit amândoi pe Raymond încuind uşa. Purta o pereche de pantaloni albaştri şi o cămaşă albă cu mâneci scurte. Dar îşi pusese pe cap 6 păfărie de pai, ceea ce a făcut-o pe Maria sa râdă, iar braţele lui acoperite de păr negru erau foarte albe. Asta m-a cam dezgustat, văzându-l.

Fluiera coborând scara şi părea foarte încântat. Mi-a spus: „Salut, amice”, şi i s-a adresat Mariei cu „domnişoară”.

În ajun fusesem amândoi la comisariat şi eu depusesem mărturie că femeia nu „fusese cuviincioasă” cu Raymond. S-a ales numai c-un avertisment. Afirmaţia mea n-a fost verificată. În faţa uşii am vorbit puţin despre asta cu Raymond, apoi ne-am hotărât să luăm autobuzul. Plaja nu era prea departe, dar astfel am ajunge mai repede. Raymond era de Părere că prietenul că ar fi încântat sărie va A sosind devreme.

Eram gata să plecăm când deodată Raymond mi-a fac», semn să mă uit peste drum. Am văzut un grup de arabi cai, stăteau sprijiniţi de vitrina tutungeriei. Ne priveau în tăcerf dar după obiceiul lor, ca şi cum n-am fi fost altceva decât nit mai mult nici mai puţin nişte bolovani sau nişte pomi uscat Raymond mi-a spus că al doilea din stânga era omul lui şi părut îngrijorat. A adăugat că, totuşi, povestea se încheias* Maria

nu prea înțelegea despre ce e vorba şi m-a întrebat ce întâmplă. i-am spus că erau niste arabi care au pică pe Raj mond. Ea a vrut să plecăm imediat. Raymond şi-a revenit şi; râs, spunând că trebuie să ne grăbim.

Am mers spre staţia autobuzului care era ceva mai de parte şi Raymond m-a anunţat că arabii nu ne urmăreai Am întors capul. Stăteau în acelaşi loc şi se uitau cu indiferentă la locul de unde noi tocmai plecasem. Am luat autobt zul Raymond, care părea că răsuflă uşurat, nu mai contene să facă glume cu Maria. Am simţit că-i place, dar ea aproape că nu-i răspundea. Din când în când se uita la el râzând.

Am coborât la periferia Algerului. Plaja nu este depari de staţia autobuzului. Dar a trebuit să traversăm un mic pla tou care se înalţă deasupra mării şi coboară apoi spre plaja Era acoperit de-pietre gălbui şi de tufe albe de aişor, profi late pe albastrul, care devenise încă de la acea oră intens, a cerului. Mana se juca împrăştiind petalele cu geanta ei d muşama pe care o flutura larg. Am mers printre şiruri de vi lişoare cu garduri verzi sau albe, unele tupilate cu verandek lor sub tamarisc, altele golaşe, printre pietre. Încă înainti de-a ajunge la marginea platoului, puteai zări marea ne mişcată şi mai departe o peninsulă somnolentă şi masivă îi apa limpede. Un zgomot uşurel de motor a urcat prin aem liniştit până la noi. Şi am văzut, foarte departe, un mic va pescăresc care înainta, imperceptibil, pe marea strălucitoare Maria a cules câţiva stânjenei de piatră. De pe panta care cobora spre mare, km văzut că lumea începuse să se scalde.

Prietenul lui Raymond locuia într-o vilă micuţă de Ierni la capătul plajei. Căsuţa era lipită cu spatele de stânci şi stâlpii care o susţineau în faţă erau înfipţi în apă. Raymoni ne-a prezentat. Prietenul lui se numea Masson. Era un ti înalt, cu statură şi umeri masivi şi avea o femeiuşcă bon cloacă şi drăguţă, care vorbea cu accent parizian. Neîndemnat imediat să ne facem comozi şi că avea nişte peşti fript, pe care îl pescuise în dimineaţa aceea. Eu i-am spus *o* frumoasă mi se pare casa lui. El mi-a mărturisit că venea să-ş petreacă sâmbăta, duminica şi toate zilele libere. „Nevastămei cu mine ne înţelegem bine”, a adăugat el. Nevastă-sa tocmai râdea cu Maria. Pentru prima oară, poate, m-am elndit cu adevărat că aveam să mă însor.

Masson voia să facă baie, dar nevastă-sa şi Raymond nu voiau să vină şi ei. Am coborât toţi trei şi Maria s-a aruncat imediat în apă. Masson şi cu mine am aşteptat puţin. Vorbea rar şi am observat că avea obiceiul să completeze tot ceea ce afirma cu un „şi as spune chiar mai mult”, şi chiar atunci când, în fond, nu adăuga nimic la sensul frazei despre Maria mi-a spus: „E grozavă şi aş zice chiar fermecătoare”. Pe urmă n-am mai dat nicio atenţie acestui tic, pentru că voiam să gust plăcerea de a sta la soare. Nisipul începea să se încingă sub tălpi. Am mai amânat puţin pofta pe care o aveam de a intra în apă, dar în cele din urmă i-am spus lui Masson: „Intrăm?” Am plonjat. El a intrat în apă treptat şi s-a aruncat numai când n-a mai atins fundul. Înota Bras şi destul de prost, aşa că l-am lăsat, ca să mă duc după Mana. Apa era rece şi eram încântat să înot. împreună cu Maria, ne-am îndepărtat mult de ţărm, simţindu-ne de acord atât în gesturile cât şi în mulţumirea noastră.

În larg am făcut amândoi pluta şi pe obrazul meu întors către cer soarele usca ultimele pânze de apă care mi se scurgeau în gură. L-am văzut pe Masson ieşind pe plajă, ca să se întindă la soare. De departe părea uriaş. Maria a vrut să înotăm împreună. Am trecut în spatele ei, ca s-o iau de talie, şi ea înainte numai cu ajutorul braţelor în timp ce eu o ajutam dând din picioare. Zgomotul uşor al apei lovit ritmic ne-a urmărit în clarul dimineţii până ce m-am simţit obosit. Atunci i-am dat drumul Mariei şi m-am întors înotând normal şi respirând bine. Pe plajă m-am întins pe burtă lângă Masson şi mi-am lăsat obrazul în nisip. I-am spus că „e foarte plăcut” şi el a fost de aceeaşi părere. Puţin după aceea a venit Maria. M-am întors pe faţă ca s-o văd venind. Şiroia toată de apa sărată şi avea părul dat pe spate. S-a întins alături, lipindu-şi soldul de al meu şi căldura trupului ei şi a soarelui m-aii făcut să aţipesc.

Maria m-a zgâlţâit şi mi-a spus că Masson se întorsese acasă, trebuia să mâncăm. Eu m-am ridicat imediat pentru că nu era foame, dar Maria mi-a spus că nu o mai sărutasem de dimineaţă. Aşa era şi totuşi doream s-o sărut. „Hai în apă”, mi-a spus ea. Am alergat ca să ne lăfăim în primele vălurele. Am făcut câteva mişcări de bras şi ea s-a

lipit de mine. Am simţit picioarele ei încolăcite de ale mele şi în mine s-a trezit dorinţa.

Când ne-am întors, Masson ne şi striga. Am spus că n tare foame şi el a declarat imediat nevesti-sii că-i plac foarţ (mult. Pâinea era bună, am devorat porţia mea de peşte. După aceea era friptură şi cartofi prăjiţi. Mâncam toţi fără să vot bim. Masson bea des vin şi-mi turna şi mie fără încetare. cafea aveam capul cam greu şi am fumat foarte mult. Massoj Raymond şi cu mine am făcut planul să petrecem împreun; luna august pe plajă, împărţind cheltuielile. Maria ne-a spu deodată: „ştiţi cât e ceasul? E unsprezece şi jumătate. Eram cu toţii miraţi, dar Masson a spus că am mâncat pre; devreme şi că era normal, pentru că ora de mâncare e ora care ţi-e foame. Nu ştiu de ce asta a făcut-o pe Maria să râdj Cred că băuse puţin cam mult. Masson m-a întrebat atunc dacă vreau să mă jilimbjpe plajă cu el. „Nevastă-mea doarnit întotdeauna după masa. Mie nu-mi place asta. Trebuie şi umblu. îi spun mereu că e foarte sănătos. Dar la urma urme e dreptul ei să facă ce vrea". Mana a declarat că rămâne să-l ajute pe doamna Masson să spele vasele. Micuţa pariziană; spus că pentru asta trebuie să fie daţi afară bărbaţii. Ai coborât toţi trei.

Soarele cădea aproape vertical pe nisip şi strălucirea Iii pe mare îţi lua ochii. Nu mai era nimeni pe plajă. În vilişoa rele care mărgineau platoul şi care dominau marea se auze zgomot de farfurii şi tacâmuri. Abia puteai respira de căldur; de piatră pe care o degaja solul. Pentru început, Raymond şi Masson au vorbit despre întâmplări şi oameni pe care eu nu-cunoşteam. Am înţeles că se cunoşteau de mult şi că într-un timp locuiseră chiar împreună. Ne-am îndreptat spre apă sam mers de-a lungul mării. Uneori, câte un val mai lung deci celelalte venea să ne scalde pantofii de pânză. Eu nu mi gândeam la nimic pentru că cranpelumJLtate adormit di acest soare care îmi dogorea căpu Tgol înlice Tmoment, Raymond i-a spus lui Masson ceva ce n-au auzit bine. Dar am zărit în acelaşi timp, la capătul plajei şi foarte departe de noi, doi arabi în salopete care veneau son noi. M-am uitat la Raymond şi el

mi-a spus: „El e”. Ai continuat să mergem. Masson a întrebat cum au putut ei şi ne urmărească până aici. M-am gândit că trebuie să ne f văzut luând autobuzul cu o geantă de plajă, dar n-am s-o «nimic.

Arabii înaintau încet şi erau acum mult mai aproape Noi nu ne-am încetinit mersul, dar Raymond a spus: „Dac iese cu bătaie, tu, Masson, îl iei pe al doilea. Eu mă ocup d omul meu. Tu, Meursault, dacă mai vine unul, al tău să fie siâre araci-Distanţa la câţiva paşi unii de alţi, arabii s-au oprit. Masson şi cu mine am încetinit pasul. Raymond s-a dus drept la omuflui. N-am auzit bine ce i-a spus, dar celălalt a vrut să-l lovească cu capul în pântece. Raymond i-a dat atunci o primă lovitură şi imediat l-a chemat pe Masson. Masson s-a dus la cel car ei fusese indicat şi a lovit de două ori cu toată puterea. Arabul s-a prăbuşit în apă, cu faţa în jos, şi a rămas aşa câteva secunde, bulede aer spărgându-se la suprafaţă amprejurul capului său. În acelaşi timp Raymond a lovit şi el şi l-a umplut şi pe celălalt de sânge. Raymond s-a întors spre mine şi mi-a spus: „O să vezi ce-o să încaseze”. Eu i-am strigat: „Atenţie, are un cuţit!” Dar Raymond avea deja braţul rănit şi gura ciopârţită.

Masson a făcut un salt înainte. Dar arabul celălalt se ridicase şi se refugiase îndărătul celui care era înarmat. N-am îndrăznit să ne mişcăm. Ei s-au retras încet, fără a înceta să ne privească şi să ne ţină la respect cu cuţitul. Când au văzut că luaseră destulă distanţă au fugit foarte repede, în timp ce noi rămâneam ţintuiţi sub soare şi în timp ce Raymond îşi ţinea braţul şiroind de sânge.

Masson a spus imediat că este un doctor care-şi petrece duminicile pe platou. Raymond a vrut să se ducă îndată la el. Dar ori de câte ori deschidea gura ca să vorbească, sângele rănii îi gâlgâia în gură. L-am sprijinit şi ne-am întors la vilă cât mai repede cu putinţă. Aici, Raymond a spus că rănile lui sunt superficiale şi că putea să meargă până la doctor. A plecat cu Masson şi eu am rămas să explic femeilor ce se întâmplase. Doamna Masson plângea şi Marja era foarte palidă. Pe mine unul mă plictisea să le explic. În cele din urmă am tăcut şi am fumat privind marea.

Pe la unu şi jumătate, Raymond s-a întors cu Masson. Avea

braţul bandajat şi un plasture în colţul gurii. Doctorul îi spusese că nu e nimic grav, dar Raymond părea foarte posomorât. Masson a încercat să-l facă să râdă. Dar el nu scotea o vorbă. Când a spus că se îndreaptă spre plajă, l-am întrebat unde se duce. Mi-a răspuns că voia să ia aer. Masson şi cu nune am spus că-l însoţim. Atunci el s-a înfuriat şi ne-a insultat. Masson a spus că nu trebuie contrazis. Eu l-am urmat totuşi.

Am mers mult pe plajă. Soarele te dobora acum. Se tanmiţa în bucăţele pe nisip şi pe mare. Am avut impresia că

Raymond ştie unde merge, dar fără îndoială mă înşela Tocmai în capătul plajei am ajuns în sfârşit la un izvor cart curgea în nisip, în spatele unei stânci mari. Aici i-am găsit pţ cei doi arabi ai noştri. Şedeau lungiţi în salopetele lor albastre unsuroase. Păreau perfect liniştiţi şi aproape mulţumiţi Sosirea noastră n-a schimbat nimic. Cel care-l lovise pţ Raymond se uita la el fără să spună nimic. Celălalt sufla într-l trestie şi repeta fără încetare, privindu-ne cu coada ochiului cele trei note pe care le scotea din instrumentul său.

În tot acest răstimp n-a fost nimic altceva decât soarele *ţ* această tăcere, cu susurul izvorului şi cele trei note. Apo; Raymond a dus mâna la buzunarul de ia spate, dar celălalt nu a făcut nicio mişcare şi se uitau mereu unul la altul. Am observat că cel care cânta' din fluier avea degetele de la picioart foarte răşchirate. Dar fără să-l piardă din ochi pe adversarul său, Raymond m-a întrebat: „Îl omor?" M-am gândit ci dacă spun nu, el se va întărâta singur şi va trage cu siguranţă l-am spus numai: „Încă nu ţi-a vorbit. Ar fi necinstit să trag astfel". S-a auzit iar susurul apei şi al fluierului în inimi tăcerii şi a căldurii. Apoi Raymond a spus: „Atunci am să-i insult *şi* când va răspunde, îl omor". Am răspuns: „Aşa. Dai dacă nil scoate cuţitul, nu poţi să tragi". Raymond a început să se enerveze puţin. Celălalt cânta mereu şi amând-o pândeau fiecare gest al lui Raymond. „Nu, i-am spus lui Raymond. Bate-te cu el în parte şi dă-mi mieegyiilverul Dacă celălalt intervine sau dacă scoate cuţitul, îl împuşc".

Când Raymond mi-a dat revolverul, soarele a lunecat pe el. Totuşi, am rămas un timp nemişcaţi, ca şi cum totul s-ar închis

împrejurul nostru. Ne priveam unii pe alţii fără şi plecăm ochii şi totul se oprea aici, între mare, nisip şi soare dubla tăcere, a fluierului şi a apei. M-am gândit atunci că puteam să trag sau să nu trag. Dar deodată arabii, de-a-nda ratelea, s-au strecurat după stâncă. Raymond şi cu mint ne-am întors atunci de unde venisem. El părea mai mulţumi şi a vorbit despre autobuzul de întoarcere.

L-am însoţit până la vilă şi, în timp ce el urca scara dt lemn, eu am rămas dinaintea' primei trepte, cu capul plesnind de soare, descurajat în faţa efortului pe care trebuia să fac ca să urc etajul de lemn şi să mai dau ochii cu femeile Dar căldura era atât de mare, încât îmi era greu să stau aşa nemişcat, sub ploaia orbitoare care cădea din cer. A rămân aici sau a pleca era acelaşi lucru. După un timp, m-am întttf pe plajă şi am început să merg.

*STRĂINUL.** 57

Era aceeaşi explozie roşie. Pe nisip, marea răsufla cu toată respiraţia rapidă şi înăbuşită a valurilor ei mici. Mergeam încet spre stânci şi simţeam cum mi se umflă tâmplele fub razele soarelui.

Toată căldura se proptea în mine şi se împotrivea înaintării mele. Şi, de fiecare dată când simţeam vasta ei răsuflare caldă pe obraz, strângeam din dinţi, strângeam pumnii în buzunarele pantalonilor, mă încordam din tot trupul ca să înving soarele şi toată această beţie opacă pe care o abătea asupra mea. La fiecare sabie de lumină ţâşnită din nisip, dintr-o scoică albită sau dintr-un ciob de sticlă, maxilarele mi se crispau. Am mers multă vreme.

Vedeam de departe pata întunecată a stâncii înconjurată de o aureolă orbitoare de lumină şi spumă de mare. Mă gândeam la izvorul rece dindărătul stâncii. Doream să mai aud murmurul apei lui, să fug de soare, de efort şi de plânsul femeilor, doream să găsesc umbra şi odihna stâncii. Dar când am ajuns mai aproape, am văzut bă omul lui Raymond se întorsese.

Era singur. Stătea trântit pe spate, cu mâinile sub cap, cu capul la umbra stâncilor, cu tot corpul la soare. Salopeta îi fumega în aerul fierbinte. Am fost puţin surprins. Pentru mine, era o poveste încheiată şi venisem aici fără niciun gând.

Cum m-a văzut, s-a ridicat într-un cot şi a dus mâna la buzunar. Eu, fireşte, am încleştat mâna pe revolverul lui Raymond din buzunarul hainei. Atunci el s-a lăsat din nou pe spate, dar fără să scoată mâna din buzunar. Eram destul de departe de el, la vreo zece metri. Îi zăream privirea uneori, între pleoapele întredeschise. Dar cel mai adesea, imaginea lui dansa în faţa ochilor mei, în aerul încins. Zgomotul valurilor era şi mai leneş, şi mai monoton decât la prânz. Era acelaşi soare, aceeaşi lumină pe acelaşi nisip care se prelungea până aici. Trecuseră două ceasuri de când ziua nu mai înainta, două ceasuri de când aruncase ancora într-un ocean de metal în clocot. La orizont a trecut un vaporaş şi mai mult am ghicit pata lui neagră la capătul privirii mele, deoarece nu încetam să mă uit la arab.

M-am gândit că n-aveam decât să fac stânga împrejur şi totul s-ar sfârşi. Dar o plajă întreagă vibrând de soare mă împingea din spate. Am făcut câţiva paşi spre izvor. Arabul nu s-a mişcat. Cu toate astea era încă destul de departe. Poate din pricina umbrelor care-i cădeau pe obraz, părea că râde Am aşteptat. Arsura soarelui îmi cuprindea obrajii şi

 am simţit picături de sudoare adunându-se în sprâncene. Era acelaşi soare din ziua în care o înmormântasem pe mama şi, ca atunci, mă durea mai ales fruntea şi toate vinele ei zvâcneau împreună sub piele. Din cauza acestei arsuri pe care n-o mai puteam suporta, am făcut o mişcare înainte. Ştiam că e stupid, că nu voi scăpa de soare deplasându-mă cu un pas. Dar am făcut un pas, un singur pas înainte. Şi, de astă dată, fără să se ridice, arabul a scos cuţitul pe care mi l-a arătat în soare. Lumina a ţâşnit din oţel ca o lamă lungă, strălucitoare, care mă lovea în frunte. În aceeaşi clipă, sudoarea adunată în sprâncene a curs dintr-odată pe pleoape şi le-a acoperit cu un val călduţ şi gros. Ochii îmi erau orbiţi îndărătul acestei perdele de lacrimi şi sare. Nu mai simţeam decât chimvalele soarelui pe frunte şi, indistinct, paloşul strălucitor ţâşnit din cuţitul aflat în continuare în faţa mea. Această sabie fierbinte îmi ardea genele şi-mi scormonea ochii îndureraţi. Atunci s-a clătinat totul. Marea a exalat o suflare densă şi fierbinte. Mi s-a părut că cerul se deschide pe toată întinderea

lui ca să slobozească o ploaie de foc. Toată fiinţa mi s-a încordat şi mi s-a crispat mâna pe revolver. Trăgaciul a cedat, am atins pântecele lustruit al patului armei şi aici, în zgomotul deopotrivă sec şi asurzitor, a început totul. M-am scuturat de sudoare şi de-soare. Am înţeles că sfărâmasem echilibrul zilei, liniştea excepţională a unei plaje pe care fusesem fericit Atunci, am tras încă patru focuri asupra unui trup inert în care gloanţele pătrundeau fără să se vadă. Şi era ca şi cum aş fi bătut patru bătăi scurte, în poarta nenorocirii.

Partea a doua

I

Îndată după arestarea mea, mi s-au luat mai multe interogatorii. Dar era vorba de interogatorii de identificare care n-au durat mult. Prima dată, la comisariat, cazul meu părea să nu intereseze pe nimeni. După o săptămână, judecătorul de instrucţie, dimpotrivă, m-a privit cu multă curiozitate. Dar pentru început, m-a întrebat numai numele şi adresa, profesiunea, data şi locul naşterii. Apoi a voit să ştie dacă îmi luasem un avocat. Eu am recunoscut că nu şi l-am întrebat dacă este neapărat necesar să am unul. „De ce?” a spus el. Am răspuns că eu găseam cazul meu foarte simplu. El a zâmbit spunând: „Asta e o părere. Totuşi, aşa e legea. Dacă nu vă luaţi un avocat, noi vom desemna unul din oficiu”. Am găsit foarte comod că justiţia se îngrijeşte de aceste amănunte. I-am spus asta. El m-a aprobat şi a conchis că legea e bine făcută.

La început nu l-am luat în serios. M-a primit într-o cameră cu draperii, avea pe birou o singură lampă care lumina fotoliul pe care mi-a spus să mă aşez în timp ce el rămânea în umbră. Mai citisem o descriere asemănătoare în cărţi şi tpţul mjjpărutjinjoc. După discuţia noastră, dimpotrivă m-am uitatia” el şi anâvazut un bărbat cu trăsături fine, cu ochi albaştri înfundaţi, înalt, cu o lungă mustaţă sură şi cu păr bogat, aproape alb. Mi s-a părut foarte cumsecade şi, în totul, simpatic, în ciuda câtorva ticuri nervoase care-i strâmbau gura. La plecare era cât pe ce să-i strâng mâna, dar mi-am adus aminte la timp că omorâsem un om.

A doua zi, un avocat a venit la mine la închisoare. Era nuc şi

rotofei, destul de tânăr, cu părul îngrijit pieptănat. Deşi era foarte cald (eu îmi scosesem haina), purta un costum închis, un guler cu vârful întors şi o cravată cu dungi mari, negre şi albe. Apus pe pat servieta pe care o ducea sub braţ, s-a prezentat şi mi-a spus că studiase dosarul meu. Situaţia era delicatădar nu se îndoia de succes, dacă aveam încredere în el. I-am mulţumit şi el mi-a spus: „Să intrăm în miezul problemei”.

S-a aşezat pe pat şi mi-a spus că fuseseră luate informaţii asupra vieţii mele particulare. Se aflase că mama murise de curând la azil. Se făcuse atunci o anchetă la Marengo. Cei însărcinaţi cu cercetările fuseseră informaţi că „dădusem dovadă de insensibilitate” în ziua în care fusese înmormântată mama. „Înţelegeţi, mi-a spus avocatul, îmi vine cam greu să vă întreb asta. Dar e foarte important. Şi ar fi un argument foarte serios pentru acuzare dacă n-aş avea ce să răspund”. Voia să-l ajut. M-a întrebat dacă fusesem îndurerat în ziua aceea. Această întrebare m-a mirat foarte mult şi mi se părea că mie mi-ar fi venit foarte greu dacă ar fi trebuit să i-o pun cuiva. Am răspuns totuşi că eu cam pierdusem obiceiul de a mă analiza şi că mi-era greu să-l lămuresc. Fără îndoială, ţineam mult la mama, dar asta nu însemna nimic. Toţi oamenii sănătoşi doriseră mai mult sau mai puţin moartea celor pe care îi iubeau. Aici, avocatul mi-a tăiat vorba şi a părut foarte neliniştit M-a pus să-i promit că nu voi spune asta în instanţă şi nici judecătorului de instrucţie. Totuşi, i-am explicat că eram astfel făcut, nevoile fizice îmi stinghereau adesea sentimentele, în ziua în care am înmormântaţ-o pe măicuţa eram foarte obosit şi mi-era somn. Aşa că nu mi-am dat seama de ce se întâmplă. Ceea ce puteam să spun cu siguranţă e că aş fi preferat ca mama să nu moară. Dar avocatul meu nu părea mulţumit. Mi-a spus: „Asta nu-i de-ajuns”.

a-a gândit. M-a întrebat dacă putea spune că în ziua aceea îmi înfrânsesem sentimentele fireşti. I-am spus: „Nu, pentru că e fals”. S-a uitat la mine într-un fel ciudat, ca şi cum i-aş fi inspirat un soi de dezgust. Mi-a spus aproape cu răutate că în orice caz directorul şi

personalul azilului vor fi audiaţi ca martori şi că „asta putea să-mi joace o festă foarteuntă”. I-am atras atenţia că această poveste nu are nicio legătură cu procesul meu, dar el mi-a spus că se vede cât de colo că n-avusesem până în prezent de-a face cu justiţia.

A plecat având aerul că e supărat. Aş fi vrut să-l reţin, să-i explic că doream să-i câştig simpatia, nu ca să fiu mai bine apărat, ci, dacă pot spune astfel, în mod firesc. Mai ales vedeam că-l pun în încurcătură. Nu mă înţelegea şi era cam supărat pe mine. Doream să-l asigur că sunt la fel ca toată lumea, exact ca toată lumea. Dar toate astea, în fond, nu erau de mare folos şi am renunţat din lene.

Puţin după aceea, m-am dus din nou în faţa judecătorului de instrucţie. Era ora două după-amiază şi de astă dată biroul lui era plin de o lumină abia filtrată de perdeaua de voal Era foarte cald. Mi-a spus să mă aşez şi foarte politicos mi-a declarat că avocatul meu, „în urma unei întâmplări neprevăzute”, nu putuse veni. Dar eu aveam dreptul să nu răspund la întrebările lui şi să aştept ca avocatul să mă poată asista. Am spus că puteam să răspund şi singur. A apăsat cu degetul pe un buton de pe masă. Un tânăr grefier a venit să se instaleze chiar în spatele meu.

Ne-am aşezat amândoi mai comod în fotolii. Interogatoriul a început. Mi-a spus mai întâi că lumea mă descria ca pe un om tăcut şi închis şi a voit să ştie ce părere am despre asta. Am răspuns: „Pentru că n-am niciodată mare lucru de spus. De aceea tac”. A zâmbit ca şi prima dată, a recunoscut că era cea mai bună explicaţie şi a adăugat: „De altfel n-are nicio importanţă”. A tăcut, m-a privit şi s-a îndreptat destul de brusc ca să-mi spună precipitat: „Pe mine, dumneata mă interesezi”. Eu nu am înţeles prea bine ce înţelegea prin aceasta şi n-am răspuns nimic. „Sunt în gestul dunâitale, a adăugat el, lucruri care-mi scapă. Sunt convins că mă vei ajuta să le înţeleg”. I-am spus că totul era foarte simplu. El m-a poftit cu insistenţă să-i descriu iar ziua aceea. I-am spus din nou ceea ce-i mai povestisem o dată: Raymond, plaja, baia, cearta, iar plaja, izvorul, soarele şi cele cinci focuri de revolver. La fiecare frază el spunea: „Bine, bine”. Când am ajuns la mortul întins pe jos, a aprobat spunând: „Bun”. În ceea ce mă priveşte,

obosisem tot repetând astfel aceeaşi poveste şi mi se părea că niciodată nu vorbisem atât de mult!

După o pauză, s-a ridicat în picioare şi mi-a spus că voia să mă ajute, că îl interesam şi că, cu ajutorul lui Dumnezeu, va face ceva pentru mine. Dar mai înainte voia să-mi mai pună câteva întrebări. Fără tranziţie, m-a întrebat dacă o iubeam pe mama. Am spus: „Da, ca toată lumea”, şi grefierul care până atunci bătea regulat la maşină trebuie să fi apăsat greşit pe clape, fiindcă s-a încurcat şi a fost silit să se întoarcă. Tot fără vreo logică aparentă, judecătorul m-a întrebat atunci dacă trăsesem cele cinci focuri de revolver unul după altul. Eu m-am gândit puţin şi am precizat că trăsesem mai întâi unul şi, după câteva secunde, celelalte patru focuri. „De ce ai aşteptat între primul şi al doilea foc *V* a spus el atunci. Am văzut încă o dată plaja roşie şi am simţit Pe frunte arsura soarelui. Dar de astă dată n-am răspuns nimic, în tot cursul tăcerii care a urmat, judecătorul a părut

să se agite. S-a aşezat, şi-a răvăşit părul, şi-a pus coatele pe birou şi s-a aplecat puţin spre mine cu o expresie ciudată; „De ce, de ce ai tras într-un om căzut?” Nici la asta n-am ştiut ce să-i răspund. Judecătorul şi-a trecut mâinile peste frunte şi a repetat întrebarea cu o Voce puţin alterată: „De ce? Trebuie să-mi spui. De ce?” Eu tăceam în continuare.

Deodată s-a ridicat în picioare, s-a îndreptat cu paşi mari spre un colţ al biroului şi a deschis sertarul unui clasor. A scos din el un crucifix de argint pe care l-a agitat, întorcându-se spre mine. Şi cu o voce complet schimbată, aproape tremurândă, a exclamat: „Oare pe ăsta-l cunoşti?” Am spus: „Da, fireşte” jţ atunci el mi-a spus repezit şi cu pasiune în glas că el crede în Dumnezeu, că e convins că niciun om nu e atât de vinovat încât Dumnezeu să nu-l ierte, dar că pentru asta trebuie ca omul, prin căinţa lui, să devină asemenea unui copil, al cărui suflet este curat şi gata să primească totul* Stătea cu tot corpul aplecat peste masă. Scutura crucifixul aproape deasupra mea. La drept vorbind, nu urmărisem atent raţionamentul lui, mai întâi pentru că îmi

era cald şi pentru că în cabinetul lui erau muşte mari care mi se aşezau pe obraz şi de asemenea pentru că îmi era frică de el. Recunoşteam în acelaşi timp că era ridicol pentru că, la urma urmelor, eu eram criminalul. El a continuat totuşi. Cam aşa am înţeles, d după părerea lui nu era decât un singur punct nelămurit în mărturisirea mea, faptul că aşteptasem puţin înainte de a trage al doilea foc de revolver. În ce priveşte restul, totuşi era foarte bine, dar acest lucru nu-l putea pricepe.

Eram gata să-i spun că greşea încăpăţânându-se: acest ultim punct nu avea mare importanţă. Dar el mi-a tăiat vorba şi m-a îndemnat pentru ultima oară, ridicându-se în picioare şi întrebându-mă dacă eu cred în Dumnezeu. Am răspuns *d* nu. S-a aşezat indignat. Mi-a spus că e imposibil, că toţi oamenii cred în Dumnezeu, chiar şi cei care-şi întorc faţa de la fi. Asta era convingerea lui şi, dacă ar ajunge vreodată să se îndoiască de asta, viaţa lui n-ar mai avea niciun sens. „Dumneata vrei, a exclamat el, ca viaţa mea să nu aibă sens?” După părerea mea asta nu mă privea pe mine şi i-am spus-o Dar el întindea crucifixul sub nasul meu şi exclama într-ufl mod neraţional: „Eu unul sunt creştin. îi cer iertare pentru greşelile tale, Lui. Cum poţi să crezi că nu a suferit pentru tine?” Am băgat de seamă că mă tutuieşte, dar eram sătul. Căldura devenea din ce în ce mai mare. Ca întotdeauna, când vreau să scap de cineva pe care abia am chef să-l ascult, am avut aerul că-l aprob. Spre surprinderea mea, a triumfat: Vezi, vezi, spunea el. Nu-i aşa că şi tu crezi şi că o să-ţi pui nădejdea în El?” Evident, am spus că nu, încă o dată. El s-a prăbuşit din nou în fotoliu.

Părea foarte obosit. A rămas o clipă tăcut în timp ce maşina, care nu încetase să urmărească dialogul, mai prelungea încă ultimele fraze. Pe urmă, m-a privit cu atenţie şi cu oarecare tristeţe. A murmurat: „N-am văzut niciodată un suflet atât de împietritraljumiţale. Criminalii care au venit îiflata mea Tău plâns intolăcăuna în faţa acestei imagini a durerii”. Era să-i răspund că tocmai din pricină că erau criminali. Dar m-am gândit că şi eu eram ca ei. Asta era o idee cu care nu puteam să mă obişnuiesc. Judecătorul s-a ridicat atunci în picioare ca şi cum mi-ar

fi dat a înţelege că interogatoriul se terminase. M-a întrebat numai, cu acelaşi aer puţin obosit, dacă regretam fapta mea. M-am gândit şi am spus că nu simţeam atât regret veritabil, cât o oarecare plictiseală. Am avut impresia că nu mă înţelege. Dar în ziua aceea lucrurile n-au mers mai departe.

După aceea l-am văzut des pe judecătorul de instrucţie. Dar de fiecare dată mă însoţea avocatul meu. Discuţia urmărea numai să mă facă să precizez unele puncte din decla-raţiile precedente. Sau judecătorul discuta acuzaţiile cu avocatul. Dar de fapt ei nu se ocupau niciodată de mine în acele momente. Încetul cu încetul, în orice caz, tonul interogatoriilor s-a schimbat. Părea că judecătorul nu se mai interesează de mine şi că a clasat într-un fel cazul meu. Nu mi-a mai vorbit de Dumnezeu şi nu l-am mai văzut în starea de tulburare a acelei prime zile. Rezultatul a fost că discuţiile noastre au devenit mai cordiale. Câteva întrebări, puţină conversaţie cu avocatul meu şi interogatoriile erau gata'. Procesul meu îşi urma cursul, după expresia aceluiaşi judecător. Uneori, de asemenea, când conversaţia era de ordin general, luam şi eu parte. Începeam să mă simt uşurat. Nimeni, în aceste ceasuri, nu era răutăcios cu mine. J [otuera atât de jiresc, de bine orânduit şi de sobru jucat încât aveam impresâî Trâaâcolă că» fac parte din familie”. Şi, la capătul celor unsprezece luni

cât a durat instrucţia, eram aproape mirat, pot să spun, că nu mă bucurasem niciodată de altceva decât de aceste clipe rare în care judecătorul mă ducea până la uşa cabinetului său, bătându-mă pe umăr şi spunându-mi prieteneşte: „Gata pentru astăzi, domnule Antihrist”. Eram atunci din nou dat pe mâna jandarmilor.

II

Î Sunt lucruri despre care nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc. Când am intrat la închisoare, după câteva zile am înţeles că n-o să-mi placă să vorbesc despre această perioadă a vieţii mele.

Mai târziu n-am mai dat importantă acestor aprehensiuni, în realitate, nu eram realmente la închisoare în primele zile: aşteptam

vag să se întâmple ceva nou. Abia după prima şi singura vizită a Mariei a început totul. Din ziua în care am primit scrisoarea ei (îmi spunea că nu i se va mai da voie să vină pentru că nu era soţia mea), din ziua aceea am simţit că eram acasă în celula mea şi că viaţa mea se oprea aici. În ziua arestării mele, am fost mai întâi închis într-o cameră în care se aflau mai mulţi deţinuţi, cei mai mulţi arabi. Au râs, văzându-mă. Pe urmă m-au întrebat ce făcusem. Am spus că omorâsem un arab şi au amuţit. Dar puţin după aceea s-a făcut seară. Mi-au explicat cum trebuie să-mi aranjez rogojina pe care aveam să mă culc. Făcând sul unul din capete, puteai să-ţi faci din el o pernă. Toată noaptea ploşniţele mi-au umblat pe obraz. După câteva zile am fost izolat într-o celulă în care dormeam pe scândură. Aveam un hârdău pentru nevoi şi un lighean de tablă. Închisoarea era în capătul de sus al oraşului şi printr-o ferestruică puteam să văd marea. jtatr-o zi, pe când stăteam agăţat de zăbrele, cu faţa întinsa" spre lumină, a intrat un gajdian şi mi-a spus că km o vizită. M-am gândit că e Maria. Într-adevăr, ea eraj

Ca să ajung la vorbitor, am străbătut un coridor lung, apoi am luat-o pe o scară şi, în sfârşit, pe un alt coridor. Am intrat într-o sală foarte mare, luminată de un geam enorm. Sala era împărţită în trei părţi de două grilaje mari, care o tăiau în lungime. Între cele două grilaje se afla un spaţiu de opt până la zece metri care despărţea vizitatorii de prizonieri. AA zărit-o pe Mana în faţa mea cu rochia ei în dungi şi cu faţa arsă de soare. De aceeaşi parte cu mine se aflau vreo zetf deţinuţi, cei mai mulţi arabi. Maria era înconjurată de femei maure şi se afla între două vizitatoare: o bătrânică cu buzele strânse îmbrăcată în negru, şi o femeie grasă, cu capul gol, care vorbea foarte tare şi gesticula mult. Din cauza distanţei dintre grilaje, vizitatorii şi prizonierii erau nevoiţi să vorbească foarte tare. Când am intrat, zgomotul vocilor care ricoşau, ciocnindu-se de zidurile mari şi despuiate ale sălii, lumina crudă care cădea din cer pe geamuri şi ţâşnea iar în sală mă cam zăpăciră. Celula mea era mai liniştită şi mai întunecoasă. Mi-au trebuit câteva secunde ca să mă obişnuiesc. Totuşi, în cele din urmă am văzut limpede fiecare chip, decupat în lumina

puternică. Am observat că un gardian şedea la capătul culoarului între cele două grilaje. Majoritatea prizonierilor arabi ca şi familiile lor se ghemuiseră pe vine unii în faţa altora. Aceştia nu strigau. În ciuda tumultului reuşeau să se înţeleagă vorbind foarte încet. Murmurul lor surd, pornit mai de jos, forma un fel de acompaniament continuu pentru conversaţiile care se încrucişau peste capetele lor. Toate astea le-am observat foarte repede în timp ce mă îndreptam spre Maria. Se lipise de grilaj şi îmi zâmbea din răsputeri. Mi s-a părut foarte frumoasă, dar n-am ştiut să i-o spun.

(jAsadar?” mi-a spus ea foarte tare. – „Aşadar, asta-i!” – „Eşti sănătos, ai tot ce-ţi trebuie?” – „Da, tot”.

Am tăcut amândoi şi Maria zâmbea mereuj Femeia cea grasă urla spre vecinul meu, bărbatul ei, fără îndoială, un tip înalt, blond, cu o privire deschisă. Era urmarea unei conversaţii începute. „Jeanne n-a vrut să-l ia”, striga ea în gura mare. „Da, da”, spunea bărbatul. „I-am spus că o să-l iei tu din nou când ieşi, dar ea n-a vrut să-l ia”.

(Maria a strigat fi în că Raymond îmi transmitea salutări şi eu am spus: „Mulţumesc”. Dar vocea mi-a fost acoperită de vecinul meuare a întrebat „dacă e sănătos”. Nevasta-sa a râs spunând „că era mai sănătos ca niciodată”. Vecinul meu din stânga, un tinerel micuţ cu mâini fine, nu spunea nimic. Am observat că era în faţă să trânticii şi că amânaoi se priveau intens. Dar n-am avut timp să-i observ mai mult pentru că tMaria mi-a strigat că nu trebuie să-mi pierd speranţa. Am spus: „Da”. În acelaşi timp, o priveam şi simţeam dorinţa să strâng în palmă umărul ei acoperit de rochie. Doream să simt în mină ţesătura suplă şi nu ştiam prea bine ce trebuie să sper în arară de această ţesătu’răj Dar, probabil că asta voia să spună Maria, pentru că zâmbea întruna. Nu mai vedeam decât strălucirea dinţilor ei şi cutele fine ale ochilor… A strigat

din nou: „Ai să ieşi de-aici şi o să ne căsătorim!” Am răspuns: „Crezi?” dar asta mai ales ca să spun ceva. Ea a spus atunci foarte repede şi tot foarte tare că da, că voi fi achitat şi că ne vom scălda iar

împreunăj Dar cealaltă femeie urla şi ea şi spunea că lăsase un coş la grefă. Enumera tot ce pusese în coş. Trebuia verificat pentru că toate astea costau scump. Celăfalt vecin al meu şi maică-sa se uitau mereu unui la altul. Murmurul arabilor continua pe dedesubt. Afară, Iu. mina a părut gata să ia cu asalt geamul.

Nu mă simţeam prea bine şi aş fi vrut să plec. Zgomotul îmi făcea rău. Dar, pe de altă parte, voiam să mă mai bucur puţin de prezenţa Marjei. Nu ştiu cât timp a trecut. Maria mi-a vorbit de munca ei şi zâmbea mereu. Murmurul, strigătele, conversaţiile se încrucişau. Singura insuliţă de tăcere era alături de mine, alcătuită de acest tinerel micuţ şi de această bătrână care se priveau unul pe altul. Încetul cu încetul au fost scoşi afară toţi arabii. Aproape toată lumea a tăcut de îndată ce a ieşit primul. Bătrânica s-a apropiat de zăbrele şi în aceeaşi clipă1 un paznic a făcut semn fiului ei. El a spus: „La revedere, măicuţă”, şi ea şi-a trecut braţul printre două bare, ca să fluture încet şi prelung mâna în urma lui.

A plecat în timp ce un bărbat cu pălăria în mână intra şi-i lua locul. A fost adus un deţinut şi şi-au vorbit cu animaţie, dar cu voce scăzută, deoarece în cameră se făcuse iar linişte, Au venit să-l ia pe vecinul meu din dreapta şi nevastă-sa i-a spus fără să coboare tonul, ca şi cum n-ar fi observat că nu mai era necesar să strige: „Ai grijă de tine şi fii atent”. Apoi a venit rândul meu. Maria mi-a făcut semn că mă sărută. Am întors capul înainte de a dispărea pe uşă. Ea şedea nemişcată, cu obrazul lipit de zăbrele, cu acelaşi zâmbet răvăşit şi crispat.

Mi-a scris la puţin timp după această vizită. Şi de atunci au început lucrurile despre care nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc. În orice caz, nimic nu trebuie exagerat şi mie mi-a venit mai uşor decât altora. La începutul detenţiei mele, totuşi cel mai greu de suportat era faptul că aveam gânduri de om liber. De pildă, mi se făcea dor să fiu pe plajă şi să cobor spre mare. Închipuindu-mi zgomotul primelor valuri sub tălpile picioarelor, intrarea corpului în apă şi senzaţia de libertate pe care astfel aş fi aflat-o, simţeam deodată cât de apropiate erau zidurile închisorii mele. Dar asta a durat numai câteva luni. După aceea

nu mai aveam decât gânduri de prizonier. Aşteptam plimbarea zilnică pe care o făceam în curte sau vizita avocatului meu. Restul timpului trecea foarte uşor. Atunci mi-a venit adesea în minte că, dacă aş fi fost nevoit să trăiesc în scorbura unui copac uscat fără altă ocupaţie decât să privesc culoarea cerului deasupra capului meu, încetul cu încetul m-aş fi obişnuit. Aş fi aşteptat trecerea stolurilor de păsări călătoare sau ciocnirea norilor aşa cum aşteptam aici cravatele bizare ale avocatului meu şi aşa cum, într-o altă lume, răbdam până sâmbăta ca să strâng *în* braţe trupul Mariei. Ori, gândindu-mă bine, nu eram într-un pom uscat. Alţii erau mai nenorociţi decât mine. Asta era de altfel o idee de-a mamei şi ea o repeta adesea, că până la urmă te obişnuieşti cu toate.

De altminteri, nu mergeam de obicei atât de departe. Primele luni au fost grele. Dar tocmai efortul pe care a trebuit să-l fac mă ajuta să le suport. De pildă, mă chinuia dorinţa de a avea o femeie. Era normal, eram tânăr. Nu mă gândeam niciodată la Maria în special. Dar mă gândeam atât de mult la o femeie, la femei, la toate cele pe care le cunoscusem, la toate împrejurările în care le iubisem, încât celula mea se umplea de toate chipurile şi se popula de dorinţele mele. Într-un sens, asta mă dezechilibra. Dar într-altul, asta făcea să treacă timpul. În cele din urmă câştigasem simpatia gardianului-sef care îl însoţea la ora meselor pe ajutorul de bucătar. El, cel dintâi, mi-a vorbit de femei. Mi-a spus că ăsta era primul lucru de care se plângeau ceilalţi. I-am spus că eram fa fel cu ei şi că găseam acest tratament nedrept. „Dar, mi-a spus el, tocmai de asta sunteţi băgaţi la închisoare". – „Cum, de asta?" – „Păi da, libertatea, asta e. Vi se ia libertatea". Nu mă gândisem niciodată la aşa ceva. I-am dat dreptate: „E adevărat, i-am spus, altfel care-ar fi pedeapsa?" – „Da, văd că dumneata pricepi cum stau lucrurile. Ceilalţi, nu. Dar în cele din urmă se uşurează singuri". Apoi paznicul a plecat.

Au mai fost de asemenea ţigările. Când am intrat la închisoare, mi s-a luat cureaua, şireturile de la pantofi, cravata şi tot ce aveam în buzunare, în special ţigările. Când am ajuns în celulă, am cerut să mi le dea îndărăt. Dar mi s-a spus că e interzis. Primele zile au fost foarte grele. Poate că asta m-a deprimat cel mai mult. Sugeam aşchii de lemn,

pe care le smulgeam din scândura patului. Aveam toată ziua o greaţă continuă. Nu înţelegeam de ce eram lipit de acest lucru, care nu făcea niciun rău nimănui. Mai târziu am înţeles că şi asta făcea parte din pedeapsă. Dar în acel moment mă şi obişnuisem să nu mai fumez şi această pedeapsă nu mai exista Pentru mine.

4

În afara acestor neplăceri, nu eram prea nenorocit. iâoata dificultatea era, încă o dată, cum să-mi omor timpul. Am terminat definitiv cu plictiseala din momentul în care am învăţat să-mi amintesc. Începeam uneori să mă gândesc la camera mea şi, în închipuire, plecam dintr-un colţ ca să ajung din nou la el, enumerând în minte tot ce se găsea în drumul meu. La început, terminam repede. Dar de fiecare dată când o luam de la început, dura ceva mai mult. Fiindcă îmi aminteam de fiecare mobilă şi, pentru fiecare mobilă, de fiecare obiect care se afla pe ea şi, pentru fiecare obiect, de toate detaliile înseşi şi pentru detaliile înseşi, o încrustaţie, o crăpătură sau o margine ştirbită, de culoarea sau de consistenţa lor. În acelaşi timp, încercam să nu pierd şirul inventarului meu, să fac o enumerare completă. Aşa încât, după câteva săptămâni, puteam să petrec ore întregi numai înşirând ceea ce se găsea în camera mea. Astfel, cu cât mă gândeam mai mult, cu atât lucruri neglijate şi uitate îmi veneau în minte. Am înţeles atunci că un om care n-ar fi trăit decât o singură zi ar putea, fără greutate, să trăiască o sută de ani în închisoare. vj Ar avea destule amintiri ca să nu se plictisească. tr-un sens, acesta era un avantaj.

Mai era şi somnul. La început, dormeam prost noaptea şi deloc ziua. Cu timpul, nopţile mele au devenit mai bune şi am putut să dorm şi ziua. Pot să spun că, în ultimele luni, dormeam între şaisprezece şi optsprezece ore pe zi. Îmi rămâneau astfel şase ore de omont cu mesele, nevoile fizice, amintirile şi povestea cehului.

Intre în indirul meu şi scândura patului găsisem, într-adevăr, o bucată veche de ziar aproape lipită de pânză, îngălbenită şi subţiată. Povestea unui fapt divers al cărui început lipsea, dar care trebuie să se

fi petrecut în Cehoslovacia. Un om plecase dintr-un sat ceh ca să facă avere. După douăzeci şi cinci de ani, bogat, se întorsese cu nevasta şi copilul. Maică-sa ţinea un han cu sora lui în satul natal. ca să le facă o surpriză, el lăsase nevasta şi copilul la un alt han şi se dusese la maică-sa care nu-l recunoscuse când intrase. În glumă, a avut ideea să ia o cameră. Le arătase că are bani. Noaptea, mama şi sora lui îl asasinaseră cu lovituri de ciocan ca să-l jefuiască şi îi aruncaseră trupul în râu. Dimineaţa nevasta venise, dăduse în vileag identitatea călătorului-Mama se spânzurase. Sora se aruncase în fântână. Cred că am citit această poveste de mii de ori. Pe de o parte era neverosimilă. Pe de alta, era firească. În orice caz, eram de oarere că drumeţul o cam meritase şi că nu trehujej Titiodată să te prefaci.

— FtsTTel, cu orele de somn, amintirile, lectura faptului meu divers şi alternanţa luminii cu întunericul, timpul a trecut. Citisem ce-i drept undeva că în închisoare în cele din urmă pierzi noţiunea timpului. Dar aceasta nu avea mare înţeles pentru mine. N-am înţeles în ce măsură zilele puteau *sk* fie} n acelaşi timp lungi şi scurte. Lungi de trăit, fără îndoială, dar atât de lungite încât în cele din urmă se revărsau unele asupra altora. Îşi pierdeau numele. cuvintele ieri şi ţnâine erau singurele care îşi păstrau pentru mine un sena *t*. Pe Când, într-o zi, paznicul mi-a zis că eram acolo de cinci) luni, l-am crezut, dar nu l-am înţeles. Pentru mine, era mereu r aceeaşi zi care se desfăşura în celulă şi acelaşi tel pe care îl urmăream. În ziua aceea, după plecarea paznicului, m-ami privit în gamela mea de tabla. Mi s-a părut că figura mea rămânea serioasă chiar când încercam să-i zâmbesc. Am fluturat-o pe dinaintea ochilor. Am zâmbit, dar ea a păstrat aceeaşi expresie severă şi tristă. Ziua se sfârşea şi venea ceasul despre care nu vreau să vorbesc, ceasul fără nume, ceasul în care zgomotele serii urcau de la toate etajele închisorii într-un cortegiu de linişte. M-am apropiat de lucarnă şi în lumina târzie mi-am contemplat încă o dată chipul. Era' tot serios şi ce e de mirare, de vreme ce în acel moment eram şi eu la fel? Dar în acelaşi timp, şi asta pentru prima oară de luni de zile, am auzit distinct sunetul vocii mele. Am recunoscut-o ca fiind aceea care răsuna de multe zile în urechile mele şi am înţeles că în tot acest timp

vorbisem

N singur. Mi-am adus atunci aminte de ceea ce spunea infirmiera la înmormântarea mamei. Nu, nu există nicio scăpare şi nimeni nu-şi poate închipui ce sunt serile la închisoare.

III

Pot să spun că în fond vara a luat foarte repede locul primăverii. Ştiam că odată cu apariţia primelor călduri va interveni ceva nou pentru mine. Procesul meu era programat pentru ultima sesiune a curţii cu juraţi şi această sesiune se termina la sfârşitul lunii iunie. Dezbaterile au început concomitent cu dogoarea soarelui de afară. Avocatul mă asigurase că nu vor dura mai mult de două sau trei zile. „De altfel, adăugase el, curtea îi va da zor pentru că procesul

70 *Albert Camus* dumitale nu e cel mai important din această sesiune. E un paricid care va fi judecat imediat după asta”.

La ora şapte jumătate dimineaţa, au venit să mă ia şi duba m-a transportat la Palatul de Justiţie. Cei doi jandarmi m-au dus într-o cămăruţă în care era răcoare. Am aşteptat cu toţii aşezaţi lângă o uşă’ îndărătul căreia se auzeau voci, chemări, zgomote de scaune şi un întreg talmeş-balmeş care mi-a amintit de acele petreceri de cartier când, după concert, se pregăteşte sala pentru dans. Jandarmii mi-au spus că trebuie să aşteptăm Curtea şi unul dintre ei mi-a oferit o ţigară pe care-am refuzat-o. El m-a întrebat îndată după aceea „daci am trac”. Am răspuns că nu. Şi, într-un sens, chiar mă interesa să văd un proces. N-avusesem niciodată ocazia în viaţă: „Da, a spus al doilea jandarm, dar până la sfârşit te oboseşte”.

Puţin după aceea, o scurtă sonerie a răsunat în cameră. Atunci mi-au scos cătuşele. Au deschis uşa şi m-au dus în boxa acuzaţilor. Sala era plină până la refuz. Deşi storurile erau lăsate, soarele se infiltra pe alocuri şi aerul era chiar de pe acum înăbuşitor. Lăsaseră geamurile închise. În acel moment am văzut’un şir de chipuri în faţa mea. Toate mă priveau: am înţeles de erau juraţii. Dar nu pot să spun ce îi deosebea pe unii de alţii. O singură impresie mă stăpânea: mă aflam în faţa unei banchete de tramvai şi toţi aceşti călători anonimi îl spionau pe noul venit ca să descopere aspectele lui ridicole. Ştiu bine că era o

idee stupidă de vreme ce nu ridicolul îl căutau ei aici, ci crima. Totuşi deosebirea nu e mare şi, oricum, aceasta-i ideea care mi-a venit.

Eram cam zăpăcit de toată lumea asta adunată în această sală închisă. M-am uitat la tribunal, dar n-am deosebit niciun chip. Cred într-adevăr că la început nu-mi dădusem seama că toată această lume se înghesuia ca să mă vadă. De obicei, oamenii nu se ocupau de persoana mea. Mi-a trebuit un efort ca să înţeleg că eu eram cauza întregii agitaţii. I-am spus jandarmului: „Ce de lume!” El mi-a răspuns că era din pricina ziarelor şi mi-a arătat un grup care se afla la masă, sub banca juraţilor. Mi-a spus: „Uite-le”. Am întrebat: „Pe cine?” şi el a repetat: „Ziarele”. Îl cunoştea pe un ziarist care tocmai în acest moment l-a zărit şi s-a îndreptat spre noi. Era un om în vârstă, simpatic, cu obrazul uşor crispat. I-a strâns mâna jandarmului cu multă căldură. Am băgat de seamă în acel moment că toată lumea se întâlnea, se interpela, făcea conversaţie, ca într-un club în care eşti încântat să te regăseşti cu oamenii din acelaşi cerc. Mi-am explicat totodată şi ciudata impresie pe care o aveam că sunt de prisos.

aproape un intrus. Totuşi, ziaristul mi s-a adresat zâmbind. ji-a spus că speră să meargă totul bine pentru mine. I-am mulţumit şi el a adăugat: „Ştiţi, am dat oarecare proporţii cazului dumneavoastră. Vara e un sezon mort pentru ziare. Şi numai povestea dumneavoastră şi a paricidului prezintă oarecare interes”. Mi-a arătat pe urmă, în grupul de care tocmai se dezlipise, un omuleţ care semăna cu o nevăstuică îndopată, cu ochelari mari în ramă neagră. Mi-a spus că era trimisul special al unui ziar din Paris: „N-a venit pentru dumneavoastră, de altfel. Dar cum e însărcinat să urmărească procesul paricidului, i s-a cerut să transmită şi cazul dumneavoastră cu acelaşi prilej”. Şi de astă dată era cât pe ce să-i mulţumesc. Dar m-am gândit că ar fi ridicol. A fluturat amical mâna spre mine şi a plecat. Am mai aşteptat câteva minute.

Avocatul meu a sosit, în robă, înconjurat de mulţi alţi confraţi. S-a dus la ziarişti, le-a dat mâna. Ei au glumit, au râs şi părea că se simt foarte bine, până în momentul când soneria a făsunat la masa juraţilor.

Toată lumea şi-a reluat locul. Avocatul a venit la mine, mi-a strâns mâna şi m-a sfătuit să răspund scurt la întrebările care mi se vor pune, să nu iau iniţiative şi să las în seama lui restul.

În stânga, am auzit zgomotul unui scaun tras îndărăt şi am văzut un om înalt, slab, îmbrăcat în roşu, purtând lor-nion, care se aşeza aranjându-şi cu grijă roba. Era procurorul. Un aprod a anunţat Curtea. În aceeaşi clipă, două ventilatoare mari au început să uruie. Trei judecători, doi în negru, al treilea în roşu, au intrat purtând dosare şi s-au îndreptat repede spre tribuna care domina sala. Omul în robă roşie s-a aşezat în fotoliul din mijloc, şi-a pus în faţa lui pe masa toca, şi-a şters capul mic şi chel cu'batista şi a declarat deschisă şedinţa.

Ziariştii ţineau stilourile pregătite. Aveau toţi acelaşi aer indiferent şi cam zeflemitor. Totuşi, unul dintre ei, mult mai tânăr, într-o haină de flanelă cenuşie, cu cravată albastră, lăsase stiloul în faţa lui pe masă şi se uita la mine. Pe chipul lui puţin asimetric nu distingeam decât doi ochi de culoare deschisă, care mă examinau atent, fără să exprime ceva care să poată fi definit. Şi am avut impresia ciudată că sunt privit de mine însumi. Poate din pricina asta şi, de asemenea, Poate din pricină că nu cunoşteam obiceiurile locului, nu am înţeles prea bine tot ce s-a întâmplat după aceea, tragerea la sorţi a juraţilor, întrebările puse de preşedinte avocatului, rocurorului şi juriului (de fiecare dată, toate capetele juraţilor se întorceau în acelaşi timp spre curte), o lectură ra

pidă a actului de acuzare în care recunoşteam nume de locuri şi de persoane şi din nou întrebări puse avocatului meu.

Dar preşedintele a spus că avea să procedeze la apelul martorilor. Aprodul a citit o listă de nume care mi-au atras atenţia. Din mijlocul acestui public, până atunci inform, am văzut ridicându-se unul câte unul, ca să dispară apoi pe o uşă laterală, directorul şi portarul azilului, bătrânul Thomas P6 re z, Raymond, Masson, Salamano, Maria. Aceasta mi-a făcut un mic semn nelipsit de îngrijorare. Încă mă mai miram că nu-i văzusem mai dinainte când, la apelul numelui său,

ultimul, Celeste, s-a ridicat. Am recunoscut-o lângă el pe femeiuşcă de la restaurant cu jacheta şi cu aerul ei precis şi hotărât. Se uita la mine cu mare atenţie. Dar n-am avut timp să mă gândesc, pentru că preşedintele a luat cuvântul. A spus că adevăratele dezbateri aveau să înceapă şi că socoteşte inutil să recomande publicului să fie calm. După cât spunea, el era aici ca să conducă fără părtinire dezbaterile unui caz pe care voia să-l cântărească în mod obiectiv. Sentinţa dată de juriu va fi luată într-un spirit de dreptate şi, în orice caz, va ordona evacuarea sălii la cel mai mic incident.

Căldura creştea şi vedeam lumea în sală făcându-şi vânt cu ziare. Asta producea un foşnet continuu de hârtie şifonată. Preşedintele a făcut un semn şi aprodul a adus trei evantaie de pai împletit pe care cei trei judecători le-au pus imediat în mişcare.

Interogatoriul meu a început de îndată. Preşedintele m-a chestionat calm şi chiar, mi s-a părut, cu o nuanţă de cordialitate. M-a pus iar să-mi declin identitatea şi, deşi asta mă irita, m-am gândit că în fond era destul de firesc, pentru că ar fi foarte grav să fie judecat un om în locul altuia. Apoi, preşedintele a reluat povestea celor făptuite de mine, adresându-mi-se după fiecare frază cu întrebarea: „Aşa e, nu-i aşa?” De fiecare dată am răspuns: „Da, domnule preşedinte”, aşa cum mă învăţase avocatul meu. Asta a durat mult, pentru’ că expunerea preşedintelui era foarte amănunţită. În tot acest răstimp, ziariştii scriau. Simţeam asupră-mi privirea celui mai tânăr dintre ei şi a femeiuştii automat. Bancheta de tramvai se întorsese în întregime spre preşedinte. Acesta a tuşit, a frunzărit dosarul şi s-a întors spre mine, făcându-şi vânt cu evantaiul.

Mi-a spus că trebuia să atingă acum unele probleme aparent fără legătură cu procesul, dar care poate îl priveau de foarte aproape. Am înţeles că iar o să vorbească de mama şi în acelaşi timp am simţit ce tare mă plictisea acest lucru. M-a întrebat de ce o dusesem pe mama la azil. Am răspuns că n-aveam bani ca s-o întreţin şi s-o îngrijesc. El m-a întrebat dacă suferisem din această cauză şi eu am răspuns că nici mama nici eu nu mai aşteptam nimic unul de la altul, nici de la altcineva de altfel şi că ne obişnuisem amândoi cu viaţa noastră nouă.

Preşedintele a spus atunci că nu voia să insiste asupra acestui punct şi l-a întrebat pe procuror dacă nu avea să-mi pună vreo altă întrebare.

Acesta şedea cu spatele pe jumătate întors la mine şi, fără să mă privească, a declarat că ar dori, cu permisiunea preşedintelui, să ştie dacă mă întorsesem singur la izvor cu intenţia de a-l ucide pe arab. „Nu”, am spus. „Atunci de ce era înarmat şi de ce să se întoarcă tocmai în acel loc?” Am spus că era o întâmplare. Şi procurorul a precizat cu o nuanţă ameninţătoare: „Atât, deocamdată”. Totul după aceea a fost cam tulbure, cel puţin pentru mine. Dar după câteva conciliabule, preşedintele a declarat că şedinţa se ridică şi se reia după-masă pentru audierea martorilor.

N-am avut timp să mă gândesc. Am fost scos, urcat în dubă şi dus la închisoare, unde am mâncat. După foarte puţin timp, atâta cât să-mi dau seama că sunt obosit, au venit iar să mă ia; totul a început din nou şi m-am aflat în aceeaşi sală, în faţa aceloraşi chipuri. Numai căldura era mult mai mare şi, ca prin minune, fiecare jurat, procurorul, avocatul meu şi câţiva ziarişti erau şi ei înarmaţi cu evantaie de pai. Tânărul ziarist şi femeiuşca erau şi ei acolo. Dar ei nu-şi făceau vânt şi se uitau iar la mine tot fără un cuvânt.

Mi-am şters sudoarea care-mi acoperea faţa şi am devenit întrucâtva conştient de locul în care mă aflam şi de mine însumi abia când am auzit că e chemat directorul azilului. A fost întrebat dacă mama se plângea de mine şi el a spus că da, dar că asta era într-un fel mania pensionarilor lui, să se plângă de rudele lor. Preşedintele i-a cerut să precizeze dacă ea îmi reproşa că o trimis esem la azil şi directorul a spus iar: „Da”. Dar de astă dată n-a mai adăugat nimic. La altă întrebare, a răspuns că fusese surprins de calmul meu în ziua înmormântării. A fost întrebat ce înţelege prin calm. Directorul s-a uitat atunci la boturile pantofilor lui şi a spus că nu yoisem s-o văd pe mama, nu plânsesem deloc şi plecasem îndată după înmormântare, fără să mă reculeg la mormântul ei. Încă un lucru îl surprinsese: un dricar îi spusese că nu ştiam ce vârstă are mama. A fost un moment de tăcere şi preşedintele l-a întrebat dacă era sigur că despre mine vorbise. Cum directorul nu înţelegea întrebarea, i-a spus: „Aşa

e legea”. Apoi preşedintele l-a întrebat pe avocatul general dacă n-are de pus întrebări martorului şi procurorul a exclamat: „O, nu, e destul”, cu o asemenea izbucnire şi cu o asemenea privire triumfătoare în direcţia mea încât, pentru prima oară de ani de zile, am simţit nevoia stupidă să plâng pentru că mi-am dat seama cât de mult mă urau toţi aceşti oameni.

După ce a întrebat juriul şi pe avocatul meu dacă aveau întrebări de pus, preşedintele l-a ascultat pe portar. Şi cu el, ca şi cu ceilalţi, s-a repetat acelaşi ceremonial. Sosind, portarul s-a uitat la mine şi şi-a ferit privirea. A răspuns la întrebările care i se puneau. A spus că nu voisem s-o văd pe mama, că fumasem, că dormisem şi că băusem cafea cu lapte. Am simţit atunci ceva care revolta’ toată sala şi, pentrupruna oară, amltoteles-că-sânijriii Qvai, Portarul a fost prars Trepe” povEStea-cafelei cu lapte şi aceea a ţigării. Procurorul general m-a privit cu o sclipire ironică în ochi. În acel moment, avocatul meu l-a întrebat pe portar dacă el nu fumase împreună cu mine. Dar procurorul s-a ridicat cu violenţă împotriva acestei întrebări: „Cine e criminalul aici şi ce metodă-i asta de a jigni martorii acuzării pentru a minimaliza mărturiile, care nu rămân mai puţin zdrobitoare!” Cu toate astea, preşedintele i-a cerut portarului să răspundă la întrebare. Bătrânul a răspuns stingherit: „Ştiu bine că am greşit. Dar n-am îndrăznit să refuz ţigara pe care domnul mi-a oferiţ-o”. În ultimă instanţă, am fost întrebat dacă n-aveam nimic de adăugat. „Nimic, am răspuns, decât că martorul are dreptate. E adevărat că i-am oferit o ţigară”. Portarul s-a uitat atunci la mine cam mirat şi cu un fel de recunoştinţă. A ezitat, apoi a spus că el îmi oferise cafeaua cu lapte. Avocatul meu a triumâat zgomotos şi a declarat că juraţii vor aprecia. Dar procurorul a tunat deasupra capetelor noastre şi a spus: „Da, domnii juraţi vor aprecia. Şi vor conclude că un străin putea să-i ofere o cafea, dar că un fiu trebuia s-o refuze în faţa corpului neînsufleţit al celei care-l adusese pe lume”. Portarul s-a întors la locul lui.

Când a venit rândul lui Thomas P6 rez, un aprod a trebuit să-l

sprijine până la bară. P6 rez a spus că el a cunoscut-o bine pe mama şi că pe mine nu mă văzuse decât o singură dată, în ziua înmormântării. A fost întrebat ce făcusem în ziua aceea şi a răspuns: „Ştiţi, eu însumi eram prea îndurerat. Atunci n-am văzut nimic. Durerea mă împiedica să văd. Pentru că era pentru mine o foarte mare durere. Şi chiar am leşinat. Atunci, n-am putut să-l văd pe domnul”. Procurorul general l-a întrebat dacă, cel puţin, mă văzuse plângând. P6 rez a spus că nu. Procurorul a spus atunci la rândul lui: „Domnii juraţi vor aprecia”. Dar avocatul meu s-a supărat. El l-a întrebat pe părez, pe un ton care mi s-a părut exagerat, „dacă văzuse că nu plâng”. Prez a spus: „Nu”. Publicul a râs. Şi avocatul meu, suflecându-şi o mânecă a spus pe un ton peremptoriu: „Iată imaginea însăşi a acestui proces. Jtottri-e-adevăratşi Jjimjejitfeladeyjjrati” Procurorul era încruntat şi împungea cu un creion titlurifi Tdosarelor lui.

După cinci minute de pauză în timpul cărora avocatul meu mi-a spus că totul mergea cum nu se poate mai bine, a fost audiat Celeste, care era citat de apărare. Apărarea eram eu. Căleşte arunca din când în când câte o privire înspre mine şi învârtea în mână o pălărie de pai. Purta costumul nou pe care-l punea ca să meargă cu mine uneori duminica la cursele de cai. Dar cred că nu putuse să-şi pună şi gulerul, pentru că avea numai un nasture de alamă care-i ţinea încheiată cămaşa. A fost întrebat dacă eram clientul lui – şi a spus: „Da, dar eram şi prieteni”; ce credea despre mine, şi el a răspuns că sunt un adevărat bărbat; ce înţelege prin aceasta, şi el a declarat că toată lumea ştie ce vrea să zică asta; dacă a observat că eram o fire închisă, şi el a recunoscut numai că nu vorbeam fără rost. Procuroruf general l-a întrebat dacă-i plăteam regulat masa. Căleşte a râs şi a declarat: „Astea erau mici amănunte între noi”. A mai fost întrebat ce crede despre crima mea. El a pus atunci mâinile pe bară şi se vedea că pregătise ceva. A spus: „Eu cred că e o mare nenorocire. O nenorocire, toată lumea ştie ce e asta. Te lasă fără apărare. Ei, bine! Eu cred că e o nenorocire”. Avea de gând să continue, dar preşedintele i-a spus că e destul şi că-i mulţumeşte. Atunci C6 leste a rămas puţin descumpănit. Dar a declarat că mai voia să vorbească. I s-a cerut să fie scurt. A repetat iar că e o

nenorocire. Şi preşedintele i-a spus: „Da, am înţeles. Dar noi suntem aici tocmai ca să judecăm nenorociri de acest fel. Vă mulţumim”. Ca şi cum ar fi ajuns la capătul ştiinţei şi bunăvoinţei lui, Coleste s-a întors atunci spre mine. *Mi* s-a părut că ochii îi erau plini de lacrimi şi că buzele îi tremurau. Părea să mă întrebe ce poate să mai facă. Cât despre mine, eu n-am spus nimic, n-am făcut niciun gest, dar pentru prima oară în viaţa mea aş fi vrut să îmbrăţişez un bărbat. Preşedintele l-a poftit să plece de la bară. Celeste s-a dus să se aşeze} n pretoriu. Tot restul şedinţei a stat acolo, puţin aplecat înainte, cu coatele pe genunch-i, cu panamaua în ăini, ascul-nnd tot ce se spune. A intrat Maria. Îşi pusese pălăria şi era

tot frumoasă. Dar mie îmi plăcea mai mult cu părul liber. Din locul unde eram, ghiceam povara uşoară a sânilor ei şi recunoşteam buza de jos întotdeauna puţin umflată. Părea foarte nervoasă. Imediat a fost întrebată de când mă cunoştea. Ea a indicat perioada când lucra la noi. Preşedintele a vrut să ştie care erau relaţiile ei cu mine. Ea a spus că e prietena mea. La altă întrebare, a răspuns că e adevărat că trebuia să se mărite cu mine. Procurorul care răsfoia un dosar a întrebat-o brusc de când data legătura noastră. Ea a spus data. Procurorul a atras atenţia cu un aer indiferent că i se pare că era a doua zi după moartea mamei. Apoi a spus cu o oarecare ironie că nu ar voi să insiste asupra unei situaţii delicate, că înţelegea scrupulele Mariei, dar (şi aici vocea lui s-a făcut mai aspră) că datoria lui cerea să se ridice deasupra convenienţelor. I-a cerut Mariei să rezume această zi în care o cunoscusem. Maria nu voia să vorbească dar, la insistenţa procurorului, a povestit baia noastră, cinematograful şi întoarcerea la mine acasă. Procurorul general a spus că, în urma declaraţiilor Mariei din timpul instrucţiei, el consultase programele cinematografelor la acea dată. A adăugat că Maria însăşi va spune ce film se dădea atunci. Cu o voce aproape stinsă, într-adevăr, ea a spus că era un film cu Fernandel. O linişte desăvârşită s-a făcut în sală când a terminat. Procurorul s-a ridicat atunci foarte grav şi, cu o voce care mi s-a părut

cu adevărat emoţionată, cu degetul îndreptat spre mine, a articulat rar: „Domnilor juraţi, a doua zi după înmormântarea mamei sale, acest om făcea baie în mare, începea o legătură nelegitimă şi se ducea să râdă la un film comic. Nu mai am nimic să vă spun”. S-a aşezat tot într-o tăcere desăvârşită. Dar, deodată, Maria a izbucnit în plâns, a spus că nu era aşa, că era altfel, că o puneau să spună tocmai pe dos decât gândea, că ea mă cunoştea bine şi că nu făcusem nimic rău. Dar aprodul, la un semn al preşedintelui, a luat-o de acolo şi şedinţa a continuat.

După aceea abia l-au mai ascultat pe Masson, care a declarat că sunt un om cinstit „şi că ar spune chiar mai mult, sunt un om cumsecade”. Abia l-au mai ascultat pe Salamano când a amintit că mă purtasem bine cu câinele lui şi, când a răspuns la o întrebare despre mama şi mine, spunând că eu n-aveam nimic să-i spun mamei şi că o dusesem la azil din această pricină. „Trebuie să înţelegem, spunea Salamano, trebuie să înţelegem”. Dar nimeni nu părea să înţeleagă. A fost scos afară.

Apoi a venit rândul lui Raymond, care era ultimul martor Raymond mi-a făcut discret semn cu mâna şi a spus imediat că sunt nevinovat. Dar preşedintele a declarat că nu i se cereau aprecieri, ci fapte. L-a invitat să aştepte întrebările înainte de a răspunde. I s-a cerut să precizeze relaţiile lui cu victima. Raymond a profitat de ocazie ca să spună că aceasta din urmă pe el îl ura de când o pălmuise pe soră-sa. Preşedintele l-a întrebat totuşi dacă victima nu avea motive să mă urască. Raymond a spus că prezenţa mea pe plajă se datora unei întâmplări. Procurorul l-a întrebat atunci cum se face că scrisoarea care era la originea dramei fusese scrisă de mine. Raymond a răspuns că era o întâmplare. Procurorul a replicat că întâmplarea avea prea multe păcate pe conştiinţă în această istorie. El a vrut să ştie dacă din întâmplare nu intervenisem când Raymond o pălmuise pe amanta lui, din întâmplare îi servisem de martor la comisariat, dacă tot din întâmplare declaraţiile mele cu ocazia acestei mărturii se dovediseră a fi de pură complezentă. În încheiere, l-a întrebat pe Raymond care sunt mijloacele lui de existenţă şi, cum acesta din urmă răspundea: „Magaziner”, procurorul general a declarat juraţilor că de notorietate

martorul exercita profesiunea de peşte. Eu eram complicele şi prietenul lui. Era vorba de o dramă sordidă, de cea mai joasă specie, agravată de faptul că era vorba de un monstru moral. Raymond a vrut să se apere şi avocatul meu a protestat, dar li s-a spus că trebuie să-l lase pe procuror să termine. Acesta a spus: „Nu mai am mare lucru de adăugat. Era prietenul dumneavoastră?" l-a întrebat pe Raymond. „Da, a spus acesta, era amicul meu". Avocatul general mi-a pus atunci aceeaşi întrebare şi eu m-am uitat la Raymond care nu mi-a ocolit privirea. Am răspuns: „Da". Procurorul s-a întors atunci spre juriu şi a declarat: „Acelaşi om care a doua zi după moartea mamei sale se deda celui mai ruşinos desfrâu a ucis pentru motive uşuratice şi pentru a pune capăt unei istorii incalificabile de moravuri".

Apoi s-a aşezat. Dar avocatul meu, la capătul răbdării, a exclamat ridicând braţele, aşa încât mânecile căzându-i au descoperit cutele unei cămăşi a pretate: „Mă rog, e acuzat că şi-a „igropat mama sau pent'rucă a ucis un pm? irPublicul a râs. Dar procurorul s-a" Tltrfca Trăr7 s-a învăluit în roba lui şi a declarat că trebuia să ai candoarea onorabilului apărăto r ca să nu simţi că există între aceste două şiruri de fapte o legătură profundă, patetică, esenţială: „Da, a exclamat el cu putere, îl acuz pe acest om de faptul că şi-a înmormântat mama cu un

suflet de criminal". Această declaraţie a părut să producă un efect considerabil asupra publicului. Avocatul meu a dat din umeri şi şi-a şters sudoarea de pe frunte. Dar el însuşi părea tulburat şi am înţeles că lucrurile mergeau prost pentru mine.

Şedinţa a fost suspendată. Ieşind din Palatul de Justiţie ca să mă urc în maşină, am recunoscut o clipă mirosul şi culoarea serii de vară. În întunericul închisorii mele călătoare, am regăsit unul câte unul, ca din adâncul oboselii mele, toate zgomotele cunoscute ale unui oraş pe care-l iubeam şi al unui ceas anume în care mi se întâmpla să mă simt împăcat. Strigătele vânzătorilor de ziare în aerul dezmorţit, ultimele păsări în scuar, strigătele vânzătorilor de sandvişuri, tânguielile tramvaielor la cotiturile povârnite ale oraşului şi acest zvon al cerului

înainte ca noaptea să se aplece deasupra portului, toate acestea alcătuiau pentru mine un itinerar de orb, pe care-l ştiam prea bine înainte de a intra la închisoare. Da, acesta era ceasul în care, trecuse foarte mult de-atunci, mă simţeafiilmpăcaL-Pe atunci mă aştepta întotdeauna un somTT „uşor şi fără vise. Şi totuşi, ceva se schimbase de vreme ce, odată cu aşteptarea zilei de mâine, am aflat, la întoarcere, celula mea. Ca şi cum drumurile cunoscute; desenate pe cerurile de vară puteau tot atât de bine să ducă la închisoare ca şi la somnul nevinovat.

IV

Chiar şi pe banca acuzării e întotdeauna interesant să auzi vorbindu-se despre tine. În timpul pledoariilor procurorului şi ale avocatului meu, pot să spun că s-a vorbit mult despre mine şi poate mai mult despre mine decât despre crima mea. Erau ele oare atât de diferite, de altfel, aceste pledoarii? Avocatul ridica braţele şi recunoştea vina, dar cu scuze. Procurorul întindea mâinile şi denunţa vina, dar fără scuze. Un lucru totuşi mă cam stingherea, în ciuda preocupărilor mele, eram uneori tentat să intervin şi avocatul îmi spunea atunci: „Taci din gură, e mai bine pentru cauza dumitale”. Într-un fel, cauza mea părea să fie tratată în afara mea. Totul se desfăşura fără intervenţia mea. Soarta mea se hotăra fără să mi se ceară părerea. Din când în când, îmi venea să întrerup pe toată lumea şi să spun: „Totuşi, cine e acuzatul? E important să fii acuzatul. Şi eu am ceva de spus!” Dar gândindu-mă bine, n-aveam nimic de spus. De altfel trebuie să recunosc că interesul pe care ţi-l trezeşte faptul de a da de lucru oamenilor nu durează prea mult. De exemplu, pledoaria procurorului m-a obosit foarte repede. Numai anumite fragmente, gesturi sau tirade întregi, dar desprinse din ansamblu, m-au izbit sau mi-au trezit interesul.

Fondul raţionamentului său, dacă am înţeles bine, era că premeditasem crima. Cel puţin, aşa a încercat să demonstreze. Cum spunea chiar el: „Voi face proba, domnilor, şi o voi face de două ori. În orbitoarea limpezime a faptelor mai întâi şi pe urmă în lumina sumbră pe care mi-o va furniza psihologia acestui suflet criminal”. A rezumat

faptele începând cu moartea mamei. A reamintit insensibilitatea mea, neştiinţa în care eram în ceea ce priveşte vârsta mamei, baia de a doua zi cu o femeie, cinematograful, Fernandel şi în sfârşit întoarcerea acasă cu Maria. Mi-a trebuit atunci un timp până să înţeleg, pentru că zicea „amanta lui” şi, pentru mine, ea era Maria. Pe urmă a ajuns la povestea cu Raymond. Am găsit că felul lui de a privi întâmplările nu era lipsit de claritate. Ceea ce spunea era plauzibil. Scrisesem scrisoarea de acord cu Raymond ca s-o atrag pe amanta lui şi să o las pradă unui om de o „moralitate dubioasă”, care a sătut-oai provocasem pe plajă pe adversarii lui Raymond. Acesta fusese rănit. îi cerusem revolverul. Mă întorsesem singur ca să fac uz de el. îl omorâsem pe arab, aşa cum plănuisem. Aşteptasem un timp. Şi apoi, „ca să fiu sigur că treaba era bine făcută”, trăsesem încă patru gloanţe, fără grabă, la sigur, oarecum cu chibzuială.

„Asta e, domnilor, a spus procurorul general. Am reconstituit în faţa dumneavoastră şirul evenimentelor care l-au făcut pe acest om să ucidă în plină cunoştinţă de cauză. Insist asupra acestui lucru, a spus el. Pentru că nu e vorba aici de un asasinat obişnuit, de un gest necugetat pe care l-aţi putea socoti atenuat le împrejurări. Acest om, domnilor, acest om este inteligent. L-aţi auzit, nu-i aşa? Ştie să răspundă. Cunoaşte valoarea cuvintelor. Şi nu se poate spune că a acţionat fără să-şi dea seama de ceea* ce face.

Eu ascultam şi pricepeam că mă socoteau inteligent. Dar nu înţelegeam bine cum calităţile unui om obişnuit puteau deveni acuzaţii zdrobitoare împotriva unui vinovat. Cel puţin, asta a fost ceea ce m-a izbit şi nu l-am mai ascultat pe procuror până în momentul când l-am auzit spunând: „A arătat măcar vreodată că regretă? Niciodată, domnilor. Nici măcar o singură dată în cursul instrucţiei acest om n-a părut tulburat de crima lui abominabilă”. În acel moment s-a

Întors spre mine şi m-a arătat cu degetul, continuând să mă acuze fără ca în realitate eu să înţeleg bine de ce. Fără îndoială, nu mă puteam împiedica să nu recunosc că are dreptate. Nu regretam prea

mult fapta mea. Dar atâta înverşunare mă mira. Aş fi vrut să încerc să-i explic amical, aproape cu afecţiune, că eu nu fusesem niciodată în stare să regret ceva cu adevărat. Eram întotdeauna prins de ceea ce avea săvina, de ziua ele azi sau de cea de mhne. Dar, fireşte, în situaţia în care fusesem pus, nu puteam vorbi nimănui pe acest ton. N-aveam dreptul să mă arăt afectuos, să am bunăvoinţă. Şi am încercat, în continuare, să mai ascult, pentru că procurorul a început să vorbească de sufletul meu. Zicea că se aplecase asupra lui şi că nu găsise nimic, „domnilor juraţi”. Zicea că într-adevăr eu nu aveam deloc suflet şi nimic omenesc şi că niciunul din principiile morale care ocrotesc inima omului nu-mi era accesibil. „Fără îndoială, adăugă el, noi nu putem să-i reproşăm acest lucru. Nu putem să ne plângem că-i lipseşte ceea ce nu poate dobândi. Dar când este vorba de această curte, virtutea cu desăvârşire negativă a toleranţei trebuie să se preschimbe într-aceea mai puţin uşoară, dar mai nobilă, a dreptăţii. Cu atât mai mult, cu cât lipsa de suflet aşa cum ni se dezvăluie ea la acest om devine o prăpastie în care societatea se poate prăbuşi”. Atunci a vorbit despre atitudinea mea fată de mama. A repetat ceea ce spusese în timpul dezbaterilor. Dar a vorbit mai mult decât despre crima mea, atât de mult că, în cele din urmă, n-am mai simţit altceva decât căldura acelei dimineţi. Cel puţin până în momentul în care procurorul general s-a oprit şi, după un moment de tăcere, a reluat cu o voce foarte scăzută şi foarte tulburată: „Tot această Curte, domnilor, va judeca mâine cea mai abominabilă crimă: asasinarea unui tată”. După părerea lui, imaginaţia se dădea bătută în faţa acestei crime atroce. Îndrăznea să spere că justiţia oamenilor o va pedepsi fără şovăire. Dar nu se temea s-o spună, oroarea pe care l-o inspira această crimă pălea aproape în faţa aceleia pe care o resimţea în faţa insensibilităţii mele. Tot după părerea lui, un om care o ucide moralmente pe mama lui se excludea din societatea oamenilor, ca şi acela care ridică o mână ucigaşă asupra celui ce-i dăduse viaţa. În orice caz, primul pregătea fapta celui de-al doilea, le anunţa, într-un fel, şi le justifica. „Sunt convins, domnilor, a adăugat el ridicând vocea, că nu veţi socoti opinia mea prea îndrăzneaţă, dacă voi spune că omul care stă pe această bancă e vinovat şi de crima pe care

această curte va trebui s-o judece mâine. Trebuie pedepsit în consecinţă”. Aici procurorul şi-a şters faţa lucind de sudoare. A spus în sfârşit că datoria lui era dureroasă, dar că o va împlini cu fermitate. A declarat că eu n-aveam nimic de-a face cu o societate ale cărei reguli esenţiale le nesocoteam şi că nu puteam să fac apel la această inimă umană, ale cărei reacţii elementare îmi erau necunoscute.

Va c. fflPJL) ara. itiijnma spus el, şi vi-l cer cu inima uşoară Deoarece, dacă mi s-a mai întâmplat în cursul carierei mele destul de îndelungate să cer pedepse capitale, n-am simţit niciodată atât de mult ca astăzi această îndatorire compensată, răscumpărată, luminată de conştiinţa unui comandament imperios şi sfânt şi de oroarea pe care o simt în faţa unui chip omenesc pe care nu citesc altceva decât wnstruozitate

„Cupa ce s-a Aşezat procurorul, a urmat un moment destul de lung de tăcere. În ce mă priveşte, eu eram zăpăcit de căldură şi mirare. Preşedintele a tuşit puţin şi pe un ton foarte sckzut m-a întrebat dacă nu aveam ceva’ de adăugat. M-am ridicat şi cum voiam să vorbesc, am spus, puţin la întâmplare, de altfel, că nu avusesem intenţia să-l ucid pe arab. Preşedintele a răspuns că asta era o afirmaţie, că deocamdată nu prea înţelegea sistemul meu de apărare şi că ar fi fericit, înainte de a-fasculta pe avocatul meu, să mă facă să precizez motivele care inspiraseră fapta mea. Am spus repede, încurcând puţin cuvintele şi dându-mi seama că sunt ridicol, că din pricina soarelui. S-au auzit râsete în sală. Avocatul meu a dat din umeri şi imediat după aceea i s-a dat cuvântul. Dar el a declarat că e târziu, că avea de vorbit câteva ceasuri şi că cere reluarea şedinţei după-amiază. Curtea a fost de acord.

După-amiază, marile ventilatoare răscoleau fără încetare aerul încins al sălii şi micile evantaie multicolore ale juraţilor se agitau toate în acelaşi sens. Pledoaria avocatului meu mi se părea că nu va lua niciodată sfârşit. La un moment dat, totuşi, l-am ascultat pentru că zicea: „E adevărat că eu am ucis”. Apoi a continuat pe acest ton, spunând: „Eu” de fiecare dată când vorbea despre mine. Eram foarte mirat. M-am aplecat spre unul dintre jandarmi şi l-am întrebat de ce.

Mi-a spus să tac şi, după o clipă, a adăugat: „Toţi avocaţii fac la fel”. Eu însă m-am gândit că în felul acesta mă îndepărta şi mai mult de fapta mea, mă reducea la zero şi, într-un anume sens, mi se substituia. Dar cred că eram atunci foarte departe de sala tribunalului. De altfel avocatul meu mi s-a părut ridicol. A

pledat foarte repede şi pe urmă a şi vorbit despre sufletul meu. Dar mi s-a părut că avea mult mai puţin talent decât procurorul. „Şi eu, a spus el, m-am aplecat asupra acestui suflet, dar, contrar eminentului reprezentant al ministerului public, am găsit ceva şi pot să spun că am citit în el ca într-o carte deschisă”. Citise că eram un om cinstit, un muncitor conştiincios, neobosit, devotat firmei care-l folosea, iubit de toţi şi plin de compătimire faţă de suferinţele altuia. Pentru *el*, eram un fiu model care-şi întreţinuse mama atât cât putuse. În cele din urmă sperasem că o casă de odihnă i-ar da bătrânei confortul pe care mijloacele mele nu-mi îngăduiau să i-i procur. „Mă mir, domnilor, a adăugat el, că s-a făcut atâta zgomot în jurul acestui azil. Pentru că, în sfârşit, dacă ar trebui să aducem o dovadă în ceea ce priveşte utilitatea şi generozitatea unor asemenea instituţii, ar trebui neapărat să spunem că statul însuşi le subvenţionează”. Numai că el n-a vorbit de înmormântare şi eu am simţit că asta constituie o lipsă în pledoaria lui. Dar din pricina tuturor acestor fraze lungi, a tuturor acestor zile şi a acestor ore interminabile în cursul cărora se vorbise de sufletul meu, am avut impresia că totul devenea o apă incoloră în carejienaLCăjnăxu4 âiii4 e.

Despre sfârşitul şedinţei, îmi aduc aminte numai că, în timp ce avocatul meu continua să vorbească, a răsunat până la mine, străbătând tot spaţiul sălilor şi pretoriilor, trompeta unui vânzător de îngheţată. M-au năpădit amintirile unei vieţi care nu-mi mai aparţinea, dar în care aflasem cele mai sărace şi mai durabile bucurii: miresme de vară, cartierul care-mi plăcea, un anumit cer de seară, râsul şi rochiile Manei. Tot ce făceam de prisos în acest loc mi s-a urcat atunci ca un nod în gât şi n-am mai avut decât o grijă, să se termine o dată şi să mă

întorc în celula mea ca să dorm. Abia dacă l-am ascultat pe avocatul meu exclamând, în încheiere, că juraţii n-or să vrea să trimită la moarte un lucrător cinstit, pierdut de o clipă de rătăcire şi cerând circumstanţe atenuante pentru o crimă al cărui veşnic regret îl şi târam după mine ca pe cea mai sigură pedeapsă a mea. Curtea a suspendat şedinţa şi avocatul s-a aşezat sfârşit de oboseală. Dar colegii lui au venit să-i strângă mâna. Am auzit: „Minunat, dragă”. Unul dintre ei m-a luat chiar drept martor: „Ce zici?” mi-a spus el. Am aprobat, dar complimentul meu nu era sincer, pentru că eram prea obosit.

Totuşi, afară ziua se apropia de sfârşit şi căldura nu mai era atât de mare. După câteva zgomote care ajungeau până la juine din stradă, ghiceam farmecul serii. Noi eram aici, cu toţii, în aşteptare. Şi ceea ce aşteptam împreună nu mă privea decât pe mine. M-am uitat iar în sală. Totul era ca în prima zi. Am întâlnit privirea ziaristului cu haina cenuşie şi a femeii-automat. Asta m-a făcut să mă gândesc că n-o căutasem cu privirea pe Maria în tot timpul procesului. N-o uitasem, dar eram foarte ocupat. Am văzut-o între Celeste şi Raymond. Ea mi-a făcut discret cu mâna, ca şi cum ar fi spus: „În sfârşit”, şi am văzut faţa ei uşor neliniştită care-mi zâmbea. Dar îmi simţeam inima ferecată şi nici n-am putut să răspund zâmbetului ei.

Curtea a intrat din nou. Foarte repede li s-a citit juraţilor o serie de întrebări. Am auzit „vinovat de crimă”... „premeditare”... „circumstanţe atenuante”. Juraţii au ieşit şi eu am fost dus în cămăruţa în care mai aşteptasem. Avocatul a venit la mine: era foarte volubil şi mi-a vorbit cu mai multă încredere şi cordialitate ca niciodată. Credea că totul va merge şi că voi scăpa cu câţiva ani de închisoare sau de ocnă. L-am întrebat dacă erau şanse de casare în cazul unei sentinţe defavorabile. El mi-a spus că nu. Tactica lui fusese să nu depună concluzii scrise, ca să nu indispună juriul. Mi-a explicat că nu se casa o sentinţă ca asta, fără motiv. Asta mi s-a părut evident şi i-am dat dreptate. Privind lucrurile la rece, era cât se poate de firesc. Altminteri, ar fi prea multe hârţoage inutile. „În orice caz, mi-a spus avocatul meu, mai avem şi recursul. Dar sunt convins că sentinţa va fi favorabilă”.

Am aşteptat foarte mult, aproape trei sferturi de oră, cred. După

aceea, s-a auzit o sonerie. Avocatul a plecat spunându-mi: „Preşedintele juriului are să citească răspunsurile. Nu te vor duce în sală decât la citirea sentinţei”. S-au auzit uşi trântite. Fugeau oameni pe nişte scări despre care nu ştiam dacă sunt aproape sau departe. Apoi am auzit o voce înăbuşită citind ceva în sală. Când a răsunat iar soneria, când uşa boxei s-a deschis, a urcat spre mine tăcerea sălii, tăcerea şi această ciudată senzaţie pe care am avut-o când am

constatat că tânărul ziarist îmi ocoleşte privirea. Nu m-am uitat în partea în care se afla Maria. N-am avut timp pentru că preşedintele mi-a spus repede şi într-o formă ciudată că mi se va tăia capul într-o piaţă publică în numele poporului francez. Mi s-a părut atunci că înţeleg sentimentul pe care-i citeam pe toate chipurile. Sunt convins că era respect. Jandarmii erau foarte blânzi cu mine. Avocatul şi-a pus mâna pe mâna mea. Eu nu mă gândeam la nimic. Dar preşedintele m-a întrebat dacă n-aveam nimic de adăugat. M-am gândit puţin. Am spus: „Nu”. Atunci m-au scos afară.

Pentru a treia oară am refuzat să-l primesc pe preot N-am să-i spun nimic, n-am chef să vorbesc, o să-l văd şi aşa destul de curând. În acest moment nu mă interesează altceva decât să scap din angrenajul mecanismului, să ştiu dacă inevitabilul poate avea o ieşire. Mi-au dat altă celulă. Din ea, când stau întins, văd cerul şi nimic altceva. Îmi petrec zilele privind pe faţa lui declinul culorilor care preface ziua în noapte. Lungit, îmi pun mâinile sub cap şi aştept. M-am întrebat poate de zeci de ori dacă există precedente de condamnaţi la moarte care să fi scăpat mecanismului implacabil, să fi dispărut înainte de execuţie, să fi rupt cordoanele poliţiştilor. Îmi reproşam atunci ca nu acordasem destulă atenţie poveştilor despre execuţii. Ar trebui să ne interesăm întotdeauna de aceste probleme. Nu se ştie niciodată ce se poate întâmpla. Ca toată lumea, citisem asemenea relatări prin ziare. Dar existau cu siguranţă lucrări de specialitate pe care n-avusesem niciodată curiozitatea să le consult. Acolo, poate, aş fi găsit poveşti cu evadări. Aş fi aflat că, într-un caz cel puţin, roata se oprise, că în

această premeditare irezistibilă, întâmplarea şi norocul, o singură dată numai, schimbaseră ceva. O singură dată! într-un sens, cred că asta mi-ar fi fost de-ajuns. Inima mea ar fi făcut restul. Ziarele vorbeau adesea de o datorie faţă de societate. Trebuia, după ele, s-o plăteşti. Dar acest lucru nu vorbeşte imaginaţiei. Importanţă avea numai o posibilitate de evadare, un salt în afara ritualului implacabil, o încercare iraţională care să ofere toate şansele speranţei. Fireşte, speranţă însemna să fii doborât la colţul unei străzi, în plină goană, şi de un glonţ în zbor. Dar gândindu-mă bine la toate, nimic nu-mi îngăduia acest lux, totul jjjj. linterzicea, jnECanisjnulmă luaiarânstăpânirea lui.

În ciuda bunăvoinţeipecă Te o aveam, nu puteam să accept această certitudine insolentă. Pentru că, în sfârşit, era o disproporţie ridicolă între sentinţa care o provocase şi desfăşurarea ei imperturbabilă din clipa în care aceasta sentinţă fusese pronunţată. Faptul că sentinţa fusese citită la orele douăzeci mai degrabă decât la orele şaptesprezece, faptul că ea ar fi putut fi cu totul alta, că ea fusese dată de oameni care schimbă rufele, că fusese dată în numele unei noţiuni atât de imprecise ca poporul francez (sau german sau chinez), mi se părea că toate acestea ştirbeau mult seriozitatea unei asemenea hotărâri. Totuşi, eram nevoit să recunosc că din secunda în care fusese luată, efectele ei deveniseră tot atât de sigure şi de serioase ca prezenţa acestui zid de-a lungul căruia îmi striveam trupul.

Mi-am amintit, în acele momente, de o poveste pe care mama mi-o povestea în legătură cu tata. Eu nu-l cunoscusem. Nu ştiam nimic precis despre acest om decât, poate, ceea ce-mi spunea atunci mama: se dusese să asiste la execuţia unui asasin. Era bolnav numai la gândul de a se duce. O făcuse totuşi şi, la întoarcere, vomitase aproape toată dimineaţa. Tata în a dezgusta puţin pe atunci. Acum înţelegeam, era atât de firesc. Cum de nu observasem că nimic nu era mai important decât o execuţie capitală şi că, pe scurt, eraiingurjil lucru cu-adevărat interesant pentru un om! Dacă voi ieşi" vleoaatatrfn această închisoarentă voi duce să văd toate execuţiile capitale. Greşeam, cred, gândindu-mă la această posibilitate. Pentru că la gândul de a mă vedea

liber într-o zi, în zori, îndărătul unui cordon de poliţişti, de partea cealaltă într-un fel, la gândul de a fi spectatorul care vine să privească şi care va putea vărsa după aceea un val de bucurie otrăvită îmi năpădea inima. Dar nu era înţelept din partea mea. Greşeam lăsându-mă târât astfel de asemenea presupuneri pentru că în clipa următoare îmi era atât de frig, încât mă ghemuiam sub pătură. Îmi clănţăneau dinţii fără să mă pot stăpâni.

Dar, fireşte, nu poţi să fii întotdeauna înţelept. Alteori, de pildă, făceam proiecte de legi. Reformam pedepsele. Observasem că esenţial e să dai o şansă condamnatului. Una singură la mie, atâta ajungea ca să aranjezi o mulţime de lucruri. Astfel mi se părea că s-ar putea găsi o combinaţie chimică a cărei absorbţie să ucidă pacientul (gândeam: Pacientul) în nouă cazuri din zece. El ar şti acest lucru, asta

era condiţia. Deoarece, gândindu-mă bine, privind lucrurile cu calm, constatam că partea proastă a ghilotinei era că nu-ţi lăsa nicio şansă, absolut niciuna. O dată pentru totdeauna, pe scurt, moartea pacientului fusese hotărâtă. Era o afacere clasată, o combinaţie definitivă, un acord încheiat şi asupra căruia nu mai era chip să revii. Dacă, prin absurd, lovitura dădea greş, urma s-q luăm de la început. În consecinţă, penibil era faptul că victima trebuia să dorească tocmai buna funcţionare a maşinii. Spun că aceasta era partea proastă. E adevhrat, într-un sens. Dar, în alt sens, eram nevoit să recunosc că tot secretul unei bune organizări aici era. Pe scurt, condamnatul era obligat să colaboreze moralmente. Era în interesul său ca totul să decurgă fără nicio complicaţie.

Eram de asemenea nevoit să constat că până atunci avusesem asupra acestor probleme idei care nu erau îndreptăţite. Mult timp am crezut – şi nu ştiu de ce – că pentru a merge la ghilotină trebuie să urci pe eşafod, să urci trepte. Cred că era din pricina Revoluţiei din 1789, vreau să zic din pricina a tot ceea ce mă învăţaseră sau mă făcuseră alţii să văd în aceste probleme. Dar într-o dimineaţă mi-am amintit de o fotografie publicată de ziare cu ocazia unei execuţii care a făcut vâlvă.

În realitate, maşina era aşezată direct pe pământ, în modul cel mai simplu din lume. Era mult mai îngustă decât credeam. Era destul de curios că nu-mi dădusem seama de asta mai dinainte. Maşina aceea din fotografie mă impresionase prin aspectul ei de operă de precizie, bine finisată şi strălucitoare. Îţi faci întotdeauna idei exagerate despre ceea ce nu cunoşti. Eram nevoit să constat că, dimpotrivă, totul era simplu: maşina este la acelaşi nivel cu omul care se îndreaptă spre ea. Ei merge spre ea aşa cum ai merge în întâmpinarea unui om. Şi asta era de asemenea penibil. Urcarea pe eşafod, ascensiunea în plin cer, imaginaţia găsea în acest caz de ce să se agaţe. Dar aici, mecanismul strivea totul: erai ucis cu discreţie, cu puţină ruşine şi multă precizie.

Mai erau două lucruri la care mă gândeam mereu: zorile şi recursul meu. Mă stăpâneam totuşi şi încercam să nu mă mai gândesc. Mă culcam, priveam cerul, mă străduiam să-mi concentrez atenţia asupra lui. Căpăta culoarea verde, era seară. Mai făceam un efort ca să mă gândesc la altceva. Îmi ascultam inima. Nu puteam să-mi închipui că zgomotul acesta care mă însoţea de atâta vreme ar fi putut vreodată să înceteze. N-am avut niciodată cu adevărat imaginaţie. Încercam totuşi să-mi închipui o anumită secundă în care bătaia acestei inimi nu se va prelungi în mintea mea. Dar în zadar. Zorile sau recursul meu erau aici. În cele din urmă îmi spuneam că cel mai înţelept ar fi să nu mă mai ostenesc degeaba.

În zori veneau, ştiam. Pe scurt, mi-am petrecut nopţile aşteptând aceste zori. Nu mi-a plăcut niciodată să fiu luat prin surprindere. Când mi se întâmplă ceva, prefer să fiu de fată. De aceea, în cele din urmă n-am mai dormit decât puţin ziua şi, de-a lungul nopţilor, am aşteptat răbdător ca lumina să se arate pe sticla cerului. Cel mai greu era ceasul incert în care ştiam că el acţionează de obicei. Miezul nopţii o dată trecut, aşteptam şi pândeam. Niciodată urechea mea nu percepuse atâtea zgomote, nu distinsese sunete atât de neînsemnate. Pot să spun, de altfel, că, într-un anumit fel, am avut noroc în toată această perioadă, de vreme ce n-am auzit niciodată un pas. Mapa spunea adesea că nu eşti niciodată pe deplin nenorocit. îi dădeam dreptate în închisoare, când cerul se colora şi când o zi nouă

se strecura în celula mea. Pentru că, tot atât de bine, aş fi putut auzi paşi şi inima mea ar fi putut să plesnească. Chiar dacă cel mai nuc foşnet mă făcea să mă reped la uşă, chiar dacă, cu urechea lipită de lemn, aşteptam nebuneşte până ce auzeam propria mea respiraţie, speriat să constat că e răguşită şi asemănătoare unui horcăit de dine, până la sfârşit inima nu plesnea şi eu mai câştigasem douăzeci şi patru de ore.

În timpul zilei, eram ocupat cu recursul. Cred că am profitat cel mai mult de pe urma acestei idei. Îmi calculam efectele şi obţineam din gândurile mele cel mai mare randament. Presupuneam întotdeauna cazul cel mai rău: recursul meu era respins. „Aşadar voi muri”. Mai repede decât alţii, era evident. Dar toată lumea ştie că viaţa nu merită să fie trăită. În fond, eu nu ignoram faptul că-aânuri la treizeci de ani sau la şaptezeci de ani nu are importantă deoarece, în mod firesc, în ambele cazuri, alţi bărbaţi şi alte femei vor trăi, şi asta timp de mii de ani. Nimic nu era mai limpede, pe scurt. Tot eu muream, fie acum, fie peste douăzeci de ani. În clipa aceea, mă stingherea puţin în raţionamentul meu acest gol teribil pe care-l simţeam în mine la gândul a douăzeci de ani de viaţă care va să vie. Dar n-aveam decât să-l înăbuş, închipuindu-mi ce ar fi gândurile mele peste douăzeci de ani, când va trebui totuşi să ajung acolo. De vreme ce murim, cum şi când n-are importanţă, e evident. Deci (şi greu e să nu pierzi din vedere tot ceea ce acest „deci” reprezenta ca raţionament), «eci, trebuia să accept respingerea recursului mai.

Atunci, numai atunci aveam, ca să zic aşa, dreptul, îmi îngăduiam într-un fel, să arborez cea de-a doua ipoteză: eram

 graţiat. Penibil era că trebuia să-mi stăpânesc acest elan aprig al sângelui şi al trupului care-mi frigea ochii cu o bucurie nebunească. Trebuia să mă străduiesc să înăbuş acest ţipăt, să-l controlez. Trebuia să fiu chiar şi în aceasta ipostază, firesc, ca să fac mai plauzibilă resemnarea mea din prima ipoteză. Ori de câte ori reuşeam, câştigam un ceas de linişte. Asta, totuşi, era de luat în consideraţie.

Într-un asemenea moment am refuzat încă o dată să-i primesc

pe preot. Şedeam culcat şi ghiceam apropierea serii de vară după o oarecare paloare a cerului. Tocmai respinseseră recursul meu şi puteam să-mi aud undele sângelui circulând normal prirî trup. N-aveam nevoie să văd preotul. Pentru prima oară după multă vreme, m-am gândiţ la Maria. De mult nu-mi mai scria. În seara aceea m-am gândit şi mi-am spus că poate se plictisise să mai fie iubita unui condamnat la moarte. Asemenea lucruri se întâmplă. Cum aş fi putut să ştiu, când, în afara trupurilor noastre acuma despărţite, nimic nu ne lega şi nu ne amintea unul altuia. Din acest moment de altfel, amintirea Mariei mi-ar fi fost indiferentă. Moartă, nu m-ar mai fi interesat. Găseam asta firesc, aşa cum înţelegeam foarte bine ca oamenii să mă uite după moartea mea. Nu mai aveau nimic de-a face cu mine. Nici nu puteam măcar să spun că era trist să te gândeşti la asta.

Exact în acest moment a intrat preotul. Când l-am văzut, m-a scuturat un fior. El a băgat de seamă şi mi-a spus să nu mă sperii. I-am spus că el venea de obicei în alt moment. Mi-a răspuns că era o vizită prietenească şi n-avea nimic de-a face cu recursul meu despre care nu ştia nimic. S-a aşezat pe pat şi m-a poftit să mă aşez lângă el Am refuzat. Găseam totuşi că are o înfăţişare foarte blândă.

A stat un timp jos, cu braţele pe genunchi, cu capul plecat, privindu-şi mâinile. Erau fine şi muşchiuloase, mă făceau să mă gândes e la două fiare agile. Şi le-a frecat încet una de alta. Apoi a rămas aşa, cu capul mereu plecat, atât de multă vreme, încât eu am avut o clipă impresia că-l uitasem.

Dar şi-a ridicat brusc capul şi m-a privit drept în faţă: „De ce, mi-a spus el, refuzi să mă primeşti?” Am răspuns că nu cred în Dumnezeu. A voit să ştie dacă sunt sigur de asta şi am spus că nu aveam îndoieli asupra acelui lucru: asta mi se părea o problemă fără importantă. El s-a lăsat atunci p spate şi s-a sprijinit de perete punându-şi palmele pe coapse J Aproape fără să pară că-mi vorbeşte, mi-a atras atenţia *d* uneori erai sigur de ceva şi, în realitate, nu erai. Eu nu spuneam nimic. El s-a uitat la mine şi m-a întrebat: „Ce părer-l

ai?” I-am răspuns că e posibil. În orice caz, eu poate nu eram

sigur de ceea ce mă interesează cu adevărat, dar ştiam precis ceea ce nu mă interesează. Şi tocmai lucrul despre care-mi vorbea el nu mă interesa.

Şi-a întors privirea de la mine şi, tot fără să-şi schimbe poziţia, m-a întrebat dacă nu vorbeam astfel din prea mare disperare. I-am explicat că nu eram disperat. Mi-era numai frică, asta era firesc. „Dumnezeu te-ar ajuta atunci, a observat el. Toţi cei pe care i-am cunoscut în situaţia dumitale se întorceau spre El”. Eu am convenit că acesta era dreptul lofr Asta dovedea de asemenea că ei aveau timp. Cât despre mine, eu nu voiam să fiu ajutat şi îmi lipsea tocmai timpul ca să mă interesez de ceea ce nu ma interesa.

Atunci mâinile lui au avut un gest de enervare, dar s-a stăpânit şi şi-a aranjat cutele sutanei. După ce a terminat, mi s-a adresat numindu-mă „prietene”: dacă îmi vorbea astfel nu o făcea din pricină că eram condamnat la moarte; după părerea lui, toţi eram condamnaţi la moarte. Dar l-am întrerupt spunându-i că nu e acelaşi lucru şi că, de altfel, nu putea să fie, în niciun caz, o consolare. Desigur, a recunoscut el. „Dar vei muri mai târziu dacă nu vei muri azi. Aceeaşi problemă se va pune atunci. Cum vei întâmpina această grea încercare?” Am răspuns că o voi întâmpina exact cum o întâmpin acum.

El s-a ridicat în picioare la aceste cuvinte şi m-a privit drept în ochi. Era un joc pe care-l cunoşteam bine. Mă distram aşa adesea cu Emmanuel sau cu Celeste şi, în general, ei coborau întâi ochii. Preotul cunoştea şi el bine acest joc, mi-am dat seama imediat: privirea lui nu şovăia. Şi nici vocea nu i-a şovăit când mi-a spus: „N-ai aşadar nicio speranţă şi trăieşti cu gândul că vei muri cu totul?” „Da”, am răspuns.

Atunci a lăsat capul în jos şi s-a aşezat la loc. Mi-a spus că mă compătimeşte. Socotea asta imposibil de suportat pentru un om. În ce mă priveşte, am simţit numai că începe să mă plictisească. M-am întors la recursul meu şi m-am aus sub lucarnă. Mă sprijineam cu umărul de zid. Fără să-l urmăresc cu atenţie, am auzit că începea iar să-mi pună întrebări. Vorbea cu o voce neliniştită şi insistentă. Am înţelescăera gmoţiona. t şi l-am ascultat mai atent.

Era convins, spunea el, că recursul meu va ffă35 ns”, dar purtam

povara unui păcat de care trebuia să mă eliberez. După el, justiţia oamenilor era nimic, iar justiţia lui Dumnezeu era totul. I-am atras atenţia că cea dintfi mă condamnase. Mi-a răspuns că, în felul acesta, ea nu-mi spălase păcatul.

I-am spus că nu ştiam ce este păcatul. Mi se spusese numai că eram vinovat, feram vinovat, plăteam, nu mi se putea cere nimic mai mult. În clipa aceea el s-a ridicat iar în picioare şi m-am gândit că în această celulă atât de strâmtă, dacă voia să se mişte, n-avea de ales. Trebuia să se aşeze sau să se scoale în picioare.

Ţineam ochii aţintiţi în pământ. A făcut un pas spre mine şi s-a oprit, ca şi cum n-ar fi îndrăznit să se apropie. Privea cerul printre zăbrele. „Te înşeli, fiule, mi-a spus, ţi s-ar putea cere mai mult. Ţi se va cere, poate”. – „Şi ce anume?” – „Ţi s-ar putea cere să vezi”. – „Să văd, ce *1”* – Preotul s-a Uita Tân jurul lui şi a răspuns cu „evoce care mi se părea deodată foarte obosită: „Din toate aceste pietre picura durere, o ştiu prea bine. Nu le-am privit niciodată fără tulburare. Dar în fundul sufletului ştiu că cei mai păcătoşi dintre voi au văzut ieşind din întunericul lor un chip dumnezeiesc. Acest chip ţi se cere să-l vezi”.

M-am enervat puţin. I-am spus că erau luni de când priveam aceste ziduri. Nu era nimic şi nimeni pe lume pe care să-l cunosc mai bine. Poate, e mult de atunci, am căutat aici un chip. Dar acest chip avea piloarea soarelui şi flacăra dorinţei: era acela al Mariei. îl căutasem în zadar. Acum se sfârşise. Şi în orice caz, nu văzusem apărând nimic din sudoarea pietrei.

Preotul m-a privit cu un soi de tristeţe. Stăteam acum cu tot spatele sprijinit de zid şi lumina zilei mi se scurgea pe frunte. El a spus câteva cuvinte pe care nu le-am auzit şi m-a întrebat foarte repede dacă îi dau voie să mă îmbrăţişeze. „Nu”, am răspuns. El s-a întors şi s-a îndreptat spre peretele peste care şi-a trecut încet irââna: „Iubeşti deci atât de mult acest pământ?” a şoptit. Eu n-am răspuns.

A rămas aşa mult timp, cu spatele la mine. Prezenţa lui mă stingherea şi mă irita. Eram gata să-i spun să plece, să mă lase singur,

când a exclamat deodată cu un soi de furie, întorcându-se spre mine: „Nu, nu pot să te cred. Sunt sigur că ţi s-a întâmplat să doreşti o altă viaţă”. I-am răspuns că bineînţeles, dar asta nu avea mai multă importantă ca a dori de pildă să fii bogat, să înoţi foarte repede sau să ai o gură mai frumoasă. Era de acelaşi ordin. Dar el m-a oprit şi voia să ştie cum vedeam eu această viaţă. Atunci am strigat: „O viaţă în care aş putea să-mi amintesc de aceasta de aici” şi pe loc i-am spus că mă săturasem. Ar mai fi vrut să-mi vorbească, dar eu m-am apropiat de el şi am încercat să-i explic pentru ultima oară că nu-mi mai rămânea decât puţin timp. Nu voiam să-l pierd cu Dumnezeu. A încercat să schimbe subiectul, întrebându-mă de ce-i spuneam „domnule” şi nu nărinte”. Asta m-a enervat şi i-am răspuns că nu era p-ărin-l ele meu: era de partea celorlalţi.

— Nu, fiule, a spus el punân du-mi mâna pe umăr. Sunt cu tine. Dar nu poţi să ştii asta pentru că ţi-e sufletul orbit. Mă voi ruga pentru tine.

Atunci, nu ştiu de ce, s-a” rjurjie Yajnmmel Am început să urlu din toate puterile, l-am insultat şi i-am spus să nu se roage. îl apucasem de gulerul sutanei. Îmi vărsăm asupra lui tot focul inimii în scăpărări amestecate cu bucurie şi furie. Avea o înfăţişare atât de sigură de el, nu-i aşa? Totuşi, niciuna din certitudinile lui nu făcea cât un fir *de* păr din capul unei femei. Nici nu era măcar sigur că e în viaţă de vreme ce trăia ca un mort. Pe când eu parcă aveam mâinile goale. Dar eram sigur de mine, sigur de orice, mai sigur decât el, sigur de viaţa mea şi de moartea ce avea să vie. Da, n-aveam decât atât. D-ar cel puţin stăpâneam acest adevăr tot atât cât mă stăpânea şi el pe mine. Avusesem dreptate, mai aveam încă dreptate, aveam întotdeauna dreptate. Trăisem într-un fel şi aş fi putut trăi într-alt fel. Făcusem ceva şi nu făcusem altceva. Nu făcusem un lucru, dar făcusem altul. Ei şi? Era ca şi cum aşteptasem tot timpul această clipă şi aceşti zori în care voi da socoteală. Nimic, nimic nu avea importanţă şi ştiam bine de ce. Şi el ştia de ce. Din străfundul viitorului” meu, în tot timpul acestei vieţi absurde pe care o dusesem, un suflu obscur urca spre mine st răbătând anii care încă nu veniseră şi acest suflu egaliza în drumul lui tot ceea ce

mi se propunea atunci, în anii nu cu mult mai reali pe care-i trăiamyle importanţă avea pentru mine moartea celorlalţi, dragostea de mamă, ce importanţă avea Dumnezeul preotului, vieţile pe care le alegem, destinele pe care le alegem, când un singur destin trebuia să mă aleagă pe mine însumi şi odată cu mine miliarde de privilegiaţi care, ca şi el, se considerau fraţii meiânţelegea el oare? Toată lumea era privilegiată. Nu erau decât privilegiaţi. Ceilalţi, de asemenea, vor fi condamnaţi într-o zi. Şi el va fi condamnat. «Ce importanţă avea dacă, acuzat de crimă, era executat pentru că nu plânsese la înmormântarea mamei sale? Câinele lui Salamano răcea tot atât cât neyastă-sa. Femeiuşca-automat era la fel de vinovată ca şi parizianca pe care Masson o luase de nevastă sau la fel ca Maria, care voia ca eu s-o iau de nevastă. Ce importanţă avea faptul că Raymond era amicul meu, ca şi C6 leste, cafe valora mai mult decât el? Ce importanţă avea „faptul că Maria întindea astăzi

 gura unui alt Meursault? înţelegea el oare acest condamnat şi că din străfundul viitorului meu... Mă înecam urlând toate astea. Dar paznicii îmi şi smulseseră preotul din mâini şi mă ameninţau. Totuşi, el i-a liniştit şi m-a privit un timp în tăcere. Avea ochii plini de lacrimi. S-a întors şi a dispărut.

După plecarea lui m-am calmat. Eram epuizat şi m-am trântit pe pat. Cred că am dormit, pentru că m-am trezit cu stelele în faţă. Zgomotele câmpiei urcau până la mine. Miresme de noapte, de pământ şi de sare îmi răcoreau tâmplele. Încântătoarea pace a acestei veri adormite pătrundea în mine ca o maree. În acel moment şi la capătul nopţii, sirenele au început să urle. Ele anunţau plecări spre o lume care acum îmi era de-a pururi indiferentăjjentru prima oară, după foarte multă vreme, m-am gândit la mama Mi s-a părut că înţeleg de ce la sfârşitul vieţii îşi luase un „ldgodnic”, de ce se jucase iar de-a începutul; Acolo, acolo, de asemenea, în jurul acestui azil în care vieţile se sting, seara era un fel de răgaz melancolic. Atât de aproape de moarte, mama trebuie să se fi simţit eliberată şi pregătită să trăiască iar totul de la început. Nimeni, nimeni n-avea dreptul s-o plângă. Şi eu, la rândul meu, m-am simţit gata să trăiesc iar totul de la început. Ca şi cum această

furie m-ar fi izbăvit de tot răul, m-ar fi golit de speranţă, în faţa acestei nopţi încărcate de semne şi de stele, mă deschideam pentru prima oară tandrei indiferente a lumii. Simţind-o atât de asemănătoare mie, atât de frăţească în sfârşit, mi-am dat seama că fusesem fericit şi că mai eram. Pentru ca totul să se consume, pentru ca să mă simt mai puţin singur, nu-mi mai rămânea decât să doresc în ziua execuţiei mele mulţi spectatori care să mă întâmpine cu strigăte de ură.

CIUMA

Roman

„La fel de normal poţi să reprezinţi un sistem de întemniţare printr-un altul, după cum poţi, de altfel, să reprezinţi orice alt lucru care există în mod real prin ceva care nu există”.

Daniel Defoe

Ciudatele evenimente care fac subiectul acestei cronici s-au petrecut în 194… la Oran. După părerea generală, ele nu-şi aveau locul aici, ieşind puţin din obişnuit. La prima vedere, Oranul este, într-adevăr, un oraş obişnuit şi nimic mai mult decât o prefectură franceză de pe coasta algeriană.

Oraşul ca atare, trebuie să mărturisim, este urât. Cu aerul său paşnic, îţi trebuie un timp oarecare ca să sesizezi ce anume îl deosebeşte de atâtea alte oraşe comerciale de pe toate meridianele. Cum să-ţi poţi închipui, de pildă, un oraş fără porumbei, fără arbori şi grădini, unde nu auzi nici bătăi de aripi, nici foşnet de frunze, un loc neutru, ca să spunem tot? Schimbarea anotimpurilor nu se citeşte decât pe cer. Primăvara se anunţă numai prin calitatea aerului, sau prin coşurile de flori pe bare mici vânzători le aduc de prin împrejurimi; e o primăvară care se vinde prin pieţe. În timpul verii soarele incendiază casele prea uscate şi acoperă zidurile cu o cenuşă întunecată; nu mai poţi trăi atunci decât în umbra obloanelor închise. Toamna este, dimpotrivă, un potop de noroi. Zilele frumoase vin numai iarna.

O cale la îndemâna oricui de a face cunoştinţă cu un oraş este să încerci să afli cum se munceşte în el, cum se iubeşte şi cum se moare. În orăşelul nostru, să fie un efect al climatului, toate acestea se fac

laolaltă, cu acelaşi aer frenetic şi absent. Adică oamenii aici se plictisesc şi tot aici se străduiesc să-şi formeze obişnuinţe. Concetăţenii noştri muncesc mult, dar totdeauna doar ca să se îmbogăţească. Sunt interesaţi mai ales de comerţ şi, în primul rând, chiar după cum spun ei, să facă afaceri. Fireşte, au şi slăbiciunea bucuriilor simple, iubesc femeile, cinematograful şi băile în mare. Dar, foarte înţelept, ei păstrează aceste plăceri pentru sâmbăta seara şi duminica, încercând, în celelalte zile ale săptămânii, să câştige mulţi bani. Seara, când îşi părăsesc birourile, se adună în cafenele, la ore fixe, se plimbă pe acelaşi bulevard sau stau în balcoanele lor. Dorinţele celor mai tineri sunt violente şi scurte, în timp ce viciile celor mai în vârstă nu depăşesc asociaţiile de popicari, banchetele prieteneşti şi cluburile în care se mizează sume mari la jocul de cărţi.

Veţi spune fără îndoială că asta nu e ceva particular pentru oraşul nostru şi că, la urma urmei, toţi contemporanii noştri sunt la fel. Fără îndoială, nimic nu e mai natural, astăzi, decât să vezi oameni muncind de dimineaţa până seara şi hotărând, ei singuri, apoi, să-şi piardă la cărţi, la cafenea şi în pălăvrăgeli de tot felul, timpul care le mai rămâne de trăit. Dar sunt oraşe şi locuri unde oamenii aux din când în când, presentimentul că ar mai exista şi altceva. În general, asta nu le schimbă viaţa. Dar presentimentul a existat şi asta, oricum, tot e ceva. Oranul, dimpotrivă, este, aparent, un oraş fără presentimente, adică un oraş cu totul şi cu totul modern. Nu e prin urmare necesar să precizăm modul în care se iubeşte la noi. Bărbaţii şi femeile ne că se devoră rapid în ceea ce se cheamă actul dragostei, fie că se lasă prinşi într-o lungă obişnuinţă în doi. Între aceste extreme, rareori există cale de mijloc. Nici asta nu e ceva original. La Oran, ca şi aiurea, din lipsă de timp şi de reflecţie, eşti într-adevăr silit să iubeşti fără s-o ştii.

Ceea ce e mai original în oraşul nostru este dificultatea de care te poţi lovi aici când e să mori. Dificultate, de altfel, nu este cuvântul

potrivit şi mai corect ar fi să vorbim de inconfort. Nu e niciodată agreabil să fii bolnav, dar sunt oraşe şi locuri care te susţin în boală, unde poţi, într-un fel, să te laşi în voia ei. Un bolnav are nevoie de blândeţe, îi place să ştie că se poate sprijini pe ceva, cum e şi firesc. Dar la Oran, excesele climei, importanta afacerilor care se tratează, insignifianta decorului, rapiditatea crepusculului şi calitatea plăcerilor, totul cere sănătatea zdravănă. Un bolnav se simte foarte singur aici. Gândiţi-vă atunci la cel care trage să moară, prins în cursă, îndărătul sutelor de pereţi trosnind de căldură, în timp ce în acelaşi minut chiar, o întreagă populaţie, la telefon sau în cafenele, vorbeşte de poliţe, de conosamente şi de scont. Veţi înţelege atunci ce poate fi inconfortabil în această moarte, chiar modernă, când apare deci într-un loc sterp.

Aceste câteva indicaţii reuşesc poate să dea o idee suficientă despre oraşul nostru. De altminteri, nu trebuie nimic exagerat. Ceea ce trebuia subliniat, este doar aerul banal al oraşului şi al vieţii. Dar, îndată ce ţi-ai creat obişnuinţele, îţi duci zilele fără greutate. Din moment ce oraşul nostru tocmai favorizează obişnuinţele, se poate spune că totul e cum nu se poate mai bine. Sub acest unghi, fără îndoială, viaţa nu e foarte pasionantă. Dar, cel puţin, la noi nu se cunoaşte dezordinea. Şi populaţia noastră, cu fire deschisă, simpatică şi activă, a stârnit totdeauna în călător o stimă firească. Acest oraş fără pitoresc, fără vegetaţie şi fără suflet sfârşeşte prin a părea odihnitor, te prinde în somn, până la urmă. Dar este şi drept să mai adăugăm că e grefat pe un peisaj fără seamăn, în mijlocul unui podiş deschis, înconjurat de coline luminoase, în faţa unui golf cu un contur desăvârşit. Păcat numai că a fost construit cu spatele la acest golf şi că e cu neputinţă aşadar să zăreşti marea pe care, dacă vrei s-o vezi, trebuie totdeauna s-o cauţi.

Ajunşi aici, va fi lesne să admitem că nimic nu-i putea face pe concetăţenii noştri să prevadă incidentele care au avut loc în primăvara anului acela şi care au fost, pe urmă am înţeles, cele dintâi semne parcă ale unui şir de grave evenimente a căror cronică ne-am propus s-o facem aici. Aceste fapte vor părea cu totul fireşti unora, iar altora, dimpotrivă, neverosimile. Dar, la urma urmei, un cronicar nu

poate să ţină seama de aceste contradicţii. Sarcina lui este să spună numai: „Lucrul ăsta s-a întâmplat”, când ştie că acest lucru, într-adevăr, s-a întâmplat, că a privit viaţa unui întreg popor, şi că există deci mii de martori care vor preţui în inima lor adevărul celor spuse de el.

De altminteri, povestitorul, care totdeauna este la timp cunoscut, n-ar avea niciun merit de pus în lumină într-o astfel de întreprindere dacă întâmplarea nu l-ar fi ajutat să culeagă un anumit număr de mărturii şi dacă, prin forţa lucrurilor, n-ar fi fost amestecat în tot ceea ce speră el să vă expună. Este tocmai ceea ce îl îndreptăţeşte să facă operă de istoric. Bineînţeles, un istoric, chiar dacă e un amator, are totdeauna şi documente. Povestitorul acestei istorii le are deci şi el pe ale sale: mărturia sa mai întâi, a altora mai apoi, pentru că, prin rolul său, el a ajuns să culeagă destăinuirile tuturor personajelor acestei cronici şi, în ultimul rând, textele care până la sfârşit tot i-au căzut în mână. El îşi propune să meargă la ele când va crede de cuviinţă şi să le folosească cum îi va plăcea. Îşi mai propune… Dar poate că e timpul să lăsăm de o parte comentariile şi precauţiile fată de limbaj şi să ajungem la povestirea însăşi. Relatarea primelor zile cere oarecare migală.

În dimineaţa lui 16 aprilie, doctorul Bernard Rieux iese jun cabinetul său şi dă peste un şobolan mort, în mijlocul palierului. Pe moment, îl îndepărtează fără să-l ia în seamă şi coboară scările. Dar, ajuns în stradă, se trezeşte gândind că n-avea ce să caute acolo acest şobolan şi se întoarce să-i

spună portarului. Faţă de felul cum a reacţionat bătrânul domn Michel, doctorul îşi dă seama şi mai bine de ceea ce avea în ea insolit descoperirea. Prezenţa acestui şobolan mort i se păruse doar ciudată în timp ce, pentru portar, ea constituia un scandal. Părerea acestuia din urmă era categorică: nu existau şobolani în bloc. Doctorul s-a străduit în zadar să-l asigure că era unul pe palierul primului etaj şi, probabil, mort, convingerea domnului Michel rămânea neclintită. Nu existau şobolani în bloc, prin urmare trebuie să fi fost adus acolo de

afară. Pe scurt, era vorba de-o farsă.

În aceeaşi seară, Bernard Rieux, în picioare pe culoarul imobilului, îşi căuta cheile înainte să urce, când vede apărând, din fundul întunecat al coridorului, un şobolan mare cu umbletul nesigur şi cu blana udă. Guzganul s-a oprit, părând să-şi caute un echilibru, apoi a luat-o în fugă spre doctor, s-a oprit iarăşi, s-a răsucit de câteva ori cu un mic chiţcăit şi a căzut, în sfârşit, cu sângele ţâşnindu-i prin botul întredeschis. Doctorul îl contemplă un moment şi urcă spre apartamentul lui.

Nu la şobolan se gândea. Acest sânge ţâşnit îl ducea la preocupările lui. Soţia sa, bolnavă de un an, trebuia să plece a doua zi într-o staţiune de munte. A găsit-o culcată în camera lor, aşa cum îi ceruse. Astfel se pregătea pentru oboseala deplasării. Zâmbea.

— Mă simt foarte bine, spunea ea.

În lumina lămpii de la căpătâiul patului, doctorul îi privea faţa întoarsă spre el. Pentru Rieux, la treizeci de ani şi în ciuda semnelor bolii, acest chip rămânea mereu acelaşi, ca pe vremea tinereţii, poate din cauza acestui zâmbet al ei care reuşea să şteargă tot.

— Dormi dacă poţi, spune el. Sora o să vină la unsprezece şi o să te conduc la trenul de prânz.

El sărută apoi o frunte uşor umedă. Zâmbetul ei îl însoţeşte până la uşă.

A doua zi, 17 aprilie, la orele opt, portarul îl opreşte pe doctorul care tocmai trecea şi îi spune, vădit acuzator, că nişte farsori ar fi adus trei şob olani morţi în mijlocul culoarului. Trebuie să fi fost prinşi cu nişte curse zdravene, fiindcă erau plini de sânge. Portarul rămăsese câtva timp în pragul uşii, ţinând şobolanii de labe şi aşteptând ca vinovaţii să binevoiască să se trădeze printr-o gluma sarcastică. Dar nimic nu se întâmplase.

— Ah! de-ald ăştia, îşi spunea domnul Michel, pun eu mâna pe ei până la urmă.

Intrigat, Rieux se hotărăşte să-şi înceapă turul consultaţiilor cu cartierele mărginaşe, unde locuiau cei mai săraci dintre clienţii săi. Pe aici strângerea gunoaielor se făcea mult mai târziu şi-maşina

doctorului, care mergea de-a lungul drumurilor drepte şi prăfuite ale acestui cartier, atingea în treacăt lăzile pline cu resturi, lăsate la marginea trotuarului, pe o stradă de-a lungul căreia trecea astfel, doctorul numără o duzină de şobolani aruncaţi pe rămăşiţele de legume şi de cârpe murdare.

Pe primul său bolnav l-a găsit în pat, într-o încăpere care dădea în stradă şi care era în acelaşi timp şi camera lui de culcare şi de mâncat. Era un bătrân spaniol cu chipul aspru şi brăzdat. Avea în faţa lui, pe pătură, două oale pline cu mazăre. În clipa când intră doctorul, bolnavul, în capul oaselor, se lăsă pe spate ca să încerce să-şi tragă răsuflarea lui gâjâită de vechi astmatic. Nevastă-sa aduse un lighean.

— Ei, domnule doctor, spune el în timp ce-i făcea injecţia, i-aţi văzut cum ies?

— Da, spuse femeia, vecinul nostru a adunat vreo trei. Bătrânul îşi freca mâinile.

— Ies, îi vezi prin toate lăzile de gunoi, foamea-i scoate, asta-i!

Doctorului Rieux nu i-a fost greu să constate apoi că în tot cartierul se vorbea de şobolani. O dată terminate vizitele, se întoarse acasă.

— Aveţi sus o telegramă, spuse domnul Michel. Doctorul îl întreabă dacă mai văzuse şobolani.

— A! nu, spune portarul, stau la pândă, ştiţi? Şi porcii ăia nu îndrăznesc.

Telegrama îl anunţa pe doctor de sosirea mamei lui, a doua zi. venea să se ocupe în absenţa bolnavei de casa fiului ei. Când Rieux se întoarse acasă, sora era acolo. Doctorul îşi văzu nevasta în picioare, în taior, cu chipul strălucind de fard. I-a zâmbit:

— E bine, spune el, foarte bine.

Câteva clipe mai târziu, la gară, o instala în vagonul de dormit. Ea privea compartimentul.

— E prea scump pentru noi, nu crezi?

— Trebuie, spune Rieux.

— Ce-i cu povestea asta cu şobolanii?

— Nu ştiu. E ciudat, dar o să treacă.

Apoi îi spune foarte grăbit că îi cerea iertare, că ar fi trebuit să fie mai atent cu ea şi că o neglijase cam mul L Ea dădea din cap, ca pentru a-i face semn să tacă. Dar el adăugă:

— Când te vei întoarce, totul o să fie mai bine. O vom lua iar de la capăt.

— Da, spune ea cu ochii strălucind, o vom lua iar de la capăt.

O clipă mai târziu, ea îi întorcea spatele şi se uita pe geam. Pe peron, oamenii se grăbeau şi se izbeau unii de alţii. Şuieratul locomotivei se auzea până la ei. O strigă pe soţia fui pe nume şi, când ea se întoarse, îi văzu faţa scăldată în lacrimi.

— Nu, spune el încet.

Sub lacrimi, zâmbetul revenea, puţin crispat. Încercă să respire adânc.

— Du-te, spune ea, o să fie bine.

El o strânse la piept şi acum, pe peron, de cealaltă parte a geamului, nu-i mai vedea decât zâmbetul.

— Te rog, ai grijă de tine, spune el. Dar ea nu putea să-l audă.

Aproape de ieşire, pe peronul gării, Rieux s-a izbit de domnul Othon, judecătorul de instrucţie, care îşi ţinea băiatul de mână. Doctorul îl întreabă dacă pleacă în călătorie. Domnul Othon, lung şi negru, şi care semăna jumătate cu ceea ce altă dată se numea un om de lume, jumătate cu un cioclu, răspunse cu o voce amabilă, dar grăbită:

— O aştept pe doamna Othon care s-a dus să-şi prezinte omagiile familiei mele.

Locomotiva fluiera.

— Şobolanii… spune judecătorul.

Rieux vru parcă s-o ia în direcţia trenului, dar se întoarse spre ieşire.

— „Da, spune el, nu-i nimic.

Tot ceea ce a reţinut Rieux din acele clipe a fost trecerea unui muncitor care ducea sub braţ o ladă plină cu şobolani morţi.

În după-amiaza aceleiaşi zile, la începutul consultaţiilor, Rieux

l-a primit pe un tânăr despre care i se spusese că era ziarist şi că mai venise o dată dimineaţa. îl chema Raymond Rambert. Mic de statură, cu umeri laţi, cu chip hotărât, cu ochi luminoşi şi inteligenţi, Rambert purta haine de o croială sportivă şi în viaţă părea să se simtă în largul lui. Atacă direct subiectul. Venise să facă o anchetă pentru un mare ziar din Paris asupra condiţiilor de viaţă ale arabilor şi voia informaţii asupra stării lor sanitare. Rieux îi spune că această stare nu era bună. Dar el, înainte de a continua, voia să ştie dacă ziaristul putea să scrie adevărul.

— Desigur, spune celălalt.

— Vreau să spun: puteţi să condamnaţi până la capăt?

— Până la capăt nu, trebuie să recunosc. Dar presupun că această condamnare ar fi nefondată.

Vorbind încet, Rieux spuse că, într-adevăr, o asemenea condamnare ar fi nefondată, dar că punând întrebarea el căuta numai să afle dacă mărturia lui Rambert putea sau nu să fie fără rezerve.

— Nu admit decât mărturiile fără rezerve, continuă doctorul. Nu o voi susţine deci pe-a dumneavoastră cu informaţiile mele.

— Este limbajul lui Saint-Just, spune ziaristul zâmbind.

Rieux spune, fără să ridice tonul, că n-avea nicio idee al cui limbaj era, dar că era acela al unui om obosit de lumea în care trăia, iubindu-și totuși semenii și hotărât să respingă, în ceea ce-l priveşte, nedreptatea şi concesiile. Rambert, cu capul între umeri, îl privea.

— Cred că vă înţeleg, spune el în cele din urmă, ridicându-se.

Doctorul îl conducea spre uşă:

— Vă mulţumesc că priviţi astfel lucrurile. Rambert părea că-şi pierde răbdarea:

— Da, spune el, înţeleg, iertaţi-mă că v-am deranjat.

Doctorul îi strânge mâna şi îi spune că ar fi de făcut un reportaj ciudat cu privire la mulţimea de șobolani morţi care se găsesc în acest moment în oraș.

— A! exclamă Rambert, asta mă interesează.

La orele şaptesprezece, pe când ieşea pentru noi vizite, doctorul se încrucişează pe scară cu un om încă tânăr, cu statura greoaie, cu

chipul masiv şi brăzdat, tăiat de sprâncene groase. 11 mai întâlnise de câteva ori la dansatorii spanioli care locuiau la ultimul etaj al imobilului. Jean Ţarrou fuma cu poftă o ţigară, contemptând ultimele convulsii ale unui şobolan care murea pe o treaptă la picioarele sale. El ridică asupra doctorului privirea liniştită şi puţin stăruitoare a ochilor săi cenuşii, îi dă bună ziua şi adaugă apoi că apariţia aceasta a şobolanilor era un lucru ciudat.

— Da, spune Rieux, dar care începe să fie sâcâitor.

— Într-un sens, doctore, numai într-un sens. Noi n-am văzut niciodată aşa ceva, asta-i tot. Dar mie mi se pare interesant, da, interesant, cu siguranţă.

Ţarrou şi-a trecut mâna prin păr ca să-l dea pe spate, a Privit din nou şobolanul, nemişcat acum, apoi i-a zâmbit lui Rieux:

— Dar, la urma urmei, doctore, asta e mai ales treaba portarului.

Şi doctorul îi găseşte tocmai pe portar în faţa casei, sprijinit de zidul de lângă intrare, cu o expresie de lehamite pe chipul lui congestionat de obicei.

— Da, ştiu, spune bătrânul Michel când doctorul îi semnalează o nouă descoperire. Acum dai de câte doi sau trei deodată. Dar şi în celelalte case e la fel.

Părea abătut şi îngrijorat. Îşi freca gâtul cu un gest reflex. Rieux îl întreabă cum se simţea. Portarul nu putea, bineînţeles, să spună că se simte rău. Numai că nu prea era în apefe lui. După părerea lui, moralul i se cam tulbura. Şobolanii aceştia u năuciseră, dar totul avea să meargă foarte bine după ce vor fi dispărut.

Dar în dimineaţa următoare, 18 aprilie, doctorul, care îşi aducea mama de la gară, îl găseşte pe domnul Michel şi mai tras la faţă decât ieri: din pivniţă până în pod, vreo zece şobolani zăceau pe scări. Umpleau şi lăzile de gunoi ale caselor vecine. Mama doctorului află ştirea fără să se mire.

— Sunt lucruri care se întâmplă!

Era o femeie micuţă, cu părul argintiu, cu ochii negri şi blânzi.

— Sunt fericită că te văd, Beraard, spunea ea. În ciuda şobolanilor, tot mă bucur.

El încuviinţă; era adevărat, cu ea totul părea simplu, totdeauna.

Rieux telefona totuşi la serviciul comunal de deratizare, pe al cărui director îl cunoştea. Auzise el oare de şobolanii ăştia numeroşi care ieşeau să moară sub cerul liber? Mercier, directorul, auzise de asta şi chiar în serviciul lui, nu departe de cheiuri, fuseseră descoperiţi vreo cincizeci. Se întreba însă dacă era grav. Rieux nu putea să-i răspundă hotărât, dar credea că serviciul de deratizare trebuie să intervină.

— Da, zise Mercier, pe baza unui ordin. Dacă tu crezi că merită într-adevăr osteneala, pot să încerc să obţin un ordin.

— Merită totdeauna, spune Rieux.

Femeia de serviciu tocmai îi spusese că în marea uzină în care lucra bărbatul ei fuseseră adunate mai multe sute de şobolani morţi.

În orice caz, cam în această perioadă concetăţenii noştri au început şi ei să se neliniştească. Fiindcă, începând din ziua de 18, uzinele şi antrepozitele deşertară, într-adevăr, sute de cadavre de şobolani. În câteva cazuri, oamenii fuseseră siliţi să-i omoare, agonia fiindu-le prea lungă. Dar, de la cartierele mărginaşe până în centrul oraşului, peste tot pe unde se întâmpla să treacă doctorul Rieux, peste tot unde concetăţenii noştri se adunau, şobolanii aşteptau în grămezi, în lăzile de gunoi, sau în şiruri lungi, prin rigole. Presa de seară luă, din această zi, în mâna ei problema şi întrebă dacă municipalitatea, da sau nu, îşi propune să acţioneze şi ce măsuri de urgenţă înţelege să ia pentru a apăra oraşul de această invazie respingătoare. Municipalitatea nu-şi propusese nimic şi nu avea în vedere nicio măsură dar a început prin a se întruni în consiliu pentru a delibera. I s-a dat ordin serviciului de deratizare să adune şobolanii morţi în fiecare dimineaţă, în zori. După aceea, două maşini ale serviciului trebuiau să ducă guzganii la crematoriul de gunoaie ca să fie arşi.

Dar în zilele care urmară situaţia s-a agravat. Numărul de rozătoare strânse creştea tot mai mult şi în fiecare dimineaţă recolta era tot mai abundentă. Din a patra zi, şobolanii au început să iasă şi să

moară în grupuri. De prin cotloane, de prin subsoluri, de prin pivniţe, de prin gurile de canal, urcau în lungi şiruri care se împleticeau, se clătinau la lumină, se răsuceau pe loc şi mureau aproape de oameni. Noaptea, pe culoare sau pe uliţe se auzea distinct micul lor chiţcăit de agonie. Dimineaţa, în mahalale, îi găseai întinşi, prin aceleaşi rigole, cu o mick floare de sânge pe botul lor ascuţit, unii umflaţi şi putrezi, alţii ţepeni şi cu mustăţile încă zbârlite. îi găseai criiar şi în oraş în mici grămezi, pe paliere sau în curţi. De asemenea, uneori mureau şi izolat, în holurile administrative, în curţile şcolilor, pe terasele cafenelelor. Concetăţenii noştri, uluiţi, îi descopereau în locurile cele mai frecventate ale oraşului. Piaţa Armelor, bulevardele, promenada Front-de-Mer erau, din ce în ce mai departe, mânjite. Curăţat în zori de guzganii săi morţi, oraşul îi regăsea încetul cu încetul, din ce în ce mai numeroşi, în timpul zilei. Pe trotuare i se întâmpla de asemenea nu numai unui trecător nocturn să simtă sub talpă masa elastică a unui cadavru încă proaspăt. Ai fi zis că însuşi pământul, în care erau înfipte casele noastre, se curăţă de încărcătura sa de secreţii, că lasă să urce la suprafaţă buboaiele şi coptura care, până atunci, îl măcinau pe dinăuntru. Gândiţi-vă numai la uluirea micului nostru oraş, atât de liniştit înainte, răvăşit în doar câteva zile, asemenea unui om sănătos al cărui sânge gros ar începe deodată să se răzvrătească!

Lucrurile au ajuns atât de departe încât agenţia Ransdoc (informaţii, documentări, toate informaţiile asupra oricărui subiect) a anunţat, în emisiunea sa radiofonică de informaţii

gratuite, şase mii două sute treizeci şi unu de şobolani culeşi şi arşi în decursul unei singure zile, din 25. „Această cifra, care dădea un sens limpede spectacolului zilnic pe care oraşul îl avea sub ochi, a sporit naosul. Până atunci oamenii se plânseseră numai de câte un accident cam respingător. Îşi dădeau acum seama că acest fenomen căruia nu i se putea nici preciza amploarea, nici dibui originea, avea ceva ameninţător. Singur bătrânul spaniol astmatic continua să-şi frece mâinile şi să repete: „ies, ies”, cu o bucurie senilă.

La 28 aprilie însă, Ransdoc anunţa o recoltă de circa opt mii de şobolani şi neliniştea atinse culmea în oraş. Se cereau măsuri radicale, erau acuzate autorităţile, şi unii, care aveau case pe malul mării, începuseră să vorbească de un refugiu acolo. Dar a doua zi agenţia anunţă că fenomenul încetase brusc şi că serviciul de deratizare nu adunase decât o cantitate neglijabilă de şobolani morţi. Oraşul a răsuflat uşurat.

Totuşi, exact în aceeaşi zi către p rânz, doctorul” Rieux, oprindu-şi maşina în faţa blocului, îl zăreşte la capătul străzii pe portar, care se apropia greu, cu capul aplecat, cu braţele şi picioarele depărtate, cu o înfăţişare de marionetă. Bătrânul ţinea de braţ un preot pe care doctorul îl cunoştea. Era părintele Paneloux, un iezuit erudit şi activ pe care îl mai întâlnise uneori şi care era foarte preţuit în oraşul nostru chiar şi de cei care erau indiferenţi în materie de religie. I-a aşteptat. Bătrânul Michel avea ocnii strălucitori şi respiraţia şuierătoare. Nu se simţise bine şi vrusese să iasă la aer. Dar dureri ascuţite la gât, la subsuori şi vintre îl siliseră să se întoarcă şi să ceară ajutorul părintelui Paneloux.

— Să ni nişte umflături, zise el. Am făcut probabil un efort.

Scoţând braţul prin portiera maşinii, doctorul îşi plimbă degetul la baza gâtului pe care Michel îl întindea spre el; un fel de nod tare, lemnos, se formase în locul acela.

— Culcă-te, ia-ţi temperatura, am să vin să te văd după-masă.

După ce portarul plecă, Rieux îl întrebă pe părintele Paneloux ce credea el despre această poveste cu şobolanii.

— O! spune părintele. Trebuie să fie o e pidemie, şi ochii săi zâmbiră sub ochelarii rotunzi.

După prânz, Rieux tocmai citea din nou telegrama de la sanatoriu care îi anunţa sosirea soţiei lui, când auzi telefonul. Era unul din vechii sau clienţi, funcţionar la primărie, care îl chema. Suferise mult timp de o îngustare a aortei şi, cum era sărac, Rieux îl îngrijise gratuit.

— Da, spunea el, vă amintiţi de mine. Dar e vorba de altcineva. Veniţi repede, s-a întâmplat ceva la vecinul meu.

Abia vorbea, îşi pierdea respiraţia. Rieux se gândi la portar şi se hotărî să-i vadă după aceea. Câteva minute mai târziu trecea pragul unei case joase de pe strada Faidherbe, dintr-un cartier mărginaş. În mijlocul scării răcoroase şi împuţite îl întâlni pe Josep h Grand, funcţionarul, care cobora să-l întâmpine. Era un om de vreo cincizeci de ani, cu mustaţa gălbuie, înalţ şi gârbov, cu umerii înguşti şi membrele subţiri.

— E mai bine, spune el când se apropie de Rieux, dar am crezut că o să-şi dea sufletul.

Îşi sufla nasul. La al doilea etaj, ultimul, pe uşa din stânga, Rieux citi, scris cu cretă roşie: „Intraţi, m-am spânzurat".

Au intrat. Frânghia atârna de lampă, deasupra unui scaun răsturnat, iar masa era împinsă într-un colţ. Dar atârna în gol.

— L-am desprins la timp, spunea Grand care părea să-şi caute mereu cuvintele, cu toate că folosea limbajul cel mai simplu. Ieşeam, tocmai, şi am auzit zgomot. Când am văzut inscripţia, cum să vă explic, am crezut că e o farsă. Dar el a scos un geamăt ciudat şi chiar sinistru s-ar putea spune.

Îşi scarpină capul.

— După părerea mea, operaţia trebuie să fie dureroasă. Fireşte, am intrat.

Împinseseră o uşă şi se găseau în pragul unei odăi luminoase, dar mobilată săfăcăcios. Un om mititel, scurt şi gros, stătea culcat într-un pat de bronz. Respira tare şi se uita la ei cu ochii congestionaţi. Doctorul se opri. În pauzele dintre respiraţii i s-a părut că aude chiţcăituri de şobolani. Dar nimic nu mişca prin colţuri. Rieux se apropie de pat. Omul nu se spânzurase la prea mare înălţime, nici prea brusc, vertebrele rezistaseră. Bineînţeles, puţină asfixie. Ar fi nevoie de o radiografie. Doctorul îi făcu o injecţie cu ulei camforat şi spuse apoi că, în câteva zile, totul o să fie în ordine.

— Mulţumesc, domnule doctor, spune omul, cu o voce înăbuşită.

Rieux l-a întrebat pe Grand dacă anunţase comisariatul de poliţie şi funcţionarul îşi luă o înfăţişare descumpănită:

— Nu, spune el, o, nu! * M-am gândat că cel mai grabnic…

— Bineînţeles, îl întrerupse Rieux, deci o s-o fac eu. Dar, în clipa aceea, bolnavul a început să se agite şi a încercat să se ridice din pat protestând că se simţea bine şi că nu făcea să se ostenească.

— Liniştiţi-vă, spune Rieux. Nu-i nicio problemă, credeţi-mă, şi eu trebuie să dau o declaraţie.

— O! făcu celălalt.

Şi se azvârli iar pe pat, să plângă cu mici sughiţuri. Grand, care de câtva timp îşi tot mângâia mustaţa, s-a apropiat de el.

— Lăsaţi, domnule Cottard, spune el. Încercaţi să înţelegeţi. Putem spune că doctorul e răspunzător. Dacă, de pifdă, vă-apucă pofta să încercaţi iar…

Dar Cottard spuse, printre lacrimi, că n-o să mai încerce, că a fost vorba numai de o clipă de rătăcire, şi că tot ce dorea era să fie lăsat în pace. Rieux scria o reţetă.

— Ne-am înţeles, spune el. Să lăsăm chestia asta, o să revin după două” sau trei zile. Dar să nu mai faceţi vreo prostie.

Pe palier el îi spune lui Grand că era obligat să anunţe poliţia, dar că o să-l roage pe comisar să nu facă ancheta decât după două zile.

— Trebuie supravegheat în noaptea asta. Are familie?

— Nu i-o cunosc Dar pot să-l veghez eu însumi. Şi Grand clătină din cap.

— Nici pe el, să ştiţi, nu pot spune că îl cunosc. Dar, oricum, trebuie să ne ajutăm între noi.

Pe culoarele imobilului, Rieux se uită maşinal prin colţuri şi îl întrebă pe Grand dacă şobolanii dispăruseră cu desăvârşire din cartierul său. Funcţionarul habar n-avea. I se vorbise într-adevăr de această poveste, dar el nu dădea prea mare atenţie zvonurilor din cartier.

— Am eu alte griji, spune el.

Rieux îi şi strângea mâna. Era grăbit să-l vadă pe portar înainte de a-i scrie soţiei sale.

Vânzătorii ziarelor de seară anunţau că invazia şobolanilor se

oprise. Dar Rieux îşi găsi bolnavul pe jumătate răsturnat peste marginea patului, cu o mână pe burtă şi alta în jurul gâtului, vomitând, cu icneli mari, un fel de bilă de un roz murdar, într-un bidon de lături. După lungi eforturi, cu răsuflarea tăiată, portarul s-a întins la loc. Temperatura era de 39, 5°, ganglionii de la gât şi membrele i se umflaseră, două pete negricioase i se întindeau pe coaste. Se plângea acum de o durere lăuntrică.

— Mă arde, spune el, porcăria asta mă arde.

Gura lui înnegrită parcă de funingine îl făcea să-şi înghită cuvintele şi întorcea către doctor nişte ochi globuloşi pe care durerea de cap îi umplea de lacrimi. Nevastă-sa se uita cu nelinişte la Rieux, care stătea mut.

— Domnule doctor, spune ea, ce este?

— Poate să fie orice. Dar deocamdată nu e nimic sigur, până diseară regim şi un depurativ. Să bea multe lichide.

Portarul şi era, de altfel, chinuit de sete. Întors acasă, Rieux îi telefona confratelui său Richard, unul dintre medicii cei mai importanţi ai oraşului.

— Nu, spunea Richard, n-am văzut nimic extraordinar.

— N-ai găsit febră cu inflamaţii locale?

— A, ba da, totuşi, două cazuri cu ganglionii foarte inflamaţi.

— Anormal?

— He, spune Richard, normalul, ştii…

Seara, în orice caz, portarul delira şi, cu patruzeci de grade, se plângea de şobolani. Rieux încerca un abces de fixare. Sub arsura terebentinei, portarul urlă: „Ah! porcii!”

Ganglionii se îngroşaseră şi mai mult, erau tari şi lemnoşi la atingere. Nevasta portarului îşi pierduse cumpătul:

— Vegheaţi-l, îi spune doctorul, şi chemaţi-mă dacă e cazul.

A doua zi, 30 aprilie, o briză călduţă acum sufla sub un cer albastru şi umed. Aducea o mireasmă de flori care venea din cartierele cele mai îndepărtate. Pe străzi, zgomotele dimineţii păreau mai vii, mai vesele ca de obicei. Pentru orăşelul nostru, scăpat de teama surdă în care trăise în timpul săptămânii, această zi era ca o reînnoire. Rieux, el

însuşi liniştit de o scrisoare a soţiei sale, coboară voios la portar. Şi, într-adevăr, dimineaţa, temperatura scăzuse la treizeci și opt de grade. Întins pe pat, slăbit, bolnavul zâmbea.

— Îi e mai bine, nu e aşa, domnule doctor? spune nevasta.

— Să mai aşteptăm.

Dar, la douăsprezece, temperatura urcase dintr-odată la patruzeci de grade, bolnavul delira fără încetare și vărsăturile reîncepuseră. Ganglionii gâtului erau durerosi la atingere și portarul voia parcă să-și ţină capul cât mai departe cu putinţă de corp. Nevasta lui şedea pe marginea patului, cu mâinile pe cuvertură şi ţinea cu blândeţe picioarele bolnavului, îl privea pe Rieux.

— Ascultaţi, spune acesta, trebuie izolat şi încercat un tratament special. Telefonez la spital şi o să-l transportăm cu ambulanţa.

Două ore mai târziu, în ambulanţă, doctorul şi femeia stăteau aplecaţi asupra bolnavului. Din gura lui plină cu tot felul de excrescenţe ieşeau frânturi de cuvinte: „şobolanii!”

spunea el. Cadaveric, cu buzele ca de ceară, pleoapele grele şi livide, cu răsuflarea întretăiată și scurtă, sfâșiat de ganglioni, îngrămădit în fundul cuşetei, ca şi cum ar fi vrut s-o închidă deasupra lui sau ca şi cum ceva venit din fundul pământului îl chema fără încetare, portarul se înăbuşea sub o greutate nevăzută. Femeia plângea.

— Nu mai e oare nicio speranţă, domnule doctor?

— E mort, spune Rieux.

Moartea portarului, putem s-o spunem, a constituit sfârşitul acestei perioade pline de semne descumpănitoare şi începutul unei alteia, relativ mai dificile, în care uimirea primelor zile s-a transformat încetul cu încetul în panică. Concetăţenii noştri, acum îşi dădeau seama, nu se gândiseră niciodată că orăşelul nostru putea fi un loc indicat anume unde şobolanii să moară la soare şi portarii să piară de boli ciudate. Din punctul acesta de vedere, ei greşeau în definitiv şi ideile lor ar fi trebuit revizuite. Dacă totul s-ar fi oprit aici, obişnuinţele, fără

îndoială, i-ar fi lăsat în voia lor. Dar alţi concetăţeni de-ai noştri, şi nu totdeauna portari şi nici săraci, au fost siliţi s-o apuce pe drumul pe care domnul Michel pornise cel dintâi. Începând din momentul acesta, frica, şi, odată cu ea, îngândurarea cuprinseră pe oameni.

Totuşi, înainte de a intra în amănuntele acestor noi evenimente, povestitorul crede folositor să ofere asupra perioadei care a fost descrisă până aici şi părerea unui alt martor. Jean Tarrou, pe care l-am mai întâlnit la începutul acestei povestiri, se stabilise la Oran cu câteva săptămâni înainte şi de atunci locuia într-un mare hotel din centru. La prima vedere, el părea destul de avut ca să trăiască din veniturile lui. Dar, cu toate că oraşul se obişnuise încetul cu încetul cu el, nimeni nu putea spune de unde venea şi ce rost avea aici. Îl întâlneai în toate locurile publice. Încă de la începutul primăverii îl puteai vedea adesea pe plajă, înotând mult şi cu vădită plăcere. Cumsecade, mereu cu zâmbetul pe buze, părea să fie un iubitor al tuturor plăcerilor normale, fără să fie sclavul lor. De fapt, singurul obicei care i se cunoştea era frecventarea asiduă a dansatorilor şi muzicienilor spanioli, destul de numeroşi în oraşul nostru.

Carnetele lui, în orice caz, constituie şi ele un fel de cronică a acestei perioade grele. Dar este vorba de o cronică cu totul aparte, care pare să se supună unei idei preconcepute asupra lipsei de însemnătate a faptelor. La prima vedere s-ar putea crede că Tarrou s-a străduit să privească lucrurile şi oamenii prin capătul celălalt al binoclului. În haosul general, el se străduia de fapt să devină istoricul a ceea ce nu are istorie, putem deplânge, fără îndoială, această idee preconcepută, şi bănui, odată cu ea, uscăciunea sufletească. Dar nu e mai puţin adevărat că aceste carnete pot furniza, unei cronici a acestei perioade, o mulţime de amănunte secundare care au totuşi importanţa lor şi a căror ciudăţenie însăşi ne va împiedica să-l judecăm prea grabnic pe acest personaj interesant.

Primele însemnări luate de Jean Tarrou datează de la sosirea lui în Oran. Ele arată, dintru început, o curioasă mulţumire de a se afla într-un oraş atât de urât prin el însuşi. Găsim aici descrierea amănunţită a celor doi lei de bronz care împodobesc primăria,

consideraţii binevoitoare asupra lipsei de pomi, asupra caselor respingătoare şi a planului absurd al oraşului. Tarrou mai introduce în notele sale dialoguri auzite prin tramvaie şi pe străzi, fără a le însoţi de comentarii, în afară de unul singur, puţin mai târziu, referitor la o conversaţie despre un anume la mps. Tarrou asistase la discuţia dintre doi încasatori de tramvai:

— Tu l-ai cunoscut doar pe Camps, spunea unul.

— Camps? Unul înalt, cu mustaţa neagră?

— Exact. Lucra la macaz.

— Ei, da!

— Ei bine, a murit.

— Nu mai spune! Şi când?

— După povestea cu şobolanii.

— I-auzi! Şi ce-a avut?

— Nu ştiu, febră. Şi apoi, nu era prea voinic. A avut nişte bube sub braţ. N-a rezistat.

— Arăta totuşi ca toată lumea.

— Nu, avea plămânii slabi, şi cânta la Orphbon. Să sufli mereu într-un muştiuc, te istoveşte.

— Ei, încheie al doilea, păi dacă eşti bolnav nu trebuie să sufli în muştiuc.

După aceste câteva indicaţii, Tarrou se întreba de ce intrase Camps în fanfara Orpheon în ciuda intereselor sale cele mai evidente, şi care erau cauzele adânci care-l determinaseră să-şi rişte viaţa cântând, la nişte parăzi duminicale, din instrumentul acela.

Tarrou părea să fi fost favorabil impresionat de o scenă rare se desfăşura adesea pe balconul din faţa ferestrei sale. Camera lui dădea într-adevăr pe o mică stradă transversală, unde puteau fi văzute nişte pisici dormind la umbra zidurilor. Dar zi de zi, după-amiaza, în orele în care tot oraşul pl

cotea de căldură, un bătrânel apărea pe balcon, de cealaltă parte a străzii. Cu părul alb şi bine pieptănat, drept şi sever în hainele lui de

croială militară, el chema pisicile cu un „pis, pis” distant şi totodată blând. Pisicile îşi ridicau ochii alburii de somn, (far fără să se mişte. Bătrânul rupea atunci bucăţele de hârtie şi le risipea în aer deasupra străzii, iar animalele, atrase de această ploaie de fluturi albi, înaintau în mijlocul drumului, ridicând lăbuţe şovăitoare spre ultimele bucăţi de hârtie. Bătrânelul scuipa atunci cu putere şi precizie, bacă un scuipat îşi atingea ţinta, râdea.

În sfârşit, Tarrou părea să fi fost definitiv sedus de caracterul comercial al oraşului a cărui înfăţişare, animale şi chiar plăceri păreau controlate de necesităţile negoţului. Această singularitate (este cuvântul folosit în carnete) primea aprobarea lui Tarrou, şi una din remarcile lui elogioase sfârşea chiar cu exclamaţia: „În sfârşit!” Sunt singurele locuri în care notele călătorului, la această dată, par să ia un caracter personal. Numai că nu e uşor să le apreciezi pur şi simplu înţelesul şi seriozitatea. Astfel, după ce povestise că găsirea unui şobo Ian mort îl făcuse pe casierul hotelului să comită o eroare în nota lui, Tarrou adăugase cu un scris mai puţin desluşit ca de obicei: „Întrebare: cum să faci să nu-ţi pierzi timpul? Răspuns: să-l resimţi pe toată durata lui. Mijloace: să petreci zile întregi în antecamera unui dentist pe un scaun incomod; să-ţi petreci după-amiaza de duminică pe balconul tău; să asculţi conferinţe într-o limbă pe care n-o înţelegi, să călătoreşti cu trenul alegând drumurile cele mai lungi şi cele mai puţin plăcute şi, bineînţeles, să călătoreşti în picioare; să faci coadă pentru bilete la un spectacol şi apoi să nu-ţi cumperi locul etc”. Dar imediat după aceste digresiuni de limbaj sau de gândire, carnetele pornesc o descriere amănunţită a tramvaielor oraşului nostru, a formei lor de luntre, a culorii lor nedefinite, a murdăriei lor obişnuite şi termină aceste consideraţii printr-un „e remarcabil care nu explică nimic.

Iată în orice caz indicaţiile date de Tarrou asupra istoriei cu şobolanii:

„Astăzi bătrânelul de vizavi este descumpănit. Nu mai sunt pisici. Au dispărut, într-adevăr, excitate de şobolanii morţi care sunt găsiţi în număr mare pe străzi. După părerea mea, nu poate fi vorba ca pisicile să mănânce şobolani morţi, îmi amintesc că ale mele detestau aşa ceva.

Nu înseamnă însă că nu aleargă după ei prin pivniţe, şi bătrânelul e descumpănit. E mai puţin bine pieptănat, mai puţin viguros. îl simţi că e îngrijorat. După o clipă doar a şi intrat în casă. Scuipase, totuşi, o dată, în gol.

fii oraş, s-a oprit astăzi un tramvai pentru că se găsise înăuntru un şobolan mort, ajuns acolo nu se ştie cum. Două sau trei femei s-au dat jos. Şobolanul a fost aruncat. Tramvaiul a pornit mai departe.

La hotel, paznicul de noapte, un om căruia poţi să-i dai crezare, mi-a spus că se aştepta la o nenorocire cu toţi şobolanii ăştia. «Când şobolanii părăsesc nava…» I-am răspuns că acest lucru era adevărat în cazul navelor, dar că nu fusese niciodată verificat pentru oraşe. Totuşi, convingerea lui era formată. L-am întrebat la ce fel de nenorocire ne-am putea aştepta, după părerea lui. Nu ştia, nenorocirea fiind cu neputinţa de prevăzut. Dar nu s-ar fi mirat să fie ceva de genul unui cutremur. Am recunoscut că era posibil şi el m-a întrebat dacă asta nu mă îngrijora.

— Singurul lucru care mă interesează, i-am spus, este să-mi găsesc liniştea interioară.

M-a înţeles perfect.

La restaurantul hotelului vine o întreagă familie, foarte interesantă. Tatăl este un om înalt şi slab, îmbrăcat în negru, cu guler tare. Are mijlocul capului chel şi două smocuri de păr gri în dreapta şi în stânga. Nişte ochi mici, rotunzi şi aspri, un nas subţire şi o gură orizontală îi dau aerul unor bufniţe binecrescute. Soseşte totdeauna primul la uşa restaurantului, se dă la o parte, o lasă să treacă pe nevasta lui, mărunţică, asemenea unei şoricute negre, şi intră atunci şi el, urmat imediat de un băieţei şi o fetiţă îmbrăcaţi ca nişte câini savanţi. Ajuns la masă, ei aşteaptă ca nevasta să ia loc, apoi se aşază, şi cei doi căţei pot în sfârşit să se cocoate şi ei pe scaunele lor. Spune «dumneata» soţiei şi copiilor, îi înşiră celei dintâi tot soiul de răutăţi politicoase şi cuvinte sentenţioase moştenitorilor:

— Nicole, dumneata te arăţi suprem de antipatică! Şi fetiţa e gata să plângă. Asta se şi urmăreşte.

Azi dimineaţă băieţelul era foarte excitat de povestea cu

şobolanii. A vrut să spună ceva la masă:

— Nu se vorbeşte de şobolani la masă, Philippe. Îţi interzicpe viitor să pronunţi acest cuvânt.

— Tatăl dumitale are dreptate, a zis şoricuţa cea neagră. Cei doi căţei şi-au lăsat nasul în farfurie şi bufniţa a

Mulţumit cu o mişcare a capului care nu spunea mare lucru. În ciuda acestui frumos exemplu, se vorbeşte mult în oraş ne această poveste cu şobolanii. Ziarul s-a amestecat şi el.

Cronica locală, care de obicei e foarte variată, e ocupată acum în întregime cu o campanie împotriva municipalităţii: «Sunt avizaţi edilii noştri de pericolul pe care îl pot prezenta cadavrele putrezite ale acestor rozătoare?» Directorul hotelului nici nu mai poate vorbi de altceva. Şi el este jignit!… Să descoperi şobolani în ascensorul unui hotel onorabil i se pare de neconceput. Ca să-l consolez, i-am spus:

— Dar toată lumea a păţit-o.

— Tocmai, mi-a răspuns el, acuma suntem la fel ca toată lumea.

El e acela care mi-a vorbit de primele cazuri ale acestei febre uluitoare, care a început să stârnească nelinişte. Una dintre cameristele lui e atinsă.

— Dar, bineînţeles, nu e nimic contagios, a precizat el iute.

I-am spus că asta mi-era egal.

— A! văd. Domnul e ca mine. Domnul e fatalist. Nimic de felul ăsta nu spusesem şi de altfel nici nu sunt fatalist. I-am şi spus…”

Începând din acest moment carnetele lui Tarrou vorbesc mai în amănunt despre această febră necunoscută care îngrijora acum publicul. Notând că bătrânelul îşi regăsise în sfârşit pisicile odată cu dispariţia şobolanilor şi îşi rectifica cu răbdare tragerile la ţintă, Tarrou adăuga că se puteau cita de pe acum vreo zece cazuri de această febră, dintre care cele mai multe fuseseră mortale.

Cu titlu documentar, puteam în sfârşit reproduce portretul doctorului Rieux, dat de Tarrou. După cât poate aprecia povestitorul, e destul de fidel.

„Pare de treizeci şi cinci de ani. Statură mijlocie. Umerii puternici. Obrazul aproape dreptunghiular. Ochii întunecaţi şi drepţi, dar fălcile proeminente. Nasul gros este regulat. Părul negru tuns foarte scurt. Gura este arcuită, cu buzele pline şi aproape întotdeauna strânse. Are întrucâtva înfăţişarea unui ţăran sicilian cu pielea lui arsă de soare şi hainele lui în tonuri veşnic închise, dar care îl prind bine.

Umblă repede. Coboară de pe trotuare fără să-şi schimbe mersul, dar de două ori din trei se urcă pe trotuarul opus făcând o mică săritură. La volanul maşinii e distrat şi lasă adesea semnalizatorul de direcţie aprins, chiar după ce a luat curba. Totdeauna cu capul gol. Aer de om informat”.

Cifrele lui Tarrou erau exacte. Doctorul Rieux ştia el ceva. O dată corpul portarului izolat, îi telefonase doctorului Richard, ca să-l întrebe despre cauza acestor febre inghinale.

— Nu înţeleg nimic, spusese Richard. Doi morţi, unul în patruzeci şi opt de ore, celălalt în trei zile. îl lăsasem pe cel din urmă într-o dimineaţă, după toate aparenţele, în convalescenţă.

— Daţi-mi de veste dacă mai aveţi alte cazuri, spune Rieux.

A mai telefonat câtorva medici. Dusă în felul acesta, ancheta îi descoperi vreo douăzeci de cazuri asemănătoare timp doar de câteva zile. Aproape toate fuseseră mortale. îi ceru atunci lui Richard, preşedintele corpului medical din Oran, izolarea noilor bolnavi.

— Dar nu am căderea, zise Richard. Ar fi nevoie de măsuri ale prefecturii. De altfel, cine vă spune că există riscul unei molime?

— Nimic nu-mi spune asta, dar simptomele sunt neliniştitoare.

Richard, totuşi, considera că „n-avea calitatea”. Tot ce putea să facă era să vorbească cu prefectul.

Dar în timp ce se discuta, vremea se strica. A doua zi după moartea portarului neguri mari acoperiră cerul. Ploi diluviene şi scurte se abătură peste oraş; o căldură prevestitoare de furtună urmă acestor răpăieli neaşteptate. Marea însăşi îşi pierduse albastrul ei adânc şi, sub cerul de pâclă, căpăta luciri de argint sau de fier, dureroase pentru privire. Căldura umedă a acestei primăveri te făcea să doreşti arşiţele verii. În oraşul clădit în formă de melc pe fâşia lui de podiş, destul de

puţin deschis spre mare, domnea’ o toropeală posomorâtă. Între zidurile sale lungi şi tencuite, pe străzile cu vitrine prăfuite, în tramvaiele de un galben murdar, te simţeai oarecum prizonier al cerului. Singur, bătrânul bolnav al lui Rieux îşi învingea astmul ca să se bucure de această vreme.

— Coace, spunea el, face bine la bronhii.

Cocea într-adevăr, dar nici mai mult, nici mai puţin decât o febră. Întreg oraşul avea febră, aceasta era cel puţin impresia care îl urmărea pe doctorul Rieux în dimineaţa în care se ducea în strada Faidherbe, pentru a asista la ancheta asupra tentativei de sinucidere a lui Cottard. Dar această impresiei. Se părea lipsită de temei. O atribuia enervării şi preocupărilor de care era asaltat şi admise că se impunea urgent să facă Puţină ordine în ideile sale.

Când a ajuns, comisarul nu era încă acolo. Grand aştepta pe coridor şi s-au hotărât să intre întâi la el, lăsând uşa deschisă. Funcţionarul de la primărie locuia în două odăi, mobilate foarte sumar. Observai doar un raft de lemn alb cu două sau trei dicţionare şi o tablă şcolărească pe care se mai putea citi, pe ium ătate şterse, cuvintele „alei înflorite”. După părerea lui Grand, Cottard avusese o noapte bună. Dar se trezise de dimineaţă cu dureri de cap şi incapabil de orice reacţie. Grand părea obosit şi nervos, plimbându-se în lung şi în lat, deschizând şi închizând pe masă un dosar gros, plin de manuscrise.

I-a povestit cu toate acestea doctorului că nu-l cunoştea bine pe Cottard, dar presupune că ar avea o mică avere. Cottard era un om ciudat. Mult timp relaţiile lor se mărginiseră la câteva saluturi pe scară.

— N-am stat decât de două ori de vorbă cu el. Acum câteva zile am răsturnat pe coridor o cutie plină cu crete, pe care o aduceam acasă. Erau crete roşii şi crete albastre. În momentul acela Cottard a ieşit pe coridor şi m-a ajutat să le adun. M-a întrebat la ce foloseau aceste crete de diferite culori.

Grand îi explicase atunci că încearcă să-şi reamintească puţin latina. De la liceu până acum cunoştinţele lui se pierduseră.

— Da, a spus doctorul, m-au asigurat că e folositor pentru a cunoaşte mai bine sensul cuvintelor franţuzeşti.

Scria prin urmare cuvinte latineşti pe tablă. Recopia cu cretă albastră partea de cuvânt care se schimba după declinare şi conjugare şi, cu cretă roşie, cea care rămânea neschimbată.

— Nu ştiu dacă Cottard a înţeles prea bine, dar a părut interesat şi mi-a cerut o cretă roşie. Am părut puţin surprins, dar la urma urmei… Nu puteam, bineînţeles, să ghicesc că o să se folosească de ea pentru planul lui.

Rieux l-a întrebat care era subiectul celei de-a doua conversaţii. Dar, însoţit de secretarul său, comisarul sosea şi voia întâi să asculte declaraţiile lui Grand. Doctorul observă că Grand, vorbind de Cottard, îl numea mereu „disperatul”. A folosit chiar la un moment dat expresia „hotărâre fatală”. Au discutat asupra cauzei sinuciderii şi Grand s-a arătat meticulos în alegerea termenilor. S-au oprit, în sfârşit, asupra cuvintelor „necazuri intime”. Comisarul a întrebat dacă nimic din comportarea lui Cottard nu lăsa să se prevadă ceea ce el numea „determinarea sa”.

— Mi-a bătut ieri în uşă, spuse Grand, ca să ceară nişte chibrituri. I-am dat cutia mea. S-a scuzat spunându-mi că între vecini… Apoi m-a asigurat că-mi va da cutia înapoi. I-am spus s-o păstreze.

Comisarul l-a întrebat pe funcţionar dacă nu cumva Cottard i se păruse ciudat.

— Ceea ce mi s-a părut ciudat e că avea aerul că vrea să stea de vorbă. Dar eu tocmai lucram.

Grand s-a întors spre Rieux şi a adăugat, cu un aer încurcat:

— O lucrare personală.

Comisarul dorea totuşi să-l vadă pe bolnav. Dar Rieux fu de părere că era mai bine ca mai întâi Cottard să fie pregătit pentru această vizită. Intră deci singur şi îl găsi pe Cottard în odaie, îmbrăcat doar cu o flanelă cenuşie, stând ridicat în pat şi întors spre uşă cu o expresie de nelinişte.

— E poliţia, nu?

— Da, spune Rieux, şi nu vă agitaţi. Două sau trei formalităţi şi

veţi fi lăsat în pace.

Dar Cottard a răspuns că asta nu folosea la nimic, şi că nu-i plăcea poliţia. Rieux se arăta nerăbdător.

— Nici eu n-o ador. Ţi se cere doar să răspunzi repede şi corect la întrebările lor, ca să se termine o dată totul.

Cottard a tăcut şi doctorul s-a întors spre uşă. Dar omuleţul îl striga înapoi, şi când a fost lângă pat i-a apucat mâinile:

— Nu se pot atinge de un bolnav, de un om care s-a spânzurat, nu-i aşa, domnule doctor?

Rieux l-a cercetat un moment şi l-a asigurat în sfârşit că nu fusese niciodată vorba de nimic de felul acesta şi că, de altfel, el era aici ca să-şi apere bolnavul. Cottard păru să se destindă şi Rieux îl pofti pe comisar.

Lui Cottard i s-a citit mărturia lui Grand şi a fost întrebat dacă putea preciza cauzele acţiunii sale. El a răspuns doar atât şi fără să-l privească pe comisar că „necazuri intime, era foarte bine*. Comisarul insistă să afle dacă mai avea poftă să repete ceea ce făcuse şi Cottard, înviorându-se, răspunse că nu şi că dorea numai să fie lăsat în pace.

— Vă atrag atenţia, a spus comisarul pe un ton iritat, că, pentru moment, dumneavoastră o tulburaţi pe-a altora.

Dar la un semn al lui Rieux, lucrurile s-au oprit aici.

— Vă daţi seama, a oftat ieşind comisarul, avem ceva fflai important de făcut, de când se vorbeşte de această febră…

L-a întrebat pe doctor dacă lucrul era serios şi Rieux a spus că habar n-avea.

— E din pricina vremii, asta e tot, a încheiat comisarul. Era din pricina vremii, fără îndoială. Totul se năclăia în mâini, pe măsură ce ziua îiţainta, şi Rieux simţea cum teama lui creşte cu fiecare vizită. În seara aceleiaşi zile, la periferie, un vecin al bătrânului bolnav îşi apăsa vintrele şi vomita în toiul delirului. Ganglionii erau mult mai groşi decât cei ai portarului. UnuHncepea să supureze şi curând se sparse ca un fruct stricat. Întors acasă, Rieux telefonează la depozitul de produse

farmaceutice al departamentului. Însemnările lui profesionale menţionează doar, la această dată: „Răspuns negativ”. Şi era chemat acum mereu în alte părţi pentru cazuri asemănătoare. Abcesele trebuiau deschise, era evident. Două tăieturi de bisturiu în cruce şi ganglionii revărsau un fel de pastă amestecată cu sânge. bolnavii sângerau sfâşiaţi. Dar apăreau pete pe burtă şi pe picioare, un ganglion înceta să supureze, apoi se umfla din nou. În cele mai multe cazuri bolnavul murea, emanând un miros înspăimântător.

Presa, atât de limbută cu istoria şobolanilor, nu mai scotea o vorbă. Şobolanii doar mor pe stradă, iar oamenii în odaia lor. Şi ziarele nu se ocupă decât de stradă. Însă prefectura şi municipalitatea începeau să-şi pună întrebări. Atâta timp cât fiecare medic nu cunoscuse mai mult de două sau trei cazuri, nimeni nu se gândise să se mişte. Dar, de fapt, a fost de ajuns să aibă cineva ideea să le numere. Rezultatul era consternant. În numai câteva zile cazurile mortale se înmulţiseră şi devenise evident, pentru cei care se preocupau de această boală ciudată, că era vorba de o adevărată epidemie. Acesta este momentul pe care şi-l alese Castel, un confrate al lui Rieux, mult mai în vârstă decât el, să vină să-l vadă.

— Bineînţeles, i-a spus, dumneata ştii ce este, Rieux?

— Aştept rezultatul analizelor.

— Eu ştiu. Şi n-am nevoie de analize. O parte din cariera mea am lucrat în China, şi am văzut câteva cazuri şi la Paris, acum vreo douăzeci de ani. Numai că nimeni n-a îndrăznit să le dea pe loc un nume acestor cazuri. Opinia publică, asta e sfânt: fără panică, mai ales fără panică. Şi apoi, cum zicea un confrate: „Este cu neputinţă, toată lumea ştie că «ea» a dispărut din Occident”. Da, toată lumea ştie asta, în afară de morţi. Rieux, dumneata ştii la fel de bine ca şi mine ce este.

Rieux se gândea. Prin fereastra biroului privea umărul falezei pietroase care se sfârşea în depărtare deasupra golfului.

Cerul, deşi albastru, avea o sclipire mohorâtă care se îndulcea pe măsură ce după-amiaza înainta.

— Da, Castel, spune el, e greu de crezut. Dar se pare totuşi că ar fi ciuma.

Castel se ridică şi se îndreaptă spre uşă.

— Ştii ce ni se va răspunde, a spus bătrânul medic: „A dispărut de ani de zile din ţările temperate”.

— Ce înseamnă asta, a dispărea? a răspuns Rieux dând din umeri.

— Da. Şi nu uita: chiar la Paris, în urmă cu aproape douăzeci de ani.

— Da. Să sperăm că nu va fi mai grav astăzi decât atunci. Dar este într-adevăr de necrezut.

Cuvântul „ciumă” fusese rostit pentru întâia oară. În acest punct al povestirii, care-l lasă pe Bernard Rieux stând în spatele ferestrei sale, i se va permite povestitorului să explice nesiguranţa şi surpriza medicului, deoarece, cu unele nuanţe, el a reacţionat la fel ca şi cei mai mulţi dintre concetăţenii noştri. Epidemiile, într-adevăr, sunt ceva obişnuit, dar crezi cu greu în ele când îţi cad pe cap. Au fost pe lume tot atâtea ciume câte războaie. Şi totuşi, ciume şi războaie găsesc pe oameni întotdeauna la fel de nepregătiţi. Doctorul Rieux era la fel de nepregătit ca şi concetăţenii noştri şi astfel trebuie înţelese ezitările sale. tot aşa trebuie înţeleasă şi starea sa de spirit împărţită între îngrijorare şi încredere. Când izbucneşte un război, oamenii spun: „n-are să dureze, prea e stupid”. Şi, fără îndoială, un război este desigur prea stupid, dar asta nu-l împiedică să dureze. Prostia stăruie întotdeauna şi faptul s-ar observa dacă fiecare nu s-ar gândi mereu la sine. Concetăţenii noştri semănau în această privinţă cu toată lumea, se gândeau la ei înşişi, altfel spus, erau umanişti: nu credeau în flageluri. Flagelul nu este pe măsura omului, îţi spui deci că flagelul este ireal, e un vis urât care o să treacă. Dar nu trece totdeauna şi, din vis urât în vis urât, oamenii sunt cei care se duc, şi umaniştii cei dintâi, pentru că nu şi-au luat măsuri de precauţie. Concetăţenii noştri nu erau mai vinovaţi decât alţii, ei uitau să fie modeşti, atâta tot, şi credeau că totul mai era posibil pentru ei, ceea ce presupunea că flagelurile nu erau posibile. Ei continuau să facă afaceri, proiectau călătorii şi aveau păreri. Cum să se fi gândit ei la ciuma care suprima viitorul, deplasările şi discuţiile? Ei se credeau liberi şi nimeni nu va fi vreodată liber atâta

timp cât vor exista flageluri.

Chiar atunci când doctorul Rieux recunoscuse fată de prietenul său că un număr mic de bolnavi risipiţi ici-colo muriseră fără veste de ciumă, pericolul rămânea pentru el fără realitate. Pur şi simplu, când eşti medic ţi-ai făcut o idee asupra durerii şi ai ceva mai multă imaginaţie. Privindu-şi pe geam oraşul care nu se schimbase, doctorul de-abia dacă simţea cum se naşte în el acea uşoarăjngreţoşare în faţa viitorului, care se numeşte nelinişte. Încerca să-şi adune în minte tot ce ştia despre această boală. Îi pluteau cifre în memorie şi îşi spunea că cele vreo treizeci de ciume mari pe care le-a cunoscut istoria făcuseră aproape o sută de milioane de morţi. Dar ce sunt o sută de milioane de morţi? Când ai făcut războiul, de-abia dacă mai ştii ce este un mort. Şi cum un om mort nu are preţ decât dacă l-ai văzut mort, o sută de milioane de cadavre semănate de-a lungul istoriei nu sunt în închipuire decât un fum. Doctorul își amintea de ciuma de la Constantinopole, care, după Procopiu, făcuse zece mii de victime într-o zi. Zece mii de morţi înseamnă de cinci ori publicul unui mare cinematograf. Iar a ce-ar trebui făcut. Să aduni oamenii de la ieşirea a cinci cinematografe, să-i duci într-o piaţă a oraşului și acolo să-i omori grămada, ca să-ţi faci o idee. Cel puţin ai putea, atunci, înlocui cu chipuri cunoscute acest morman anonim. Dar, fireşte, asta nu se poate realiza, și apoi cine cunoaşte zece mii de chipuri? De altminteri, oameni ca Procopiu nu ştiau să numere, lucrul e cunoscut. La Canton, cu şaptezeci de ani în urmă, patruzeci de mii de şobolani muriseră de ciumă înainte ca epidemia să se atingă de locuitori. Dar, în 1871, nu exista mijlocul de a număra șobolanii. Se făcea socoteala aproximativ, în mare, cu evidentele marje de eroare. Totuşi, dacă un şobolan e lung de treizeci de centimetri, patruzeci de mii de şobolani puşi cap la cap ar face…

Dar doctorul îşi pierdea răbdarea. Se descuraja şi asta nu trebuia. Câteva cazuri nu înseamnă o epidemie şi e de ajuns să se ia măsuri de precauţie. Trebuia să se mulţumească cu ce se ştia,

toropeala şi prostraţia, ochii înroşiţi, gura murdară, durerile de cap, inflamarea ganglionilor, setea îngrozitoare, delirul, petele pe corp, sfârtecarea lăuntrică şi, la capătul tuturor acestora… La capătul tuturor acestora doctorul Rieux îşi amintea o frază, tocmai o frază care încheia în manualul său enumerarea simptomelor: „Pulsul devine filiform şi moartea se produce cu ocazia unei mişcări neînsemnate”. Da, la capătul tuturor acestora, atârni de un fir, şi trei sferturi dintre oameni (aceasta era cifra exactă) erau îndeajuns de nerăbdători ca să facă această mişcare imperceptibilă care-i omora.

Doctorul tot mai privea pe fereastră. De o parte a geamului, cerul proaspăt de primăvară, de cealaltă parte, cuvântul, care încă mai răsuna în odaie: ciuma. Cuvântul nu conţinea doar înţelesul pe care ştiinţa binevoia să i-l dea, ci şi un lung şir de imagini extraordinare care nu se potriveau cu acest oraş galben şi cenuşiu, puţin animat la această oră, mai curând bâzâitor decât zgomotos, în fine, fericit, dacă este posibil să fii în acelaşi timp fericit şi posomorât. Şi o linişte atât de paşnică şi de indiferentă nega, cu uşurinţă parcă, vechile imagini ale epidemiei. Atena ciumată şi părăsită de păsări, oraşele chinezeşti pline de cei care trăgeau să moară tăcuţi, ocnaşii din Marsilia îngrămădind în gropi trupurile ce se descărnau, construirea, în Provence, a marelui zid care trebuia să oprească vântul furios al ciumei, Jaffa şi cerşetorii ei hidoşi, paturile umede şi putrede lipite de ţărâna bătătorită a spitalului din Constantinopole, bolnavii târâţi cu cârligele, carnavalul medicilor mascaţi în timpul Ciumei negre, împreunările celor vii în cimitirele din Milano, căruţele cu morţi în Londra îngrozită, şi nopţile şi zilele pline pretutindeni şi întotdeauna de strigătul nesfârşit al oamenilor. Nu, toate acestea nu erau încă destul de puternice pentru a ucide calmul acestei zile. De cealaltă parte a geamului clopoţelul unui tramvai nevăzut răsuna deodată şi dezminţea într-o clipă cruzimea şi durerea. Singură marea, la capătul tablei ca de şah întunecat a caselor, era o mărturie a ceea ce este neliniştitor şi fără de odihnă în lume. Şi doctorul Rieux, care privea golful, se gândea la acele ruguri despre care vorbeşte Lucreţiu şi pe care atenienii loviţi de ciumă le ridicau în faţa mării. În timpul nopţii acolo erau duşi morţii, dar nu era loc

suficient, şi cei în viaţă se băteau cu lovituri de torţe pentru a le face loc pe rug celor care le fuseseră dragi, dând mai degrabă lupte sângeroase decât să-şi părăsească cadavrele. Îţi puteai imagina rugurile împurpurate dinaintea apei liniştite şi întunecoase, bătăile cu torţe în noaptea sfâşiată de scăntei şi aburi groşi urcând spre cerul atent. Te puteai teme…

Dar această ameţeală nu rezista în faţa raţiunii. Este adevărat că fusese rostit cuvântul „ciumă”, este adevărat că în această clipă chiar, flagelul scutura şi trântea la pământ o victimă sau două. Dar ce, asta putea fi oprit? Ceea ce trebuia Scut, era să se recunoască pe faţă ceea ce trebuia recunoscut, să fie luate măsurile care se impuneau. Apoi ciuma se va °prin pentru că ciuma nu se imagina, sau se imagina fals.

Dacă se oprea, şi asta era cel mai probabil, totul va fi bine. În caz contrar, s-ar* şti ce este şi s-ar mai şti dacă n-ar fi posibil să te pui bine mai întâi cu ea pentru ca apoi s-o învingi.

Doctorul a deschis fereastra şi zgomotul străzii a crescut dintr-odată. Dintr-un atelier vecin urca şuieratul scurt şi repetat al unui ferăstrău mecanic. Rieux simţi că se înfioară. Aici era certitudinea, în munca de toate zileie. Restul depindea de fire şi mişcări neînsemnate de care nu te puteai opri. Esenţialul era să-ţi faci bine meseria.

Aici ajunsese cu reflecţiile sale doctorul Rieux, când fu anunţat Joseph Grand. Funcţionar la primărie şi, cu toate că ocupaţiile sale acolo erau foarte diverse, era folosit periodic la serviciul de statistică al stării civile. În felul acesta ajungea să facă socoteala deceselor. Şi, cum era îndatoritor din fire, consimţise să-i aducă el însuşi lui Rieux o copie a rezultatelor sale.

Doctorul îl văzu pe Grand intrând împreună cu vecinul lui, Cottard. Funcţionarul vântura o foaie de hârtie.

— Cifrele urck, doctore, a anunţat el: unsprezece morţi în patruzeci şi opt de ore.

Rieux îl salută pe Cottard şi întreabă cum se simte. Grand îl

lămureşte că acesta ţinuse să-i mulţumească doctorului şi să se scuze de neplăcerile pe care i le pricinuise. Dar Rieux se uita în foaia de statistică:

— Ei, spune Rieux, ar trebui poate să ne hotărâm să-i spunem acestei boli pe nume. Până acum am bătut pasul pe loc. Dar veniţi cu mine, trebuie să mă duc la laborator.

— Da, da, spunea Grand coborând scările în urma doctorului, să spunem lucrurilor pe nume. Dar care e acest nume?

— Nu pot să vi-l spun, şi de altfel asta nu v-ar fi de folos.

— Vedeţi, surâse funcţionarul, nu e aşa de uşor.

S-au îndreptat spre Piaţa Armelor. Cottard tăcea mereu. Străzile începeau să se umple de lume. Înserarea fugară a oraşului nostru lăsa loc nopţii şi primele stele apăreau pe un orizont încă limpede. Câteva secunde mai târziu, lămpile de deasupra străzilor au întunecat tot cerul aprinzându-se, şi zgomotul conversaţiilor părea să crească.

— Iertaţi-mă, spuse Grand, la colţul Pieţei Armelor. Dar trebuie să iau tramvaiul. Timpul meu seara e sfânt. Cum se spune la noi: „Nu lăsa niciodată treaba de azi pe...”

Rieux observase mai de mult această manie pe care o avea Grand, născut la Montelimar, să invoce locuţiuni din regiunea lui şi să adauge apoi formule banale care nu mai erau de nicăieri, ca de pildă: „o vreme de vis” sau „o lumină feerică”.

— A, spune Cottard, e adevărat. Nu poţi să-l mai scoţi din casă după cină.

Rieux îl întrebă pe Grand dacă lucra pentru primărie. Grand răspunse că nu, lucra pentru el.

— A, făcu şi Rieux ca să zică ceva, şi merge?

— Obligatoriu! De ani de zile de când lucrez... Cu toate că, pe de altă parte, nu prea e mare progres.

— Dar, în definitiv, despre ce e vorba? spune doctorul oprindu-se.

Grand se bâlbâi aşezându-şi mai bine pălăria rotundă peste urechile lui mari. Şi Rieâix a înţeles foarte vag că era vorba de ceva despre înflorirea unei personalităţi. Dar funcţionarul îi şi părăsise şi

urca înapoi bulevardul Klarnei, mergând pe sub făcuşi cu paşi mici şi grăbiţi. În pragul laboratorului, Cottard îi spuse doctorului că ar vrea să-l mai vadă ca să-i ceară un sfat. Rieux, care mototolea în buzunar foaia de statistică, îl invită să vină la consultaţii, apoi, răzgândindu-se, îi spuse că tot merge a doua zi prin cartierul lui, o să treacă el să-l vadă pe seară.

Părăsindu-l pe Cottard, doctorul şi-a dat seama că se gândea la Grand. Şi-l închipuia în mijlocul unei ciume, dar nu al acesteia care, fără îndoială, n-o să fie serioasă, ci în una dintre marile ciume ale istoriei. „Este genul de oameni care sunt cruţaţi în astfel de cazuri”. Îşi amintea să fi citit că ciuma cruţa constituţiile slabe şi nimicea mai ales organismele viguroase. Şi tot gândindu-se la el, doctorul găsi că funcţionarul avea un oarece aer plin de mister.

La prima vedere, Joseph Grand nu era, într-adevăr, nimic mai mult decât un mic funcţionar de primărie a cărui înfăţişare o şi avea. Lung şi slab, înota în hainele pe care şi le alegea întotdeauna prea mari, cu iluzia că îl vor ţine mai mult. Dacă pe gingia inferioară mai păstra încă cea mai mare parte a dinţilor, pe cei de pe maxilarul superior îi pierduse însă. Zâmbetul său, care-i ridica mai ales buza de sus, îi desena gura cu o umbră. Dacă adăugăm la acest portret un mers de seminarist, arta de a şterge din mers pereţii şi de a se strecura pe uşi, un miros de pivniţă şi de fum, toate întrupările insignifianţei, vom recunoaşte că nu puteai să ţi-l închipui în altă parte decât înaintea unui birou, străduin du-se să revizuiască tarifele băilor din oraş sau să adune pentru un tânăr referent elementele unui raport privitor la noua taxă asupra

ridicării gunoaielor de prin case. Chiar pentru un spirit neprevenit el părea să fi fost adus pe lume ca să exercite funcţiunile discrete dar indispensabile de funcţionar auxiliar municipal temporar, cu şaizeci şi doi de franci şi treizeci pe zi. Era chiar menţiunea pe care spunea el că o face să figureze pe foile sale de angajare după cuvântul „calificare”. Cmd cu douăzeci şi trei de ani în urmă, după abandonarea

unei licenţe pe care din lipsă de bani n-o mai putuse lua, primise această funcţie, fusese lăsat să spere, spunea el, o „titularizare” rapidă. Era vorba doar să-şi dovedească, un timp, competenţa în problemele delicate pe care le punea administrarea oraşului nostru. După aceea, aşa cel puţin îl asiguraseră, nu se putea să nu ajungă să capete un post de referent care să-i permită să trăiască larg. Desigur, nu ambiţia era aceea care îl făcea să acţioneze pe Joseph Grand, ţi-o garanta el însuşi cu un zâmbet melancolic. Însă perspectiva unei vieţi materiale asigurate prin mijloace cinstite, şi, de aici, posibilitatea de a se dedica fără remuşcări ocupaţiilor sale preferate, îi surâdea mult. Dacă acceptase propunerea care i se făcuse, fusese din raţiuni onorabile, şi, dacă se poate spune, din credinţa într-un ideal.

Această stare de lucruri provizorie dura de mulţi ani, viaţa se scumpise peste măsura şi salariul lui Grand, în ciuda câtorva majorări generale, era tot derizoriu. El se plânsese lui Rieux, dar nimeni nu părea să-l ia în seamă. Tocmai aici îşi face loc originalitatea lui Grand, sau cel puţin unul din semnele ei. El ar fi putut într-adevăr să revendice, dacă nu drepturi de care nu era sigur, cel puţin asigurările care i-au fost date. Dar, mai întâi, şeful de birou care îl angajase murise de mult şi apoi Grand nu-şi amintea termenii exacţi ai promisiunii care i se făcuse. În sfârşit, şi mai ales, Joseph Grand nu-şi găsea cuvintele.

Aceasta era particularitatea care îl zugrăvea cel mai bine pe concetăţeanul nostru, cum a putut Rieux s-o remarce, într-adevăr, nu găsea cuvintele necesare să scrie documentul de reclamaţie la care medita, sau să facă demersul pe care îl cereau împrejurările. Dacă ar fi să-l credem, el se simţea în mod special împiedicat să folosească cuvântul „drept”, asuera căruia nu era sigur, sau pe acela de „promisiuni, care ar implicat sensul că reclama ceea ce i se cuvenea şi ar fi căpătat prin urmare un caracter de îndrăzneală, puţin compatibil cu modestia funcţiunilor pe care le ocupa. Pe de altă parte, el refuza să folosească termenii de „bunăvoinţă”, „a solicita”, „gratitudine” care, socotea el, nu se împăcau cu demnitatea lui personală. Şi astfel, neputând găsi cuvântul potrivit, concetăţeanul nostru continuase să-şi exercite funcţiile obscure până la o vârstă destul de înaintată. În rest, şi

tot după cum îi declara el doctorului Rieux, funcţionarul observa, practic, că viaţa materială îi era asigurată oricum, pentru că îi era de ajuns, la urma urmei, să-şi adapteze nevoile posibilităţilor. El recunoştea astfel justeţea uneia dintre vorbele preferate ale primarului, mare industriaş din oraşul nostru, care afirma cu tărie că în cele din urmă (şi el insista asupra acestor cuvinte care purtau toată greutatea argumentaţiei), în cele din urmă deci, nu a fost văzut nimeni murind de foame. În orice caz, viaţa aproape ascetică pe care o ducea Joseph Grand îl eliberase într-adevăr în cele din urmă de orice grijă de felul acesta. El continua să-şi caute cuvintele.

Într-un anume sens, se poate chiar spune că viaţa sa era exemplară. El făcea parte dintre acei oameni, rari atât în oraşul nostru cât şi aiurea, care au totdeauna curajul bunelor lor sentimente. Puţinul pe care-l dezvăluia despre sine dovedea într-adevăr sensibilitate şi înclinaţii pe care oamenii nu îndrăznesc să le recunoască în zilele noastre. El nu roşea când mărturisea că îşi iubea nepoţii şi sora, singura rudă pe care o mai avea şi pe care se ducea s-o viziteze la fiecare doi ani în Franţa. El recunoştea că amintirea părinţilor săi, morţi pe vremea când era încă tânăr, îi stârnea durere. El nu refuza să admită că îi plăcea mai mult ca orice un anumit clopot din cartierul lui, care bătea încet către ora cinci după-amiază. Dar, pentru a evoca emoţii atât de simple, totuşi, cel mai neînsemnat cuvânt îi pricinuia mii de chinuri. În cefe din urmă, această dificultate devenise grija lui cea mai mare. „Ah, domnule doctor, zicea el, tare aş vrea să învăţ să mă exprim”. îi vorbea despre asta lui Rieux ori de bâte ori îl întâlnea.

Doctorul, în seara aceea, privindu-l pe funcţionar cum pleca, a înţeles dintr-odată ce voise Grand să spună: scria rară îndoială o carte sau ceva asemănător. Până la laborator, unde, în sfârşit, a ajuns, se luminase şi se liniştise. Ştia că această impresie a lui era stupidă, dar nu reuşea să creadă totuşi că ciuma s-ar putea într-adevăr instala într-un oraş unde puteau fi găsiţi funcţionari modești care cultivau manii demne de respect. Mai exact, nu vedea locul acestor manii în mijlocul ciumei şi judeca prin urmare că, practic, ciuma nu avea niciun viitor printre concetăţenii noştri.

A doua zi, datorită unei insistenţe socotită deplasată, Rieux obţinea convocarea la prefectură a unei comisii sanitare.

— E adevărat că populaţia se nelinişteşte, recunoscuse Richard. Şi apoi guralivii exagerează totul. Prefectul mi-a spus: „Să acţionăm repede, dacă vreţi, dar în tăcere”. El este de altfel convins că e vorba de o falsă alarmă.

Ca să ajungă la prefectură, Bernard Rieux îl luă pe Castel în maşina sa.

— Ştii, îi spune acesta din urmă, că departamentul n-are ser?

— Ştiu, am telefonat la depozit. Directorul a căzut din nori. Trebuie să-l aducem de la Paris.

— Sper că n-o să dureze mult.

— Am şi telegrafiat, răspunde Rieux. Prefectul era amabil, dar nervos.

— Să începem, domnilor, spune el. Este nevoie să rezum situaţia?

Richard era de părere că era inutil. Medicii cunoşteau situaţia. Problema era doar de aflat ce măsuri se impuneau să fie luate.

— Problema, spune bătrânul Castel cu brutalitate, este să ştim dacă e vorba de ciumă sau nu.

Doi sau trei medici au protestat. Ceilalţi păreau să ezite. Cât despre prefect, el a tresărit şi se sucea maşinal încolo şi-ncoace spre uşă ca şi când ar fi vrut să verifice dacă această enormitate fusese într-adevăr împiedicată să se răspândească pe culoare pe acolo. Richard a declarat că, după părerea lui, nu trebuiau să se lase cuprinşi de panică: era vorba de o febră cu complicaţii inghinale, asta era tot ce se putea spune, ipotezele în ştiinţă ca şi în viaţă fiind întotdeauna primejdioase. Bătrânul Castel, care-şi muşca liniştit mustaţa îngălbenită, ridică nişte ochi limpezi spre Rieux. Apoi întoarse o privire binevoitoare spre asistenţă şi atrase atenţia că el ştia foarte bine că era vorba de ciumă, dar că, bineînţeles, a o recunoaşte oficial ar impune şi măsuri nemiloase. El ştia că asta era în fond ceea ce îi făcea să dea

înapoi pe confraţii săi şi ar fi vrut să admită, pentru liniştea lor, ci n-ar fi ciumă. Prefectul sări în sus şi declară că, în orice caz, ăsta nu era un mod potrivit de a judeca.

— Important, spune Castel, nu este ca acest mod de a judeca să fie bun, ci ca el să dea de gândit.

Cum Rieux tăcea, i s-a cerut părerea.

— E vorba de o febră cu caracter tifoid, dar însoţită de inflamarea ganglionilor limfatici şi de vărsături. Am făcut incizia ganglionilor. Am putut astfel să determin analize în care laboratorul crede că recunoaşte bacilul scurt şi gros al ciumei. Pentru a spune tot, trebuie să precizez totuşi că anumite modificări specifice ale microbului nu coincid cu descripţia clasică.

Richard sublinie că asta îndreptăţea ezitările şi că cel puţin ar trebui să se aştepte rezultatul statistic al seriei de analize începute de câteva zile.

— Când un microb, spune Rieux după o scurtă tăcere, este capabil ca în timp de trei zile să mărească de trei ori volumul splinei, să dea ganglionilor mezenterici volumul unei portocale şi o consistenţă păstoasă, acest microb tocmai că nu îndreptăţeşte ezitările. Focarele de infecţie sunt în extensie crescândă. În ritmul în care se răspândeşte maladia, dacă nu e oprită energic, ea riscă să omoare jumătate din oraş în mai puţin de două luni. În consecinţă, e puţin important dacă dumneavoastră o numiţi ciumă sau febră de creştere. Important e numai s-o împiedicaţi să omoare jumătate din oraş.

Richard considera că lucrurile nu trebuie văzute în negru şi că, de altfel, molima nu era dovedită din moment ce rudele bolnavilor săi erau, încă neatinse.

— Dar alţii au murit, atrage atenţia Rieux. Şi, bineînţeles, molima nu e niciodată absolută, altfel s-ar obţine o înmulţire matematică infinită şi o depopulare fulgerătoare. Nu este vorba să nu fie văzute lucrurile în negru, e vorba de a lua măsuri de precauţie.

Richard era totuşi de părere că situaţia poate fi rezumată amintind că pentru a opri această maladie, dacă nu se oprea de la sine, trebuiau aplicate măsurile severe de profilaxie prevăzute de lege; că

pentru a face acest lucru trebuia recunoscut oficial că era vorba de ciumă; că certitudinea nu era absolută în această privinţă şi că prin urmare asta cerea timp de gândire.

— Problema, insistă Rieux, nu constă în a şti dacă măsurile prevăzute de lege sunt severe, ci dacă ele sunt necesare pentru a împiedica să fie omorâtă jumătate din oraş. Restul este doar o chestiune de administraţie şi instituţiile noastre au prevăzut un prefect tocmai pentru ca să rezolve aceste probleme.

— Fără îndoială, spune prefectul, dar am nevoie să recunoaşteţi oficial că este vorba de o epidemie de ciumă.

— Chiar dacă nu recunoaştem, zise Rieux, oricum riscul este să fie omorâtă jumătate din oraş.

Richard intervine cu oarecare nervozitate:

— Adevărul este că doctorul Rieux crede că e vorba de ciumă. Descrierea făcută de el sindromului e o dovadă.

Rieux răspunde că nu descrisese un sindrom, descrisese ceea ce a văzut, ceea ce văzuse era inflamarea ganglionilor limfatici, pete, febră cu delir, toate astea fatale în patruzeci şi opt de ore. Putea oare domnul Richard să-şi ia răspunderea şi să afirme că epidemia se va opri fără măsuri drastice de profilaxie?

Richard şovăia şi se uita la Rieux.

— Sincer vorbind, ce gândiţi, aveţi certitudinea că e vorba de ciumă?

— Puneţi greşit problema. Nu este o chestiune de vocabular, este o chestiune de timp.

— Ideea dumneavoastră, spune prefectul, ar fi prin urmare că ar trebui totuşi aplicate măsurile profilactice indicate în caz de ciumă, chiar dacă nu e vorba de ciumă.

— Dacă trebuie neapărat să am o idee, într-adevăr astare.

Medicii s-au consultat şi apoi Richard spuse:

— Trebuie aşadar să ne asumăm răsponsabilitatea şi să acţionăm ca şi cum boala ar fi ciumă.

Formularea fu călduros aprobată:

— Asta e şi părerea dumitale, stimate confrate? întreabă Richard.

— Formularea mi-e indiferentă, spune Rieux. Să spunem doar că nu trebuie să acţionăm ca şi când jumătate din oraş n-ar risca să fie omorâtă, căci atunci ar fi.

În mijlocul iritării generale, Rieux s-a ridicat şi a plecat. Câteva clipe mai târziu, în cartierul care mirosea a ulei prăjit şi a urină, o femeie urlând, cu vintrele însângerate, se răsucea în ghearele morţii, spre el.

A doua zi după conferinţă, febra mai făcu un mic salt. A avut ecou chiar în ziare, dar sub o formă benignă, fiindcă s-au mulţumit doar cu câteva aluzii. Oricum, Rieux putea citi a treia zi mici afişe albe care fuseseră lipite repede de prefectură în colţurile cele mai discrete ale oraşului. Era greu să-ţi dai seama după acest afiş dacă autorităţile priveau situaţia în faţă. Măsurile nu erau draconice şi părea că se făcuseră multe concesii din dorinţa de a nu nelinişti opinia publică, prima parte a deciziei anunţa într-adevăr că vreo câteva cazuri de febră pernicioasă, despre care nu se putea încă spune dacă era contagioasă, îşi făcuseră apariţia în Oran. Aceste cazuri nu erau suficient de caracteristice ca să dea într-adevăr motive de nelinişte şi nu încăpea nicio îndoială că populaţia o să ştie să-şi păstreze sângele rece. Totuşi, şi dintr-o prudenţă care putea fi înţeleasă de toată lumeaprefectul lua câteva măsuri preventive. Înţelese şi puse în practică, în mod corect, aceste măsuri erau de natură să oprească net orice ameninţare de epidemie. În consecinţă, prefectul nu se îndoia nicio secundă că locuitorii oraşului său nu vor aduce efortului său personal cea mai devotată dintre colaborări.

Afişul anunţa apoi măsuri generale, printre care o deratizare ştiinţifică prin injectare de gaze toxice în canalele de scurgere şi o supraveghere riguroasă a alimentării cu apă. Recomanda de asemenea locuitorilor cea mai mare curăţenie şi erau poftiţi în sfârşit purtătorii de pureci să se prezinte la dispensarele municipale. Pe de altă parte, familiile trebuiau în mod obligatoriu să declare cazurile diagnosticate

de către medic şi să consimtă la izolarea celor bolnavi în sălile speciale ale spitalului. Aceste săli erau de altfel înzestrate pentru a îngriji bolnavii într-un minimum de timp şi cu maximum de şanse de vindecare. Câteva paragrafe suplimentare impuneau dezinfectarea obligatorie a camerei bolnavului şi a vehiculului de transport. În rest, prefectura se mărginea să recomande celor din preajma bolnavului să se supună unui control sanitar.

Doctorul Rieux se întoarse brusc din faţa afişului şi îşi reluă drumul spre cabinetul său. Joseph Grand, care îl aştepta, îşi înalţă din nou braţele văzându-l.

— Da, spune Rieux, ştiu, cifrele urcă.

În ajun muriseră în oraş vreo zece bolnavi. Doctorul îi spune lui Grand că are să-l vadă poate seara, deoarece avea să-i facă o vizită lui Cottard.

— Aşa e, spune Grand. O să-i facă bine, s-a cam schimbat

— În ce sens?

— A devenit politicos.

— Înainte nu era?

Grand ezita. Nu putea spune despre Cottard că era nepoliticos, expresia n-ar fi fost cea potrivită. Era un om închis în sine şi tăcut şi avea puţin alura unui mistreţ. O odaie, un restaurant modest şi ieşiri destul de misterioase, în asta consta toată viaţa lui Cottard. Oficial, era reprezentant comercial de vinuri şi lichioruri. Din când în când primea vizitele a doi sau trei oameni care erau probabil clienţii lui. Seara, uneori, se ducea la cinematograful care se afla în faţa casei. Slujbaşul observase chiar că acest Cottard părea să dea preferinţă fiimelor cu gangsteri. În toate împrejurările, reprezentantul comercial rămânea singuratic şi neîncrezător.

Toate astea, după părerea lui Grand, se schimbaseră mult:

— Nu ştiu cum să spun, dar am impresia, ştiţi, că ar căuta să-şi atragă bunăvoinţa oamenilor, că vrea ca toată lumea să fie de partea lui. Îmi vorbeşte des, mă invită să ies cu el şi nu sunt în stare

întotdeauna să-l refuz. De altfel, mă interesează, şi la urma urmei, i-am salvat viaţa.

De la tentativa de a se sinucide, Cottard nu mai primise nicio vizită. În cartier, printre negustori, căuta toate simpatiile. Nicicând nu le vorbise cu atâta blândeţe băcanilor, nu ascultase cu atâta interes o tutungioaică.

— Această tutungioaică, observă Grand, este o adevărată viperă. I-am spus-o şi lui Cottard, dar el mi-a răspuns că mă înșel şi că femeia are părţile ei bune, pe care trecuie să ştii să le găseşti.

De două sau de trei ori, în sfârşit, Cottard îl dusese pe Grand în restaurantele şi cafenelele luxoase din oraş. Începuse într-adevăr să le frecventeze.

— Te simţi bine acolo, spunea el, şi apoi eşti în societate bună.

Grand remarcase atenţiile speciale ale personalului faţă de reprezentantul comercial şi înţelesese şi motivul, observând bacşişurile excesive pe care acesta le lăsa. Cottard părea foarte sensibil la amabilităţile cu care era răsplătit. Într-o zi, când şeful personalului îl însoţise până la uşă şi îl ajutase să-şi îmbrace pardesiul, Cottard îi spuse lui Grand:

— E un băiat bun, poate să depună mărturie.

— Să depună mărturie pentru ce? Cottard ezitase.

— Ei, păi că nu sunt un om rău.

În rest, avea toane. Într-o zi, când băcanul se arătase mai puţin amabil, se întorsese acasă într-o stare de furie exage

— Trece de partea celorlalţi secătura asta, repeta el.

— Care ceilalţi?

— Toţi ceilalţi.

Grand asistase chiar la o scenă curioasă la tutungioaică. În cursul unei conversaţii animate, aceasta pomenise de o arestare recentă care făcuse vâlvă în Alger. Era vorba de un tânăr funcţionar comercial care omorâse un arab pe o plajă.

— Dacă ar fi băgat toate lepădăturile astea la puşcărie, spusese tutungioaică, oamenii cinstiţi ar putea să răsufle.

Dar trebuise să se întrerupă în faţa agitaţiei subite a lui Cottard,

care se năpustise afară din prăvălie fără un cuvânt de scuză. Grand şi tutungioaică, cu braţele atârnând de uimire, îl priviseră cum fuge.

Mai târziu, Grand avea să-i semnaleze lui Rieux şi alte schimbări în caracterul lui Cottard. Acesta din urmă avusese întotdeauna păreri foarte liberale. Chiar fraza lui favorită: „Cei mari îi mănâncă totdeauna pe cei mici” era o dovadă. Dar de câtva timp încoace nu mai cumpăra decât ziarul oficial din Oran şi nu te puteai împiedica să nu observi cum depunea chiar o oarecare ostentaţie în a-l citi în locuri publice. La fel, câteva zile după ce se sculase din pat, îl rugase pe Grand, care se ducea la poştă, să fie atât de amabil să expedieze un mandat de o sută de franci pe care-i trimitea lunar unei surori care trăia în altă parte. Şi în clipa când Grand pleca:

— Trimiteţi-i două sute de franci, l-a rugat Cottard, o să fie pentru ea o surpriză plăcută. Crede că nu mă gândesc niciodată la ea. Dar adevărul este că o iubesc mult.

În sfârşit, avusese cu Grand o conversaţie ciudată. Acesta fusese obligat să răspundă la întrebările lui Cottard, intrigat de mica îndeletnicire căreia Grand i se dăruia în fiecare seară.

— Deci, spusese Cottard, scrieţi o carte.

— Dacă vreţi, dar e mai complicat decât atât.

— Ah! exclamase Cottard, tare aş vrea să fac şi eu ca dumneavoastră.

Grand păruse surprins şi Cottard bâiguise că unui artist i se pot trece multe cu vederea.

— De ce? întrebase Grand.

— Ei, pentru că un artist are mai multe drepturi decât un oarecine, toată lumea ştie asta. I se iartă mai multe.

— De, îi spuse Rieux lui Grand, în dimineaţa cu afişele, povestea cu şobolanii l-a zăpăcit şi pe el ca pe mulţi alţii, asta e. Sau poate că îi e frică de febră.

Grand răspunse:

— Nu cred, domnule doctor, şi dacă vreţi să ştiţi părerea mea…

Maşina de deratizare trecu pe sub geamul lor cu un puternic zgomot de eşapament. Rieux a tăcut până ce a fost posibil să se facă auzit şi, distrat, i-a cerut părerea funcţionarului. Celălalt îl privea cu gravitate:

— E un om, spune el, care are ceva să-şi reproşeze. Doctorul dădu din umeri. Cum spunea comisarul, nu de asta le ardea acuma oamenilor.

În cursul după-amiezii, Rieux a avut o întrevedere cu Castel. Serurile nu soseau.

— De altfel, întreba Rieux, ar fi ele utile? Acest bacii se comportă ciudat.

— Ah! spune Castel, nu sunt de părerea dumitale. Aceste vietăţi au totdeauna un aer de originalitate. Dar în fond, sunt aceleași.

— Presupuneţi, cel puţin. De fapt, nu ştim nimic despre toate astea.

— Evident că presupun. Nimeni nu poate face altceva, în tot timpul zilei doctorul simţi cum i se înteţeşte mica ameţeală care îl apuca de fiecare dată când se gândea la ciumă. În cele din urmă, a recunoscut că îi era frică. De două ori a intrat în cafenelele pline de lume. Şi el, ca şi Cottard, simţea o mare nevoie de căldură umană. Rieux găsea asta stupid, dar cu acest prilej și-a amintit că-i promisese reprezentantului comercial o vizită.

Seara, medicul l-a găsit pe Cottard în faţa mesei lui din sufragerie. Când a intrat, pe masă a văzut deschis un roman poliţist. Dar se înserase şi desigur trebuie să fi fost greu de citit în întunericul care se lăsa. Mai degrabă se putea presupune că, cu un minut mai devreme, Cottard se gândise liniştit în penumbră. Rieux l-a întrebat cum se simţea. Cottard, aşezându-se, mormăi că se simţea bine şi că s-ar simţi şi mai bine dacă ar putea să fie sigur că nimeni nu se ocupă de el. Rieux a făcut observaţia că nu poţi fi întotdeauna singur.

— Oh! nu despre asta e vorba. Eu vorbesc de oamenii care se îndeletnicesc să-ţi producă neplăceri.

Rieux tăcea.

— Nu e cazul meu, să ştiţi! Dar citeam romanul ăsta. Iată un

nenorocit care este arestat deodată, într-o dimineaţă.

Alţii se ocupau de el şi el nu ştia nimic. Se vorbea de el prin birouri, numele lui era înscris pe fişe. Găsiţi că e drept? Găsiţi că are cineva dreptul să facă aşa ceva unui om?

— Depinde, spune Rieux. Într-un sens, niciodată nu ai dreptul, într-adevăr. Dar toate acestea sunt secundare. Un om nu trebuie să stea prea multă vreme închis în casă. Trebuie să ieşiţi.

Cottard păru că se enervează, spuse că nu făcea decât asta şi că, dacă era nevoie, tot cartierul putea să depună mărturie pentru el. Chiar şi în afara cartierului nu-i lipseau relaţiile.

— Îl cunoaşteţi pe domnul Rigaud, arhitectul? Este unul dintre prietenii mei.

În odaie întunericul devenea tot mai gros. Strada de cartier se anima şi o exclamaţie înăbușită de uşurare salută, afară, clipa în care lămpile se aprinseră. Rieux s-a îndreptat spre balcon şi Cottard l-a urmat. De prin cartierele învecinate, ca în toate serile în oraşul nostru, o briză uşoară aducea şoapte şi mirosuri de carne friptă, murmurul vesel şi ameţitor al libertăţii care umplea puţin câte puţin strada invadată de un tineret zgomotos. Noaptea, strigătele puternice ale vapoarelor invizibile, rumoarea care urca dinspre mare şi dinspre mulţimea care se scurgea, acest ceas pe care Rieux îl cunoştea bine şi care îi plăcea altă dată, i se părea astăzi apăsător din cauza a tot ce ştia.

— Putem aprinde? îi spune lui Cottard.

Lumina o dată reapărută, omuleţul îl priveşte clipind:

— Spuneţi-mi, domnule doctor, dacă în – aş îmbolnăvi, oare m-aţi primi în secţia dumneavoastră la spita-l?

— De ce nu?

Cottard l-a întrebat atunci dacă se întâmplase să fie arestat cineva care se afla într-o clinică sau într-un spital. Rieux răspunse că aşa ceva s-a văzut, dar că totul depindea de starea bolnavului.

— Eu, spune Cottard, am încredere în dumneavoastră. Apoi l-a întrebat pe medic dacă ar fi amabil să-l ducă cu maşina lui în oraş.

În centrul oraşului, străzile erau acum mai puţin populate şi luminile mai rare. Copiii se mai jucau încă în faţa porţilor. Când Cottard

a vrut să coboare, doctorul şi-a oprit maşina în faţa unui astfel de grup de copii. Jucau şotron şi ţipau. Dar unul dintre ei, cu părul negru, lipit, cărarea perfectă și obrazul murdar, îl fixa pe Rieux cu ochii lui limpezi care te intimidau. Doctorul îşi întoarse privirea. Cottara, în picioare pe trotuar, îi strângea mâna. Reprezentantul corner

cial vorbea împiedicat, cu o voce răgușită. De două sau de trei ori s-a uitat în urmă.

— Oamenii spun că ar fi epidemie. E oare adevărat, domnule doctor?

— Oamenii spun multe totdeauna, e firesc, spune

Rieux.

— Aveţi dreptate. Şi apoi, când vom avea câteva zeci de morţi, asta da, o să fie sfârşitul lumii. Dar nu aşa ceva ne-ar trebui.

Motorul huruia. Rieux ţinea mâna pe schimbătorul de viteză, dar se uita mereu la copilul care nu încetase să-l privească cercetător, cu aerul lui grav și liniştit. Şi deodată, fără tranziţie, copilul îi zâmbise cu toată gura.

— Ei, şi ce ne-ar trebui? l-a întrebat medicul zâmbind pe copil.

Cottard apucă deodată uşa maşinii şi, înainte de a o lua la fugă, strigă cu voce plină de lacrimi și de furie:

— Un cutremur. Unul adevărat!

Dar nu a fost niciun cutremur şi ziua următoare s-a scurs, pentru Rieux, doar cu drumuri lungi în cele patru colţuri ale oraşului, cu tratative cu familiile bolnavilor şi discuţii cu bolnavii înşişi. Niciodată Rieux nu găsise că e atât de grea meseria lui. Puââ atunci bolnavii îi uşurau sarcina, i se dăruiau. Pentru prima oară medicul îi simţea reticenţi, refugiaţi în adâncul bolii lor cu un fel de mirare neîncrezătoare. Era o luptă cu care încă nu era obişnuit. Şi, pe la ora zece seara, cu maşina oprită în faţa casei bătrânului astmatic pe care-l vizita ultimul, lui Rieux îi venea greu să se smulgă de la volan. Întârzia privind strada întunecoasă şi stelele care apăreau şi dispăreau pe cerul negru.

Bătrânul astmatic stătea în capul oaselor pe patul lui. Părea să respire mai bine şi număra boabele de mazăre pe care le trecea dintr-o oală în alta. L-a primit pe medic cu o înfăţişare veselă:

— Va să zică e holeră, domnule doctor?

— De unde ai scos-o?

— Din ziar, şi s-a spus şi la radio.

— Nu, nu este holeră.

— În orice caz, zise bătrânul foarte surescitat, merg cam departe şefii ăştia mari!

— Sk nu crezi nimic, spune doctorul.

11 examinase pe bătrân şi acum şedea în mijlocul acestei sufragerii mizere. Da, îi era frică. Ştia că în acest cartier chiar, vreo zece bolnavi îl vor aştepta, a doua zi dimineaţă, chirciţi peste ganglionii lor inflamaţi. Numai în două sau trei cazuri incizia ganglionilor adusese o ameliorare. Dar pe cei mai mulţi îi aştepta spitalul şi el ştia ce înseamnă spitalul pentru cei săraci. „Nu vreau să se facă experienţe pe el", îi spusese soţia unuia dintre bolnavi. Nu s-ar face experienţe pe el, ar muri şi atâta tot. Măsurile luate erau insuficiente, asta era foarte clar. Cât despre sălile „special amenajate", le ştia: două pavilioane din care fuseseră mutaţi în grabă ceilalţi bolnavi, cu ferestrele lor cu crăpături astupate, înconjurate de un cordon sanitar. Dacă epidemia nu se oprea de la sine, n-avea să fie învinsă prin măsurile imaginate de administraţie.

Cu toate astea, seara, comunicatele oficiale continuau să rămână optimiste. A doua zi, agenţia Ransdoc anunţa că măsurile prefecturii fuseseră primite cu seninătate şi că vreo treizeci de bolnavi se şi declaraseră. Castel îi telefonase lui Rieux:

— Câte paturi oferă pavilioanele?

— Optzeci.

— Cu siguranţă că sunt mai mult de treizeci de bolnavi în oraş!

— Sunt cei cărora le e frică şi ceilalţi, cei mai numeroşi, care n-au mai apucat să vină.

— Înmormântările nu sunt controlate?

— Nu. I-am telefonat lui Richard că trebuie luate măsuri

complete, nu vorbe goale, şi că ori trebuie ridicată împotriva epidemiei o adevărată barieră, ori nimic.

— Şi?

— Mi-a răspuns că n-are dezlegarea necesară. După părerea mea, epidemia o să crească.

În trei zile, într-adevăr, cele două pavilioane se umpluseră. Richard părea să ştie că va fi dezafectată o şcoală şi prevăzut un spital auxiliar. Rieux aştepta vaccinurile şi deschidea ganglionii. Castel se întorcea la vechile lui cărţi şi stătea în bibliotecă ceasuri întregi.

— Şobolanii au murit de ciumă sau de ceva care seamănt mult cu ea, conchidea el. Au pus în circulaţie zeci de mii de purici care or să transmită infecţia în proporţie geometrică, dacă nu va fi oprită la timp.

Rieux tăcea.

În această perioadă, vremea păru să se statornicească. Soarele aspira băltoacele ultimelor averse. Cerul albastru şi frumos revărsând o lumină galbenă, avioane murmurând în căldura născândă, totul în acest anotimp invita la seninătate.

134 *Albert Camus* în patru zile totuşi, febra făcu patru salturi surprinzătoare: şaisprezece morţi, douăzeci şi patru, douăzeci şi opt şi treizeci şi doi. A patra zi, se anunţă deschiderea spitalului auxiliar într-o fostă grădiniţă de copii. Concetăţenii noştri, care până atunci continuaseră să-şi ascundă neliniştea cu glume, păreau acum, când îi vedeai pe străzi, mai abătuţi şi mai tăcuţi.

Rieux a hotărât să-i telefoneze prefectului:

— Măsurile sunt insuficiente.

— Am cifrele, zise prefectul, sunt într-adevăr îngrijorătoare.

— Sunt mai mult decât îngrijorătoare, sunt clare.

— Am să cer ordine Guvernatorului general. Rieux a închis. Castel era de faţă.

— Ordine! Şi ar trebui imaginaţie.

— Şi serurile?

— Vor sosi în cursul săptămânii.

Prefectura, prin intermediul lui Richard, i-a cerut lui Rieux un raport destinat să fie trimis în capitala coloniei pentru a solicita ordine.

Rieux a dat o descriere clinică şi cifre, în aceeaşi zi au fost număraţi patruzeci de morţi. Prefectul a luat asupra lui, cum spunea, iniţiativa de a face mai drastice, chiar de a doua zi, măsurile prescrise. Declararea obligatorie şi izolarea fură menţinute. Casele celor bolnavi trebuiau să fie închise şi dezinfectate, rudele supuse unei carantine de securitate, înmormântările organizate de către prefectura în condiţiile care se vor impune. O zi mai târziu serurile soseau cu avionul. Puteau să ajungă pentru cazurile în tratament. Erau insuficiente dacă epidemia avea să se extindă. La telegrama lui Rieux s-a răspuns că stocul de securitate era epuizat şi că se începuse fabricarea altuia.

În acest timp, şi din toate cartierele mărginaşe, primăvara sosea în pieţe. Mii de trandafiri se veştejeau în coşurile vânzătorilor de-a lungul trotuarelor şi mirosul lor dulceag plutea în tot oraşul. Aparent, nimic nu se schimbase. Tramvaiele erau tot pline la orele de vârf, goale şi murdare în timpul zilei. Tarrou îi observa pe bătrânel şi bătrânelul scuipa pisicile. Grand venea acasă în fiecare seară să-şi vadă de îndeletnicirea lui misterioasă. Cottard se învârtea de colo până colo şi domnul Othon, judecătorul de instrucţie, îşi conducea menajeria. Bătrânul astmatic îşi trecea băutul dintr-o oală în alta şi îl întâlneai uneori pe ziaristul Rambert, cu aerul lui liniştit şi interesat. Seara, aceeaşi mulţime umplea străzile şi coziie se lungeau în faţa cinematografelor. De

altfel, epidemia părea să dea înapoi şi, timp de câteva zile au fost număraţi doar vreo zece morţi. Apoi, deodată, din nou a urcat ca o săgeată. În ziua în care numărul morţilor a atins din nou treizeci, Bernard Rieux privea telegrama oficială pe care l-o întinsese prefectul spunând: „S-au speriat” Telegrama conţinea: „Declaraţi stare de ciumă. Închideţi oraşul.

II

Începând din acest moment, putem spune că ciuma a devenit problema noastră, a tuturor. Până atunci, cu toată uimirea şi neliniştea pe care le-o aduseseră concetăţenilor noştri aceste întâmpmri ieşite

din comun, fiecare îşi văzuse mai departe de treburile lui, cum putea, la locul lui obişnuit. Şi, fără îndoială, asta ar fi trebuit să continue. Dar porţile o dată închise, şi-au dat seama că erau toţi, şi povestitorul el însuşi, prinşi în acelaşi sac şi că trebuiau să se deprindă. Astfel, de pildă un sentiment atât de individual cum e cel al despărţirii de o fiinţă iubită devine deodată, chiar din primele săptămâni, acela al unui întreg popor şi, laolaltă cu frica, suferinţa principală a acestei lungi perioade de exil.

lina din urmările cele mai izbitoare ale închiderii porţilor a fost, într-adevăr, despărţirea bruscă la care au fost supuse nişte fiinţe care nu erau pregătite să se despartă. Mame şi copii, soţi, amanţi, care crezuseră cu câteva zile mai înainte că se despart doar vremelnic, care se îmbrăţişaseră pe peronul gării noastre dându-şi câteva sfaturi, siguri că se vor revedea câteva zile sau câteva săptămâni mai târziu, absorbiţi de stupida încredere omenească, abia distraşi prin această plecare de la preocupările lor obişnuite, s-au văzut dintr-odată despărţiţi fără speranţă, opriţi să se regăsească sau să comunice între ei. Căci închiderea avusese loc cu câteva ore înainte ca hotărârea prefecturii să fie publicată şi, bineînţeles, era imposibil să se ia în consideraţie cazurile particulare. Se poate spune că această invazie brutală a bolii a avut ca prim efect obligaţia pentru concetăţenii noştri de a se comporta ca şi cum n-ar fi avut sentimente personale. În primele ore ale zilei în care hotărârea intră în vigoare, prefectura a fost asaltată de o mulţime de solicitanţi care, la telefon sau adresându-se funcţionarilor, expuneau situaţii la fel de justificate şi, în acelaşi timp, la fel de imposibil de cercetat. Ce-i drept, a fost nevoie de câteva zile pentru ca să ne dăm seama că ne aflam într-o situaţie care nu ne îngăduia niciun compromis şi că noţiunile „a cădea la învoială”, „excepţie”, „favoare”, nu mai aveau niciun sens.

Chiar şi slaba satisfacţie de a scrie ne-a fost refuzată. Pe de o parte) într-adevăr, oraşul nu mai era legat de restul ţării prin mijloace de comunicaţie obişnuite şi, pe de altă parte, o nouă hotărâre interzice orice schimb de corespondenţă, pentru a evita ca scrisorile să poată deveni cărăuşii infecţiei. La început, câţiva privilegiaţi au putut să ia

contact, la porţile oraşului, cu santinelele de la posturile de gardă, care au consimţit să transmită în exterior unele mesaje. Era încă în primele zile ale epidemiei, într-un moment în care paznicii găseau firesc să cedeze unor impulsuri de compasiune. Dar, după câtva timp, când aceiaşi paznici au fost convinşi şi ei de gravitatea situaţiei, ei au refuzat să-şi ia astfel de răspunderi ale căror urmări nu le puteau prevedea. Comunicaţiile telefonice interurbane, permise la început, au provocat asemenea îmbulzeală la cabinele publice şi pe fire, încât au fost complet suspendate timp de câteva zile, apoi sever limitate la ceea ce se numea cazuri urgente, ca moartea, naşterea şi căsătoria. Telegramele au rămas atunci singura noastră soluţie. Fiinţe pe care le lega gândirea, inima şi trupul au fost silite să caute semnele acestei vechi comuniuni în majusculele unei telegrame de zece cuvinte. Şi cum de fapt, formulele care pot fi folosite într-o telegramă sunt repede epuizate, vieţi îndelung împărtăşite sau pasiuni dureroase s-au rezumat curând la un schimb periodic de formule gata pregătite, cum ar fi: „Sunt bine. Sănătos. Mă gândesc la tine. Te iubesc”.

Unii dintre noi, totuşi, se încăpăţânau să scrie, şi inventau fără întrerupere, pentru a comunica cu cei din afară, combinaţii care sfârşeau totdeauna prin a se dovedi iluzorii. Şi chiar dacă unele din mijloacele pe care le inventam reuşeau, nu ştiam nimic de ele, neprimind răspuns. Săptămâni întregi n-am putut face altceva decât să reîncepem mereu şi mereu aceeaşi scrisoare, să recopiem aceleaşi ştiri şi aceleaşi chemări, în aşa fel încât, după un oarecare timp, cuvintele care la început ieşiseră sângerând din inima noastră, se goleau apoi de sensul lor. Le recopiam atunci mecanic, încercând să dăm, cu ajutorul acestor fraze moarte, semne despre viaţa noastră grea. Şi, până la urmă, faţă de acest monolog steril şi încăpăţânat, acestei conversaţii aride cu un perete, chemarea convenţională a telegramei ni se părea de preferat.

După câteva zile de altfel, când a devenit evident că nimeni nu va reuşi să iasă din oraşul nostru, ne-a venit ideea să întrebăm dacă nu cumva întoarcerea celor care plecaseră înaintea epidemiei putea fi autorizată. După câteva zile de gândire, prefectura a răspuns afirmativ.

Dar preciza că repatriaţii nu ar putea, în niciun caz, să iasă din nou din oraş şi

că, dacă erau liberi să vină, nu vor fi liberi să plece iar. Şi de astă dată câteva familii, de altfel rare, au luat uşor lucrurile şi, făcând să treacă înaintea oricărei prudenţe dorinţa pe care o aveau de a-şi revedea rudele, le-au invitat pe acestea din urmă să profite de ocazie. Dar, foarte curând, prizonierii ciumei înţeleseseră primejdia la care i-ar expune pe cei chemaţi şi s-au resemnat să suporte despărţirea. În momentul cel mai grav al bolii, n-a fost văzut decât un caz în care sentimentele omeneşti au fost mai puternice decât teama unei morţi în chinuri. Şi n-a fost vorba, cum s-ar fi putut crede, de doi amanţi pe care iubirea, pe deasupra suferinţei, îi zvârlea unul spre celălalt, ci de bătrânul doctor Castei şi de soţia lui, căsătoriţi de mulţi ani. Doamna Castel, cu câteva zile înaintea epidemiei, plecase într-un oraş vecin. Nu era nici măcar una din acele căsătorii care oferă lumii imaginea unei fericiri exemplare şi povestitorul este în măsură să spună că, după câte se pare, aceşti soţi nu erau până atunci siguri că erau mulţumiţi de viaţa lor în comun. Dar această despărţire brutală şi prelungită-le dăduse posibilitatea să se convingă că nu puteau trăi unul departe de celălalt şi că pe lângă acest adevăr, ieşit la iveală pe neaşteptate, ciuma însemna prea puţin.

Era vorba de o excepţie. În majoritatea cazurilor, despărţirea, era evident, nu avea să înceteze decât odată cu epidemia. Şi pentru noi toţi, sentimentul din care se compunea viaţa noastră şi pe care totuşi credeam că-l cunoaştem bine (oranienii, ani mai spus-o, au pasiuni simple) lua o nouă înfăţişare. Soţi şi amanţi care aveau cea mai mare încredere în soţia sau iubita lor, descopereau că sunt „geloşi. Bărbaţi care se credeau uşuratici în dragoste, îşi regăseau'sentimentul statornic. Fii bare trăiseră pe lângă mama lor abia privind-o, legau toată neliniştea şi tot regretul de o cută a obrazului ei care le obseda amintirea. Această despărţire brutală, fără nicio posibilitate, fără viitor previzibil, ne lăsa descumpăniţi, incapabili să facem ceva împotriva

amintirilor acestei prezenţe, atât de apropiate încă şi atât de îndepărtate în acelaşi timp, care ne umplea acum zilele. De fapt, sufeream de două ori – de suferinţa noastră întâi şi apoi de cea pe care ne închipuiam că o îndură cei absenţi, fiu, soţie ori amantă.

În alte împrejurări, de altminteri, concetăţenii noştri ar fi găsit o ieşire într-o viaţă mai exterioară şi mai activă Dar, în acelaşi timp, ciuma îi lasa trândăviei, îi silea să se învârtească, mereu, ca într-un cerc, în oraşul lor posomorât şi să se dedea, zilnic, jocurilor înşelătoare ale amintirii. Căci, în plimbările lor fără ţintă, ajungeau să bată mereu aceleaşi drumuri şi, în cea mai mare parte a timpului, într-un oraş atât de mic, aceste drumuri erau tocmai acelea pe care altă dată le străbătuseră cu cel care lipsea.

Astfel, primul lucru pe care ciuma l-a adus concetăţenilor noştri, a fost exilul. Şi povestitorul este convins că poate să scrie aici, în numele tuturor, ceea ce el însuşi a simţit atunci, pentru că el a simţit acelaşi lucru, în acelaşi timp cu mulţi dintre concetăţenii noştri. Da, era chiar sentimentul exilului, acest gol pe care-i purtăm mereu în noi, această emoţie precisă, dorinţa nesocotită de a ne întoarce în urmă, sau, dimpotrivă, de a grăbi mersul timpului, aceste săgeţi arzătoare ale memoriei. Dacă, uneori, ne lăsam duşi de imaginaţie şi ne plăcea să aşteptăm soneria care vestea întoarcerea sau un pas familiar pe scară, dacă, în acele momente, consimţeam să uităm că trenurile erau oprite, dacă ne hotăram atunci să rămânem acasă la ora când în mod firesc un călător sosit cu expresul de seară putea ajunge în cartierul nostru, bineînţeles aceste jocuri nu puteau dura. Venea totdeauna un moment în care ne dădeam limpede seama că trenurile nu soseau. Ştiam atunci că despărţirea noastră era menită să dureze şi că trebuia să încercăm să ne împăcăm cu timpul. Începând din clipa aceea, reveneam de fapt la condiţia noastră de prizonieri, eram reduşi la trecutul nostru, şi chiar dacă unii dintre noi erau ispitiţi să trăiască în viitor, renunţau repede la asta, cel puţin atât cât le era posibil, resimţind rănile pe care în cele din urmă imaginaţia le provoca celor care se încred în ea.

În special, toţi concetăţenii noştri au renunţat foarte repede, chiar în public, la obiceiul pe care-l căpătaseră de a evalua durata

despărţirii lor. De ce? Deoarece, când cei mai pesimişti o fixaseră de exemplu la șase luni și epuizaseră dinainte toată amărăciunea acestor luni care urmau să vină şi când îşi înălţaseră cu grijă curajul la nivelul acestei încercări şi îşi încordaseră ultimele puteri ca să rămână, fără a se clinti, la înălţimea acestei suferinţe prelungite peste un atât de lung şir de zile, atunci, uneori, un prieten întâlnit întâmplător, o părere emisă de un ziar, o bănuială trecătoare sau o bruscă perspicacitate le dădea ideea că la urma urmei nu e niciun motiv ca boala să nu dureze mai mult de șase luni și poate chiar un an sau mai mult.

În clipa aceea, prăbuşirea curajului lor, a voinţei, a răbdării lor era atât de bruscă încât li se părea că nu vor mai putea niciodată să iasă la suprafaţă din această groapă. Îşi

Impuneau prin urmare să nu se gândească niciodată la termenul eliberării lor, să nu se mai întoarcă spre viitor, și să ţină mereu, ca să zicem aşa, privirea plecată. Dar, fireşte, această prudenţă, acest mod de a vicleni durerea, de a băga sabia în teacă pentru a refuza lupta, erau prost răsplătite. În acelaşi timp în care evitau o prăbuşire de care se fereau cu spaimă, ei se lipseau într-adevăr de aceste momente, la urma urmelor destul de dese, când puteau să uite de ciumă, prinşi de imaginile revederii lor viitoare. Şi astfel, eşuaţi la jumătatea drumului între aceste prăpăstii şi aceste vârfuri, mai mult pluteau decât trăiau, lăsându-se în voia unor zile fără noimă şi a unor amintiri sterile, umbre rătăcitoare care n-ar fi putut să capete tărie decât primind să se înrădăcineze în pământul durerii lor.

Ei resimţeau astfel suferinţa adâncă a tuturor prizonierilor şi a tuturor exilaţilor, care înseamnă a trăi cu o memorie care nu le foloseşte ia nimic. Acest trecut chiar, la care ei se gândeau fără încetare, nu avea decât gustul regretului. Ar fi vrut, într-adevăr, să izbutească să-i adauge acestui trecut tot ceea ce deplângeau că nu făcuseră când mai putuseră încă s-o facă împreună cu cel sau cu cea pe care-i aşteptau – la fel cum tuturor împrejurărilor, chiar relativ fericite, ale vieţii lor actuale de prizonieri, îl alăturau pe cel absent, şi situaţia în

care se aflau atunci nu-i putea mulţumi. Nerăbdători cu prezentul lor, duşmani ai propriului trecut şi lipsiţi de viitor, semănăm astfel mult cu cei pe care dreptatea sau ura omenească îi face să trăiască în spatele gratiilor. Şi ca să sfârşim, singurul mod de a scăpa de această vacanţă insuportabilă era de a pune din nou, cu ajutorul imaginaţiei, trenurile în mişcare şi de a umple orele cu ţârâitul repetat al unei sonerii care totuşi rămânea cu încăpăţâiâare tăcută.

Dar dacă era exil, în majoritatea cazurilor era vorba de un exil acasă. Şi cu toate că povestitorul n-a cunoscut decât exilul întregii lumi, el nu trebuie să-i uite pe cei, ca ziaristul Rambert sau alţii, pentru care, dimpotrivă, suferinţele despărţirii se amplificaseră prin faptul că, fiind călători surprinşi de ciumă şi reţinuţi în oraş, ei se aflau în acelaşi timp departe de fiinţe la care nu se puteau întoarce şi de tara lor natală. În exilul general, ei erau cei mai exilaţi, căci dacă timpul stârnea în ei, ca și în noi toţi, neliniștea acută care îi e proprie, ei erau legaţi şi de spaţiu și se izbeau fără încetare de pereţii care despărţeau adăpostul lor ciumat de patria lor pierdută. Fără îndoială, ei erau cei pe care îi vedeai rătăcind la orice oră din zi în oraşul prăfuit, chemând în tăcere seri şi dimineţi ale ţării lor pe care numai ei singuri le cunoşteau. Ei îşi hrăneau atunci durerea cu semne imponderabile-şi cu mesaje tulburătoare, cum ar fi un zbor de rândunele, o rouă a asfinţitului sau acele raze ciudate pe care soarele le părăseşte uneori pe străzile pustii. În faţa acestei lumi exterioare cafe te poate întotdeauna salva din orice, ei închideau ochii, încăpăţânaţi cum erau să mângâie himerele lor prea reale şi să urmărească cu toate puterile imaginile unui pământ unde o anume lumină, două sau trei dealuri, arborele favorit şi chipuri de femei, compuneau un climat de neînlocuit pentru ei.

Pentru a vorbi în sfârşit în mod mai precis despre îndrăgostiţi, care sunt cei mai interesanţi şi despre care naratorului îi este poate mai la îndemână să vorbească, ei mai erau chinuiţi şi de alte nelinişti, printre care trebuie semnalată re-muşcarea. Această situaţie le permitea, într-adevăr, să-şi scruteze sentimentul cu un fel de obiectivitate febrilă. Şi rar se întâmpla ca, în aceste ocazii, slăbiciunile să nu le apară cât se poate de limpede. Pentru întâia oară simţeau cât

de dificil e să-ţi imaginezi precis faptele şi gesturile celui care lipsea. Deplângeau atunci faptul că n-aveau habar despre felul cum îşi petrecea celălalt timpul; se învinuiau de uşurinţa cu care neglijaseră să se informeze despre aceasta şi se prefăcuseră a crede că, pentru o fiinţă care iubeşte, ocupaţia celui iubit nu este izvorul tuturor bucuriilor. Le era uşor, începând cu această clipă, să se reîntoarcă la dragostea lor şi să-i cerceteze imperfecţiunile, în vremuri obişnuite, ştiam cu toţii, conştient sau nu, că nu există dragoste care să „nu se poată întrece pe sine, şi acceptam totuşi cu mai mult sau mai puţin calm, ca a noastră să rămână mediocră. Dar amintirea este mai exigentă. Şi, în chip foarte logic, această nenorocire care ne venea din afară şi care lovea un oraş întreg, nu ne aducea numai o suferinţă nedreaptă de care am fi putut să ne indignăm. Ea ne provoca totodată să ne-o căutăm singuri, silindu-ne astfel să admitem durerea. Era unul din modurile pe care le folosea boala ca să abată atenţia şi să încurce lucrurile.

Astfel, fiecare a fost nevoit să accepte să-şi trăiască ziua clipă de clipă, fără a se gândi la ziua de mâine şi singur în faţa cerului. Această renunţare generală care putea cu timpul să fortifice caracterele începea cu toate acestea prin a le face să devină uşuralnice. Unii dintre concetăţenii noştri, de pildă, erau atunci supuşi unei alte sclavii cafe îi aservea soarelui sau ploii. Văzândii-i, s-ar fi putut crede că primeau pentru tatua oară, şi în mod direct, senzaţia schimbării vremii Aveau în aer vesei la simpla vizită a unei lumini aurii, în timp ce

zilele de ploaie puneau un văl gros peste faţa şi gândurile lor. Câteva săptămâni mai înainte, ei erau scutiţi de această slăbiciune şi de această aservire nesocotită prin faptul că nu erau singuri în faţa lumii şi pentru că, într-o anumită măsură, fiinţa care trăia cu ei se aşeza între ei şi univers. Începând din această clipă, dimpotrivă, ei au fost, vădit, daţi pe mâna capriciilor cerului, adică au suferit şi au sperat fără motiv.

În aceste extremităţi ale singurătăţii, în sfârşit, nimeni nu putea spera în ajutorul vecinului şi fiecare rămânea singur cu preocupările

lui. Dacă unul din noi, din întâmplare, încerca să se destăinuie sau să spună câte ceva din cele ce simţea, răspunsul pe care îl primea, oricare ar fi fost, îl jignea, de cele mai multe ori. Observa atunci că interlocutorul lui şi cu el nu vorbeau despre acelaşi lucru. El exprima, într-adevăr, ceva din adâncul lungilor lui zile de obsesii şi de suferinţe, şi imaginea pe care voia s-o comunice se copsese îndelung la focul aşteptării şi al pasiunii. Celălalt, dimpotrivă, îşi închipuia că este vorba de o emoţie convenţională, de o durere care s-ar vinde la orice tarabă, de o melancolie de serie. Binevoitor sau ostil, răspunsul nimerea totdeauna alături, trebuia să renunţi la el. Sau, cel puţin, cei pentru care tăcerea erau de nesuportat, şi nu puteau găsi la ceilalţi adevăratul grai al inimii, se resemnau să adopte limba care se foloseşte pe toate drumurile şi să vorbească, şi ei, într-un mod convenţional, acela al simplei relatări şi al faptului divers, al cronicii zilnice întrucâtva. Şi acolo, durerile cele mai adevărate au luat obiceiul să se traducă în formulele banale ale conversaţiei. Numai cu acest preţ puteau prizonierii ciumei să obţină mila portarului lor sau interesul celor care îi ascultau.

Totuşi, şi acesta este lucrul cel mai important, oricât de dureroase ar fi fost aceste nelinişti, oricât de greu de dus ar fi fost această inimă totuşi goală, se poate prea bine spune că aceşti exilaţi, în prima perioadă a ciumei, au fost nişte privilegiaţi, într-adevăr, chiar în momentul în care populaţia începea să-şi piardă capul, gândul lor era întors cu totul spre fiinţa pe care o aşteptau. În deznădejdea generală, egoismul dragostei îi apăra şi, dacă se gândeau la ciumă, n-o făceau niciodată decât în măsura în care ea oferea despărţirii lor riscul de a fi veşnică. Ei aduceau astfel, chiar în sânul epidemiei, o abatere salvatoare a atenţiei, pe care erai tentat s-o iei drept sânge rece. Deznădejdea ai salva de panică, nefericirea lor avea în ea ceva bun. De pildă, dacă se întâmpla ca unul dintre ei să fie doborât de boală, asta se petrecea aproape totdeauna fără ca el să-şi fi putut da seama ce i se întâmpla. Smuls din această lungă conversaţie interioară pe care o susţinea cu o umbră, el era atunci aruncat fără tranziţie în tăcerea cea mai adâncă a pământului. Nu avusese timp pentru nimic.

În timp ce concetăţenii noştri încercau să se împace cu acest neaşteptat exil, ciuma punea paznici la porţile oraşului şi schimba direcţia vapoarelor care erau în drum spre dran. De la închiderea porţilor niciun vehicul nu intrase în oraş. Începând din această zi, toţi au avut impresia că automobilele începuseră să se învârtească într-un cerc. Portul oferea şi el, pentru cei care îl priveau de la înălţimea bulevardelor, b înfăţişare ciudată. Obişnuita animaţie care făcea din el unul din primele porturi de pe coastă, se stinsese brusc. Câteva vase menţinute în carantină, era tot ce se mai vedea. Dar pe cheiuri, macarale mari părăsite, vagonetii răsturnaţi pe o parte, grămezi singuratice de butoaie sau de saci constituiau o dovadă că şi negoţul murise de ciumă.

În ciuda acestor privelişti ieşite din comun, concetăţenilor noştri le era, pe cât se pare, greu să înţeleagă ceea ce li se întâmpla. Existau sentimentele obişnuite ca despărţirea sau frica, dar toţi continuau totodată să „pună pe primul plan preocupările personale. Nimeni încă nu acceptase în realitatea ei boala. Cei mai mulţi erau sensibili mai ales la ceea ce le deranja sau le atingea obiceiurile ori interesele lor. îi sâcâia sau îi irita şi acestea nu sunt sentimente cu care poate fi înfruntată ciuma'. Prima lor reacţie, de pildă, a fost să învinuiască administraţia. Răspunsul prefectului faţă de criticile al căror ecou se făcea presa („Nu s-ar putea lua în consideraţie o înmuiere a măsurilor preconizate?”) a fost destul de neprevăzut. Până atunci, nici ziarele, nici agenţia Ransdoc nu primiseră o comunicare oficială a statisticilor bolii. Prefectul le comunica, zi de zi, agenţiei, rugând-o să le dea publicităţii printr-un anunţ săptămânal.

Nici atunci, totuşi, reacţia publicului nu fu imediată, într-adevăr, anunţul că a treia săptămână de ciumă numărase trei sute doi morţi nu spunea mare lucru imaginaţiei. Pe de-o parte, poate că nu muriseră toţi de ciumă. Şi, pe de altă parte, nimeni în oraş nu ştia câţi oameni mureau pe săptămână în vremuri obişnuite. Oraşul avea două sute de nu-i de locuitori. Nu se ştia' dacă această proporţie de decese era normală. Este exact genul de preciziuni de care oamenii nu se preocupă niciodată, în ciuda interesului evident pe care ele îl prezintă.

Publicului îi lipseau, într-un anume sens.

termenii de comparaţie. Şi numai cu timpul, observând creşterea deceselor, opinia publică a căpătat conştiinţa adevărului. A cincea săptămână dăduse într-adevăr trei sute douăzeci şi unu de morţi şi a şasea, trei sute patruzeci şi cinci. Creşterile, cel puţin, erau elocvente. Dar ele nu erau suficient de puternice* pentru concetăţenii noştri ca să păstreze, în miezul neliniştii lor, impresia că era vorba de un accident fără îndoială supărător, dar la urma urmelor temporar.

Astfel continuau să circule pe străzi şi să se aşeze la mese fe terasele cafenelelor. În ansamblu, nu erau laşi, schimbauntre ei mai multe glume decât ţânguiri şi aveau aerul că acceptă cu bună dispoziţie nişte inconveniente evident trecătoare. Aparenţele erau salvate. Totuşi, către sfârşitul lunii şi aproximativ în săptămână de rugăciuni de care va fi vorba’ mai departe, transformări mai grave au modificat aspectul oraşului nostru, intâi de toate prefectul a luat măsuri cu privire la circulaţia vehiculelor şi la aprovizionare. Aprovizionarea a fost limitată şi benzina raţionalizată. S-au prescris chiar economii la electricitate. Numai produsele strict necesare au mai ajuns, pe şosele şi pe calea aerului, la Oran. Astfel, s-a văzut cum circulaţia scade treptat, până ce a devenit aproape inexistentă, s-au văzut magazine de lux închizându-se de la o zi la alta, altele afişând în vitrine anunţuri de interdicţie, pancarte negative, în timp ce şiruri de cumpărători staţionau în faţa uşilor lor.

Oranul a luat astfel o înfăţişare ciudată. Numărul de pietoni devine considerabil mai mare şi chiar la orele pustii în mod obişnuit mulţi oameni, reduşi ia inactivitate prin închiderea magazinelor şi a unor birouri, umpleau străzile şi cafenelele. Pentru moment nu erau încă şomeri, ci în concediu. Oraşul dădea atunci, pe la orele trei după-amiază, de pildă, şi sub un cer frumos, impresia falsă a unei cetăţi în sărbătoare, a cărei circulaţie ar fi fost oprită şi magazinele închise pentru a permite desfăşurarea unei manifestări publice, şi ai cărui locuitori ar fi inva dat străzile ca să ia parte la serbări.

Fireşte, cinematografele profitau de acest concediu şi făceau afaceri bune. Dar reţelele pe care filmele circulau în departament erau întrerupte. După două săptămâni, cinematografele au fost obligate să-şi schimbe între ele programele şi, după câtva timp, au sfârşit prin a proiecta mereu acelaşi film. Cu toate acestea, încasările nu se micşorau.

Cafenelele, în sfârşit, datorită stocurilor considerabile acumulate într-un oraş în care comerţul cu vinuri şi cu alcooluri deţine primul loc, au putut de asemenea să-şi servească clienţii. La drept vorbind, se bea mult. O cafenea afişând că „vinul prob fereşte de microb" – ideea, familiară dinainte publicului, că alcoolul te apără de boli infecţioase, s-a fixat bine în mintea tuturor. Noapte de noapte, cam pe la ora două, un număr destul de considerabil de beţivi daţi afară din cafenele umpleau străzile cu un şuvoi de pălăvrăgeli optimiste.

Dar toate aceste schimbări, într-un sens, erau atât de extraordinare şi se săvârşiseră atât de repede, că nu era uşor să le consideri normale şi durabile. Rezultatul era că puneam mai departe pe primul plan sentimentele noastre personale.

Ieşind de la spital, două zile după închiderea porţilor oraşului, doctorul Rieux l-a întâlnit pe Cottard care-şi ridica spre el aceeaşi faţă a mulţumirii. Rieux l-a felicitat pentru felul cum arăta.

— Da, îmi merge bine de tot, spunea omuleţul. Spuneţi-mi, domnule doctor, cu ciuma asta a dracului, hm! începe să se îngroaşe gluma.

Doctorul a recunoscut faptul. Şi celălalt a constatat cu un fel de voioşie:

— Acum n-are de ce să se mai oprească. Şi totul o să fie dat peste cap.

Au mers un timp împreună. Cottard povestea că un mare băcan din cartierul lui stocase produse alimentare pentru ca să le vândă la preţ de speculă şi că fuseseră descoperite sub patul lui cutii de conserve atunci când au venit să-l ia ca să-l ducă la spital. „A murit acolo. Ciuma nu rentează". Cottard avea astfel capul plin de istorii adevărate sau false, asupra epidemiei. Se spunea, de pildă, că în centru,

într-o dimineaţă, un om prezentând simptomele ciumei şi în delirul bolii se repezise afară, se aruncase asupra primei femei pe care o văzuse şi o strânsese în braţe răcnind că avea ciumă.

— E în regulă! observă Cottard, pe un ton binevoitor care nu se potrivea cu această afirmaţie, o să înnebunim cu toţii, asta e sigur.

Tot aşa, în după-amiaza aceleiaşi zile, Joseph Grand îi făcuse până la urmă destăinuiri personale doctorului Rieux. Observase pe birou fotografia doamnei Rieux şi îşi întorsese apoi privirea spre doctor. Rieux a răspuns că nevasta lui îşi îngrijea sănătatea în afara oraşului. „Într-un fel, spusese Grand, este un noroc”. Doctorul răspunse că era un noroc, rară îndoială, şi că trebuia doar sperat că nevasta i se va vindeca.

— A! făcu Grand, înţeleg.

Şi pentru prima oară de când Rieux îl cunoştea, a început să vorbească uşor, cu elocinţă. Deşi îşi mai căuta şi acum cuvintele, reuşea aproape tot timpul să le găsească, parcă s-ar fi gândit de mult la ceea ce tocmai spunea.

Se însurase foarte de tânăr cu o fată săracă de prin împrejurimi. Tocmai pentru a se însura îşi întrerupsese studiile şi îşi luase o slujbă. Nici Jeanne, nici el nu ieşeau niciodată din cartierul lor. Se ducea s-o vadă la ea acasă şi părinţii ei râdeau puţin de acest pretendent tăcut şi stângaci. Tatăl era feroviar, Când era liber, îl vedeai totdeauna şezând într-un colţ lângă fereastră cu mâinile lui enorme răşchirate pe pulpe, gânditor, privind mişcarea de pe stradă. Mama se ocupa totdeauna de gospodărie, Jeanne o ajuta. Era atât de subţirică încât Grand nu putea s-o vadă traversând o stradă fără să fie neliniştit. Vehiculele i se păreau atunci nemăsurat de mari. Într-o zi, în faţa unei prăvălii aranjate de Crăciun, Jeanne, care se uita pierdută la vitrină, se răsucise deodată spre el: „Ce frumos!” El îi strânsese încheietura mâinii. În felul acesta se decisese căsătoria.

Ce-a urmat, după părerea lui Grand, era foarte simplu. Cu toţi se întâmpla la fel: te însori, iubirea mai durează puţin, munceşti. Munceşti

atât de mult încât uiţi să mai iubeşti Jeanne muncea şi ea, de vreme ce şeful de birou nu-şi ţinuse promisiunile. Aci trebuia puţină imaginaţie ca să înţefegi ce voia Grand să spună. Mai punând la socoteală şi oboseala, devenise nepăsător, din ce în ce mai tăcut şi n-o susţinuse pe tânăra lui soţie în ideea că era iubită. Un bărbat care munceşte, sărăcia, un viitor ale cărui orizonturi se întunecă încet, tăcerea serilor în jurul mesei… Într-un asemenea univers nu este loc pentru pasiune. Jeanne suferise probabil. Cu toate acestea rămăsese lângă el: se întâmpla să suferi multă vreme fără să ştii. Anii trecuseră. Mai târziu, ea îl părăsise. Bineînţeles, râu plecase singură. „Te-am iubit mult, dar acum sunt obosită. Nu sunt fericită că plec, dar nu e nevoie să fii fericit ca s-o iei de la capăt". Asta era, în mare, ceea ce îi scrisese.

La rândul său Joseph Grand suferise. Ar fi putut şi el s-o ia de la cap, cum l-a făcut să observe Rieux. Dar uite, nu mai credea că e posibil.

Pur şi simplu se gândea mereu la ea. Ceea ce ar fi dorit el era să-i scrie o scrisoare să se justifice. „Dar e greu spunea el. De mult mă gândesc la asta. Atâta timp cât ne-am iubit, ne-am înţeles fără cuvinte. Dar iubirea nu durează mult. La un moment dat ar fi trebuit să găsesc cuvintele care ar fi reţinut-o, dar n-am putut". Grand îşi ştergea nasul cu un fel de şervet în carouri. Apoi şi-a şters mustăţile. Rieux îl privea.

— Iertaţi-mă, domnule doctor, zise bătrânul, dar cum să spun?… Am încredere în dumneavoastră. Cu dumneavoastră pot vorbi. Şi atunci, asta mă emoţionează.

Vizibil, Grand se afla la o mie de kilometri de ciumă.

Seara, Rieux i-a telegrafiat soţiei sale că oraşul fusese închis, că el era sănătos, că ea trebuia să continue să se îngrijească şi că se gândea la ea.

Trei săptămâni după închiderea porţilor, Rieux a găsit, la ieşirea din spital, un tânăr care îl aştepta.

— Presupun, îi spune acesta din urmă, că mă recunoaşteţi.

Lui Rieux i se părea că-l cunoaşte, dar ezita.

— Am fost la dumneavoastră înaintea acestor evenimente, spune celălalt, să vă cer informaţii asupra condiţiilor de viaţă ale

arabilor. Mă numesc Raymond Rambert.

— A, da, spune Rieux. Ei bine, aveţi acum un subiect gras de reportaj.

Celălalt părea nervos. Spuse că nu despre asta era vorba şi că venea să-i ceară doctorului Rieux să-l ajute.

— Îmi cer scuze, adaugă el, dar nu cunosc pe nimeni în oraşul ăsta şi corespondentul ziarului meu are nefericirea să fie imbecil.

Rieux îi propune să meargă împreună până la un dispensar de centru, deoarece avea de dat câteva ordine. Au coborât străduţele din cartierul negru. Se apropia seara, dar oraşul, atât de zgomotos altă dată la ora asta, părea ciudat de singuratic. Câteva sunete de goarnă sub cerul încă auriu dovedau doar că militarii voiau să pară că-şi fac meseria. Între timp, de-a lungul străzilor abrupte, printre zidurile albăstrii, galben-roşcate şi liliachii ale caselor maure, Rambert vorbea, foarte agitat. Îşi lăsase soţia la Paris. La drept vorbind, nu era soţia lui, dar era acelaşi lucru. îi telegrafiase îndată ce se închiseseră porţile oraşului! îşi spusese la început că era vorba de o chestiune provizorie, şi căutase doar să-i scrie cât mai des. Confraţii lui din Oran ai spuseseră că nu aveau nicio putere, la poştă fusese refuzat, o secretară de la prefectură îi nsese în nas. După o aşteptare de două ore la o coadă, izbutise să i se accepte o te legramă în care scrisese: „Totul e în ordine. Pe curând”.

De dimineaţă, sculându-se, îi venise brusc ideea că, la urma urmelor, nu ştia cât timp putea să dureze situaţia asta. Se

hotărâse să plece. Cum avea recomandări (în meseria lui ai înlesniri), putuse să ajungă la directorul cabinetului prefectoral şi îi spusese că nu avea nicio legătură cu Oranul, că nu era treaba lui să rămână aici, că se afle aici accidental şi că era drept să i se dea voie să plece, chiar dacă, o dată plecat, trebuia să fie supus unei carantine. Directorul îi spusese că înţelege foarte bine, dar că nu se poate face o excepţie, că are să vadă, dar că, de fapt, situaţia era gravă şi nu se putea hotărî nimic.

— Dar, în sfârşit, eu sunt străin de acest oraş, spusese Rambert.

— Fără îndoială, dar la urma urmelor, să sperăm că epidemia n-are să dureze.

În încheiere, directorul încercase să-l consoleze pe Rambert mai adăugând că putea să găsească la Oran material pentru un reportaj interesant şi că nu există eveniment care, dacă te gândeşti bine, să nu aibă partea lui bună. Rambert dăduse din umeri. Ajungeau în centrul oraşului.

— Este stupid, domnule doctor, înţelegeţi. N-am venit pe lume ca să fac reportaje. Dar poate că am venit pe lume ca să trăiesc cu o femeie. Asta nu este firesc?

Rieux spuse că în orice caz asta părea de înţeles.

Pe bulevardele din centru nu mai era mulţimea obişnuită. Câţiva trecători se grăbeau spre locuinţe îndepărtate. Nici unui nu zâmbea. Rieux credea că din pricina anunţului de astăzi al agenţiei Ransdoc. După douăzeci şi patru de ore concetăţenii noştri reîncepeau să spere. Dar, în aceeaşi zi, cifrele erau încă prea proaspete în memoria fiecăruia.

— Fiindcă, spune Rambert pe neaşteptate, ea şi cu mine ne-am cunoscut de curând şi ne înţelegem bine.

Rieux nu spunea nimic.

— Dar vă plictisesc, reia Rambert. Voiam doar să vă întreb dacă nu puteţi să-mi daţi un certificat în care să se afirme că n-am boala' asta afurisită. Cred că asta mi-ar putea folosi.

Rieux aprobă din cap, prinse un băieţel care i se repezise printre picioare şi îl repuse încet în picioare. Au pornit din nou şi au ajuns în Piaţa Armelor. Crengile ficuşilor şi palmierilor atârnau nemişcate, cenuşii de praf, în jurul unei statui a Republicii, prăfuite şi murdare. S-au oprit sub monument. Rieux tropăia, scuturându-şi unul după altul picioarele lui acoperite cu un fel de grund albicios. S-a uitat la Rambert. Cu pălăria de fetru puţin pe spate, cu gulerul cămăşii descheiat pe sub cravată, prost bărbierit, ziaristul avea un aer încăpăţânat şi îmbufnat.

— Fiţi sigur că vă înţeleg, spune în sfârşit Rieux, dar raţionamentul dumneavoastră nu este bun. Nu pot să vă dau acest

certificat pentru că, de fapt, nu ştiu dacă aveţi sau nu această boală şi pentru că, chiar în cazul că n-o aveţi, nu pot să certific că între secunda în care veţi ieşi din biroul meu şi cea când veţi intra la prefectură nu vă* veţi fi infectat. Şi apoi chiar…

— Şi apoi, chiar? spune Rambert.

— Şi apoi, chiar dacă v-aş da acest certificat, nu v-ar folosi la nimic.

— De ce?

— Pentru că sunt în acest oraş mii de oameni în situaţia dumneavoastră şi nu pot fi totuşi lăsaţi să plece.

— Dar dacă ei n-au ciumă?

— Nu este un argument suficient. Povestea asta este stupidă, ştiu foarte bine, dar ea ne priveşte pe toţi. Trebuie luată aşa cum este.

— Dar eu nu sunt de aici!

— Începând de acum, din păcate, veţi fi de aici, ca toată lumea.

Celălalt se aprindea:

— E o chestiune de umanitate, v-o jur! Poate că nu vă daţi seama ce înseamnă o despărţire ca asta pentru doi oameni care se înţeleg bine.

Rieux nu răspunse imediat. Apoi spune că el credea că îşi dă seama. Din toate puterile dorea ca Rambert să-şi regăsească soţia şi ca toţi cei ce se iubesc să fie împreună, dar existau ordonanţe şi legi, exista ciuma, rolul lui era să facă ceea ce trebuia.

— Nu, spune Rambert cu amărăciune, nu puteţi să înţelegeţi. Dumneavoastră folosiţi limbajul raţiunii, veniţi dintr-o lume a abstracţiilor.

Doctorul ridică privirea asupra statuii Republicii şi spune că nu ştia dacă foloseşte limbajul raţiunii, dar foloseşte limbajul evidenţei şi asta nu e neapărat acelaşi lucru. Ziaristul îşi aranja cravata’:

— Va să zică înseamnă că trebuie să mă descurc altfel. Dar să ştiţi, reluă el cu un fel de sfidare, din oraşul ăsta tot plec.

Doctorul spune că-l înţelege şi acum, dar că asta nu-l Privea.

— Ba nu, vă priveşte, spune Rambert cu o izbucnire neaşteptată.

Am venit la dumneavoastră pentru că mi s-a spus că aţi contribuit într-o mare măsură la hotărârile luate. M-am gândit atunci că cel puţin într-un caz aţi putea desface ceea ce aţi contribuit să se facă. Dar vă este indiferent. Nu v-aţi gândit la nimeni. N-aţi ţinut seamă de cei care erau despărţiţi.

Rie ux recunoaşte că, într-un sens, era adevărat, nu voise să ţină cont de asta.

al ştiu, face Rambert, o să-mi pomeniţi de serviciul public. Dar binele public este alcătuit din fericirea fiecăruia.

— Lăsaţi, spune doctorul, care părea să iasă dintr-un moment de neatenţie, e asta şi mai e şi altceva. Nu trebuie să ne judecaţi. Dar greşiţi supărându-vă. Dacă o să puteţi scăpa din aceeaşi istorie, voi fi cât se poate de fericit. Pur şi simplu, sunt lucruri pe care funcţia mi le interzice.

Celălalt scutura capul cu nerăbdare.

— Da, n-am dreptate să mă supăr. Şi v-am răpit şi aşa destul timp.

Rieux i-a cerut să-l ţină la curent cu demersurile sale şi să nu-i păstreze pică. Există, desigur, un teren pe care ei se puteau întâlni. Rambert părea deodată nedumerit:

— Şi eu cred asta, spune el, după o tăcere, da, o cred împotriva mea și împotriva a tot ce mi-aţi spus.

Şovăia:

— Dar nu pot să vă aprob. Își trase pălăria pe frunte și plecă cu un pas rapid.

Rieux l-a văzut intrând în hotelul în care locuia Jean Tarrou.

După un moment doctorul a dat din cap. Ziaristul avea dreptate în nerăbdarea lui de a fi fericit. Dar avea oare dreptate când îl acuza? „Dumneavoastră trăiţi într-o lume abstractă”. Erau oare într-adevăr o lume abstractă acele zile petrecute în spitalul lui în care ciuma o lua din ce în ce mai repede, ridicând la cinci sute media morţilor pe săptămână? Da, există în nenorocire o parte de abstracţie şi de irealitate. Dar când abstracţia începe să te ucidă, trebuie neapărat să te ocupi de abstracţie. Şi Rieux ştia numai că asta nu este lucrul cel mai

uşor. Nu era uşor, de pildă, să conducă acest spital auxiliar (existau trei acum) de care răspundea. Amenajase într-o încăpere dând în sala de consultaţii o cameră de primire. Podeaua scobită forma un lac de apă cu creolină, în mijlocul căruia se afla o insuliţă de cărămizi. Bolnavul era transportat pe insulă, dezbrăcat iute şi hainele lui cădeau în apă. Spălat, uscat, îmbrăcat cu cămaşa aspră a spitalului, tre*C*

cea pe mâinile lui Rieuxjippi era transportat într-una din săli. Puseseră obligaţi să folosească partea acoperită a curţii de recreaţie a unei şcoli care conţinea acum în total cinci sute de paturi, dintre care aproape toate erau ocupate. După recepţia de dimineaţă, pe care o conducea el însuşi, şi după ce bolnavii erau vaccinaţi şi ganglionii deschişi, Rieux mai verifica statisticile şi se întorcea la consultaţiile lui de după-amiază. Seara, în sfârşit, îşi făcea vizitele sale obişnuite şi se întorcea acasă noaptea târziu. Ieri, la o astfel de oră, mama lui observase, întinzându-i o telegramă a tinerei doamne Rieux, că mâinile doctorului tremurau.

— Da, spunea el, dar, perseverând, o să fiu mai puţin nervos.

Era voinic şi rezistent. De fapt, încă nu era obosit. Dar vizitele la bolnavi, de pildă, începeau să-i devină insuportabile. A diagnostica febra epidemică însemnă a ridica iute bolnavul şi a-l duce la spital. Atunci începeau într-adevăr abstracţia şi dificultatea, fiindcă familia bolnavului ştia că nu-l va mai vedea pe acesta din urmă decât vindecat sau mort. „Fie-vă milă, domnule doctor!” zicea doamna Loret, mama cameristei care lucra în hotelul lui Tarrou. Ce însenina asta? Bineînţeles că îi era milă. Dar asta nu folosea nimănui. Trebuia telefonat. Curând răsuna clopoţelul ambulanţei. Vecinii, la început, deschideau ferestrele şi se uitau. Mai târziu se grăbeau să le închidă. Atunci începeau zvârcolelile, lacrimile, efortul să-i convingi, într-un cuvânt, abstracţia. În aceste apartamente supraîncălzite de febră şi spaimă se desfăşurau scene de nebunie. Dar bolnavul era luat şi dus. Rieux putea să plece.

În primele daţi se mărginise să telefoneze şi să alerge la alţi bolnavi, fără să aştepte ambulanţa. Dar rudele încuiau atunci uşa,

preferând tovărăşia ciumei unei despărţiri al cărei sfârşit îl cunoşteau acum. Strigăte, somaţii, intervenţii ale poliţiei şi, mai târziu, ale forţei armate, bolnavul era luat cu forţa. În timpul primelor săptămâni, Rieux fusese obligat să rămână până la sosirea ambulanţei. Apoi, când fiecare medic era însoţit în vizitele lui de către un inspector voluntar, Rieux a putut să alerge din bolnav în bolnav. Dar, în primele ale de ciumă, toate serile au fost ca aceea când intrase la doamna Loret, într-un mic apartament împodobit cu evantaie şi cu flori artificiale, şi când mama 6 primise cu un ombet cam strâmb.

— Sper că nu este febra de care vorbeşte toată lumea.

Iar el, ridicând cearşaful şi cămaşa, contempla în tăcere petele roşii de pe burtă şi de pe coapse, umflătura ganglionilor. Mama se uita la picioarele desfăcute ale fetei şi ţipa fără să se poată stăpâni. În toate serile mame ca aceasta urlau astfel, cu un aer abstract, în faţa unor pântece descoperite, purtând toate semnele morţii, în toate serile braţe se agăţau de braţele lui Rieux, cuvinte inutile, promisiuni şi plânsete se amestecau iute, în toate serile clopoţelul ambulanţei dezlănţuia crize la fel de zadarnice ca orice durere. Şi la capătul acestor lungi vizite, în seri mereu asemănătoare, Rieux nu putea să spere nimic altceva decât un şir nesfârşiţ de scene de acelaşi gen, reînnoite la infinit. Da, ciuma, ca şi abstracţia, era monotonă. Un singur lucru se schimba poate, şi acela era Rieux. O simţea în seara asta, la picioarele monumentului închinat Republicii, conştient doar de indiferenţa apăsătoare care începea să-l cuprindă, privind mereu uşa hotelului pe care dispăruse Rambert.

La capătul acestor săptămâni extenuante, după toate aceste înserări în care oraşul se revărsa pe străzi pentru a se învârti în cerc, Rieux înţelegea că nu trebuia să se mai apere împotriva milei. Mila te oboseşte când este nefolositoare. Şi în senzaţia acestei inimi care se închista încet în sinea ei, doctorul găsea singura uşurare a acestor zile strivitoare. Ştia că asta îi va înlesni sarcina. De aceea se bucura. Când mama lui, întâmpinându-l la ora două noaptea, se îndurera de privirea

goală pe care fiul o aţintea asupra ei, ea deplângea exact singura alinare pe care Rieux putea atunci s-o primească. Pentru a lupta împotriva abstracţiei trebuie să-i semeni puţin. Dar cum putea Rambert să înţeleagă asta? Abstracţia, pentru Rambert, era tot ceea ce se opunea fericirii lui. Şi într-adevăr, Rieux ştia că ziaristul avea dreptate într-un anume sens. Dar el mai ştia de asemenea că se întâmplă ca abstracţia să se arate mai puternică decât fericirea şi că trebuie atunci, şi numai atunci, să ţii seama de ea. Era ceea ce trebuia să i se întâmple lui Rambert şi doctorul a putut s-o afle în amănunt prin destăinuirile pe care Rambert i le-a făcut ulterior. El a putut astfel să urmărească, şi pe un plan nou, acest fel de luptă posomorâtă între fericirea fiecărui om şi abstracţiile ciumei, lupta care constituia întreaga viaţă a oraşului nostru în timpul acestei lungi perioade.

Dar acolo unde unii vedeau abstracţii, alţii vedeau adevărul. Sfârşitul primei luni de ciumă a fost întunecat într-adevăr printr-o intensificare pronunţată a ravagiilor epidemiei şi o predică vehementă a părintelui Paneloux, iezuitul care îl asistese pe bătrânul Michel la începutul bolii acestuia. Părintele Paneloux se remarcase prin dese colaborări la buletinul Societăţii geografice din Oran, unde reconstituirile lui epigrafice erau foarte preţuite. Dar el câştigase un auditoriu mai farg decât cel al unui specialist ţinân'ci o serie de conferinţe despre individualismul modern. În aceste conferinţe se făcuse apărătorul călduros al unui creştinism exigent, la fel de departe de libertinajul modern ca şi de obscurantismul secolelor trecute. Cu această ocazie el nu-şi cruţase auditoriul de adevăruri dure. De aici şi reputaţia lui.

Or, către sfârşitul acestei luni, autorităţile ecleziastice ale oraşului nostru hotărâseră să lupte împotriva ciumei prin propriile lor mijloace, organizând o săptămână de rugăciuni colective. Aceste manifestări ale pietăţii publice urmau să se încheie duminică printr-o slujbă solemnă ţinută sub protecţia Sfântului Roch, sfântul ciumat. Cu această ocazie i se ceruse părintelui Paneloux să ia cuvântul şi de vreo cincisprezece zile el se smulsese de la scrierile să le despre Sfântul Augustin şi Biserica africană, cu care îşi cucerise un loc aparte în

ordinul lui. Având o natură impetuoasă şi pasionată, el primise cu îndârjire misiunea care 1 se încredinţa. Cu mult înaintea acestei predici, se vorbea despre ea, şi ea marca, în felul ei, o dată importantă în istoria acestei perioade.

Rugăciunile săptămânii au fost urmărite de un public numeros. Nu fiindcă în vremuri obişnuite locuitorii Oranului ar fi fost deosebit de credincioşi. Duminica dimineaţa, de pildă, băile în mare făceau o concurenţă serioasă liturghiei. Nici fiindcă i-ar fi iluminat o convertire neaşteptată. Dar, pe de o parte, oraşul fiind închis şi accesul în port oprit, băile nu mai erau posibile şi, pe de altă parte, se aflau într-o stare de spirit cu totul specială în care, fără să fi admis în sinea lor întâmplările surprinzătoare de care erau loviţi, simţeau, în mod evident, că se operase o schimbare. Cu toate astea mulţi tot mai sperau că epidemia avea să se oprească şi că vor fi cruţaţi, ei şi familiile lor. În consecinţă, nu se simţeau încă obligaţi la nimic. Ciuma nu era pentru ei decât o vizitatoare dezagreabilă care într-o zi avea să plece aşa cum venise. Erau speriaţi, dar nu disperaţi, şi nu sosise încă momentul în care ciuma să le apară ca forma însăşi a vieţii lor şi în care aveau să uite existenţa pe care putuseră s-o ducă până la ea. Pe scurt, trăiau aşteptând. În privinţa religiei, ca şi în multe alte Probleme, ciuma le dăduse o stare de spirit ciudată, care era w fel de departe de nepăsare ca şi de pasiune, şi care se

putea destul de bine defini prin cuvântul „obiectivitate”. Majoritatea celor care au urmărit săptămâna de rugăciuni ar fi putut să-şi însuşească de pildă vorbele pe care unul dintre credincioşi avea să le rostească în faţa doctorului Rieux: „Oricum, asta nu poate să facă rău”, i arrou, el însuşi, după ce notă în carnetele sale că în asemenea cazuri chinezii mergeau să cânte din tamburină în faţa duhului ciumei, observa că era absolut imposibil de ştiut dacă în realitate tamburina avea un efect mai sigur decât măsurile profilactice. El adăuga doar că, pentru a răspunde la întrebare, ar fi trebuit să ştim ceva despre existenţa unui duh al ciumei şi că neştiinţa noastră asupra acestui

punct steriliza toate părerile pe care le putem avea în această chestiune.

Catedrala oraşului nostru, în orice caz, a fost aproape plină de credincioşi în timpul întregii săptămâni. În primele zile, mulţi locuitori stăteau încă în grădinile de palmieri şi rodii care se întindeau în faţa arcadelor de la intrare, ca să asculte murmurul crescând de invocaţii şi rugăciuni ce se revărsau până în stradă. Încetul cu încetul însă, atraşi de exemplul celorlalţi, aceiaşi auditori se hotărâseră să intre şi să adauge şi vocea lor timidă la răspunsurile cântate de asistenţă. Şi duminică, o mulţime considerabilă invada naosul, înghesuindu-se la intrare şi pe ultimele trepte. Din ajun, cerul se întunecase, ploaia cădea abundent. Cei care stăteau afară îşi deschiseseră umbrelele. Un miros de tămâie şi de haine ude plutea în catedrală când părintele Paneloux urcă pe amvon.

Era de statură mijlocie, dar corpolent. Când s-a sprijinit de marginea amvonului, strângând lemnul între mâinile lui vânjoase, nu se vedea din el decât o formă greoaie şi neagră dominată de două pete, sub ochelarii de oţel: obrajii săi rubiconzi. Avea o voce puternică, pasionată, care se auzea până departe, şi când se adresă asistenţei cu o singură frază vehementă şi întretăiată: „Fraţi creştini, aţi căzut în nenorocire, fraţii mei, aţi meritaţ-o”, un vârtej ca de apă trecu prin asistenţă, până a fără în piaţa de dinaintea bisericii.

Logic, ceea ce a urmat nu părea să se potrivească cu acest exordiu patetic. Abia urmarea discursului i-a făcut pe concetăţenii noştri să înţeleagă că printr-un procedeu oratoric dibaci, părintele dăduse dintr-q dată, aşa cum se dă o lovitură, tema întregii sale predici. Îndată după această frază, Paneloux a citat într-adevăr textul din *Exod* referitor la ciuma din Egipt: „Întâia dată când acest flagel a apărut în istorie, a fost ca să lovească în duşmanii lui Dumnezeu. Faraon s-a opus voinţei eterne şi ciuma l-a făcut să cadă în genunchi. De la începutul întregii istorii, flagelul lui Dumnezeu pune la picioarele lui pe orgolioşi şi pe orbi. Meditaţi la asta şi cădeţi în genunchi”.

Afară ploaia se înteţea şi această ultimă frază rostită în mijlocul unei linişti absolute, adâncită încă şi mai mult de zgomotul aversei pe

vitralii, a răsunat cu un asemenea accent, încât câţiva ascultători, după o clipă de ezitare, s-au lăsat să lunece de pe scaun în genunchi. Alţii au crezut că trebuie să le urmeze exemplul încât, din om în om, fără alt zgomot decât pârâitul câtorva scaune, întreg auditoriul s-a pomenit curând în genunchi. Paneloux s-a îndreptat atunci, şi-a tras răsuflarea şi a continuat pe un ton din ce în ce mai accentuat: „Dacă astăzi ciuma îşi aţinteşte privirea asupra voastră, înseamnă că a sosit momentul să cugetaţi. Cei drepţi n-au de ce să se teamă, dar cei răi au dreptate să tremure. În imensa arie a universului flagelul implacabil va treiera griul omenesc până ce paiele vor fi despărţite de bob. Şi vor fi mai multe paie decât grăunte, mai mulţi chemaţi decât aleşi, şi această nenorocire n-a fost vrută de Dumnezeu. Prea multă vreme această lume s-a învoit cu răul, prea multă vreme s-a bizuit pe iertarea cerească. Era de ajuns căinţa, totul era permis. Şi pentru căinţă, oricine se simte puternic. Când o ţii să fie, o s-o simtă, în mod sigur. Până atunci cel mai uşor era să-ţi dai drumul, îndurarea divină urmând să facă restul. Ei bine, asta nu putea să dureze. Dumnezeu care, atât de multă vreme, şi-a aplecat asupra oamenilor din acest oraş chipul său milos, obosit să aştepte, înşelat în veşnica lui speranţă, şi-a întors privirea de ia ei. Lipsiţi de lumina lui Dumnezeu, iată-ne pentru multă vreme în bezna ciumei!”

În sală cineva sforăia, ca un cal nerăbdător. După o scurtă pauză părintele reluă pe un ton mai scăzut „Se citeşte în *Legenda de aur* că pe vremea regelui Umberto, în Lom-bardia, Italia a fost pustiită de o ciumă atât de violentă încât cei în viaţă de-abia erau îndeajuns de numeroşi să îngroape morţii, şi această ciumă bântuia mai ales la Roma şi la Pavia. Şi un înger alb a apărut în văzul lumii, însoţind îngerul negru care ţinea în mână o ţepuşă roşie de vânătoare, poruncindu-i să lovească casele; şi câte lovituri primea o casă atâţia morţi ieşeau din ea”.

1 Joc de cuvinte intraductibil: fleau-flagel şi îmblăciu de bătut grâul (n.t.).

Paneloux şi-a întins, ajungând aici, braţele sale scurte, în direcţia ieşirii, ca şi cum ar fi arătat ceva în spatele perdelei mişcătoare a ploii: „Fraţi creştini, a spus el cu tărie, aceeaşi vânătoare mortală bate astăzi străzile noastre. Priviţi-l, acest înger al ciumei, frumos ca Lucifer, şi strălucitor ca răul însuşi, înălţat deasupra acoperişurilor voastre, ţinând în mâna dreaptă ţepuşa roşie la înălţimea capului, iar cu mâna stângă arătând una din casele voastre. În clipa asta, poate, degetul lui se îndreaptă spre uşa voastră, ţepuşa răsună ne lemn; în această clipă chiar ciuma intră la voi, se aşază în odaia voastră şi aşteaptă să vă întoarceţi. E acolo, răbdătoare şi atentă, sigură ca însăşi ordinea lumii. Mâna pe care ea are să v-o întindă, nicio putere terestră şi nici măcar, să ştiţi, zadarnica ştiinţă omenească, nu vă poate ajuta s-o ocoliţi. Şi veţi fi treieraţi pe aria însângerată a durerii, şi zvârliţi odată cu paiele”.

Aci, părintele a reluat cu şi mai multă amploare imaginea patetică a flagelului care treieră griul omenesc. El a evocat imensa bucată de lemn rotindu-se deasupra oraşului, lovind la întâmplare şi înălţându-se însângerată, împrăştiind în sfârşit sângele şi durerea omenească „pentru însămânţări care ar pregăti recoltele adevărului”.

La capătul frazei sale lungi, părintele Paneloux s-a oprit, cu părul căzut pe frunte, cu trupul fremătând de un tremur pe care mâinile lui îl transmiteau amvonului şi a reluat, mai înăbuşit, dar pe un ton acuzator:

„Da, a sosit ceasul să meditaţi. Aţi crezut că e de ajuns să-l vizitaţi pe Dumnezeu duminica pentru a fi liberi în restul zilelor. V-aţi gândit că prin câteva îngenuncheri îl plătiţi prea destul pentru nepăsarea voastră criminală. Dar Dumnezeu nu este călduţ. Astfel de întâlniri rare cu el nu ajung iubirii lui mistuitoare. El vrea să vă vadă mai mult timp, este felul lui de a vă iubi şi, la drept vorbind, este singurul fel de a iubi. Iată de ce, obosit să aştepte venirea voastră, a lăsat flagelul să vă viziteze aşa cum a vizitat toate oraşele păcatului de când au oamenii o istorie. Ştiţi acum ce este păcatul, aşa cum au ştiut Cain şi fiii lui, cei de dinaintea potopului, cei din Soddma şi Gomora, Faraon şi Iov şi toţi cei blestemaţi. Şi aşa cum aii făcut-o atunci toţi aceştia, şi voi, din ziua în care acest oraş şi-a închis zidurile în jurul

vostru şi al flagelului, vă uitaţi cu alţi ochi la fiinţe şi lucruri. Şi, în sfârşit, ştiţi acuma că trebuie să vă întoarceţi la ceea ce e esenţial.

Un vânt umed pătrundea acum în naos şi flăcările lumânărilor s-au gârbovit sfârâind. Un miros dens de ceară, tuşea, un strănut au urcat spre părintele Paneloux care, revenind asupra expunerii sale cu o subtilitate care a fost foarte apreciată, a reluat cu o voce calmă: „Mulţi dintre voi, o ştiu, se întreabă tocmai unde vreau să ajung? Vreau să vă aduc la adevăr şi să vă învăţ să vă bucuraţi, în ciuda a tot ceea ce aţi auzit. A trecut vremea când sfaturile sau o mâna frăţeasck constituiau mijloacele de-a vă împinge spre bine. Astăzi, adevărul e un ordin. Iar drumul salvării vi-l arată şi spre el vă împinge o ţepuşă roşie. Tocmai aici, fraţi creştini, se arată în sfârşit îndurarea divină care a pus în orice lucru binele şi răul, mânia şi mila, ciuma şi mântuirea. Chiar acest flagel, care vă loveşte, vă înalţă şi vă arată calea.

„Foarte de mult, creştinii din Abisinia vedeau în ciumă un mijloc eficace, de origine divină, de a câştiga veşnicia. Cei ce nu erau atinşi se înfăşurau în cearşafurile ciumaţăor pentru a muri în mod sigur. Fără îndoială, această furie a mântuirii nu este recomandabilă. Ea arată o grabă regretabilă, foarte apropiată de orgoliu. Nu trebuie să fii mai grăbit decât Dumnezeu şi orice încercare de a accelera ordinea imuabilă pe care el a stabilit-o o dată pentru totdeauna duce la erezie. Dar acest exemplu conţine totuşi o lecţie. Pentru spiritele noastre mai clarvăzătoare el scoate în evidenţă această licărire aleasă de veşnicie care zace în adâncul oricărei suferinţe. Ea luminează, această licărire, drumurile amurgului care duc spre mântuire. Ea exprimă dorinţa divină care, fără greş, transformă răul în bine. Şi astăzi, prin acest cortegiu de moarte, temeri şi strigăte, ea ne îndreaptă spre tăcerea esenţială şi spre principiul oricărei vieţi. Iată, fraţilor, imensa mânghere pe care voiam să v-o aduc pentru ca, plecând de aici, să nu duceţi cu voi vorbe care pedepsesc, ci şi un cuvânt care alină”.

Se simţea că Paneloux terminase ce avea de spus. Afară, ploaia încetase. Un cer de apă şi de soare revărsa peste piaţă o lumină mai veselă. Din strada urcau zgomote de voci, fişă it de maşini care alunecă, tot ceea înseamnă graiul unui oraş care se trezeşte. Ascultătorii se

pregăteau discret de plecare, într-un freamăt înăbuşit. Părintele a reluat totuşi cuvântul şi a spus că după ce a arătat originea divină a ciumei şi caracterul pedepsitor al acestui flagel, el terminase ce avea de spus şi că n-o să facă apel, pentru a ajunge la concluzia lui, la o elocvenţă care, fiind vorba de un subiect atât de tragic, ar fi deplasată. I se părea că totul e clar pentru toţi. El a amintit «dar că Mathieu Marais, cronicarul, cu ocazia marii ciume film Marsilia, se plânsese că, trăind fără ajutor şi speranţă, se

simţea scufundat în infern. Ei bine! Mathieu Marais era orb! Nicăcând mai mult decât astăzi nu simţise părintele Paneloux ajutorul ceresc şi speranţa creştină, care le erau oferite tuturor. El spera împotriva oricărei speranţe că, în ciuda grozăviei acestor zile şi a strigătelor celor care trăgeau să moară, concetăţenii noştri vor adresa cerului ultimul cuvânt cu adevărat creştinesc, cel de iubire. Restul Dumnezeu îl va face.

Este greu de spus dacă această predică a avut efect asupra concetăţenilor noştri. Domnul Othon, judecătorul de instrucţie, i-a declarat doctorului Rieux că găsise expunerea părintelui Paneloux „absolut irefutabilă”. Dar nu toată lumea avea o opinie atât de categorică. Pur şi simplu, predica a făcut mai pregnantă unora ideea, vagă până atunci, că erau condamnaţi, pentru o crimă necunoscută, la o întemniţare de neînchipuit. Şi în timp ce unii îşi continuau viaţa lor măruntă şi se adaptau claustrării, alţii, dimpotrivă, începând de atunci, au fost obsedaţi de ideea' de a evada din această închisoare.

Oamenii acceptaseră la început să fie rupţi de restul lumii aşa cum ar fi acceptat orice neplăcere trecătoare care nu stingnerea decât unele din obiceiurile lor. Dar, devenind deodată conştienţi că sunt într-un fel sechestraţi sub un cer în care vara începea să-i frigă, simţeau lămurit că această recluziune le ameninţa întreaga lor viaţă şi, la căderea serii, energia pe care o regăseau odată cu' răcoarea îi împingea uneori la acte disperate.

Mai întâi, fie că era sau nu efectul unei coincidenţe, tocmai din

această duminică a început să domnească în oraşul nostru un fel de frică destul de generală şi destul de adâncă pentru ca să putem bănui că într-adevăr concetăţenii noştri începeau să devină conştienţi de situaţia lor. Din acest punct de vedere, climatul în care trăiam în oraşul nostru a fost puţin modificat. Dar, în realitate, schimbarea, să fi fost ea în climat, sau în inimi, iată întrebarea.

Câteva zile după predică, Rieux, care comenta acest eveniment cu Grand, în drum spre cartierele mărginaşe, s-a izbit în întuneric de un om care se legăna în faţa lor, fără să încerce să înainteze. Chiar în acea clipă, felinarele oraşului nostru, care se aprindeau din ce în ce mai târziu, străluciră pe neaşteptate. Lampa înaltă, aşezată în spatele celor doi care se plimbau, l-a luminat deodată pe cel din faţă: râdea fără zgomot, cu ochii închişi. Pe obrazul lui albicios, destins de o ilaritate mută, sudoarea curgea şiroaie. Au trecut.

— E un nebun, spune Grand.

Rieux, care tocmai îl luase de braţ pentru ca să-l facă să meargă mai repede, simţea că funcţionarul tremura de enervare.

— Curând nu vor mai fi decât nebuni între zidurile noastre, spune Rieux.

Îşi simţea gâtlejul uscat; era şi din pricina oboselii.

— Să bem ceva.

În cafeneaua mică în care au intrat şi care era luminată de o singură lampă deasupra tejghelei, în aerul încărcat şi roşiatic, oamenii vorbeau în şoaptă, fără vreun motiv aparent. La tejghea, Grand, spre surprinderea doctorului, comandă o băutură alcoolică pe care a dat-o odată peste cap şi despre care spusese apoi că era tare. Apoi a vrut să iasă Afară, lui Rieux i se părea că noaptea era plină de gemete. Undeva, pe cerul negru, deasupra felinarelor, un şuierat surd i-a reamintit de invizibilul flagel care răscolea neobosit aerul cald.

— Din fericire, din fericire, spunea Grand. Rieux se întreba ce vrea să spună.

— Din fericire, spunea celălalt, am lucrarea mea.

— Da, zise Rieux, e un avantaj.

Şi, hotărât să nu asculte şuieratul, îl întreabă pe Grand dacă* era

mulţumit de această lucrare.

— Ei bine, cred că sunt pe calea cea bună.

— Şi mai ai mult?

Grand parcă prinse dintr-odată viaţă, fierbinţeala alcoolului îi cuprinse vocea.

— Nu ştiu. Dar nu aici e problema, domnule doctor, nu asta e problema, nu.

În întuneric, Rieux ghicea că-şi agită braţele. Părea să mediteze la ceva şi îi dădu drumul b rusc, cu volubilitate:

— Ceea ce vreau eu, domnule doctor, este ca în ziua în care manuscrisul meu va sosi la editor, acesta, după ce-l va fi citit, să se ridice şi să spună colaboratorilor săi: „Domnilor, jos pălăria!”

Această bruscă declaraţie l-a surprins pe Rieux.

I se părea chiar că tovarăşul lui făcea şi gestul de a se descoperi, ducând mâna la cap şi readucându-şi braţul la orizontal. Pe sus, ciudatul şuierat părea să continue cu mai multă putere.

— Da, spunea Grand, trebuie să fie perfect.

Deşi nu prea informat asupra obiceiurilor din lumea literară, Rieux avea totuşi impresia că lucrurile nu se petreceau

160 *Albert Camus* probabil atât de simplu şi că, de pildă, editorii, în birourile lor, stăteau probabil cu capul gol dar, de fapt, nu se ştie niciodată şi Rieux a preferat să tacă. Fără să vrea, trăgea cu urechea la zumzetul misterios al ciumei. Se apropiau de cartierul lui Grand şi cum acest cartier era aşezat puţin mai sus, o adiere uşoară îi răcorea, curăţind în acelaşi timp oraşul de toate zgomotele lui. Grand continua între timp să vorbească şi Rieux nu prindea chiar tot ce spunea omul acesta de treabă, înţelesese doar că opera în discuţie avea de pe acum destul de multe pagini, dar că truda pe care autorul ei o depunea pentru ca s-q aducă la perfecţiune era pentru el foarte anevoioasă. „Seri, săptămâni întregi asupra unui cuvânt... şi uneori asupra unei simple conjuncţii”. Aici, Grand se opri şi-al apucă pe medic de un nasture al paltonului. Cuvintele ieşeau împleticindu-se din gura lui din care lipseau câţiva dinţi.

— Vreau să mă înţelegeţi, domnule doctor. La nevoie este destul

de uşor să alegi între *dar și*. Este însă mai greu să optezi între şi *apoi*. Dificultatea creşte cu *apoi* şi *eu pe urmă*. Dar ceea ce în mod sigur este cel mai greu, este să ştii dacă trebuie să pui şi s-au să nu-l pui.

— Da, spune Rieux, înţeleg.

Şi a pornit mai departe. Celălalt părea încurcat, a revenit alături de el.

— Iertaţi-mă, mormăia el. Nu ştiu ce am în seara asta! Rieux l-a bătut uşor pe umăr şi îi spune că dorea să-l ajute şi că povestea lui îl interesa mult. Grand păru acum ceva mai liniştit, şi, ajuns în faţa casei, după o cupă de ezitare, îl invită pe doctor să urce un moment. Rieux acceptă.

În sufragerie, doctorul, la invitaţia lui Grand, se aşază în faţa unei mese încărcate de hârtii pline de un scris microscopic cu multe ştersături.

— Da, asta e, îi spune Grand medicului, care îl întreba din priviri. Dar nu vreţi să beţi ceva? Am puţin vin.

Rieux refuză. Se uita la foile de hârtie.

— Nu vă uitaţi, spune Grand. Este prima mea frază. Îmi dă mult de furcă, foarte mult.

Şi contempla şi el toate aceste foi şi mâna lui părea irezistibil atrasă de una dintre ele pe care o ridică în transparenţă în faţa becului electric fără abajur. Pagina îi tremura în mână. Rieux a observat că fruntea funcţionarului era umedă.

— Stai jos, spune el, şi citeşte-mi-o.

Celălalt îl priveşte şi îi surâd e cu un fel de recunoştinţă.

— Da, spune ei, chiar asta şi vreau.

Privind mereu foaia, aşteaptă puţin, apoi se aşază. Rieux asculta în acelaşi timp un fel de zumzet nelămurit care, în oraş, părea să răspundă şuierăturilor flagelului. Avea, exact în acest moment, o percepţie extraordinar de ascuţită a acestui oraş care se întindea la picioarele lui, a lumii închise pe care o alcătuia şi a urletelor cumplite pe care acesta le înăbuşea în noapte. Vocea lui s-a înălţat stins: „Într-o frumoasă dimineaţă din luna mai, o elegantă amazoană parcurgea, pe o

superbă iapă alezană, aleile înflorite din Bois de Boulogne”. Tăcerea s-a aşternut iar şi, odată cu ea, foşnetul nedesluşit al oraşului în suferinţă. Grand pusese foaia pe masă şi continua s-o contemple. După o clipă el ridică privirea:

— Ce părere aveţi?

Rieux răspunde că acest început îl făcea curios să cunoască urmarea. Dar celălalt spune cu însufleţire că punctul ăsta de vedere nu era cel bun. Îşi loveşte hârtiile cu palma.

— Asta nu este decât o aproximaţie. Când o să ajung să redau perfect tabloul pe care-l am în închipuire, când fraza mea va avea însăşi cadenţa acestei plimbări la trap, un-doi-trei, un-doi-trei, atunci restul va fi mai uşor şi mai ales iluzia va fi, de la început, atât de puternică înefr se va putea exclamă: „Jos pălăria!”

Dar, pentru asta, mai avea încă mult de lucru. N-ar consimţi niciodată să predea această frază, în forma de-a-cum, unui editor. Pentru că, în ciuda satisfacţiei pe care o simţea uneori citind-o, îşi dădea seama că ea râu se potrivea încă perfect cu realitatea şi că, într-o anumită măsură, ea păstra o uşurinţă de ton care o înrudea, de departe, dar o înrudea totuşi, cu un clişeu. Acesta era, cel puţin, sensul cuvintelor lui, când au auzit deodată oameni alergând pe sub ferestre. Rieux se ridică.

— O să vedeţi ce-am să fac din ea, spunea Grand, şi, întors către fereastră, adăugă: Când toate acestea se vor sfârşi.

bar zgomotele de paşi grăbiţi reîncepeau. Rieux coborâse şi când ajunse în stradă doi oameni treceau prin faţa lui. Pe cât se părea, se îndreptau spre porţile oraşului. Într-adevăr, unii dintre concetăţenii noştri, prinşi între căldură şi ciumă, îşi pierduseră capul şi se dedaseră la violenţă, încercând să înşele vigilenţa santinelelor, ca să fugă din oraş.

Alţii, ca Rambert, încercau şi ei să scape din această atmosferă de început de panică, dar cu mai multă încăpăţânare

162 *Albert Camus* şi pricepere, dar nu cu mai mult succes. Mai întâi, Rambert tei continuase demersurile oficiale. După cum spunea el, întotdeauna fusese de părere că încăpăţânarea învinge până la urmă

orice şi, dintr-un anumit punct de vedere, asta era meseria lui, să fie descurcăreţ. Vizitase de un mare număr de funcţionari şi de oameni a căror competenţă de obicei nu se discuta. Dar, în cazul dat, această competenţă nu le folosea la nimic Erau, în marea lor majoritate, oameni care aveau idei precise şi bine clasate în tot ceea ce priveşte banca, sau exportul, sau citricele, sau, şi mai bine, comerţul cu vinuri; care posedau cunoştinţe indiscutabile în problemele de contencios sau de asigurări, fără a mai socoti diplomele lor solide şi o bunăvoinţă evidentă. Ba chiar această bunăvoinţă era ceea ce aveau ei toţi mai izbitor. Dar în materie de ciumă, cunoştinţele lor erau aproape nule.

În faţa fiecăruia dintre ei, cu toate acestea, şi de câte ori lucrul fusese posibil, Rambert îşi pledase cauza. Fondul argumentaţiei lui consta întotdeauna în a spune că era străin de oraşul nostru şi că, prin urmare, cazul lui trebuia examinat în mod special. În general, interlocutorii ziaristului admiteau fără greutate acest punct. Dar îi demonstrau de obicei că în aceeaşi situaţie se mai află şi alţi oameni şi că, prin urmare, afacerea lui nu era chiar atât de aparte cum îşi închipuia el. Şi Rambert avea la îndemână răspunsul că asta nu schimba cu nimic fondul argumentaţiei lui; i se răspundea că asta schimba ceva în sensul sporirii greutăţilor administrative care se opuneau oricărei măsuri de favoare, riscând să creeze ceea ce era numit cu o expresie de mare dezgust, un precedent. Conform clasificării pe care Rambert o propusese doctorului Rieux, oamenii care raţionau în felul acesta constituiau categoria formaliştilor. Alături de ei, îi mai puteai găsi pe cei care vorbeau frumos, care îl asigurau pe solicitant că nimic din toate acestea nu puteau să dureze şi care, darnici în a da sfaturi, când li se cereau hotărâri, îl consolau pe Rambert zicând că era vorba doar de o neplăcere de moment. Mai erau de asemenea cei care îşi dădeau importanţă, care îl rugau pe vizitator să lase o notă scurtă cu cazul în speţă şi care îl informau că vor hotărî asupra acestui caz; superficialii, care îi ofereau bonuri de locuinţe sau adrese de pensiuni economice; metodicii, care îl

puneau să completeze o fişă şi apoi o clasau; copleşiţii, care

ridicau braţele, şi deranjaţii, care întorceau privirea în lături; erau, în sfârşit, tradiţionaliştii, cei mai numeroşi, care îi indicau lui Rambert un alt birou sau un nou demers de făcut.

Ziaristul se istovise astfel în vizite şi îşi făcuse o idee exactă a ceea ce putea fi o primărie sau o prefectură, tot aşteptând pe o bancă de muşama în faţa unor afişe mari care te invitau să subscrii la bonuri de tezaur scutite de impozite sau să te angajezi în armata colonială, tot intrând în birouri în care expresiile erau la fel de uşor previzibile ca şi clasorul cu tăblii mobile sau etajerele de dosare. Avantajul, cum îi spunea Rambert lui Rieux, era că toate acestea îi ascundeau adevărata situaţie. Progresele ciumei, practic vorbind, îi scăpau. Fără a mai socoti că zilele treceau astfel mai repede şi că, în situaţia în care se afla întregul oraş, se putea spune că fiecare zi care trecea îl apropia pe fiecare om, dacă nu murea între timp, de sfârşitul nenorocirilor. Rieux a trebuit să convină în acest punct că aici era ceva adevărat, dar, cu toate astea, că era vorba de un adevăr puţin prea general.

La un moment dat, Rambert se agăţase de o speranţă. Primise de la prefectură un formular în alb, şi îl rugau să-l completeze cu exactitate. Formularul se interesa de identitatea lui, de situaţia lui de familie, de veniturile vechi şi actuale şi de ceea ce se numea un *curriculum vitae*. A avut impresia că era vorba de o anchetă menită să facă un recensământ al persoanelor susceptibile de a fi retrimise la reşedinţa lor obişnuită. Câteva informaţii neclare, culese dintr-un birou, i-au confirmat această impresie. Dar, după câteva demersuri precise, a reuşit să găsească serviciul care trimisese buletinul şi i s-a spus atunci că aceste formulare informative fuseseră întocmite pentru a fi utile „în caz de”...

— În caz de ce? a întrebat Rambert.

I s-a precizat atunci că erau pentru cazul în care s-ar îmbolnăvi de ciumă şi ar muri, pentru ca să se poată, pe de o parte, preveni familia şi, pe de altă parte, pentru a se şti dacă trebuiau imputate cheltuielile de spital bugetului oraşului sau se putea aştepta ca ele să fie rambursate de către rude. Desigur, asta dovedea că nu era cu totul despărţit de fiinţa care îl aştepta, societatea ocupându-se de ei. Dar

asta nu era o mângâiere. Ceea ce era însă mai remarcabil, şi Rambert a făcut deci această remarcă, era faptul că, în toiul unei catastrofe, un birou îşi putea continua serviciul şi lua iniţiative ca şi înaintea flagelului, adesea fără ştirea autorităţilor mai mari, pentru singura raţiune că era făcut pentru acest serviciu.

Perioada care urma a fost, pentru Rambert, în acelaşi timp, cea mai uşoară şi cea mai grea. Era o perioadă de paralizare. Fusese în toate birourile, făcuse toate demersurile; din partea asta, pentru moment, toate căile erau închise. Rătăcise atunci din cafenea în cafenea. Se aşeza dimineaţa afară, la o berărie, în faţa unui pahar de bere călduţă, citea un ziar cu speranţa de a găsi oarecare semne ale unui sfârşit apropiat al maladiei, se uita la chipurile trecătorilor de pe stradă, întorcea capul cu dezgust când vedea expresia lor de tristeţe şi, după ce citea pentru a suta oară firmele magazinelor din faţă, reclamele renumitelor apetitive care nici nu se mai serveau, se ridică şi o lua la întâmplare pe străzile galbene ale oraşului. Cu plimbările singuratice în cafenele, din cafenele în restaurante, venea astfel seara. Rieux l-a zărit, tocmai într-o seară, la uşa unei cafenele în care ziaristul şovăia să intre. În cele din urmă se hotărâse şi s-a dus să se aşeze în fundul sălii. Era chiar la ora în care, în cafenele, dintr-un ordin superior, se întârzia pe atunci cât mai mult cu putinţă momentul aprinderii luminii. Crepusculul invada sala ca o apă cenuşie, cerul roşiatic al apusului se reflecta în geamuri şi marmora meselor strălucea uşor în întunecimea care începea să se lase. În mijlocul sălii pustii, Rambert părea o umbră pierdută, şi Rieux se gândi că era ceasul uitării lui de sine. Dar era totodată şi momentul în care toţi prizonierii acestui oraş simţeau acelaşi lucru şi trebuia făcut ceva pentru a grăbi eliberarea lor. Rieux s-a întors.

Rambert petrecea de asemenea lungi clipe la gară. Accesul publicului pe peroane era oprit. Dar săbie de aşteptare în care intrai din oraş rămâneau deschise şi uneori cerşetorii se instalau în ele în zilele de arşiţă pentru că acolo era umbră şi răcoare. Rambert venea aici să citească vechi orarii sau pancartele care interziceau scuipatul, sau regulamentul poliţiei trenurilor. Apoi, se aşeza într-un colţ. Sala

era întunecoasă. O sobă veche de metal se răcea de luni de zile pe o podea care mai păstra urmele în formă de opt pe care le lăsase o veche stropire. Pe perete, câteva afişe pledau pentru

O viaţă fericită şi liberă la Bandol sau la Cannes. Rambert resimţea aici acel soi de groaznică libertate pe care o găseşti în adâncul mizeriei. Imaginile care îi erau atunci cel mai greu de suportat, cel puţin după cum îi spunea el lui Rieux, erau cele ale Parisului. Un peisaj cu pietre vechi şi cu ape, porumbeii de la Palais-Royal, Gara de Nord, cartierele pustii ale pantheonului şi câteva alte locuri ale unui oraş pe care nu ştia că-l iubise atât de mult îl urmăreau atunci pe Rambert şi îl împiedicau să întreprindă ceva precis. Rieux îşi spunea doar că Rambert identifica aceste imagini cu cele ale iubirii lui. Şi, în ziua în care Rambert i-a spus că-i plăcea să se trezească la patru dimineaţa şi să se gândească la oraşul său, doctorului nu i-a fost greu să traducă din adâncul propriei sale experienţe că-i plăcea să-şi închipuie atunci femeia pe care o lăsase acolo. Era într-adevăr ceasul în care putea să pună stăpânire pe ea. La patru dimineaţa nu se face în general nimic şi se doarme, chiar dacă noaptea a fost o noapte de trădare. Da, se doarme la ora asta, şi asta e liniştitor, deoarece marea dorinţă a unei inimi neliniştite este să posede la nesfârşit fiinţa pe care o iubeşte sau să poată să scufunde aceasta fiinţă, când timpul despărţirii a venit, într-un somn fără vise, care să nu se sfârşească decât în ziua revederii.

La scurtă vreme după predică, au început căldurile. Venea sfârşitul lunii iunie. A doua zi de la ploile întârziate care marca seră duminica predicii, vara izbucni deodată în înaltul cerului şi pe deasupra caselor. Întâi se pornise un vânt puternic şi fierbinte care a suflat o zi şi care a uscat zidurile. Soarele a înţepenit. Valuri neîntrerupte de căldură şi de lumină inundară oraşul de dimineaţă până seara, în afara străzilor cu arcade şi a apartamentelor, se părea că nicăieri în oraş nu există un loc care să nu fie plasat sub cea mai orbitoare reverberaţie de lumină. Soarele îi urmărea pe concetăţenii noştri prin toate colţurile străzilor şi, dacă se opreau, atunci îi săgeta. Cum aceste prime valuri de căldură au coincis cu o creştere

fulgerătoare a numărului de victime, care s-a cifrat la aproape şapte sute pe săptămână, un fel de descurajare a pus stăpânire pe oraş. Prin cartierele mărginaşe, pe străzile netede şi prin casele cu terase, animaţia a scăzut şi, în acest cartier, unde oamenii trăiau întotdeauna în pragul casei, toate uşile erau închise şi obloanele trase, fără să poţi şti dacă de ciumă sau de soare înţelegeau ei să se

apere astfel. Din câteva case, răzbăteau, cu toate astea, gemete. Înainte, când se întâmpla aşa ceva, se vedeau adesea curioşi care stăteau în stradă, să tragă cu urechea. Dar după aceste lungi alarme, părea că inima fiecăruia se împietrise şi toţi trăiau sau treceau pe lângă vaiete ca şi când ele ar fi fost graiul firesc al oamenilor.

Încăierările la porţile oraşului, în timpul cărora jandarmii fuseseră nevoiţi să facă uz de arme, stârniseră o agitaţie surdă. Fuseseră desigur răniţi, dar se vorbea de morţi în oraş, unde totul se exagera sub efectul căldurii şi al fricii. E adevărat, în orice caz, că nemulţumirea nu înceta să crească şi că autorităţile noastre se aşteptaseră la orice şi se gândi seră serios la măsurile ce trebuiau luate în cazul în care această populaţie, ţinută sub imperiul flagelului, s-ar fi ridicat la revoltă, fiarele au publicat decrete care reînnoiau interzicerea ieşirii din oraş şi ameninţau contravenienţii cu condamnări la închisoare. Patrule au început să străbată oraşul. Adesea, pe străzile pustii şi închise, se vedeau înaintând, anunţate mai întâi de zgomotul copitelor pe caldarâm, gărzi călare care treceau printre rândurile de ferestre închise. Când dispărea patrula, o tăcere grea şi neîncrezătoare recădea peste oraşul ameninţat. Din loc în loc răsunau împuşcăturile echipelor speciale, însărcinate printr-un ordin recent să ucidă câinii şi pisicile care ar fi putut să transmită purici. Aceste detunături contribuiau să creeze în oraş o atmosferă de alarmă.

Stând în căldură şi tăcere, în inimile îngrozite ale concetăţenilor noştri de altminteri totul lua o importanţă mai mare. Culorile cerului şi mirosurile pământului care marchează trecerea anotimpurilor, pentru prima oară, deveniseră impresionante pentru toţi. Toţi înţelegeau cu

spaimă că epidemia va fi ajutată de căldură şi fiecare vedea în acelaşi timp că vara se instala. Ţipătul lăstunilor, pe cerul înserării, devenea mai strident peste oraş. Nu mai era pe măsura amurgurilor de iunie care, în oraşul nostru, îndepărtează orizontul. Florile pe pieţe nu mai ajungeau boboci, se deschideau înainte şi, după vânzarea de dimineaţă, petalele lor acopereau trotuarele prăfuite. Se vedea limpede că primăvara îşi sleise puterile, că se risipise în miile de flori care se deschideau pretutindeni în grădini şi că acum avea să aţipească, să se strivească încet sub dubla apăsare a ciumei şi a căldurii Pentru toţi concetăţenii noştri, acest cer de vară, aceste străzi care păleau sub straturile de praf şi plictiseală, avea acelaşi înţeles ameninţător ca şi sutele de morţi cu care oraşul se îngreuna zi de zi. Soarele necontenit, aceste ceasuri cu gust de somn şi de vacanţă nu mai chemau ca altă dată la desfătările apei şi-ale trupului. Răsunau, dimpotrivă, găunos, în oraşul închis şi tăcut. Pierduse strălucirea de aramă a anotimpurilor fericite. Soarele ciumei stingea toate culorile şi alunga orice bucurie.

Era una din marile revoluţii ale bolii. Toţi concetăţenii noştri întâmpinau de obicei vara cu veselie zgomotoasă. Oraşul se deschidea atunci spre mare şi îşi revărsa tineretul pe p lăji. În vara aceasta, dimpotrivă, marea atât de apropiată era interzisă şi trupul nu mai avea drept la bucuriile sale. Ce era de făcut în aceste condiţii? Tot Tarrou este acela care dă imaginea cea mai fidelă a vieţii noastre de atunci. El urmărea, bineînţeles, progresele ciumei în general, notând că o cotitură a epidemiei fusese consemnată la radio, când acelaşi radio nu mai anunţa sute de decese pe săptămână, ci nouăzeci şi doi, o sută şapte şi o sută douăzeci de morţi pe zi. „Ziarele şi autorităţile se iau la întrecere cu ciuma, care e mai viclean. Îşi închipuie că obţin un avantaj asupra ei pentru că o sută treizeci este o cifră mai mică decât nouă sute zece”. El evoca totodată aspectele patetice sau spectaculoase ale epidemiei, ca de pildă o femeie care, într-un cartier pustiu cu obloanele închise, deschisese pe neaşteptate o fereastră, deasupra lui, şi scosese două ţipete puternice înainte de a trage iar obloanele peste umbra deasă din odaie. Dar el nota pe de altă parte că pastilele de mentă dispăruseră din farmacii – multă lume le sugea pentru a se feri de o

eventuală contagiune.

El continua de asemenea să-şi observe personajele favorite. Aflăm că bătrânelul cu pisicile trăia, şi el, în plină tragedie, într-o dimineaţă, într-adevăr, răsunaseră împuşcături şi, aşa cum scria Tarrou, câteva scuipături de plumb uciseseră majoritatea pisicilor şi băgaseră groaza în celelalte, care părăsiseră strada. În aceeaşi zi, bătrânelul ieşise pe balcon la ora obişnuită, arătase oarecare uimire, se plecase, cercetase colţurile străzii şi se resemnase să aştepte. Mâna lui lovea încet gratiile balconului. Mai aşteptase încă, fărâmiţase puţină hârtie, intrase în casă, ieşise din nou, apoi după chva timp dispăruse deodată închizând furios în urma lui uşa cu geam. În zilele următoare aceeaşi scenă se repetase, dar se putea citi pe obrazul bătrânelului o tristeţe şi o uluire din ce în ce mai evidente. După ce trecuse o săptămână, Tarrou aştepta zadarnic apariţia zilnică şi ferestrele rămăseseră cu tocăpăţânare închise peste o suferinţă lesne de înţeles. „Pe

vreme de ciumă, scuipatul pisicilor este interzis”, aceasta era concluzia carnetelor.

Pe de altă parte, când Tarrou se întorcea seara, era întotdeauna sigur că o să întâlnească figura întunecată a paznicului de noapte care se plimba de la un capăt la altul al holului. Acest paznic nu înceta să amintească oricui că el prevăzuse nenorocirea care se întâmplă. Lui Tarrou, care recunoştea că-i auzise prezicerea, dar care îi reamintea ideea lui despre cutremur, bătrânul paznic îi răspundea: „Ah! dacă ar fi un cutremur! Ne-ar zgâlţâi bine pe toţi şi gata socoteala. Numeri morţii, viii, şi s-a terminat povestea. Dar porcăria asta de boală! Chiar şi cei care n-o au, o poartă în inimă”.

Directorul nu era mai puţin copleşit. La început, călătorii, împiedicaţi să părăsească oraşul, fuseseră reţinuţi la hotel prin închiderea cetăţii. Dar puţin câte puţin, epidemia prelungindu-se, mulţi preferaseră să locuiască la prieteni. Şi aceleaşi cauze care îimpluseră toate odăile hotelului, le ţineau de atunci încoace goale, din moment ce

nu mai soseau noi călători în oraşul nostru. Tarrou rămânea unul din puţinii locatari şi directorul nu pierdea nicio ocazie de a-l face să remarce că, de n-ar fi dorinţa de a fi agreabil ultimilor săi clienţi, de mult ar fi închis hotelul. îi cerea adesea lui Tarrou să evalueze durata probabilă a epidemiei. „Se zice, răspundea Tarrou, că frigul nu prieşte genului ăstuia de boli”. Directorul intra în panică: „Dar aici nu este niciodată cu adevărat frig, domnule! în orice caz, asta ar însemna mai multe luni!” De altfel directorul era sigur că multă vreme de acum încolo străinii vor ocoli acest oraş. Această ciumă era ruina turismului.

La restaurant, după o scurtă lipsă, a fost văzut reapărând domnul Othon, omul-bufniţă, dar însoţit numai de cei doi din dresaţi. S-a aflat că soţia îşi îngrijise şi înmormântase mama, şi îşi continua acum carantina.

— Asta nu-mi place, îi spune directorul lui Tarrou. Cu sau fără carantină, ea este suspectă şi prin urmare şi ei.

Tarrou îi atrăgea atenţia că din acest punct de vedere, toată lumea era suspectă. Dar celălalt era categoric şi avea asupra problemei vederi foarte categorice.

— Nu, domnule, nici dumneavoastră şi nici eu nu suntem! Ei sunt suspecţi.

Dar atât de puţin lucru nu-l făcea pe domnul Othon să se schimbe şi de astă dată ciuma nu scotea niciun profit. El intra în acelaşi fel în restaurant, se aşeza în faţa copiilor, şi le vorbea mai departe cu distincţie şi ostilitate. Băieţelul numai

(şi schimbase înfăţişarea. îmbrăcat ca şi sora lui în negru, p utin mai înghesuit parcă în sine, părea o mică umbră a tatălui său. Paznicul de noapte, căruia nu-i plăcea domnul Othon, îi spuse lui Tarrou:

— A! Ăsta o să crape aşa îmbrăcat cum îl vezi. N-o să mai fie nevoie să i se facă toaleta. O să se ducă de-a dreptul.

Se repeta de asemenea şi predica lui Paneloux, dar cu următorul comentariu: „Înţeleg această plăcută înflăcărare. La începutul şi sfârşitul unui flagel s-a făcut întotdeauna puţină retorică. La început, obiceiul nu este încă pierdut şi, cânh se sfârşeşte, de fapt se reia. În cupa nenorocirii te obişnuieşti cu adevărul, cu tăcerea adică. Să

aşteptăm”.

Tarrou nota, în sfârşit, că avusese o lungă conversaţie cu doctorul Rieux, despre care amintea doar că rezultatele fuseseră bune, semnala referitor la asta culoarea cafeniu-deschis a ochilor doamnei Rieux, mama, afirma în mod ciudat în legătură cu ea că o privire în care se citea atâta bunătate va fi întotdeauna mai puternică decât ciuma, şi consacra, în sfârşit, pasaje destul de lungi bătrânului astmatic pe care îl îngrijea Rieux.

Se dusese să-l vadă împreună cu doctorul, după întrevederea amintită. Bătrânul îl primise pe Tarrou rânjind şi frecându-şi mâinile. Era în pat, sprijinit de pernă, având alături cele două oale cu năut: „Ah! încă unul, spuse el văzându-l pe Tarrou. Lumea e cu fundul în sus, mai mulţi medici decât bolnavi. Merge repede, hai? Are dreptate părintele, o merităm”. A doua zi Tarrou venise din nou fără să anunţe.

Dacă e să te iei după carnetele lui, bătrânul astmatic, de meserie negustor de mărunţişuri, considerase la cincizeci de ani că muncise destul. Se culcase şi de atunci nu se mai sculase. Astmul lui se împăcase totuşi cu statul în picioare. O mică rentă îl dusese până la cei şaptezeci şi cinci de ani pe care îi purta cu vioiciune. Nu putea suferi să vadă un ceas şi într-adevăr nu era niciunul în casa lui. „Un ceas, spunea ei, e scump şi e ceva prostesc”. Evalua timpul, şi mai ales ora meselor, singura care îl interesa, prin cele două oale dintre care una, când se trezea, era plină cu năuţ. O umplea pe cealaltă bob cu bob, cu aceeaşi mişcare sârguincioasă şi regulată, îşi găsea astfel reperele într-o zi măsurată cu ea la „La fiecare cincisprezece oale, spunea el, trebuie să mănânc. E foarte simplu*.

De altminteri, dacă ar fi s-o crezi pe soţia lui, el dăduse de foarte tânăr semne ale vocaţiei sale. Nimic, într-adevăr.

nu-l interesa vreodată, nici munca lui, nici prietenii, nici cafeneaua, nici muzica, nici femeile, nici plimbările. Nu ieşea niciodată din oraş, în afară de o zi în care, silit să plece la Alger pentru nişte treburi de familie, se oprise la prima gară după Oran, incapabil să ducă

mai departe aventura. Se întorsese acasă cu primul tren.

Lui Tarrou, care avusese aerul că se miră de viaţa claustrată pe care o ducea, îi explicase cam aşa, că, după* religie, prima jumătate a vieţii unui om este un urcuş, iar a doua jumătate o coborâre, fa care coborâre zilele nu mai erau ale omului, puteau să-i fie luate în orice clipă, că nu putea aşadar să mai facă nimic. Contradicţia, de altfel, nu-l speria, căci puţin după asta îi spusese lui Tarrou că desigur Dumnezeu nu există, pentru că, în caz contrar, preoţii ar fi inutili. Dar, din alte cugetări care urmaseră, Tarrou înţelesese că această filosofie era strâns legată de proasta dispoziţie pe care i-o dădeau desele colecte ale parohiei din care făcea parte. Dar ceea ce întregea portretul bătrânului, era o dorinţă care părea profundă şi ne care el a exprimat-o de mai multe ori în Faţa interlocutorului său: spera să moară foarte bătrân.

„E oare un sfânt?” se întreba Tarrou. Şi răspundea: „Da, dacă sfinţenia este o sumă de deprinderi”.

Dar, în acelaşi timp, Tarrou se aşternea pe descrierea destul de minuţioasă a unei zile în oraşul ciumat şi dădea astfel o idee exactă despre ocupaţiile şi viaţa concetăţenilor noştri pe timpul acestei veri. „Nu râd decât beţivii, spunea Tarrou, iar aceştia râd prea mult”. Apoi îşi începea descrierea:

„În zori, adieri uşoare străbat oraşul încă pustiu. La această oră, care desparte morţile din timpul nopţii de agoniile din timpul zilei, ciuma pare să-şi întrerupă pentru o clipă efortul şi să-şi tragă răsuflarea. Toate prăvăliile sunt închise. Dar la unele, afişul «închis din cauza ciumei» atestă că nu se vor mai deschide împreună cu celelalte. Vânzători de ziare încă somnoroşi nu mai anunţă ştirile, ci, rezemaţi la colţuri de stradă, îşi oferă parcă marfa felinarelor cu gesturi de somnambuli. Câirând, treziţi de primele tramvaie, se vor răspândi în tot oraşul, întinzând foile în care sare în ochi cuvântul «ciumă». «Va fi o toamnă cu ciumă? Profesorul B… răspunde: Nu.» «O sută douăzeci şi patru de morţi, acesta este bilanţul celei de a nouăzeci şi patra zi de ciumă.»

În ciuda crizei de hârtie care devine din ce în ce mai acută şi care a silit unele publicaţii periodice să-şi micşoreze numărul de pagini,

a fost creat un nou ziar: *Curierul kpiderniei*, care îşi ia însărcinarea să-i informeze pe concetăţenii noştri, cu grija unei scrupuloase obiectivităţi, asupra progreselor sau regreselor bolii; să le furnizeze mărturiile cele mai autorizate asupra viitorului epidemiei; să sprijine în coloanele lui pe toţi cei care, cunoscuţi sau necunoscuţi, sunt dispuşi să lupte împotriva flagelului; să susţină moralul populaţiei, să transmită directivele autorităţilor şi, într-un cuvânt, să grupeze toate bunele intenţii într-o luptă eficace împotriva nenorocirii care ne loveşte. În realitate, acest ziar s-a mărginit foarte curând să publice anunţuri de noi produse, infailibile în prevenirea ciumei.

Către orele şase dimineaţa, toate aceste ziare încep să se vândă la cozile care se instalează la uşile magazinelor, cu mai mult de o oră înainte de deschidere, apoi în tramvaiele care sosesc, ticsite, din cartierele mărginaşe. Tramvaiele au devenit singurul mijloc de transport şi merg foarte greu, cu scările şi platformele încărcate să plesnească. Lucru curios, cu toate astea, toţi pasagerii îşi întorc spatele, în măsura în care pot, pentru a evita o contagiune reciprocă. La opriri, tramvaiul revarsă o încărcătură de femei şi de bărbaţi grăbiţi să se îndepărteze și să rămână singuri. Frecvent izbucnesc scene datorate doar proastei dispoziţii, care devine cronică.

După trecerea primelor tramvaie, oraşul se trezeşte încetul cu încetul, primele braserii îşi deschid” uşile spre tejghele încărcate de afişe: «Nu mai avem cafea», «Veniţi cu zahărul dumneavoastră» etc. Apoi se deschid prăvăliile, străzile se înviorează: în același timp, lumina se intensifică, iar căldura dă puţin câte puţin o culoare plumburie cerului de iulie. Este ora când cei ce nu fac nimic se încumetă să iasă pe bulevarde. Cei mai mulţi par că se străduiesc să îndepărteze ciuma prin etalarea luxului lor. În fiecare zi, pe la orele unsprezece, pe arterele principale, există un întreg alai de bărbaţi și femei tinere la care poţi simţi această pasiune de a trăi care creşte în sânul marilor nenorociri.

La amiază, restaurantele se umplu cât ai clipi din ochi. La uşi se formează foarte repede mici grupuri care n-au găsit loc. Cerul începe să-şi piardă lumina datorită excesului de căldură. La umbra storurilor

mari, candidaţii la hrană îşi aşteaptă rândul pe marginea străzii care trosneşte din cauza soarelui. Dacă restaurantele sunt invadate, se întâmplă doar pentru că astfel se simplifică pentru mulţi problema aprovizionării. Dar teama de contagiune rămâne neştirbită. Consumatorii petrec minute lungi ştergându-şi cu răbdare tacâmurile. Nu de mult, unele restaurante afişau: «Aici tacâmurile sunt

opărite». Dar încetul cu încetul au renunţat la orice fel de publicitate fiindcă clienţii tot erau siliţi să vină. Clientul, de altfel, cheltuieşte bucuros. Vinurile fine, sau presupuse ca atare, suplimentele cele mai scumpe încep o cursă neînfrânată. Totodată se pare că au izbucnit scene de panică într-un restaurnat din pricină că un client, făcându-i-se rău, pălise, se ridicase, se clătinase pe picioare şi o luase foarte repede spre ieşire.

Către orele două, oraşul se goleşte încet încet, şi vine momentul în care tăcerea, praful, soarele şi ciuma îşi dau întâlnire în plină stradă. De-a lungul marifor case cenuşii, căldura se revarsă fără încetare. Sunt lungi ceasuri captive care sfârşesc în seri fierbinţi prăvălindu-se peste oraşul ticsit şi flecar. În primele zile de căldură, ici şi colo, şi fără să se ştie de ce, serile erau pustii. Dar în prezent, prima răcoare aduce o destindere, dacă nu o speranţă. Toţi coboară atunci pe străzi, se amestecă în vorbă, se ceartă, se doresc şi, sub cerul roşu de iulie, înţesat de perechi şi de strigăte, alunecă în noaptea gâfâită. Zadarnic, în fiecare seară, pe bulevarde, un bătrân inspirat, purtând pălărie şi lavalieră, străbate mulţimea repetând fără încetare: «Dumnezeu e mare, veniţi spre el», toţi se reped, dimpotrivă, către un lucru pe care nu-l cunosc bine sau care li se pare mai grabnic decât Dumnezeu. La început, când credeau că e o boală ca toate celelalte, religia îşi avea rolul ei. Dar când au văzut că e serios, şi-au amintit că există plăcerea. Întreaga teamă care se întipăreşte pe chipuri în timpul zilei, se topeşte atunci în amurgul arzător şi plin de praf, într-un fel de excitare buimacă, o libertate stângace care înfrigurează un popor întreg.

Şi eu, sunt şi eu ca ei. Dar ce! moartea nu înseamnă nimic pentru

oameni ca mine. Este un eveniment care le dă dreptate”.

Tarrou fusese acela care îi ceruse lui Rieux întrevederea consemnată în carnetele sale. În seara aceea Rieux îl aştepta, şi tocmai îşi contempla mama care stătea cuminte pe un scaun într-un colţ al sufrageriei. Când nu mai avea treabă cu gospodăria, ea îşi petrecea vremea aici. Cu mâinile împreunate pe genunch-i, aştepta. Rieux nici măcar nu era sigur că el era cel pe care ea îl aştepta. TQtuşi, ceva se schimba pe obrazul ei atunci când apărea el. Întreaga tăcere pe care o viaţă de trudă o brăzdase pe acest obraz, părea atunci să se însufleţească. Apoi, recădea în tăcere. În seara asta privea pe geam, în strada acum pustie. Iluminatul de noapte fusese redus cu două treimi. Şi, din loc în loc, o lampă foarte slabă îşi arunca puţinele reflexe peste umbrele oraşului.

— Oare or să ţină lumina redusă pe tot timpul ciumei? spune doamna Rieux.

— Probabil.

— Numai de n-ar dura până-n iarnă. Ar fi trist atunci.

— Da, spune Rieux.

Vede privirea mamei aţintindu-i fruntea. Ştia că neliniştea şi istovirea ultimelor zile îi supsese obrazul.

— N-a mers, azi? spune doamna Rieux.

— O! ca de obicei.

Ca de obicei! Adică noul ser trimis din Paris părea să fie mai puţin eficace decât primul, şi statisticile creşteau. Nu exista posibilitatea de a se inocula serurile preventive decât tot la familiile atinse. Ar fi fost nevoie de cantităţi industriale pentru o vaccinare generală. Majoritatea ganglionilor inflamaţi nu voiau să se spargă, ca şi când ar fi venit epoca întăririi lor, şi îi torturau pe bolnavi. De ieri, apăruseră în oraş două cazuri de epidemie de o formă nouă. Ciuma devenea acum pulmonară. În aceeaşi zi, în timpul unei întruniri, medicii, extenuaţi, în faţa unui prefect dezorientat, ceruseră şi obţinuseră să se ia no-i măsuri pentru a evita contagiunea care se producea, la ciuma pulmonară, de la gură la gură. Ca de obicei, tot nu se ştia nimic.

Îşi privea mama! Sub frumoasa ei privire castanie, ani de afecţiune îl copleşeau.

— Ţi-e cumva frică, mamă?

— La vârsta mea, nu prea mai ai de ce să-ţi fie frică.

— Zilele sunt tare lungi și eu nu mai stau niciodată acasă.

— Mi-e totuna că te aştept, dacă ştiu că trebuie să vii. Iar când nu eşti acasă, mă gândesc la ce fad. Ai vreo veste?

— Da, totul e în ordine, dacă e să mă iau după ultima ei telegramă. Dar ştiu că ea spune aşa pentru ca să mă liniştească.

La uşă se aude soneria. Medicul îi surâde mamei şi se duce să deschidă. În penumbra culoarului, Tarrou părea un urs mare, îmbrăcat în cenuşiu. Rieux îl pofteşte să se aşeze în faţa biroului său. El însuşi rămâne în picioare, în spatele fotoliului. îi despărţea singura lampă aprinsă în odaie, pe birou.

— Ştiu că pot vorbi deschis cu dumneavoastră, spune Tarrou direct.

Rieux aprobă în tăcere.

— Peste două săptămâni sau peste o lună nu veţi mai fi de niciun folos aici, sunteţi depăşit de evenimente.

— Este adevărat, spune Rieux.

— Organizarea serviciului sanitar este proastă. N-aveţi nici timp, nici oameni.

Medicul recunoaşte din nou că ăsta era adevărul.

— Am aflat că prefectura se gândeşte la un fel de serviciu civil care să oblige bărbaţii sănătoşi să participe la salvarea generală.

— Sunteţi bine informat. Dar nemulţumirea este mare acum şi prefectul ezită.

— De ce nu chemaţi voluntari?

— S-a făcut și asta, dar rezultatele au fost slabe.

— S-a făcut pe cale oficială, cam fără convingere. Ceea ce le lipseşte este imaginaţia. Ei nu sunt niciodată la înălţimea epidemiilor. Şi remediile pe care ei le imaginează abia sunt bune pentru un guturai.

Dacă îi lăsăm să-şi vadă de treabă tot aşa cum ştiu ei, or să piară şi ei, şi noi cu ei.

— E probabil, spune Rieux. Trebuie să-ţi spun că s-au gândit totuşi la cei din închisoare, pentru ceea ce aş numi muncile grele.

— Mi-ar fi plăcut mai mult să fi fost nişte oameni liberi.

— Şi mie. Dar, în definitiv, de ce?

— Am oroare de condamnările la moarte. Reux se uită la el.

— Atunci?

— Atunci, am un plan de organizare pentru formaţii de sanitari voluntari. Daţi-mi autorizaţie să mă ocup de asta şi să lăsăm la o parte administraţia. De altfel nu mai poate face faţă. Am aproape în toate părţile prieteni şi ei vor forma primul nucleu. Şi, oinenţeles, voi participa şi eu.

— Nu vă îndoiţi, desigur, că primesc cu plăcere, spune Rieux. E nevoie să fii ajutat, mai ales în această meserie. Iau asupra mea sarcina să conving prefectura să accepte ideea. De altfel, nici n-au de ales. Dar…

Rieux se gândi un moment.

— Dar această muncă poate fi mortală, ştiţi asta foarte bine. În orice caz, trebuie să vă previn. V-aţi gândit bine?

Tarrou îl privea cu ochii săi cenuşii.

— Ce părere aveţi de predica lui Paneloux, domnule doctor?

Întrebarea era pusă în mod firesc şi Rieux a răspuns tot la fel de firesc.

— Am trăit prea mult în spitale ca să-mi placă ideea pedepsei colective. Dar, ştiţi, creştinii vorbesc uneori în felul ăsta, fără să creadă într-adevăr vreodată în ceea ce spun. Sunt mai buni decât par.

— Credeţi, totuşi, ca şi Paneloux, că ciuma are partea ei bună, că ne deschide ochii, că ne sileşte să gândim?

Doctorul scutură din cap cu nerăbdare.

— La fel ca toate bolile din lume. Ceea ce este adevărat cu relele acestei lumi este adevărat şi în legătură cu ciuma. Ea poate folosi pentru a-i înălţa pe câţiva. Când vezi însă mizeria şi durerea pe care o aduce, trebuie să fii nebun, orb sau laş ca să te resemnezi cu ciuma.

Rieux abia ridicase vocea. Dar Tarrou făcu un gest cu mâna pentru a-l calma parcă. Zâmbea.

— Da, spune Rieux dând din umeri. Dar nu mi-aţi răspuns. V-aţi gândit bine?

Tarrou s-a aşezat mai comod în fotoliu şi şi-a întins capul spre lumină.

— Credeţi în Dumnezeu, domnule doctor? întrebarea era din nou pusă în mod firesc. Dar de astă dată Rieux a ezitat.

— Nu, dar ce semnificaţie poate să aibă asta? Sunt în întuneric şi încerc să văd prin el. Aşa ceva de mult a încetat să mi se pară original.

— Dar nu aşa ceva oare vă desparte de Paneloux?

— Nu cred. Paneloux este un om cu carte. N-a văzut destui oameni murind şi de aceea vorbeşte în numele unui adevăr. Dar cel din urmă preot de ţară, care are grija enoriaşilor lui şi care a auzit respiraţia unui om trăgând să moară, gândeşte la fel ca mine. El s-ar fi străduit să înlăture suferinţa, înainte de a dori să demonstreze cât este ea de binevenită.

Rieux se ridică, obrazul lui era acum în umbră.

— Să lăsăm asta, dacă nu vreţi să răspundeţi, spune el. Tarrou zâmbea fără să se mişte din fotoliu.

— Pot să răspund printr-o întrebare? Doctorul zâmbeşte la rândul său:

— Vă place misterul, spune el. Daţi-i drumul.

— Iată, spuse Tarrou. De ce daţi dumneavoastră înşivă dovadă de atâta devotament, din moment ce nu credeţi în Dumnezeu? Răspunsul dumneavoastră mă va ajută, poate, să răspund eu însumi.

Fără să iasă din umbră, doctorul spune că răspunsese Bai înainte, că dacă ar crede într-un Dumnezeu atotputer

nic, ar înceta să mai vindece oamenii, lăsându-i atunci lui această grijă. Dar că nimeni pe lume, nu, nici măcar Paneloux, care crede că e credincios, nu crede într-un Dumnezeu de acest fel, din moment ce nimeni nu se lasă în voia sorţii, şi că din acest punct de

vedere cel puţin, el, Rieux, crede că se află pe calea cea dreaptă, luptând împotriva creaţiunii aşa cum era ea.

— Ah! spune Tarrou, asta este deci ideea pe care v-o faceţi despre meseria dumneavoastră?

— Cam asta, răspunse doctorul, ieşind în lumină. Tarrou fluieră încet şi doctorul îl priveşte.

— Da, spune el, gândiţi în sinea dumneavoastră că e nevoie de orgoliu pentru asta. Dar n-am decât orgoliul care trebuie, credeţi-mă. Nu ştiu ce mă aşteaptă şi nici ceea ce va urma după toate astea. Pentru moment există bolnavi şi trebuie să-i vindec. După aceea o să reflectăm, şi eu, şi ei. Dar cel mai urgent lucru este să-i vindec. Îi apăr cum pot, nimic mai mult.

— Împotriva cui?

Rieux se întoarce spre fereastră. Ghicea în depărtare marea, după o condensare mai întunecată a orizontului. Resimţea doar oboseala şi lupta în acelaşi timp împotriva unei dorinţe neaşteptate şi nesocotite de a se destăinui ceva mai mult acestui om ciudat, pe care însă îl simţea aproape.

— Habar n-am, Tarrou, îţi jur că habar n-am. Când m-am apucat de această meserie] am făcut-o într-o oarecare măsură în mod abstract, pentru că aveam nevoie de asta, pentru că era o situaţie ca oricare alta, una dintre acelea la care se gândesc tinerii. Poate şi pentru că era deosebit de greu pentru un băiat de muncitor ca mine. Şi apoi a trebuit să văd cum se moare. Ştii că există oameni care refuză să moară? Ai auzit vreodată o femeie strigând: Niciodată! în clipa morţii? Eu, da. Şi am descoperit atunci că nu mă puteam obişnui cu aşa ceva. Eram tânăr şi credeam că dezgustul meu se adresează ordinii însăşi a lumii. Între timp am devenit mai modest. Pur şi simplu, tot nu m-am obişnuit să văd cum se moare. Nu ştiu nimic mai mult, dar la urma urmei…

Rieux tace şi se aşază iar. Îşi simţea gura uscată.

— La urma urmei? spune încet tarrou.

— La urma urmei… reia doctorul şi ezită din nou, privindu-l pe Tarrou cu atenţie, e vorba de un lucru pe care un om ca dumneata îl poate înţelege, nu-i aşa, dar de vreme ce ordinea lumii este guvernata’

de moarte, poate că e mai bine pentru Dumnezeu să nu credem în el şi să luptăm din toate puterile împotriva morţii, fără a ridica ochii spre acest cer în care El tace.

— Da, aprobă Tarrou, pot să înţeleg, dar victoriile dumitale vor fi totdeauna provizorii, nimic mai mult.

Rieux pare să se întunece la faţă.

— Totdeauna, ştiu. Dar ăsta nu e un motiv să încetezi să lupţi.

— Nu, nu este un motiv. Dar îmi închipui atunci ce trebuie să fie pentru dumneata această ciumă.

— Da, spune Rieux. O interminabilă înfrângere. Tarrou şi-a aţintit o clipă privirea asupra doctorului, apoi se ridică şi porneşte grăbit spre uşă. Şi Rieux îl urmează. Era tocmai lângă el, când, Tarrou, care părea să se uite în jos la picioarele sale, îi spune:

— Cine te-a învăţat toate astea, doctore? Răspunsul vine de îndată:

— Mizeria.

Rieux deschide uşa biroului său şi, pe culoar, îi spune lui Tarrou că trebuia să coboare şi el ca să meargă la unul din bolnavii săi de la periferie. Tarrou îi propune să-l însoţească şi doctorul primeşte. La capătul culoarului au întâlnit-o pe doamna Rieux căreia doctorul i-l prezintă pe Tarrou.

— Un prieten, spune el.

— O! spune doamna Rieux, sunt foarte bucuroasă că vă cunosc.

Plecând, Tarrou îşi mai întoarce o dată privirea în urma ei. Pe palier, doctorul încearcă zadarnic să facă lumină pe scări. Totul rămânea cufundat în beznă. Doctorul se întreba dacă era cumva efectul unei noi măsuri de economie. Dar nu puteai şti. De câtăva vreme, în case şi în oraş, totul se strica. Poate pur şi simplu din pricină că portarii şi concetăţenii noştri, în general, nu mai aveau grijă de nimic. Dar doctorul nu'a avut timp să-şi continue întrebările, căci vocea lui Tarrou lăsună în urma lui:

— Încă un cuvânt, doctore, chiar dacă ţi se pare ridicol: ai întru totul dreptate.

Rieux dă din umeri pentru sine, în întuneric.

— Nu ştiu, zău. Dar dumneata de unde ştii?

— O, face celălalt fără să se tulbure, eu am puţine lucruri de aflat.

Doctorul se opreşte şi, în urma lui, piciorul lui Tarrou alunecă pe o treaptă. Tarrou se agaţă cu mâna de umărul lui Rieux.

— Crezi că ştii totul despre viaţă? îl întreabă acesta.

Răspunsul a venit din întuneric, adus de aceeaşi voce liniştită: – Da.

Qnd au ieşit în stradă, au văzut că era destul de târziu, poate ora unsprezece. Oraşul era mut, populat doar de foşnete uşoare. Foarte departe, răsuna clopoţelul unei ambulanţe. S-au urcat în maşină şi Rieux a dat drumul la motor.

— Va trebui, spune el, să vii mâine la spital pentru vaccinul preventiv. Dar, ca să încheiem, şi înainte de a intra în această poveste, gândeşte-te că ai o şansă din trei să scapi.

— Aceste evaluări n-au rost, doctore, o ştii la fel de bine ca şi mine. Cu o sută de ani în urmă, o epidemie de ciumă a omorât toţi locuitorii unui oraş din Persia, cu excepţia exact a omului care spăla morţii şi care nu încetase nicio clipă să-şi exercite meseria.

— Şi-a păstrat această a treia şansă, nimic mai mult, spune ieux cu o voce deodată mai înăbuşită. Dar este adevărat că în privinţa asta nu ştim mai nimic.

Intrau acum în mahalafe. Farurile luminau străzile pustii. S-au oprit în faţa maşinii, Rieux îl întreabă pe Tarrou dacă voia să intre şi acesta spuse că da. Un reflex al cerului le lumina obrazul. Rieux avu deodată un râs prietenesc.

— Ia spune-mi, Tarrou, zise el, ce te îndeamnă să te ocupi de asta?

— Nu ştiu. Morala mea, poate.

— Şi care anume?

— Înţelegerea.

Tarrou se întoarce cu fata spre casă şi Rieux nu i-a mai văzut

obrazul până în clipa când au fost înăuntru, la bătrânul astmatic.

Chiar din ziua următoare, Tarrou s-a apucat de treabă şi a constituit o primă echipă care avea să fie urmată de multe altele.

Nu este totuşi în intenţia naratorului de a acorda acestor formaţii sanitare o importanţă mai mare decât au avut-o. Este adevărat că, astăzi, mulţi dintre concetăţenii noştri ar ceda tentaţiei de a le exagera’ rolul. Dar naratorul este mai curând ispitit să creadă că, dând prea multă importanţă acţiunilor frumoase, ar aduce în cele din urmă un omagiu indirect şi puternic răului. Pentru că se poate presupune că aceste acţiuni frumoase n-au atâta preţ decât pentru că sunt rare şi că răutatea şi indiferenţa sunt motoare mult mai frecvente în acţiunile oamenilor. Aceasta este o idee pe care naratorul n-o împărtăşeşte. Răul care este în lume vine aproape întotdeauna din ignoranţă, şi bunele intenţii, dacă nu sunt luminate de conştiinţă, pot să facă tot atâtea stricăciuni ca şi răutatea. Oamenii sunt mai curând buni decât răi, şi, în realitate, nu asta e problema. Ei sunt însă mai mult sau mai puţin neştiutori şi asta e ceea ce se cheamă virtute sau viciu, vidul cel mai fără de speranţă fiind cel al ignorantei care crede că ştie tot şi îşi permite atunci să omoare. Şuâletul ucigaşului este orb şi nu există bunătate adevărată, nici iubire frumoasă fără toată clarviziunea posibilă.

Iată de ce formaţiile noastre sanitare care s-au realizat datorită lui Tarrou trebuie să fie judecate cu o satisfacţie obiectivă. Iată de ce naratorul nu va deveni cântăreţul prea elocvent al voinţei şi al unui eroism căruia el nu-i acordă decât o importanţă potrivită. Dar el va continua să fie istoricul inimilor sfâşiate şi exigente ale concetăţenilor noştri pe care ciuma le adusese atunci în această stare.

Cei care s-au dedicat formaţiilor sanitare n-au avut, într-adevăr, un merit atât de mare, căci ştiau că era singurul lucru de făcut, şi de necrezut ar fi fost să nu se fi hotărât. Aceste formaţii i-au ajutat pe concetăţenii noştri să pătrundă mai adânc în ciumă şi l-au convins în p-arte că, deoarece boala există, trebuia făcut tot ce era necesar pentru a lupta împotriva ei. Şi pentru că ciuma devenea astfel datoria unora, ea apărea ceea ce era în realitate, adică problema tuturor.

Asta e bine. Dar nu felicităm un învăţător pentru că ne învaţă că doi şi cu doi fac patru. Va fi poate felicitat pentru că şi-a ales această meserie frumoasă. Să spunem deci că este lăudabil faptul că Tarrou şi alţii ca el au ales să demonstreze că doi cu aoi fac patru, mai curând decât contrariul, dar să spunem şi că această acţiune a lor de bunăvoinţă era identică cu a învăţătorului, cu a tuturor celor care au aceeaşi inimă ca şi a învăţătorului şi care, spre onoarea omului, sunt mai numeroşi decât se crede; asta e, cel puţin, convingerea naratorului. El vede de altfel foarte bine obiecţia care i s-ar putea aduce, şi anume că aceşti oameni îşi riscau viaţa. Dar vine întotdeauna un ceas în istorie când cel care îndrăzneşte să spună că doi şi cu doi fac patru este pedepsit cu moatea. Învăţătorul ştia asta. Şi întrebarea nu este să ştii care este răsplata sau pedeapsa la care se poate aştepta acest raţionament, întrebarea este să ştii dacă doi şi cu doi, da sau nu, fac patru. Pentru aceia dintre concetăţenii noştri care îşi riscau atunci viaţa, ei trebuiau să hotărască dacă da sau nu, ciuma «aduse peste ei şi dacă da sau nu, trebuia luptat împotriva ei.

Mulţi noi moralişti din oraşul nostru obişnuiau atunci să spună că nimic nu foloseşte la nimic şi că trebuie să îngenun-cnem. Iar Tarrou şi Rieiix şi prietenii lor puteau răspunde asta sau aia, dar concluzia rămânea mereu cea pe care o ştiau: trebuia luptat într-un fel sau altul şi nu îngenuncheat. Toată problema era să împiedici un număr cât mai mare de oameni să moară şi să cunoască despărţirea definitivă. Nu exista pentru asta’ decât un singur mijloc, care consta în a combate ciuma. Acest adevăr nu era admirabil, era doar consecvent.

Iată de ce era firesc ca bătrânul Castel să-şi depună întreaga încredere şi energie în fabricarea pe loc a unor seruri din substanţe improvizate. Rieiix şi cu el sperau că un ser fabricat din culturi ale însuşi microbului care infesta oraşul ar avea o eficacitate mai directă decât serurile venite din afară, deoarece microbul se deosebea întrucâtva de bacilul ciumei, aşa cum era el definit în mod clasic. Castel spera să obţină destul de curând primul său ser.

Iată de ce era de asemenea firesc că Grand, care nu era nicidecum un erou, să devină acum un fel de secretar al formaţiilor sanitare. O parte din echipele alcătuite de Tarrou se consacrau într-adevăr unei munci de asistenţă preventivă în cartierele suprapopulate. Încercau să introducă acolo igiena necesară, ţineau evidenţa podurilor şi pivniţelor prin care dezinfectarea nu trecuse. O altă parte a echipelor însoţea medicii în vizitele la domiciliul bolnavilor, asigura transportul ciumaţilor şi mai târziu, în lipsa personalului de calitate, deveniseră şoferi ai maşinilor cu bolnavi şi cu morţi. Toate acestea cereau o muncă de înregistrare şi de statistică pe care Grand a acceptat s-o facă.

Din acest punct de vedere, naratorul, în mai mare măsură decât Rieux sau Tarrou, considera că Grand era reprezentantul real al acelei virtuţi liniştite care anima formaţiile sanitare. El spusese da, fără ezitare, cu bunăvoinţa care îi era proprie. Ceruse doar să fie folosit la treburi mai mici. Era prea bătrân pentru altele. Între orele optsprezece şi douăzeci le stătea la dispoziţie. Şi când Rieux i-a mulţumit călduros, el s-a mirat: „Nu asta e cel mai greu. E ciumă, trebuie să ne apărăm, e un lucru clar! Ah! dacă şi altele ar fi tot atât de simple!” Şi se întorcea la fraza lui. Uneori, seara, când termina cu fişefe, Rieux stătea de vorbă cu el. În cele din urmă îl induseseră şi pe Tarrou în conversaţia lor şi Grand se destăinuia cu o plăcere din ce în ce mai evidentă celor doi amici ai săi. Aceştia urmăreau cu interes munca plină de răbdare la care Grand se deda în toiul ciumei. Găseau şi ei în asta, în cele din urmă, un soi de relaxare.

„Ce mai face amazoana?” întreba adesea Tarrou. Iar Grand răspundea invariabil, cu un zâmbet silit: „Galopează, galopează. Într-o seară, Grand a spus că renunţase definitiv la adjectivul „elegantă” pentru amazoana lui şi că o va caracteriza de acum încolo ca „zveltă”. „E mai concret”, adăugase el. Altă dată le citi celor doi auditori ai săi prima frază astfel modificată: „Într-o frumoasă dimineaţă de mai, o zveltă amazoană parcurgea, călare pe o superba iapă alezană, aleile înflorite din Bois de Boulogne”.

— Nu-iaşa, spune Grand, că q vezi mai bine? Şi am preferat:

„Într-o dimineaţă de mai”, pentru că „din luna mai” lungea mai mult cadenţa.

S-a arătat apoi foarte preocupat de adjectivul „superbă”. I se părea inexpresiv şi el căuta termenul care ar fotografia dintr-odată fastuoasa iapă pe care o imagina. „Grasă” nu mergea, era concret, dar puţin peiorativ. „Strălucitoare” îl ispitise o clipă, dar ritmul nu se potrivea. Într-o seară a anunţat triumfător că găsise cuvântul: „O neagră iapă alezană. Negru indică, după părerea lui, la un mod discret, eleganţa.

— Nu se poate, spuse Rieux.

— Şi de ce?

— Alezană nu indică rasa, ci culoarea.

— Ce culoare?

— Ei bine, o culoare care nu este negru, în orice caz. Grand părea foarte afectat.

— Mulţumesc, spunea el, din fericire sunteţi aici. Dar vedeţi cât e de greu.

— Ce părere ai avea de „somptuoasă”? zise Tarrou. Grand îi privi. Reflecta:

— Da, zise el, da!

Şi, treptat, un zâmbet se aşternea pe chipul său.

Câtva timp după aceea, a mărturisit că adjectivul „înflorite” îl stânjenea. Cum nu văzuse niciodată decât Oranul şi Montelimarul, le cerea uneori prietenilor săi indicaţii asupra modului în care înfloreau aleile din Bois de Boulogne. Lui Rieux şi lui Tarrou aceste alei nu le făcuseră, la drept vorbind, niciodată impresia că ar fi înflorite, dar convingerea funcţionarului îi făcea să şovăie. El se mira de nesiguranţa lor., Numai artiştii ştiu să observe”. Dar doctorul l-a găsit o dată într-o stare de mare surescitare. Înlocuise „înflorite” cu «pline de flori”. Îşi freca mâinile. „În sfârşit le vezi, le miroşi.

Jos pălăria, domnilor!” Citi triumfător fraza: „Într-o frumoasă dimineaţă de mai, o zveltă amazoană parcurgea, călare pe o

somptuoasă iapă alezană, aleile pline de flori din Bois Boulogne. Dar, citite cu voce tare, cuvintele „aleile pline” sunară într-un mod supărător şi Grand se bâlbâi puţin. S-a aşezat cu un aer de copleşit. Apoi i-a cerut doctorului să-i îngăduie să plece. Avea nevoie să se gândească.

Chiar în această perioadă, mai târziu s-a aflat, la birou, a dat semne de neatenţie care au fost considerate regretabile într-un astfel de moment în care primăria trebuie să facă faţă, cu un personal redus, unor obligaţii copleşitoare. Serviciul lui Grand a avut de suferit şi şeful de cab inel i-a făcut reproşuri severe reamintindu-i că era plătit pentru a efectua o muncă pe care el tocmai n-o efectua. „Se pare, spusese şeful de birou, că în afara muncii dumneavoastră, faceţi şi serviciul voluntar în formaţiile sanitare. Asta nu mă priveşte. Ceea ce mă priveşte este munca dumneavoastră aci. Şi prima modalitate de a fi folositor în aceste teribile împrejurări este s-o îndepliniţi bine. Altfel, restul nu foloseşte la nimic”.

— Are dreptate, îi spune Grand lui Rieux.

— Da, are dreptate, aprobă doctorul.

— Dar sunt distrat şi nu ştiu cum să mă descurc cu sfârşitul frazei mele.

Se gândise să suprime cuvântul „Boulogne”, socotind că toată lumea va înţelege despre ce pădure este vorba. Dar atunci fraza părea’ să lege de „flori” ceea ce, de fapt, se raporta la „alei”. Se gândise şi la posibilitatea de a scrie: „Aleile pădurii pline de flori”. Dar aşezarea cuvântului „pădurii între un substantiv şi un calificativ, pe care le despărţea în mod arbitrar, era pentru el ca un ghimpe în talpă. În unele seri, într-adevăr, părea mai obosit chiar decât Rieux.

Da, era obosit de această căutare care îl absorbea în întregime, dar, cu toate acestea, nu se străduia mai puţin ca înainte să continue să facă adunările şi statisticile de care aveau nevoie formaţiile sanitare. cu răbdare, în fiecare seară, punea fişele la punct, le însoţea de graficele respective şi se silea să prezinte tabele cât se poate de precise. Destul de des se ducea să-l caute pe Rieux într-unul din spitale şi îi cerea o masă în vreun birou sau infirmerie. Se instala acolo cu hârtiile

lui, exact la fel cum se instala la masa lui de lucru de la primărie şi în aerul dens încărcat de mirosul dezinfectantelor şi al bolii însăşi, îşi vântura foile de hârtie ca să usuce cerneala de pe ele. Încerca atunci în mod cinstit să nu se mai gândească la amazoana lui şi să facă numai ceea ce trebuia.

Da, dacă este adevărat că oamenii ţin să-şi propună exemple şi modele pe care le numesc eroi, şi dacă trebuie neapărat să existe unul în această povestire, atunci naratorul îl propune tocmai pe acest erou şters şi insignifiant, care n-a-vea în firea lui drept calităţi decât o inimă bună şi un ideal aparent ridicol. Asta va da adevărului partea care îi revine, adunării de doi cu doi totalul ei de patru, şi eroismului locul secundar care i se cuvine, exact după, şi niciodată înaintea exigenţei generoase a fericirii. Asta va da de asemenea şi acestei cronici caracterul ei care trebuie să fie acela al unei relatări făcute cu sentimente bune, adică sentimente care nu sunt nici vizibil rele, nici exaltate în felul urât al unui spectacol.

Aceasta era cel puţin părerea doctorului Rieux atunci când citea în ziare sau'asculta la radio chemările şi încurajările pe care lumea exterioară le trimitea oraşului ciumat. Odată cu ajutoarele trimise pe calea aerului sau pe uscat, în fiecare seară, pe calea undelor sau prin presă, comentarii înduioşătoare sau admirative se abăteau asupra oraşului de aici înainte singuratic. Şi de fiecare dată tonul de epopee sau de discurs festiv îl irita pe medic. Desigur, el ştia că această solicitudine nu era prefăcută. Dar ea nu putea fi exprimată decât în limbajul convenţional prin care oamenii încearcă să exprime ceea ce îi leagă de umanitate. Şi acest limbaj nu se potrivea cu micile eforturi zilnice ale lui Grand, de pildă, şi era străin de ceea ce însemna Grand în mijlocul ciumei.

Câteodată, la miez de noapte, în marea linişte a oraşului pustiu la ora aceea, înainte de a se băga în pat pentru un somn care nu dura mult, doctorul sucea butonul aparatului. Şi din toate părţile lumii, străbătând mii de kilometri, voci necunoscute şi frăţeşti încercau cu neîndemânare să-şi arate solidaritatea şi şi-o arătau într-adevăr, dar demonstrau în acelaşi timp şi îngrozitoarea neputinţă în care se află

orice om de a împărtăşi cu adevărat o durere pe care n-o poate vedea: „Cran! Oran!” Zadarnic chemarea străbătea mările, zadarnic stătea doctorul Rieux la pândă, curând elocvenţa chemărilor sporea şi scotea şi mai mult la iveală ruptura esenţială care făcea din Grand şi din orator doi străini. „Orah! da, Oran! Dar nu, gândea medicul, a iubi sau a muri împreună, nu există pentru noi alt ajutor; ei sunt prea departe”.

Şi exact ceea ce mai rămâne de evocat înainte de a ajunge la punctul maxim al ciumei, în timp ce flagelul îşi aduna toate puterile pentru a le arunca asupra oraşului şi a pune

definitiv stăpânire pe el, sunt lungile sforţări disperate monotone pe care ultimii inşi, ca de pildă Rambert, făceau pentru a-şi regăsi fericirea şi pentru a sustrage ciumei această parte a e ului lor pe care o apărau împotriva oricărei atingeri. Acesta era modul lor de a refuza aservirea care îi ameninţa şi, cu toate că aparent acest refuz nu dădea aceleaşi rezultate în comparaţie cu cel al lui Tarrou, părerea naratorului este că avea totuşi o semnificaţie şi că mărturisea şi el, prin însăşi vanitatea şi contrazicerile lui, tot ce era atunci mândrie în fiecare dintre noi.

Rambert lupta pentru a împiedica ciuma să-l înăbuşe. Ajungând la convingerea că nu putea părăsi oraşul prin mijloace legale, era hotărât – îi spusese el lui Rieux – să uzeze de celelalte, ilegale. Ziaristul începuse cu chelnerii de cafenea. Un chelner de cafenea este întotdeauna la curent cu toate. Dar primii cărora li s-a adresat erau mai ales la curent cu pedepsele foarte grave care sancţionau acest gen de acţiuni, într-unul din cazuri fusese chiar luat drept un provocator. A trebuit să-l întâlnească pe Cottard la Rieux ca să facă un pas înainte. În ziua aceea, Rieux şi cu el vorbiseră din nou despre demersurile zadarnice pe care ziaristul le făcuse prin birourile administraţiei. Câteva zile mai târziu, Cottard s-a întâlnit cu Rambert pe stradă şi l-a întâmpinat cu francheţea pe care o punea acum în toate relaţiile sale:

— Tot nimic? spusese el.

— Nu, nimic.

— Nu te poţi baza pe birouri. Nu sunt făcute să înţeleagă.
— Este adevărat. Dar caut altă cale. E greu.
— A! spune Cottard, înţeleg.
Cunoştea o filieră şi îi explica lui Rambert, care se mira, că de multă vreme frecventa el toate cafenelele din Oran, în care avea prieteni, şi că era informat de existenţa unei organizaţii care se ocupa de operaţii de acest gen. Adevărul era că Cottard, ale cărui cheltuieli depăşeau acum veniturile, se amestecase în afaceri de contrabandă cu produse raţionalizate. El revindea astfel alcool de proastă calitate şi ţigări ale căror preţuri urcau fără încetare şi care erau pe cale să-i aducă o mică avere.
— Sunteţi foarte sigur? îl întreabă Rambert.
— Da, fiindcă mi s-a propus și mie.
— Şi n-aţi profitat?
— Nu fiţi neîncrezător, spune Cottard, cu un aer cumsecade, n-am profitat pentru că eu n-am chef să plec. Am motivele mele.
Şi adaugă după o tăcere:
— Nu mă întrebaţi care sunt aceste motive?
— Presupun că nu mă privesc, spune Rambert.
— Într-un sens, asta nu vă priveşte, într-adevăr. Dar în altul… în sfârşit, singurul lucru evident este că mă simt mult mai bine aici de când avem ciuma printre noi.
Celălalt îi scurtează vorbăria:
— Cum se poate ajunge la această organizaţie?
— A! zise Cottard, nu e uşor, veniţi cu mine.
Erau orele patru după-amiază. Sub un cer greu, oraşul se cocea încet. Toate magazinele aveau storurile lăsate. Marile artere erau pustii. Cottard și Rambert au luat-o pe niște străzi cu arcade și au mers îndelung fără să vorbească. Această tăcere, această moarte a culorilor şi a mişcărilor putea fi atât de bine a verii ca şi a flagelului. Nu ştiai dacă aerul era greu de ameninţări sau de pulbere şi de arşiţă. Trebuia să observi şi să reflectezi ca să dai de ciumă. Căci ea nu se trăda decât prin semne negative. Cottard, care avea afinităţi cu ea, l-a făcut pe Rambert să observe de pildă lipsa dinilor care, în mod normal, ar fi

trebuit să fie culcaţi pe o parte, gâfâind, în pragul culoarelor, în căutarea unui loc mai răcoros, de negăsit.

Au luat-o pe Bulevardul Palmierilor, au traversat Piaţa Armelor şi au coborât înspre cartierul Marinei. La stânga, o cafenea vopsită în verde se adăpostea sub un stor oblic din pânză galbenă şi groasă. Intrând, Cottard şi Rambert îşi ştergeau frunţile. S-au aşezat pe scaune pliante de grădină în faţa unor mese de tablă verde. Sala era cu desăvârşire pustie. Muşte bâzâiau în aer. Într-o colivie galbenă care se afla pe tejgheaua cu picioare strâmbe, un papagal căruia îi atârnau penele stătea pleoştit pe stinghie. Tablouri vechi, reprezentând scene militare, atârnau pe pereţi, acoperite de jeg şi de pânze din fire groase de păianjen. Pe toate mesele de tablă, şi în faţa lui Rambert însuşi, se uscau găinaţi a căror origine şi-o explica greu până ce, dintr-un colţ întunecos, după un pic de forfotă, se ivise cu mici sărituri un splendid cocos.

Căldura, în acest moment, păruse să crească şi mai mult. Cottard şi-a scos haina şi a bătut în masa de tablă. Un omuleţ, pierdut într-un lung şort albastru, a ieşit din fund, l-a salutat pe Cottard de îndată ce l-a văzut, de departe, a înain

tat dând cocoşul la o parte cu o lovitură zdravănă de picior şi a întrebat, în mijlocul cotcodăcelilor, cu ce doreau să fie serviţi aceşti domni. Cottard voia vin alb şi întrebă de un anume García. După cum i-a răspuns piticul, erau de-acum câteva zile de când acest García nu mai fusese i *t* văzut prin cafenea.

— Crezi că are să vină diseară?

— Ei! spune celălalt, de unde să ştiu eu ce are el în cap! Dar cunoaşteţi ora lui obişnuită?

— Da, dar nu este foarte important. Vreau doar să-i prezint un prieten.

Chelnerul îşi ştergea mâinile jilave de partea dinainte a şorţului.

— A! Domnul se ocupă şi el de afaceri?

— Da, spune Cottard.

Piticul trase zgomotos aer pe nas:

— Atunci, veniţi iar diseară. Am să trimit băiatul până la el. Ieşind, Rambert întreabă despre ce fel de afaceri era vorba.

— De contrabandă, fireşte. Se trec mărfuri peste porţile oraşului. Se vând la preţuri mari.

— Bun, spune Rambert. Au complici?

— Exact.

Seara, storul era ridicat, papagalul trăncănea în colivia lui, iar mesele de tablă erau înconjurate de oameni în cămăşi, fără haină. Unul dintre ei, cu pălăria de paie dată pe ceafă, cu o cămaşă albă descheiată peste pieptul de culoarea pământului ars, s-a ridicat la intrarea lui Cottard. Avea un obraz bronzat, cu trăsături regulate, ochii negri şi mici, dinţii albi, două sau trei inele în degete; părea să aibă în jur de treizeci de ani.

— Salut, spune el, să bem ceva la tejghea. Au luat trei rânduri în tăcere.

— Ce-ar fi să ieşim? spune apoi García.

Au coborât spre port şi García i-a întrebat pe cei doi ce voiau de la el. Cottard îi spune că nu tocmai pentru afaceri voia să i-l prezinte pe Rambert, ci numai pentru ceea ce numea el „o ieşire”. García mergea drept înainte, fumând. Punea întrebări, spunând „el” când vorbea despre Rambert, fără să pară a observa prezenţa acestuia.

— Cu ce scop? spunea.

— Soţia lui e în Franţa.

— Aha!

Şi după un timp:

— Ce meserie are?

— Ziarist.

— Este o meserie în care se vorbeşte mult. Rambert tăcea.

— E un prieten, zise Cottard.

Înaintau în tăcere. Ajunseseră la cheiuri, al căror acces era interzis prin gratii înalte. Dar s-au îndreptat spre un mic bar în care se vindeau sardele prăjite, se simţea mirosul până aici.

— Oricum, a încheiat García, asta nu mă priveşte pe mine, ci pe

Raoul. Şi trebuie să-l găsesc. Şi o să fie cam greu.

— A! întreabă Cottard cu vioiciune, se ascunde? García nu răspunde. Lângă bar s-a oprit şi pentru întâia oară s-a întors spre Rambert.

— Poimâine la ora unsprezece, în colţ la cazarma vămii, sus pe deal.

Avea aerul că vrea să plece, dar s-a întors spre cei doi bărbaţi.

— Vor fi cheltuieli, spune el. Era o constatare.

— Bineînţeles, a aprobat Rambert.

Puţin mai târziu, ziaristul îi mulţumea lui Cottard.

— O, nu, spunea celălalt, jovial. Este o plăcere pentru mine să vă fac un serviciu. Şi apoi, sunteţi ziarist, o să vă revanşaţi cândva.

A treia zi, Rambert şi Cottard urcau marile străzi neumbrite care duceau spre partea înaltă a oraşului nostru. O parte a cazărmii vămilor fusese transformată în infirmerie şi în faţa intrării staţionau oameni veniţi în speranţa unei vizite ce nu putea fi autorizată sau în căutarea unor informaţii care se perimau de la o oră la alta. În orice caz, această adunare dădea naştere unui du-te – vino neîncetat şi era de presupus că acest considerent nu fusese străin de felul în care García se gândise să stabilească întâlnirea lui cu Rambert.

— Este curioasă, spune Cottard, această încăpăţânare de a pleca. De fapt, ceea ce se întâmplă e foarte interesant.

— Nu pentru mine, răspunde Rambert.

— Ei! sigur, rişti ceva dacă rămâi. Dar, la urma urmei, riscai tot atât de mult înainte de ciumă, traversând o intersecţie foarte aglomerată.

În acest moment, maşina lui Rieux s-a oprit în dreptul lor. Tarrou conducea şi Râeux părea pe jumătate adormit. S-a trezit pentru a face prezentările.

— Ne cunoaştem, spune Tarrou, locuim în acelaşi hotel.

S-a oferit să-l conducă pe Rambert în oraş.

— Nu, noi avem o întâlnire aici. Rieux îl privea pe Rambert.

— Da, face acesta.

— A! se miră Cottard, doctorul e la curent.

— Iată-l pe judecătorul de instrucţie, i-a atras Tarrou atenţia uitându-se la Cottard.

Acesta s-a schimbat la faţă. Domnul Othon cobora într-adevăr strada şi înainta spre ei cu paşi energici, dar măsuraţi. Trecând prin faţa micului grup, şi-a scos pălăria.

— Feună ziua, domnule judecător, spune Tarrou. Judecătorul a răspuns la salutul celor doi pasageri din maşină şi, uitându-se la Cottard şi la Rambert care rămăseseră deoparte, i-a salutat din cap cu un aer grav. Tarrou i-a prezentat pe rentier şi pe ziarist. Domnul Othon i-a privit o secundă şi a oftat, spunând că treceau printr-o perioadă foarte tristă.

— Am auzit, domnule Tarrou, că vă ocupaţi cu aplicarea măsurilor profilactice. Nici nu ştiţi cât de mult vă aprob. Credeţi că maladia se va extinde, domnule doctor?

Rieux spune că trebuia sperat că nu, iar judecătorul a repetat că trebuie totdeauna să sperăm, intenţiile Providenţei sunt de nepătruns. Tarrou l-a întrebat dacă evenimentele îi aduseseră un spor de activitate judiciară.

— Dimpotrivă, numărul cazurilor pe care le numim de drept comun scade. Nu am mai cercetat decât abateri grave de la noile dispoziţii. Nicicând vechile legi n-au fost atât de respectate.

— Asta pentru că, comparativ, spune Tarrou, par bune prin forţa lucrurilor.

Judecătorul părăseşte aerul visător pe care şi-l luase, cu privirea parcă atârnată de cer. Şi îl măsura pe Tarrou cu răceală.

— Ce importanţă are asta? spune el. Nu legea contează, ci condamnarea. N-avem încotro.

— Ăsta, spune Cottard după plecarea judecătorului, este inamicul numărul unu.

Maşina a pornit.

Ceva mai târziu, Rambert şi Cottard l-au văzut sosind pe García. Înainta spe ei fără să le facă vreun semn şi a spus în chip de salut:

„Trebuie să aşteptăm”.

În jurul lui, mulţimea, în care predominau femeile, aştepta într-o linişte totală. Aproape toate duceau coşuri în speranţa deşartă că vor putea să le strecoare rudelor bolnave cu ideea şi mai smintită că aceştia ar putea mânca alimentele lor. Intrarea era păzită de sentinele înarmate şi, din când în când, un strigăt bizar străbătea curtea care despărţea cazarma de uşă. Chipurile neliniştite se întorceau atunci spre infirmerie.

Cei trei bărbaţi priveau acest spectacol când, în spatele lor, un „bună ziua* clar şi grav i-a făcut să se întoarcă. În ciuda căldurii, Raoul era îmbrăcat foarte corect. Înalt şi voinic, purta un costum la două rânduri, de culoare înenisă şi o pălărie de fetru negru cu marginile răsucite. Obrazul lui era destul de palid, ochii cafenii, gura strânsă. Raoul vorbea într-un fel rapid şi precis:

— Să coborâm spre centru, spune el. García, poţi să pleci.

García şi-a aprins o ţigară şi i-a lăsat să se îndepărteze. Mergeau repede, potrivindu-şi mersul cu al lui Raoul, care trecuse între ei.

— García mi-a spus despre ce e vorba, spune el. Se poate face. În orice caz, are să vă coste zece mii de franci.

Rambert răspunde că e de acord.

— Luaţi masa cu mine, mâine la prânz, la restaurantul spaniol din cartierul Marinei.

Rambert spune că erau înţeleşi şi Raoul i-a strâns mâna, zâmbind pentru întâia oară. După plecarea lui, Cottard se scuză. Nu era liber a doua zi şi de altfel Rambert nu mai avea nevoie de el.

Când ziaristul a intrat, ziua următoare, în restaurantul spaniol, toate capetele s-au întors în urma lui. Această pivniţă întunecoasă, situată sub o străduţă galbenă şi uscată de soare, nu era frecventată decât de bărbaţi, de neam spaniol în cea mai mare parte. Dar de îndată ce Raoul, aşezat la o masă în fund, i-a făcut ziaristului un semn şi Rambert s-a îndreptat într-acolo, curiozitatea a dispărut de pe chipurile celorlalţi şi s-au întors la farfuriile lor. La masa lui Raoul mai şedea un ins înalt şi slab, prost bărbierit, cu umerii excesiv de laţi, cu o faţă cabalină şi părul rar. Purta o cămaşă cu mâneci suflecate din care

îi ieşeau braţele lungi şi subţiri, acoperite cu un păr negru. Când i-a fost prezentat R-ambert, el a dat de trei on din cap. Numele lui nu fusese rostit şi Raoul nu vorbea te el decât spunând „prietenul nostru”.

— Prietenul nostru crede că are posibilitatea să vă ajute. El are să vă…

Raoul s-a oprit deoarece chelneriţa venise să ia comanda lui Rambert.

— El are să vă pună în legătură cu doi dintre prietenii noştri care or să vă facă cunoştinţă cu nişte paznici care sunt de partea noastră. Cu asta n-aţi terminat. Trebuie ca paznicii să hotărască ei înşişi momentul potrivit. Cel mai simplu ar fi să staţi câteva nopţi la unul din ei, care locuieşte în apropierea porţilor. Dar înainte de asta, prietenul nostru trebuie să vă înlesnească nişte luări de contact necesare. Când totul o să fie în regulă, lui 6 să-i achitaţi cheltuielile.

Prietenul mai dădu o dată din capul lui de cal, fără să înceteze să mestece salata de roşii cu ardei iuţi pe care o înfuleca. Apoi vorbi cu un uşor accent spaniol, îi propunea lui Rambert o întâlnire pentru poimâine, la ora opt dimineaţa, sub porticul de la intrarea în catedrală.

— Încă două zile, a observat Rambert.

— Păi nu e aşa uşor, spune Raoul. Trebuie umblat după oameni.

Calul a mai cădelniţat o dată din capul lui şi Rambert a aprobat fără entuziasm. Restul prânzului s-a desfăşurat în căutarea unui subiect de conversaţie. Şi totul a devenit foarte simplu atunci când Rambert a descoperit că meseria calului era fotbalul. El însuşi practicase mult acest sport. Au discutat deci despre campionatul Franţei, despre valoarea echipelor profesioniste engleze şi despre tactica în W. La sfârşitul mesei, calul se însufleţise foarte tare şi îl tutuia te Rambert încercând să-l convingă că nu există loc mai bun în echipă decât acela de halfcentru. „Înţelegi tu? spunea el. Half-centrul, el este acela care primeşte şi trimite mingile. Jocul halfilor, ăsta e fotbalul. Rambert era de aceeaşi părere, deşi jucase întotdeauna centru-înaintaş. Discuţia a rost întreruptă numai de un post de radio care, după ce

isprăvise de bâzâit în surdină niște melodii sentimentale, a anunţat că în ziua precedentă ciuma făcuse o sută treizeci şi şapte de victime. Nimeni din asistenţă nu a reacţionat. Omul cu cap de cal a dat din umeri şi s-a ridicat. Raoul şi Rambert l-au imitat.

La plecare, halfcentrul i-a strâns cu energie mâna lui Rambert:

— Mă cheamă Gonzales, a spus el.

Aceste două zile i s-au părut fără sfârşit lui Rambert. S-a dus la Rieux şi i-a povestit amănunţit toate demersurile pe care le făcuse. Apoi l-a însoţit pe doctor într-una din vizitele acestuia. I-a spus la revedere la uşa casei în care se afla un bolnav suspect. Pe culoar un zgomot de alergături şi de voci: se înştiinţa familia de sosirea doctorului.

— Sper că Tarrou n-are să întârzie, murmură Rieux. Avea un aer obosit.

— Se întinde prea repede epidemia? întrebă Rambert. Rieux spune că nu despre asta era vorba, ba chiar curba statistică urca mai încet. Pur și simplu, mijloacele de a lupta împotriva ciumei nu erau suficiente.

— Ducem lipsă de material, spune el. În toate armatele din lume în general lipsa de material se suplineşte prin oameni. Dar noi ducem lipsă şi de oameni.

— Au venit dinafară medici și personal sanitar.

— Da, spune Rieux. Zece medici şi vreo sută de oameni. Aparent, este mult. Pentru stadiul actual al molimei abia este suficient. Dacă epidemia se extinde, va fi insuficient.

Rieux îşi ciulise urechile spre zgomotele din interiorul casei, apoi i-a zâmbit lui Rambert.

— Da, spune el, ar trebui să vă grăbiţi să reuşiţi. O umbră trece peste faţa lui Rambert.

— Ştiţi, spune el cu voce înăbușită, nu asta mă face să plec.

Rieux răspunde că ştie, dar Rambert continuă:

— Cred că nu sunt laș, cel puţin în cea mai mare parte a timpului. Am avut ocazia să mă conving de asta. Numai că există idei pe care nu le pot suporta.

Doctorul îl priveşte în ochi.

— O s-o regăsiţi, spune el.

— Posibil, dar nu pot suporta ideea că o să fie mult până atunci şi că ea va îmbătrâni în tot acest timp. La treizeci de ani începi să îmbătrâneşti şi trebuie să profiţi de orice clipă. Nu ştiu dacă mă puteţi înţelege.

În timp ce Rieux murmură că i se pare că înţelege, Tarrou soseşte, foarte însufleţit.

— Tocmai i-am cerut lui Paneloux să ni se alăture.

— Şi? întreabă doctorul.

— S-a gândit şi a spus da.

— Asta mă bucură, spune doctorul. Sunt mulţumit să ştiu că e mai bun decât predica pe care a ţinut-o.

— Toţi oranienii sunt aşa, spune Tarfou. Trebuie doar să le dai ocazia.

A zâmbit şi i-a făcut cu ochiul medicului.

— Asta e treaba mea în viaţă, să fac rost de ocazii.

— Iertaţi-mă, spune Rambert, dar trebuie să plec.

În joia întâlnirii, Rambert s-a dus în faţa catedralei cu cinci minute înainte de ora opt. Aerul era’ încă destul de răcoros. Pe cer înaintau nori mici, albi şi rotunzi, pe care.

puţin mai târziu, crescând căldura, avea să-i înghită dintr-odată. Un vag miros de umezeală mai urca încă de pe pajiştile uscate totuşi. Soarele, în spatele caselor dinspre răsărit, încălzea doar coiful Ioanei d’Arc, statuia în întregime aurită care împodobea piaţa. Un ceas bătu de opt ori. Rambert a făcut cuiva paşi sub porticul pustiu. Dinăuntru ajungeau până la el psalmodieri nedesluşite însoţite de vechi mirosuri de pivniţă şi tămâie. Deodată cântecele s-au oprit. Vreo zece mogâldete negre au ieşit din biserică şi au pornit cu paşi mici şi repezi spre oraş. Ra mbert a început să-şi piardă răbdarea. Alte mogâldete urcau scările mari şi se îndreptau spre portic. Şi-a aprins o ţigară, apoi i-a trecut prin minte că focul unde-s e afla nu permitea poate acest lucru.

La opt şi un sfert, orgile catedralei au început să cânte în surdină. Rambert a intrat sub bolta întunecoasă. După o clipă, a putut să zărească, în naos, umbrele negre care trecuseră prin faţa lui. Erau toate adunate într-un colţ, în faţa unui altar improvizat, pe care fusese aşezată o statuetă a Sfârâitului Roch, executată în grabă într-unul din atelierele oraşului nostru. În genunchi, ele păreau că se chirciseră şi mai mult, pierdute în cenuşiul din jur ca nişte bucăţi de umbră coagulată, puţin mai negre ici, colo, decât ceata în care pluteau. Deasupra lor, orgile executau variaţiuni fără sfârşit.

Când Rambert a ieşit, Gonzales tocmai cobora scările şi se îndrepta spre oraş.

— Credeam că ai plecat, i-a spus el ziaristului. Era normal. I-a explicat că îşi aşteptase la rândul lui prietenii la o altă întâlnire pe care le-o dăduse nu departe de locul de-aici, la opt fără zece. Dar îi aşteptase degeaba timp de douăzeci de minute.

— S-a ivit o piedică, asta e sigur. Nu ne mişcăm totdeauna în voie în treaba pe care o facem noi.

Îi propunea lui Rambert o nouă întâlnire, a doua zi la aceeași oră, în faţa monumentului eroilor. Rambert a oftat şi și-a dat pălăria pe ceafă.

— Nu e nimic, a încheiat Gonzales râzând. Gândește-te puţin la toate combinaţiile, întoarcerile şi pasele pe care trebuie să le faci ca să marchezi un gol.

— Sigur, a mai spus Rambert. Dar meciul nu durează decât o oră şi jumătate.

Monumentul eroilor din Oran se află pe singurul loc de unde poate fi zărită marea, un fel de alee care merge pe o distanţă destul de mică de-a lungul falezelor care domină portul. În ziua următoare, Rambert, ajuns primul la întâlnire, citea cu atenţie lista celor morţi pe câmpul de onoare. Câteva minute mai târziu, doi bărbaţi s-au apropiat, l-au privit cu indiferentă, apoi s-au dus să se sprijine în coate de parapetul aleii şi păreau în întregime absorbiţi de contemplarea cneiurilor goale şi pustii. Aveau amând oi aceeași statură, erau îmbrăcaţi la fel, cu pantaloni albaştri şi tricouri bleumarin cu mâneci

scurte. Ziaristul s-a îndepărtat puţin, apoi s-a aşezat pe o bancă şi putea acum să se uite la ei în voie. Și-a dat atunci seama că fără îndoială nu aveau mai mult de douăzeci de ani. În acest moment, l-a văzut pe Gonzales care venea spre el, scuzându-se.

— Iată-i pe prietenii noştri, spune el şi l-a condus spre cei doi tineri pe care i-a prezentat sub numele de Marcel şi Louis. Văzuţi din faţă, semănau mult între ei, şi Rambert socotea că erau fraţi.

1 – Aşa, spune Gonzales. Acum vă cunoaşteţi. Să punem şi afacerea la cale.

Marcel sau Louis a spus atunci că rândul lor de gardă începea peste două zile, imea o săptămână şi va trebui reperată ziua cea mai potrivită. Erau patru care păzeau poarta de vest, iar ceilalţi doi erau militari de carieră. Nu putea fi vorba să fie băgaţi în afacere. Nu erau oameni siguri şi, de altfel, asta ar mări cheltuielile. Dar se întâmpla ca, în unele seri, cei doi colegi ai lor să se ducă să petreacă o parte din noapte în sala dosnică a unui bar pe care-l cunoşteau. Marcel sau Louis îi propunea deci lui Rambert să vină să se instaleze la ei, în apropierea porţilor, şi să aştepte ca ei să vină să-l ia. Trecerea va fi atunci foarte uşoară. Dar trebuiau să se grăbească pentru că se vorbea, de câtva timp încoace, că se vor instala posturi duble în afara oraşului.

Rambert a aprobat și a oferit câteva din ultimele sale ţigări. Acela dintre cei doi fraţi care încă nu vorbise l-a întrebat atunci pe Gonzales dacă problema cheltuielilor era aranjată şi dacă se putea primi un avans.

— Nu, spune Gonzales, nu e nevoie, e un prieten. Banii vor fi achitaţi la plecare.

S-au înţeles să se întâlnească din nou. Gonzales a propus pentru a treia zi o cină la restaurantul spaniol. De acolo se poate ajunge acasă la paznici.

— În prima noapte, i-a spus el lui Rambert, am să-ţi ţin tovărăşie.

În ziua următoare, urcând spre odaia sa, Rambert s-a încrucişat pe scara hotelului cu Tarrou.

— Mă duc să mă întâlnesc cu Rieux, spune acesta din urmă, vreţi să veniţi şi dumneavoastră?

— Nu sunt niciodată sigur că nu-l deranjez, spune Rambert după o ezitare.

— Nu cred, mi-a vorbit mult despre dumneavoastră. Ziaristul reflecta:

— Ştiţi ce? spune el, dacă aveţi un moment liber după cină, sau chiar mai târziu, veniţi amândoi la barul hotelului.

— Asta depinde de el şi de ciumă, spune Tarrou.

Cu toate astea, la ora unsprezece seara, Rieux şi Tarrou au intrat în barul mic şi îngust. Vreo treizeci de inşi stăteau înghesuiţi şi vorbeau foarte tare. Veniţi din liniştea' oraşului ciumat, cei doi s-au oprit, puţin zăpăciţi. Au înţeles această gălăgie văzând că se mai serveau încă băuturi alcoolice. Rambert stătea la una din marginile tejghelei şi le făcea semn de pe taburetul lui înalt. S-au aşezat alături de el, Tarrou împingând liniştit un vecin zgomotos.

— Alcoolul nu vă sperie?

— Nu, spune Tarrou, dimpotrivă.

Rieux aspiră mirosul de ierburi amare din paharul său. Era greu de vorbit în acest tumult, dar Rambert părea ocupat mai ales să bea. Doctorul nu putea încă să judece dacă era beat. La una dintre cele două mese care ocupau restul localului strâmt în care se aflau, un ofiţer de marină ţinând în stânga şi în dreapta câte o femeie de braţ, îi povestea unui interlocutor gras şi congestionat, despre o epidemie de tifos la Cairo: „Tabere, spunea el, se făcuseră tabere pentru indigeni, cu corturi pentru bolnavi, şi de jur-împrejur, un cordon de santinele care trăgeau asupra celor din familie când aceştia încercau să aducă prin fraudă leacuri băbeşti. Era o măsură aspră, dar dreaptă”. La cealaltă masă, ocupată de nişte tineri eleganţi, conversaţia era de neînţeles şi se pierdea în ritmul şlagărului *Saint James Infirmary* rare se revărsa dintr-un picup cocoţat pe undeva.

— Sunteţi mulţumit? spune Rieux ridicând glasul.

— Se apropie, spune Rambert. Poate în cursul săptămânii.

— Păcat, strigă Tarrou.

— De ce?

Tarrou se uită la Rieux.

— O! spune acesta, Tarrou spune asta pentru că se gândeşte că ne-aţi fi putut fi de folos aici. Dar eu, înţeleg prea bine dorinţa dumneavoastră de a pleca.

Tarrou a mai oferit un rând. Rambert a coborât de pe taburet şi l-a privit în faţă pentru întâia oară: – La ce v-aş fi de-folos?

— Păi, spune Tarrou, întinzând mâna spre pahar fără să se grăbească, la formaţiile noastre sanitare.

Rambert îşi luă acel aer de reflecţie încăpăţânată care îi era obişnuit şi s-a căţărat la locul lui pe taburet.

— Nu vi se par folositoare aceste formaţii? spune Tarrou care tocmai băuse şi îl privea cu atenţie pe Rambert.

— Foarte folositoare, spune ziaristul, şi soarbe din nou. Rieux observă că-i tremură mâna. Se gândi că da, hotărât, era complet beat.

În ziua următoare, când Rambert a intrat pentru a doua oară în restaurantul spaniol, el a trecut prin mijlocul unui grup de bărbaţi care scoseseră scaune în faţa intrării şi se bucurau de seara verde şi aurie în care căldura de-abia începea să slăbească. Fumau un tutun cu un miros înţepător. Înăuntru, restaurantul era aproape pustiu. Rambert s-a dus să se aşeze la masa din fund la care îl găsise prima oară pe Gonzales. I-a spus chelneriţei că are să aştepte. Erau orele nouăsprezece treizeci. Încetul cu încetul oamenii au intrat şi s-au instalat la mese. Începuseră să fie serviţi şi bolta joasă se umpluse de zgomote de tacâmuri şi de conversaţii înăbuşite. La orele douăzeci, Rambert tot mai aştepta. A'fost aprinsă lumina. Nişte clienţi nou veniţi s-au instalat la masa lui. Şi-a comandat cina. La orele douăzeci şi treizeci, isprăvise de mâncat, fără să-l fi văzut pe Gonzales sau pe cei doi tineri. A fumat câteva ţigări. Restaurantul se golea pe nesimţite. Afară noaptea cădea foarte repede. Un suflu călduţ care venea dinspre mare mişca uşor perdelele uşilor cu geam. Când s-au făcut orele douăzeci şi unu, Rambert a băgat de seamă că la mese nu mai era nimeni şi chelneriţa se uita la el cu uimire. A plătit şi a ieşit afară. În faţa restaurantului, o cafenea era deschisă.

Rambert s-a instalat lângă tejghea și supraveghea intrarea restaurantului. La orele douăzeci și unu și treizeci, s-a îndreptat spre hotel, căutând zadarnic în minte un mijloc de a da de Gonzales, a cărui adresă n-o avea, și simţind un gol în inimă la gândul tuturor demersurilor care trebuiau reîncepute.

Acesta a fost momentul, în noaptea spintecată de ambulanţe fugitive, în care și-a dat seama, cum avea să-i spună doctorului Rieux, că în tot acest timp își uitase într-un fel soţia pentru a se concentra în întregime în căutarea unei spărturi în zidurile care îl despărţeau de ea. Dar acesta a fost

și momentul în care, întâlnind o dată mai mult toate căile ba-fate, a regăsit-o în centrul dorinţei sale cu o asemenea izbucnire de durere, încât a început *şi* alerge spre hotel, pentru ca să fugă de această arsură sălbatică pe care însă o ducea cu el și care îi sfredelea tâmplele.

A doua zi a venit toarte devreme la Rieux ca să-l întrebe cum l-ar putea găsi pe Cottard.

— Tot ceea ce îmi rămâne de făcut, spune el, este să urmez din nou aceeași filieră.

— Veniţi mâine seară, spune Rieux; Tarrou, nu știu de ce, mi-a cerut să-l invit pe Cottard. L-am chemat la ora zece. Veniţi la zece și jumătate.

Cfrid Cottard a sosit în seara următoare, Tarrou și doctorul Rieux vorbeau despre o vindecare neașteptată care avusese loc în serviciul acestuia din urmă.

— Unul la zece. A avut noroc, spunea Tarrou.

— A! bun, spune Cottard, nu era chim 3.

L-au asigurat că era vorba chiar de această boală.

— Imposibil, din moment ce s-a făcut bine. Știţi la fel de bine ca mine, ciuma nu iartă.

— În general, nu, spune Rieux. Dar cu un pic de încăpăţânare, ai surprize.

Cottard râse.

— Nu s-ar zice. Aţi auzit cifrele în seara asta?

Tarrou, care se uita la rentier cu bunăvoinţă, spune că cifrele îi erau cunoscute, că situaţia era gravă, dar ce dovedeau toate astea? Dovedeau că trebuiau luate măsuri şi mai drastice.

— Ei, păi! Le-aţi şi luat.

— Da, dar trebuie ca fiecare dintre noi să le ia pe cont propriu.

Cottard se uita la Tarrou fără să înţeleagă. Acesta spunea că prea mulţi oameni stau inactivi, că epidemia era problema fiecăruia' şi că fiecare trebuia să-şi facă datoria. Formaţiunile voluntare erau deschise tuturor.

— Asta e o idee, spune Cottard, dar nu va folosi la nimic. Ciuma e prea puternică.

— O să ştim asta, spune Tarrou pe un ton răbdător, când vom fi încercat tot ce e posibil.

În acest timp, Rieux, la biroul lui, recopia nişte fişe. Tarrou tot îl mai privea pe rentier care se frământa pe scaun.

— De ce n-aţi venit cu noi, domnule Cottard? Celălalt s-a ridicat cu un aer jignit şi şi-a luat pălăria lui rotundă:

— Nu e meseria mea. Apoi pe un ton de bravadă:

— De altfel eu mă simt bine în mijlocul ciumei şi nu văd de ce m-aş băga ca s-o fac să înceteze.

Tarrou se lovi peste frunte, parcă iluminat de un adevăr neaşteptat:

— Ah! e adevărat, uitam că de n-ar fi asta v-ar aresta. Cottard a avut o tresărire puternică şi s-a agăţat de scaun ca şi cum s-ar fi sprijinit să nu cadă. Rieux încetase să mai scrie şi îl privea cu un aer serios şi interesat.

— Cine v-a spus asta? a strigat rentierul. Tarrou părea surprins şi a spus:

— Păi dumneata. Sau cel puţin asta e ceea ce ni s-a părut, doctorului şi mie, că înţelegem.

Şi cum Cottard, apucat deodată de o furie mai puternică decât el, bolborosea cuvinte de neînţeles, Tarrou a adăugat:

— Nu vă enervaţi. Nici doctorul şi nici eu n-o să vă denunţăm.

Istoria dumneavoastră nu ne priveşte. Şi apoi, nu ne-a plăcut niciodată poliţia. Haideţi, staţi jos!

Rentierul se uita la scaun, şi apoi, după o ezitare, s-a aşezat. Un moment mai târziu, a oftat:

— E o istorie veche, a recunoscut el, pe care au scos-o din nou la lumină. Credeam că a fost uitată. Dar e unul care a vorbit. M-au chemat şi mi-au spus să le stau la dispoziţie până la închiderea anchetei. Am înţeles că până la urmă mă vor aresta.

— E ceva grav? întreabă Tarrou.

— Depinde ce înţelegeţi prin grav. În orice caz, nu e un omor.

— Închisoare sau muncă silnică? Cottard părea foarte abătut.

— Închisoare, dacă am noroc… Darpeste o clipă a reluat cu vehemenţă:

— Este o eroare. Oricine face erori. Şi nu pot suporta ideea de a fi ridicat pentru asta, de a fi despărţit de casa mea, de obiceiurile mele, de toţi cei pe care îi cunosc.

— A! exclamă Tarrou, şi de aceea v-a venit ideea să vă spânzuraţi?

— Da, o prostie, desigur.

Rieux a vorbit pentru prima dată şi i-a spus lui Cottard că-i înţelege neliniştea dar că, poate, totul avea să se aranjeze.

— O! pentru moment, ştiu că n-am de ce să mă tem.

— Văd, spune Tarrou, n-o să intraţi în formaţiile noastre.

Celălalt, care îşi învârtea în mâini pălăria, a ridicat spre Tarrou o privire nesigură:

— Nu trebuie să vă supăraţi pe mine.

— Sigur că nu. Dar încercaţi cel puţin, a spus Tarrou zâmbind, să nu răspândiţi microbul în mod voit.

Cottard a protestat că el nu dorise ciuma, aceasta venise aşa, şi nu era vina lui dacă ea îi aranja pentru moment treburile. Iar când Rambert a ajuns la uşă, rentierul a adăugat cu multă energie în glas:

— De altfel, părerea mea e că n-o să ajungeţi la niciun rezultat.

Rambert a aflat că nici Cottard nu cunoştea adresa lui Gonzales, dar că, oricum, puteau să se ducă din nou la cafeneaua aceea mică. Şi-au dat întâlnire pentru a doua zi. Şi cum Rieux şi-a manifestat dorinţa de-a fi ţinut la curent, Rambert l-a invitat să vină împreună cu Tarrou la sfârşitul săptămânii în odaia lui, noaptea, la orice oră.

Dimineaţa, Rambert s-a dus cu Cottard la cafenea şi i-au transmis lui García să vină la o întâlnire în aceeaşi seară sau, dacă nu va putea, atunci să vină seara următoare. În seara aceea l-au aşteptat zadarnic. A doua zi García era acolo. A ascultat în tăcere povestirea lui Rambert. El nu era la curent, dar ştia că fuseseră consemnate cartiere întregi timp de douăzeci şi patru de ore pentru ca să se procedeze la verificări de domiciliu. Era posibil ca Gonzales şi cei doi tineri să nu fi putut trece peste cordoane. Dar tot ceea ce el, García, putea face, era să-i pună din nou în legătură cu Raoul. Fireşte, asta nu va fi decât poimâine.

— Văd, spune Rambert, trebuie luat totul de la început. A treia zi, la un colţ de stradă, Raoul confirma ipoteza lui García; cartierele periferice fuseseră consemnate. Trebuia luat din nou contact cu Gonzales. Două zile mai târziu, Rambert lua prânzul împreună cu jucătorul de fotbal.

— Ce prostie, spunea acesta. Ar fi trebuit să convenim asupra unui mijloc de a ne întâlni.

Aceasta era şi părerea lui Rambert.

— Mâine dimineaţă ne vom duce la băieţi şi vom încerca să aranjăm totul.

În ziua următoare băieţii nu erau acasă. Le-au lăsat vorbă pentru o întâlnire a doua zi la amiază, în piaţa Liceului. Şi Rambert s-a întors acasă cu o expresie care l-a uimit pe Tarrou, atunci când l-a întâlnit după-amiază.

— Nu merge? l-a întrebat Tarrou.

— Tot luând-o de la cap… spune Rambert.

Şi şi-a reînnoit invitaţia.

Seara, când cei doi bărbaţi au intrat în odaia lui Rambert, acesta stătea culcat. S-a ridicat şi a umplut paharele pe care le pregătise.

Rieux, luându-l pe al lui, a întrebat dacă lucrurile erau pe calea cea bună. Ziaristul a răspuns că făcuse din nou un ocol complet, că ajunsese la acelaşi punct şi că va avea în curând ultima întâlnire cu ei. A băut şi a adăugat:

— Fireşte, nu vor veni.

— Nu trebuie făcut din asta un principiu, spune Tarrou.

— Încă n-aţi înţeles, răspunde Rambert dând din umeri.

— Ce anunie?

— Ciuma.

— A! face Rieux.

— Nu, n-aţi înţeles că totul constă în a o lua de la capăt. Rambert s-a dus într-un colţ al odăii şi a deschis un mic fonograf.

— Ce disc e ăsta? întreabă Tarrou. îl cunosc. Rambert răspunde că era *Saint James Infirmaty*.

La mijlocul discului, s-au auzit pocnind în depărtare două împuşcături.

— Un câine sau o evadare, spune Tarrou.

Un moment mai târziu, placa se isprăvise şi apelul unei ambulante devenise limpede, crescuse, trecuse pe sub geamurile odăii de hotel, scăzuse şi în fine se stinsese.

— Placa asta nu e veselă, spune Rambert. Nu mai spun că e cel puţin a zecea oară c-o aud astăzi.

— Vă place atât de mult?

— Nu, dar e singura pe care o am. Şi după o clipă:

— Vă spun că totul constă în a o lua de la capăt.

L-a întrebat pe Rieux cum mergeau formaţiile. Erau cinci echipe care lucrau. Sperau să mai formeze şi altele. Ziaristul şedea pe pat şi părea preocupat de unghiile lui. Rieux îi cerceta silueta scundă şi puternică, ghemuită pe marginea patului. A băgat deodată de seamă că Rambert se uita la el.

— Ştiţi, doctore, a spus el, m-am gândit mult la organizaţia dumneavoastră. Dacă nu sunt alături de dumneavoastră este pentru că am motivele mele. În rest, cred că aş mai şti să-mi pun pielea la bătaie, am făcut războiul din Spania.

— De ce parte? întrebă Tarrou.

— De partea celor învinşi. Dar de atunci am reflectat puţin.

— La ce? a făcut Tarrou.

— La curaj. Acuma ştiu că omul este capabil de fapte mari. Dar dacă nu este capabil de un sentiment mare, atunci el nu mă interesează.

— Se pare că este capabil de orice, spune Tarrou.

— Ba nu, este incapabil să sufere sau să fie fericit multă vreme. Nu este prin urmare capabil de nimic de seamă.

Se uită la ei, apoi spune:

— Iată, dumneata, Tarrou, eşti capabil să mori pentru o iubire?

— Nu ştiu, dar cred că acuma nu.

— Poftim. Şi eşti capabil să mori pentru o idee, se vede de la o postă. Ei bine, eu m-am săturat de oamenii care mor pentru o idee. Nu cred în eroism, ştiu că e lesne practicabil şi mi-am dat seama că e distructiv, (jeea ce mă interesează este dacă cineva poate să trăiască şi să moară pentru ceea ce iubeşte.

Rieux îl ascultase cu atenţie pe ziarist. Fără să înceteze să-l privească, îi spune cu blândeţe:

— Omul nu este o idee, Rambert.

Celălalt a sărit de pe pat cu obrazul aprins de pasiune.

— Este o idee, şi încă o idee goală, începând din momentul în care renunţă la iubire. Şi tocmai asta e, că nu mai suntem capabili de iubire. Să ne resemnăm, doctore! Să aşteptăm până ce devenim în stare să iubim şi dacă este într-adevăr imposibil, să aşteptăm izbăvirea generală fără a face pe eroii. Eu nu merg mai departe.

Rieux se ridică, cu o expresie subită de oboseală.

— Dumneata ai dreptate, Rambert, ai întru totul dreptate, şi pentru nimic în lume n-aş vrea să te reţin de la ceea ce ai se gând şi care mi se pare ceva drept şi buri. Dar trebuie totuşi să-ţi spun următoarele: nu este vorba de eroism în toate astea. E vorba de cinste. Este o idee care poate să te facă să râzi, dar singurul mod de a lupta

împotriva ciumei este cinstea.

— Ce este cinstea? spune Rambert, cu un aer deodată serios.

— Nu ştiu ce e în general. Dar în cazul meu ştiu că ea constă în a – nu face meseria.

— A! spune Rambert furios, eu nu ştiu care e meseria mea. Poate că într-adevăr greşesc alegând iubirea.

Rieux îi ţine piept:

— Nu, spune el cu putere, nu greşeşti. Rambert îl privea gânditor.

— Dumneavoastră doi, spune el, îmi închipui că n-aveţi nimic de pierdut în toate astea. E mai uşor să alegi calea cea bună.

Rieux şi-a golit paharul.

— Să mergem, spune el, avem treabă. Iese.

Tarrou îl urmează, dar în ultimul moment a părut să se răzgândească, s-a întors spre ziarist şi i-a spus:

— Ştiţi că soţia lui Rieux se află într-un sanatoriu la câteva sute de kilometri de aici?

Rambert a avut un gest de surpriză, dar Tarrou plecase. A doua zi, la prima oră, Rambert îi telefona doctorului:

— Aţi primi să lucrez cu dumneavoastră până ce găsesc mijlocul de a părăsi oraşul?

Urmă o tăcere la celălalt capăt al firului, şi apoi:

— Da, Rambert. Îţi mulţumesc.

III

Astfel, cât ţinea săptămâna, prizonierii ciumei se zbăteau cum puteau. Şi unii dintre ei, ca de pildă Rambert, reuşeau chiar să-şi închipuie, după cum s-a văzut, că mai acţionau ca nişte oameni liberi, că mai puteau alege. Dar, de fapt, se putea spune în acel moment, în mijlocul lunii august, că ciuma domnea. Nu mai existau atunci destine individuale, ci o istorie colectivă, care era ciuma, şi sentimente unice, împărtăşite de toţi. Cel mai dominant dintre ele era cel al despărţirii şi al exilul ai. tu tot ceea ce comporta el ca frică şi revoltă. Iată de ce martorul găseşte potrivit să descrie, în acest moment de vârf al

căldurii şi al bolii, situaţia noastră generală şi, cu titlu de exemplu, violenţele concetăţenilor rămaşi în viaţă, înmormântările celor morţi şi suferinţele îndrăgostiţilor despărţiţi.

Spre mijlocul acestui an vântul se pornise şi a suflat timp de câteva zile, peste oraşul ciumat. Vântul este temut în mod deosebit de locuitorii dranului, deoarece nu întâlneşte niciun obstacol natural pe podişul pe care este construit oraşul, şi se năpusteşte aşadar cu toată violenţa pe străzi. După aceste nesfârşite luni în care niciun strop de apă nu răcorise oraşul, Oranul se acoperise cu un soi de pastă cenuşie care s-a scorojit şi a căzut la suflarea vântului. Vântul ridica aşadar valuri de praf şi de hârtii care loveau picioarele trecătorilor deveniţi tot mai rari. îi vedeai grăbindu-se pe străzi, aplecaţi înainte, cu o batistă sau cu mâna la gură. Seara, în locul adunărilor când oamenii încercau să prelungească cât mai mult cu putinţă aceste zile care, fiecare, putea fi ultima, întâlneai mia grupuri de inşi grăbiţi să ajungă acasă sau în cafenele, astfel că, timp de câteva zile, la ora amurgului care se lăsa mult mai repede în această perioadă, străzile erau pustii şi singur vântul şuiera prin ele neîntrerupt. Dinspre marea învolburată şi mereu nevăzută urca un miros de alge şi de săruri. Acest oraş pustiu, albit de praf, saturat de mirosuri marine, răsunând de la un capăt la altul de şuierăturile vântului, gemea atunci ca o insulă nefericită.

Până acum ciuma făcuse mult mai multe victime în cartierele mărginaşe, mai populate şi mai puţin confortabile, decât în centrul oraşului. Dar ea p-ărea să se apropie şi să se instaleze dintr-odată şi în cartierele de afaceri. Locuitorii învinuiau vântul că transportă germenii infecţiei. „Încurcă lucrurile vântul ăsta”, spunea directorul hotelului. Dar oricum, cartierele din centru ştiau că le venise rândul, auzind cum vibrează în noapte foarte aproape de ele şi din ce în ce mai des sirenele ambulanţelor care făceau să răsune sub geamurile lor chemarea posomorâtă şi fără pasiune a ciumei.

S-a născut ideea ca în interiorul oraşului însuşi să fie izolate anumite cartiere deosebit de încercate şi să nu fie autorizaţi să le părăsească decât oamenii ale căror servicii erau indispensabile. Cei care locuiau până atunci acolo nu au putut fi împiedicaţi să considere

această măsură ca pe o vexaţiune îndreptată în mod special împotriva lor, și în orice caz se gândeau, prin contrast, la locuitorii celorlalte cartiere ca la nişte oameni liberi. În schimb, aceştia din urmă, în momentele lor grele, găseau o mângâiere la gândul că alţii erau şi mai puţin liberi decât ei. „Oricum, alţii sunt şi mai întemniţaţi decât mine”, era fraza care rezuma pe atunci singura speranţă posibilă.

Cam în aceeaşi perioadă s-a înmulţit şi numărul incendiilor, mai ales în cartierele de petreceri, în partea de vest a oraşului. Informaţiile luate au arătat că era vorba de persoane întoarse din carantină şi care, înnebunite de doliu şi de nenorocire, îşi dădeau foc caselor în iluzia că făceau astfel să ardă ciuma din ele. Aceste iniţiative, a căror frecvenţă punea cartiere întregi într-un pericol continuu din pricina vântului puternic, au fost greu de stăvilit. După ce s-a demonstrat zadarnic că dezinfectarea caselor efectuată de autorităţi era suficientă pentru a exclude orice risc de contaminare, a trebuit să fie decretate pedepse foarte severe pentru aceşti incendiatori nevinovaţi. Şi, fără îndoială, nu ideea închisorii a fost aceea care i-a silit pe aceşti nefericiţi să dea înapoi, ci convingerea generală a tuturor locuitorilor că o pedeapsă cu închisoarea era echivalentă cu o pedeapsă cu moartea, ca urmare a excesivei mortalităţi ce putea fi observată în temniţa municipală. Bineînţeles, această credinţă nu era lipsită de temei. Din raţiuni lesne de înţeles, ciuma părea să se înverşuneze mai ales împotriva tuturor celor care aveau obiceiul să trăiască în grupuri, soldaţi, călugări sau prizonieri, în ciuda izolării unor deţinuţi, o închisoare este o comunitate și dovada grăitoare este faptul că în închisoarea noastră municipală paznicii plăteau tribut bolii în aceeaşi măsură ca şi prizonierii. Din punctul de vedere superior al ciumei, toată lumea, de la director şi până la ultimul deţinut, era

condamnată, și, pentru prima oară, poate, domnea în închisoare o justiţie absolută.

Zadarnic au încercat autorităţile să introducă o ierarhie în această nivelare, concepând ideea de a decora paznicii de închisoare

morţi în exerciţiul funcţiunii. Cum starea de asediu era decretată şi cum, dintr-un anumit punct de vedere, se putea considera că paznicii închisorii erau mobilizaţi, li s-a dat medalia militară cu titlu postum. Dar dacă deţinuţii n-au ridicat niciun protest, cercurile militare n-au văzut lucrurile cu ochi buni şi au atras pe bună dreptate atenţia că o confuzie regretab ilă s-ar putea produce în spiritul publicului. Autorităţile au dat dreptate acestei plângeri şi s-au gândit că mai simplu era să se atribuie paznicilor care mureau medalia epidemiei. Dar pentru cei care o luaseră pe cea militară greşeala se comisese; nu era de conceput să li se retragă decoraţiile, iar cercurile militare continuau să-şi menţină punctul lor de vedere. Pe de altă parte, în ceea ce priveşte medalia epidemiilor, ea avea inconvenientul de a nu produce efectul moral care fusese obţinut prin atribuirea unei decoraţii militare, deoarece pe timp de epidemie era banal să obţii o decoraţie de acest gen. Toată lumea a fost nemulţumită.

În plus, administraţia penitenciară nu a putut să procedeze ca autorităţile religioase sau cum procedaseră, în mai mică măsură, cele militare. Călugării singurelor două mănăstiri ale oraşului fuseseră, într-adevăr, dispersaţi şi găzduiţi provizoriu în familii cucernice. La fel, de câte ori lucrul a fost posibil, mici companii fuseseră scoase din cazărmi și băgate în garnizoană, în şcoli sau în imobile publice. Astfel boala care, aparent, îi silise pe locuitori la o solidaritate de asediaţi, distrugea în acelaşi timp asociaţiile tradiţionale şi îi retrimitea pe indivizi în singurătatea lor. Asta crea un adevărat haos.

Se poate presupune că toate aceste circumstanţe, adăugate la vânt, transmiseseră incendiul şi în unele spirite. Porţile oraşului au fost din nou atacate în timpul nopţii, de mai multe ori, dar de astă dată de mici grupuri înarmate. Au avut loc schimburi de focuri, răniri şi câteva evadări. Posturile de pază au fost întărite și aceste tentative au încetat destul de repede. Ele au fost totuşi suficiente pentru a stârni în oraş un suflu de revoltă care a provocat câteva scene de violenţă. Case, incendiate sau încuiate din motive sanitare, au fost jefuite. La drept vorbind, este greu de presupus că aceste acte ar fi fost premeditate. Cel mai adesea o ocazie neaşteptată împingea oamenii, până atunci

onorabili, la acţiuni blamabile care au fost imitate imediat. Se găsiseră astfel smintiţi care să se năpustească într-o casă încă în flăcări, în prezenţa proprietarului însuşi, năucit de durere. În ţaţa nepăsării acestuia, exemplul celor dintâi a fost urmat de mulţi dintre spectatori şi, pe această stradă întunecoasă, la lumina incendiului, s-au văzut fugind în toate părţile umbre deformate de flăcările care pâlpâiau şi de obiectele sau mobilele pe care le duceau pe umeri. Tocmai aceste incidente au silit autorităţile să asimileze starea de ciumă cu starea de asediu şi să aplice legile care decurgeau de aici. Au fost împuşcaţi doi hoţi, dar e îndoielnic ca asta să fi făcut vreo impresie asupra celorlalţi, căci în mijlocul atâtor morţi aceste două execuţii au trecut neobservate: era o picătură de apă într-un ocean. Şi, într-adevăr, scene asemănătoare s-au repetat destul de des, fără ca autorităţile să schiţeze gestul de a interveni. Singura măsură care a părut să-i impresioneze pe toţi locuitorii a fost interzicerea circulaţiei şi stingerea luminilor pe străzi. Începând de la orele unsprezece, cufundat într-un întuneric complet, oraşul era împietrit.

Sub nopţile cu lună, el îşi alinia zidurile albicioase şi străzile drepte, nepătate vreodată de masa neagră a unui arbore, netulburate vreodată de pasul unui trecător sau de lătratul unui câine. Marele oraş tăcut nu mai era atunci decât o adunare de cuburi masive şi inerte, în mijlocul cărora numai efigiile încremenite ale binefăcătorilor uitaţi sau ale oamenilor mari din vechime, înăbuşiţi pentru totdeauna în bronz, încercau, cu falsele lor obrazuri de piatră sau de fier, să evoce o imagine degradată a ceea ce fusese omul. Aceşti idoli mediocri tronau sub un cer dens, la încrucişările străzilor fără viaţă, brute insensibile care întruchipau destul de bine domnia nemişcării în care intrasem, sau cel puţin ordinea ei ultimă, aceea a unui mare cimitir în care ciuma, piatra şi întunericul, făcuseră să tacă în cele din urmă orice glas.

Dar întunericul era şi în inimi şi atât lucrurile adevărate cât şi legendele care se povesteau în legătură cu înmormântările nu erau menite să-i liniştească pe concetăţenii noştri. Naratorul se scuză, dar trebuie totuşi să vorbească despre înmormântări. El înţelege reproşul care i s-ar putea race în această privinţă, dar singura lui justificare este

că înmormântări au fost în tot timpul acestei perioade şi că, într-un anume fel, a fost obligat, la fel cum au fost obligaţi toţi concetăţenii noştri, să se preocupe de înmormântări. În

orice caz, nu că ar avea gustul acestui gen de ceremonii, el preferând dimpotrivă societatea celor vii, şi pentru a da un exemplu, băile în mare. Dar, de fapt, băile în mare fuseseră suprimate şi societatea celor vii se temea tot timpul să nu fie obligată să cedeze pasul societăţii morţilor. Asta era un lucru evident. Bineînţeles, puteai totuşi să te forţezi să nu vezi această evidenţa, să-ţi acoperi ochii şi s-o refuzi, dar evidenţa are o putere teribilă care sfârşeşte totdeauna prin a învinge orice. Există, de pildă, vreun mijloc de a refuza înmormântările, în ziua în care cei pe care îi iubeşti au nevoie de înmormântări?

Ei bine, ceea ce caracteriza la început ceremoniile noastre era rapiditatea! Toate formalităţile fuseseră simplificate şi, în general, pompa funebră fusese suprimată. Bolnavii mureau departe de familiile lor, iar vechile rituale fuseseră interzise, în aşa fel încât cel care murise seara petrecea noaptea singur, iar cel care murea în timpul zilei era înmormântat fără întârziere. Familia era, bineînţeles, înştiinţată, dar în majoritatea cazurilor nu se putea deplasa, fiind în carantină dacă locuise laolaltă cu bolnavul. În cazul în care familia nu trăise împreună cu cel mort, ea se prezenta la ora indicată, adică a plecării spre cimitir, trupul fiind de mai înainte spălat şi pus în sicriu.

Să presupunem că această formalitate ar fi avut loc la spitalul auxiliar de care se ocupa doctorul Rieux. Şcoala avea o ieşire plasată în spatele clădirii principale. Într-o mare magazie care dădea pe culoar se aflau sicriele. Pe culoar chiar, familia găsea un singur sicriu gata închis. Se trecea de îndată la ceea ce era mai important, adică i se dădea capului familiei hârtiile la semnat. Trupul era apoi încărcat într-o maşină care era ori un adevărat furgon, ori o ambulantă mare transformată. Rudele se urcau într-unul din taxiurile care mai erau încă autorizate să circule, şi cu toată viteza maşinile ajungeau pe străzi

laterale la cimitir. La poartă, jandarmii opreau convoiul, puneau o ştampilă pe permisul oficial, fără de care era cu neputinţă să ai ceea ce concetăţenii noştri numesc un ultim lăcaş, se dădeau la o parte iar maşinile opreau lângă un loc pătrat în care numeroase gropi aşteptau să fie umplute. Un preot întâmpina trupul, căci servicile religioase la biserică fuseseră suprimate. În timp ce se rosteau rugăciunile, sicriul era coborât din maşină, legat cu frânghii, tras, aluneca, se lovea de fundul gropii, preotul îşi flutura agheazmatarul iar primii bulgări de pământ se și prăvăleau peste capac. Ambulanţa plecase puţin mai devreme ca să fie supusă unei stropiri cu dezinfectant şi, în timp ce lutul aruncat cu lopata răsuna din ce în ce mai înăbuşit, familia dispărea în taxi. Un sfert de oră mai târziu era din nou acasă.

Astfel, totul se petrecea cu maximum de rapiditate și minimum de riscuri. Şi, fără îndoială, cel puţin la început, este evident că sentimentul legitim al familiilor a fost jignit. Dar astea sunt consideraţii de care nu se poate ţine seama pe vreme de ciumă: totul fusese sacrificat eficacităţii. De altfel, dacă la început moralul populaţiei suferise din pricina acestor practici, căci dorinţa de a fi înmormântat în mod decent este mai răspândită decât se crede, ceva mai târziu, din fericire, problema aprovizionării devenise delicată şi interesul locuitorilor s-a îndreptat spre alte preocupări mai imediate. Absorbiţi de faptul că trebuiau să stea la cozi, să efectueze demersuri, să îndeplinească formalităţi dacă voiau să mănânce, oamenii nu au mai avut timp să se gândească la felul în care se murea în jurul lor sau în care vor muri ei înşişi. Aşadar, aceste greutăţi materiale, care ar fi trebuit să fie un rău, s-au arătat până la urmă a fi o binefacere. Şi totul ar fi fost cum nu se poate mai bine dacă epidemia, aşa cum s-a şi văzut, nu s-ar fi extins…

Căci sicriele au devenit atunci mai rare, lipsea pânza pentru giulgiu, şi locul în cimitir. Trebuia făcut ceva! Cel mai simplu, şi tot din motive de eficacitate, se pare să fi fost gruparea ceremoniilor şi, când lucrul era necesar, sporirea numărului de drumuri făcute între spital şi cimitir. Astfel, în ceea ce priveşte secţia lui Rieux, spitalul dispunea în acel moment de cinci sicrie. O dată ocupate, ambulanţa le încărca. La

cimitir, cutiile erau golite, şi trupurile de culoarea fierului depuse pe tărgi aşteptau într-un hangar amenajat în acest scop. Sicriele se stropeau cu soluţie antiseptică, duse la spital, şi operaţia reîncepea de câte ori era necesar. Organizarea era prin urmare foarte bună şi prefectul se arăta satisfăcut. El îi spusese chiar lui Rieux că la urma urmei acest sistem era mai bun decât căruţele cu morţi conduse de negri, aşa cum erau descrise în cronicile vechilor ciume.

— Da, spune Rieux, este aceeaşi înmormântare, dar noi facem şi fişe… Progresul este incontestabil.

În ciuda acestor succese ale administraţiei, caracterul neplăcut pe care îl luau acum formalităţile îl obligau să îndepărteze rudele de la ceremonie. Li se tolera doar să vină la poarta cimitirului şi încă nici asta nu era oficial admis. Pentru că, în ceea ce priveşte ultima ceremonie, lucrurile se schimbaseră puţin. La marginea cimitirului, pe un spaţiu li

ber, acoperit cu arbuşti de fistic, fuseseră săpate două imense gropi. Exista groapa bărbaţilor şi groapa femeilor. Din acest punct de vedere, administraţia respecta convenienţele şi abia mult mai târziu, prin forţa lucrurilor, a dispărut şi această ultimă pudoare şi au fost îngropaţi în dezordine, unii peste alţii, bărbaţi şi femei, fără vreo preocupare pentru decentă. Din fericire, această ultimă ruşine a marcat numai ultimele momente ale flagelului. În perioada de care ne ocupăm, despărţirea gropilor exista şi prefectura ţinea mult la acest lucru. În fundul fiecăreia din ele un strat gros de var nestins fumega şi clocotea. Pe marginile gropii, dintr-un morman din acelaşi var ieşeau clăbuci în aer liber. Când drumurile ambulanţei se terminau, tărgile erau aduse în şir şi de pe ele alunecau pe fundul gropii, aproximativ unele lângă altele, trupurile despuiate şi uşor strâmbe, care, în aceeaşi clipă, erau acoperite de var nestins, apoi de pământ, dar numai până la o anumită înălţime, spre a păstra loc oaspeţilor care mai urmau să vină. A doua zi rudele erau invitate să semneze într-un registru, ceea ce scotea la iveală diferenţa care poate să existe între oameni şi, de

exemplu, câini: la oameni este totdeauna posibil controlul.

Pentru toate aceste operaţii era nevoie de personal şi autorităţile erau mereu pe pragul de a-i duce lipsa. Mulţi dintre aceşti infirmieri şi gropari mai întâi oficiali, apoi improvizaţi, au murit de ciumă. Oricâte precauţii se luau, într-o zi tot se producea contagiunea. Dar dacă te gândeşti bine, lucrul cel mai uimitor a fost acela că pentru această meserie n-au lipsit niciodată oamenii în tot timpul epidemiei. Perioada critică a apărut cu puţin înainte ca ciuma să fi atins punctul maxim şi îngrijorarea doctorului Rieux era atunci întemeiată. Nici pentru cadrele sanitare, nici pentru ceea ce el numea muncile grele, mâna de lucru nu era îndestulătoare. Dar, începând din momentul în care ciuma a pus într-adevăr stăpânire pe tot oraşul, însuşi excesul bolii a atras după sine consecinţe foarte comode, deoarece a dezorganizat întreaga viaţă economică şi a sporit considerabil numărul de şomeri, în majoritatea cazurilor, aceştia nu puteau fi recrutaţi pentru treburi cerând iniţiativă, dar au uşurat muncile penibile, într-adevăr, începând din acel moment mizeria s-a dovedit mai puternică decât frica, cu atât mai mult cu cât munca era plătită proporţional cu riscul. Secţiile sanitare au putut dispune de o *lişti* de solicitanţi şi, de îndată ce se producea un loc vacant, erau înştiinţaţi primii de pe listă care, dacă nu lăsaseră şi ei locul vacant în urma lor între timp, se prezentau de îndată. Astfel, prefectul care ezitase multă vreme să folosească pe cei condamnaţi temporar sau pe viaţă la acest gen de munci a putut să evite să facă uz de această măsură extremă. El era de părere că atâta vreme cât vor exista şomeri, se putea aştepta.

De bine, de rău, până la sfârşitul lunii august concetăţenii noştri au putut deci să fie duşi fa ultimul lor lăcaş dacă nu în mod decent, cel puţin în suficientă ordine pentru ca administraţia să aibă conştiinţa că-şi îndeplineşte datoria. Dar trebuie anticipat puţin asupra urmării evenimentelor pentru a povesti ultimele procedee la care am fost nevoiţi să recurgem. La nivelul la care ciuma s-a menţinut într-adevăr începând cu luna august, numărul mare al victimelor a depăşit cu mult posibilităţile pe care le putea oferi micul nostru cimitir. Zadarnic au fost dărâmate părţi din zid, zadarnic a fost făcută pentru cei morţi o

ieşire în terenurile înconjurătoare, a fost curând nevoie să se găsească altceva. S-a hotărât mai întâi ca înmormântările să fie făcute noaptea, ceea ce dintr-odată permisese autorităţilor să procedeze fără anumite menajamente. Au putut fi îngrămădite în ambulanţă trupuri din ce în ce mai numeroase. Şi cei câţiva trecători întârziaţi care, împotriva oricărei reguli, se mai aflau prin cartierele mărginaşe după oprirea circulaţiei (sau cei pe care munca lor îi aducea acolo) întâlneau uneori lungi ambulante albe care goneau cu toată viteza, făcând să răsune cu sirenele lor leşinate străzile goale ale nopţii. În grabă, trupurile erau aruncate în gropi. Nici nu se rostogoleau bine că lopeţile de var se şi sfărâmau pe feţele lor, iar pământul îi acoperea într-un fel anonim în gropi săpate din ce în ce mai adânc.

Ceva mai târziu, totuşi, administraţia s-a văzut obligată să caute loc în altă parte şi să mai lărgească spaţiul. O hotărâre a prefecturii i-a expropriat pe cei care ocupau unele locuri de veci şi resturile exhumate au luat drumul spre crematoriu. Curând a fost nevoie să fie incineraţi chiar morţii de ciumă. Dar a fost folosit vechiul cuptor de incinerare care se afla la răsăritul oraşului, în afara porţilor. Pichetul de pază a fost mutat ceva mai departe şi un funcţionar al primăriei a uşurat mult sarcina autorităţilor cu sfatul lui de a se folosi tramvaiele care, altă dată, deserveau cornişa maritimă şi care stăteau acum neîntrebuinţate. În acest scop s-au amenajat vagoanele cu motor şi remorcile, scoţându-se din ele scaunele, iar şinele au fost întoarse în dreptul cuptorului, care astfel a devenit cap de linie.

Şi în tot timpul acestui sfârşit de vară ca şi în timpul ploilor de toamnă, puteai să vezi de-a lungul comisei, în toiul nopţii, convoaie stranii de tramvaie fără căfetori, hur-ducăndu-se deasupra mării. Locuitorii au sfârşit prin a afla despre ce era vorba. Şi, în ciuda patrulelor care interziceau accesul cornişei, grupuri de oameni reuşeau destul de des să se strecoare pe stâncile care se înălţau deasupra mării şi să arunce flori la trecerea tramvaielor. Şi se auzeau atunci vehicule zdrăngănind în noaptea de vară, cu încărcătura lor de

flori şi de morţi.

Către dimineaţă, în orice caz în primele zile, un abur gros şi greţos plutea asupra cartierelor răsăritene ale oraşului. După părerea tuturor medicilor, aceste duhori, deşi neplăcute, nu puteau dăuna nimănui. Dar locuitorii din aceste cartiere au ameninţat să le părăsească de îndată, fiind încredinţaţi că astfel ciuma se va abate peste ei din înaltul cerului, încât autorităţile au fost obligate să îndepărteze fumul printr-un sistem de ţevi complicat şi locuitorii s-au potolit. Numai în zilele cu vânt puternic, un vag miros venit dinspre răsărit le amintea că trăiesc într-o nouă ordine şi că flăcările ciumei îşi mistuiau în fiecare seară tributul.

Acestea au fost urmările extreme ale epidermei. Dar, din fericire, ea nu s-a mai extins ulterior, fiindcă se poate imagina că în acest caz ingeniozitatea funcţionarilor noştri, dispoziţiile prefecturii şi chiar capacitatea de absorbţie a cuptorului ar fi fost depăşite. Rieux ştia că fuseseră prevăzute atunci soluţii disperate, ca de pildă zvârlirea cadavrelor în mare, şi îşi închipuia lesne spuma lor monstruoasă pe apa albastră. El ştia de asemenea că dacă statisticile ar fi continuat să urce, orice organizare, oricât de excelentă ar fi fost, n-ar fi rezistat, că oamenii ar fi ajuns să moară grămadă şi să putrezească pe străzi, în ciuda prefecturii, şi că oraşul ar fi avut parte, în pieţele publice, de scene în care muribunzi s-ar fi agăţat de cei vii cu un amestec de ură şi de speranţă stupidă.

Acesta era, în orice caz, genul de evidentă sau temeri care menţineau în cetăţenii noştri sentimentul exilului şi al despărţirii. În această privinţă, naratorul ştie foarte bine cât de regretabil este faptul că nu poate reda' aci nimic care să fie spectaculos, ca de pildă vreun model sau vreo acţiune strălucită, asemănătoare celor pe care le găseşti în povestirile vechi, dar nimic nu e mai spectaculos decât un flagel şi, prin însăşi durata lor, marile nenorociri sunt monotone. În amintirea celor care le-au trăit, îngrozitoarele zile de ciumă nu apar ca nişte mari flăcări somptuoase şi pline de cruzime, ci mai ales asemenea unui interminabil mers târşit care striveşte totul în calea lui.

Nu, ciuma nu avea nicio legătură cu imaginile exaltate care îl

urmăriseră pe doctorul Rieux la începutul epidemiei. Ea era mai întâi o administraţie prudentă şi impecabilă, funcţionând bine. Şi de aceea, în paranteză fie spus, pentru a nu trăda nimic şi mai ales pentru a nu se trăda pe sine, naratorul a tins spre obiectivitate. El n-a vrut să modifice aproape nimic prin mijloacele artei, afară doar de ceea ce e neapărat necesar unei relatări cât de cât coerente. Şi însăşi obiectivitatea este aceea care îi porunceşte acum să spună că, dacă marea suferinţă a acelei perioade, cea mai generală şi cea mai adâncă, era despărţirea, dacă într-adevăr este abso-fut necesar s-o descrie din nou în acest stadiu al ciumei, nu este mai puţin adevărat că însăşi această suferinţă îşi pierdea atunci din patetismul ei.

Concetăţenii noştri, cel puţin aceia dintre ei care suferiseră mai mult din pricina acestei despărţiri, se obişnuiau ei oare cu situaţia? N-ar fi cu totul exact dacă am afirma acest lucru. Mai potrivit ar fi să spunem că sufereau atât fizic cât şi moral de o senzaţie de dematerializare. La începutul ciumei, îşi aminteau foarte bine fiinţa pe care o pierduseră şi o regretau. Dar dacă îşi aminte-au limpede chipul iubit, râsul acestuia, cutare zi despre care îşi dădeau seama prea târziu că fusese o zi fericită, cu greu îşi puteau închipui ce făcea celălalt la o asemenea depărtare în clipa chiar în care îl evocau. Pe scurt, aveau în acel moment memorie, dar insuficientă imaginaţie. În cel de-al doilea stadiu al ciumei îşi pierduseră şi memoria. Nu că ar fi uitat cum arăta acel chip dar, ceea ce e acelaşi lucru, acest chip îşi pierduse consistenţa, nu-l mai zăreau în ei înşişi. Şi în timp ce, în primele săptămâni, aveau tendinţa să se p lângă că în dragostea lor nu mai întâlneau decât umbre, îşi dăduseră mai târziu seama că aceste umbre puteau deveni mai inconsistente, pierzând şi cele mai neînsemnate culori pe care amintirea le-o păstra. La capătul acestui lung drum de despărţire, ei nu-şi mai reprezentau această intimitate care fusese a lor, nici cum putuse trăi lângă ei o fiinţă pe care în orice clipă o puteau atinge cu mâna.

Din acest punct de vedere, ei intraseră în însăşi ordinea ciumei, cu atât mai eficace cu cât era mai mediocra. Nimeni, la noi, nu mai avea sentimente mari. Dar toată lumea trecea prin sentimente monotone. „E

timpul ca asta să sfârşească”.

spuneau concetăţenii noştri, pentru că într-o perioadă de epidemie este normal să doreşti sfârşitul suferinţelor colective şi pentru că, într-adevăr, doreau ca să ia sfârşit. Dar toate acestea erau spuse fără pasiunea sau sentimentul acru de la început, ci numai cu cele câteva argumente care ne rămâneau clare în minte şi care erau bicisnice. După marele avânt sălbatic al primelor săptămâni urmaşe o descurajare pe care ar fi fost greşit s-o iei drept resemnare, dar care nu era mai puţin un fel de consimţământ provizoriu.

Concetăţenii noştri se domoliseră, se adaptaseră, cum s-ar zice, pentru că nu aveau altceva de făcut. Le mai rămânea, fireşte, atitudinea de nefericire şi suferinţă, dar nu-i mai resimţeau ascuţişul. De altfel, doctorul Rie ux, de pildă, considera că tocmai în asta consta nenorocirea şi că obişnuinţa disperării este mai rea decât disperarea înseşi. Înainte, cei despărţiţi nu erau cu adevărat nefericiţi, exista în suferinţa lor o lumină care acum se stinsese. În prezent îi vedeai ia colţuri de străzi, prin cafenele sau pe la prieteni, placizi şi distraţi, şi privirea lor era atât de plictisită încât, datorită lor, întregul oraş semăna cu o sală de aşteptare. Cei care aveau o meserie o Practicau în ritmul ciumei, meticulos şi fără strălucire. Toată lumea era modestă. Pentru prima oară, cei despărţiţi nu se mai simţeau stingheriţi să vorbească despre cel care era plecat, să folosească limbajul tuturor, să-şi cerceteze despărţirea sub acelaşi unghi ca şi statisticile epidemiei. Dacă, până atunci, îşi sustrăseseră cu îndârjire suferinţa lor din nefericirea colectivă, ei acceptau acum să le ames-Sce. Fără memorie şi fără speranţă, se instalau în prezent, tr-adevăr, totul devenea pentru’ ei prezent. Trebuie s-o spunem, ciuma răpise tuturor puterea iubirii şi chiar a prieteniei. Căci iubirea cere puţin viitor, iar pentru noi nu mai existau decât clipe.

Bineînţeles, nimic din toate acestea nu era absolut. Pentru că, dacă este adevărat că toţi cei despărţiţi ajunseseră în această stare, este drept să adăugăm că nu ajunseseră toţi în acelaşi timp şi de

asemenea că, o dată fixaţi în această nouă atitudine, străfulgerări, întoarceri, lucidităţi bruşte îi readuceau pe cei loviţi la o sensibilitate mai proaspătă şi mai dureroasă. Erau necesare pentru asta acele momente de uitare în care făureau câte un plan care presupunea că flagelul a luat sfârşit. Era necesar să fi resimţit deodată, şi ca efect al vreunui dar ceresc, muşcătura unei gelozii fără obiect Altora li se întâmpla să aibă refnvieri bruşte, ieşeau din toropeala lor în anumite zile ale săptămânii, fireşte duminica şi sâmbăta după-amiază, deoarece aceste zile erau consacrate unor anumite rituri pe vremea când cel plecat era acasă. Sau îi apuca un fel de melancolie, către sfârşitul zilei, care le dădea avertismentul, de altfel nu întotdeauna confirmat, că memoria avea să le revină. Acest ceas al serii, care pentru credincioşi era cel al examenului de conştiinţă, acest ceas este greu pentru prizonier sau pentru exilat, care nu are de examinat decât vidul. îi ţinea un moment suspendaţi, după care recădeau în sfârşealăj se închideau în ciumă.

Cititorul a şi înţeles, desigur, că asta însemna a renunţa la ceea ce aveau ei mai personal. Dacă în primele perioade ale ciumei, aceşti oameni erau surprinşi de multitudinea de nimicuri care contau mult pentru ei, fără să aibă vreo realitate pentru ceilalţi, și trăindu-și astfel experienţa lor personală, acum, dimpotrivă, nu se mai interesau decât de ceea ce îi interesa pe ceilalţi, nu mai aveau decât idei generale şi însăşi iubirea căpătase pentru ei chipul cel mai abstract. Erau în asemenea măsură pradă ciumei, încât li se întâmpla uneori să nu mai spere decât în somnul ei şi să se trezească gândind: „Să mi se umfle ganglionii şi să se termine o dată!” Dar în realitate ei dormeau de mult și toată această perioadă nu a fost decât un somn lung. Oraşul era populat de somnambuli treji care nu scăpau într-adevăr destinului lor decât rareori, când noaptea, rana lor, aparent închisă, se redeschi-dea fără veste. Şi, treziţi brusc, ei îşi pipăiau atunci, cu un fel de plăcere, ma rginile zgândărite ale rănii, regăsind într-o străfulgerare suferinţa lor împrospătată deodată şi, împreună cu ea, chipul răvăşit al iubirii lor. Dimineaţa reveneau la flagel, adică la rutină.

Dar cu cine, se va spune, semănau aceşti despărţiţi? Ei bine,

simplu, nu semănau cu nimic. Şau, dacă preferaţi, semănau cu toată lumea, aveau o înfăţişare cu totul generală, împărtăşeau placiditatea şi agitaţia puerilă a cetăţii. Pierdeau aparenţele simţului critic, dqbândind în acelaşi timp aparenţele stăpânirii de sine. Puteai să-i vezi, de pildă, pe cei mai inteligenţi dintre ei făcându-se a căuta ca toată lumea în ziare, sau în emisiunile de radio, motive să creadă într-un sfârşit rapid al ciumei, şi concepând, aparent, speranţe himerice sau resimţind temeri neîntemeiate la citirea unor consideraţii pe care un zjarist le scrisese cam la întâmplare, căscând de plictiseală. În rest, consumau bere sau îşi îngrijeau bolnavii, leneveau sau se istoveau, clasau fise sau ascultau discuri, fără a se deosebi în vreun fel unii de alţii. Cu alte cuvinte, ei nu mai alegeau nimic. Ciuma suprimase judecăţile de valoare. Şi asta se vedea după felul în care

nimeni nu se mai ocupa de calitatea hainelor sau a alimentelor pe care le cumpărau. Totul era acceptat în bloc.

Putem spune în încheiere că despărţiţii nu mai aveau acel privilegiu ciudat care îi ocrotise la început. Pierduseră egoismul iubirii şi folosul pe care-l trăgeau din el. Cel puţin, acum, situaţia era clară, flagelul privea pe toată lumea, ftoi toţi, în mijlocul detunăturilor care se auzeau la porţile oraşului, a ştampilelor care ne pecetluiau viaţa sau decesul, în mijlocul incendiilor şi al fiselor, al terorii şi al formalităţilor, sortiţi unei morţi infame, dar trecute într-un re-I; istru, printre valurile de fum înspăimântătoare şi clopoţeluliniştit al ambulanţelor, ne hrăneam cu aceeaşi p ăine de exil, aste ptând fără să ştim aceeaşi revedere şi aceeaşi pace răscolitoare. Iubirea noastră fără îndoială era' mereu prezentă, dar era pur şi simplu inutilizabilă, grea de dus, inertă în noi, sterilă ca şi crima sau condamnarea. Nu mai era decât o răbdare lipsită de viitor şi 9 aşteptare încăpăţânată. Şi din acest punct de vedere, atitudinea unora dintre conce tăţenii noştri te făcea să te gândeşti la acele lungi cozi din cele patru colţuri ale oraşului în faţa prăvăliilor cu alimente. Era aceeaşi resemnare şi aceea» răbdare trudnică, fără limite şi în acelaşi timp şi fard iluzii. În ceea ce priveşte despărţirea, ar trebui numai înălţat acest sentiment la o scară de o mie de ori mai mare, căci era vorba atunci de o altă foame şi care putea să

devoreze totul.

În orice caz, presupunând că ai vrea să ai o idee exactă a stării de spirit în care se găseau cei despărţiţi din oraşul nostru, ar trebui evocate din nou acele eterne seri aurite şi încărcate de pulbere care cădeau peste cetatea fără arbori, în timp ce bărbaţi și femei se revărsau pe toate străzile. Căci, lucru straniu, ceea ce urca atunci spre terasele încă însorite, în lipsa zgomotelor de vehicule şi de maşini care constituie de obicei tot specificul sonor a-l oraşelor, nu era decât o enormă rumoare surdă de paşi şi de voci înăbușite, dureroasa alunecare a miilor de tălpi, ritmată de şuieratul flagelului sub cerul apăsător, în sfârşit un târşut de picioare interminabil şi înăbuşitor care umplea încetul cu încetul tot oraşul şi care, seară de seară, dădea încăpăţânării oarbe, care în inimile noastre ţinea loc de dragoste, glasul ei cel mai adevărat și mai posomorât.

IV

În septembrie şi octombrie, ciuma a ţinuţ oraşul încolăcit sub ea. Și fiindcă pomeneam de târşâituf picioare lor, şute de mii de oameni şi le-au mai târât încă timp de săptămâni, parcă fără sfârşit. Ceaţa, căldura şi ploaia şi-au urmat pe cer. Stoluri tăcute de sticleţi şi mierle, venind din sud, au trecut la mare înălţime, dar au ocolit oraşul, ca şi când simbolul evocat de Paneldux, strania ţepuşă de lemn care se învârtea şuierând pe deasupra caselor, le ţinea la distanţă. La începutul lui octombrie, mari averse de ploaie măturară străzile. Şi în tot acest timp, nimic mai de seamă nu se produsese în afară de acest enorm târşâit depidoare.

Rieux şi prietenii lui au descoperit atunci cât erau de obosiţi. De fapt, oamenii formaţiilor sanitare nu mai ajungeau să digere această oboseală! Doctorul Rieux își dădea seama de acest lucru observând la prietenii lui şi la el însuşi progresele unei ciudate indiferenţe. De pildă, aceşti oameni, care până acum arătaseră un atât de viu interes pentru toate ştirile care priveau ciuma, nu se mai preocupau de loc de aşa ceva. Rambert, care fusese însărcinat provizoriu să conducă una din casele de carantină, instalată în hotelul unde locuia el, cunoştea perfect numărul celor pe care îi avea sub observaţie. Era la curent cu cele mai

mici amănunte ale sistemului de evacuare pentru cei care dădeau în mod subit semne de îmbolnăvire. Statistica efectelor serului asupra celor din carantină îi era gravată în memorie. Dar era incapabil să spună cifra săptămânală a victimelor ciumei, nu ştia realmente dacă ea era în creştere sau în scădere. Iar el, în ciuda faptelor, păstra speranţa unei evadări apropiate.

Cât despre ceilalţi, absorbiţi zi şi noapte de munca lor, nu citeau ziarele şi nu ascultau radioul. Şi dacă li se anunţa un rezultat, aveau aerul că îi interesează, dar de fapt primeau acest rezultat cu acea indiferenţă distrată pe care o găseşti la luptătorii marilor războaie, ep uizaţi de eforturi, silindu-se numai să nu se abată de la îndeplinirea datoriei lor zilnice şi nemaisperând nici în atacul decisiv, nici în ziua armistiţiului!

Grand, care continua să efectueze calculele cerute de ciumă, ar fi fost cu siguranţă incapabil să spună care erau rezultatele generale. Spre deosebire de Tarrou, Rambert şi de

Rieux, în mod vizibil rezistenţi la oboseală, sănătatea sa nu fusese niciodată bună. Or, el cumula funcţia de auxiliar la primărie, de secretar la spitalul lui Rieux şi mai avea şi lucrarea sa nocturnă. Puteai să-l vezi astfef într-o continuă stare de epuizare, susţinut de două sau trei idei fixe, cum ar fi aceea de a-şi permite un concediu complet după ciumă, timp de o săptămână cel puţin, şi de a munci atunci într-un fel care să-i dea rezultate pozitive, „jos pălăria", la ceea ce lucra acum. Era de asemenea cuprins de bruşte înduioşări, şi în° aceste momente îi vorbea bucuros lui Rieux despre Jeanne, se întreba unde putea fi ea chiar în acel moment şi dacă, citind ziarele, se gândea la el. Şi tocmai cu el se pomeni Rieux vorbind într-o zi despre propria lui soţie pe tonul cel mai banal, ceea ce nu făcuse niciodată până atunci. Nesigur pe creditul pe care trebuia să-l acorde telegramelor liniştitoare ale șoţiei lui, se hotărâse să telegrafieze medicului şef al sanatoriului unde ea se îngrijea. Ca răspuns, primise ştirea unei agravări a stării bolnavei şi asigurarea că vor face totul pentru a opri progresele răului. Păstrase

pentru sine vestea şi nu-şi explica altfel decât prin oboseală faptul că putuse s-o spună lui Grand. Funcţionarul, după ce îi vorbise de Jeanne, îl întrebase de soţia lui – şi Rieux îi răspunsese. „Ştiţi, zise Grand, asta se vindecă foarte repede acum”. Şi Rieux convenise, zicând numai că despărţirea începea să fie lungă şi că el ar fi ajutat-o poate pe soţia' lui să-şi învingă boala, în timp ce acuma ea trebuie să se simtă foarte singură. Apoi tăcuse şi nu mai răspunsese decât evaziv la întrebările lui Grand.

Ceilalţi erau în aceeaşi stare. Tarrou rezista mai bine, dar carnetele lui arată că, dacă curiozitatea sa nu scăzuse totuşi în adâncime, ea pierduse în diversitate. În timpul acestei întregi perioade, într-adevăr el nu s-a interesat aparent decât de Cottard. Seara, la Rieux, unde se instalase până la urmă, de când hotelul fusese transformat în casă de carantină, abia dacă îl asculta pe Grand sau pe doctor când aceştia anunţau rezultatele. El readucea imediat conversaţia asupra micilor mărunţişuri ale vieţii oraneze care îl preocupau în general.

Cât despre Castel, în ziua în care a venit să-l anunţe pe doctor că serul era gata şi după ce hotărâseră să facă p rima încercare asupra băieţelului domnului Othon, pe care tocmai îl aduseseră la spital şi al cărui caz îi părea lui Rieux disperat, în timp ce acesta îi comunica bătrânului său prieten ultimele cifre statistice, şi-a dat seama că interlocutorul său adormise adânc în fundul fotoliului. Şi, înaintea acestui chip pe care de obicei un aer de blândeţe şi ironie aşternea o expresie de veşnică tinereţe şi care, brusc relaxat, cu un firişor de salivă lunecând printre buzele întredeschise, lăsa să se vadă uzura şi bătrâneţea, Rieux simţi cum i se urcă un nod în gât.

Numai după asemenea slăbiciuni putea Rieux să-şi dea seama cât era de obosit. Sensibilitatea îi scăpa de sub control. Ferecată în cea mai mare parte a timpului, împietrită şi uscată, ea izbucnea din când în când şi îl lăsa pradă unor emoţii pe care el nu mai era stăpân. Singura lui apărare era de a se refugia în această împietrire şi de a strânge şi mai mult acel nod încordat care se formase în el. Ştia foarte bine că era singurul fel potrivit de a continua. În rest, nu-şi făcea multe iluzii şi oboseala i le ştergea şi pe cele pe care încă le mai păstra. Fiindcă el ştia

că, pentru o perioadă al cărei sfârşit nu-l întrezărea, rolul lui nu mai era de a lecui. Rolul lui era de a diagnostica. Să descopere, să vadă, să descrie, să înregistreze, apoi să condamne, asta era sarcina lui. Unele soţii îl apucau de mână şi urlau: „Domnule doctor, salyaţi-i viaţa”. Dar el nu venise acolo ca să salveze vieţi, el venise ca să ordone izolarea. La ce folosea ura pe care b citea atunci pe chipuri? „N-aveţi inimă!” îi spusese cineva într-o zi. Ba da, avea o inimă. îi folosea ca să suporte cele douăzeci de ore pe zijn care vedea murind oameni care erau făcuţi să trăiască. îi folosea ca s-o ia de la capăt în fiecare zi. De-aici înainte, el avea exact atâta inimă câtă îi trebuia pentru asta. Cum să-i fi ajuns această inimă ca să salveze vieţi?

Nu, nu ajutoare distribuia el de-a lungul zilei, ci lămuriri. Asta nu putea să se numească o meserie de om, bineînţeles. Dar, la urma urmei, cui oare, din această mulţime terorizată şi decimată, i se îngăduia să-şi exercite meseria de om? Tot era bine că avea parte de oboseală. Dacă Rieux ar fi fost mai odihnit, acest miros de moarte răspândit peste tot ar fi putut să-l facă sentimental. Dar când n-ai dormit decât patru ore nu eşti sentimental. Vezi lucrurile aşa cum sunt, adică le vezi conform dreptăţii, hidoasa şi derizoria dreptate. Iar ceilalţi, cei condamnaţi, simţeau şi ei acelaşi lucru. Înainte de ciumă îl primeau ca pe un salvator. El avea să aranjeze totul cu trei pilule şi o seringă, şi îi strângeau braţul conducându-l de-a lungul culoarelor. Era măgulitor, dar primejdios. Acum, dimpotrivă, se prezenta cu soldaţi şi era nevoie de lovituri cu patul puştii ca familia să se hotărască să deschidă. Ei ar fi vrut să-l ia cu ei şi să ia cu ei în mormânt întreaga omenire. Şi era, vai, foarte adevărat că oamenii nu se puteau lipsi unii

de alţii, că era la fel de lipsit de mijloace ca şi aceşti nenorociţi şi că avea dreptul la aceeaşi cutremurare de milă pe care o simţea crescând în el când îi părăsea.

Cel puţin, acestea erau gândurile care îl frământau pe doctorul Rieux odată cu cele care priveau starea lui de exilat în timpul acestor interminabile săptămâni. Şi acestea erau şi gândurile pe care le putea

citi şi pe feţele prietenilor săi. bar cel mai primejdios efect al istovirii care îi cuprindea puţin câte puţin pe toţi cei care continuau această luptă împotriva flagelului nu consta în indiferenţa faţă de evenimentele exterioare şi de emoţiile celorlalţi, ci în neglijenţa în voia căreia se lăsau. Căci aveau atunci tendinţa de a evita toate gesturile care nu era strict folositoare şi care li se păreau întotdeauna mai presus de puterile lor. Şi astfel aceşti oameni ajunseseră să neglijeze din ce în ce mai des regulile de igienă pe care ei înşişi le instituiseră, să uite unele din numeroasele dezinfectări pe care trebuiau să le practice asupra lor înşişi, să alerge uneori, fără a fi apăraţi împotriva contagiunii, fa bolnavii atinşi de ciumă pulmonară, din pricină că, preveniţi în ultimul moment că trebuie să se ducă în case infectate, li se păruse din capul locului istovitor să se mai întoarcă în vreun punct sanitar unde să-şi facă instilaţiile necesare. Asta era adevărata primejdie, căci atunci lupta însăşi împotriva ciumei îi făcea cei mai vulnerabili în faţa ei. Ei mizau, în cele din urmă, pe hazard, şi hazardul nu e al nimănui.

Exista totuşi în oraş un om care nu părea nici istovit, nici descurajat, şi care întruchipa imaginea vie a satisfacţiei. Era Cottard. El continua să stea deoparte, păstrând în acelaşi timp relaţiile cu ceilalţi. Dar el se oprise asupra lui Tarrou pe care îl vedea pe cât de des îi permitea munca acestuia, pe de o parte din pricină că Tarrou era bine informat asupra cazului lui şi, pe de altă parte, pentru că acesta ştia să-l primească pe micul rentier cu o cordialitate neschimbată. Era un veşnic miracol, dar Tarrou, în ciuda muncii grele pe care o depunea, rămânea tot binevoitor şi atent. Chiar atunci când, în unele seri, era zdrobit de oboseală, el revenea a doua zi cu forţe proaspete. „Cu ăsta, îi spusese Cottard lui Rambert, se poate sta de vorbă, e un om. Te înţelege întotdeauna”.

Iată de ce notele lui Tarrou, în această perioadă, converg încet-încet spre persoana lui Cottard. Tarrou a încercat să dea un tablou al reacţiilor şi reflecţiilor lui Cottard, aşa cum îi erau destăinuite de către acesta din urmă, sau aşa cum le interpreta el. Sub rubrica „Raporturile lui Cottard cu ciuma”, acest tablou ocupă câteva pagini

din carnet, şi naratorul crede că este util să facă aici o expunere sumară asupra lor. Opinia generală a lui Tarrou asupra micului rentier se rezuma la această judecată: „Este un personaj care creşte, capătă importanţă”. Aparent, de altfel, creştea întru bună dispoziţie. Cottard nu era nemulţumit de-antorsătura pe care o luau evenimentele. El exprima uneori, faţă de Tarrou, fondul gândirii sale, prin remarci de acest gen: „Desigur, nu e mai bine. Dar cel puţin toată lumea e în aceeaşi oală”.

„Bineînţeles, adăuga Tarrou, este ameninţat ca şi ceilalţi, dar tocmai asta e, că e ameninţat împreună cu ceilalţi. Şi apoi, sunt sigur că nu se gândeşte în mod serios c-ar putea să fie atins de ciumă. Are aerul că trăieşte cu această idee, nu atât de prostească de altfel, că un om în prada unei boli grave sau a unei temeri adânci este, prin însuşi acest fapt, scutit de toate celelalte boli sau temeri. «Aţi observat, mi-a spus el, că bolile nu pot fi cumulate? Să presupunem că aveţi o boală gravă sau nevindecabilă, un cancer serios sau o tuberculoză ţeapănă, n-q să vă îmbolnăviţi niciodată de ciumă sau de tifos, e imposibil. De altfel, asta e valabil şi mai departe, deoarece n-am văzut niciodată un canceros murind într-un accident de automobil.» Adevărată sau greşită, această idee îi creează lui Cottard o foarte bună dispoziţie. Singurul lucru pe care nu-l doreşte este să fie despărţit de ceilalţi. Preferă să fie asediat împreună cu toţi ceilalţi decât prizonier de unul singur. Cât ţine ciuma nu mai poate fi vorba de anchete secrete, de dosare, de fişe, de instrucţii juridice misterioase, de arestări iminente. Propriu-zis, nu’mai există poliţie, crime vechi sau noi, nu mai există vinovaţi, nu mai există decât condamnaţi care aşteaptă cea mai arbitrară dintre graţieri şi printre ei poliţiştii înşişi”. Astfel, Cottard, şi tot conform interpretării lui Tarrou, era îndreptăţit să privească simptomele de nelinişte şi de zăpăceală pe care le prezentau concetăţenii noştri cu acea satisfacţie indulgenţă şi înţelegătoare care se putea exprima printr-un: „Daţi-i înainte, eu am trecut prin asta înaintea voastră”.

„Degeaba i-am spus că singurul mod de a nu fi despărţit de ceilalţi este la urma urmei de a avea o conştiinţă curată, m-a privit răutăcios şi mi-a spus: «Atunci, dacă e s-o iei aşa, nimeni nu este

niciodată cu nimeni. Singurul mod de a-i uni pe oameni rămâne tot acela de a le trimite ciuma. Ia uitaţi-vă în jur.» Şi, într-adevăr, înţeleg foarte bine ce vrea să spună şi cât de uşoară şi tihnită trebuie să i se pară lui viaţa în aceste zile. Cum să nu recunoască el, trecând pe lângă ele, reacţiile care au fost şi ale lui; tentativa pe care fiecare o face de a avea pe toată lumea de partea lui; bunăvoinţa care se depune uneori pentru informaţiile date unui trecător rătăcit şi reaua dispoziţie care i se arată alteori; năvala oamenilor spre restaurantele de lux, satisfacţia lor de a se afla acolo şi de a sta cât mai mult în ele; afluenţa dezordonată cu care fac coadă, în fiecare zi, la cinema, cu care umplu toate sălile de spectacol şi chiar dancingurile, afluenţa care se întinde ca o revărsare de apă dezlănţuită în toate locurile publice; darea înapoi dinaintea oricărei atingeri, dorinţa de căldură umană care împinge totuşi oamenii unii spre alţii, trup lângă trup, bărbat lângă femeie? Cottard a cunoscut toate acestea înaintea lor, e evident. În afară de femei, fiindcă aşa cum arăta el... Şi eu presupun că atunci când s-a simţit pe punctul de a vizita anumite fete, s-a abţinut ca să nu-i facă un nume prost, care ar fi putut apoi să-i dăuneze.

Într-un cuvânt, ciuma îi prieşte. Dintr-un om singuratic şi care nu voia să fie singuratic, ea face un complice. Căci, în mod vizibil, el e un complice şi încă un complice care este fascinat. E complice la tot ce vede, la superstiţii, la spaimele nemotivate, la susceptibilităţile acestor suflete în alarmă; la mania lor de a dori să discute cât mai puţin posibil despre ciumă şi de a nu înceta totodată să discute; la ieşirea lor din minţi şi la paloarea lor la cea mai mică durere de-cap de când ştiau că boala începe prin cefalee; şi la sensibilitatea lor iritată, susceptibilă, schimbătoare, în sfârşit, care transformă în jignire o simplă uitare şi care se mâhneşte de pierderea unui nasture la pantaloni.

I se întâmpla adesea lui Tarrou să iasă seara cu Cottard. El povestea apoi în carnetele sale cum se pierdeau în mulţimea întunecată din ceasurile amurgului sau ale nopţii, umăr lângă umăr, scufundându-se ca într-o masă albă şi neagră în care, din loc în loc, o lampă aruncă sclipiri rare", şi însoţind turma umană spre plăcerile

fierbinţi care o apărau împotriva frigului ciumei. Ceea ce Cottard, cu câteva luni mai înainte, căuta în locurile publice, luxul şi viaţa largă, acel ceva la care visa fără să şi-l poată satisface, adică plăcerea neînfrânată, în braţele ei se zvârlea acum un popor întreg. Deşi preţul oricărui lucru urca fără încetare, niciodată nu se clieltuiseră atâţia bani şi, în vreme ce strictul necesar lipsea celor mai mulţi, nicicând nu fusese mai bine risipit prisosul. Se vedeau înmulţindu-se toate formele vesele ale unei trândăvii care nu era de fapt decât şomaj. Tarrou şi Cottard urmăreau câte o – *CIUMA* 221

dată, timp de minute întregi, una din acele perechi de îndrăgostiţi care mai înainte se străduiau să ascundă ceea ce îi lega şi care, în prezent, lipiţi unul de altul, mergeau cu încăpăţfnare prin oraş fără să vadă mulţimea care îi înconjura, cu neluarea-aminte neclintită pe care o dau marile pasiuni. Cottard se înduioşa. «Ai naibii», zicea el. Şi vorbea tare, se simţea în largul lui în mijlocul febrei colective, a bacşişurilor regeşti care zăngăneau în jur şi a intrigilor care se înnodau înaintea ochilor lor”.

Totuşi, Tarrou socotea că nu era prea multă răutate în atitudinea lui Cottard. Acel „Am trecut prin asta înaintea lor” marca mai mult nefericire decât triumf. „Cred, zicea Tarrou, că începe să ţină la aceşti oameni închişi între cerul şi zidurile oraşului lor. De exemplu, el le-ar explica bucuros, dacă ar putea – q face, că lucrurile nu sunt atât de cumplite pe cât par: «îi auziţi, zicea el: după ciumă o să fac aia, q să dreg ailaltă… îşi otrăvesc existenţa în loc să stea liniştiţi. Şi nici 1 măcar nu-şi dau seama de avantajele pe care le au. Oare eu puteam să zic: după arestarea mea o să fac aia? Arestarea e un început şi nu un sfârşit. În timp ce ciuma… Vreţi să ştiţi părerea mea? Sunt nenorociţi pentru că nu se destind, nu se lasă în voia momentului. Şi eu ştiu ce spun»”.

„El ştie într-adevăr ce spune, adăuga Tarrou. El judecă la adevărata lor valoare contradicţiile locuitorilor Cranului care, în timp ce simt profund nevoia căldurii umane care să-i apropie, nu pot totuşi să i se lase în voie din pricina neîncrederii care îi îndepărtează pe unii de alţii. Se ştie prea bine că nu poţi să ai încredere în vecin, că el e în stare să-ţi dea ciuma fără să ştii şi să profite de delăsarea ta ca să te

infecteze. Când ţi-ai petrecut timpul în felul lui Cottard, văzând denunţători posibili printre toţi cei cărora, totuşi, le căutai tovărăşia, poţi să înţelegi acest sentiment. Înţelegi foarte bine durerea oamenilor care trăiesc cu ideea că flagelul poate, de la o zi la alta, să le pune mâna pe umăr și că se pregăteşte poate s-q și facă în momentul în care ei se bucură de a fi încă sănătoși și zdraveni. Pe cât e cu putinţă, Cottard se simte bine în mijlocul terorii. Dar pentru că a simţit toate acestea înaintea lor, eu cred că el nu poate să resimtă în întregime, împreună cu ei, cruzimea acestei incertitudini, într-un cuvânt, cu noi, care nu suntem încă morţi de ciumă, el simte foarte bine că libertatea şi viaţa sa sunt în fiecare zi în ajun de a fi distruse. Dar pentru că el însuşi a trăit în teroare, găseşte normal ca și ceilalţi s-o cunoască la rândul lor. Mai exact, teroarea i separe acum mai puţin grea de dus în spi

n-are decât dacă ar fi cu totul singur. Tocmai aici n-are dreptate și e mai greu de înţeles decât alţii. Dar, la urma urmei, tocmai pentru asta merită el mai mult decât alţii să încerci să-l înţelegi".

În sfârşit, paginile lui Tarrou se termină cu o povestire care ilustrează această conştiinţă ciudată la care ajungeau în acelaşi timp şi Cottard, şi-ciumaţii. Această povestire redă oarecum atmosfera grea a acestei epoci și de aceea povestitorul îi acordă importanţă.

Se duseseră la Opera Municipală unde se cânta *Orfeu și Euridice*. Cottard îl invitase pe Tarrou. Era vorba de o trupă care venise primăvara, la începutul ciumei, să dea reprezentaţii în oraşul nostru. Blocată de epidemie, această trupă se văzuse constrânsă, după un acord cu Opera noastră, să-şi reia spectacolul o dată pe săptămână. Astfel, de luni de zile, în fiecare vineri, teatrul nostru municipal răsuna de vaietele melodioase ale lui Orfeu şi de chemările neputincioase ale Euridicei. Totuşi, acest spectacol continua sa se bucure de favoarea publicului nostru şi aducea mereu încasări bune. Instalaţi pe locurile cele mai scumpe, Cottard şi Tarrou dominau un parter plin până la refuz de cei mai eleganţi dintre concetăţenii noştri. Cei care soseau se străduiau vizibil să nu-şi rateze efectul apariţiei lor în sală. La lumina

orbitoare din faţa cortinei, în timp ce orchestra îşi acorda discret instrumentele, siluetele se detaşau cu precizie, treceau dintr-un rând în altul, se înclinau cu gratie. În murmurul de voci al unei conversaţii alese, oamenii îşi reluau siguranţa de sine care le lipsea cu câteva ceasuri mai înainte pe străzile negre ale oraşului. Hainele alungau ciuma.

În actul întâi, Orfeu se văiţa cu uşurinţă, câteva femei în tunici îşi comentau cu graţie nefericirea, şi iubirea era cântată în mici arii. Sala reacţiona cu însufleţire discretă. Abia dacă se observa că Orfeu introducea, în aria lui din actul al doilea, tremolouri care nu figurau în text şi îi cerea cu un uşor acces de patetism stăpânului Infernului să se lase înduioşat de vaietele sale. Unele gesturi sincopate care îi scăpaseră, celor mai pricepuţi li s-au părut un efect de stilizare care se adăuga şi el la interpretarea cântăreţului.

A fost nevoie de-marele duet al lui Orfeu şi Euridice din actul al treilea (era momentul în care Euridice fugea de iubitul ei) pentru ca o anume surpriză să străbată sala. Şi, ca şi când cântăreţul n-ar fi aşteptat decât această mişcare a publicului său, şi mai exact încă, ca şi când rumoarea care venea de la parter ar fi confirmat parcă7 ceea ce simţea, el şi-a ales un moment ca să înainteze spre rampă într-un fel grotesc, cu braţele şi picioarele îndepărtate, în costumul său antic, şi să se prăbuşească în mijlocul decorului păstoresc care nu încetase niciodată să fie anacronic, dar care, în ochii spectatorilor, a devenit anacronic abia acum şi într-un fel cumplit. Căci, în aceeaşi clipă, orchestra s-a oprit, cei de la parter s-au ridicat şi au început să părăsească încet sala, mai întâi în linişte, aşa cum se iese dintr-o biserică după slujbă sau dintr-o cameră mortuară după o vizită, femeile strângându-şi rochiile şi ieşind cu capul plecat, bărbaţii conducându-le şi ţinându-le de cot, ferindu-le să se lovească de strapontine. Dar, încetul cu încetul, mişcarea s-a precipitat, şoaptele au devenit exclamaţii şi mulţimea a început să curgă spre ieşiri şi s-a îngrămădit în faţa’ lor ca să sfşească prin a se înghionti între uşi ţipând. Cottard şi Tarrou, care doar se ridicaseră, stăteau singuri în faţa uneia dintre imaginile a ceea ce era viaţa lor de atunci: ciuma pe scenă, sub

înfăţişarea unui actor dezarticulat şi, în sală, tot luxul devenit inutil, sub formă de evan-taiuri uitate şi de dantele atârnând pe roşul fotoliilor.

În timpul primelor zile ale lunii septembrie, Rambert lucrase sârguincios alături de Rieux. El ceruse numai o învoire de-o zi când trebuia să se întâlnească cu Gonzales şi cu cei doi tineri în faţa liceului de băieţi.

În ziua aceea, la amiază, Gonzales şi ziaristul i-au văzut sosind pe cei doi foarte veseli. Ei au spus că n-avuseseră noroc data trecută, dar că se aşteptaseră la asta. În orice caz, nu mai era săptămână lor de garda. Trebuia să aibă răbdare până în săptămână care vine. O vor lua atunci de la cap. Ramoert a spus că ăsta era cuvântul. Gonzales propusese deci o întâlnire pentru lunea viitoare. Dar, de data asta, Rambert va fi instalat la Marcel şi Louis. „O să ne fixăm o întâlnire, tu şi cu mine. Dacă eu nu vin, o să te duci direct la ei. O să-ţi explicăm unde stau”. Dar Marcel sau Louis au spus în clipa aceea că cel mai simplu era să-l conducă pe amic imediat. Dacă nu e pretenţios, se găseşte mâncare pentru toţi patru. Şi în felul ăsta el 6 să-şi dea seama. Gonzales a spus că asta era o idee foarte bună şi au coborât spre port.

Marcel şi Louis locuiau la marginea cartierului Marinei, aproape de porţile care se deschideau spre cornişă. Era o casă mică, spaniolă, cu ziduri groase, cu obloane de lemn vopsite, cu odăi goale şi umbroase. Aveau orez, pe care l-a servit mama tinerilor, 6 bătrână spaniolă zâmbitoare şi plină de riduri. Gonzales s-a mirat, fiindcă orezul lipsea acum în

oraş. „Se poate face rost la porţi”, zise Marcel. Rambert mân ca şi bea, şi Gonzales a spus că era un adevărat prieten, în timp ce ziaristul se gândea numai la săptămâna pe care trebuia s-o mai rabde.

De fapt, a avut de aşteptat două săptămâni, fiindcă numărul zilelor de gardă a fost ridicat la cincisprezece, ca să se reducă efectivul echipelor. Şi, în timpul acestor cincisprezece zile, Rambert a muncit fără să se cruţe, neîntrerupt, oarecum orbeşte, din zori până noaptea.

Se culca târziu şi dormea buştean. Trecerea bruscă de la lipsă de ocupaţie la această muncă istovitoare îl lăsa aproape fără visuri şi fără puteri. Vorbea puţin de evadarea lui apropiată. Un singur rapt de reţinut: la capătul unei săptămâni, el i-a mărturisit doctorului că, pentru întâia oară, în noaptea precedentă, se îmbătase. Ieşind din bar avusese deodată impresia că ganglionii lui se îngroşaseră şi că braţele i se mişcau greu la subsuori. Se gândise că l-a lovit ciuma. Şi singura reacţie pe care a avut-o atunci, şi despre care a convenit cu Rieux că nu era la locul ei, a fost să alerge spre partea de sus a oraşului şi de acolo, de pe un mic loc de unde tot nu dădeai de mare, dar de unde se vedea ceva mai mult cer, el o chemase pe şotia lui cu un strigăt puternic pe deasupra zidurilor oraşului. Întors acasă şi nedescoperind pe corpul lui niciun senin de boală, nu se simţise prea mândru de această criză bruscă. Rieux spune că înţelegea foarte bine că poţi reacţiona aşa: „În orice caz, a spus el, ţi se poate întâmpla s-o doreşti”.

— Domnul Othon mi-a vorbit de dumneata azi-dimi-nceată, a adăugat Rieux deodată, în clipa în care Rambert îl părăsea. M-a întrebat dacă te cunosc: „Sfătuiţi-l, mi-a zis el, să nu frecventeze mediile de contrabandişti. Bate la ochi”.

— Asta ce vrea să însemne?

— Asta vrea să însemne că trebuie să te grăbeşti.

— Mulţumesc, a spus Rambert strângându-i doctorului mâna.

La uşă, s-a întors deodată. Rieux a băgat de seamă că, pentru prima oară de la începutul ciumei, el zâmbea.

— De ce oare nu mă împiedicaţi să plec? Aveţi cum. Rieux a dat din cap cu gestul său obişnuit şi a spus că asta era treaba lui Rambert, că acesta din urmă alesese fericirea şi că el, Rieux, n-avea argumente pe care să i le opună. Se simţea incapabil să judece ce era bine sau ce era rău în această istorie.

— Atunci de ce îmi spuneţi să mă grăbesc, în aceste condiţii?

Rieux a zâmbit la rândul său.

— Poate pentru că doresc şi eu să fac ceva pentru fericire.

A doua zi n-au mai vorbit despre nimic, dar au lucrat împreună. Săptămâna următoare, Rambert se instalase în sfârşit în mica locuinţă

spaniolă. Îi făcuseră un pat în odaia comună. Cum tinerii nu se întorceau la masă şi cum îl rugaseră să iasă cât mai puţin posibil, trăia acolo singur cea mai mare parte a timpului sau făcea conversaţie cu bătrâna mamă. Era o femeie uscată şi activă, îmbrăcată în negru, cu chipul întunecat şi plin de creţuri, şi părul alb şi foarte curat. Tăcută, ea zâmbea numai, cu'total privirea, când se uita la Rambert.

Alteori îl întreba dacă nu-i era frică să nu-i ducă soţiei lui ciuma. El era de acord că riscul acesta exista, dar că, în definitiv, această şansă era minimă, în timp ce rămânând în oraş ei riscau să fie despărţiţi pentru totdeauna.

— E drăguţă? spunea bătrâna zâmbind.

— Foarte drăguţă.

— Frumoasă?

— Cred.

— A, zicea bătrâna, de-aia!

Rambert se gândea. Fără îndoială că pentru asta, dar era imposibil să fie numai pentru asta.

— Nu credeţi în Dumnezeu? a spus bătrâna care se ducea în fiecare dimineaţă la liturghie.

Rambert a recunoscut că nu, iar bătrâna a spus din nou că asta era prin urmare pricina.

— Trebuie s-o revedeţi, aveţi dreptate. Dacă nu, ce v-ar rămâne?

Restul timpului, Rambert se învârtea între cele patru ziduri goale şi văruite, mângâind evantaiele agăţate pe pereţi sau numărând ciucurii care împodobeau faţa de masă. Seara, tinerii se întorceau acasă. Nu vorbeau mult, sau dacă vorbeau o făceau numai ca să spună că nu era încă momentul. După masă, Marcel cânta din chitară şi beau toţi lichior mirosind a anason. Rambert avea aerul di reflectează.

Miercuri, Marcel se întorsese spunând: „S-a hotărât pentru mâine seară la miezul nopţii. Fii gata". Din cei doi oameni cu care păzeau postul, unul era atins de ciumă şi celălalt, care împărţea *de* obicei camera cu primul, era pus sub observaţie. Astfel, timp de două sau trei zile Marcel şi Louis vor fi singuri. În cursul nopţii ei or să aranjeze ultimele amănunte. A doua zi lucrul va fi posibil. Rambert le-a

mulţumit. „Sunteţi fericit?" întrebă bătrâna. El a spus da, dar la altceva se gândea.

A doua zi, sub un cer încărcat, căldura era umedă şi înăbuşitoare. Ştirile despre ciumă erau rele. Bătrâna spaniolă îşi păstra totuşi seninătatea. „Lumea e plină de păcate, spunea ea. Aşa că, ce să-i faci!" Ca şi Marcel şi Louis, Rambert era gol până la brâu. Dar aşa gol cum era, sudoarea îi curgea pe spinare şi pe piept. În p enumbra casei cu obloanele trase asta le dădea o culoare brună şi lucioasă. Rambert se plimba în jurul camerei fără să spună" nimic. Într-un fel neaşteptat, pe la orele patru după-amiaza, el s-a îmbrăcat şi a anunţat că ieşea.

— Fii atent, a spus Marcel, s-a hotărât pentru miezul nopţii. Totul e aranjat.

Rambert s-a dus acasă la doctor. Mama lui Rieux i-a spus lui Rambert că îl poate găsi la spitalul din partea de sus a oraşului. Înaintea postului de pază, aceeaşi mulţime se învârtea mereu în jurul ei însăşi. „Circulaţi", spunea un sergent cu ochii bulbucaţi. Circulau, dar pe ioc. „N-aveţi ce să aşteptaţi", spunea sergentul, căruia sudoarea îi pătrunsese prin haână. Asta era şi părerea lor, dar ei rămâneau totuşi, în ciuda căldurii ucigătoare. Rambert şi-a arătat permisul sergentului care i-a indică biroul lui Tarrou. Uşa dădea în curte. S-a încrucişat cu părintele Paneloux, care ieşea din birou.

Într-o încăpere mică albă şi murdară care mirosea a farmacie şi a cearşaf umed, Tarrou, stând la un birou de lemn negru, cu mânecile cămăşii suflecate, îşi tampona cu o batistă sudoarea care îi curgea pe încheieturile braţelor.

— Tot aici? a spus el.

— Da, aş vrea să vorbesc cu Rieux.

— E în sală. Dar dacă ai putea să te descurci fără el ar fi mai bine.

— E istovit. îl cruţ şi eu cum pot.

Rambert s-a uitat la Tarrou. Acesta slăbise. Oboseala îi tulbura ochii şi trăsăturile feţei. Umerii săi puternici se cocoşaseră. Cineva a

bătut la us a şi un infirmier cu mască albă a intrat. A pus pe biroul lui Tarrou un pachet de fişe şi, cu o voce pe care tifonul o înăbuşea, a spus doar atât: „şase”, apoi a ieşit. Tarrou l-a privit pe ziarist şi i-a arătat fişele pe care le-a desfăcut în evantai.

— Frumoase fişe, ai? Ei bine! nu, sunt morţi. Morţii de peste noapte.

Fruntea i se brăzdase. A strâns la loc pachetul de fişe.

— Singurul lucru care ne rămâne de făcut este contabilitatea.

Tarrou s-a ridicat sprijinindu-se de masă.

— O să pleci curând?

— Astă-seară, la miezul nopţii.

Tarrou a spus că asta îi făcea plăcere şi că Rambert trebuia să aibă grijă de sine.

— Spui asta sincer? Tarrou a dat din umeri:

— La vârsta mea eşti sincer vrând-nevrând. Să minţi e prea obositor.

— Tarrou, a spus ziaristul, aş vrea să-l văd pe doctor. Iartă-mă.

— Ştiu. El e mai uman ca mine. Să mergem.

— Nu e asta, a spus Rambert cu greutate.

Şi s-a oprit. Tarrou l-a privit şi deodată i-a zâmbit.

Au mers pe un culoar îngust ai cărui pereţi erau zugrăviţi în verde-deschis şi unde plutea o lumină1 de acvarium. Înainte de a ajunge la uşa dublă cu geam în spatele căreia se vedea o ciudată mişcare de umbre, Tarrou l-a condus pe Rambert într-o sală foarte mică, ai cărei pereţi erau în întregime acoperiţi cu dulapuri. A deschis unul dintre ele, a tras dintr-un sterilizator două măşti de tifon hidrofil, i-a întins una lui Rambert şi l-a invitat’s şi-o pună. Ziaristul l-a întrebat dacă asta foloseşte la ceva şi Tarrou a răspuns că nu, dar că dă încredere celorlalţi.

Au împins glasvandul. Era o sală imensă, cu ferestrele ermetic închise, în ciuda anotimpului. În partea de sus a pereţilor bâzâiau aparate care împrospătau aerul şi elicele lor curbe răscoleau aerul lăptos şi supraîncălzit pe deasupra a doua rânduri de paturi cenuşii. Din toate părţile se ridicau gemete înăbuşite sau subţiri care se

amestecau într-un vaier monoton. Oamenii îmbrăcaţi în alb se mişcau cu încetineală în lumina crudă care se revărsa pe ferestrele largi şi înalte prevăzute cu gratii. Rambert s-a simţit prost în căldura cumplită a acestei săli şi l-a recunoscut cu greu pe Rieux când l-a văzut aplecat deasupra unui corp care gemea. Doctorul făcea incizia ganglionilor unui bolnav pe care două infirmiere, din două părţi ale patului, îl ţineau răstignit. Când s-a ridicat, doctorul apus instrumentele pe platoul pe care un ajutor i-l întinsese şi a rămas o clipă nemişcat uitându-se la omul pe care tocmai îl pansau.

— Ce mai e nou? i-a spus el lui Tarrou care se apropia.

— Paneloux acceptă să-l înlocuiască pe Rambert la casa-carantină. Ne-a mai ajutat el mult şi până acum. Rămâne ca echipa a treia de teren să se regrupeze fără Rambert.

Rieux aprobă din cap.

— Castel a terminat primele preparate. Propune o încercare.

— A! a spus Rieux, asta e bine.

— În sfârşit, e aici Rambert.

Rieux s-a întors. Pe deasupra măştii ochii i s-au micşorat zărindu-l pe gazetar.

— Ce faci dumneata aici? spune el. Ar trebui să fii în altă parte.

Tarrou a spus că plecarea e în seara asta pe la miezul nopţii şi Rambert adăugă: „În principiu”.

De fiecare dată când unul din ei vorbea, masca hidrofilă se umfla şi se umezea în dreptul gurii. Asta dădea conversaţiei ceva’ ireal, ca un dialog între statui.

— Aş vrea să vă vorbesc, a spus Rambert.

— O să ieşim împreună, dacă vrei. Aşteaptă-mă în biroul lui Tarrou!

Puţin după aceea Rambert şi Rieux se instalau pe banca din spate a maşinii doctorului. Tarrou conducea.

— Nu se mai găseşte benzină, a spus acesta demarând. Mâine mergem pe jos.

— Doctore, spune Rambert, nu plec şi vreau să rămân cu dumneavoastră.

Tarrou nu s-a clintit. Continua să conducă. Rieux părea incapabil să se smulgă din oboseala lui.

— Şi ea? spune el cu o voce înăbuşită.

Rambert spune că s-a mai gândit, că el continua să creadă ceea ce credea, dar dacă ar pleca, i-ar fi ruşine. Asta l-ar stingheri în iubirea lui pentru aceea pe care o lăsase. Dar Rieux s-a îndreptat şi a spus cu o voce fermă ca asta e o tâmpenie şi că nu e o ruşine să preferi fericirea.

— Da, spune Rambert, dar poate să-ţi fie ruşine să fii fericit singur.

Tarrou, care tăcuse până atunci, fără să se întoarcă spre ei, spune că dacă Rambert voia să împărtăşească nenorocirea oamenilor, n-o să mai aibă niciodată timp pentru fericire. Trebuia să aleagă.

— Nu e asta, spune Rambert. Am crezut totdeauna că sunt străin de acest oraş şi că n-am nicio legătură cu dumneavoastră. Dar acum când am văzut ce-am văzut, ştiu că sunt de aici, indiferent dacă vreau sau nu. Povestea asta ne priveşte pe toţi.

Nimeni nu răspunde şi Rambert pare să-şi piardă răbdarea.

— O ştiţi de altfel foarte bine. Altfel ce căutaţi în acest spital? Prin urmare, dumneavoastră aţi ales şi aţi” renunţat la fericire?

Tarrou şi Rieux tot nu răspunseseră. Tăcerea a durat multă vreme, până s-au apropiat de casa doctorului. Şi din nou Rambert a pus întrebarea sa din urmă, cu şi mai mare tărie. Şi, singur, Rieux s-a întors spre el. S-a ridicat făcând un efort:

— Iartă-mă, Rambert, spune el, dar nu ştiu. Rămâi cu noi din moment ce o doreşti.

O deviere bruscă a maşinii l-a făcut să tacă. Apoi reia uitându-se drept înaintea lui:

— Nimic pe lume nu merită să te facă să renunţi la ceea ce iubeşti. Şi totuşi am renunţat şi eu, fără să ştiu pentru ce.

S-a lăsat iar încet pe perna sa.

— E un fapt, atâta tot, spune el cu oboseală. Să-l înregistrăm şi să tragem consecinţele.

— Ce consecinţe? întreabă Rambert.

— A, spune Rieux, nu se poate în acelaşi timp să vindeci şi să ştii. Deci să vindecăm cât mai repede posibil. E lucrul cel mai grabnic.

La miezul nopţii, Tarrou şi Rieux îi făceau lui Rambert planul cartierului pe care îl însărcinau să-l cerceteze, când Tarrou s-a uitat la ceas. Ridicând fruntea a întâlnit privirea lui Rambert.

— I-aţi prevenit? Ziaristul şi-a ferit privirea.

— Trimisesem un bilet, spune el cu trudă, înainte de a veni să vă văd.

Serul lui Castel a fost încercat în ultimele zile ale lui octombrie. Practic, acest ser era ultima speranţă a lui Rieux. În cazul unui nou eşec, doctorul era convins că oraşul va cădea pradă capriciilor maladiei, fie că epidemia şi-ar prelungi încă acţiunea timp de luni întregi, fie că s-ar hotărî să se oprească fărăpricină.

Chiar în ajunul zilei în care Castel venise să-l viziteze pe Rieux, fiul domnului Othon se îmbolnăvise şi toată familia fusese nevoită să intre în carantină. Mama, care ieşise cu puţin înainte, s-a văzut deci izolată pentru a doua oară. Respectând instrucţiunile, judecătorul l-a chemat pe doctorul

Rieux îndată ce a recunoscut pe corpul copilului semnele bolii. Când Rieux a sosit, tatăl şi mama stăteau în picioare la marginea patului. Fetiţa fusese îndepărtată. Copilul era în perioada de toropire şi s-a lăsat examinat fără să se plângă. Când doctorul a ridicat fruntea, a întâlnit privirea judecătorului şi în spatele lui faţa palidă a mamei care îşi pusese o batistă la gură şi urmărea gesturile doctorului cu ochii larg deschişi.

— Asta e, nu-i aşa? a spus judecătorul cu un glas rece.

— Da, a răspuns*Rieux, privind din nou copilul.

Ochii mamei s-au mărit, dar continua să nu zică nimic. Judecătorul tăcea şi el, apoi a spus, pe un ton mai coborât:

— Ei, bine, doctore, trebuie să facem ceea ce e prescris. Rieux se ferea s-o privească pe mamă, care îşi ţinea mereu batista la gură.

— Are să meargă repede, a spus el şovăind, dacă aş putea să telefonez.

Domnul Othon spune că o să-i arate unde e telefonul. Dar doctorul s-a întors spre femeie:

— Sunt dezolat. Trebuie să pregătiţi câteva lucruri. Ştiţi despre ce e vorba.

Doamna Othon părea încremenită. Se uita în pământ.

— Da, a spus ea dând din cap, asta o să şi fac.

Înainte de a-i părăsi, Rieux nu s-a putut ampiedica să nu-i întrebe dacă n-au nevoie de ceva. Femeia îl privea mereu în tăcere. Dar judecătorul şi-a ferit de astă dată privirea.

— Nu, a spus el, apoi a înghiţit, dar salvaţi-mi copilul.

Carantina, care la început nu era decât o simplă formalitate, fusese organizată de Rieux şi Rambert într-un mod foarte strict. În special ei ceruseră ca membrii aceleiaşi familii să fie totdeauna izolaţi unii de alţii. Dacă unul din membrii familiei fusese contaminat fără s-o ştie, nu trebuiau înmulţite ocaziile favorabile maladiei. Rieux a explicat aceste considerente judecătorului, care le găsise bune. Cu toate acestea, soţia lui şi el s-au privit în aşa fel, încât doctorul a simţit până unde această despărţire îi lăsa descumpăniţi. „Doamna Othon şi fetiţa ei au putut fi trimise la hotelul de carantină condus de Rambert. Dar pentru judecătorul de instrucţie nu mai era loc decât în tabăra de izolare pe care prefectura tocmai o organiza pe stadionul municipal cu ajutorul corturilor împrumutate de serviciul drumurilor publice. Rieux s-a scuzat, dar domnul Othon a spus că exista o regulă pentru toată lumea şi că era drept să i se supună.

Cât despre copil, el a fost transportat la spitalul auxiliar într-o veche sală de clasă în care fuseseră instalate zece paturi. Cam după douăzeci de ceasuri, Rieux a considerat disperat cazul său. Micul trup se lăsa devorat de infecţie fără nicio reacţie. Foarte mici ganglioni durerosi, dar arna formaţi, blocau articulaţiile membrelor sale fragile. Era dinainte învins. De aceea a avut Rieux ideea să încerce pe el serul lui Castel. În aceeaşi seară, după masă, i-a făcut lunga inoculare, fără să obţină însă o singură reacţie din partea copilului. A doua zi în zori toţi

s-au adunat fa jurul băiatului ca să-şi dea seama cum decurgea această experienţă hotărîtoare.

Copilul, ieşit din toropeala sa, se răsucea convulsiv în cearşafuri. Doctorul, Castel şi Tarrou stăteau lângă el de la orele patru dimineaţa, urmărind pas cu pas progresele sau stagnările bolii. La capătul patului se vedea, puţin curbată, silueta masivă a lui Tarrou. La picioarele patului, lângă Rieux, care sta în picioare, Castei citea o veche lucrare, arătând, după toate aparenţele, liniştit. Încetul cu încetul, pe măsură ce se lumina în vechea sală” de şcoală, soseau şi ceilalţi. Paneloux mai întâi, care şi-a găsit loc în partea cealaltă a patului, opusă lui Tarrou şi s-a sprijinit de perete. O expresie dureroasă se citea pe chipul său şi oboseala tuturor acestor zile în care se expusese direct primejdiei săpase riduripe fruntea sa congestionată. A venit apoi Joseph Grand. Era ora şapte şi funcţionarul s-a scuzat că era cu sufletul la gură. N-avea să rămână decât o clipă, poate acum se ştia ceva precis. Fără să scoată un cuvânt, Rieux i-a arătat copilul care, cu ochii închişi şi cu chipul descompus, cu dinţii strânşi la limita puterilor, cu’ trupul nemişcat, îşi întorcea mereu capul la dreapta şi la stânga pe sulul de pernă fără cearşaf. Când în sfârşit se făcuse destulă lumină, pentru ca în fundul sălii, pe tabfa şcolărească rămasă acolo, să se poată distinge urmele unor vechi formule algebrice, a sosit Rambert. El s-a rezemat cu spatele de patul vecin şi a scoas un pachet de ţigări. Dar după ce a văzut copilul, a Băgat la loc pachetul în buzunar.

Castel, tot pe scaun, se uita la Rieux pe deasupra ochelarilor.

— Aveţi ştiri despre tată?

— Nu, spune Rieux, este în tabăra de izolare. Doctorul strângea cu putere bara patului în care gemea copilul. Nu părăsea din priviri micul bolnav care s-a înţepenit brusc şi, cu dinţii strânşi, s-a ridicat puţin din mijloc, tadepărtându-şi încet braţele şi picioarele. Dinspre micul

corp, gol sub cuvertura militară, urca un miros de lână şi de sudoare acră. Copilul s-a destins apoi încetul cu încetul, şi-a readus

brațele și picioarele spre centrul patului și, mereu orb și mut, părea să respire mai iute. Rieux a întâlnit privirea lui i arrou, care a întors capul.

Mai văzuseră copii murind, de vreme ce teroarea de luni de zile nu alegea, dar niciodată nu urmăriseră suferința lor minut cu minut, cum o făceau de azi-dimineață. Și, bineînțeles, chinul pe care îl îndurau acești nevinovați nu încetase niciodată să li se pară ceea ce era în realitate, adică un lucru scandalos. Dar până atunci, cel puțin, ei se scandalizau oarecum la un mod abstract, pentru că ei nu priviseră niciodată în față, atât de îndelungat, agonia unui nevinovat.

Ca și cum ar fi fost mușcat de pântec, copilul tocmai se încovoia din nou cu un geamăt subțire. A rămas astfel ghemuit timp de clipe lungi, zgâlțâit de frisoane și de tremurături convulsive ca și când plăpândele lui mădulare se încovoiau sub vântul furios al ciumei și pârâiau sub suflul repetat al febrei. După ce vârtejul trecuse se destinse puțin, febra părea să se retragă și să-l părăsească cu răsuflarea tăiată pe un țărm umed și otrăvit unde odihna semăna acum cu moartea. Când valul arzător l-a atins din nou pentru a treia oară și l-a crispat puțin, copilul s-a chircit, s-a retras în fundul patului, cuprins de spaima flăcării care îl ardea și își agita înnebunit capul azvârhnd pătura. Lacrimi mari, țâșnind de sub pleoapele inflamate, au început să curgă pe chipul său plumburiu, și, la capătul crizei, epuizat, crispându-și picioarele osoase și fratele a căror carne se topise în patruzeci și opt de ore, copilul a luat în patul pustiit o poză de crucificat grotescă.

Tarrou s-a aplecat asupra lui și, cu mâna sa grea, șterse micul chip udat de lacrimi și de sudoare. De la un timp, Castel își închisese cartea și se uita la bolnav. A început o frază, dar ca să poată s-o termine a fost obligat să tușească, pentru că vocea sa a detunat brusc:

— N-a avut o diminuare de dimineață, nu-i așa, doctore? Rieux a spus că nu, dar copilul rezistă de mai mult timp decât e normal. Paneloux, care se rezema ca prăbușit de zid, a spus atunci cu glas înăbușit:

— Dacă trebuie să moară, atunci va fi suferit prea mult.

Rieux s-a întors brusc spre el și a deschis gura să vorbească, dar

a tăcut, a făcut un efort vizibil să se stăpânească şi a revenit cu privirea asupra copilului.

În sală lumina creştea. În celelalte cinci paturi, forme de corpuri se mişcau şi gemeau, dar cu o discreţie care părea convenită. Singurul care striga, la celălalt capăt al sălii, scotea la intervale regulate mici exclamaţii care păreau să exprime mai degrabă uimire decât durere. Se părea că, nici pentru bolnavi, nu mai era spaima de la început. Era, acum, un soi de consimţire în felul lor de a suporta boala. Singur copilul se zbătea din toate puterile. Rieux, care din timp în timp îi lua pulsul, fără necesitate de altfel şi mai degrabă ca să iasă din nemişcarea neputincioasă în care se afla, simţea, închizând ochii, cum agitaţia aceasta se amesteca cu tumultul propriului său sânge. Ei se confunda atunci cu copilul condamnat la supliciu şi încerca să-l susţină cu toată puterea sa încă nealterată. Dar) un minut reunite, pulsaţiile inimilor lor se dezacordau iarăşi, copilul îi scăpa şi efortul lui se prăbuşea în vid. El dădea atunci drumul încheieturii subţiri a mâinii copilului şi se întorcea la locul lui.

De-a lungul pereţilor văruiţi lumina trecea de la trandafiriu la galben. O dimineaţă călduroasă începea să se facă simţită în spatele geamurilor. Grand abia a fost auzit când a plecat, spunând că o să revină. Toţi aşteptau. Copilul, cu ochii mereu închişi, părea că s-a liniştit puţin. Mâinile, devenite gheare, râcâiau încet marginile patului. Au urcat apoi, au zgâriat pătura aproape de genunchi şi, deodată, copilul şi-a îndoit picioarele, şi-a vârât genunchii în burtă şi a rămas nemişcat. Şi-a deschis atunci ochii pentru întâia oară şi s-a uitat la Rieux care stătea în faţa lui. În scobiturile feţei fui, împietrită acum ca într-un păm în ars, gura i s-a deschis şi aproape imediat a scos din ea un strigăt continuu pe care respiraţia abia îl nuanţa şi care a umplut deodată sala de un protest monoton, discordant şi atât de puţin omenesc, că părea să vină de la toţi oamenii în acelaşi timp. Rieux a strâns din dinţi şi Tarrou s-a întors cu spatele. Rambert s-a apropiat de pat, lângă Castel, care a închis cartea rămasă deschisă pe genunchi. Paneloux s-a uită la această gură de copil, pângărită de boală, plină de acest ţipăt al tuturor vârstelor. Şi s-a lăsat să lunece în genunchi, şi toţi

cei de acolo au găsit firesc să-l audă zicând cu o voce puţin înăbuşită, dar distinctă, în mijlocul plânsetului fără nume care nu contenea: „Doamne, scapă acest copil”.

Dar copilul continua să strige şi, jur-împrejurul lui, bolnavii se agitau. Cel ale cărui exclamaţii nu încetaseră, de la celălalt capăt al încăperii, şi-a înteţit ritmul vaietului până ce a scos şi el un ţipăt asemănător, în timp ce ceilalţi gemeau din ce în ce mai tare. Un val de hohote de plâns s-a revărsat

În sală, acoperind ruga lui Paneloux, iar Rieux, agăţat de bara patului, a închis ochii, ameţit de oboseală şi de dezgust.

Când i-a redeschis din nou, a dat cu ochii, alături de el, de Tarrou.

— Trebuie să plec de-aici, a spus Rieux. Nu pot să-i mai suport.

Dar, deodată, ceilalţi bolnavi au tăcut. Doctorul şi-a dat seama că strigătul. copilului slăbise, că mai slăbea încă şi că se oprise chiar. împrejurul lui, vaietele reîncepeau, dar înăbuşit ca un ecou îndepărtat al acestei lupte care tocmai se sfârşise. Căci se sfârşise. Castel trecuse de cealaltă parte a patului şi spusese că s-a terminat. Cu gura deschisă, dar mută, cu urme de lacrimi pe obraz, copilul se odihnea în mijlocul păturilor în dezordine devenit deodată mai mic. Paneloux s-a apropiat de pat şi a făcut gestul binecuvântării. Apoi şi-a adunat poalele şi a ieşit prin coridorul principal.

— Va trebui să luăm totul de la început? l-a întrebat Tarrou pe Castel.

Bătrânul doctor a dat din cap.

— Poate, spune el cu un surâs crispat. La urma urmei a rezistat destul de mult.

Dar Rieux părăsea acum sala cu un pas atât de grăbit şi cu un astfel de aer, încât, atunci când trecu pe lângă Paneloux, acesta a întins mâna să-l reţină.

— Doctore, i-a spus el!

Rieux s-a întors fără să se oprească şi i-a zvârlit cu violenţă:

— Cel puţin ăsta era nevinovat, o ştiţi bine!

Apoi s-a întors şi, trecând prin uşile sălii înaintea lui Paneloux, a ajuns în curtea şcolii. S-a aşezat pe o bancă între nişte mici arbori prăfuiţi şi şi-a şters sudoarea care îi curgea în ochi. îi venea să urle ca să desfacă în sfârşit nodul violent care îi strângea inima. Căldura cădea încet printre ramurile ficuşilor. Cerul albastru al dimineţii se acoperea repede de o albeaţă care făcea aerul mai înăbuşitor. Rieux s-a lăsat să cadă pe o bancă. Contempla ramurile, cerul, regăsindu-şi încetul cu încetul oboseala.

— De ce mi-aţi vorbit cu atâta mânie? a spus o voce în spatele lui. Spectacolul era şi pentru mine insuportabil.

Rieux s-a întors spre Paneloux:

— E adevărat, spune el. Iertati-mă. Dar oboseala te scoate din minţi. Şi sunt ore întregi *n* acest oraş în care nu mai simt decât revoltă.

— Înţeleg, murmură Paneloux. E revoltător pentru că asta întrece puterile noastre. Dar poate că trebuie să iubim ceea ce nu putem să înţelegem.

Rieux s-a îndreptat dintr-odată. S-a uitat la Paneloux cu toată puterea şi pasiunea de care era în stare şi a dat din cap.

— Nu, părinte, spune el. Am altă părere despre iubire. Şi voi refuza până la moarte să iubesc această creaţiune în care copiii sunt torturaţi.

Pe faţa lui Paneloux a trecut o umbră răvăşită.

— A! Doctore, face el cu tristeţe, acum am înţeles ce înseamnă harul.

Dar Rieux se lăsase din nou pe bancă. Din adâncul oboselii care îl cuprinsese iarăşi, a răspuns cu mai multă blândeţe:

— Eu nu-l am, ştiu. Dar nu vreau să discut asta cu dumneavoastră. Lucrăm împreună pentru ceva care ne reuneşte dincolo de blesteme şi rugăciuni. Numai asta e important.

Paneloux s-a aşeză lângă Rieux. Părea şi el emoţionat.

— Da, a spus el, da, dumneavoastră de asemenea acţionaţi pentru mântuirea omului.

Rieux a încercat să zâmbească.

— Mântuirea omului e un cuvânt prea mare pentru mine. Nu merg atât de departe. Ceea ce mă interesează, este sănătatea lui înainte de toate.

Paneloux şovăia.

— Doctore, spune el.

Dar s-a oprit. Pe fruntea lui, începuseră să curgă şiroaie de sudoare. A murmurat: „la revedere” şi ochii săi străluceau când s-a ridicat. Era gata să plece când Rieux, care căzuse pe gânduri, s-a ridicat şi a făcut un pas spre el.

— Încă o dată, iertaţi-mă”, a spus el. Această ieşire n-o să se mai repete.

Paneloux i-a întins mâna şi i-a spus cu tristeţe:

— Şi totuşi nu v-am convins.

— Ce importanţă are? spune Rieux. Ce urăsc eu este moartea şi durerea, ştiţi bine. Şi vrând, nevrând, le suferim şi luptăm împreună contra lor.

Rieux reţinea mâna preotului.

— Vedeţi, spune el ocolindu-i privirea, nici măcar Dumnezeu nu poate acum să ne mai despartă.

De când intrase în formaţiile sanitare, Paneloux nu părăsise spitalele şi locurile unde ciuma putea fi întâlnită. El își alesese, printre salvatori, locul care i se părea de datoria

lui să fie al său, adică cel dintâi. Spectacolele morţii nu i-au lipsit. Şi cu toate că în principiu era protejat de vaccin, grija de propria lui moarte nu-i rămăsese mai puţin străină. În aparenţă îşi păstrase totdeauna calmul. Dar începând din ziua aceasta, în care văzuse îndeaproape un copil murind, el părea schimbat. O tensiune în creştere se citea pe chipul său. Şi în ziua în care, zâmbind, el îi spusese lui Rieux că pregătea un scurt tratat cu subiectul: „Poate un preot să consulte un medic?” doctorul a avut impresia că era vorba de ceva mult mai serios decât părea s-o spună Paneloux. Cum doctorul şi-a exprimat dorinţa să cunoască această lucrare, Paneloux l-a anunţat că avea să ţină o

predică după liturghia pentru bărbaţi şi că îşi va expune, cu această ocazie, cel puţin câteva din punctele sale de vedere.

— Aş vrea să veniţi, domnule doctor, subiectul o să vă intereseze.

Părintele şi-a ţinut a doua sa predică într-o o zi cu vânt puternic. La cfrept vorbind, rândurile asistenţei erau mai rare decât la prima predică. Acest gen de spectacol nu mai prezenta atracţia noutăţii pentru concetăţenii noştri. În împrejurările grele prin care trecea oraşul însuşi, cuvântul „noutate" îşi pierduse sensul. De altfel, bea mai mare parte a oamenilor, atunci când nu fugeau cu totul de îndatoririle lor religioase sau când nu le făceau să coincidă cu o viaţă personală profund imorală, înlocuiau practicile obişnuite prin superstiţii lipsite de sens. Purtau mai bucuroşi medalii protectoare sau amulete ale Sfântului Roch, decât să se ducă la liturghie.

Putem da aici ca exemplu lipsa de moderaţie cu care concetăţenii noştri făceau uz de profeţii. În primăvară, într-adevăr, aseptaseră de la un moment la altul sfârşitul molimei şi nimeni nu se gândise să ceară altuia precizări asupra duratei epidemiei, dat fiind că toată lumea era convinsă că n-o să dureze. Dar pe măsură ce zilele treceau, începuseră să se teamă că această nenorocire chiar n-o mai să aibă sfârşit şi, odată cu asta, încetarea epidemiei devenise obiectul tuturor speranţelor. Se răspândeau astfel din om în om diverse profeţii care se datorau unor magi sau unor sfinţi ai Bisericii catolice. Unii tipografi din oraş văzuseră foarte repede folosul pe care îl puteau trage de pe urma acestei noi mode şi difuzaseră în numeroase exemplare textele care circulau. Dându-şi

Numită astfel deoarece femeile arabe convertite nu erau admise (n.t.).

seama că publicul era stăpânit de o curiozitate nesăţioasă, ei întreprinseră cercetări în bibliotecile municipale asupra tuturor mărturiilor de acest gen pe care istoria anecdotica le putea aduce şi le răspândiseră în oraş. Când istoria însăşi a fost epuizată de profeţii, ele au fost comandate ziariştilor, care, cel puţin asupra acestui punct, s-au arătat la fel de competenţi ca şi confraţii lor din veacurile trecute.

Unele din aceste profeţii apăreau în ziare chiar în foileton şi nu erau citite cu mai puţină lăcomie decât povestirile sentimentale pe care le puteai găsi în locul lor în timpuri normale. Unele din aceste previziuni se sprijineau pe calcule bizare în care interveneau cifrele anului, numărul morţilor şi socoteala lunilor petrecute sub regimul ciumei. Altele stabileau comparaţii cu marile ciume ale istoriei, scoţând la iveală asemănări (pe care profeţiile le numeau constante) şi, pe bază de calcule nu mai puţin bizare, pretindeau că trag din ele învăţăminte cu privire la încercarea prezentă. Dar cele mai apreciate de public erau, fără discuţie, acelea care, într-un limbaj apocaliptic, anunţau serii de evenimente dintre care fiecare putea fi acela prin care trecea oraşul şi a căror complexitate lăsa liberă orice interpretare. Nostradamus şi Sfânta Odile au fost astfel consultaţi zilnic cânt mai fructuos. Ceea ce, de altfel, rămânea comun tuturor profeţiilor, era faptul că în cele din urmă erau liniştitoare. Numai ciuma nu era.

Aceste superstiţii le ţineau deci concetăţenilor noştri loc de religie şi iată de ce predica lui Paneloux avuse loc într-o biserică plină numai pe trei sferturi. În seara predicii, când a sosit Rieux, vântul care se strecura în fuioare de aer prin uşile cu resort de la intrare, circula liber printre auditori. Şi într-o biserică friguroasă şi tăcută, în mijlocul unei asistenţe compuse exclusiv din bărbaţi, el s-a aşezat şi l-a văzut pe preot urcând la amvon. Acesta din urmh a vorbit pe un ton mai blând şi mai chibzuit decât prima oară şi, în mai multe rânduri, cei de faţă au observat o oarecare şovăire în alocuţiunea lui. Şi încă un lucru curios, nu mai spunea „voi”, ci „noi”.

Totuşi, vocea sa s-a îmbărbătat încetul cu încetul. El a început prin a reaminti că de luni de zile ciuma era printre noi şi că acum, când o cunoaştem mai bine după ce am văzut-o de atâtea ori aşezându-se la masa noastră sau la căpătâiul celor care-i iubeam, mergând alături de noi şi aşteptând sosirea noastră la locul unde muncim, acum, deci, puteam să înţelegem poate mai bine ceea ce ne spunea ea fără încetare şi

ceea ce, prea surprinşi la început, este posibil să nu fi ascultat bine. Ceea ce părintele Paneloux mai predicase în acelaşi loc rămânea adevărat – sau cel puţin asta era convingerea lui. Dar mai era posibil, aşa cum ni se întâmplă tuturor, şi se bătea cu pumnii în piept, el gândise şi ne spusese acel lucru fără dragoste creştinească. Ceea ce rămânea totuşi adevărat era că din orice lucru e totdeauna ceva de reţinut. Pentru un creştin chiar şi cea mai crudă încercare este în folosul lui. Şi ceea ce acest creştin, în speţă, trebuia să caute, era tocmai folosul său şi în ce consta acest folos, şi cum putea fi găsit.

În acest moment, în jurul lui Rieux, oamenii începuseră parcă să-şi caute mai bine locul în bănci şi să se aşeze pe cât puteau mai confortabil. Una din uşile capitonate de la intrare zdrăngăni uşor. Cineva s-a sculat s-o ţină. Şi Rieux, distras de această mişcare, abia l-a auzit pe Paneloux care îşi relua predica. El spunea cam aşa, că nu trebuie să încerci să-ţi explici spectacolul ciumei, ci să încerci să înveţi din el ce se poate învăţa. Rieux a înţeles destul de confuz că, după părerea părintelui, nu era nimic de explicat. Interesul său s-a fixat când Paneloux a spus apăsat că existau lucruri care puteau fi explicate cu privire la Dumnezeu şi altele care nu puteau fi. Există, desigur, binele şi răul, şi în general îţi explici cu uşurinţă ceea ce le desparte. Dar în sânul răului, greutatea de a-l explica abia începea. Există de exemplu răul aparent necesar, şi răul aparent inutil. Există *don* Juan în infern şi moartea unui copil. Căci dacă e drept ca libertinul să fie fulgerat, este de neînţeles suferinţa copilului. Şi, într-adevăr, nu e nimic mai important pe pământ decât suferinţa unui copil şi oroarea pe care această suferinţă o aduce cu ea şi raţiunile pe care trebuie să i le găseşti. În viaţă, Dumnezeu ne uşura totul şi până acum a fi fost credincios nu era niciun merit. Acum, dimpotrivă, Dumnezeu ne punea la zid. Eram astfel sub zidurile groase ale ciumei şi tocmai sub umbra lor ucigătoare trebuia să găsim folosul nostru. Părintele Paneloux refuza chiar să-şi acorde avantajele uşoare care i-ar fi permis să sară peste zid. I-ar fi fost uşor să spună că eternitatea marilor bucurii care îl aşteptau pe copil puteau să-i compenseze suferinţa, dar, într-adevăr, nu ştia nimic despre asta. Cine putea să afirme, realmente, că

eternitatea unei bucurii putea să compenseze o clipă a durerii umane? Acela n-ar fi, desigur, un creştin, al cărui învăţător a cunoscut durerea în carnea şi în sufletul lui. Nu, părintele va rămâne la picioarele zidului, credincios acestei răstigniri al cărei simbol este crucea, faţă în faţă cu suferinţa unui copil. Şi el va spune fără teamă celor care îl ascultau în ziua aceea: „Fraţi creştini, a sosit clipa. Trebuie să crezi totul sau să negi totul. Şi cine oare, dintre voi, ar îndrăzni să nege totul?"

Rieux abia a avut timp să-şi dea seama că părintele era pe marginea ereziei, când acesta a reluat firul, cu putere, ca să afirme că acest ordin categoric, aceasta pură cerinţă, era folosul creştinului. Era de asemenea virtutea lui. Părintele ştia că ceea ce era excesiv în virtutea despre care avea să vorbească o să şocheze multe spirite obişnuite cu o morală mai indulgentă şi mai clasică. Dar religia din timpul ciumei nu putea fi religia din toate zilele şi dacă Dumnezeu putea să admită şi să dorească chiar ca sufletul să se afle în tihnă şi să se bucure în timpurile de fericire, El îl voia excesiv în excesele nenorocirii. Dumnezeu făcea astăzi făpturilor sale favoarea de a le cufunda într-o asemenea nenorocire, încât ele trebuiau să regăsească şi să-şi asume cea mai mare dintre virtuţi, care consta în Totul sau Nimic.

Un autor profan, din secolul trecut, pretinsese că dă la iveală secretul Bisericii afirmând că nu există Purgatoriu. El subînţelegea prin asta că nu existau jumătăţi de măsură, că nu exista decât Paradisul şi Infernul şi că nu puteai fi decât mântuit sau osândit după cum ai făcut alegerea. Asta era, după părerea lui Paneloux, o erezie care nu se putea naşte decât în sufletul unui libertin. Căci există un Purgatoriu. D-ar existau, fără îndoială, vremuri când nu prea trebuia sperat în acest Purgatoriu, vremuri când nu se putea vorbi de păcate uşoare. Orice păcat era mortal şi orice indiferenţă criminală. Era totul sau nu era nimic.

Paneloux s-a oprit şi Rieux a auzit mai bine, în acest moment, pe sub uşi, vaietele vântului care afară păreau să se înteţească. Părintele spunea în aceeaşi clipă că virtutea acceptării totale despre care se vorbea râu putea fi înţeleasă în sensul restrâns care i se dădea de

obicei, că nu era vorba de banala resemnare, nici măcar de dificila umilinţă. Era vorba de umilire, dar de o umilire la care umilitul consimţea. Desigur, suferinţa unui copil era umilitoare pentru minte şi inimă. Dar tocmai de aceea trebuia să intri în ea. Tocmai de aceea, şi Paneloux asigura auditoriul că ceea ce avea să spună nu era uşor de spus, trebuia s-o vrei, fiindcă Dumnezeu o voia. Numai astfel creştinul nu cruţa nimic şi, cu toate ieşirile închise, mergea spre adâncul alegerii esenţiale. El va alege să creadă în tot ca să nu fie silit a nega tot. Şi precum bietele femei care, în biserici, în acest moment, aflând că ganglionii care se inflamează sunt calea firească prin care trupul îşi

aruncă infecţia, ar zice: „Doamne, dă-i trupului meu boala”, tot aşa şi creştinul va şti să se lase în voia divinităţii, chiar neînţeleasă. Nu se poate spune: „Asta înţeleg; dar asta e inacceptabil”, trebuie să ne aruncăm în inima acestui inacceptabil care ne este oferit tocmai pentru ca să alegem. Suferinţa copiilor este pâinea noastră amară, dar fără această pâine sufletul nostru ar pieri de foame spirituală.

Aici zgomotele şi mişcările înăbuşite care însoţeau în general pauzele părintelui Paneloux începeau să se facă auzite când, fără veste, predicatorul a reluat, cu putere, având aerul de a întreba în locul auditorilor săi, care e, la urma urmelor, comportarea necesară. îi era teamă că se va rosti cuvântul înfricoşător numit fatalism. Ei bine, n-o să dea îndărăt înaintea termenului, dacă i se va permite numai să adauge la el adjectivul „activ”. Desigur, şi încă o dată, nu trebuie să-i imităm pe creştinii din Abisinia despre care el vorbise. Nu trebuia nici să ne gândim să ne asemănăm cu ciumaţii persani care îşi zvârleau zdrenţele asupra pichetelor sanitare creştine, iri-vocând cu glas tare cerul pentru a-l ruga să-i lovească cu ciuma pe aceşti necredincioşi care voiau să combată răul trimis de Dumnezeu. Şi nici, dimpotrivă, să fie imitaţi călugării din Cairo care, în timpul epidemiilor din secolul trecut, dădeau împărtăşania ţinând azima cu un cleşte spre a evita contactul cu gurile umede şi calde în care putea să zacă microbul. Ciumaţii persani şi călugării păcătuiau în mod egal. Căci pentru cei

dintâi, suferinţa unui copil nu valora nimic, şi pentru cei din urmă, dimpotrivă, teama foarte omenească de suferinţă năpădise totul. În ambele cazuri problema era ocolită. Toţi rămâneau surzi la glasul lui Dumnezeu. Dar existau alte exemple pe care Paneloux voia să le reamintească. Dacă ne luăm după cronicarul marii ciume din Marsilia, dintre cei optzeci şi unu de călugări ai mănăstirii din Mercy, numai patru supravieţuiseră febrei. Şi din aceşti patru, trei fugiseră. Astfel vorbeau cronicarii şi nu era meseria lor să spună mai mult. Dar citind acestea, toate gândurile părintelui Paneloux se îndreptau spre acel care rămăsese singur în pofida celor şaptezeci şi şapte de cadavre şi mai ales în pofida exemplului celor trei fraţi ai săi. Şi părintele, lovind cu pumnul marginea amvonului, a strigat: „Fraţii mei, trebuie să fim acela care rămâne!"

Nu era vorba de a renunţa la precauţii, la ordinea inteligentă pe care o societate o introduce în dezordinea unui flagel. Nu trebuiau ascultaţi acei moralişti care spun că trebuie să îngenunchem şi să abandonăm totul. Trebuie doar să începem să înaintăm în beznă, puţin orbeşte şi să încercăm să facem binele. Cât despre rest, trebuie să stăm locului şi să ne lăsăm în seama lui Dumnezeu, chiar în ce priveşte moartea copiilor, şi fără să căutăm o scăpare personală.

Aici, părintele Paneloux a evocat marea figură a episcopului Belzunce, în timpul ciumei din Marsilia. El a reamintit că spre sfârşitul epidemiei, episcopul, după ce făcuse tot ceea ce trebuia să facă, crezând că nu mai există niciun remediu, s-a încuiat cu provizii în casa lui pe care a înconjurat-o cu ziduri; că locuitorii, al căror idol era, printr-o răsturnare a sentimentelor, aşa cum se întâmplă în excesele suferinţei, s-au supărat pe el, i-au înconjurat casa de cadavre ca să-l contamineze şi au zvârlit chiar trupuri peste ziduri, ca să fie mai siguri c-o să piară. Astfel, episcopul, într-o slăbiciune de ultimă clipă, crezuse că se poate izola în mijlocul unei lumi a morţii, şi morţii îi cădeau din cer. Tot aşa şi noi, trebuie să ne convingem că nu există insulă în mijlocul aumel. Nu, nu există cale de mijloc. Trebuie să admitem ceea ce pare de neadmis pentru că trebuie să alegem între a-l urî pe Dumnezeu sau a-l iubi. Şi cine ar îndrăzni să aleagă ura împotriva lui

Dumnezeu?

„Fraţii mei, a spus în sfârşit Paneloux anunţând că încheie, dragostea pentru Dumnezeu este o dragoste grea. Ea presupune părăsirea totală de sine şi dispreţul de persoana sa. Dar numai ea singură poate să şteargă suferinţa şi moartea copiilor, numai ea singură, în orice caz, poate s-o facă necesară, fiindcă e cu neputinţă să înţelegem şi nu putem decât s-o voim. Iată greaua învăţătură pe care voiam s-o împărtăşesc cu voi. Iată credinţa, crudă în ochii oamenilor, hotărâtoare în ochii lui Dumnezeu, de care trebuie să ne apropiem. Trebuie să ajungem până la această imagine înfricoşătoare. Pe această culme totul se va amesteca şi se va egaliza, adevărul va ţâşni din aparenta nedreptate. Astfel s-a întâmplat că, în multe biserici din sudul Franţei, ciumaţii dorm de secole sub lespezile corului şi preoţii” vorbesc pe deasupra mormintelor lor şi spiritul pe care ei al propagă izvorăşte din această cenuşă în care copiii şi-au adus totuşi partea lor”.

Când Rieux a ieşit, un vânt violent a năvălit cu putere prin uşa întredeschisă şi i-a izbit în plin pe credincioşi. Aducea în biserică un miros de ploaie, o mireasmă de trotuar ud care îi lăsa să ghicească înfăţişarea oraşului înainte ca ei să fi ieşit. În faţa doctorului Rieux, un preot bătrân şi un tânăr diacon care ieşeau în acest moment, au avut de furcă să-şi

ţină pălăria pe cap. Asta nu l-a împiedicat pe cel mai în vârstă să continue să comenteze predica. El lăuda elocventa lui Paneloux dar se neliniştea de îndrăznelile de gândire de care părintele dăduse dovadă. Socotea că această predică arăta mai multă nelinişte decât putere şi că, la vârsta lui Paneloux, un preot n-avea dreptul să fie neliniştit. Tânărul diacon, cu capul în jos ca să se apere de vânt, l-a asigurat că se ducea des pe la Paneloux, că era la curent cu evoluţia lui şi că tratatul său o să fie mult mai îndrăzneţ, şi n-o să capete, fără îndoială, permisiunea ecleziastică de a fi tipărit.

— Care e, atunci, ideea lui? a spus bătrânul preot. Ajunseseră în piaţa din fata bisericii şi vântul îi înconjura urlând, împiedicându-l pe

cei mai tânăr să deschidă gura. Când a reuşit să vorbească el a spus doar:

— Dacă un preot consultă un medic există o contradicţie.

Lui Rieux, care îi reproducea cuvintele lui Paneloux, Tarrou i-a spus că el cunoaşte un preot care îşi pierduse credinţa în timpul războiului, când descoperise un chip de tânăr cu ochii plesniţi.

— Paneloux are dreptate, spunea Tarrou. Când inocenţa are ochii plesniţi, un creştin trebuie să-şi piardă credinţa sau să accepte să-i plesnească ochii. Paneloux nu vrea' să-şi piardă credinţa, el o să meargă până la capăt. E tocmai ceea ce a vrut să zică.

Această observaţie a lui Tarrou ne permite ea oare să luminăm puţin evenimentele nefericite care au urmat şi în care comportarea lui Paneloux părea de neînţeles celor care îl înconjurau? Se va vedea.

La câteva zile după predică, Paneloux într-adevăr s-a mutat. Era momentul când evoluţia bolii provoca mutări continui în oraş. Şi tot aşa cum Tarrou trebuise să părăsească hotelul său ba să locuiască la Rieux, tot aşa părintele a trebuit să lase apartamentul pe care ordinul său bisericesc i-l dăduse, ca să vină să stea la o persoană bătrână, care frecventa asiduu biserica şi era încă neatinsă de ciumă. În timpul mutării, părintele simţise cum oboseala şi neliniştea îl copleşesc. Şi aşa se face că a pierdut consideraţia proprietă-resei. Căci aceasta, lăudând călduros în faţa' lui meritele profeţiei Sfintei Odile, preotul se arătase uşor nerăbdător, datorită, fără îndoială, oboselii lui. Nicio încercare pe care a făcut-o apoi ca să obţină de la bătrâna doamnă cel puţin o neutralitate binevoitoare, nu i-a reuşit. Făcuse o impresie rea. Şi în fiecare seară, înainte de a intra în camera Im plină de valuri de dantele croşetate, el trebuia să contemple spatele gazdei, care stătea în salonul ei, în timp ce el era silit să ducă amintirea unui „bună seara, părinte” pe care ea i-l adresa pe un ton rece şi fără să se întoarcă. Pe o seară ca asta, în momentul când se culcase, cu capul vuind, a simţit năvălind în încheieturile mâinilor şi în tâmple valurile dezlănţuite ale unei febre care clocea în el de mai multe zile.

Ceea ce a urmat nu s-a aflat mai apoi, decât din povestirile gazdei. Dimineaţa, ea se sculase devreme, conform obiceiului. După un

timp, mirată că nu-l vede pe părinte ieşind din odaie, se hotărâse, după multe ezitări, să-i bată în uşă. îl găsise încă în pat, după o noapte de insomnie. Suferea de o apăsare în piept şi părea mai congestionat ca de obicei. Conform propriilor ei cuvinte, îi propusese cu amabilitate să cheme un medic, dar propunerea îi fusese respinsă cu o violentă pe care o considera regretabilă. Nu-i rămăsese altceva de făcut decât să se retragă. Puţin mai târziu, părintele sunase şi o chemase. El se scuzase pentru ieşirea avută şi declarase că nu putea fi vorba de ciumă, că el nu prezenta nici unul din simptomele bolii şi că trebuie să fie q oboseală trecătoare. Bătrâna doamnă îi răspunsese cu demnitate că propunerea ei nu izvorâse dintr-o nelinişte de acest ordin, ea nu avusese în vedere propria securitate care era în mâinile lui Dumnezeu, ci se gândise numai la sănătatea părintelui de care se considera în parte răspunzătoare. Dar cum părintele nu zicea nimic, gazda, pe cât spunea, dornică să-şi facă datoria până la capăt, îl propusese din nou să cheme doctorul. Părintele refuzase din nou, dar adăugând nişte explicaţii pe care bătrâna doamnă le socotise foarte neclare. Ea credea numai că a înţeles, şi tocmai asta i se părea de neînţeles, că părintele refuza consultaţia pentru că această consultaţie nu era în acord cu principiile lui. Ea trăsese de aici concluzia că febra tulbura ideile locatarului ei, şi se mărginise să-i aducă ceai.

Mereu hotărâtă să îndeplinească foarte exact obligaţiile pe care situaţia i le crea, îl vizitase regulat pe bolnav la fiecare două ore. Ceea ce o impresionase cel mai mult era agitaţia continuă în care părintele îşi petrecuse ziua. Arunca cearşafurile de pe el şi le trăgea apoi îndărăt, ştergându-şi fără încetare cu palmele fruntea umedă şi ridicându-se adesea ca să poată tuşi cu o tuse sugrumată, răguşită şi umedă, de parcă-şi smulgea ceva din piept. Părea că nu poate să dea afară din fundul gâtului tampoane de vată care îi înăbuşeau. La sfârşitul acestor crize, cădea pe spate, având toate semnele unei istoviri. În cele din urmă, se mai ridica iarăşi pe

jumătate, timp de câteva clipe, şi privea înaintea lui cu o fixitate

mai sălbatică decât toată zbaterea dinainte. Dar bătrâna doamnă tot mai şovăia să cheme un medic şi să-şi supere astfel bolnavul. Putea fi vorba de un simplu acces de febră, oricât părea el de spectaculos.

Totuşi, în timpul după-amiezii, ea a încercat să-i vorbească preotului, dar nu a primit drept răspuns din partea lui decât câteva cuvinte nedeluşite. Şi-a reînnoit propunerea. Dar atunci părintele s-a ridicat şi, pe jumătate sufocându-se, i-a răspuns limpede că nu voia niciun doctor. În acest moment, gazda a notărât că q să aştepte până a doua zi dimineaţa şi că, dacă starea părintelui nu se va fi ameliorat, ea va telefona la numărul pe care agenţia Randsdoc îl repeta de vreo zece or: pe zi la radio. Mereu atentă la îndatoririle ei, se gândea să-şi viziteze locatarul în timpul nopţii şi să vegheze asupra lui. Dar seara, după ce îi dăduse ceai proaspăt, ea a vrut să se întindă puţin şi nu s-a trezit decât a doua zi în zori. A alergat în odaie.

Părintele stătea întins fără mişcare. Congestiei extreme din ziua precedentă îi urmase un fel de lividitate cu atât mai pronunţată cu cât trăsăturile feţei lui erau încă pline. Părintele fixa' mica lampă tu mărgele multicolore care atârna deasupra patului. La intrarea bătrânei doamne, el a întors capul spre ea. După spusele gazdei, în acel moment arăta ca şi când ar fi băut toată noaptea şi ar fi pierdut orice putere de a mai reacţiona. Ea l-a întrebat cum se simte. Cu o voce al cărei sunet ciudat de indiferent nu i-a scăpat femeii, părintele a spus că se simţea prost, că nu avea nevoie de medic şi că va fi suficient să fie transportat la spital pentru ca totul să fie conform regulilor. Îngrozită, bătrâna doamnă a alergat la telefon.

Rieux a sosit la amiază. La povestirea gazdei el a răspuns numai că Paneloux avea dreptate şi că era probabil prea târziu. Părintele l-a primit cu acelaşi aer indiferent. Rieux l-a examinat şi a fost uimit să nu descopere niciunul din simptomele principale ale ciumei bubonice sau pulmonare, în afară de obturarea şi senzaţia de apăsare din plămâni. Oricum, pulsul era atât de slab şi starea generală atât de alarmantă, încât erau puţine speranţe.

— Nu aveţi niciunul din simptomele principale ale maladiei, îi spusese el lui Paneloux. Dar, e adevărat, există o îndoială şi trebuie să

vă izolez.

Părintele zâmbise ciudat, parcă cu politeţe, dar tăcuse. Rieux a ieşit pentru a telefona şi s-a întors.

— Am să rămân lângă dumneavoastră, i-a spus el cu blândeţe, privindu-l.

Celălalt a părut să se înviorеze şi s-a întors către doctor cu nişte priviri în care un fel de căldură încerca să se arate. Apoi cu greu a articulat, în aşa fel încât era cu neputinţă să ştii dacă spunea acest lucru cu'tristeţe sau nu:

— Mulţumesc, a spus el. Dar slujitorii bisericii n-au prieteni. Ei şi-au dăruit totul lui Dumnezeu.

A cerut crucifixul care era aşezat la capătul patului şi, după ce l-a primit, s-a întors să-l privească.

La spital, Paneloux nu descleşta dinţii. El s-a supus ca un obiect tuturor tratamentelor care i s-au impus, dar nu mai lăsa din mână crucifixul. În acest timp, cazul preotului continua să fie echivoc. Îndoiala persista în mintea lui Rieux. Era ciumă. Şi totuşi nu era. De câtva timp, de altfel, părea să-i facă plăcere să deruteze diagnosticele. Dar, în cazul lui Paneloux, ceea ce a urmat a arătat limpede că această incertitudine era lipsită de importanţă.

Febra urca. Tuşea devenise din ce în ce mai răguşită şi îl tortură pe bolnav toată ziua. Seara, în sfârşit, părintele a expectorat această vată care îl sufoca. Era roşie. În plin tumult al febrei, Paneloux îşi păstrase privirea indiferentă şi, a doua zi dimineaţă, când a fost găsit mort, pe jumătate răsturnat din pat, privirea lui nu exprima nimic. Se scrisese pe uşa lui: „Caz îndoielnic".

Sărbătoarea tuturor Sfinţilor din anul ăsta nu a fost ceea ce era de obicei. Desigur, vremea era aşa cum trebuia să fie. Se schimbase brusc şi căldurile târzii făcuseră dintr-odată loc frigului. Ca şi în ceilalţi ani, un vânt rece sufla acum încontinuu. Nori groşi alergau dintr-o parte într-alta a orizontului, acopereau cu umbră casele peste care, după trecerea lor, recădea lumina rece şi aurie a cerului de noiembrie, îşi făcuseră apariţia primele impermeabile. Dar se observa un număr surprinzător de stofe cauciucate şi lucioase. Ziarele povestiseră

într-adevăr că, cu două sute de ani în urmă, în timpul marilor ciume din sudul Franţei, medicii purtau, pentru a se feri, stofe trecute prin ulei. Magazinele profitaseră de asta pentru a desface un stoc de haine demodate datorită cărora fiecare spera să devină imun.

Dar toate aceste semne ale anotimpului nu te puteau face să uiţi că cimitirele erau părăsite. În ceilalţi ani, tramvaiele erau pline de mirosul fad al crizantemelor, și grupuri de femei se duceau la locurile unde rudele lor erau îngropate

să depună flori pe mormântul lor. Era ziua în care se încerca să se compenseze pe lângă defunct izolarea şi uitarea în care fusese lăsat timp de luni întregi. Dar anul acesta, nimeni nu mai voia să se gândească la cei morţi. Se gândeau şi aşa prea mult la ei. Şi nu mai era vorba să revii la mormântul lor cu puţin regret şi multă melancolie. Nu mai erau părăsiţii lângă care vii să te justifici într-o zi pe an. Erau intruşii pe care vrei săi uiţi. Iată de ce anul acesta Ziua Morţilor a fost întrucâtva suprimată. După cum spunea Coţtard, la care Tarrou observa un limbaj din ce în ce mai ironic, în fiecare zi era Ziua Morţilor.

Şi realmente, focurile sărbătoreşti ale ciumei ardeau în crematoriu cu o veselie tot mai mare. Ce-i drept, de la o zi la alta flagelul se instalase cât mai comod parcă în forma lui paroxistică şi vădea în omorurile lui zilnice precizia şi regularitatea unui bun funcţionar. În principiu, și după părerea personalităţilor competente, acesta era un semn bun. Graficul progreselor ciumei, cu creşterea lui neîncetată, urmată apoi de o lungă linie staţionară i se părea de pildă doctorului Richard foarte reconfortant. „Este un grafic bun, excelent”, spunea el. El socotea că maladia atinsese ceea ce numea el un prag constant. De acum încolo ea nu mai putea decât să descrească. Richard credea că meritul este al noului ser al lui Castel, care, într-adevăr, tocmai cunoscuse câteva succese neaşteptate. Bătrânul Castel nu-l contrazicea, dar considera că de fapt nu se putea prevedea nimic, istoria epidemiilor comportând salturi neprevăzute. Prefectura, care dorea de multă vreme să potolească spiritul public şi căreia ciuma nu-i

dădea posibilitatea s-o facă, își propunea să întrunească medicii pentru a le cere un raport pe această temă, când doctorul Richard a fost și el răpus de ciumă, și tocmai în pragul scăderii molimei.

Administraţia, în faţa acestui exemplu, impresionant lucru fără îndoială, dar care la urma urmei nu dovedea nimic, a redevenit pesimistă cu aceeași inconsecvenţă cu care devenise mai întâi optimistă. Castel, în ceea ce-l privea, se mărginea să-şi prepare serul lui cu cât de multă grijă putea. În orice caz nu mai exista un singur loc public care să nu fi fost transformat în spital sau în carantină, și dacă se mai respecta încă prefectura era pentru că trebuia totuși păstrat un loc de întrunire. Dar în general, și ca urmare a stabilităţii relative a ciumei în acea epocă, organizarea concepută de Rieux nu a fost de loc depășită. Medicii și ajutoarele care depuneau un efort istovitor nu erau obligaţi să se gândească la eforturi și mai mari. Ei trebuiau numai să continue cu regularitate, dacă se poate spune așa, această muncă supraomenească. Formele pulmonare ale epidemiei care se manifestaseră se înmulţeau acum în cele patru colţuri ale orașului, ca și cum vântul aprindea și întreţinea incendii în piepturi. În toiul vărsăturilor de sânge, bolnavii erau răpuși mult mai repede. Molima risca acum să fie mai mare, în această nouă formă a epidemiei. E adevărat, părerile specialiștilor fuseseră întotdeauna contradictorii asupra acestui punct. Pentru mai multă siguranţă totuși, personalul sanitar continua să respire sub măști de tifon dezinfectate. La prima vedere, în orice caz, boala ar fi trebuit să se extindă. Dar cum cazurile de ciumă bubonică se împuţinau, balanţa era în echilibru.

Mai puteau exista totuși alte sub iecte de neliniște ca urmare a greutăţilor de alimentare care cu timpul creșteau. Specula își scosese capul și alimente de primă necesitate care lipseau pe piaţa zilnică se ofereau la negru, la preţuri fabuloase. Familiile sărace se aflau așadar într-o situaţie foarte grea, în timp ce familiile bogate nu duceau lipsă de aproape nimic. Deși ciuma, prin imparţialitatea eficace cu care funcţiona, ar fi trebuit să întărească ideea de egalitate între concetăţenii noștri, dimpotrivă, prin jocul normal al egoismului, ea ascuţea și mai mult în inima oamenilor sentimentul nedreptăţii.

Rămânea, bineînţeles, egalitatea ireproşabilă a morţii, dar pe asta nimeni n-o dorea. Săracii care sufereau de foame se gândeau cu şi mai multă nostalgie la oraşele şi la satele vecine, unde viaţa era liberă şi unde pâinea era ieftină. Din moment ce nu li se putea da suficientă hrană, ei aveau sentimentul, de altminteri cam nesocotit, că ar fi trebuit să li se permită să plece. Aşa încât circula o lozincă pe care o puteai citi uneori pe pereţii caselor, iar alteori era strigată la trecerea prefectului: „ftine sau aer”. Această formulă ironică a dat semnalul unor manifestaţii repede reprimate, dar al căror caracter grav nu a scăpat nimănui.

Ziarele, fireşte, se supuneau cu orice preţ consemnului de optimism pe care îl primiseră. Citindu-le, găseai în ele că ceea ce caracteriza situaţia era „exemplul emoţionant de calm şi sânge rece” pe care îl dădea populaţia, dar într-un oraş închis în el însuşi, unde nimic nu putea să rămână secret, nimeni nu se înșela asupra „exemplului” dat de comunitate. Şi pentru a avea o idee exactă a calmului şi a sângeluiui rece despre care era vorba, era destul să intri într-un loc de carantină sau într-una din taberele de izolare care fu

seseră organizate de administraţie. Întâmplarea face că naratorul, ocupat fiind în altă parte, nu le-a cunoscut. Şi de aceea el nu poate cita aici decât mărturia lui Tarrou.

Tarrou face, într-adevăr, în carnetele sale, descrierea unei vizite pe care o întreprinsese împreună cu Rambert în tabăra instalată pe stadionul municipal. Stadionul e aşezat cam la porţile oraşului şi o parte din el dă în strada pe care trec tramvaiele, iar cealaltă spre locuri virane care se întind până la marginea podişului pe care e clădit oraşul. Este înconjurat, cum se obişnuieşte, de ziduri înalte din ciment şi fusese suficient să se aşeze santinele la cele patru porţi de intrare pentru a face dificilă evadarea. De asemenea, zidurile împiedicau oamenii din afară să-i stingherească prin curiozitatea lor pe nefericiţii care erau puşi în carantină. În schimb, aceştia auzeau câţ era ziua de mare, fără să le vadă trecând, tramvaiele, şi ghiceau, după rumoarea

mai mare pe care o târau cu ele, orele de sosire şi de ieşire din birouri. Ei ştiau astfel că viaţa de la care erau excluşi îşi urma cursul la câţiva metri de ei şi că zidurile de ciment despărţeau două universuri mai străine unul de altul decât dacă s-ar fi aflat pe planete diferite.

Într-o duminică după-amiază, Tarrou şi Rambert s-au hotărât să se îndrepte spre stadion. Erau însoţiţi de Gonzales, jucătorul de fotbal, pe care Rambert îl regăsise și care primise până la urmă să conducă cu schimbul supravegherea stadionului. Rambert trebuia să-l prezinte administratorului lagărului. Gonzales spusese celor doi, în momentul în care se întâlniseră, că era ora în care, înainte de ciumă, el îşi schimba costumul ca să înceapă meciul. Acum, că stadioanele erau rechiziţionate, asta nu mai era posibil, şi Gonzales se simţea fără rost şi avea aerul unuia care taie frunză la câini. Era unul din motivele pentru care acceptase această supraveghere, cu condiţia să n-o exercite decât la sfârşitul săptămânii. Cerul era pe jumătate acoperit şi Gonzales, cu nasul în vânt, observa cu regret că acest timp, nici ploios, nici cald, era cel mai potrivit pentru o partidă bună. Vorbea şi el cum se pricepea de mirosul de cataplasme din vestiare, de tribunele înţesate până la refuz, de maiourile în culori vii pe terenul roşcat, de lămâile dintre reprize sau de limonada care înţeapă cu mii de ace răcoritoare gâtlejurile uscate. Ţarrou notează de altfel că în tot timpul drumului, prin străzile desfundate ale mahalalei, jucătorul nu înceta să dea cu piciorul în pietricelele pe care le întâlnea. El încerca să le trimită direct în canale și când reușea spunea „unu la zero". Când îşi isprăvea ţigara, scuipa mucul înaintea lui și încerca să-l prindă din zbor cu piciorul. Lângă stadion, nişte copii care se jucau Uimiseră o minge spre grupul care trecea şi Gonzales s-a abătut ca să le-o întoarcă cu precizie.

Au intrat în sfârşit pe stadion. Tribunele erau pline de lume. Dar terenul era acoperit cu sute de corturi roşii înăuntrul cărora se zăreau de departe aşternuturi de pat şi baloturi. Se păstraseră tribunele pentru ca internaţii să se poată adăposti pe timp de căldură sau de ploaie. Trebuiau, pur şi simplu, la apusul soarelui, să se întoarcă în corturi. Sub tribune se aflau duşurile care fuseseră amenajate dinainte şi fostele vestiare ale jucătorilor care fuseseră transformate în birouri

şi infirmerii. Cea mai mare parte dintre internaţi stăteau în tribune. Alţii rătăceau pe tuşă. Unii stăteau pe vine la intrarea corturilor lor şi-şi lăsau ochii să lunece peste toate, cu o privire nedesluşită! în tribune, mulţi stăteau prăbuşiţi şi păreau că aşteaptă.

— Ce fac toată ziua? l-a întrebat Tarrou pe Rambert.

— Nimic.

Aproape toţi, într-adevăr, stăteau cu braţele spânzurând şi cu mâinile goale. Această uriaşă adunare de oameni era ciudat de tăcută.

— În primele zile nici nu te puteai înţelege aici, zise Rambert. Dar pe măsură ce au trecut zilele, au început să vorbească din ce în ce mai puţin.

Dacă ar fi să dăm crezare notelor sale, Tarrou îi înţelegea şi îi vedea chiar de la început cum stăteau înghesuiţi în corturile lor, ocupaţi să asculte bâzâitul muştelor sau să se scarpine, vărsându-şi mânia sau mărturisindu-şi spaima când găseau o ureche binevoitoare să-i asculte. Dai” începând din momentul în care tabăra fusese suprapopulată, se găsiseră din ce în ce mai puţine urechi binevoitoare. Nu le mai rămânea aşadar decât tăcerea şi neîncrederea. Exista într-adevăr un fel de neîncredere care cădea din cerul cenuşiu, luminos totuşi, peste tabăra roşie.

Da, toţi aveau un aer de neîncredere. Din moment ce fuseseră despărţiţi de ceilalţi, asta nu era fără justificare şi aveau înfăţişarea celor care îşi caută justificările şi care se tem. Fiecare dintre cei la care Tarrou se uita avea o privire lipsită de preocupări, toţi aveau aerul că suferă de o despărţire foarte generală de ceea ce constituia viaţa lor. Şi cum nu se puteau gândi mereu la moarte, nu se gândeau la nimic Erau în vacanţă. „Dar cel mai rău, scria Tarrou, este că sunt nişte uitaţi şi că o ştiu şi ei. Cei care îi cunoşteau îi uitaseră

250 *Albert Camus* pentru că se gândeau la altceva şi era şi de înţeles. Cât despre cei care îi iubeau, îi uitaseră şi aceştia pentru că trebuiau să se epuizeze în demersuri şi în încercări de a-i scoate de-acolo. Tot gândindu-se la ceea’ ce întreprindeau, ei nu se mai gândeau la cei pe care era vorba să-i scoată. Asta era, de asemenea, normai. Şi în cele din urmă îţi dai seama că nimeni nu este cu adevărat

în stare să se gândească la cineva, fie chiar şi în cea mai rea dintre nenorociri. Căci a te gândi cu adevărat la cineva, înseamnă a te gândi la el minut cu minut, fără să fii abătut de nimic, nici de grijile gospodăriei, nici de bâzâitul unei muşte, nici de mese, nici de o mâncărime. Dar există întotdeauna muşte şi mâncărimi. De aceea viaţa este greu de trăit. Şi cei de aici 6 ştiu bine”.

Administratorul, care revenea spre ei, i-a spus că un domn, Othon, vrea să-i vadă. L-a condus pe Gonzales în biroul său, apoi i-a dus pe Tarrou şi pe Rambert spre un colţ al tribunelor, de unde domnul Othon, care se aşezase mai la o parte, s-a ridicat să-i întâmpine. Era îmbrăcat tot în acelaşi fel şi purta acelaşi guler tare. Tarrou a observat numai că smocurile lui de la tâmple erau mult mai zbârlite şi că unul din şireturi îi era desfăcut. Judecătorul avea un aer obosit şi nici b singură dată el nu şi-a privit interlocutorii în faţă. A spus că era bucuros că-i vedea şi că-i ruga să-i mulţumească doctorului Rieux pentru tot ce făcuse.

Ceilalţi au tăcut.

— Sper, zise judecătorul după un timp, că Philippe n-a suferit prea mult.

Era prima oară când Tarrou îl auzea pronunţând numele fiului său şi a înţeles că ceva se schimbase. Soarele cobora la orizont şi, între doi nori, razele lui intrau lateral în tribune, aurind chipurile celor trei.

— Nu, a spus Tarrou, nu, într-adevăr, n-a suferit. După ce s-au retras, judecătorul continua să privească înspre partea unde lucea soarele.

S-au dus să-i spună la revedere lui Gonzales care studia un tabel de supraveghere prin schimburi. Jucătorul a râs strângându-le mâinile.

— Am regăsit cel puţin vestiarele, spunea el, e şi asta ceva.

Puţin după aceea, administratorul îi petrecea pe Tarrou şi pe Rambert, când un sfârâit nemaipomenit s-a auzit din tribune. Apoi difuzoarele care, în vremuri mai bune, erau folosite să anunţe rezultatul meciurilor sau să prezinte echipele, declaram cu o voce nazală, că internaţii trebuiau să se

Întoarcă la corturile lor pentru ca să poată fi distribuită masa de seară. Agale, oamenii au părăsit tribunele şi au intrat în corturi, târându-şi paşii, and şi-au reluat cu toţii locurile, două cărucioare electrice, dintre cele care se văd în gări, au trecut printre corturi, transportând oale mari. Oamenii întindeau braţele, două polonice se scufundau în două oale şi ieşeau de-acolo pentru a ateriza în două gamele. Căruciorul pornea din nou. O lua de la capăt la cortul următor.

— E ştiinţific, îi spune Tarrou administratorului.

— Da, spune acesta cu satisfacţie, strângându-le mâna, e ştiinţific.

Amurgul se lăsase şi cerul se limpezise. O lumină dulce şi proaspătă scălda tabăra. În pacea serii, zgomote de linguri şi farfurii urcau din toate părţile. Lilieci zburau pe deasupra corturilor şi dispăreau apoi pe neaşteptate. De cealaltă parte a zidurilor, un tramvai scârţâia la urî macaz.

— Bietul judecător, a murmurat Tarrou ieşind pe poartă. Ar trebui făcut ceva pentru el. Dar cum să ajuţi un judecător?

Existau astfel, în oraş, multe alte tabere de felul acestea, despre care naratorul, din scrupul şi din lipsă de informaţii directe, nu poate spune mai mult. Dar ceea ce poate să spună este că existenţa acestor tabere, mirosul de oameni care venea de acolo, vocile puternice ale difuzoarelor în amurg, misterul zidurilor şi teama de aceste locuri condamnate, apăsau greu asupra moralului concetăţenilor noştri şi se adăugau la zăpăceala şi suferinţa tuturor. Incidentele şi conflictele cu administraţia s-a înmulţit.

Între timp, pe la sfârşitul lui noiembrie, dimineţile au devenit foarte reci. Ploi torenţiale spălaseră asfaltul cu revărsări de ape, curăţaseră cerul şi „îl lăsaseră limpezit de nori, deasupra străzilor lucioase. Un soare lipsit de putere răspândea în fiecare dimineaţă deasupra oraşului o lumină semteietoare şi îngheţată. Spre seară, dimpotrivă, aerul devenea din nou călduţ. Acesta a fost momentul pe care şi l-a ales Tarrou pentru a se destăinui întrucâtva doctorului R-ieux.

Într-o zi, pe la orele zece, după o zi lungă şi istovitoare, Tarrou l-a însoţit pe Rieux care se ducea să-i facă bătrânului astmatic vizita de seară. Cerul lucea blând deasupra caselor din vechiul cartier. Un vânt uşor sufla fără zgomot prin raspântiile întunecoase. Veniţi din liniştea străzilor, cei doi bărbaţi au dat peste vorbăria bătrânului. Acesta le spunea că erau unii care nu puteau admite tot ce se petrecea, că mereu

pâinea şi cuţitul erau în mâna aceloraşi, că urciorul nu merge de multe ori la apă şi că, probabil, şi aici îşi frecă mâinile, o să se lase cu scandal”. Doctorul l-a îngrijit, şi în vremea asta bătrânul comenta netulburat evenimentele.

Auzeau pe cineva mergând deasupra lor. Bătrâna, observând aerul întrebător al lui Tarrou, le spusese că erau nişte vecine care stăteau pe terasă. Au aflat în acelaşi timp că de-acolo de sus aveai o vedere frumoasă şi că terasele caselor se uneau adesea dintr-o parte, aşa încât femeile din cartier aveau posibilitatea de a-şi face vizite fără să iasă din casele lor.

— Da, a spus bătrânul, urcaţi. E aer bun sus.

Au găsit terasa goală, şi cu trei scaune. Dintr-o parte, atât cât putea să cuprindă privirea, nu se vedeau decât terase care se sprijineau, undeva, de o formă întunecoasă şi pietroasă în care au recunoscut prima colină a oraşului! De cealaltă parte, pe deasupra câtorva străzi şi a portului invizibil, privirea se pierdea într-un orizont în care cerul şi marea se amestecau într-o fremătare nedesluşită. Dincolo de ceea ce ei ştiau că trebuie să fie falezele, o licărire a cărei sursă n-o zăreau, apărea la răstimpuri regulat: farul strâmtorii continua, din primăvară, să lumineze pentru nave care se îndreptau spre alte porturi. În cerul măturat şi lăcuit de vânt, străluceau stelele limpezi şi licărirea îndepărtată a farului adăuga printre ele, din timp în timp, o pâlpâire cenuşie trecătoare. Briza aducea miresme de mirodenii şi de piatră. Tăcerea era absolută.

— E plăcut, spune Rieux aşezându-se. E ca şi când ciuma n-ar fi urcat niciodată până aici.

Tarrou stătea cu spatele şi privea marea.

— Da, spune el după un timp, e plăcut.

A venit să se aşeze Ungă doctor şi s-a uitat la el cu atenţie. De trei ori licărirea apăru pe cer regulat. Din adâncurile străzii un zgomot de veselă spartă urcă până la ei. În casă s-a auzit o uşă trântindu-se.

— Rieux, spune Tarrou cu un ton foarte firesc, n-ai căutat niciodată să ştii cine sunt? Simţi vreo afecţiune pentru mine?

— Da, răspunde doctorul, am pentru dumneata un sentiment de prietenie. Dar până acum ne-a lipsit timpul.

— Bine, asta mă linişteşte. Vrei ca ora asta să fie ora prieteniei?

Drept orice răspuns, Rieux i-a zâmbit.

— Ei bine, iată…

La câteva străzi mai încolo, o maşină luneca prelung pe pavajul ud. S-a îndepărtat şi, în urma ei, exclamaţii confuze, venind de departe, au rupt din nou tăcerea. Apoi, aceeaşi tăcere s-a lăsat asupra celor doi bărbaţi, cu toată greutatea ei de cer şi de stele. Tarrou se ridicase ca să se aşeze pe parapetul terasei cu faţa spre Rieux, care stătea tot prăvălit în scaunul lui. Nu se vedea din Tarrou decât o forma masivă, care se profila pe cer. El a vorbit multă vreme şi iată aproximativ discursul lui reconstituit:

Ca să simplificăm, să spunem, Rieux, că eu suferearn de ciumă cu mult înainte de a cunoaşte acest oraş şi această epidemie. Asta spune suficient că sunt la fel ca toată lumea. Dar sunt oameni care nu ştiu lucrul acesta, sau care se simt bine în această stare, şi oameni care ştiu şi ar vrea să scape de ea. Eu am vrut întotdeauna să scap.

Când eram tânăr trăiam cu ideea inocenţei mele, adică fără vreo idee, niciuna. Nu sunt genul de om frământat, am început aşa cum se cuvine. Totul îmi reuşea, eram inteligent fără efort, cu femeile în bune relaţii; dacă aveam unele nelinişti, treceau aşa cum veniseră. Într-o zi am început să reflectez. Acum…

Trebuie să-ţi spun că nu eram sărac ca dumneata. Tatăl meu era procuror, ceea ce e o situaţie. Cu toate astea, nu-şi dădea aere, fiind din fire un om cumsecade. Mama mea era simplă şi ştearsă şi n-am încetat niciodată s-o iubesc, dar prefer să nu vorbesc despre ea. El se ocupa de

mine cu afecţiune şi cred chiar că încerca să mă înţeleagă. Avea aventuri în afara casei, sunt sigur acum de asta, şi sunt de asemenea departe de a mă indigna. Se purta în toate astea aşa cum era de aşteptat să se poarte, fără să şocheze pe nimeni. Pentru a vorbi pe scurt, nu era foarte original şi astăzi, că a murit, îmi dau seama că, dacă n-a trăit ca un sfânt, nici om rău n-a fost. Ţinea o linie de mijloc, iată tot; şi este tipul de om pentru care simţi o afecţiune rezonabilă, acel gen de afecţiune care poate dura.

Avea totuşi o particularitate: marele ghid Chaix era cartea lui de căpătâi. Nu că ar fi călătorit, cu excepţia vacanţei, când se ducea în Bretania unde avea o mică proprietate. Dar era în stare să-ţi spună exact orele de plecare şi de sosire ale trenului Paris-Berlin, combinaţiile de orar pe care trebuia să le faci ca să te duci de la Lyon la Varşovia, kilometrajul exact între orice capitale voiai. Eşti dumneata capabil să spui cum se merge de la Briancon la Chamonix? Chiar şi un şef de gară s-ar încurca. Tatăl meu nu se încurca. El se

străduia aproape seară de seară să-şi îmbogăţească cunoştinţele în această materie şi se fălea cu ele. Asta mă amuza mult şi îi puneam adesea întrebări, încântat să verific răspunsurile lui în Chaix şi să recunosc că nu se înşelase. Aceste mici exerciţii ne-au legat mult unul de altul, căci îi ofeream un auditoriu a cărui bunăvoinţă o aprecia. Cât despre mine, găseam că această superioritate în legătură cu căile ferate era la fel de bună ca oricare alta.

Dar mă las furat de povestire şi risc să-i dau prea multă importantă acestui om de treabă. Căci, pentru a încheia, el n-a avut decât o influenţă indirectă asupra hotărârii mele. Cel mult, el mi-a furnizat un prilej. Într-adevăr, când am împlinit şaptesprezece ani, tatăl meu m-a invitat să vin să-l ascult. Era vorba de o afacere importantă la curtea cu juri şi, desigur, el crezuse că va apărea în lumina lui cea mai bună. Cred de asemenea că el contase pe această ceremonie în stare să impresioneze imaginaţiile tinere, pentru a mă împinge să intru în cariera pe care el însuşi o alesese. Acceptasem

pentru că asta îi făcea plăcere tatălui meu şi de asemenea pentru că eram curios să-l văd şi să-l aud într-un alt rol decât acel pe care îl juca printre noi. Nu mă gândeam la nimic mai mult. Ceea ce se petrecea într-un tribunal mi se păruse întotdeauna la fel de firesc şi de inevitabil ca o trecere în revistă de 14 Iulie J sau o distribuire de premii. Aveam despre toate astea o idee foarte abstractă şi care nu mă stingherea.

N-am păstrat totuşi din ziua aceea decât o singură imagine, aceea a vinovatului. Cred că era într-adevăr vinovat, puţin contează de ce. Dar acest omuleţ la vreo treizeci de am, cu păr roşcat şi rar, părea atât de hotărât să recunoască totul, atât de sincer speriat de ceea ce avea să i se facă, încât după câteva minute nu m-am mai uitat decât la el. Avea aerul unei bufniţe speriate de o lumină prea puternică. Nodul eral vatei lui nu se ţinea exact în unghiul gulerului. Își rodea unghiile de la o singură mână, dreapta… Pe scurt, nu insist, ai înţeles că era un om viu.

De aceasta eu, mi-am dat seama dintr-odată, eu care nu mă gândisem la el până atunci decât băgându-l comod în categoria de «inculpat». Nu pot să spun că l-am uitat atunci pe tata, dar ceva îmi strângea stomacul, ceva care îmi răpea orice atenţie în afară de cea pe care o acordam acuzatului. Nu ascultam aproape nimic, simţeam că voiau să-l omoare pe acest om viu şi un instinct formidabil, ca un val, ma aducea alături de-el, cu un fel de încăpăţânare oarbă. Nu m-am trezit cu adevărat decât odată cu rechizitoriul tatălui meu.

Transformat de roba lui roşie, nici cumsecade şi nici afectuos, gura lui viermuia în fraze nesfârşite care ieşeau fără încetare din ea ca nişte şerpi. Şi am înţeles că el cerea moartea acestui om în numele societăţii şi că cerea chiar să i se taie capul. E adevărat, el nu spunea' decât: «Acest cap trebuie să cadă». Dar, ţiană la urmă, deosebirea nu era mare. Şi acelaşi lucru a fost, într-adevăr, din moment ce el a obţinut acest cap. Atâta doar că nu el a fost cel care a executat sentinţa. Iar eu, care am urmărit după aceea afacerea până la lichidarea ei, exclusiv, am avut cu acest nenorocit o intimitate mult mai vijelioasă decât a avut-o vreodată tatăl meu. El trebuia totuşi, conform obiceiului, să asiste la

ceea ce se cheamă într-un mod cuviincios ultimele clipe şi care trebuie totuşi numit cel mai abject dintre asasinate.

Începând din această zi n-am mai putut să mă uit la indicatorul Chaix decât cu un dezgust cumplit începând din această zi m-am interesat, cu groază, de justiţie, de condamnările la moarte, de execuţii şi m-a apucat ameţeala când am constatat că tatăl meu asistase, probabil, de mai multe ori la asasinate şi că asta se întâmpla exact în zilele în care se scula foarte devreme. Da, în aceste cazuri întorcea deşteptătorul. N-am îndrăznit să vorbesc cu mama despre asta, dar am observat-o atunci mai bine şi am înţeles că nu mai era nimic între ei, şi că ea ducea o viaţă de renunţare. Asta m-a ajutat s-o iert, cum spuneam atunci. Mai târziu am aflat că nu aveam pentru ce s-o iert, pentru că ea fusese săracă toată viaţa ei până la căsătorie şi sărăcia o învăţase să se resemneze.

Te aştepţi fără îndoială să-ţi spun că am plecat imediat. Nu, am mai rămas mai multe luni, aproape un an. Dar inima mi-era bolnavă. Într-o seară, tatăl meu a cerut deşteptătorul pentru că trebuia să se scoale devreme. N-am de rmit toată noaptea. A doua zi când s-a întors, plecasem. Trebuie spus numaidecât că tatăl meu m-a căutat, că m-am dus să-l văd, că fără să explic ceva i-am spus liniştit că m-aş sinucide dacă m-ar sili să mă întorc. El a acceptat până la urmă, căci avea o fire mai curând blândă, mi-a ţinut un discurs asupra prostiei de a voi să-ţi trăieşti viaţa (as tfel îşi explica gestul meu şi nu i-am schimbat părerea), mi-a făcut o mie de recomandări şi şi-a stăpânit lacrimile sincere care îi veneau în ochi. Mai pe urmă, destul de multă vreme după aceea, m-am întors totuşi cu regularitate să-mi văd mama şi atunci îl întâlneam. Aceste legături îi erau, cred, suficiente. Cât despre mine, nu eram

pornit împotriva lui, aveam doar puţină tristeţe în inimă. Când a murit, am luat-o pe mama la mine şi ar mai fi şi acum cu mine, dacă n-ar fi murit la rândul ei.

Am insistat îndelung asupra acestui început pentru că el a fost

cu adevărat începutul a tot ce a urmat. Acum are să meargă mai repede. Am cunoscut sărăcia la optsprezece ani, ieşind din îndestulare. Am avut tot felul de meserii pentru ca să-mi câştig existenţa. Nu mi-a ieşit prea rău. Dar ceea ce mă interesa era condamnarea la moarte. Voiam să mă achit faţă de bufnita roşcată. Drept care, am făcut politică, cum se spune. Nu voiam să fiu un ciumat, iată totul. Am crezut că societatea în care trăiam era cea care se sprijinea pe condamnarea la moarte şi combătând-o, credeam că pot să combat asasinatul. Aşa am crezut, aşa mi-au spus alţii şi, de fapt, era în mare măsură adevărat. Am intrat deci în rând cu aceştia din urmă pe care îi iubeam şi pe care n-am încetat să-i iubesc nici acum. Am rămas multă vreme cu ei şi nu este ţară în Europa la ale cărei lupte să nu fi luat parte. Să trecem peste asta.

Bineînţeles, ştiam că şi noi pronunţam, în unele cazuri, condamnări. Dar mi se spunea că aceste câteva morţi erau necesare pentru ca să vină o lume în care nimeni nu va mai fi ucis. Era adevărat într-un anume fel şi, la urma urmelor, poate că nu sunt eu capabil să mă menţin în acest gen de adevăruri. Ceea ce e sigur, este că şovăiam. Dar mă gândeam la bufnită şi puteam să continui. Până în ziua în care am văzut o execuţie (era în Ungaria) – şi aceeaşi ameţeală care cuprinsese copilul de altă dată mi-a întunecat privirea de bărbat.

N-ai văzut niciodată cum se împuşcă un om? Nu, bineînţeles, asta se face în general pe bază. de invitaţie şi publicul e ales dinainte. Rezultatul e că ai rămas tot la ceea ce se ştie din stampe şi din cărţi. O legătură la ochi, un stâlp, şi, mai încolo, câţiva soldaţi. Ei bine, nu! Ştii că, dimpotrivă, plutonul de execuţie se aşază la un metru jumătate de condamnat? Ştii că, dacă condamnatul ar face doi paşi înainte, ar atinge puştile cu pieptul? Ştii că, la această scurtă distanţă, soldaţii îşi concentrează tirul asupra regiunii inimii şi că toţi, împreună cu gloanţele lor mari, fac acolo o gaură în care ai putea să bagi pumnul? Nu, nu ştii, pentru că astea sunt amănunte despre care nu se vorbeşte. Pentru ciumaţi, somnul oamenilor este mai sfânt decât viaţa. Nu trebuie împiedicaţi oamenii cumsecade să doarmă. Ar însemna să dai dovadă de prost-gust, şi gustul constă în a nu insista, toată lumea ştie asta. Dar eu, de-atunci, n-am mai dormit bine. Gustul amar mi-a rămas

în gură şi n-am încetat să insist, adică să gândesc asupra acestui lucru.

Am înţeles atunci că eu, cel puţin, nu încetasem să fiu un ciumat, în tot timpul acestor lungi ani, ani în care credeam că lupt împotriva ciumei. Am aflat că subscrisesem indirect la moartea a mii de oameni, că provocasem chiar această moarte găsind bune acţiunile şi principiile care în mod fatal o antrenaseră. Ceilalţi nu păreau stingheriţi de asta sau cel puţin nu vorbeau niciodată despre asta în mod spontan. Iar eu aveam un nod în gât. Eram cu ei şi mă simţeam totuşi singur. Când mi se întâmpla să-mi exprim scrupulefe, îmi spuneau că trebuie să reflectez la ceea ce este în joc şi îmi dădeau argumente adesea impresionante ca să mă facă să înghit ceea ce nu-mi aluneca pe gât. Şi eu le răspundeam că marii ciumaţi, cei care îşi pun robe roşii, au şi ei argumente excelente în aceste cazuri şi că, dacă admiteam argumentele de forţă majoră şi necesităţile invocate de micii ciumaţi, nu mai puteam să le resping pe cele ale celor mari. Ei mă* făceau să observ că felul cel mai potrivit de a da dreptate robelor roşii era de a le lăsa exclusivitatea condamnării. Şi eu îmi spuneam atunci că, dacă cedezi o dată în această problemă, nu mai există motive să te opreşti. Se pare că istoria mi-a dat dreptate, astăzi se întrec toţi cine să omoare mai mult. Sunt toţi cuprinşi de furia uciderii şi nu pot să facă altfel.

Ceea ce mă interesa în orice caz, nu era raţionamentul. Era bufnt roşcată, această murdară aventură în care murdare guri ciumate anunţau un om în lanţuri că o să moară şi aranjau tot ce trebuia ca el să moară cu adevărat după nopţi şi nopţi de agonie în timpul cărora aştepta cu ochii deschişi să fie asasinat. Ceea ce mă interesa era gaura din piept, ai îmi spuneam că până una-alta, şi cel puţin în ceea ce mă priveşte, voi refuza să-i găsesc vreodată Vreo raţiune, una singură, auzi, acestei dezgustătoare măcelării. Da, am ales această orbire îndârjită aşteptând să văd mai clar.

De-aţunci, nu m-am schimbat. E multă vreme de când mi-e ruşine, ruşine de moarte, de a fi fost, chiar dacă de departe, chiar dacă de bună-credinţă, la rândul meu, un ucigaş. Cu timpul, mi-am dat doar seama că şi cei care sunt mai buni decât alţii nu se pot împiedica astăzi

de a omorî sau de a lăsa să se omoare pentru că e în logica vieţii în care trăiesc şi că nu putem să facem un gest în această lume fără să riscăm de a aduce moartea. Da, am continuat să-mi fie ruşine, am învăţat asta, că suntem cu toţii implicaţi în ciumă, şi mi-am

pierdut liniştea. O mai caut şi astăzi, încercând să-i înţeleg pe toţi şi să nu fiu duşmanul de moarte al nimănui. Ştiu numai că avem datoria să facem ce trebuie pentru a nu mai fi ciumaţi şi că numai asta poate să ne facă să sperăm să ne regăsim pacea interioară, sau cel puţin, în lipsa ei, o moarte onorabilă. Numai asta poate să aducă uşurare oamenilor şi dacă nu să-i salveze, barem să le facă cât mai puţin rău posibil şi câteodată chiar puţin bine. Şi de aceea m-am hotărât să refuz tot ceea ce, de aproape sau de departe, din raţiuni bune sau rele, te duc la moarte sau justifică această moarte.

De aceea şi această epidemie nu mă învaţă nimic în afară de faptul că trebuie să lupt alături de voi! Eu ştiu în mod sigur (da, Rieux, ştiu totul despre viaţă, vezi bine) că fiecare poartă în el ciuma, fiindcă nimeni! da, nimeni pe lume nu este neatins. Şi că trebuie să te supraveghezi fără încetare ca să nu fii adus într-o clipă de neatenţie în situaţia de a sufla în chipul altuia şi de a-i transmite boala. Ceea ce e firesc, e microbul. Restul, sănătatea, integritatea, puritatea, dacă vrei, este un rezultat al voinţei, şi al unei voinţe care nu trebuie să se oprească niciodată. Om cinstit, cel care nu infectează aproape pe nimeni, este acela a cărui neatenţie este cea mai mică posibil, şi trebuie voinţă şi încordare pentru a nu fi niciodată neatent! Da, Rieux, este foarte obositor să fii ciumat. Dar este încă şi mai obositor de a nu voi să fii. Din pricina asta arată toată lumea obosită, fiindcă toată lumea, astăzi, e puţin ciumată. Dar de aceea unii, care încearcă să nu fie, simt o oboseală extremă de care nimic nu-i va mai mântui în afară de moarte.

Până atunci, eu ştiu că nu mai valorez nimic pentru lumea asta şi că, din clipa când am renunţat să ucid m-am condamnat la un exil definitiv. Ceilalţi vor face istoria. Ştiu de asemenea că, în aparenţă, nu pot să-i judec pe aceşti ceilalţi. Există o calitate, care îmi lipseşte, ca să

tiu un ucigaş raţional. Nu e deci o superioritate, par acum, consimt să fiu ceea ce sunt, am învăţat ce e modestia. Spun numai că există pe acest pământ flageluri şi victime şi că trebuie, atât cât e posibil, să refuzi să fii de partea flagelului. Asta ţi se va părea poate puţin cam simplu şi nu ştiu dacă e simplu, dar ştiu că e adevărat. Am auzit atâtea raţionamente care erau cât pe-aci să mă zăpăcească de cap, şi care au zăpăcit suficient alte capete pentru a le face să consimtă la asasinat, încât am înţeles că toată nenorocirea oamenilor vine de-acolo că ei nu folosesc un limbaj clar. M-am hotărât atunci să folosesc un limbaj clar şi să am o purtare deschisă ca să găsesc drumul cel bun. În consecinţă, spun că există flageluri şi victime, şi nimic mai mult. Dacă, spunând asta, devin flagel eu însumi, cel puţin eu nu consimt ia asta. Încerc să fiu un ucigaş nevinovat. Vezi că nu e o ambiţie mare.

Ar trebui, bineînţeles, să existe o a treia categorie, aceea a adevăraţilor medici, dar fapt e că nu-i întâlneşti prea des şi că trebuie să fie şi greu să-i întâlneşti. De aceea m-am hotărât să trec de partea victimelor în orice ocazie, pentru a limita

Eagubele. În mijlocul lor pot cel puţin să caut cum se ajunge i-a treia categorie, adică la linişte”.

L

Terminând, Tarrou îşi legăna piciorul şi lovea încet cu călcâiul în terasă. După o tăcere, doctorul s-a ridicat puţin şi l-a întrebat pe Tarrou dacă are o idee despre drumul pe care trebuie să apuci ca să ajungi la acea linişte.

— Da, simpatia.

Două clopotele de ambulanţă au răsunat în depărtare. Exclamaţiile, confuze adineauri, s-au concentrat la marginea oraşului, aproape de colina pietroasă. S-a auzit în acelaşi timp ceva care semăna cu o detunătură. Apoi tăcerea s-a aşternut iar. Rieux a numărat două clipiri de tar. Briza părea şi capete mai multă putere şi în acelaşi timp un suflu, venind dinspre mare, a adus un miros sărat. Se auzea acum, distinct, respiraţia ştirdă a valurilor lovindu-se de faleză.

— Pe scurt, spune Tarrou cu simplitate, ceea ce mă interesează este să ştiu cum ajungi să devii un sfânt.

— Dar dumneata nu crezi în Dumnezeu.

— Tocmai. Poţi oare să fii sfânt fără Dumnezeu? este singura problemă concretă pe care o cunosc astăzi.

Brusc, o licărire ţâşnise din partea de unde se auziseră strigătele şi, venind împotriva vântului, o zarvă nedesluşită a ajuns pâna7 la cei doi bărbaţi. Licărirea s-a stins numai decât şi, departe, la marginea teraselor, nu a mai rămas decât o boare roşiatică. Într-o clipă de acalmie a vântului s-au auzit distinct strigăte de oameni, apoi zgomotul unei împuşcături de armă şi urletele unei mulţimi. Tarrou se ridicase şi asculta. Nu se mai auzea nimic.

— Au fost iar încăierări la porţi.

— S-a sfârşit acum, spune Rieux.

Tarrou a murmurat că aşa ceva niciodată nu se sfârşeşte şi că victime vor fi încă, pentru că e în ordinea lucrurilor.

— Posibil, răspunde doctorul, dar ştii dumneata, eu mă simt mult mai solidar cu învinşii decât cu sfinţii. N-am prefe

rinţă, cred, pentru eroism şi sfinţenie. Ceea ce mă interesează este să ou un om.

— Da, căutăm acelaşi lucru, dar eu sunt mai puţin ambiţios.

Rieux îşi spunea că Tarrou glumeşte şi se uita la el. Dar în lumina difuză care venea din cer, a văzut o faţă tristă şi serioasă. Vântul se înteţea iarăşi şi Rieux simţea că era călduţ la atingerea pielii. Tarrou s-a scuturat:

— Ştii, spune el, ce-ar trebui să facem pentru prietenie?

— Ceea ce doreşti, spune Rieux.

— Să facem o baie în mare. Chiar pentru un viitor sfânt, e o plăcere demnă.

Rieux zâmbea.

— Cu permisele noastre putem să mergem pe dig. În cele din urmă e prea stupid să nu trăieşti decât în mijlocul ciumei. Bineînţeles, un om trebuie să se bată pentru apărarea victimelor. Dar dacă lui încetează să-i mai placă altceva, la ce-i serveşte să se bată?

— Da, spune Rieux, să mergem.

Puţin după aceea, maşina se oprea aproape de grilajul portului. Luna răsărise. Un cer lăptos proiecta pretutindeni umbre palide. În spatele lor se ridica oraşul în trepte şi de-a-colo venea un suflu cald şi bolnav care îi împingea spre mare. Şi-au arătat hârtiile unui paznic care le-a examinat destul de îndelung. Au trecut şi, printre bătăturile de pământ acoperite de butoaie, printre mirosurile de vin şi de peşte, au apucat-o în direcţia digului. Cu puţin timp înainte de a ajunge acolo, mirosul de iod şi de alge le-a anunţat marea. Apoi au auzit-o.

Foşnea încet la picioarele marilor blocuri de piatră ale digului şi, cum au urcat pe ele, ea le-a apărut densă ca de catifea, suplă şi lucioasă ca un animal. S-au aşezat pe stâncile întoarse spre larg. Apele se umflau şi se retrăgeau cu încetineală. Această respiraţie calmă a mării făcea să nască şi să dispară reflexe uleioase la suprafaţa valurilor. Înaintea lor, era noaptea fără margini. Rieux, care simţea sub degete suprafaţa zgrunţuroasă a pietroaielor, era stăpânit de-o stranie fericire. Întors spre Tarrou, el ghicea pe chipul calm şi grav al prietenului său aceeaşi fericire care nu uita nimic, nici chiar asasinatul.

S-au dezbrăcat. Rieux s-a aruncat cel dintâi. Reci la început, valurile i s-au părut moi când a ieşit la suprafaţă. După câteva mişcări de înot, şi-a dat seama că marea era caldă în seara aceea, avea acea’ moliciune călduţă a mărilor de toamnă care iau din pământ căldura înmagazinată timp de luni întregi. Înota în ritm controlat. Bătaia picioarelor sale lăsa în urmă o fierbere de spumă, apa îi fugea de-a lungul braţelor ca să se lipească de picioare. O clipocire grea l-a anunţat că Tarrou se aruncase de sus. Rieux se întoarse pe spate şi rămâne nemişcat, cu faţa la cerul răsturnat, plin de lumina lunii şi de stefe. Răsuflă îndelung. Apoi percepe din ce în ce mai distinct un zgomot de apă lovită, straniu de clar în tăcerea şi singurătatea nopţii. Tarrou se apropia, i s-a auzit curând respiraţia. Rieux se* răsuceşte, ajunge în dreptul prietenului său şi înoată în acelaşi ritm. Tarrou înainta cu mai multă putere decât el şi a trebuit să înoate mai repede. Timp de câteva minute, au’înaintat în aceeaşi cadenţă şi cu aceeaşi vigoare, singuratici, departe de lume, eliberaţi în sfârşit de oraş şi de

ciumă. Rieux s-a oprit cel dintâi şi s-au întors alene, până într-un moment când au intrat într-un curent îngheţat. Fără să zică nimic, şi-au grăbit amândoi mişcările, biciuiţi de această surpriză a mării.

După ce s-au îmbrăcat, au pornit înapoi fără să fi rostit un cuvânt. Dar inimile lor băteau la fel şi amintirea acestei nopţi le era plăcută. Când au zărit de departe santinela ciumei, Rieux ştia că Tarrou tei spunea ca şi el, că boala îi uitase un moment, că asta era bine şi că acum trebuia s-o ia de la cap.

Da, trebuia s-o ia de la cap şi ciuma nu uita pe nimeni prea multă vreme. În luna decembrie, ea a ars în piepturile concetăţenilor noştri, a iluminat cuptorul, a populat taberele de umbre care nu făceau nimic, nu a încetat, în sfârşit, să înainteze cu mersul ei răbdător şi sacadat. Autorităţile contaseră pe zilele friguroase pentru'a opri această înaintare şi totuşi ciuma trecea prin cele dintâi rigori ale anotimpului fără să se sinchisească. Mai trebuia încă aşteptat. Dar tot aşteptând, sfârşeşti prin a nu mai aştepta, şi-antregul nostru oraş trăia fără viitor.

Cât despre doctor, momentul trecător de linişte şi de prietenie care îi fusese oferit nu s-a repetat. Fusese deschis încă un spital şi Rieux nu mai stătea între patru ochi decât cu bolnavii. El a observat însă că, în acest stadiu al epidemiei, când ciuma lua din ce în ce mai des forma pulmonară, bolnavii păreau că ajută într-o oarecare măsură medicul. În loc să cadă în ghearele disperării sau apatiei de la început, ei păreau să-şi facă o idee mai exactă despre interesele lor şi cereau ei înşişi ceea ce le putea fi cel mai util. Ei cereau fără încetare să bea şi toţi doreau să fie cald în încăperi. Cu toate r

262 *Albert Camus* că efortul era acelaşi pentru doctor, el se simţea totuşi mai puţin singur în aceste ocazii.

Spre sfârşitul lui decembrie, Rieux a primit de la domnul Othon, judecătorul de instrucţie, care se afla încă în tabără, o scrisoare care îi spunea că timpul său de carantină trecuse, că administraţia nu regăsea hârtia cu data intrării lui acolo şi, cu siguranţă, al ţineau încă în tabăra de internare dintr-o eroare. Soţia lui, ieşită de câtya timp, protestase la prefectură, unde fusese rău primită şi unde 1 se spusese că acolo nu

există niciodată eroare. Rieux îi spusese lui Rambert să intervină şi, câteva zile după, l-a văzut pe domnul Othon sosind. Fusese într-adevăr o eroare şi Rieux s-a indignat puţin. Dar domnul Othon, care slăbise, a ridicat o mână moale şi a spus, cântărindu-şi cuvintele, că oricine se poate înşela. Doctorul se gândea doar că ceva în firea lui se schimbase.

— Ce-o să faceţi acuma, domnule judecător? Vă aşteaptă dosarele.

— Ei bine, nu, a spus judecătorul. Aş vrea să-mi iau concediu.

— Într-adevăr, trebuie să vă odihniţi.

— Nu e asta, aş vrea să mă întorc în tabără. Rieux s-a mirat:

— Abia aţi ieşit!

— M-aţi înţeles greşit. Mi s-a spus că există voluntari în administraţia de acolo.

Judecătorul îşi rostogolea puţin ochii săi rotunzi şi încerca să-şi netezească unul din smocurile lui de păr.

— Înţelegeţi, aş avea ce face! Şi apoi, e stupid, dar o să mă simt mai puţin despărţit de băieţaşul meu.

Rieux îl privea. Nu era cu putinţă ca în aceşti ochi duri şi banali să se instaleze atât de repede blândeţea. Dar deveniseră mai neguroşi, pierduseră duritatea lor metalică.

— Bineînţeles, spune Rieux, o să mă ocup de asta, din moment ce doriţi acest lucru.

Şi doctorul s-a ocupat într-adevăr, iar viaţa cetăţii ciumate şi-a reluat cursul obişnuit, până la Crăciun. Tarrou continua să se arate peste tot cu felul lui liniştit şi eficace. Rambert îi mărturisea doctorului că stabilise, datorită ajutorului celor doi tineri paznici, un sistem de corespondenţă clandestină cu soţia lui. Primea din când în când câte o scrisoare, îi propusese lui Rieux să profite şi el de sistemul lui, şi acesta a acceptat. A scris pentru întâia oară, după luni întregi, dar cu foarte mare greutate. Nu mai cunoştea limbajul de altă dată. Scrisoarea a plecat. Răspunsul întârzia să

vină. În ceea ce îl privea pe Cottard, micile lui operaţii de speculă îl îmbogăţeau şi prospera. Cât despre Grand, perioada

sărbătorilor nu avea să-i reuşească.

Crăciunul din anul acela a fost mai degrabă sărbătoarea Infernului decât cea a Evangheliei. Prăvăliile goale şi lipsite de lumină, ciocolăţile artificiale sau cutiile goale din vitrine, tramvaiele încărcate de chipuri întunecate, nimic nu mai amintea de Crăciunurile trecute. La această sărbătoare, în care toată lumea, săracă sau bogată, se reunea odinioară, nu mai era loc decât pentru câteva bucurii singuratice şi ruşinoase pe care cei privilegiaţi şi le procurau, plătindu-le cu aur, din adâncul vreunei prăvălii jegoase. Bisericile erau pline mai degrabă de vaiete decât de rugăciuni de proslăvire. În oraşul posomorât şi îngheţat mai alergau câţiva copii, încă neştiutori de ceea ce îi ameninţa. Dar nimeni nu îndrăznea să li-l prevestească pe Dumnezeul de altă dată, încărcat de daruri, bătrân ca suferinţa umană, dar nou ca tânăra speranţă. Nu mai era loc în inima nimănui decât pentru o foarte bătrână şi foarte posomorâtă speranţă, chiar cea care împiedică oamenii să se lase pe mâna morţii şi care nu e decât o simplă îiylârjire de a trăi.

În ajun, Grand nu venise la întâlnire. Rieux, neliniştit, trecuse pe la el dis-de-dimineaţă fără să-l găsească. Toată lumea fusese pusă pe picioare. Spre prânz, Rambert a venit la spital să-l avertizeze pe doctor că îl zărise pe Grand de departe, rătăcind pe străzi, cu o înfăţişare descompusă. Apoi îl pierduse din vedere. Doctorul şi Tarrou au plecat cu maşina să-l caute.

La prânz, pe o vreme de ger, Rieux, ieşind din maşină, se uita de la distanţă la Grand, care stătea aproape lipit de o vitrină plină cu jucării de lemn lucrate grosolan. Pe chipul bătrânului funcţionar curgeau, fără întrerupere, lacrimi. Şi aceste lacrimi l – au răscolit pe Rieux pentru că le înţelegea şi le simţea şi el în gâtlej. Îşi amintea şi el de logodna nefericitului, care avusese loc dinaintea unei prăvălii de Crăciun, şi de Jeanne, aplecată spre el, ca să-i spună că e bucuroasă. Din adâncul anilor îndepărtaţi, în chiar inima acestei nebunii, glasul tineresc al lui Jeanne venea spre Grand, asta era sigur. Rieux ştia la ce se gândea în acest minut bătrânul om care plângea, şi el se gândea la acelaşi lucru ca şi el, că această lume fără dragoste era ca o lume

moartă şi că vine totdeauna un ceas când te obosesc închisorile, munca şi curajul, şi implori chipul unei fiinţe şi inima vrăjită a tandreţei.

Dar celălalt l-a zărit prin geam. Fără să-şi înceteze plânsul, s-a întors şi s-a rezemat cu spatele de vitrină ca să-l vadă venind.

— Ah! domnule doctor, ah! domnule doctor, făcea el. Rieux dădea din cap, aprobându-l, incapabil să scoată un cuvânt. Această disperare era şi a lui, şi ceea ce îi frângea inima în clipa aceea era imensa mânie care îl cuprinde pe om înaintea unei dureri pe care toţi o împărtăşesc.

— Da, Grand, spune el.

— Aş vrea să am timp să-i scriu o scrisoare. Ca să ştie… Şi ca să poată să fie fericită, fără remuşcări…

Cu un soi de violentă, Rieux îl face pe Grand să înainteze. Celălalt continua lksându-se aproape târât, bolborosind lrinturi de fraze.

— E prea multă vreme de când durează. Îţi vine să-ţi dai drumul, n-ai încotro. Ah! domnule doctor! Par liniştit aşa. Dar am avut totdeauna nevoie de un efort uriaş ca să fiu normal doar. Iar acum şi asta e încă prea mult.

Se opreşte, tremurând din tot corpul şi cu privirea rătăcită. Rieux i-a luat mâna. Ardea.

— Trebuie să te duci acasă.

Dar Grand îi scapă şi aleargă câţiva paşi, apoi se opreşte, desface braţele şi începe să se legene înainte şi-îndărăt. Se învârte în loc şi cade pe trotuarul îngheţat, cu chipul mânjit de lacrimile care continuau să-i curgă. Trecătorii priveau de departe, opriţi locului, neîndrăznind să mai înainteze.

A trebuit ca Rieux să-l ia pe bătrân în braţe.

Acum, în patul său, Grand se înăbuşea: plămânii îi erau prinşi. Rieux se gândea. Funcţionarul n-avea familie. La ce bun să-l transporte? O să fie singur, cu Tarrou, să-l îngrijească…

Grand îşi înfundase în pernă capul, cu obrazul verzui şi cu privirea stinsă. Se uita nemişcat la focul slab pe care Tarrou îl aprindea

în cămin cu ce mai rămăsese dintr-o ladă. „Merge rău, spune el. Şi din adâncul plămânilor săi în flăcări un ciudat hârâit însoţea tot ce spunea. Rieux îi recomandase să nu vorbească şi spusese că va reveni. Bolnavul avusese un surâs bizar şi o (fată cu el un soi de duioşie i se aşternuse pe chip. „Dacă' scap, jos pălăria, domnule doctor!” spusese el făcându-i cu ochiul, cu greu. Dar imediat după aceea căzuse într-o stare de prostraţie.

Câteva ore mai târziu, Rieux şi Tarrou l-au găsit pe bolnav în capul oaselor şi Rieux s-a speriat citind pe chipul său ravagiile răului care al ardea şi care progresa. Dar Grand părea mai lucid şi, imediat, cu o voce ciudat de spartă, i-a rugat să-i aducă manuscrisul pe care îl pusese într-un sertar. Tarrou i-a dat foile pe care bolnavul le-a strâns cu grijă la piept, fără să le privească, pentru ca să le întindă apoi doctorului, invitându-l printr-un gest să le citească. Era un manuscris scurt, de vreo cincizeci de pagini. Doctorul l-a răsfoit şi a înţeles că toate aceste foi nu conţineau decât aceeaşi fraz recopiată la nesfârşit, modificată, îmbogăţită sau sărăcită. Fără încetare, luna mai, amazoana şi aleile dinbois de Boulogne se confruntau şi se aşezau în diferite feluri. Lucrarea avea şi explicaţii, uneori nemăsurat de lungi, şi variante. Dar fa sfârşituf ultimei pagini, o mână scrisese doar atât, îngrijit, cu o cerneală încă proaspătă: „Draga mea Jeanne, astăzi e Crăciunul...” Deasupra, caligrafiată cu grijă, se găsea ultima versiune a frazei. „Citiţi”, a spus Grand. Şi Rieux a citit:

„Într-o frumoasă dimineaţă de mai, o zveltă amazoană, călare pe o somptuoasă iapă alezană, parcurgea, prin mijlocul florilor, aleile din Bois...”

— O fi bine aşa? a spus bătrânul cu o voce de febră. Rieux nu şi-a ridicat ochii spre el.

— Ah! a spus celălalt agitat, ştiu eu. *Cuvântul frumoasă*, ăsta e celare nu e potrivit.

Rieux i-a luat mâna întinsă pe cuvertură.

— Lăsaţi, domnule doctor. N-o să mai am timp... Respira chinuit şi deodată a strigat:

— Puneţi-l pe foc!

Doctorul şovăia, dar Grand a repetat ordinul cu un accent atât de cumplit şi cu o astfel de suferinţă în glas, încât Rieux a aruncat foile în focul aproape stins. bdaia s-a luminat numaidecât şi, o clipă, flăcările păreau s-o încălzească. Când doctorul reveni lângă bolnav, acesta se întorsese cu spatele, lipindu-şi aproape faţa de perete. Tarrou se uita pe fereastră, străin parcă de scena care avusese loc. După ce i-a injectat bolnavului serul, Rieux i-a spus prietenului său că Grand n-o să apuce dimineaţa şi Tarrou s-a oferit să rămână. Doctorul a fost de acord.

Ideea că Grand o să moară l-a urmărit noaptea toată. Dar, a doua zi dimineaţă, Rieux l-a găsit pe Grand în capul oaselor stând de vorbă cu Tarrou. Febra dispăruse. Nu-i mai rămăseseră decât semnele unei epuizări generale.

— Ah, domnule doctor, spune funcţionarul, rău am făcut. Dar o s-o iau de la cap. Ţin minte totul, o să vedeţi.

— Să aşteptăm, i-a spus Rieux lui Tarrou.

Dar, la amiază, nimic nu se schimbase. Seara, Grand putea fi socotit salvat. Rieux nu înţelegea nimic din această înviere.

Cam în aceeaşi vreme totuşi, i se adusese lui Rieux o bolnavă, a cărei stare el o socoti disperată, şi pe care a izolat-o imediat la sosirea ei în spital. Fata era în plin delir şi prezenta simptomele ciumei pulmonare. Dar a doua zi dimineaţa febra scăzuse. Doctorul a crezut că recunoaşte, ca şi în cazul lui Grand, ameliorarea matinală pe care experienţa îl obişnuise s-o considere drept un semn rău. La prânz, totuşi, febra nu se urcase. Seara crescuse doar cu câteva linii şi, a doua zi dimineaţă, dispăruse. Faţa, cu toate că era slăbită, respira cu uşurinţă în patul ei. Rieux i-a spus lui Tarrou că era salvată împotriva tuturor regulilor. Dar în cursul săptămânii, patru cazuri asemănătoare s-au prezentat la secţia-doctorului.

La sfârşitul aceleiaşi săptămâni, bătrânul astmatic l-a primit pe doctor şi pe Tarrou cu toate semnele unei mari agitaţii.

— Gata, spunea el, ies iar.

— Cine?

— Ei, cine! şobolanii!

Din aprilie încoace niciun şobolan mort nu mai fusese descoperit.

— Oare o s-o luăm de la capăt? îi spuse Tarrou lui

Rieux.

Bătrânul îşi freca mâinile.

— Să-i vezi alergând! E o plăcere.

El văzuse doi şobolani vii intrând la el prin uşa dinspre stradă. Vecinii îi spuseseră că şi la ei îşi făcuseră apariţia guzganii. Prin unele poduri se auzea din nou zdrăngăneala for, uitată de luni întregi. Rieux aştepta publicarea statisticilor generale care avea loc la începutul fiecărei săptămâni. Ele relevau un recul al molimei.

Cu toate că această bruscă repliere a bolii era nesperată, concetăţenii noştri nu s-au grăbit să se bucure. Lunile care abia trecuseră, deşi sporiseră dorinţa lor de eliberare, îi învăţaseră să fie prudenţi şi îi obişnuiseră să conteze din ce în ce mai puţin pe un sfârşit apropiat al epidemiei. Totuşi, acest fapt nou era pe toate buzele, şi, în adâncul inimilor, clocotea o mare speranţă nemărturisită! Toate celelalte treceau pe planul al doilea. Noile victime ale ciumei cântăreau foarte puţin pe lângă acest fapt exorbitant: statisticile scăzuseră. Unul din semnele că epoca sănătăţii, fără a fi sperată în mod deschis, era totuşi aşteptată în secret, era faptul că, începând din acest moment, concetăţenii noştri vorbeau bucuroşi, deşi cu un aer în indiferenţă, despre modul în care se va organiza viaţa după ciumă.

Toată lumea era de acord în a gândi că părţile plăcute ale vieţii dinainte nu vor fi regăsite dintr-odată şi că era mai uşor să distrugi decât să construieşti. Apreciau doar că aprovizionarea însăşi putea să fie puţin ameliorată şi că în felul acesta ar scăpa de grija cea mai presantă. Dar, de fapt, sub aceste remarci neînsemnate o speranţă nesăbuită se dezlănţuia în acelaşi timp şi cu atâta forţă, încât concetăţenii noştri îşi dădeau uneori seama de ea şi se grăbeau atunci să afirme că, oricum, izbăvirea nu era hotărâtă pentru a doua zi.

Şi, într-adevăr, ciuma nu se opri a doua zi, dar, în aparenţă, ea îşi pierdea puterile mai repede decât s-ar fi putut în mod raţionai să se spere. În primele zile ale lui ianuarie, frigul se instalase cu o stăruinţa

neobişnuită şi părea chiar să se cristalizeze deasupra oraşului. Şi, cu toate acestea, niciodată cerul nu fusese atât de albastru. Timp de zile întregi splendoarea lui imuabilă şi îngheţată a inundat oraşul cu o lumină perpetuă. În acest aer purificat, în trei săptămâni, şi prin prăbuşiri succesive, ciuma părea că se istovise în cadavrele din ce în ce mai puţin numeroase pe care le alinia. Ea şi-a pierdut, într-un interval scurt de timp, aproape în întregime forţele pe care le acumulase de luni şi luni. văzând-o ratând victime desemnate, ca Grand sau ca fata din spitalul lui Rieux, ajungând timp de două-trei zile la paroxism în unele cartiere, în timp ce dispărea complet din altele, înmulţindu-şi

prada lunea iar miercurea lăsând-o să-i scape aproape cu totul, văzând-o astfel gâfâind sau năpustindu-se, ai fi zis că se dezorganiza de enervare şi de lehamite, că pierdea, odată cu stăpânirea de sine, eficacitatea matematică şi supremă care constituise forţa ei. Serul lui Castel cunoştea deodată o serie de reuşite care-i fuseseră refuzate până acum. Fiecare dintre măsurile luate de medici, şi care înainte nu dădeau niciun rezultat, păreau să lovească deodată în plin. Se părea că ciuma era, la rândul ei, hăituită, şi că slăbiciunea ei bruscă dădea tărie armelor tocite care îi fuseseră opuse până atunci. Din vreme în vreme numai, boala se încrâncena şi, într-un fel de tresărire oarbă, răpunea trei sau patru bolnavi în a căror vindecare se sperase. Ei erau ghinioniştii ciumei, cei pe care ea îi ucidea în plină speranţă. A fost cazul judecătorului Othon care a trebuit evacuat din tabăra de carantină, şi Tarrou spusese într-adevăr despre el că nu avusese noroc, fără să se poată şti însă dacă se gândea la moartea sau la viaţa judecătorului.

Dar, în ansamblu, infecţia bătea în retragere pe toată linia şi comunicatele prefecturii, care dăduseră mai întâi naştere unei timide şi secrete speranţe, au confirmat până la urmă, în mintea publicului, convingerea că victoria era dobândită şi că boala părăsea poziţiile. În realitate, era greu de hotărât dacă că era o victorie. Erai numai obligat să constaţi că boala părea să plece aşa cum venise. Strategia care i se

opunea nu se schimbase, ineficace ieri şi aparent reuşită astăzi. Aveai doar impresia că maladia se istovise ea însăşi sau poate că se replia după ce îşi atinsese toate obiectivele într-un fel, rolul ei se sfârşise.

Ai fi spus cu toate acestea că nimic nu era schimbat în oraş. Mereu tăcute în timpul zilei, străzile erau invadate seara de aceeaşi mulţime, doar că acum dominau paltoanele şi fularele. Cinematografele şi cafenelele făceau aceleaşi afaceri. Dar, privind mai de aproape, puteai să observi că figurile erau mai destinse şi că uneori zâmbeau. Şi aveai ocazia să constaţi că până atunci nimeni nu zâmbise pe străzi. În realitate, vălul opac, care de luni de zile înconjura oraşul, fusese sfâşiat şi, în fiecare luni, oricine putea să constate, după ştirile radioului, că ruptura se mărea, şi că, în sfârşit, se va putea răsufla. Era încă doar o uşurare total negativă şi care nu se manifesta pe „faţă. Dar în timp ce înainte nu s-ar fi aflat, fără oarecare neîncredere, că plecase un tren sau că sosise un vapor, sau că va fi din nou autorizată circulaţia automobilelor, anunţul acestor evenimente la mijlocul lui ianuarie n-ar fi provocat, dimpotrivă, nicio surpriză. Era puţin lucru, fără îndoială. Dar această uşoară nuanţă exprima *de* fapt uriaşele progrese făcute de concetăţenii noştri pe calea speranţei. Se poate spune, de altfel, că, începând din momentul în care cea mai infimă speranţă a devenit posibilă pentru populaţie, se sfârşise cu domnia efectivă a ciumei.

Ku este mai puţin adevărat că în tot cursul lunii ianuarie, concetăţenii noştri au reacţionat într-un fel contradictoriu. Şi anume, ei au trecut, rând pe rând, de la excitare la depresiune. Astfel, au fost înregistrate noi tentative de evadare, chiar în momentul în care statisticile erau cele mai favorabile. Lucrul a surprins mult autorităţile şi chiar posturile de gardă, având în vedere că cea mai mare parte a evadărilor reuşiseră. De fapt, oamenii care evadau în aceste momente dădeau ascultare unor sentimente fireşti. Datorită ciumei, la unii se înrădăcinase un scepticism adânc, de care nu se puteau dezbăra. Speranţa nu mai acţiona asupra lor. Chiar atunci când vremea ciumei trecuse, ei continuau să trăiască conform normelor ei. Aceştia rămăseseră în urma evenimentelor. La alţii, dimpotrivă, şi aceştia se recrutau mai ales dintre cei care trăiseră până atunci despărţiţi de

fiinţele pe care le iubeau, după acest lung timp de claustrare şi de descurajare, vântul speranţei care se ridica aprinsese o febră şi o nerăbdare care le răpise orice stăpânire de sine. îi apuca un fel de panică la gândul că puteau, atât de aproape de ţintă, să moară, că nu vor revedea fiinţa pe care o iubeau şi că nu vor fi răsplătiţi pentru aceste lungi suferinţe. Deşi luni întregi perseveraseră în aşteptare cu q tenacitate obscură, în ciuda închisorii şi a exilului, cea dintâi speranţă fusese suficientă ca să distrugă ceea ce disperarea şi teamă nu putuseră ştirbi. Ei s-au năpustit, ca nişte scoşi din minţi, s-o ia înaintea ciumei, incapabili să-i ţină pasul până în ultima clipă.

În acelaşi timp, de altminteri, s-au manifestat şi semne spontane de-optimism. Astfel a fost îregistrată o scădere sensibilă a preţurilor. Din punctul de vedere al economiei pure, această mişcare era inexplicabilă. Greutăţile rămâneau aceleaşi, formalităţile de carantină fuseseră menţinute la porţi şi aprovizionarea era departe de a fi ameliorată. Se asista deci la un fenomen pur moral, ca şi cum retragerea ciumei se răsfrângea pretutindeni. În acelaşi timp, optimismul se întindea asupra celor care trăiseră înainte în grup şi pe care boala îi silise să se despartă. Cele două mănăstiri ale oraşului au început să se reconstituie, şi viaţa comună din ele a putut fi reluată. Acelaşi lucru s-a întâmplat cu militarii, care au fost

din nou adunaţi în cazărmile rămase libere: ei au reînceput o viaţă normafă de garnizoană. Aceste fapte mărunte erau semne mari.

Populaţia a trăit în această agitaţie secretă până la 25 ianuarie, în săptămâna aceea, statisticile au scăzut atât de mult încât, după consultarea comisiei medicale, prefectura a anunţat că epidemia se putea considera aproape gâtuită. Comunicatul adăuga, este adevărat, dintr-un spirit de prudenţă pe care populaţia nu putea să nu-l aprobe, că porţile oraşului vor mai rămâne închise încă două săptămâni, şi măsurile profilactice menţinute timp de o lună. În timpul acestei perioade, la cel mai mic semn ca pericolul ar putea să revină „ta*tu-quo-x t*rebuia să fie menţinut şi măsurile precedente reluate”.

Toată lumea a fost însă de acord să considere aceste adăugiri ca pe nişte clauze de stil şi, în seara de 25 ianuarie, un neastâmpăr de veselie copleşise oraşul. Pentru a se alătura bucuriei generale, prefectul dăduse ordin să se revină la iluminaţia pe care o avusese oraşul înainte de ciumă. Sub un cer rece şi pur, concetăţenii noştri s-au revărsat atunci în grupuri zgomotoase şi vesele pe străzile pline de lumină.

Desigur, în multe case obloanele rămăseseră trase şi unele familii şi-au petrecut în tăcere această seară pe care alţii o încărcai de strigăte. Cu toate astea, pentru mulţi dintre aceşti oameni în doliu, sentimentul de uşurare era totuşi adânc, fie pentru că teama de a vedea răpuse alte rade era în sfârşit potolită, fie pentru că sentimentul conservării lor personale nu mai era în stare de alarmă. Dar familiile care trebuiau să rămână cele mai străine de bucuria generală au fost, indiscutabil, acelea care, chiar în acest moment, aveau un bolnav în luptă cu ciuma într-un spital şi care, în casele de carantină sau acasă, aşteptau ca flagelul să sfârşească într-adevăr cu ele aşa cum sfârşise cu ceilalţi. Aceste familii trăgeau desigur nădejde, dar făceau din ea b provizie pe care o ţineau în rezervă, şi din care îşi interziceau să consume înainte de a avea cu'adevărat dreptul s-o facă. Şi această aşteptare, această veghe tăcută, la jumătate de drum între agonie şi bucurie, li se părea şi mai feroce în mijlocul jubilării generale.

Dar aceste excepţii nu scădeau cu nimic satisfacţia celorlalţi. Fără îndoială, ciuma încă nu se sfârşise şi avea s-o dovedească. Totuşi, în imaginaţia tuturor, trenurile plecau, cu săptămâni înainte, şuierând pe şine fără sfârşit şi vapoarele brăzdau mări luminoase. A doua' zi, spiritele aveau să fie mai liniştite şi îndoielile aveau să renască. Dar, pentru moment, întregul oraş se urnea, părăsea locurile închise, întunecate şi nemişcate în care îşi înfipsese rădăcinile de piatră şi se punea în sfârşit în mişcare cu încărcătura lui de supravieţuitori. În seara aceea, Tarrou şi Rieux, Rambert şi ceilalţi mergeau în mijlocul mulţimii şi simţeau şi ei cum le fuge pământul de sud picioare. Multă vreme după ce părăsiseră bulevardele, Tarrou şi Rieux auzeau încă această bucurie urmărindu-i, chiar în ceasul în care treceau pe străduţe pustii, de-a lungul ferestrelor cu obloanele trase. Şi, din

pricina oboselii lor, ei nu puteau să deosebească această suferinţă care se prelungea dincolo de obloane, de bucuria care umplea străzile puţin mai încolo. Izbăvirea care se apropia avea un chip care amesteca râsul cu lacrimile.

Într-un moment în care rumoarea a devenit mai puternică şi mai veselă, Tarrou se oprise. Pe asfaltul întunecat, o formă alerga sprintenă. Era o pisică, prima care a fost văzută iar, din primăvară până acum. Ea a rămas o clipă nemişcată în mijlocul şoselei, a şovăit, şi-a lins laba, a trecut-o iute peste urechea dreaptă, şi-a văzut mai departe de treburile ei, şi, neauzită, a pierit în noapte. Tarrou zâmbeşte. Bătrânelul o să fie şi el mulţumit.

Dar în momentul în care ciuma părea să se îndepărteze pentru a se întoarce în vizuina necunoscută din care ieşise în tăcere, exista cel puţin unul în oraş pe care această plecare îl arunca într-o stare de consternare, şi acesta era Cottard, dacă e să ne luăm după carnetele lui Tarrou.

La drept vorbind, aceste carnete devin destul de bizare începând din momentul în care statisticile au început să scadă. Poate să fie din pricina oboselii, dar scrisul devine greu de citit şi se trece prea des de la un subiect la altul. În plus, şi pentru întâia oară, aceste carnete sunt lipsite de obiectivitate, şi fac loc unor consideraţii personale. Găseşti astfel, în mijlocul unor pasaje destul de lungi, privitoare la cazul Cottard, un mic raport asupra bătrânului cu pisicile. Dacă e să-l credem pe Tarrou, ciuma nu micşorase niciodată cu nimic consideraţia lui pentru acest personaj care îl interesa după epidemie aşa cum îi interesase şi înainte, şi cum, din nefericire, n-o să „mai poată să-l intereseze în viitor, deşi propria lui bunăvoinţă, a lui Tarrou, nu va fi în cauză. Căci el încercase să-l revadă. Oteva zile după seara de 25 ianuarie, se postase în colţul străduţei. Pisicile erau aci, exacte la întâlnire, încălzindu-se în bălţile de soare. Dar, la ora obişnuită, obloanele rămăseseră închise cu încăpăţânare. În

cursul zilelor următoare, Tarrou nu le-a mai văzut niciodată

deschise. El conchise în mod curios că bătrânelul era jignit sau mort, că, dacă era jignit, era pentru că se gândea că are dreptate şi că ciuma îi făcuse o nedreptate – dar dacă era mort, trebuia să te întrebi în legătură cu el, ca şi cu bătrânul astmatic, dacă nu fusese un sfânt. Tarrou nu credea acest lucru, dar considera că există în cazul bătrânului o „indicaţie", „Poate, se spunea în carnete, nu este cu putinţă să ajungi decât la nişte aproximaţii de sfinţenie. În acest caz ar trebui să te mulţumeşti cu un satanism modest şi caritabil".

Amestecate tot cu observaţiile privitoare la Cottard, poţi găsi în carnete şi numeroase însemnări, adesea risipite, dintre care unele îl privesc pe Grand, acum convalescent şi care se apucase din nou de lucru ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, iar altele o evocă pe mama doctorului Rieux. Cele câteva conversaţii care se datorau faptului că Tarrou locuia în acelaşi apartament cu fiul ei, unele atitudini ale bătrânei, zâmbetul ei, observaţiile ei asupra ciumei sunt notate cu scrupulozitate. Tarro u insista mai ales asupra modestei doamne Rieux; asupra modului pe care-l avea de-a exprima totul în fraze simple; asupra preferinţei deosebite pe care o arăta pentru o anumită fereastră care dădea în strada liniştită, şi îndărătul căreia, ţinându-se cam ţeapănă, se aşeza în fiecare seară, cu mâinile odihnindu-se şi privirea atentă, până ce amurgul cuprindea odaia, făcând din ea o umbră neagră în lumina cenuşie care se întuneca puţin câte puţin şi topea atunci silueta' ei nemişcată; asupra sprintenelii cu care ea se deplasa dintr-o odaie *ia* alta; asupra bunătăţii ei de care nu-i dăduse niciodată lui Tarrou dovezi precise, dar a cărei licărire el o recunoştea în tot ceea ce făcea sau spunea ea; asupra faptului, în sfârşit, că, după părerea lui, ea ştia totul fără să stea să chibzuiască în mod deosebit şi că, cu atâta tăcere şi umbră, ea putea să rămână la înălţimea oricărei lumini, fie ea şi aceea a ciumei. Aici, de altfel, scrisul lui Tarrou dădea semne ciudate de cedare. Rândurile care urmau erau greu de citit şi, parcă pentru a da o nouă dovadă a acestei cedări, ultimele cuvinte erau cele dintâi cuvinte personale: „Mama mea era astfel, iubeam în ea aceeaşi modestie şi ca ea am vrut totdeauna să ajung. Nu pot spune că a murit acum opt ani. S-a tras doar puţin mai mult deoparte, ca de

obicei, şi, când m-am întors, ea nu mai era acolo”.

Dar trebuie să ne întoarcem la Cottard. De când statisticile erau în scădere, acesta îi făcuse mai multe vizite doctorului Rieux, invocând diverse pretexte. Dar, în realitate, de fiecare dată îi cerea lui Rieux pronosticuri asupra mersului epidemiei. „Credeţi că poate să înceteze aşa deodată, fără să ne prevină?” Cottard era sceptic asupra acestui punct, sau cel puţin aşa spunea. Întrebările lui repetate păreau să indice însă o convingere mai puţin fermă, re la mijlocul lui ianuarie, Rieux îi răspunsese într-un mod destul de optimist. Şi de fiecajje dată, aceste răspunsuri, în loc să-l bucure pe Cottard, scoseseră din el la iveală reacţii variabile în funcţie de zile, dar care mergeau de la proasta dispoziţie până la descurajare. Datorită acestui fapt, doctorul ajunsese să-i spună că, în ciuda indicaţiilor favorabile date de statistici, era mai bine să nu se proclame încă victoria.

— Cum s-ar zice, observase Cottard, nu se ştie nimic, poate să reînceapă de la o zi la alta?

— Da, după cum e posibil ca şi mişcarea de vindecare să se accelereze.

Această incertitudine, care neliniştea pe toată lumea, îi produsese lui Cottard o uşurare vizibilă şi, în prezenţa lui Tarrou, el se angaja cu negustorii din cartierul lui în conversaţii în care încerca să răspândească opinia lui Rieux. E adevărat că nu-i era greu s-o facă. Fiindcă după înfrigurarea primelor victorii, în multe spirite revenise o îndoială care avea să supravieţuiască surescitării provocate de declaraţia prefecturii. Pe Cottard îl liniştea spectacolul acestei îngrijorări. Aşa cum alteori se şi descuraja. „Da, îi spunea el lui Tarrou, vor sfârşi prin a deschide porţile. Şi o să vedeţi, cu toţii mă vor părăsi”.

Până la 25 ianuarie, toată lumea observase nestatornicia caracterului său. Timp de zile întregi, după ce încercase atât de multă vreme să se pună bine cu cartierul şi cu toţi cei pe care îi cunoştea, se certa violent cu ei. În aparenţă, cel puţin, el se retrăgea atunci din lume şi, de la o zi la alta, începea’ să trăiască asemenea unui sălbatic Nu-l mai vedeai la restaurant, nici la teatru, nici în cafenelele care-i plăceau. Şi, cu toate astea, el nu părea să regăsească viaţa măsurată şi-obscură

pe care o ducea înainte de epidemie. Trăia complet retras în apartamentul lui şi i se aducea masa de la un restaurant vecin. Seara numai, ieşea pe furiş, cumpărându-şi cele necesare, ieşind apoi din magazine pentru a fugi repede pe străzi singuratice. Dacă Tarrou îl întâlnea atunci, nu putea scoate de la el decât monosilabe. Apoi, fără trecere, redevenea sociabil, vorbind fără măsură despre ciumă, solicitând părerea fiecăruia şi pierzându-se din nou în fiecare seară, bucuros, în valul mulţimii.

274 *Albert Camus* în ziua declaraţiei date de prefectură, Cottard dispăruse cu totul din circulaţie. Două zile mai târziu, Tarrou l-a întâlnit rătăcind pe străzi. Cottard i-a cerut să-l însoţească până la marginea oraşului. Tarrou, care se simţea deosebit de obosit de ziua pe care o petrecuse, a şovăit. Dar celălalt a insistat. Părea foarte agitat, gesticula în mod dezordonat, vorbind repede şi tare. L-a întrebat pe Tarrou dacă într-adevăr crede că declaraţia prefecturii pune capăt ciumei. Bineînţeles, Tarrou considera că o declaraţie administrativă nu era suficientă prin ea însăși pentru a opri un flagel, dar era logic să crezi că epidemia, cu excepţia neprevăzutului, avea să înceteze.

— Da, spunea Cottard, cu excepţia neprevăzutului. Şi există întotdeauna neprevăzutul.

Tarrou i-a atras atenţia că, de altfel, prefectura prevăzuse întrudtva neprevăzutul prin faptul că instituise un termen de două săptămâni până la deschiderea porţilor.

— Şi bine a făcut, a spus Cottard, mereu sumbru şi agitat, pentru că după felul în care merg lucrurile, s-ar putea foarte bine să fi vorbit în vânt.

Tarrou găsea lucrul posibil, dar se gândea că era mai bine totuşi să fie luată în consideraţie viitoarea deschidere a porţilor şi întoarcerea la o viaţă normală.

— Să admitem, i-a spus dottard, să admitem, dar ce numiţi dumneavoastră întoarcerea la o viaţă normală?

— Filme noi la cinematograf, spune Tarrou zâmbind.

Dar Cottard nu zâmbea. El voia să ştie dacă se putea crede că ciuma n-o să schimbe nimic în oraş, adică dacă totul o să înceapă, ca

înainte, de la capăt, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat. Tarrou credea că ciuma o să schimbe şi în acelaşi timp n-o să schimbe oraşul, că, bineînţeles, cea mai puternică dorinţă a concetăţenilor noştri era’ şi va fi să se poarte ca şi când nimic nu s-ar fi schimbat şi că, prin urmare, nimic, într-un sens, nu se va schimba, dar eh, în alt sens, nu se poate uita totul, chiar dacă ar voi lumea, şi ciuma o să lase urme, cel puţin în inimi. Micul rentier a declarat categoric că pe el nu-l interesa inima şi că de asta se sinchisea chiar cei mai puţin. Ceea ce-l interesa pe el era să ştie dacă administraţia n-o să fie transformată, dacă, de pildă”, toate serviciile or să funcţioneze ca şi în trecut. Şi Tarrou a trebuit să admită că nu ştia despre asta nimic. După părerea lui era de presupus că toate aceste servicii, perturbate în timpul epidemiei, or să aibă puţin de furcă până or să-şi reia atribuţiile. S-ar putea de asemenea crede că se vor pune o groază *de* probleme noi

care vor face necesară cel puţin o reorganizare a vechilor servirii.

— A! a spusottard, e posibil, într-adevăr, toată lumea va trebui să ia totul de la început.

Cei doi plimbăreţi ajunseseră aproape de casa lui Cottard. Acesta se însufleţise, se silea să fie optimist. Îşi închipuia oraşul reîncepând să trăiască, ştergându-şi trecutul şi luând-o de la zero.

— Aşa e, spune Tarrou. La urma urmei, lucrurile or să se aranjeze poate şi pentru dumneata. Într-un anume fel, va fi vorba de o viaţă nouă.

Se aflau înaintea uşii şi îşi strângeau mâinile.

— Aveţi dreptate, spunea Cottard, din ce în ce mai agitat, s-o luăm de la zero, ar fi bine.

Dar, în umbra culoarului, se iviseră doi oameni. Tarrou abia a avut timpul să-l audă pe însoţitorul său întrebându-se ce puteau să vrea tipii ăia. Tipii, care aveau înfăţişarea unor funcţionari dichisiţi, îl întrebau într-adevăr pe Cottard dacă se numea chiar Cottard şi acesta, scoţând un soi de exclamaţie înăbuşită, s-a răsucit pe călcâie şi s-a înfundat în noapte fără ca, nici ceilalţi, nici Tarrou, să fi avut timpul să

schiţeze vreun gest. După ce trecuse surpriza, Tarrou i-a întrebat pe cei doi oameni ce voiau. Ei şi-au luat un aer rezervat şi politicos, au spus că era vorba de nişte informaţii şi au plecat fără grabă, în direcţia în care o luase Cottard.

Întors acasă, Tarrou relată aceasta scenă şi imediat (scrisul o dovedea îndeajuns) notă oboseala sa. Adăuga că avea încă multe de făcut, dar că asta nu era un motiv ca să nu fie pregătit şi se întreba, tocmai, dacă era pregătit. El răspundea, încheind, şi aici carnetele lui Tarrou se terminau, că există totdeauna un ceas al zilei şi al nopţii când un om e laş şi că lui nu-i era frică decât de ceasul acela.

A treia zi, la câtva timp înaintea deschiderii porţilor, doctorul Rieux se întorcea acasă, pe la prânz, întrebându-se dacă o să găsească telegrama pe care o aştepta. Cu toate că zilele erau pentru el la fel de istovitoare ca şi în cea mai grea perioada a ciumei, aşteptarea eliberării definitive îi risipise şi lui orice oboseală. Spera acum şi se bucura. Nu poţi să-ţi soliciţi mereu voinţa şi să fii mereu încordat şi e o fericire să dezlegi în sfârşit, într-o efuziune, acest snop de energie strâns pentru luptă. Dacă telegrama aşteptată îi aducea şi ea veşti bune, Rieux putea s-o ia de la început. Şi el era de părere că toată lumea trebuie s-o ia de la început.

Trecu pe dinaintea odăiţei portarului. Noul portar, cu fata lipită de gemuleţ, i-a zâmbit. Urcând scările, Rieux se gândea la înfăţişarea acestuia, gălbejită de oboseli şi lipsuri.

Da, o s-o ia de la început când abstracţiunea se va fi încheiat şi, cu puţin noroc… Dar chiar în acelaşi moment el deschidea uşa şi mama îi ieşea în întâmpinare să-l anunţe că domnul Tarrou nu se simţea bine. Se sculase de dimineaţă, dar nu putuse să iasă şi tocmai se culcase din nou. Doamna Rieux era îngrijorată.

— Poate că nu e nimic grav, spune fiul ei.

Tarrou era întins cât era de lung, capul lui greu apăsa perna, pieptul puternic i se desena sub grosimea păturilor. Avea febră, avea dureri de cap. I-a spus lui Rieux că era vorba de simptome vagi care

puteau să fie foarte bine cele ale ciumei.

— Nu, nimic precis încă, spune Rieux după ce l-a examinat.

Dar Tarrou era devorat de sete. Pe culoar, doctorul i-a spus mamei sale că putea să fie începutul ciumei.

— O! spune ea, nu se poate, tocmai acum! Şi apoi, numaidecât:

— Să-l ţinem aici, Bernard. Rieux reflecta:

— N-am dreptul, spune el. Dar porţile se vor deschide. Cred că ar fi primul drept pe care mi l-aş asuma, dacă n-ai fi tu aici.

— Bernard, spune ea, ţine-ne pe amândoi aici. Ştii bine că tocmai m-am vaccinat din nou.

Doctorul spune că şi Tarrou era vaccinat, dar că, poate din pricina oboselii, probabil că a omis să-şi facă ultima injecţie cu ser şi a uitat să-şi ia anumite precauţii.

Rieux se şi îndrepta spre cabinetul lui. Când s-a întors în odaie, Tarrou a văzut că ţinea în mână fiole mari de ser.

— A, asta e deci, spune el.

— Nu, dar e o precauţie.

Drept orice răspuns, f arrou îşi întinse braţul şi a îndurat interminabila injecţie pe care el însuşi o făcuse altor bolnavi.

— O să vedem diseară, spune Rieux şi l-a privit pe Tarrou drept în faţă.

— Şi izolarea, Rieux?

— Nu e deloc sigur că ai ciumă. Tarrou a zâmbit cu greutate.

— E prima oară când văd injectându-se un ser fără să se ordone în acelaşi timp izolarea.

Rieux s-a întors cu spatele.

— Mama şi cu mine o să te îngrijim. O să-ţi fie mai bine aici.

Tarrou a tăcut şi doctorul, care aranja fiolele, aştepta ca el să vorbească pentru a se întoarce cu faţa. În cele din urmă s-a îndreptat spre pat. Bolnavul îl privea. Chipul lui era obosit, dar ochii lui cenușii erau calmi. Rieux i-a zâmbit.

— Dormi dacă poţi. Mă întorc repede.

Ajuns la uşă, a auzit glasul lui Tarrou care îl chema. Se întoarce spre el.

Dar Ţarrou părea să se lupte cu gândul pe care trebuia să-l exprime şi nu-l putea exprima.

— Rieux, a rostit el sfârşit, va trebui să-mi spui tot, am nevoie de asta.

— Îţi promit.

Celălalt îşi strâmbă puţin chipul lui masiv într-un zâmbet.

— Mulţumesc. N-am chef să mor, o să lupt. Dar dacă partida e pierdută, vreau să sfârşesc cum trebuie.

Rieux se apleacă şi-i strânge umărul.

— Nu, zise el. da să devii un sfânt, trebuie să trăieşti. Luptă!

În timpul zilei, frigul, care fusese viu, a mai scăzut, dar ca să facă loc, după-amiază, averselor violente de ploaie şi de grindină. La asfinţit cerul s-a înseninat puţin şi frigul se făcuse mai pătrunzător. Rieux s-a întors acasă seara Fără să-şi scoată paltonul, a intrat în odaia prietenului său. Mama tricota. Tarrou părea să nu se fi mişcat deloc, dar buzele lui, albite de febră, erau semnul luptei pe care o dădea.

— Ei? spune doctorul.

Tarrou îşi înălţă puţin, peste pături, umerii lui puternici.

— Ei, zise el, pierd partida.

Doctorul s-a aplecat asupra lui. Sub pielea care frigea se formaseră ganglioni, pieptul lui părea să răsune de toate zgomotele unei forje subterane. În mod ciudat, Tarrou prezenta cele două serii de simptome. Ridicându-se, Rieux spune că serul n-avusese încă timp să-şi facă tot efectul. Dar un nou val de febră tocmai îl cuprinde şi bolnavului i s-au oprit în gât cele câteva cuvinte pe care încerca să le rostească.

După cină, Rieux şi mama lui au venit şi s-au aşezat lângă bolnav. Noaptea începea cu luptă pentru el, şi Rieux ştia că această grea bătălie cu îngerul ciumei avea să dureze p până în zori. Umerii puternici şi pieptul larg al lui Tarrou nu erau cele mai bune arme ale sale, ci mai degrabă sângele lui pe care Rieux îl făcuse să ţâşnească adineauri sub acul seringii.

şi, în acest sânge, acel ceva care era mai tainic decât sufletul şi pe care nicio ştiinţă nu-l putea da în vileag. Şi el trebuia doar să se uite cum lupta prietenul său. Cât despre ceea ce avea de făcut el, abcesele de care trebuia să aibă grijă, întăritoarele pe care trebuia să i le administreze, multe luni de eşecuri repetate îl învăţaseră să le aprecieze eficacitatea. Singura lui sarcină, într-adevăr, era să dea ocazii favorabile acestui hazard care prea adesea nu se sinchisea decât provocat. Şi trebuia ca acest hazard să se sinchisească. Căci Rieux se găsea înaintea unei feţe a ciumei care îl deconcerta. O dată mai mult, ea se silea să dejoace planurile de luptă folosite împotriva ei, apărea în locurile unde nu era aşteptată, ca să dispară din acelea unde părea bine instalată. O dată mai mult ea se străduia să uimească.

Tarrou lupta, nemişcat. Nici o singură dată, în cursul nopţii, el nu opuse agitaţia asalturilor febrei, luptând doar prin robusteţe şi prin tăcere. Şi de asemenea nici o singură dată nu vorbi, mărturisind astfel, în felul său, că nu-i mai stătea în putinţă să se sustragă bolii. Rieux urmărea fazele bătăliei doar după ochii prietenului său, rând pe rând deschişi sau închişi, cu pleoapele mai strânse pe globul ocular sau’dimpotrivă, destinse, cu privirea fixată asupra unui obiect sau întoarsă asupra doctorului şi a mamei lui. De fiecare dată când doctorul întâlnea această privire, Tarrou zâmbea, cu un mare efort.

Într-o vreme s-au auzit paşi grăbiţi pe stradă. Păreau să fugă dinaintea unui bubuit îndepărtat care se apropia încetul cu încetul şi care a sfârşit prin a umple strada cu şiroaiele lui: ploaia reîncepea, amestecată curând cu o grindină care se izbea de trotuare. Marile draperii s-au vălurit înaintea ferestrei, în umbra odăii, Rieux, un moment distrat de zgomotul ploii, îl contempla din nou pe Tarrou, luminat de o lampă de pat. Mama lui tricota, ridicând din când în când capul ca să se uite la bolnav. Doctorul făcuse acum tot ceea ce era de făcut. După ploaie, tăcerea s-a materializat parcă în odaie, plină doar de tumultul fără glas al unui război invizibil. Crispat de nesomn, doctorul îşi închipuia că aude, la marginea tăcerii, şuieratul uşor şi regulat care îl însoţise în timpul întregii epidemii. I-a făcut mamei lui un semn ca s-o determine să se culce. Ea a refuzat cu o mişcare a

capului şi privirile i s-au luminat, apoi a examinat cu grijă, în vârful andrelelor, un ochi tricotat de care nu era sigură. Rieux s-a ridicat să-i dea bolnavului de băut, s-a întors şi s-a aşezat.

Câţiva trecători, profitând de acalmie, păşeau zoriţi pe trotuar. Zgomotul paşilor descreştea şi se ei se îndepărtau. Pentru întâia oară doctorul şi-a dat seama că această noapte plină de oameni care se plimbau târziu şi lipsită de sunetele sirenelor ambulanţelor semăna cu cele de altă dată. Era o noapte eliberată de ciumă. Şi se părea că molima, gonită de frig, de lumini şi de mulţime, ieşise din adâncimile întunecate ale oraşului şi se refugiase în această odaie caldă ca să dea ultimul ei asalt asupra trupului inert al lui Tarrou. Flagelul nu mai răscolea cerul oraşului. Dar şuiera încet în aerul greu al încăperii. Pe el îl auzea Rieux de ore întregi. Trebuia aşteptat ca şi aici să se oprească, şi aici ciuma să se declare învinsă.

Puţin înaintea zorilor, Rieux s-a aplecat spre mama lui:

— Va trebui să te culci, ca să poţi să mă înlocuieşti la ora opt. Fă-ţi instilaţii înainte de culcare.

Doamna Rieux s-a ridicat, şi-a aranjat andrelele şi a înaintat spre pat. Tarrou îşi ţinea acum, de câtăva vreme, ochii închişi. Sudoarea îi încreţise părul pe fruntea osoasă. Doamna Rieux suspină şi bolnavul deschide ochii. El vede chipul blând aplecat asupra lui şi, sub valurile mişcătoare ale febrei, zâmbetul tenace apare încă o dată. Dar ochii i s-au închis numaidecât. Rămas singur, Rieux se aşază în fotoliul pe care tocmai îl părăsise mama lui. Strada amuţise şi tăcerea era acum totală. Frigul dimineţii începea să se facă* simţit în odaie.

Doctorul aţipise, dar prima trăsură care trecu în zori l-a trezit din somnolenţă. S-a înfiorat şi, uitându-se la Tarrou, a înţeles că avusese loc o pauză şi că bolnavul dormea şi el. Roţile de lemn şi de fier ale trăsurii cu cal se auzeau'încă îndepărtându-se. Fereastra era încă neluminată. Când doctorul s-a apropiat de pat, Tarrou îl privea cu nişte ochi fără expresie, ca şi când se găsea încă sub imperiul somnului.

— Ai dormit, nu-i aşa? l-a întrebat Rieux.

— Da.

— Respiri mai bine?

— Puţin. Asta poate să însemne ceva? Rieux tace şi după un timp:

— Nu, Tarrou, asta nu înseamnă nimic. Ştii, ca şi mine, că apare ameliorarea matinală.

Tarrou confirmă.

— Mulţumesc, spune el. Răspunde-mi totdeauna exact.

Rieux se aşază la picioarele patului. Simţea aproape de el picioarele bolnavului, lungi şi ţepene, asemănătoare membrelor unei statui culcate. Tarrou respira mai tare.

— Febra o să reînceapă, nu-i aşa, Rieux? spune el gâfâind.

— Da, dar la prânz vom şti.

Tarrou închide ochii, părând să-şi adune forţele. O expresie de oboseală se citea pe trăsăturile lui. Aştepta urcarea febrei, care se şi urnea undeva în adâncul lui. Când şi-a deschis ochii, privirea lui era ştearsă. Nu s-a luminat decât zărindu-l pe Rieux aplecat asupra lui.

— Bea, spunea acesta.

Celălalt a băut şi şi-a lăsat iar capul pe pernă.

— Ţine mult, spune el.

Rieux îi apucă braţul, dar Tarrou, cu privirea întoarsă, nu mai reacţiona. Deodată, febra se revarsă vizibil până pe obraz ca şi când s-ar fi spart nu ştiu ce dig interior. Când privirea lui Tarrou s-a întors spre doctor, acesta îl încuraja cu chipul său încordat. Zâmbetul pe care Tarrou încerca să-l schiţeze, n-a putut să treacă dincolo de maxilarele strânse şi de buzele cimentate de o spumă albicioasă. Dar, pe chipul înţepenit, ochii se aprinseseră cu toată strălucirea curajului. La orele şapte, doamna Rieux a intrat în odaie. Doctorul se întorsese în birou ca să telefoneze la spital să-i ţină cineva locul. El hotărâse de asemenea să-şi amine consultaţiile, se întinsese o clipă pe divanul cabinetului său, dar se ridicase aproape imediat şi revenise în odaie. Tarrou avea capul întors spre doamna Rieux. El privea mica umbră chircită lângă el pe un scaun, cu mâinile împreunate pe genunchi. Şi o contempla cu atâta intensitate încât doamna Rieux duse un deget la buze şi s-a ridicat să

stingă lampa de la căpătâi. Dar, în spatele perdelelor, ziua se strecura cu rapiditate şi, puţin după aceea, când trăsăturile bolnavului deveniseră vizibile în întunericul odăii, doamna Rieux a putut să-şi dea seama că el o privea mereu. S-a aplecat asupra lui, i-a aranjat perna şi, ridicându-se, i-a pus o clipă mâna pe părul lui umed şi ciufulit. Ea a auzit atunci o voce înăbuşită, venind de departe, spunându-i mulţumesc şi că acum totul era bine. Când ea s-a aşezat din nou, Tarrou'închisese ochii şi chipul său istovit, deşi avea gura pecetluită, părea din nou că zâmbeşte.

La prânz febra atinse culmea. Un soi de tuse viscerală scutura corpul bolnavului care începuse să scuipe sânge. Ganglionii încetaseră să se mai umfle. Erau mereu la locul lor, tari ca nişte piuliţe înşurubate în scobitura articulaţiilor şi Rieux socotea imposibilă deschiderea lor. În intervalele febrei şi tusei, Tarrou se uita încă din când în când la prietenii săi. Dar, curând, ochii lui se deschiseră din ce în ce mai rar şi lumina care se reflecta atunci pe chipul său devastat, se stingea tot mai mult. Furtuna care zgâlţâia acest corp cu tresăriri bruşte şi convulsive îl lumina cu fulgere din ce în ce mai rare şi tarrou se lăsa târât încet în adâncul acestei furtuni. Rieux nu mai avea înaintea lui decât o mască de-acum încolo inertă, de pe care zâmbetul dispăruse. Această formă umană care îi fusese atât de apropiată, străpunsă acum de lovituri de ţepuşă, arsă de un rău supraomenesc, răsucită de toate vânturile duşmănoase ale cerului, se scufunda sub ochii săi în apele ciumei şi el nu putea să facă nimic contra acestui naufragiu. Trebuia, o dată mai mult, să rămână pe ţărm cu mâinile goale şi inima frântă, fără arme şi fără ajutor pe care să le opună acestui dezastru. Şi la sfârşit, singure lacrimile de neputinţă îl împiedicaseră pe Rieux să-l vadă pe Tarrou întorcându-se brusc cu faţa la perete şi dându-şi sufletul într-un vaiet adânc, ca şi când în fiinţa lui s-ar fi rupt o coardă esenţială.

Noaptea care a urmat nu a mai fost de luptă, ci de tăcere, în această odaie, departe de lume, deasupra acestui corp neînsufleţit, acum îmbrăcat, Rieux simţea plutind acel calm surprinzător care, cu multe nopţi în urmă, pe terasele de deasupra ciumei, urmaşe atacului porţilor. De pe atunci se gândise la această tăcere care se ridica din

paturile în care el lăsase să moară oameni. Pretutindeni era aceeaşi pauză, acelaşi interval solemn, mereu aceeaşi potolire de după bătălii, era tăcerea înfrângerii. Dar aceea care îl învăluia acum pe prietenul lui era atât de compactă, se potrivea atât de perfect cu tăcerea străzilor şi a oraşului eliberat de ciumă, încât Rieux simţea clar că era vorba de astă dată de înfrângerea divină, aceea cu care se sfârşeau războaiele şi care face din pacea însăşi o suferinţă fără vindecare. Doctorul nu ştia dacă în cele din urmă Tarrou îşi găsise pacea sa interioară, dar, în acest moment cel puţin, el credea că ştie că pentru el însuşi această pace nu va mai fi pentru niciodată posibilă, aşa cum nu există armistiţiu pentru mama ruptă de fiul ei sau pentru bărbatul care îşi înmormântează prietenul.

Afară era aceeaşi noapte geroasă, cu stele reci pe un cer limpede şi îngheţat. În odaia semiîntunecoasă se simţea frigul apăsând asupra ferestrelor, marea respiraţie vânătă a unei nopţi polare. Lângă pat, doamna Rieux şedea în atitudinea care îi era familiară, luminată de lampa de la căpătâi. În mij

locul odăii, departe de lumină, Rieux aştepta în fotoliul lui. Se gândea la soţia lui, dar respingea de fiecare dată acest gând.

La începutul serii, paşii trecătorilor răsunară limpede în noaptea rece.

— Ai avut grijă de tot? îl întrebase doamna Rieux.

— Da, am telefonat.

Îşi reluaseră apoi veghea tăcută. Doamna Rieux îşi privea fiul din vreme în vreme. Când surprindea una din aceste priviri, le zâmbea. În stradă, zgomotele familiare ale nopţii se schimbaseră rând pe rând. Cu toate că nu se dăduse încă autorizaţia, multe maşini circulau din nou. Înghiţeau repede asfaltul, dispăreau şi apoi reapăreau. Glasuri, chemări, din nou tăcerea, pasul unui cal, două tramvaie scârţâind la o curbă, foşnete nesigure şi iarăşi respiraţia nopţii.

— Bernard!

— Da.

— Nu eşti obosit?

— Nu.

El ştia ce gândea mama lui şi că în acel moment îl iubea. Dar şti a de asemenea că nu e mare lucru să iubeşti pe cineva, sau cel puţin că o iubire nu este niciodată de ajuns de puternică pentru ca să-şi găsească propria ei expresie. Astfel, mama lui şi cu el se vor iubi întotdeauna în tăcere. Şi ea avea să moară ia rândul ei – sau el – fără ca, de-a lungul întregii lor vieţi, să fi putut să meargă mai departe în mărturisirea afecţiunii lor. Tot aşa trăise alături de Tarrou şi Tarrou murise, în seara aceasta, fără ca prietenia lor să fi avut timp să fie într-adevăr trăită. Tarrou pierduse partida, cum spunea el însuşi. Dar el, Rieux? Se alesese doar cu faptul că putuse să cunoască ciuma şi să şi-o amintească, că pututse să cunoască prietenia şi să şi-o amintească, să cunoască duioşia şi într-o zi să şi-o amintească. Tot ceea ce putea omul să câştige în focul ciumei şi al vieţii erau cunoaşterea şi aducerea aminte. Poate că asta era ceea’ ce numea Tarrou a câştiga partida.

Din nou trecuse o maşină şi doamna Rieux se mişcase puţin pe scaunul ei. Rieux i-a zâmbit. Ea îi spune că nu era obosită şi adaugă îndată:

— Va trebui să te duci acolo, la munte, să te odihneşti.

— Desigur, mamă.

Da, se va odihni acolo. De ce nu? Va fi şi ăsta un pretext pentru aduceri-aminte. Dar dacă asta înseamnă să câştigi partida, cât de greu trebuie să fie să trăieşti numai cu ceea ce ştii şi cu ceea ce îţi aminteşti, lipsit fiind de speranţă. Astfel trăise, fără îndoială, Tarrou, şi Rieux era conştient de cât de sterilă e o viaţă fără iluzii. Nu există pace fără speranţă, iar Tarrou, care nu dădea oamenilor dreptul de a condamna pe cineva, care ştia cu toate astea că nimeni nu se poate împiedica să condamne şi că se întâmplă uneori ca înseşi victimele să fie călăi, Tarrou trăise în sfâşiere şi contradicţii şi nu cunoscuse niciodată speranţa. Oare de aceea voise el să cunoască sfinţenia şi căutase pacea interioară punându-se în serviciul oamenilor? De fapt Rieux nu ştia nimic în această privinţă, şi lucrul avea puţină importanţă. Singurele imagini pe care le va păstra despre Tarrou vor fi cele ale unui om care

apuca bine cu ambele mâini volanul maşinii pentru a o conduce sau cele ale acestui trup îndesat, întins acum în nemişcare. O scânteie de viaţă şi o imagine de moarte, aceasta era cunoaşterea.

Iată de ce, fără îndoială, a primit doctorul Rieux, cu linişte, dimineaţa, vestea morţii soţiei lui. Era în birou. Mama lui venise aproape fugind să-i aducă o telegramă, apoi ieşise să dea un bacşiş aducătorului. Când s-a întors, fiul ei ţinea în mână telegrama' deschisă. Ea se uita la el, dar el contempla cu încăpăţânare pe fereastră o dimineaţă magnifică ridicându-se deasupra portului.

— Bernard, spune doamna Rieux. Doctorul o privea cu un aer distrat.

— Telegrama? întreba ea.

— Da, asta e, a recunoscut medicul. Acum opt zile. Doamna Rieux şi-a întors capul spre fereastră. Doctorul tăcea. Apoi i-a spus mamei sale să nu plângă, că el se aştepta la asta, dar că îi era greu totuşi. Şi doctorul ştia, pur şi simplu, spunând asta, că suferinţa nu-l surprinsese. De luni întregi şi de două zile, era aceeaşi durere care nu mai contenea.

Porţile oraşului s-au deschis, în sfârşit, în zorii unei dimineţi frumoase de februarie, salutate de populaţie, de ziare, de radio şi de comunicatele prefecturii. îi rămâne deci povestitorului să se facă cronicarul ceasurilor de bucurie care au urmat acestei deschideri a porţilor, deşi el însuşi era unul dintre aceia cărora nu le era permis să i se alăture cu totul.

Mari serbări erau organizate pentru tot restul zilei şi pentru noapte. În acelaşi timp, trenurile începuseră să fumege în gară, în timp ce, venite din mări îndepărtate, va-poare ancorau acum în portul nostru, arătând în felul lor că această zi era, pentru toţi cei care gemeau că sunt despărţiţi, ziua marii revederi.

E lesne de închipuit aici ce a putut să devină sentimentul despărţirii care fusese trăit de atât de mulţi dintre concetăţenii noştri. Trenurile, care în timpul zilei au intrat în oraşul nostru nu erau mai

puţin încărcate decât acelea care au ieşit Fiecare îşi reţinuse un loc pentru ziua aceea în cursul celor două săpta mân: de răgaz, tremurând ca nu cumva să nu fie anulată în ultima clipă hotărârea prefectorală. Unii călători care veneau spre oraş nu erau, de altfel, cu totul dezbăraţi de teamă, căci dacă cunoşteau ei în general soarta celor apropiaţi lor, nu știau nimic despre ceilalţi şi despre oraşul însuşi, căruia îi atribuiau o înfăţişare de temut. Dar asta' nu era adevărat decât pentru cei pe care pasiunea nu-i consumase în timpul acestui întreg interval de timp.

Cei arşi de pasiune, într-adevăr, erau pradă ideii lor fixe. Un singur lucru se schimbase pentru ei: acest lucru, pe care, de-a lungul lunilor de exil, ar fi vrut să-l silească să treacă mai repede, pe care se mai încăpăţânau încă să-l grăbească, atunci când se aflau de-aqum în apropierea oraşului nostru; dimpotrivă, ei doreau acum să-l prelungească și-să-l ţină suspendat, de îndată ce trenul începea să frâneze înainte de oprire. Un sentiment vag şi totodată acut al tuturor acestor luni de viaţă pierdute pentru iubirea lor îi făcea să pretindă în mod tulbure un fel de compensaţie prin care timpul bucuriei să se scurgă de două ori mai repede decât cel al aşteptării. Iar cei care îi aşteptau într-o odaie sau pe peron, ca de pildă Rambert, a cărui soţie, prevenită de săptămâni întregi, făcuse tot ce trebuia pentru a sosi, se aflau în aceeaşi stare de nerăbdare și de zăpăceală. Căci Rambert aştepta tremurând să confrunte această iubire şi această duioșie, pe care lunile de ciumă le redusese la abstracţie, cu fiinţa vie care fusese suportul acestei iubiri şi duioșii.

El ar fi voit să redevină acelaşi care la începutul epidemiei voise să iasă alergând într-un suflet din oraş şi să se avânte în întâmpinarea celei pe care o iubea. Dar ştia că asta nu mai este posibil. Se schimbase, ciuma lăsase în el un fel de absenţă pe care încerca din toate puterile s-o nege, și care totuși continua să existe în el ca o sursă de neliniște. Într-un sens, el avea sentimentul că ciuma încetase prea brutal, nu-şi regăsea prezenţa de spirit. Fericirea sosea în goană, evenimentul alerga mai repede decât aşteptarea. Rambert înţelegea că totul îi va fi redat dintr-odată şi că bucuria este o arsură pe care nu o poţi savura.

Toţi, de altfel, mai mult sau mai puţin conştient, erau asemenea

lui, şi de toţi trebuie să vorbim. Pe acest peron de gară unde îşi reîncepeau viaţa lor individuală, ei o mai simţeau încă pe cea comună, schimbând între ei priviri şi zâmbete. Dar de îndată ce au văzut fumul trenului, sentimentul de exil se stinse brusc sub aversa de bucurii confuze şi năucitoare. Când trenul s-a oprit, despărţiri nesfârşite care începuseră în unele cazuri tot pe acest peron de gară au luat sfârşit aici într-o secundă, în clipa în care braţele s-au strâns cu 6 avariţie exultantă peste trupuri a căror formă vie o uitaseră. Rambert nici nu a avut timp să privească această formă alergând spre el, că ea se şi abătea la pieptul lui. Şi ţinând-o toată în braţe, strângând la inimă un cap din care nu vedea decât părul familiar, el lăsa să-i curgă lacrimile fără să ştie dacă proveneau din fericirea lui prezentă sau dintr-o durere prea multă vreme reprimată, liniştit cel puţin că-l vor împiedica să verifice dacă obrazul ascuns la umărul lui era cel pe care-l visase atâta, sau, dimpotrivă, cel al unei străine. O să-şi dea seama mai târziu dacă bănuiala lui era adevărată. Pentru moment, voia să facă ceea ce făceau toţi cei din jurul lui şi care aveau aerul să creadă că ciuma poate veni şi pleca fără ca asta să schimbe inima oamenilor.

Strânşi unii în alţii, se întoarseră toţi atunci acasă, orbi faţă de restul lumii, triumfind în aparenţă faţă de ciumă, uitând toată mizeria şi de asemenea pe cei care, veniţi şi ei cu acelaşi tren, nu găsiseră pe nimeni şi se pregăteau să primească acasă confirmarea unor temeri pe care o lungă tăcere le şi născuse în inima lor. Pentru aceştia din urmă, care nu aveau acum drept tovărăşie decât durerea lor foarte proaspătă, pentru alţii care se dăruia u din acest moment amintirii unei fiinţe dispărute, lucrurile stăteau cu totul altfel, şi sentimentul despărţirii îşi atinsese punctul culminant. Mame, soţi, îndrăgostiţi care pierduseră orice bucurie odată cu finita acum rătăcită într-o groapă anonimă sau topită într-o grămadă de cenuşă, pentru toţi aceştia ciuma îşi continua existenţa.

Dar cine se gândea la aceste singurătăţi? La amiază, soarele, învingând adierile reci care se luptau de dimineaţă să rămână în aer, revărsa asupra oraşului valurile neîntrerupte ale unei lumini nemişcate. Ziua se oprise în loc. De pe vârful colinelor, tunurile

fortăreţelor bubuiau fără întrerupere sub cerul imobil. Tot oraşul se năpustise afară pentru a sărbători acest minut chinuit când timpul suferinţelor lua sfârşit şi când timpul uitării încă nu începuse.

Se dansa în toate pieţele. De la o zi la alta circulaţia se mărise considerabil şi maşinile, devenite mai numeroase, cir

culau cu greu pe străzile invadate. Clopotele oraşului au bătut cu toată puterea întreaga după-amiază. Ele umpleau cu vibraţiile lor un cer albastru şi auriu. În biserici, într-adevăr, erau rostite rugăciuni de mulţumire. Dar, în acelaşi timp, localurile de petrecere erau pline până la refuz şi cafenelele, fără să le pese de ce aveau să facă pe viitor, serveau ultimele lor băuturi alcoolice. În faţa tejghelelor se înghesuia o mulţime de oameni la fel de excitaţi şi, printre ei, numeroase perechi înlănţuite care nu se temeau să se dea în spectacol. Toţi strigau sau râdeau. Provizia de viaţă pe care o făcuseră în timpul acestor luni, când fiecare îşi micşorase cât mai mult arderea sufletului, ei o cheltuiau în această zi care era parcă ziua supravieţuirii lor. A doua zi va începe viaţa însăşi, cu precauţiile ei. Pentru moment, oameni de origini foarte diferite stăteau alături şi fraternizau. Egalitatea pe care prezenţa morţii n-o realizase în fapt, o instaura bucuria eliberării, cel puţin pentru câteva ore.

Dar această b anală exuberanţă nu spunea totul şi cei care umpleau străzile la sfârşitul după-amiezii, alături de Rambert, ascundeau adesea sub o atitudine placidă, fericiri mai delicate. Multe perechi şi multe familii, într-adevăr, nu aveau altă înfăţişare decât a oamenilor care se plimbă în mod

Easnic. În realitate, cei mai mulţi făceau pelerinaje delicate i locurile pe care suferiseră. Vo iau să le arate noilor veniţi semnele izbitoare sau ascunse ale ciumei, urmele istoriei ei. În unele cazuri se mulţumeau să facă pe călăuzele, pe cei care au văzut multe, pe contemporanii ciumei şi vorbeau de pericol fără să evoce frica. Aceste plăceri erau inofensive. Dar în alte cazuri era vorba de itinerarii mai pline de fior, în care un îndrăgostit, cuprins de delicata nelinişte a

amintirii, putea să spună celei care îl însoţea: „În acest loc, în acea vreme mi-a fost dor de tine, şi tu nu erai aici”. Aceşti turişti ai pasiunii se-puteau atunci recunoaşte: ei formau mici insule de şoapte şi de destăinuiri în mijlocul tumultului prin care mergeau. Nfai mult decât orchestrele de la răscruci, ei erau cei care anunţau adevărata eliberare. Căci aceste perechi în culmea fericirii, înlănţuite strâns şi zgârcite la vorbă, animau, în mijlocul tumultului, cu tot triumful şi nedreptatea fericirii, că ciuma s-a terminat şi că teroarea îşi trăise traiul. Ei negau liniştiţi, împotriva oricărei evidenţe, că am fi cunoscut vreodată această lume smintită în care uciderea unui om era la fel de cotidiană ca şi uciderea muştelor, această sălbăticie bine definită, acest delir calculat, această întemniţare care aduce cu ea o groaznică libertate faţă de tot ce nu ţinea de prezent, acest miros de moarte care-i ameţea pe toţi cei pe care nu-i ucidea, ei negau, în sfârşit, că am fi fost acest popor înmăr-jnurit din care, în fiecare zi, o parte din noi, îngrămădiţi în gura unui cuptor, ne evaporam în fumuri grase, în timp ce ceilalţi, copleşiţi de lanţurile neputinţei şi ale fricii, ne aşteptam rândui.

Asta era, în orice caz, ceea ce lumina privirea doctorului Rieux, care, căutând să ajungă în cartierele mărginaşe, umbla singur la sfârşitul după-amiezii, în mijlocul clopotelor, al bubuiturilor tunului, al muzicii şi al strigătelor asurzitoare. El îşi continua meseria, nu exista concediu pentru bolnavi. În frumoasa lumină transparentă care se lăsa peste oraş, se înălţau vechile mirosuri de carne friptă şi de alcool cu ana-son în jurul doctorului, chipuri hilare se răsturnau de bucurie spre cer. Bărbaţi şi femei se agăţau unii de alţii, cu obrazul aprins, cu toatk enervarea şi strigătul dorinţe-i. Da, ciuma încetase odată cu teroarea şi aceste braţe care se înlănţuiau mărturiseau într-adevăr că ea însemna exil şi despărţire în sensul adânc al cuvântului.

Pentru întâia oară, Rieux putea să dea un nume acestei înfăţişări comune pe care o văzuse timp de luni de zile pe toate fetele trecătorilor. îi era de ajuns acum să privească în jurul lui. Ajunşi la sfârşitul ciumei, cu mizeria şi cu lipsurile, toţi aceşti oameni sfârşiseră prin a îmbrăca costumul rolului pe care îl jucau de multă vreme, şi acum şi hainele vorbeau despre absenţa şi despre patria îndepărtată.

Începând din momentul în care ciuma închisese porţile oraşului, ei nu mai trăiseră decât în despărţire, fuseseră rupţi de această căldură umană care te face să uiţi totul. Din toate colţurile oraşului şi, în grade diferite, aceşti bărbaţi şi aceste femei aspiraseră la o revedere care nu era pentru toţi de aceeaşi natură, dar care pentru toţi era la fel de imposibilă. Cea mai mare parte strigaseră din toate puterile spre cineva care lipsea, dorind căldura unui trup, duioşia şi obişnuinţa. Unii, adesea fără s-o ştie, sufereau de a fi puşi în afara prieteniei oamenilor, de a nu mai putea ajunge la ei prin mijloacele obişnuite ale prieteniei, cum sunt scrisorile, trenurile şi vapoarele. Alţii, mai puţini la număr, ca Tarrou, poate, doriseră contopirea cu ceva pe care ei nu puteau să-l definească, dar care merita să fie dorit. Şi, în lipsa unui alt nume, ei îi spuneau uneori pace interioară.

ajungă, se îndepărta în

Puţin câte puţin, el se topea în acest trup uriaş care urla, al cărui strigat îi înţelegea din ce în ce mai bine, strigăt care, în parte cel puţin, era al lui. Da, toţi suferiseră împreună, atât în carne cât şi în sufletul lor, de o vacanţă grea, de un exil fără leac, de-o sete nicicând potolită. Printre grămezile de morţi, printre clopotele ambulanţelor şi avertismentele a ceea' ce este convenit să fie numit destin, printre târşâitul încăpăţânat al fricii şi teribila revoltă a inimii lor, nu încetase să alerge un murmur puternic menit să alarmeze aceste fiinţe îngrozite şi să le spună că trebuiau să-şi regăsească adevărata lor patrie. Pentru ei toţi, adevărata patrie se află dincolo de zidurile acestui oraş sugrumat. Ea era în mărăcinişurile înmiresmate de pe cofine, în mare, în ţinuturile libere, în tensiunea iubirii. Şi la ea, la fericire, voiau ei să revină, întorcând la rest, cu dezgust, spatele.

Cât despre sensul pe care putea să-l aibă acest exil şi această dorinţă de revedere, Rieux nu ştia nimic. Mergân'd mereu, înghesuit din toate părţile, interpelat, el ajungea pas cu pas pe străzi mai pustii şi se gândea că nu este important ca aceste lucruri să aibă sau nu un sens, ci că trebuie să vezi numai ce răspuns primeşte speranţa oamenilor.

El ştia de-aci înainte răspunsul şi-l desluşea mai bine în primele

străzi mărginaşe, aproape pustii. Cei care, mulţumindu-se cu puţinul pe care-l însemnau, nu doriseră decât să se întoarcă în casa iubirii lor, erau uneori răsplătiţi. Desigur, unii dintre ei continuau să umble prin oraş singuratici, lipsiţi de fiinţa pe care o aşteptau. Fericiţi erau şi cei care nu fuseseră despărţiţi de două ori, asemeni unora care, înainte de epidemie, nu-şi putuseră realiza dintr-odată iubirea urmărind timp de ani de zile, orbeşte, o înţelegere greu de obţinut şi care sfârşeşte prin a lega unul de altul îndrăgostiţi învrăjbiţi. Aceştia avuseseră, ca şi Rieux însuşi, uşurinţa’ de a se baza pe timp: ei erau despărţiţi pe veci. Dar alţii, ca Rambert, pe care doctorul îl părăsise chiar în dimineaţa aceea spunându-i: „Curaj, acum a venit timpul să ai dreptate”, regăsiseră fără să ezite pe cel absent pe care-l crezuseră pierdut. Pentru câtva timp cel puţin, ei vor fi fericiţi. Ei ştiau acum că, dacă există un lucru pe care-l poţi dori întotdeauna şi obţine uneori, acesta este afecţiunea umană.

Pentru toţi cei care, dimpotrivă, se adresaseră pe deasupra omului unui ce pe care nici măcar nu şi-l puteau închipui, nu existase răspuns. Tarrou păruse să găsească această pace grea despre care vorbise, dar n-o găsise decât în moarte în ceasul în care nu-i putea folosi la nimic. Dimpotrivă, dacă

alţii, pe care Rieux îi zărea pe pragurile caselor în lumina care scădea, înlănţuiţi din toate puterile şi privindu-se cu pasiune, obţinuseră ceea ce voiau, asta se datoreşte faptului că ceruseră singurul lucru care depindea de ei. Şi „Rieux, în momentul în care cotea pe strada lui Grand şi a lui Cottard, se gândea că era drept ca, din când în când cel puţin, bucuria să vină să-i răsplătească pe cei cărora le e suficient omul, cu sărmana şi teribila lui iubire.

Această cronică se apropie de sfârşit. E timpul ca doctorul Bernard Rieux să declare că este autorul ei. Dar înainte de a povesti ultimele evenimente, el ar vrea cel puţin să-şi justifice intervenţia şi să facă să se înţeleagă de ce a ţinut el să adopte tonul naratorului obiectiv, în tot timpul cât a durat ciuma, meseria i-a permis să-i vadă pe cea mai mare parte dintre concetăţenii săi şi să înregistreze ceea ce simţeau aceştia. El era deci bine plasat pentru a reda ceea ce văzuse şi auzise.

Dar a vrut să facă acest lucru cu reţinerea necesară. În general, el s-a străduit să nu redea mai multe lucruri decât a putut să vadă, să nu atribuie tovarăşilor lui de ciumă gânduri pe care, la urma urmei, nu erau siliţi să le conceapă, şi să folosească numai aceste texte pe care întâmplarea sau nefericirea i le puseseră în mâini.

Fiind chemat să depună mărturie cu prilejul unui fel de crimă, el a păstrat o anume rezervă, așa cum se cuvine din partea unui martor de bună-credinţă. bar, în acelaşi timp, urmând legea care guvernează o inimă cinstită, el a luat în mod deliberat partea victimei şi a vrut să fie împreună cu oamenii, concetăţenii lui, alături de singurele certitudini pe care le posedă ei în comun, şi care sunt iubirea, suferinţa şi exilul. Şi astfel niciuna dintre neliniştele concetăţenilor lui nu a rămas neîmpărtășită de el, nici b situaţie care să nu fi fost a lui.

Pentru a fi un martor obiectiv, el trebuia să se refere mai ales la acte, la documente şi la ceea ce se spunea. Dar ceea ce avea el de exprimat în mod personal, aşteptarea sa, încercările la care a fost supus, despre ele nu trebuia să vorbească. Dacă s-a folosit totuşi de ele, a fost numai ca să-i înţeleagă sau să facă să fie înţeleşi concetăţenii săi şi ca să dea o formă cât mai precisă posibil acelor lucruri pe care, în cea mai mare parte a timpului, el le simţea în mod confuz. La drept vorbind, acest efort de raţiune râu l-a costat nimic. Când se simţea ispitit să amestece direct destăinuirea lui cu miile de voci ale ciumaţilor, era oprit de gândul că dintre

suferinţele lui nu exista niciuna care să nu fie şi a celorlalţi şi că, într-o lume în care durerea este atât de adesea singuratică, acesta este un avantaj. Hotărât, el trebuia să vorbească în numele tuturor.

Dar există cel puţin un concetăţean de-al nostru în numele căruia doctorul Rieux nu poate vorbi. E vorba într-adevăr de cel despre care Tarrou îi spusese într-o zi lui Rieux: „Singura lui crimă adevărată este aceea de a fi aprobat în inima lui ceea ce îi făcea să moară pe copii şi pe oameni. Restul îl înţeleg, dar acest lucru sunt obligat să i-l iert”. Este drept ca această cronică să sfârşească cu el, căci avea o inimă

neştiutoare, adică singuratică.

După ce a ieşit din marile străzi zgomotoase ale sărbătorii şi în clipa când a vrut s-o ia pe strada lui Grand şi a lui Cottard, doctorul Rieux într-adevăr a fost oprit de un cordon de poliţişti. Nu se aştepta la aşa ceva. Freamătul îndepărtat al sărbătorii făcea ca acest cartier să pară fără viaţă şi el şi-l închipuia la fel de pustiu şi tăcut. Şi-a arătat carnetul de identitate.

— Imposibil, domnule doctor, a spus agentul. E un nebun care trage asupra mulţimii. Dar rămâneţi aici, o să fie nevoie de dumneavoastră.

În acest moment, Rieux l-a văzut pe Grand care venea spre el. Grand nu ştia nici el nimic. Nu-l lăsau să treacă şi aflase că se trăgea din casa lui. De departe, se vedea într-adevăr faţada aurită de ultimele raze de lumină ale unui soare fără căldură. În jurul faţadei se contura un spaţiu mare şi gol care se întindea până la trotuarul din faţă. În mijlocul şoselei, se zărea în mod distinct un steag şi o bucată de pânză murdară. Rieux şi Grand puteau să vadă foarte departe, pe cealaltă parte a străzii, un cordon de agenţi, paralel cu acela care îi împiedica să înainteze şi în spatele căruia unii locuitori din cartier treceau repede încoace şi încolo. Uitându-se bine au deslușit și niște agenți cu revolverele în mâini, ascunși după ușile imobilelor din fața casei. Toate obloanele acesteia erau închise. La etajul al doilea totuși, unul din obloane păea pe jumătate desprins. Tăcerea era totală pe stradă. Se auzeau doar frânturi de muzică răzbătând din centrul orașului.

La un moment dat, dintr-unul din imobilele din faţa casei au răsunat două focuri de revolver şi din oblonul scos din ţâţâni au sărit aşchii. Apoi a fost din nou tăcere. De departe, și după tumultul zilei, asta i se părea lui Rieux cam ireal.

— E fereastra lui Cottard, a spus deodată Grand, foarte neliniştit. Dar Cottard a dispărut totuşi.

— De ce se trage? l-a întrebat Rieux pe agent.

— Ca să-l amăgească pe cel din casă. Aşteptăm o maşină cu cele necesare, pentru că trage asupra celor ce încearcă să intre pe uşa imobilului. A fost atins un agent.

— De ce a tras?

— Nu se ştie. Oamenii se distrau pe stradă. La primul foc de revolver, n-au înţeles. La al doilea, au început să ţipe, unul a fost rănit şi toată lumea a început să fugă. Un nebun, ce mai!

În tăcerea restabilită, minutele păreau să se târască. Deodată, de cealaltă parte a străzii, au văzut ivindu-se un câine, primul pe care Rieux îl vedea după multă vreme, un ogar murdar pe care stăpânii probabil că-l ascunseseră până acum și care alerga de-a lungul zidurilor. Ajuns aproape de uşă, a șovăit, s-a aşezat pe fund şi s-a răsturnat să-şi clănţăne puricii. Agenţii au fluierat de câteva ori să-l cheme. El a înălţat botul, apoi s-a hotărât să traverseze încet şoseaua, ca să miroasă bucata aceea de pânză. În aceeaşi clipă, un foc de revolver a pornit de la etajul al doilea şi câinele s-a răsucit ca un ghem dând violent din labe pentru' ca în cele din să cadă pe o parte, scuturat de tresăriri lungi. Drept răspuns, cinci-şase detunări venite dinspre uşile din fată au sfărâmat oblonul. Tăcerea s-a aşternut din nou. Soarele coborâse şi umbra începea să se apropie de fereastra lui Cottard. Frân ele unei maşini au gemut încet pe stradă, în spatele doctorului.

— Uite-i, spune agentul.

Poliţiştii au apărut din spatele lor, purtând frânghii, o scară cu două pachete lunguleţe învelite în pânză uleioasă. Au luat-o pe o stradă care înconjura grupul de case din faţa imobilului lui Grand. Nu mult după aceea, mai curând puteai ghici decât vedea un fel de agitaţie la uşile acestor case. Apoi lumea a aşteptat. Câinele nu mai mişca, zăcea acum mort într-o balta întunecată.

Deodată, de la ferestrele caselor ocupate de agenţi, s-a dezlănţuit un tir de puşcă automată. În timpul tirului, oblonul care era ţintit s-a desfăcut literalmente şi a lăsat descoperită o suprafaţă neagră în care Rieux şi Grand, de la locul lor, nu puteau distinge nimic. Când tirul s-a oprit, o a doua împuşcătură automata a pârâit din alt unghi, o casă mai încolo. Gloanţele intrau fără îndoială în pătratul ferestrei centru că inul din ele făcuse să sară o aşchie de cărămidă. În aceeaşi secundă, trei agenţi au traversat şoseaua fugind şi au năvălit

pe uşa de la intrare. Aproape îndată, încă trei s-au năpustit într-acolo şi tirul de automat a încetat. Din nou au aşteptat. Două detunături îndepărtate au răsunat în imobil. Apoi s-a auzit un fel de freamăt şi a fost zărit ieşind din casă, mai curând dus pe sus decât târât, un omuleţ fără haină şi care striga necontenit. Ca prin minune, toate o bloanele închise de pe stradă s-au deschis şi ferestrele s-au umplut de curioşi, în timp ce o mulţime de oameni ieşea de prin case şi se înghesuia în spatele cordoanelor. Uii moment, omuleţul a fost văzut în mijlocul şoselei, cu picioarele în sfârşit pe pământ, cu braţele ţinute la spate de agenţi. Ţipa. Un agent s-a apropiat de el şi l-a lovit de două ori cu toată puterea pumnilor, fără grabă, cu un fel de pricepere.

— E Cottard, bolborosi Grand. A înnebunit.

Cottard se prăbuşise. A mai fost văzut agentul trimiţând cu toată puterea încă o lovitură de picior în cel care zăcea pe jos. Apoi un grup învălmăşit s-a agitat şi a pornit în direcţia doctorului şi a bătrânului său prieten.

— Circulaţi, spunea agentul.

Rieux şi-a ferit privirea când grupul a trecut prin faţa lui.

Grându-şi doctorul au pornit în amurgul care se sfârsea. Ca şi cum evenimentul ar fi scuturat toropeala în care adormea cartierul, aceste străzi lăturalnice se umpleau din nou de zumzetul unei mulţimi în prada unei veselii fără margine, în pragul casei, Grand i-a spus doctorului la revedere. Se ducea să lucreze. Dar îl clipa în care intra, i-a spus că-i scrisese lui Jeanne şi că acum era mulţumit. Şi apoi, îşi reîncepuse fraza: „Am suprimat, a spus el, toate adjectivele”.

Şi cu un surâs şmecher, şi-a scos pălăria cu un gest ceremonios. Dar Rieux se gândea la Cottard şi zgomotul înăbuşit al pumnilor care strivise obrazul acestuia din urmă îl urmărea în timp ce se îndrepta spre casa bătrânului astmatic. Poate că era mai greu să te gândeşti la un om vinovat decât la un om mort.

Când Rieux a ajuns la bătrânul lui bolnav, noaptea pusese stăpânire pe tot cerul. Din odaie se putea auzi rumoarea îndepărtată a

libertăţii şi bătrânul continua într-o dispoziţie neschimbată să-şi treacă boabele sale dintr-un vas în altul.

— Au dreptate să se distreze, spunea el, trebuie de toate ca să faci o lume. Şi colegul dumneavoastră, domnule doctor, ce e cu el?

Detunături puternice ajungeau până la ei, dar erau paşnice: copiii aruncau pocnitori.

— A murit, spuse doctorul, ascultând pieptul sforăitor.

— A! a făcut bătrânul, nemaiştiind ce să spună.

— De ciumă, a adăugat Rieux.

— Da, a recunoscut bătrânul după o clipă, cei mai buni se duc. Asta e viaţa. Dar era un om care ştie ce vrea.

— De ce spui asta? spune doctorul care băga la loc stetoscopul.

— Aşa. El nu vorbea ca să nu spună nimic. În sfârşit, mie îmi plăcea. Dar aşa se întâmplă. Alţii spun: „Ciuma e de vină, a fost ciumă". Puţin mai lipseşte ca să ceară să fie decoraţi. Dar ce înseamnă asta, ciuma) Asta e viaţă şi atâta tot.

— Fă-ţi inhalaţiile în mod regulat.

— O! Nicio grijă. Mai am încă mult de trăit şi o să-i văd pe toţi murind. Eu ştiu să trăiesc.

Urlete de bucurie i-au răspuns în depărtare. Doctorul s-a oprit în mijlocul odăii.

— V-ar deranja dacă m-aş duce pe terasă?

— Nu, deloc! Vreţi să-i vedeţi de sus, hai? Cum doriţi. Dar ei sunt oricum tot aceiaşi.

Rieux s-a îndreptat sprescară.

— Spuneţi domnule doctor, este adevărat că vor construi un monument destinat celor care au murit de ciumă?

— Ziarele spun asta. Un monument funerar sau o placă.

— Eram sigur. Şi se vor ţine discursuri. Bătrânul râdea cu un râs sugrumat.

— Parcă îi aud: „Morţii noştri..." şi se vor duce să ia o gustare.

Dar Rieux urca scara. Cerul înalt şi rece scânteia pe deasupra caselor, iar în apropierea dealurilor, stelele păreau tari ca pietrele. Această noapte nu era atât de diferită de aceea în care el şi Tarrou se

urcaseră pe terasă ca să uite de ciumă. Numai marea, la picioarele falezelor, era mai zgomotoasă. Aerul era nemişcat şi uşor, fără suflul sărat şi greu pe care îl aducea atunci vântul călduţ de toamnă. Rumoarea oraşului răzbătea totuşi, mereu, până la picioarele teraselor, cu un zgomot ca de valuri. Dar această noapte era a liberării şi nu a revoltei. În depărtare, ceva negru şi împurpurat indica aşezarea bulevardelor şi a pieţelor iluminate. În noaptea acum liberă, dorinţa nu mai întâmpina piedici şi chiar vuietul ei era acela care ajungea până la Rieux.

Dinspre portul întunecat, urcau spre el primele focuri de artificii ale serbărilor oficiale. Oraşul le saluta printr-o lungă şi înăbuşită exclamaţie. Cottard, Tarrou şi toţi cei pe care Rieux îi iubise şi îi pierduse, soţia lui în primul rând, morţi sau vinovaţi, erau uitaţi. Bătrânul avea dreptate, oamenii

 erau tot aceiaşi. Dar asta era puterea şi nevinovăţia lor şi tocmai în acest punct, pe deasupra oricărei dureri, simţea Rieux că se unea cu ei. În mijlocul strigătelor care îşi prelungeau puterea şi-şi înteţeau durata, care se răsfrângeau lung până în josuf terasei, pe măsură ce jerbele multicolore se ridicau şi mai numeroase pe cer, doctorul Rieux s-a hotărât atunci să redacteze această povestire care se sfârşeşte aci, ca să nu facă parte dintre cei care tac, pentru a depune mărturie de partea acestor ciumaţi, ca să lase cel puţin o amintire a nedreptăţii şi a violenţei care li s-a făcut, şi ca să afirme doar ceea ce se învaţă în timpul unui flagel, ca* există în oameni mai multe lucruri de admirat decât de dispreţuit.

Dar el ştia în acelaşi timp că această cronică nu putea fi a victoriei definitive. ea nu putea fi decât mărturia a ceea ce trebuise el să împlinească şi a ceea ce, fără îndoială, trebuiau să mai împlinească încă, împotriva terorii şi a armei ei neobosite, în ciuda suferinţelor personale, toţi oamenii, care, neputând fi sfinţi şi refuzând să admită flagelurile, se străduiesc totuşi să fie medici.

Ascultând, într-adevăr, strigătele de bucurie nestăpânită care urcau dinspre oraş, Rieux îşi amintea că bucuria este mereu ameninţată. Căci el ştia un lucru pe care această mulţime cuprinsă de

bucurie îi ignora şi care poate fi citit în cărţi, că bacilul ciumei nu moare şi nică nu dispare vreodată, că el poate să stea timp de zeci de ani adormit în mobile şi rufărie, că el aşteaptă cu răbdare în odăi, în pivniţe, în lăzi, în batiste şi în hârţoage şi că poate să vină o zi când, spre nenorocirea şi învăţătura oamenilor, ciuma îşi va trezi şobolanii şi-i va trimite să moară într-o cetate fericită.

CĂDEREA

Povestire

Pot, domnule, să vă ofer serviciile mele fără riscul de a vă stingheri? Mă tem că n-o să ştiţi să vă faceţi înţeles de prea stimabila gorilă care conduce destinele acestui local. Nu vorbeşte decât qlandeza. Dacă nu mă autorizaţi să vă pledez cauza, nu va ghici că doriţi un păhărel de rachiu de ienupăr. Iată, îndrăznesc să sper că m-a înţeles; felul în care a dat din cap trebuie să însemne că argumentele mele l-au convins. Se duce într-acolo grăbindu-se cu o încetineală de înţelept. Aveţi noroc, n-a mârâit. Când refuză să servească, e de-ajuns să în arâie o dată: nimeni nu mai insistă. Numai marile animale au privilegiul de a fi, după voie, în toane bune sau rele. Dar îngăduiţi-mi să mă retrag, domnule, prea fericit că v-am putut fi de folos. Vă mulţumesc, şi as accepta dacă aş fi sigur că prezenţa mea nu-i inoportuna. Sunteţi prea bun* Atunci îmi voi pune paharul lângă al dumneavoastră.

Aveţi dreptate, tăcerea lui e asurzitoare. E tăcerea pădurilor primitive, din care pândesc mii de ochi. Uneori mă uimeşte încăpăţânarea cu care prea tăcutul nostru prieten se înverşunează împotriva limbilor civilizate. Meseria lui e să primească marinari de toate naţionalităţile în acest bar din Amsterdam, pe care l-a numit, nu se ştie de ce, „Mexico-City”. Cu asemenea îndatoriri ne putem teme – nu credeţi? – că ignoranţa lui îl stânjeneşte. Imaginaţi-vi-l pe omul de la Cro-Magnon locatar al turnului Babel! Un lucru e sigur: nu s-ar prea simţi la el acasă. Dar nu, ăsta nu se simte exilat, îşi vede de treabă! şi nimic nu-l scoate dintr-ale lui. Una din puţinele fraze pe care le-am auzit rostite de el suna cam aşa: Cui îi place, bine. Cui nu, tot bine. Dar ce sau cine anume putea să placă sau să nu placă? De bună seamă că însuşi prietenul nostru. Vă mărturisesc că asemenea făpturi dintr-o

bucată mă atrag. Când ai meditat vreme îndelungată asupra omului, fie obligat de meserie, fie din vocaţie, ţi se întâmplă uneori să te simţi cuprins de-o adevărată nostalgie pentru primate. Căci ele, cel puţin, n-au gânduri ascunse.

Prietenul nostru, la drept vorbind, are câteva, deşi cu greu i le poţi bănui. Fiindcă nu înţelege ce se spune când e de raţă, a devenit, cu timpul, neîncrezător. De aici şi înfăţişarea lui gravă şi bănuitoare, ca şi cum l-ar încerca gândul ca între

 oameni lucrurile nu stau chiar cum ar trebui. Așa se şi explică de ce discuţi greu cu el orice nu-i în strânsă legătură cu meseria pe care o face. De pildă, ia uitaţi-vă deasupra capului său, pe zidul din fund. O să vedeţi un dreptunghi de culoare mai deschisă, indicând locul unui tablou care a fost dat jos. Într-adevăr, a existat cândva aici un tablou și încă deosebit de interesant, o adevărată capodoperă. Aflaţi că eram de faţă şi atunci când gazda noastră l-a primit și atunci când l-a dat. În ambele cazuri, a făcut-o cu aceeaşi neîncredere, după săptămâni de gândire. Aşa stând lucrurile, trebuie să recunoaştem că societatea i-a pervertit întrucâtva firea, altminteri simplă și deschisă din născare.

Luaţi notă că nu-l judec. Socotesc că neîncrederea lui e întemeiată și aş fi și eu ca el dacă, aşa cum puteţi vedea, firea mea comunicativă nu mi-ar sta împotrivă. Sunt, din păcate, vorbăreţ, şi leg uşor cunoştinţă cu toată lumea. Nu las să-mi scape niciun prilej, dar ştiu să păstrez distanţele, aşa cum se cuvine. Când trăiam în Franţa, îmi făceam prieteni din toţi oamenii inteligenţi pe care se întâmpla să-i fi întâlnit în cale. Ah! Văd că aţi tresărit la auzul acestui subjonctiv. Mărturisesc că am o adevărată slăbiciune pentru acest mod, precum şi pentru limbajul ales, în general, slăbiciune de care mă simt vinovat, vă rog să mă credeţi. Ştiu prea bine că gustul pentru rufăria fină nu înseamnă neapărat că eşti nespălat pe picioare. Şi totuşi. Stilul, ca şi mătăsurile, poate ascunde, nu o dată, cine ştie ce eczemă. Mă mângâi spunându-mi că, la urma urmei, nici cei ce se bâlbâie nu sunt neprihăniţi. Aveţi dreptate, să mai cerem puţin rachiu de ienupăr.

O să staţi mult la Amsterdam? Frumos oraş, nu-i aşa? Fascinant?

Iată un adjectiv pe care nu l-am mai auzit de multă vreme. Tocmai de când am plecat din Paris, şi sunt ani de atunci. Dar inima îşi are memoria ei, şi-mi amintesc foarte bine de frumoasa noastră capitală şi de cheiurile sale. Parisul nu-i altceva decât o iluzie, un superb decor locuit de patru milioane de umbre. Aproape cinci milioane, la ultimul recensământ? Pesemne au mai făcut pui. Nu m-aş mira. Întotdeauna am fost de părere că două sunt patimile de care suferă concetăţenii noştri: ideile şi desfrâul. Şi acelea practicate, ca să zic aşa, fără nicio socoteală. Sărie ferim, de altminteri, să-i osândim; nu sunt singurii: Europa întreagă se află în aceeaşi situaţie. Uneori visez la cele ce vor zice despre noi istoricii de mâine. Într-o singură frază, vor putea spune totul despre omul modern: îi plăcea desfrâul şi citea ziare;

pupă o atât de temeinică definiţie, subiectul va fi, dacă pot îndrăzni să spun aşa, epuizat.

Olandezii nu-s atât de moderni. Priviţi-i, nu s-ar putea spune că duc lipsă de timp. Ce fac? Ei bine, prea stimaţii domni aici de faţă trăiesc din munca acestor prea stimate doamne. Atât masculii cât şi femelele sunt, de altminteri, nişte foarte burgheze creaturi, venite, ca de obicei, aici, din mitomanie sau din prostie. În fond, pentru că au prea multă sau prea puţină imaginaţie. Din când în când, domnii mânuiesc cuţitul sau revolverul, dar să nu vă închipuiţi că o fac cu cine ştie ce tragere de inimă. Aşa cere rolul, asta-i tot, dar sunt morţi de frică în timp ce trag ultimele cartuşe. Acestea fiind zise, îi găsesc mai morali decât pe ceilalţi, cei care ucid în familie, pe îndelete. N-aţi băgat de seamă că societatea noastră e organizată în vederea acestui gen de asasinat? Aţi auzit vorbindu-se, desigur, de acei peşti mărunţi din râurile braziliene care se năpustesc cu miile asupra înotătorului imprudent şi-l înfuleca în câteva clipe, cu înghiţituri mici şi lacome, nelăsând în urma lor decât un schelet bine curăţat) Ei bine, asta-i şi organizarea lor. „Vrei să duci o viaţă cinstită? La fel cu toată lumea?" Spui da, bineînţeles. Cum ai putea să spui nu? „Straşnic! Vei fi înfulecat. Poftim o meserie, o familie, distracţii organizate". Şi dinţişorii se înfig în carne, până la os. Dar sunt nedrept. De ce spun organizarea lor? Căci,

la urma urmei e a noastră, a tuturor, şi fiecare se grăbeşte să-l înfulece pe celălalt.

În sfârşit, iată că vine şi rachiul nostru. În sănătatea dumneavoastră! ba, gorila a deschis gura, spunându-mi „doctor". În ţara asta toată lumea e doctor sau profesor. Le place să-şi manifeste respectul, din bunătate şi din modestie. La ei, cel puţin, răutatea nu-i o instituţie naţională. De fapt nu sunt medic. Dacă vă interesează, înainte de a veni aici eram avocat Acum sunt judecător-penitent. Dar îngăduiţi-mi să mă prezint: Jean-Baptiste Clamence, sluga dumneavoastră. Sunt fericit să vă cunosc. Vă ocupaţi fără îndoială cu afacerile? Aproximativ? Excelent răspuns! Şi judicios: totul, în ceea ce ne priveşte, e aproximativ. Vă rog, îngăduiţi-mi să fac pe detectivul. Aveţi aproximativ vârsta mea, privirea atotştiutoare a omului de patruzeci de ani, care le-a văzut în viaţa lui aproximativ pe toate, sunteţi aproximativ, bine îmbrkcat, adică îmbrăcat ca pe la noi, şi aveţi mâinile îngrijite. Sunteţi deci, aproximativ, un burghez. Dar un burghez rafinat Faptul că tresăriţi la auzul subjonctivului imperfect e o îndoită dovadă a culturii dumneavoastră: mai întâi pentru că-l recu

 noasteţi şi apoi pentru vă *mm* sr

*

dumneavoastră, ™

la mine acasă st ™ B „XS fericit. Mâine, desigur, voi» tot

Să Scut nespus de sHn celelalte seri, îl *X*™ dnmlul. V-ar *m*

Hotelul dumneavoastră se „P După dumneavoastră, vă rog. Eu evre-i

răbdare metodică, sunt vrednice de admiraţie. Când n-ai caracter, trebuie cel puţin să ai metodă. Aici s-au făcut, indiscutabil, minuni şi pot spune că trăiesc pe locul uneia din cele mai mari crime din câte a cunoscut istoria. Poate că tocmai asta mă ajută s-o înţeleg pe gorilă şi felul ei bănuitor de a fi. Sunt astfel înarmat împotriva acelei porniri lăuntrice care mă* îndeamnă în chip irezistibil să simpatizez cu semenii mei. Când văd o figură nouă, cineva în mine dă alarma. „Încetineşte. Primejdie!" Chiar când învinge simpatia, rămân prudent.

Ştiţi că-n satul meu, în cursul unei acţiuni de represalii, un ofiţer german a rugat-o foarte curtenitor pe-o bătrână să binevoiască a alege dintre cei doi fii ai săi pe cel ce urma să fie împuşcat ca ostatic? Să aleagă, vă daţi seama? Pe acela Nu, pe acesta. Şi să-l vadă plecând. Nu mai insist, dar credeţi-mă, domnule, toate surprizele sunt cu putinţă. Am cunoscut cândva un om cu inimă neprihănită, care afirma sus şi tare ca el se încrede în oameni Era pacifist, anarhist, iubea cu aceeaşi dragoste umanitatea întreaga şi animalele. Un suflet de elita, da, asta-i sigur. În timpul ultimelor războaie religioase din Europa, se retrăsese la tară. Scrisese pe pragul casei: „Ori de unde aţi veni, intraţi şi fiţi bine veniţi”. Cine, după părerea dumneavoastră, a răspuns acestei frumoase invitaţii? câţiva miliţieni, care au intrat ca la ei acasă şi i-au scos maţele.

Oh! Iertati-mă doamnă! N-a înţeles, de altminteri, nimic. Câtă lume – nu găsiţi? –, deşi e atât de târziu şi plouă întruna de zile întregi! Din fericire, există păhărelul cu rachiu de ienupăr, singura lucire în bezna care ne înconjoară. Simţiti lumina aurie, lumina arămie, pe care o aprinde în noi. Îmi place să străbat oraşul, seara, când mă pătrunde dogoarea rachiului de ienupăr. Klerg aşa nopţi întregi, visez sau uni vorbesc întruna. Ca în seara asta, da, şi mă tem că v-am cam năucit, mulţumesc, sunteţi prea amabil. Dar simt nevoia să vorbesc şi, de cum deschid gura, frazele încep să curgă şuvoi. De altminteri, tara asta mă inspiră. Iubesc poporul ăsta mişunând pe străzi, înghesuit pe un petec de loc între case şi apă, împresurat de ceţuri, de pământuri îngheţate, şi marea fumegând ca un cazan de rufe puse la fiert. 11 iubesc, pentru că are o viaţă dublă. E aici şi totodată aiurea.

Ba da! Ascultându-le paşii grei pe caldarâmul umed, văzându-i cum trec gravi printre prăvăliile lor pline cu scrumbii aurii şi bijuterii de culoarea frunzelor uscate, a credeţi, poate, aici, în seara asta? Sunteţi oare şi dumneavoastră ca toţi ceilalţi: îi luaţi pe oamenii aceştia de treabă

drept un trib de sindici şi de negustori ce-şi numără ziua

întreagă banii şi sorţii de viaţă veşnică şi al căror unic lirism ar fi acela de a asista din când în când, cu capul acoperit de pălăria cu boruri largi, la câte o lecţie de anatomie? Vă înşelaţi. Merg alături de noi, e drept, şi totuşi, uitaţi-vă la capetele lor: ele plutesc în ceaţa de neon, de rachiu de ienupăr şi izmă care coboară din firmele roşii şi verzi. Olanda e o nălucire, domnule, o nălucire de aurşi de fum, mai fumurie ziua, mai aurie noaptea, şi, noaptea ca şi ziua, plină de toţi aceşti Lohengrini, lunecând visători pe bicicletele lor negre cu ghidonul înalt, lebede funebre ce se rotesc fără încetare în toată ţara, în jurul mării, de-a lungul canalelor. Visează, cu capetele pierdute în norii lor arămii, lunecă în cerc, se roagă, somnambuli, în tămua aurie a ceţii, şi nu mai sunt de mult aici. Se află la mii de kilometri, în Java, insula îndepărtată. Se roagă la acei zei indonezieni cu chipurile strâmbe cu care şi-au împodobit toate vitrinele şi care rătăcesc chiar acum deasupra noastră, înainte de a se agăţa, ca nişte magnifice maimuţe, de firme şi de acoperişurile în trepte, amintindu-le acestor coloni nostalgici că Olanda nu-i numai Europa negustorilor, ci şi marea, marea care duce către Cipango, către insulele unde oamenii mor nebuni şi fericiţi.

Dar văd c-am început să pledez! Iertaţi-mă! De vină sunt, domnule, deprinderea, vocaţia şi, de asemenea, dorinţa mea de a vă face să înţelegeţi bine oraşul acesta şi miezul lucrurilor! Căci suntem în miezul lucrurilor. Aţi observat oare că toate aceste canale concentrice din Amsterdam seamănă cu cercurile infernului? Infernul burghez, plin de vise urâte. Când vii din afară, pe măsură ce treci dintr-un cerc într-altul, viaţa şi deci şi crimele ei devine tot mai opacă, tot mai întunecată. Aici suntem în ultimul cerc. Cercul… Ah! ştiţi şi asta? îmi vine cu adevărat din ce în ce mai greu să ghicesc în ce categorie trebuie să vă aşez. Atunci înţelegeţi de ce spun că miezul lucrurilor e aici, deşi ne aflăm la marginea continentului. Un om sensibil înţelege asemenea ciudăţenii. În orice caz, cititorii de ziare şi desfnnaţii nu pot merge mai departe. Vin din toate colţurile Europei şi se opresc în jurul mării interioare, pe plaja alburie. Ascultă sirenele, caută zadarnic în ceaţă silueta vapoarelor, apoi trec înapoi canalele şi se întorc acasă prin ploaie. Pătrunşi de frig, vin să ceară, în toate limbile pământului, rachiu

de ienupăr, la „Méxiсо Cât. Acolo îi aştept eu.»

Pe mâine, aşadar, domnule şi iubite compatriot. Nu, de aici veţi găsi uşor drumul; mă despart de dumneavoastră iodul acesta. Noaptea nu trec niciodată pe pod. Am Ocut legământ. Închipuiţi-vă, de pildă, că s-ar arunca cineva în apă: ori săriţi după el să-l pescuiţi, şi, pe vreme rece, vă primejduiţi sănătatea, ori lăsaţi lucrurile în voia lor, dar de cheltuială puţină, călătoria în Indii. Făpturile acestea se parfumează cu mirodenii. Intraţi, ele vor trage perdelele şi veţi începe să plutiţi. Zeii coboară peste trupurile goale şi insulele gonesc, nebune, cu pletele de palmieri zbătându-se în vânt. Încercaţi.

Ce înseamnă un judecător-penitent? Văd că v-am intrigat cu toată această poveste. Am făcut-o fără să-mi dau seama, vă rog să mă credeţi, dar pot să mă explic mai lămurit într-un sens, e vorba chiar de una din funcţiile mele. Dar trebuie mai întâi să vă expun un anume număr de fapte care vă vor ajuta să înţelegeţi mai bine cele ce vă voi povesti.

Acum câţiva ani eram avocat la Paris şi, credeţi-mă, un avocat destul de cunoscut. Bineînţeles, nu v-am spus adevăratul meu nume. Aveam o specialitate: cauzele nobile. Văduva şi orfanul, cum se spune, nu ştiu pentru care pricină, de vreme ce, la urma urmei, destule văduve săvârşesc nedreptăţi şi destui orfani se arată necruţători. Era de-ajuns ca acuzatul să semene câţ de cât a victimă, pentru ca mânecile mele să şi intre în acţiune. Şi încă ce acţiune! O adevărată furtună! * Inima-mi grăia prin mâneci. Ai fi zis că mă culcam în fiecare noapte cu dreptatea însăşi. Sunt sigur că aţi fi admirat precizia tonului, exactitatea emoţiei, convingerea şi căldura, indignarea stăpânită a pledoariilor mele. Natura a fost darnică cu mine în privinţa fizicului şi atitudinile nobile îmi vin fără cel mai mic efort. Mai mult, eram susţinut de două sentimente sincere: mulţumirea că mă aflu de partea celui nevinovat şi un dispreţ instinctiv faţă de judecători în general. Dispreţul acesta, totuşi, nu era poate chiar atât de instinctiv. Ştiu acum că-şi avea temeiurile sale. Dar, văzut din afară părea mai curând pătimaş. Nu se poate nega – nu-i aşa? – că, pentru moment cel puţin, e nevoie şi de judecători. Totuşi, nu izbuteam să pricep cum de poate un om să-şi

acorde singur dreptul de a exercita această surprinzătoare funcţie. Admiteam că lucrul există, de vreme ce-l vedeam, dar cam tot aşa cum admiteam că există şi lăcuste. Cu singura diferenţă că* invaziile acestor ortoptere nu mi-au adus niciodată vreo para, în timp ce, datorită dialogului cu nişte oameni pe care-i dispreţuiam, îmi câştigam viaţa.

Dar eram de partea celui nevinovat şi conştiinţa mea era împăcată. Sentimentul că eşti în dreptul tău, mulţumirea de a avea dreptate, bucuria de a te stima pe tine însuţi sunt, dragă domnule, tot atâtea resorturi puternice care ne ajută să rezistăm sau să mergem înainte. Dimpotrivă, dacă-i lipseşti

pe oameni de aceste sentimente, îi vezi cum se preschimbă în din furioşi. Câte crime nu s-au făptuit numai pentru că autorul lor nu mai putea să-şi îndure vinovăţia! Am cunoscut odinioară un industriaş care avea o nevastă desăvârşită, admirată de toată lumea, şi pe care totuşi o înşela. Bărbatul acesta turba de-a binelea la gândul că e vinovat, că lui nu-i stă în putinţă nici să primească şi nici să-şi dea brevet de virtute. Cu cât nevasta se arăta mar desăvârşită, cu atât creştea şi turbarea lui. În cele din urmă nu şi-a mai putut îndura vina şi ce credeţi c-a făcut? N-a mai înşelat-o? Nu. A omorât-o. iată cum am avut prilejul să-l cunosc.

Situaţia mea era ceva mai de invidiat. Nu numai că nu riscam să ajung în tabăra criminalilor (mai cu seamă, nefiind însurat, nu puteam fi în primejdie să-mi ucid nevasta), dar, mai mult decât atât, le luam apărarea, cu condiţia să fie buni ucigaşi, aşa cum alţii sunt buni sălbatici. Însuşi felul în care-i apăram îmi dădea mari satisfacţii. În viaţa mea profesională eram într-adevăr fără pată. N-am acceptat niciodată să fiu mituit, asta se înţelege de la sine, dar, mai mult decât atât, socoteam înjositoare orice fel de intervenţie. Lucru şi mai rar, n-am consimţit niciodată să-i măgulesc pe ziarişti, spre a-i câştiga de partea mea, nici pe funcţionarii a căror prietenie mi-ar fi putut fi de folos. Am avut până şi norocul să mi se ofere de două sau de trei ori Legiunea de Onoare, pe care mi-am putut îngădui s-o refuz cu o demnitate discretă, în care aflam adevărata mea răsplată. În sfârşit,

niciodată n-am luat bani de la săraci şi nici n-am strigat lucrul ăsta pe toate drumurile. Să nu credeţi, domnule, că vreau să mă laud spunându-vă toate astea. Jăci nu aveam niciun merit: lăcomia, care, în societatea noastră, ţine loc de ambiţie, m-a făcut întotdeauna să râd. Ţinteam mai sus; o să vedeţi că, în cazul meu, expresia este exactă.

Închipuiţi-vă, aşadar, mulţumirea de care aveam parte. Mă bucuram de propria mea fire şi noi ştim cu toţii că asta-i fericirea adevărată, deşi, pentru a ne linişti reciproc, ne prefacem uneori a osândi această plăcere sub numele de egoism. Mă bucuram cel puţin de acea parte a firii mele care reacţiona cu atâta promptitudine la suferinţa văduvei şi a orfanului tacit, exercitându-se atât de des, ajunsese să pună stăpânire pe întreaga mea viaţă. De exemplu, îmi plăcea la nebunie să-i ajut pe orbi să treacă strada. Cum zăream un băţ bâjbâind la colţul unui trotuar, dădeam fuga într-acolo, ajungeam uneori doar cu o clipă înaintea mâinii milostive care se întinsese către orb, îl răpeam oricărei alte solicitudini, spre a-l

306 *Albert Camus* conduce apoi cu blândeţe şi hotărâre printre obstacolele circulaţiei, către portul liniştit al trotuarului din faţă, unde ne despărţeam pradă aceleiaşi emoţii. Îmi plăcea de asemenea să le dau lămuriri trecătorilor, să-i las să-şi aprindă ţigara de la ţigara mea, să pun umărul spre a urni din loc vreo căruţă prea încărcată, să împing la automobilul aflat în pană, să cumpăr ziarul de la o femeie din Armata Salvării şi flori de la bătrâna vânzătoare, deşi ştiam că le fură din cimitirul Montparnasse. Îmi plăcea, ah, îmi vine mai greu s-o spun, să dau de pomană. Un prieten al meu, bun creştin, recunoştea că primul sentiment pe care-l încerci când vezi apropiindu-se un cerşetor de casa ta e mai curând neplăcut. Cu mine lucrurile stăteau mult mai rău: în asemenea ocazii eram de-a dreptul fericit. Dar mai bine să nu mai vorbim de asta.

Să vorbim mai bine de politeţea mea. Era binecunoscută şi totuşi indiscutabilă, prilejuindu-mi neasemuite bucurii. Dacă aveam norocul, în unele dimineţi, să pot ceda locul în autobuz sau în metrou cuiva care era limpede că-l merită, să ridic de jos un obiect ce-i scăpase din mână vreunei doamne bătrâne şi să i-l dau cu un zâmbet bine ştiut

sau să cedez taxiul cuiva mai grăbit decât mine, eram fericit ziua întreagă. Trebuie să vă spun chiar că încercam o adevărată bucurie în acele zile când, transporturile publice fiind în grevă, aveam prilejul să-i iau cu mine în maşină din staţiile de autobuz pe unii dintre nefericiţii mei concetăţeni, care nu aveau altminteri cum să se întoarcă acasă. Să-mi cedez scaunul la teatru pentru ca o pereche să poată sta alături, să aşez, în tren, valizele unei fete în plasa prea înaltă pentru ea erau tot atâtea isprăvi pe care le săvârşeam mai des decât un altul, pentru că eram mai atent la prilejurile ce mi se ofereau şi pentru că ele erau pentru mine tot atâtea plăceri îndelung gustate.

Treceam de asemenea drept un om generos, ceea ce şi eram. În viaţa mea am dăruit multe lucruri, în public şi în particular. Şi, departe de a suferi când trebuia să mă despart de un obiect sau de o sumă de bani, încercam, dimpotrivă, nesecate plăceri, printre care stătea la loc de cinste o anumită melancolie iscată uneori de gândul zădărniciei tuturor acelor daruri şi a ingratitudinii care, după toate probabilităţile, le va urina. Îmi făcea chiar atâta plăcere să dau, încât nu puteam suferi să văd în asta o obligaţie. Corectitudinea în chestiunile băneşti mă plictisea de moarte şi-i făceam faţă fără niciun chef. Voiam să fiu stăpânul mărinimiei mele.

V-am arătat doar câteva fapte mărunte, dar care vă vor face să înţelegeţi plăcerea nesfârşită pe care o aflam în felul

meu de viaţă şi mai cu seamă în meseria mea. Să fii oprit, de pildă, pe sălile tribunalului, de nevasta unui acuzat pe care l-ai apărat numai din spirit de dreptate şi din milă, adică fără să-i iei un ban, s-o auzi murmunnd că prin nimic, dar absolut prin nimic nu-şi va putea arăta recunoştinţa pentru ceea ce ai făcut pentru ei, să-i răspunzi atunci că era firesc să fi făcut aşa, că oricine ar fi procedat la fel, să-i oferi chiar un mic ajutor, apoi, spre a curma toate acele efuziuni şi a le păstra astfel întreaga valoare, să săruţi mâna bietei femei şi să pleci, credeţi-mă, dragă domnule, înseamnă să te ridici mult mai sus decât ambiţiosul de rând şi să atingi acea culme unde virtutea nu se mai hrăneşte decât din ea însăşi.

Să ne oprim pe aceste înălţimi. Înţelegeţi acum ce voiam să spun afirmând că ţinteam mai sus. Vorbeam tocmai de aceste culmi, singurele pe care pot trăi. Da, m-am simţit întotdeauna bine doar în situaţiile nobile. Până şi în cele mai mici amănunte ale vieţii simţeam nevoia să mă depăşesc. Preferam autobuzul metroului, trăsurile taxiurilor, iar la cafenea, mesele din stradă celor dinăuntru. Îmi plăceau avioanele sportive, care-ţi îngăduie să zbori în înaltul cerului cu capul descoperit, iar pe vapor puteam fi văzut făcând nesfârşite plimbări pe dunetă. La munte ocoleam văile adânci, căutând crestele şi podişurile înalte; întotdeauna mă dovedeam a fi cel puţin omul dealurilor. Dacă soarta m-ar fi silit să-mi aleg o meserie manuală, strungar sau tinichigiu, aş fi ales-o, puteţi fi sigur, pe cea de a doua, ca să pot repara acoperişuri şi să mă îmbăt astfel de înălţimi. Buncărele, calele, subteranele, grotele, prăpăstiile îmi făceau o silă nespusă. Nutream chiar o ură cu totul specială împotriva speologilor, care aveau neobrăzarea să figureze în prima pagină a ziarelor şi ale căror performanţe mă umpleau de scârbă. Să te căzneşti să ajungi la cota minus opt sute, cu riscul de a te pomeni cu capul înţepenit în crăpătura unei stânci (într-un sifon, cum spun aceşti inconştienţi), mi se pare o ispravă vrednică de nişte caractere pervertite sau grav bolnave, ba chiar o adevărată crimă.

Un balcon natural, aflat la cinci-şase sute de metri deasupra mării ce se zăreşte în depărtare scăldată în lumină, era «împotrivă, locul unde respiram în voie, mai cu seamă dacă eram singur, mult deasupra celorlalţi oameni, ce-mi apăreau atunci ca nişte furnici. Înţelegeam uşor de ce predicile cu Minări hotărâtoare şi marile minuni au avut întotdeauna loc Pe înălţimi. După părerea mea, meditaţia era cu neputinţă «ttr-un beci sau într-o celulă de închisoare (în afară de cazul

când se afla într-un tura cu perspectivă largă); în asemenea locuri nu făceai decât să mucegăieşti. Şi îl înţelegeam pe acel om care n-a mai vrut să fie călugăr pentru ca fereastra chiliei sale, în loc să se

deschidă, aşa cum se aşteptase, spre o privelişte întinsă, dădea către un zid. Eu unul, fiţi sigur, nu mu-cegăiam. În fiece clipă a zilei, în mine însumi şi printre ceilalţi, mă căţăram pe înălţimi, unde aprindeam focuri luminoase, primind vesele rugi de mulţumire, ce se înălţau până la mine. Şi astfel, mă bucuram de viaţă şi de propria-mi desăvârşire.

Profesiunea mea satisfăcea în chipul cel mai fericit această vocaţie pentru înălţimi. Mă scutea de orice amărăciune faţă de semenul meu, căruia îi puteam fi întotdeauna de folo's, fără a-i datora vreodată ceva. Mă aşeza deasupra judecătorului, care era judecat la rându-i de mine, deasupra acuzatului, pe care-l sileam la recunoştinţă. Ascultaţi cu atenţie cele ce *L* vă voi spune, dragă domnule: trăiam fără să dau socoteală – r de nimic. Nu cădeam sub puterea niciunei judecăţi, nu mă aflam pe scena tribunalului, ci undeva sus, sub bolţi, ca acei! zei ce sunt coborâţi doar din când în când cu ajutorul unor scripeţi, spre a transfigura acţiunea şi a-i da un sens. La urma urmeii a trăi pe culmi rămâne totuşi singurul mijloc de a te face văzut şi adorat de mulţime.

Câţiva dintre bunii mei criminali ascultaseră, de altminteri, când uciseseră, de acelaşi imbold. Lectura ziarelor le aducea, fără îndoială, în trista situaţie în care se aflau, un fel de compensaţie amară. Ca mulţi oameni, nu mai putuseră îndura anonimatul şi această nelinişte putuse, în parte, să-i împingă la acele neplăcute violenţe. Pentru a te face cunoscut e de-ajuns să-ţi ucizi portăreasa. Din nefericire, e vorba de o faimă efemeră, căci portăresele care ar trebui să fie şi sunt ucise sunt destule la număr. Crima deţine, fără încetare, primul rol pe scena lumii, dar criminalul nu-l joacă decât o clipă, fiind pe dată înlocuit. Victoria lui trecătoare e plătită prea scump. Dimpotrivă, apărându-i pe aceşti nefericiţi care aspirau la celebritate, câştigai, în acelaşi timp şi în aceeaşi măsură, dar cu mijloace mai economice, adevărata faimă. Asta mă şi încuraja să depun eforturi vrednice de toată lauda ca să-i fac să plătească cât mai puţin: atât cât plăteau, plăteau întrucâtva în locul meu. Indignarea, talentul, emoţia pe care le cheltuiam mă scuteau, în schimb, de orice datorie faţă de ei. Judecătorii pedepseau, acuzaţii ispăşeau, iar eu, liber de orice îndatorire, în afara oricărei judecăţi şi a oricărei pedepse, tronam, liber, într-o lumină paradiziacă.

Oare nu acesta-i paradisul, dragă domnule, viaţa trăită nemijlocit? Asta a fost viaţa mea. N-am avut niciodată nevoie să învăţ să trăiesc: ştiam totul încă de la naştere. Există oameni pentru care esenţialul e să afle cum să se ferească de semenii lor sau cum să cadă la înţelegere cu ei. Eu ajunsesem de mult la această înţelegere! în chipul cel mai firesc, ştiam să fiu familiar când trebuia, tăcut dacă era nevoie, dezinvolt sau grav, după împrejurări. De aceea mă bucuram de o mare popularitate şi succesele mele în cercurile pe care le frecventam erau cum nu se poate mai numeroase. Aveam o înfăţişare plăcută, mă arătam un dansator neobosit, dând totodată dovezi discrete de erudiţie, izbuteam să iubesc, în acelaşi timp, lucru deloc uşor, dreptatea şi femeile, practicam sporturile şi artele frumoase dar mă opresc aici, ca să nu bănuiţi că vreau să mă laud. Închipuiţi-vă, în scurte cuvinte, un bărbat în puterea vârstei, cu o sănătate de fier, înzestrat cu toate darurile, îndemânatic în exerciţiile fizice ca şi în cele ale inteligenţei, nici sărac, nici bogat, dormind bine şi pe deplin mulţumit de sine însuşi, sentiment care de altminteri nu se vădea decât în purtarea lui sociabilă şi fericită, şi cred că veţi fi de acord că am dreptate să vorbesc, cu toată modestia, de o viaţă izbutită.

Da, puţine făpturi au fost mai aproape de natură decât mine. Acordul meu cu viaţa era total, aderam la ea cu toată fiinţa mea, fără a refuza nimic din ironiile, din măreţia şi din servituţile ei. Mai cu seamă carnea, materia, fizicul într-un cuvânt, care-i descumpăneşte sau îi descurajează pe cei mai mulţi, în dragoste sau în singurătate, îmi aducea, rară să mă robească, bucurii statornice. Eram făcut pentru a avea un trup. De aici, acea armonie ce-mi era proprie, acea stăpânire de sine calmă pe care oamenii o simţeau şi despre care-mi spuneau uneori că-i ajută să trăiască, fovărkşia mea era căutată. Adesea, de pildă, mulţi credeau că mă mai întâlniseră cândva. Viaţa îmi venea întru întâmpinare, cu fiinţele şi cu darurile ei; îi acceptam ofrandele cu mândrie şi bunăvoinţă, într-adevăr, fiind atât de om, din plin şi cu simplitate, mă socoteam oarecum supraom.

Mă trăgeam dintr-o familie onorabilă, dar modestă (tatăl meu fusese ofiţer), şi totuşi, în anumite dimineţi, v-o mărturisesc cu

umilinţă, mă simţeam fiu de rege saâi rug aprins. Era, vă rog să reţineţi, altceva decât convingerea mea de fiecare ci că sunt mai inteligent decât ceilalţi. O atare convingere, de altminteri, n-are nicio importanţă, de vreme ce o împărtăşesc atâţia imbecili. Nu, eram atât de fericit încât mă simţeam.

 Să îmi vine greu s-o spun, ales. Ales între toţi, pentru acea îndelungă şi stăruitoare reuşită. Sentimentul acesta era, la urma urmeirezultatul modestiei mele. Refuzam să pun asemenea reuşită doar pe seama meritelor mele şi nu puteam crede ca îmbinarea într-o singură făptură, a unor calităţi atât de felurite şi de mari, se putea datora numai întâmplării. De aceea, trăind fericit, mă simţeam, într-un anume fel, îndreptăţit la fericire printr-un decret superior. Când vă voi spune că nu eram credincios, vă veţi da mai bine seama cât de neobişnuită era acea convingere. Obişnuită sau nu, ea m-a făcut să mă ridic multă vreme deasupra existenţei zilnice, şi datorită ei am plutit, literalmente, la înălţime şi asta ani de-a rândul, ani pe care trebuie să vă spun că-i regret şi acum. Am plutit până-n seara când… Dar asta-i altă chestiune şi mai bine să nu vorbim de ea. De altfel poate că exagerez. Mă simţeam bine în toate privinţele, e adevărat, dar în acelaşi timp nimic nu mă mulţumea. Fiecare bucurie mă făcea să doresc alta. Trăiam I astfel într-o necurmată petrecere. Mi se întâmpla să dansez nopţi întregi, tot mai lacom de oameni şi de viaţă. Uneori, în acele nopţi târzii în care dansul, alcoolul subtil, simţămintele mele dezlănţuite şi violenta uitare de sine a celorlalţi mă cufundau într-o supremă beţie, istovit şi totodată fericit, mi să i părea, la limita oboselii şi timp de-o clipă, că înţeleg, în I sfârşit, taina fiinţelor şi a lumii. Dar oboseala pierea a doua I zi şi, odată cu' ea, taina: iar eu mă avânţam din nou în I vâltbare. Alergam astfel, gustând clipă de clipă fericirea dar nesăturându-mă niciodată de ea, fără a şti unde să mă opresc, până în ziua, până în seara, mai bine-zis, când muzica a tăcut şi luminile s-au stins. Petrecerea la care am fost fericit… Dar I îngăduiţi-mi să-l chem pe prietenul nostru, gorila. Daţi din I cap, în semn că-i mulţumiţi, şi mai cu seamă beţi cu mine, căci am nevoie de simpatia dumneavoastră.

Văd că declaraţia mea vă uimeşte. N-aţi simţit nicicând nevoia bruscă de simpatie, de ajutor, de prietenie? Da, bineînţeles. Eu am învăţat să mă mulţumesc cu simpatia. O afli mai uşor şi nici nu obligă la nimic. „Vă asigur de toată simpatia mea”, iar în sinea ta îţi şi spui: „Şi acum să trecem la altceva”. E un sentiment de prim-ministru: îl ai pe nimica I toată, după catastrofe. Cu prietenia nu-i la fel. Se dobândeşte I greu şi numai cu timpul, dar când, în sfârşit, o ai, nu mai poţi I scăpa de ea cu una cu două şi, vrând-neyrând, trebuie să-i faci I faţă. Să nu credeţi, mai cu seamă, că prietenii îţi vor telefona I în fiecare seară, aşa cum s-ar cuveni, spre a şti dacă nu cumva ai I hotărât să te sinucizi sau, pur şi simplu, dacă nu simţi nevoia I

unei tovărăşii, dacă nu ai chef să ieşi în oraş. Nu, dacă telefonează, o vor face tocmai în seara când nu eşti singur şi când viaţa e frumoasă. Cât priveşte sinuciderea, mai curând te vor îndemna la ea în virtutea a ceea ce, după părerea lor, ne datorăm nouă înşine. Căci să ne ferească Cerul, dragă domnule, ca prietenii noştri să aibă o părere prea bună despre floi! Altfel stau lucrurile cu cei care au datoria de-a ne iubi – vorbesc de rude sau de rudele prin alianţă (ce expresie!). Aceştia rostesc întotdeauna cuvântul care trebuie sau, mai curând, cuvântul care te ucide; telefonează aşa cum tragi cu puşca. Şi nimeresc totdeauna în plin. În pieptul lor bate o inimă de mareşal.

Cum? Care seară? Ajung şi acolo, dar vă rog să aveţi răbdare. De altfel, într-un anume fel chiar despre asta-i vorba când pomenesc de prieteni şi de rude. Vedeţi dumneavoastră, mi s-a povestit cândva despre un om al dirui prieten fusese băgat la închisoare, iar el se culca în fiecare seară de-a dreptul pe duşumea, nevrând să se bucure de o bunăstare de care nu avea parte cel pe care-l iubea. Cine, dragă domnule, cine se va culca pe duşumea pentru noi? Dacă sunt în stare să fac asta? Aş vrea să fiu, voi fi în stare. Da, vom fi cu toţii în stare într-o zi, şi atunci vom fi mântuiţi. Dar nu-i uşor, căci prietenia e uitucă sau neputincioasă. Vrea, dar nu poate. Sau nu vrea de-ajuns? Poate nu iubim îndeajuns viaţa? Aţi observat că numai moartea ne trezeşte simţămintele? Cât de mult ne iubim prietenii ce tocmai ne-au părăsit, nu-i aşa? Cât de mult ne admirăm dascălii care-au amuţit, cu gura plină

de ţarină? Omagiul se lasă rostit atunci în chipul cel mai firesc, omagiul pe care l-au aşteptat poate de la noi întreaga lor viaţă. Dar ştiţi de ce’s întem întotdeauna mai (trepţi şi mai generoşi cu morţii? Pentru o pricină foarte simplă! Nu le mai suntem datori cu nimic. Ei ne lasă deplină libertate, putem să procedăm în toată voia, rostind omagiul între un cocteil şi întâlnirea cu o amantă nostimă, când tot n-aveam altceva mai bun de făcut. Le-am fi, totuşi, datori cu ceva, şi anume să ne amintim de ei, dar noi avem memoria scurtă. Nu, în prietenul care tocmai ne-a părăsit iubim doar mortul de curând dus la groapă, moartea dureroasă, emoţia noastră, pe scurt, pe noi înşine!

Aveam un prieten pe care-l ocoleam cât puteam. Mă cam plictisea, şi, pe deasupra, era şi un tip moral. Dar când a început să agonizeze, fiţi fără grijă, vechea noastră prietenie a înviat. N-am lipsit nici măcar o singură zi de la căpătâiul lui. A murit mulţumit de mine, strângându-mi mâinile. O femeie

I

312 *Albert Camus* care se ţinea scai de mine, dar în zadar, a avut bunul-gust să moară tânără. Pe dată i-am acordat în inima mea un loc de cinste. Iar când se întâmplă să se sinucidă cineva, Doamne, ce agitaţie plăcută! Telefonul sună, inima se revarsă, frazele sunt voit scurte, dar grele de subînţelesuri, durerea stăpânită şi chiar, da, chiar putem surprinde în tonul nostru puţină autoacuzare!

Aşa e omul, dragă domnule: are două chipuri, nu poate iubi fără să se iubească pe sine. Uitaţi-vă la vecinii dumneavoastră, dacă aveţi fericirea să moară cineva în casa în care locuiţi. Dormeau liniştiţi în micul lor oraş şi iată, de pildă, că moare pe neaşteptate portarul. Pe dată îi vezi cum se trezesc, se agită, vor să afle cum s-a întâmplat, se înduioşează. Un mort sub tipar şi spectacolul poate, în sfârşit, să înceapă.

Ce vreţi, au nevoie de tragedie, asta-i măruntа lor transcendenţă, apetitivul lor. Credeţi că întâmplător am rostit cuvântul portar? Aveam unul plin de toate metehnele, răutatea întruchipată, un monstru de meschinărie şi de ură, ce l-ar fi scos din sărite şi pe un sfânt. Nu-i mai vorbeam de mult, dar numai faptul că ştiam că există era de-a uns spre

a-mi întuneca obişnuita mulţumire. A murit şi m-am dus la înmormântare. Vreţi să-mi spuneţi de ce?

Cele două zile din ajunul înmormântării au fost, de altminteri, pline de interes. Nevasta portarului zăcea bolnavă în singura lor odaie şi alături de ea fusese aşezat pe nişte capre coşciugul. Trebuia să ne luăm singuri scrisorile. Deschideam, spuneam: „Bună ziua, doamnă", ascultam elogiul defunctului, spre care portăreasa arăta cu mâna, apoi ne luam scrisorile. Nimic vesel în toate astea, nu-i aşa? Totuşi, întreaga casă s-a perindat prin cămăruţa care duhnea a fenol. Şi locatarii nu-şi trimiteau servitorii, b nu, ci se grăbeau să profite ei înşişi de asemenea chilipir. Servitorii, de altfel, făceau acelaşi lucru, dar pe ascuns. În ziua înmormântării s-a văzut că sicriul era prea mare pentru uşa odăii. „O, dragul de el, spunea din patul ei portăreasa, extaziată şi îndurerată în acelaşi timp, ce înalţ era!" „Nu vă îngrijiţi, doamnă, răspundea unul dintre ciocli, o să-l scoatem îndată, în picioare!" L-au scos, în picioare, şi apoi l-au culcat, iar eu am fost singurul (alături de un om de serviciu de la o crâşmă, cu care am înţeles că răposatul îşi bea în fiecare seară paharul de vin) care am mers până la cimitir şi am azvârlit flori peste acel sicriu, ce m-a uimit de altfel prin bogăţia lui. Apoi i-am făcut o vizită portăresei şi am primit mulţumirile ei de tragediană.

pentru care pricină am făcut toate astea, spuneţi-mi? Pentru una singură: mi-am luat apetitivul.

L-am înmormântat şi pe un vechi colaborator al Asociaţiei Avocaţilor. Un mic slujbaş, dispreţuit de toată lumea, căruia îi strângeam întotdeauna mâna. În instituţia în care lucram strângeam de altminteri mâna tuturor şi asta ori de câte on se ivea prilejul. Felul meu de a fi, simplu şi coxdlal, îmi câştiga, fără prea mare osteneală, simpatia tuturor, fără de care nu mă puteam simţi mulţumit. La înmormântarea de care vorbesc, decanul nostru râu binevoise să vină. Eu, în schimb, da, şi încă în ajunul unei călătorii, lucru de altminteri subliniat de toată lumea. Ştiam că prezenţa mea va fi remarcată şi comentată în chip favorabil. Atune-i, înţelegeţi, nici chiar ninsoarea ce cădea în ziua aceea nu m-a putut face să dau îndărăt.

Cum? Ajung şi acolo, nu vă temeţi, ba chiar, într-un fel, tocmai despre asta vorbesc. Dar îngăduiţi-mi mai întâi să vă arăt cum portăreasa mea, care se ruinase tot cumpărând la crucifixe din lemn de stejar ferecat cu argint, spre a-şi savura şi mai bine emoţia, o lună mai târziu s-a apucat să trăiască cu un fante cu voce frumoasă. O stâlcea în bătăi, ea tipa ca din gură de şarpe, apoi tipul deschidea fereastra şi începea să urle romanţa lui preferată: *Femei*, *cât sunteţi se frumoase*! „Se întrec di gluma”, spuneau vecinii. Dar vă-antreb eu, adică de ce se întreceau cu gluma? Bun, toate aparenţele erau împotriva baritonului nostru precum şi împotriva portăresei. Dar nimic nu dovedeşte că nu se iubeau. Nimic nu dovedeşte, pe de altă parte că nu-şi iubea soţul. Când fantele îşi luă zborul, cu gâtlejul şi cu braţele obosite, ea, ca o nevastă credincioasă ce era, a început din nou să-l înalţe în slăvi pe răposat. La urma urmei, ştiu atâţia care, în ciuda aparenţelor, nu sunt nici mai statornici, nici mai sinceri. Am cunoscut un bărbat care şi-a dat douăzeci de ani din viaţă unei zăpăcite, sacrificându-i totul, prieteniile, munca lui, până şi o existenţă decentă, şi care a recunoscut într-o seară că n-o în? bise niciodată. Se plictisea, asta era totul, se plictisea, caţ K majoritatea oamenilor. De aceea îşi făurise cu bună ştiinţă of viaţă plină de complicaţii şi drame. Fiecare vrea neapărat să i se întâmple ceva; aşa se explică cele mai multe din legămintele omeneşti. Fiecare vrea să i se întâmple ceva, chiar dacă acel ceva înseamnă servitute fără dragoste, război sau moarte. Trăiască, aşadar, înmormântările.

Eu n-aveam nici măcar această scuză. Nu mă plictiseam, Pentru că eram deasupra tuturor. În seara de care vă vorbesc

314 *Albert Cantus* pot chiar să spun că mă plictiseam mai puţin ca oricând. Nu, nu doream câtuşi de puţin să mi se întâmple ceva. Şi totuşi… Vedeţi, dragă domnule, era o frumoasă seară de toamnăj caldă în oraş, umedă deasupra Senei. Se lăsa noaptea, cerul era încă luminat la apus, dar începea să se întunece, felinarele aveau o strălucire palidă. Urcam încet pe chei, pe malul stâng al Senei, către Podul Artelor. Fluviul licărea uşor între prăvăliile închise ale anticarilor. Pe chei era lume puţină: Parisul cina la acea oră. Călcam pe frunzele galbene şi

prăfuite care aminteau încă de vară. Cerul se acoperea treptat cu stele, pe care le zăream doar la răstimpuri, atât cât mă aflam între două felinare. Mă bucuram de tăcerea aceasta, de blândeţea serii, de oraşul pustiu. Eram mulţumit. Avusesem o zi bună: un orb, reducerea de pedeapsă pe care o nădăjduiam, calda strângere de mână a clientului meu, câteva fapte mărinimoase şi, în cursul după-amiezii, o strălucită improvizaţie în faţa câtorva prieteni despre asprimea clasei noastre conducătoare şi despre ipocrizia elitelor.

M-am dus pe Podul Artelor, pustiu la acea oră, spre a privi fluviul care abia se mai zărea în întunericul ce se lăsase de-a binelea. Cu faţa către Vert-Galant, dominam întreaga insulă. Simţeam cum mă năpădeşte un uriaş sentiment de putere şi, cum să vă spun, de împlinire, care-mi umplea inima de o nemărginită bucurie M-am îndreptat de spate şi tocmai mă pregăteam să-mi aprind o ţigară, ţigara pe care o fumezi când eşti mulţumit, dar, chiar în clipa aceea, în spatele meu cineva a izbucnit în râs. Uimit, m-am uitat repede într-acolo: dar nu era nimeni. M-am dus până la parapet: nu se vedea nicio şalupă, nicio barcă. M-am întors iar cu faţa către insulă şi din nou am auzit în spatele meu acel râs, puţin mai îndepărtat, ca şi cum ar fi coborât în josul fluviului. Stăteam acolo, nemişcat. Râsul descreştea, dar îl auzeam încă limpede în spatele meu, venit de nicăieri sau poate din apă. În acelaşi timp, îmi simţeam bătăile grăbite ale inimii. Vă rog să mă-a-nţelegeţi bine, râsul acela nu avea nimic misterios în el, era un râs sănătos şi firesc, aproape prietenos, care Jnu făcea decât să pună lucrurile la locul lor. Curând, de alt – minten, n-am mai auzit nimic. Am luat-o din nou pe chei, am apucat-o pe strada Dauphine, mi-am cumpărat ţigări, deşi n-aveam nevoie. Eram buimăcit, respiram cu greutate. Seara i-am telefonat unui prieten, care lipsea însă de-acasă. Şovăiam dacă să mai ies sau nu, când deodată am auzit râsul chiar sub fereastra mea. Am deschis-o. În stradă, câţiva tineri se despărţeau, veseli. Am închis fereastra ridicând din umeri

mă voi apuca să studiez dosarul care mă aşteaptă. M-am dus la baie să-mi iau un pahar cu apă. Chipul meu surâdea în oglindă, dar

zâmbetul lui mi s-a părut echivoc…

Cum? Iertaţi-mă, mă gândeam la altceva. O să ne vedem, fără îndoială, mâine. Mâine, da, aşa am spus. Nu, nu, nu mai pot rămâne. De altfel, trebuie să-i dau o consultaţie ursului acela de colo. Sunt sigur că-i un om de treabă, iar poliţia îl hărţuieşte rău de tot, din pură perversitate. Găsiţi că are un cap de ucigaş? Fiţi sigur că are exact capul care i se potriveşte. Se îndeletniceşte cu spargerile, şi veţi fi surprins când veţi afla că acest om al cavernelor s-a specializat în traficul de tablouri. În Olanda, toată lumea e specialistă în pictură şi în lalele. Tipul ăsta, în ciuda înfăţişării lui modeste, e autorul celui mai celebru furt de tablouri. Care? Vă voi spune poate cândva. Să nu vă mire că ştiu asemenea lucruri. Deşi sunt judecător-penitent, în timpul meu liber, din pură plăcere, fac pe consilierul juridic al acestor oameni de treabă. Am studiat legile ţării şi mi-am înjghebat o clientelă în mahalaua asta unde nimeni nu-ţi cere diploma. Nu era luau uşor, dar inspir încredere, nu-i aşa? Ştiu să râd deschis, să stnng mâna cuputere şi astea sunt tot atâtea atuuri. Şi apoi am dus la bun sfârşit câteva cazuri grele, din interes, în primul rând, dar şi din convingere. Dacă hoţii şi codoşii ar fi mereu şi pretutindeni condamnaţi, oamenii cinstiţi s-ar crede cu toţii şi întotdeauna nevinovaţi, dragă domnule. Şi, după părerea mea – iată că mă apropii de subiectul no stru – tocmai asta nu trebuie să se întâmple. Altminteri, am avea de ce râde.

Scumpul meu compatriot, vă sunt cu adevărat recunoscător pentru curiozitatea dumneavoastră. Totuşi, povestea mea e cât se poate de simplă. Aflaţi, de vreme ce sunteţi atât de dornic să ştiţi, că timp de câteva zile, m-am gândit uneori la acel râs. D” în când în când mi se părea că-l aud răsunând undeva în mine. Dar de obicei mă gândeam, şi fără nicio greutate, la altceva.

Trebuie totuşi să recunosc că n-am mai pus piciorul pe cheiurile Parisului. Când treceam pe acolo, în maşină sau în autobuz, în mine se făcea tăcere. Cred că aşteptam ceva. Treceam peste Sena, nu se întâmpla nimic şi respiram uşurat. Tot pe atunci am avut şi o seamă de neplăceri cu sănătatea. Nimic precis, o stare depresivă, dacă vreţi, o

anumită dificultate de a-mi regăsi buna dispoziţie. Am fost la câţiva medici care mi-au prescris întăritoare, firam un timp mai bine, apoi mă simţeam iar rău. Viaţa nu mi se părea uşoară: când trupul e trist, sufletul lâncezeşte. Uitasem parcă într-o oarecare măsură acel lucru pe care nu-l învăţasem niciodată şi pe care-l ştiam atât de bine: să trăiesc. Da, cred că atunci a început totul.

Dar nici în seara asta nu mă simt în formă. Îmi compun chiar cu oarecare dificultate frazele. Vorbesc parcă mai puţin bine ca de obicei şi cuvintele mele şovăie. De vină e vremea, fără îndoială. Se respiră greu, aerul e atât de apăsător încât îl simţi cum îţi striveşte pieptul. V-ar supăra, scumpul meu compatriot, dacă am ieşi să ne plimbăm puţin prin oraş? Mulţumesc.

Cât de frumoase sunt canalele seara! îmi place răsuflarea apei mucede, mirosul frunzelor uscate care putrezesc în canal şi acela, funebru, ce urcă dinspre şalupele pline cu flori. Nu, nu, gustul ăsta n-are nimic morbid, credeţi-mă. Dimpotrivă, e vorba de o hotărâre a mea. Adevărul e că fac tot ce-mi stă în putinţă ca să admir aceste canale. Căci locul pe care-l iubesc cel mai mult pe lume e Sicilia, acum m-aţi înţeles, dar privită numai din vârful Etnei, pe lumină, de acolo de unde insula şi marea ţi se aştern la picioare. Şi Java, dar numai în perioada alizeelor. Da, am fost acolo în tinereţe. În general îmi plac toate insulele. Le stăpâneşti mai uşor.

O casă frumoasă, nu-i aşa? Capetele pe care le vedeţi înfăţişează doi sclavi negri. E o firmă. Casa aparţinea unui negustor de sclavi. Oho! în vremurile acelea se juca cu cărţile pe faţă! Oamenii nu se sfiau să spună în gura mare: „Iată, sunt bogat, fac negoţ cu sclavi, vând carne neagră”. Mai vedeţi azi pe cineva mărturisind deschis că asta-i este meseria? Ce scandal s-ar mai isca! Parcă-i aud de aici pe confraţii mei parizieni. Căci în chestiunea asta sunt de neînduplecat, şi n-ar şovăi să pună în circulaţie două-trei manifeste, ba poate chiar mai multe. Gândindu-mă bine, cred că şi eu mi-aş pune semnătura lângă a lor. Suntem împotriva sclaviei! Că n-avem încotro şi am introdus-o la noi acasă sau în uzine, asta-i una şi lucrul e firesc, dar ar fi culmea să te mai şi lauzi cu ea.

Ştiu că nu ne putem lipsi de a pune stăpânire peste ceilalţi sau de a ne lăsa slujiţi. Fiecare om are nevoie de sclavi aşa cum are nevoie de aer. Să porunceşti e ca şi cum ai respira, nu credeţi? Până şi cei mai nenorociţi ajung să respire. Chiar şi cel din urmă om din societate îşi are măcar perechea sau copilul său. Dacă e burlac, un câine! Esenţial e să te poţi înfuria fără ca celălalt să aibă dreptul să-ţi răspundă. „Un copil nu-i răspunde tatălui său!” – cunoaşteţi formula. Într-un sens, e o formulă ciudată. Cui i-ai putea răspunde în lumea asta dacă nu celui pe care-l iubeşti? într-alt sens, e convingătoare. Trebuie totuşi ca cineva să aibă ultimul cuvânt. Altminteri, oricărui argument i se poate opune un altul şi discuţia nu s-ar mai termina niciodată. Puterea, dimpotrivă, le rezolvă pe toate. Ne-a trebuit multă vreme, dar până la urmă am izbutit să înţelegem atâta lucru. Cred că aţi observat, de pildă, că bătrâna noastră Europă a început, în sfârşit, să filosofeze aşa cum se cuvine. Nu mai spunem, ca în străvechile timpuri naive: „Gândesc aşa. Ce obiecţii îmi aduceţi?” Am devenit lucizi. Am înlocuit dialogul prin comunicat. Acum spunem: „Acesta-i adevărul. N-aveţi decât să-l discutaţi, asta nu ne interesează dţuşi de puţin. Dar peste câţiva ani veţi avea de a face cu poliţia, care vă va arăta că eu am dreptate”.

Acum totul a devenit limpede pe iubita noastră planetă. Ne cunoaştem, ştim de ce suntem în stare. Iată, de pildă – ca să vă dau şi alte exemple – eu am ţinut întotdeauna să fiu slujit cu surâsul pe buze. Dacă slujnica era tristă, întreaga cea zi era stricată. Avea, fără îndoială, dreptul să nu fie veselă. Dar îmi spuneam că era mai bine pentru ea să-şi facă slujba râzând decât plângând. De fapt se dovedea a fi mai bine

pentru mine. Fără să pară prea strălucit, raţionamentul meu nu era totuşi cu desăvârşire lipsit de temei. Refuzam întotdeauna să mănânc la restaurantele chinezeşti. De ce? Pentru că asiaticii, când tac, şi în prezenţa albilor, au adesea o expresie plină de dispreţ. Fireşte, au aceeaşi înfăţişare şi când servesc. Cum să te mai poţi bucura de puiul în pojghiţa de lac şi mai ales cum să mai gândeşti, privindu-i, că ai

dreptate?

Între noi fie zis, sclavia, de preferinţă surâzătoare, e inevitabilă. Dar lucrul nu trebuie recunoscut. Dacă cineva ţine cu orice chip să aibă sclavi, nu-i oare preferabil să-i numească oameni liberi? Mai întâi din principiu, apoi pentru a le lăsa speranţa. Merită şi ei atâta compensaţie, nu-i aşa? Astfel, vor continua să surâdă iar noi vom rămâne cu conştiinţa senină. Altminteri, am fi siliţi să ne schimbăm părerea despre noi înşine, am înnebuni de durere sau, mai ştii, am învăţa chiar ce-i modestia. De aceea, jos cu firmele, iar asta-i de-a dreptul scandaloasă. Dacă toţi s-ar apuca să facă mărturisiri, dacă şi-ar da în vileag adevărata meserie şi identitate, nu ştiu cum ne-am mai descurca. Închipuiţi-vă nişte cărţi de vizită pe care ar scrie: „Dupont, filosof fricos sau proprietar creştin sau umanist adulterin" – căci avem de unde alege. Ar fi1 iadul pe pământ. Da, cred că aşa e în iad: peste tot străzi cu firme şi nimănui nu-i este cu putinţă să se justifice. Eşti etichetat o dată pentru totdeauna.

Gândiţi-vă puţin, de pildă, scumpul meu compatriot, cum ar arăta firma dumneavoastră. Văd că tăceţi. Nu-i nimic, o să-mi răspundeţi mai târziu. Pe-a mea mi-o ştiu, în orice caz: un chip cu două feţe, un prea frumos Janus şi, deasupra, deviza casei: „Nu vă încredeţi în mine". Iar pe cărţile mele de vizită parcă şi văd scris: „Jean-Baptiste Clamence, comedian". La puţin timp după seara de care v-am vorbit, am făcut o descoperire. Ori de câte ori mă despărţeam de un orb după ce-l ajutasem să traverseze strada, îl salutam. Era limpede că salutul meu nu i se adresa lui, de vreme ce el nu putea să-l vadă. Atunci cui îi era destinat? Publicului, îmi iucasem rolul şi acum salutam. Destul de bine, nu găsiţi? Într-altă zi, cam în aceeaşi vreme, i-am răspuns unui auK mobilist care-mi mulţumea pentru că-l ajutasem, că nimeni n-ar fi făcut la fel. Voisem, bineînţeles să-i dau un răspuns oarecare. Dar acel lapsus nefericit mi-a rămas multă vreme pe suflet. Hotărât lucru, în ce priveşte modestia, era greu să mă întreacă cineva!

Trebuie să recunosc cu toată umilinţa, scumpul meu compatriot, că de când mă ştiu am fost întotdeauna peste măsură de vanitos. Eu, eu, eu, iată refrenul preţioasei mele vieţi, care răzbătea în tot ce spuneam.

N-am putut niciodată vorbi altfel decât lăudându-mă, mai cu seamă că o făceam cu o anume discreţie zgomotoasă a cărei taină o cunoşteam ca nimeni altul. E adevărat că am trăit întotdeauna ca un om liber şi puternic. Mă simţeam liber faţă de toţi pentru excelentul motiv că nu-mi recunoşteam niciun egal. Nu numai că m-am socotit întotdeauna mai inteligent decât toţi ceilalţi – asta v-am spus-o – dar și mai sensibil, și mai îndemânaticJ trăgător de elită, șofer fără pereche, amant excepţional.] Chiar şi într-un domeniu în care-mi puteam uşor verifica inferioritatea, ca tenisul, de exemplu, pe care nu-l jucam prea strălucit, îmi plăcea să cred că, dacă aş fi avut timpul să mă antrenez, i-aş fi întrecut chiar şi pe jucătorii de mâna întâi. Mă socoteam superior în toate de unde şi bunăvoinţa şi seninătatea mea. Când mă ocupam de ceilalţi oameni, o făceam din pură condescendenţă şi în deplină libertate, drept pentru care întregul merit înr revenea tot mie: dragostea pe care mi-o purtam se mai înălţa cu o treaptă.

Alături de alte câteva, am descoperit toate aceste adevăruri evidente în perioada care a urmat serii de care v-am vorbit. Nu de îndată şi nici în chip foarte limpede. A trebuit mai întâi să-mi recapăt memoria. Treptat, lucrurile au devenit mai limpezi şi am învăţat câte ceva din ceea ce până atunci mă mulţumisem doar şi știu. În trecut fusesem întotdeauna ajutat de o uimitoare capacitate de a uita. Uitam totul şi în primul rând propriile mele hotărâri. De fapt, pentru mine nimic nu avea însemnătate.

Bineînţeles că, silit de împrejurări, îmi îndreptam atenţia către război, sinucidere, dragoste, mizerie, dar numai într-un chip politicos și superficial. Uneori mă prefăceam plin de interes pentru o cauză cu totul străină de viaţa mea de fiecare zi. Totuşi, rămâneam deoparte, în afară, bineînţeles, de situaţiile când îmi era ameninţată propria-mi libertate. Cum să vă spun? Era ca și cum totul ar fi alunecat. Da, totul aluneca de pe mine.

Să fim însă drepţi: se întâmpla uneori ca uitarea mea să fie vrednică de toată lauda. Sunt sigur că aţi observat că există oameni credincioși care se străduie să ierte toate jignirile ce li s-au adus și care le iartă, într-adevăr, dar nu le uită niciodată. Eu, în schimb, nu eram în

stare să iert jignirile, dar până la urmă le uitam întotdeauna. Cei ce se socoteau duşmăniţi de mine nu-şi mai veneau în fire când se pomeneau salutaţi cu surâsul pe buze. Unii îmi admirau atunci

nobleţea sufletească, alţii îmi dispreţuiau laşitatea, fără a se gândi că motivul purtării mele era mult mai simplu: uitasem

Sână şi cum îi cheamă. Aceeaşi infirmitate care mă făcea în ifere ni s-au ingrat era, de data aceasta, pricina mărinimiej mele.

„Trăiam, aşadar, fără nicio altă continuitate, în afară de una singură: eugu-eu. De pe o zi pe alta, Femeile, de pe o pe alta, virtutea satfyâciul, totul de pe o zi pe alta, precum I câinii, dar în fiecare zi eu însumi, veghind neobosit. Înaintam astfel la suprafaţa vieţii, prins în cuvinte, spre a spune aşa, niciodată în realităţi. Cărţi citite în grabă, prieteni iubiţi în grabă, oraşe străine străbătute în grabă, femei posedate în grabă: tot atâtea gesturi izvorâte din plictiseală sau din distracţie. Oamenii mă urmau, încercau să se agaţe, dar nu aveau de ce şi erau nenorociţi. Ei. Căci eu uitam. Nu mi-am amintit niciodată decât de mine însumi.

Treptat, memoria mi-a revenit totuşi. Sau, mai bine-zis, m-am dus eu către ea şi astfel am aflat amintirea care mă aştepta. Înainte de a vorbi de asta, îngăduiţi-mi, scumpul meu compatriot, să vă dau câteva exemple (ce vă vor sluji, sunt sigur) în legătură cu ceea ce am descoperit în cursul cercetării mele.

Într-o zi, când, conducându-mi maşina, demaram pe verde cu o întârziere de o secundă, şi în timp ce răbdătorii noştri concetăţeni claxonau puternic-şi neîntrerupt în spatele meu, mi-am amintit dintr-odată de 6 altă întâmplare, survenită în împrejurări asemănătoare. O motocicletă condusă de un om mic de statură şi uscăţiv, purtând ochelari şi pantaloni de golf, mă depăşise şi se oprise în faţa mea, pe roşu. Stopând, omuleţul blocase motorul şi se străduia în zadar să-l pună iar în mişcare. Pe verde, i-am cerut, cu obişnuita mea politeţe, să se dea la o parte cu motocicleta, ca să pot trece. Omuleţul se chinuia înainte, străduindu-se să pună motorul în mişcare.

Conform regulilor amabilităţii pariziene mi-a răspuns, aşadar, să mă duc la dracu'. Am insistat, tot politicos, dar cu o uşoară enervare în glas. Pe dată am putut afla că dacă nu mă potolesc n-o să-mi fie bine. În acest timp în spatele meu s-au auzit câteva claxoane. Cu şi mai multă hotărâre l-am rugat pe interlocutorul meu să fie civilizat şi să nu mai împiedice circulaţia. Arţăgosul personaj, scos fără îndoială din sărite de încăpăţânarea motorului său, mă informa că dacă mi s-a făcut poftă de o bătaie soră cu moartea mi-o va da cu dragă inimă. Atâta cinism m-a umplut de o sfânta mânie şi am coborât din maşină cu gândul să-i trag o clielfăneală acelui bădăran. Nu cred că sunt laş (dar câte nu credem când e vorba de noi înşine!), îmi depăşeam cu un cap adversarul, iar muşchii mă slujiseră întotdeauna. Sunt convins şi acum că până la urmă nu eu aş fi fost cel bătut, par nu apucasem bine să cobor, că din mulţimea ce începuse se adune a şi ieşit un individ. Repezindu-se la mine, mi-a strigat că sunt o lepădătură şi că nu-mi va îngădui să lovesc un om care, aflându-se pe motocicletă, nu se poate apăra. M-am întors către acel viteaz, dar n-am apucat să-l văd. Chiar în acea clipă am auzit motocicleta pornind şi am primit o lovitură puternică peste ureche. Până s-apuc să mă dezmeticesc, motocicleta era departe. Buimac, m-am îndreptat maşinal spre bravul d'Artagnan, dar, în aceeaşi clipă, din şirul nesfârşit de vehicule s-a pornit un concert exasperat de claxoane. Eram din nou pe verde. Atunci încă zăpăcit, în loc să-l scutur puţin pe individul care strigase la mine, m-am întors cuminte la maşină şi am demarat, în timp ce imbecilul mă blagoslovea cu un " nenorocitule" de care mi-aduc aminte până azi.

Întâmplare lipsită de importanţă, veţi spune. Desigur. Numai că mi-a trebuit multă vreme s-o uit. Aveam, totuşi, scuze. Mă lăsasem lovit fără să răspund dar nu puteam fi acuzat de laşitate. Surprins, încolţit din două părţi, îmi pierdusem capul, iar claxoanele mă zăpăciseră şi mai mult Totuşi, mă simţeam nefericit de parcă onoarea mi-ar fi fost terfelită pe vecie. Mă vedeam în închipuire urcând în maşină, fără nici cea mai mică reacţie, sub privirile ironice ale unei mulţimi cu atât mai bucuroase cu cât în acea zi purtam, îmi amintesc prea bine, un costum albastru foarte elegant. În urechi îmi suna din nou acel „nenorocitule"

care totuşi, mi se părea întemeiat. Dădusem înapoi în public. De vină fuseseră împrejurările, e drept, dar împrejurări există totdeauna. Cu întârziere, îmi apărea limpede ce-ar fi trebuit să fac. Mă vedeam doborându-l la pământ cu un pumn zdravăn pe d'Artagnan, urcându-mă în maşină, urmărindu-l pe nespălatul care mă lovise, ajungându-l din urmă, imobilizându-i motocicleta la marginea trotuarului, luându-l deoparte şi dându-i chelfăneala pe care o merita din plin. Acest film, cu câteva variante, s-a desfăşurat de sute de ori în închipuirea mea. Dar era prea târziu şi timp de câteva zile am clocit în mine o ciudă plină de venin.

Iar a început să plouă. Nu vreţi să ne oprim sub acest Portic? Aşa. Ce spuneam? Ah, da f vorbeam despre onoare. Aşadar, când mi-am amintit de această întâmplare, am înţeles

exact ce însemna ea pentru mine: visul meu nu rezistase ia proba faptelor. Visasem, lucrul îmi era acum limpede, să fiu un om complet, care să se facă respectat atât în persoana cât şi în meseria sa. Dacă vreţi, un om care ar fi jumătate Cerdan şi jumătate de Gaulle. e scurt, voiam să domin în toate privinţele. De aceea marea mea cochetărie consta în a-mi arăta mai curând îndemânarea fizică decât talentele intelectuale. Dar după acea lovitură primită în public, la care nu reacţio-nasem nici într-un fel, nu-mi mai era cu putinţă să mi complac în frumoasa imagine pe care mi-o făurisem despre mine însumi. Dacă aş fi fost prietenul adevărului şi al inteli. genţei, aşa cum pretindeam că sunt, nici nu mi-ar fi păsat de întâmplarea aceea, demult uitată de cei care asistaseră la ea. Cel mult nu mi-aş fi putut ierta că mă înfuriasem pentru o nimica toată şi că", furios fiind, îmi pierdusem prezenţa de spirit, nemaiştiind face faţă consecinţelor mâniei mele. În schimb, singurul meu gând era cum să mă răzbun, să lovesc şi să înving, ca şi cum adevărata mea dorinţă n-ar fi fost să mă ştiu cea mai inteligentă şi cea mai generoasă făptură de pe pământ, ci numai să pot bate pe cine-mi place, să fiu cel mai puternic şi asta la modul cel mai elementar. Adevărul e, şi dumneavoastră o ştiţi prea bine, că orice

bărbat inteligent visează să fie gangster şi să stăpânească societatea numai prin violenţă. Qim lucrul nu-i chiar atât de uşor pe cât ne-am putea închipui citind romane de specialitate, de obicei apelăm la politică, grăbindu-ne să ne înscriem în partidul cel mai crud. Ce importanţă mai poate avea, nu-i aşa, faptul că-ţi înjoseşti spiritul, de vreme ce astfel ajungi să fii stăpân peste toţi ceilalţi? Şi iată cum începeam să descopăr în mine dulci vise de asuprire.

Îmi dădeam astfel seama că nu eram de partea acelor vinovaţi, a celor acuzaţi, decât exact în măsura în care lucrul nu-mi pricinuia niciun neajuns. Vinovăţia lor mă făcea elocvent pentru că nu eu îi căzusem victimă. Când eram ameninţat, nu numai că, la rândul meu, deveneam judecător, ci mai mult decât atât, mă preschimbam într-un despot mânios care voia, în afara oricărei legi, să-l doboare pe făptaş, silindu-l să îngenuncheze în faţa lui. După o asemenea constatare, scumpul meu compatriot, e greu să mai crezi cu tot dinadinsul că eşti chemat să sprijini dreptatea şi să fii apărătorul văduvei şi al orfanului. Fiindcă văd că ploaia se

1 Marcel Cerdan (1916 – 1949), boxer francez, campion al lumii (1948).

ţfiteţeşte şi mai putem sta de vorbă, voi îndrăzni să vă mărturisesc o nouă descoperire pe care, tot scormonind în amin-tjre, am făcut-o la puţină vreme după aceea. Să ne aşezăm pe banca asta, la adăpost. Sunt secole de când fumătorii de pipă privesc de aici aceeaşi ploaie căzând peste aceleaşi canale. Lucrul pe care vreau să vi-l povestesc e ceva mai delicat. E vorba de o femeie. Trebuie, mai întâi, să ştiţi că am avut întotdeauna, şi fără prea mare osteneală, succes la femei. Nu spun că am izbutit să le fac fericite şi nici măcar că prin ele izbutit să fiu fericit. Nu, am avut succes, pur şi simplu, i atingeam scopul atunci când voiam eu. Înenipuiţi-vă, găseau că am farmec! Ştiţi ce înseamnă să ai farmec: vezi limpede că ţi se răspunde da, fără ca tu să fi pus propriu-zis vreo întrebare. Aşa mi se întâmpla şi mie pe atunci. Vă miră, nu? De ce nu recunoaşteţi? Cu mutra mea de-acum, e firesc să vă mire. Dar vai, după o anumită vârstă, orice om e răspunzător de chipul său. Al meu… Dar asta n-are nicio importanţă. Un fapt e sigur:

femeile găseau că am farmec, lucru de care profitam.

Nu o făceam totuşi în mod calculat; eram de o totală bună-credinţă sau aproape. Raporturile mele cu femeile erau fireşti, plăcute, fără complicaţii, cum se spune de obicei. Nu mă foloseam de niciun fel de vicleşug, în afară doar de unul fiţis, în care ele văd un omagiu. Îmi plăceau, cum se spune! ceea ce e totuna cu a zice că n-am iubit niciuna, niciodată. Am găsit întotdeauna atitudinea misoginului vulgară și prostească şi aproape pe toate femeile pe care le-am cunoscut le-am socotit mai bune decât mine. Totuși, așezându-le atât de sus, mai des m-am slujit de ele decât le-am slujit. Greu de înţeles, nu-i aşa?

Ştiu, iubirea adevărată e lucru cu totul excepţional, ea nu se întâlneşte decât cam de două ori la o sută de ani. În restul timpului, iubim din vanitate sau din plictiseală. Eu unul, pot s-o spun, nu eram în niciun caz Călugăriţa portugheză. N-am inimă de piatră, ci, dimpotrivă, mă înduioșez lesne şi I plâng uşor. Numai că toate aceste porniri sunt întotdeauna I întoarse către mine însumi, toate înduioşările mele nu mă privesc decât pe mine. La urma urmei, mint'când spun că n-ami iubit niciodată. Toată viaţa am avut, totuşi, o mare dragoste: dragostea de mine însumi. În această privinţă, după inevitabilele dificultăţi ale adolescenţei, m-am lămurit cât se poate de repede: viaţa mea amoroasă era dominată cu totul de senzualitate. Femeia era pentru mine doar un obiect de Plăcere, pe care mi-l cucercam. La asta eram ajutat de fizicul

meu: natura a fost generoasă cu mine. Mă mândream cu el şi îmi ofeream cu ajutorul lui cât mai multe satisfacţii, despre care n-aş mai şti să spun dacă erau satisfacţiile plăcerii sau cele ale performanţei. Bun, veţi spune că şi acum nu fac alt. ceva decât să mă laud. Sunt de acord cu dumneavoastră şi mă mândresc cu atât mai puţin, cu cât de data asta laudele mele sunt întemeiate.

Senzualitatea mea – pentru a nu vorbi decât de ea – era întotdeauna atât de reală încât, fie şi numai pentru o aventură de zece

minute, m-aş fi lepădat fără să stau pe gânduri de propriii mei părinţi, chiar dacă după aceea m-aş fi căit amarnic. Dar ce spun? Aş fi făcut asta mai cu seamă pentru o aventură de zece minute şi mai ales dacă aveam siguranţa că totul se termină aici. Aveam, bineînţeles şi eu principiile mele, de pildă nu m-aş fi atins pentru nimic în lume de nevasta unui prieten. Numai că, în chipul cel mai sincer, prietenia mea pentru soţ înceta cu câteva zile înainte. Poate că n-ar trebui să numesc asta senzualitate. Căci adevărata senzualitate nu-i respingătoare. Să fim indulgenţi şi să spunem că e vorba de o infirmitate, de un fel de incapacitate congenitală de a vedea în dragoste altceva decât actul. O infirmitate, la urma urmei, confortabilă. Unită cu facultatea mea de a uita, îmi favoriza libertatea. Totodată, datorită unui anume aer de detaşare şi de totală independenţă, ea îmi prilejuia noi succese! Tocmai pentru că nu eram romantic, dădeam firilor romanţioase cele mai temeinice pricini de visare. Căci prietenele* noastre seamănă toate într-o anume privinţă cu Bonaparte: îşi închipuie că vor câştiga bătălia pe care toată lumea a pierdut-o.

Legăturile acestea îmi satisfăceau, de altminteri, nu numai senzualitatea, ci şi patima jocului. Îmi plăcea să aflu în femei partenerele unui anume joc ce avea gustul inocenţei. Căci nu pot suferi să mă plictisesc şi din viaţă nu preţuiesc decât clipele de destindere. Orice societate, oricât de strălucită, devine pentru mine foarte curând o adevărată povară, în timp ce cu femeile care mi-au plăcut nu m-am plictisit niciodată. Mi-e oarecum greu s-o spun, dar aş fi dat cu dragă inimă zece convorbiri cu Einstein în schimbul primei întâlniri cu o figurantă nostimă. E drept că la a zecea întâlnire tânjeam după Einstein sau după o lectură serioasă. În fond, marile probleme nu m-au preocupat niciodată decât în răstimpul dintre micile mele dezmăţuri. Şi nu o dată mi s-a întâmplat ca, aflându-mă pe stradă şi discutând pasionat cu prietenii, să pierd şirul argumentării, pentru că, tocmai în acea clipă, vedeam trecând o femeie frumoasă.

Aşadar, jucam, jocul, ştiam că le plăcea să nu mergi de-a dreptuHa-tmtât. Trebuia mai întâi să le faci conversaţie, să fii, cum spun ele, tandru. Frazele frumoase nu-mi lipseau, nu degeaba eram

avocat, şi nici privirile galeşe, căci în armată făcusem pe actorul. Schimbam adesea rolurile, dar întotdeauna era vorba de una şi aceeaşi piesă. De exemplu, rolul în care le vorbeam de acea atracţie de neînţeles, de acel „nu ştiu ce” „care nu-şi află nicio explicaţie, cu’atât mai mult cu cât nu mai vreau să mă las atras de nicio femeie, căci sunt obosit de dragoste etc…” se dovedea întotdeauna eficace, deşi era unul din cele mai vechi din repertoriu. Mai era şi rolul în care mă desfăşuram pe tema fericirii misterioase pe care nicio altă femeie nu mi-o mai dăduse vreodată, fericire poate fără viitor, da, cu siguranţă fără viitor (căci e atât de

Seu de apărat!), dar care tocmai de aceea e de neînlocuit, îi pusesem la punct mai cu seamă o mică tiradă, întotdeauna bine primită, pentru care sunt sigur că mă veţi felicita. În esenţă, această tiradă afirma cu durere şi resemnare că sunt un nimic, că nu sunt vrednic de iubire, că viaţa mea e în afara acestor lucruri, că nu-i e dată fericirea obişnuită, fericire pe care, poate, mi-aş fi dorit-o mai mult ca orice, dar că, iată, este prea târziu. Cu privire la pricinile acestei întârzieri hotărâtqare păstram însă cea mai mare taină, ştiind că nimic nu-i mai plăcut decât să te culci cu misterul. De altminteri, într-un sens, credeam în tot ce spuneam, trăindu-mi cu adevărat rolul. Nu-i de mirare atunci că şi partenerele mele începeau să şi-l joace pe al lor, dându-şi toată silinţa. Cele mai sensibile se străduiau să mă înţeleagă şi o asemenea strădanie se sfârşea printr-o capitulare melancolică. Celelalte, mulţumite când vedeau că respect regulile jocului şi că aveam delicateţea de a vorbi înainte de a acţiona, treceau, fără să mai aştepte, la fapte. Iar eu câştigam şi încă de două ori, de vreme ce-mi satisfăceam astfel nu numai dorinţa de a le avea, dar şi dragostea pe care mi-o purtam, dovedindu-mi de fiecare dată puterea nemărginită.

Lucrul e atât de adevărat, încât chiar dacă mi se întâmpla ca unele să nu-mi ofere decât o plăcere mediocră, încercam totuşi să reiau din când în când legătura cu ele, ajutat, fără îndoială, de acea stranie dorinţă pe care q favorizează absenţa urmată de o complicitate brusc regăsită, dar şi pentru a-mi dovedi mie însumi că legătura noastră rezistă şi că depinde numai de mine s-o întăresc. Uneori le puneam

chiar să

jure că nu vor mai aparţine nici unui alt bărbat, spre a-mi potoli, o dată pentru totdeauna, neliniştea în această privinţă. Dar era o nelinişte la care nici inima şi nici imaginaţia nu erau părtaşe. Într-adevăr, în mine era atât de înrădăcinată o anume pretenţie, încât îmi era cu neputinţă să-mi închipuj, chiar în ciuda evidenţei, că o femeie care-mi aparţinuse va mai putea vreodată aparţine şi altuia. Dar jurământul prin care se legau mă elibera, în schimb, pe mine. Din acea clipă, mă simţeam în stare să rup, ceea ce, altminteri, îmi era aproape întotdeauna cu neputinţă. Prin jurământul lor primisem o dată pentru totdeauna în ceea ce le privea acea confirmare de care aveam nevoie, iar puterea mea era astfel asigurată pentru multă vreme. Ciudat, nu? Şi totuşi, aşa stau lucrurile, scumpul meu compatriot. Unii strigă": „Iubeşte-mă!" Alţii: „Nu mă iubi!" Dar mai există unii, cei mai răi şi mai nefericiţi, care strigă: „Nu mă iubi, dar păstrează-mi credinţă!"

„Numai că o asemenea confirmare nu-i niciodată definitivă şi trebuie s-o capeţi de fiecare dată. Şi astfel, devine deprindere. Curând frazele încep să curgă fără să te mai gândeşti ce spui, apoi urmează reflexul: într-o bună zi, te pomeneşti că iei fără a dori cu adevărat. Vă rog să mă credeţi.

I pentru anumiţi oameni cel puţin, nu-i lucru mai greu decât

I acela de a nu lua ceea ce nu doresc.

Şi asta mi s-a întâmplat într-o zi şi mie, iar despre femeia aceea e inutil să vă spun altceva decât că, fără să mă tulbure cu adevărat, mă atrăsese prin înfăţişarea ei pasivă şi lacomă. Sincer vorbind, n-a fost deloc grozav, cum era şi de aşteptat. Dar n-am avut niciodată complexe, şi am uitat-o curând, şi multă vreme nici n-am mai văzut-o. Credeam că nu-şi dăduse seama de nimic, şi, în general, nici măcar nu-mi trecea prin cap că putea să aibă şi ea o părere în acea privinţă. De altminteri, înfăţişarea ei pasivă mă făcea s-o cred în afară de orice legătură cu'lumea. Câteva săptămâni mai târziu am aflat totuşi că i-a vorbit unei

a treia persoane despre insuficienţele mele. Am avut pe dată sentimentul că am fost înşelat: nu era chiar atât de pasivă pe cât o crezusem şi nu-i lipsea niciun anume discernământ. Apoi am ridicat nepăsător din umeri şi m-am prefăcut că râd. Ba chiar am râs de-a binelea; era limpede că incidentul era lipsit de importanţă. Dacă există un domeniu în care modestia ar trebui să fie obligatorie, acela e domeniul sexualităţii, cu tot imprevizibilul ei. Dar nu se întâmplă aşa şi fiecare nu ştie cum să-şi cultive mai bine vanitatea, chiar când e singur. În ciuda nepăsării mele, care fost, de fapt, purtarea? Nu după multă vreme am jjjti iar, am făcut tot ce trebuia pentru ca s-o seduc şi s-o am din nou, de data aceasta cu adevărat. Nu mi-a fost prea

Seu: nici lor nu le place să rămână cu amintirea unui eşec. În acea clipă, şi fără să vreau asta lămurit, am început s-o chinuiesc în cele mai felurite chipuri. O părăseam şi apoi iar o căutam, o sileam să mi se dea în momente şi în locuri nepotrivite, o tratam într-un fel atât de brutal în toate privinţele, încât am sfârşit prin a mă lega de ea aşa cum îmi închipui că se leagă temnicerul de puşcăriaş. Şi asta până în ziua când, în tulburarea violentă a unei plăceri dureroase şi brutale, a I lăudat cu voce tare ceea ce o subjuga. Din acea zi-am început să mă îndepărtez de ea. Apoi am uitat-o cu desăvârşire.

Voi fi de acord, căci vă ghicesc părerea, în ciuda tăcerii dumneavoastră atât de politicoasă, că aventura aceasta nu-mi face prea mare cinste. Dar gândiţi-vă şi la viaţa dumneavoastră, dragul meu compatriot. Scotocâţi-vă bine în amintire şi poate că veţi da peste cine ştie ce întâmplare asemănătoare, pe care o să mi-o povestiţi mai târziu. În ceea ce mă priveşte, când mi-am reamintit-o, am râs. Dar era un altfel de râs, care semăna mult cu cel pe care-l auzisem pe Podul Artelor. Râdeam de frumoasele mele fraze şi de pledoariile mele. De altminteri, mai mult de pledoariile mele decât de frazele cu care seduceam femeile. Pe acestea măcar nu le minţeam prea mult. În atitudinea mea, instinctul vorbea limpede, fără ocolişuri. Actul dragostei este o mărturisire. Egoismul se manifestă aici în chip făţiş, vanitatea se desfăşoară din plin sau, dimpotrivă, tot acum se dezvăluie şi adevărata generozitate. Până la urmă, în acea regretabilă întâmplare,

mai mult chiar decât în celelalte aventuri ale mele, fusesem mai sincer decât credeam, spusesem cine sunt şi cum pot trăi. În ciuda aparentelor, eram deci mai demn în viaţa mea particulară, chiar – şi mai cu seamă – atunci când mă purtam aşa cum v-am spus, decât în avântatele mele tirade profesionale despre nevinovăţie şi dreptate. Cel puţin, văzându-mă cum mă port cu făpturile omeneşti, nu mă mai puteam înşela asupra adevăratei mele firi. Niciun om nu e nxrcrit în plăcerile lui – oare am citit asta undeva sau am gândit-o singur, scumpul meu compatriot?

Când priveam, astfel, dificultatea cu care mă despărţeam definitiv de o femeie, dificultate care mă făcea să am atâtea legături simultane, nu-mi mai spuneam că de vină e numai sufletul meu iubitor. Nu din pricina lui intram pe dată în acţiune când vreuna dintre prietenele mele, obosind să tot

aştepte clipa când pasiunea noastră va izbucni în toată splenviaţa de la mine, doar la mari răstimpuri şi după bunul meu dorea ei, îmi spunea că ar fi mai bine să nu ne mai vedem. Pe dată începeam să fac concesii, deveneam îngăduitor şi elocvent. Deşteptam în ele dragostea şi dulcea slăbiciune a inimii, dar eu însumi mă prefăceam numai a le simţi, fiind doar aţâţat de acel refuz şi alarmat de faptul că eram în primejdie să pierd o afecţiune. E drept că uneori credeam că sufăr cu adevărat. Totuşi era de-ajuns ca o femeie să se răzvrătească şi să mă părăsească de-a binelea, pentru ca s-o uit îndată, după cum o uitam şi când o aveam lângă mine, dacă hotărâse, dimpotrivă, să se întoarcă. Când eram în primejdie de a fi părăsit, în mine nu se trezeau nici dragostea, şi nici generozitatea, ci numai dorinţa de a fi iubit şi de a priiţii ceea ce, credeam eu, mi se cuvenea. De îndată ce eram iubit, îmi uitam iar partenera, eram strălucitor, în cea mai bună formă, din nou simpatic.

Trebuie să vă mărturisesc, de altfel, că orice afecţiune, o dată redobândită, devenea pentru mine o povară. În clipele de enervare îmi spuneam că soluţia ideală pentru acea femeie ar fi fost moartea. Căci,

legându-ne pentru totdeauna, ea ne-ar fi eliberat totodată de constrângerea pe care o presupune orice legătură. Dar nu putem dori moartea tuturor şi nici, la limită, să pustiim planeta, numai pentru a ne bucura de o libertate altminteri de neînchipuit. Sensibilitatea şi dragostea mea de oameni ar fi fost împotrivă.

Singurul sentiment adânc pe care mi se întâmpla să-l încerc în cursul acelor aventuri era recunoştinţa, atunci când totul mergea bine şi când nu numai că nu-mi era tulburată liniştea, dar mi se lăsa şi deplina libertate de a face ce vreau. Şi nu eram niciodată mai atent şi mai vesel cu o femeie decât atunci când veneam din patul alteia, ca şi cum recunoştinţa pe care o simţeam faţă de una s-ar fi răsfrânt asupra tuturor celorlalte. De altminteri, oricât de tulburi şi de complicate ar plac

Vă rog să mă credeţi: nu simt nicio mulţumire povestindu-vă toate acestea. Când mă gândesc la vremea aceea în care ceream totul fără ca eu însumi să plătesc vreodată ceva, în care adunam în jurul meu toate acele fiinţe ce trebuiau să mă slujească, punându-le, ca să zic aşa, la frigider, spre a le avea în slujba mea, oricând la îndemână, mi-e greu să dau un nume ciudatului sentiment care mă cuprinde. Să fie ruşine? Oare ruşinea arde, scumpul meu compatriot? Da? Atunci poate de ea e vorba sau de unul din acele sentimente ridicole în legătură cu onoarea. Mi se pare, în orice caz, că n-am mai fost părăsit de sentimentul acesta din clipa în care am descoperit în miezul amintirilor mele acea întâmplare pe care trebuie, în sfârşit, să v-o povestesc, în ciuda atâtor digresiuni şi argumente laborioase, pe care nădăjduiesc că le-aţi apreciat aşa cum merită.

Uite că nu mai plouă! Fiţi bun şi întovărăşiti-mă până la mine. Sunt obosit şi, ciudat, nii pentru că am vorbit, ci numai la gândul a ceea ce trebuie să vă mai spun. De altfel, marea mea descoperire poate fi povestită în câteva cuvinte. De ce aş vorbi mult? Pentru ca statuia să apară în toată goliciunea ei, frazele frumoase trebuie să dispară. Ascultaţi. În acea noapte de noiembrie, cu doi sau trei ani înainte de seara în care mi s-a părut că aud un râs în spatele meu, traversam podul Royal, îndreptându-mă către malul stâng al Senei, unde îmi

aveam locuinţa. Era unu după miezul nopţii şi cădea o ploaie măruntă, un fel de burniţă, iar ram trecători se grăbeau către casele lor. Tocmai mă despărţisem de o prietenă, care, fără doar şi poate, dormea acum de mult. Eram fericit că merg pe jos, cu trupul puţin amorţit, dar calm, hrănit cu un sânge blând ca ploaia care cădea. Pe pod, am trecut pe lângă o siluetă întoarsă cu spatele, care, aplecată peste parapet, părea că priveşte fluviul. Uitându-mă mai bine. am fi părut simţămintele mele, rezultatul pe care-l obţineam era văzut o femeie tânără şi subţire, îmbrăcată în negru. Între limpede: păstram în jurul meu toate acele iubiri pentru a părul întunecat şi gulerul mantoului i se zărea doar ceafa, mă sluji de ele când voiam. Nu puteam, deci, trăi, după proproaspătă şi umedă, la care n-am rămas nesimţitor. Dar, pria-mi mărturie, decât cu condiţia ca pe tot pământul, toate după o clipă de şovăială, mi-am văzut de drum! Ajuns la fiinţele, sau cât mai multe cu putinţă, să existe pentru mine, nu «t „i „i... – „—u”;»...-”...

veşnic disponibile, lipsite de o viaţă independentă, gata să răspundă oricând chemării mele, sortite sterilităţii până în clipa în care aş fi binevoit să le binecuvântez cu lumina mea. Spre a trăi eu fericit, trebuia ca făpturile alese de mine să nu

X – i – w» v-mv-m-w* m – A wvmmm. ** * *». În m «mjt femţi IU

capătul podului, am apucat-o pe chei, în direcţia cartierului Saint-Michel, unde locuiam. Străbătusem cam cincizeci de i, când am auzit zgomotul – care, în ciuda distanţei, mi s-a părut asurzitor în liniştea nopţii – unui trup ce se prăbuşeşte în apă. M-am oprit brusc, dar nu m-am întors. În trăiască deloc. Sau, mai bine-zis, ele urmau să-şi primească I clipa următoare, am auzit un strigăt, repetat de mai multe

330 *Albert Camus* ori, ce cobora în josul fluviului şi care dintr-odată s-a stins Tăcerea care a urmat în noaptea încremenită brusc mi s-a părut nesfârşită. Am vrut să alerg, dar am rămas ţintuit locului. Cred că tremuram din tot trupul, de frig şi de spaimă, îmi spuneam că trebuie să acţionez repede* şi totodată simţeam cum mă năpădeşte un fel de slăbiciune de neînvins. Am uitat ce gând mi-a venit atunci. „Prea târziu, prea d! parte...” sau ceva în felul ăsta. Continuam

să ascult, nemişcat. Apoi, cu paşi grăbiţi, m-am îndepărtat prin ploaie. N-am prevenit pe nimeni de cele întâmplate.

Dar iată c-am ajuns, asta-i casa mea, locul unde mă adăpostesc! Mâine? Da, cum vreţi. Vă voi duce cu plăcere pe insula Marken, o să vedeţi şi Zuider Zee. Ne înţfinim mâine la „Mexico-City”. Cum? Femeia aceea? Nu ştiu, cu adevărat nu ştiu nimic. N-am citit ziarele. Nici a doua zi şi nici în zilele următoare.

Un sat de păpuşi, nu-i aşa? Nu se poate spune că-i lipsit de pitoresc. Dar nu pentru asta v-am adus pe această insulă, dragă prietene. Oricine poate să vă facă să admiraţi bonete, saboţi şi case împodobite cu motive decorative, în care pescarii fumează tutun fin în camere cu miros de mobilă lustruită. Eu, în schimb, sunt unul dintre puţinii oameni care vă poate arăta ce-i aici cu adevărat important.

Am ajuns la dig. Trebuie să mergem de-a lungul lui, ca să ne depărtăm cât mai mult de aceste căsuţe frumoase. Ne putem aşeza aici. Ce părere aveţi? Nu găsiţi că-i una din cele mai minunate privelişti negative? Vedeţi la stânga noastră acel morman de cenuşă numit de cei din dună, digul cenuşiu, la dreapta, plaja vân ătă la picioarele noastre şi, în faţă, marea de culoare leşiatică şi cerul nemărginit în care se răsfrâng apele palide? Un adevărat infern, dar un infern nu prea fierbinte. Numai linii orizontale, nicio strălucire, spaţiu incolor, viaţă moartă. Nu aşa arată oare sfârşitul lumii, neantul, văzut şi pipăit? Nici ţipenie de om, da, asta mai cu seamă, nici ţipenie de om. Numai dumneavoastră şi cu mine, în faţa planetei pustii! Cerul trăieşte? Aveţi dreptate, iubite prietene. Se îngroaşă, apoi se surpă, deschide scări în aer, închide porţi de nori. Sunt porumbeii. N-aţi observat că cerul Olandei e plin de milioane de porumbei ce stau atât de sus încât nici nu se văd şi care bat din aripi, urcă şi coboară toţi odată, umplând văzduhul cu uriaşe valuri de pene cenuşii, pe care vântul le risipeşte peste tot? Porumbeii aşteaptă acolo sus, aşteaptă tot anul. Se rotesc deasupra pământului, se uită, ar vrea să coboare. Dar nu văd decât marea şi canalele, acoperişurile pline de firme şi niciun cap pe care să se aşeze.

Nu înţelegeţi ce vreau să spun? Trebuie să vă mărturisesc că ma

simt obosit. Pierd şirul vorbei şi nu mai am acea minte limpede atât de mult lăudată de prietenii mei. Spun prietenii mei, din principiu. Căci nu mai am prieteni, ci numai complici. În schimb, aceştia sunt mai numeroşi şi reprezintă întreaga omenire. Şi, printre ei, primul sunteţi dumneavoastră. Cel de lângă tine e totdeauna primul. Cu ştiu că n-am prieteni? E cât se poate de simplu: am descoperit că n-am prieteni în ziua în care m-am gândit să mă omor.

spre a le juca o farsă zdravănă, spre a-i pedepsi, într-un anume sens. Dar m-am pomenit că n-aveam pe cine pedepsi Câţiva ar fi fost surprinşi; dar nimeni nu s-ar fi simţit pedep! sit. De altminteri, chiar dacă aş fi vrut, tot nu mi-ar fi folosit la nimic. Dacă aş fi putut să mă sinucid şi apoi să-i văd ce mutră fac, atunci, da, ar fi meritat. Dar pământul e negru, în bâte prieten, lemnul e gros, giulgiul des. I-aş fi văzut cu ochii sufletului, e adevărat, dar numai dacă există un suflet şi dacă acest suflet are ochi. De asta însă nu suntem siguri, nu suntem niciodată siguri de nimic! Altminteri, ar exista o ieşire, am izbuti să fim luaţi în serios. Numai propria-ţi moarte îi convinge pe oameni de temeinicia motivelor tale, de sinceritatea ta, de adâncimea suferinţei tale. Atâta vreme cât trăieşti, cazul tău e îndoielnic, n-ai dreptul decât la scepticismul lor. De aceea, dacă ar exista fie şi numai o şansă de a te bucura de spectacol, ar merita să fie dovedeşti ceea ce nu vor să creadă, uimindu-i. Dar aşa, te omori şi ce însemnătate mai poate avea dacă ei cred sau nu, de vreme ce tu nu mai eşti de faţă spre a te desfăta cu mirarea sau cu căinţa lor, de altminteri atât de scurtă, spre a asista, aşa cum îşi visează fiecare om, la propria-ţi înmormântare. Ca să nu mai fi îndoielnic, trebuie să nu mai fi, pur şi simplu.

Şi oare nu-i mai bine aşa? Nepăsarea lor ne-ar face să suferim mai mult. „O să mi-o plăteşti!” îi spunea o fată tatălui ei, care n-o lăsase să se mărite cu un adorator, prea fercheş după eustul lui. După care s-a omorât. Dar tatăl n-a plătit nimic, n plăcea la nebunie pescuitul. După trei duminici, s-a întors la râu, ca să uite, zicea el. Şi nu se înşela: a uitat. La drept vorbind, de mirare ar fi fost dacă s-ar fi întâmplat altminteri.

Crezi că mori spre a-ţi pedepsi nevasta şi de fapt îi redai libertatea. De aceea e mai bine să nu vezi. Ca să nu mai vorbim ce rişti să-i auzi vorbind despre ceea ce socotesc ei a fi fost pricina' sinuciderii tale. Parcă-i aud: „S-a omorât fiindcă n-a mai putut îndura să...” Ah! dragă prietene, ce puţină imaginaţie au oamenii! Ei cred întotdeauna că te sinucizi pentru un motiv oarecare. Dar poţi să te sinucizi foarte bine pentru două motive. Lor nu le dă însă prin cap una ca asta. Şi atunci, la ce bun să mori de bunăvoie, să te sacrifici pentru ideea pe care vrei să şi-o facă despre tine? Căci, o dată mort, vor profita de asta spre a explica gestul tău prin tot felul de motive idioate sau vulgare. Martirii, dragă prietene, trebuie să aleagă între a fi uitaţi, batjocoriţi sau folosiţi. Căci înţeleşi nu vor fi niciodată.

Şi apoi, să spunem esenţialul: iubesc viaţa şi asta-i adevărata mea slăbiciune. O iub esc atât de mult, încât nu-mi pot închipui nimic în afara ei. O atare lăcomie are în ea ceva plebeian, nu găsiţi? Aristocraţia implică neapărat o anume distanţă faţă de tine însuţi şi de propria-ţi viaţă. Dacă trebuie, mori; te frângi, dar nu te înclini! Dar eu mă înclin, pentru că mă iubesc. După cele povestite, ce credeţi c-am sjânţit? Silă de mine însumi? Vă înşelaţi; mi-era silă mai cură nd de ceilalţi. Îmi cunoşteam slăbiciunile, şi le regretam. Le uitam, totuși, ca şi până atunci, cu o încăpăţânare vrednică de toată lauda. În schimb, îi judecam în inima” mea, clipă de clipă, pe ceilalţi. Asta vă scandalizează? Credeţi poate că nu-i logic să fie aşa? Dar aici nu-i vorba de a fi sau nu logic. Important este să te strecori şi, mai cu seamă, să eviţi judecata. N-am spus să eviţi pedeapsa. Căci pedeapsa fără judecată se îndură mai uşor. Are, de altminteri, un nume care-i o chezășie pentru nevinovăţia noastră: îi spunem nefericire. Nu, important, în cazul de faţă, este să scapi de judecată, să eviţi să fii întruna judecat, fără ca osânda să-ţi fie vreodată rostită.

Dar lucrul nu-i chiar atât de uşor. Căci astăzi suntem cu toţii gata oricând să-i judecăm pe ceilalţi, după cum suntem gata oricând pentru desfrâu. Numai că de data asta nu mai avem a ne teme că vom da dovadă de slăbiciune. Dacă vă îndoiţi, trageţi cu urechea la ce se spune pe la mese, în luna august, în acele hoteluri pentru vilegiaturişti

în care prea milostivii noştri compatrioţi îşi fac cura de plictis. Dacă tot mai şovăiţi să trageţi concluziile, citiţi scrierile oamenilor zilei. Sau, mai curând*, uitaţi-vă la ce se întâmplă în propria dumneavoastră familie şi veţi fi lămurit. Dragă prietene, să ne ferim a le da fie şi cel mai mic pretext să ne judece. Altminteri, ne vor face mii fărâme. Trebuie să ne luăm tot atâtea precauţii ca și îmblânzitorul de fiare sălbatice. Dacă are ghinionul să se taie cu briciul înainte de a intra în cuşcă, ce mai praznic pe fiare! Am înţeles asta în ziua în care mi-a trecut pentru prima oară prin minte că nu eram poate chiar atât de vrednic de admiraţie. Din clipa aceea, am devenit bănuitor. Fiindcă sângeram puţin, m-am gândit că mă vor înhăţa şi mă vor înghiţi cu totul.

În aparenţă, eram în aceleaşi raporturi cu contemporanii mei şi, totuşi, pe nesimţite, ceva între noi începea să sune fels. Prietenii mei nu se schimbaseră. Lăudau şi acum, când se ivea prilejul, armonia şi liniştea pe care le aflau în preajma mea. Dar eu nu eram sensibil decât la disonanţele, la tul

burarea ce mă năpădea; mă simţeam vulnerabil, pradă acu. zării publice. Semenii mei nu-mi mai păreau a alcătui audi-toriul plin de respect de până atunci. Cercul în mijlocul căruia mă aflam se frânsese, iar ei se înşiraseră pe un singur rând, ca la tribunal. În clipa în care m-am temut că aş putea fi judecat pentru ceva, am înţeles de fapt că în fiecare dintre ei exista o vocaţie irezistibilă pentru meseria de judecător. Da, erau aici, că-și înainte, dar râdeau. Sau mai curând mi se părea că toţi cei pe care-i întâlneam mă priveau cu un surâs ascuns. Am avut chiar impresia, în acea vreme, că cineva îmi pune piedică. De câteva ori, într-adevăr, m-am poticnit, fără pricina, intrând în localuri publice. O dată am şi căzut de-a binelea. Francezul cartezian din mine şi-a venit repede în fire, punând asemenea incidente pe seama singurei divinităţi în care poate crede bunul-simţ, adică pe seama întâmplăril. Totuşi, în mine se statornicia neîncrederea.

Acum, fiindcă eram mereu cu atenţia trează, nu mi-a fost greu să descopăr că aveam duşmani. În primul rând printre colegii mei de

breaslă, apoi în viaţa mondenă. Pe unii îi îndatorasem cu ceva. Pe alţii ar fi trebuit să-i îndatorez, dar n-o făcusem. Toate erau, de altminteri, aşa cum trebuiau să fie şi descoperirea nu mi-a pricinuit prea mare supărare. Mai freu şi mai dureros mi-a fost, în schimb, să admit că aveam uşmani chiar printre oamenii pe care-i cunoşteam foarte puţin sau pe care nu-i cunoşteam deloc. Crezusem întotdeauna, cu acea candoare ce-mi este proprie şi de care v-aţi putut convinge până acum în câteva rânduri, că toţi acei ce nu mă cunoşteau ajungeau neapărat să mă iubească de îndată ce relaţiile noastre deveneau mai strânse. Am constatat însă că am duşmani mai cu seamă printre cei care nu mă cunoşteau decât din auzite şi pe care eu nu-i cunoşteam deloc. Fără îndoială, bănuiau că-mi trăiesc viaţa din plin, fără nicio constrângere, lăsându-mă cu totul în voia fericirii; şi asta nu se iartă. Succesul, când e afişat într-un anume fel, l-ar face să turbeze chiar şi pe un măgar. Pe de altă parte, viaţa mea era plină ochi şi, din lipsă de timp, eram silit să refuz multe avansuri. Din aceleaşi pricini uitam apoi toate aceste refuzuri. Dar avansurile îmi fuseseră făcute de oameni a căror viaţă nu era plină şi care, tocmai de aceea, îşi aminteau de refuzul meu.

Iată de ce, ca să nu vă dau decât un exemplu, femeile, până la urmă, mă costau scump. Timpul pe care mi-l petreceam cu ele nu-l mai puteam da bărbaţilor, care adeseori nu mi-o iertau. Vedeţi vreo ieşire dintr-o atare situaţie? Fericirea şi succesele nu se iartă decât atunci când consimţi să le sparţi din plin cu alţii. Dar ca să fii fericit trebuie să nu te ocupi prea mult de ceilalţi. Altfel, toate ieşirile sunt închise fju ai de ales decât între a fi fericit, dar judecat, sau iertat, jar nefericit. Cu mine se făcea însă o nedreptate şi mai mare: eram osândit pentru o fericire trecută. Trăisem vreme îndelungată distrat şi surâzător, cu iluzia unei armonii generale, când, în realitate, judecăţile, săgeţile şi batjocurile se năpusteau din toate părţile asupra mea. În ziua în care mi-am dat seama de asta, am devenit, în sfârşit, lucid şi, sângerând din mii de răni, mi-am pierdut dintr-odată toată puterea. Întreg universul a început atunci să râdă în jurul meu.

Iată un lucru pe care niciun om (în afară de cei ce nu trăiesc, adică de înţelepţi) nu-l poate îndura. Singura apărare e răutatea.

Oamenii se grăbesc să judece spre a nu fi ei înşişi judecaţi. Ce vreţi? Ideea cea mai firească a omului, cea care-i vine în chip naiv, din străfundul firii sale, este ideea că e nevinovat. Din acest punct de vedere suntem cu toţii în situaţia acelui francez care, la Buchenwald, se încăpăţâna să depună o reclamaţie la funcţionarul ce-i înregistrase sosirea, el însuşi prizonier. O reclamaţie? Funcţionarul şi tovarăşii săi râdeau: „Degeaba, prietene. Aici nu se reclamă”. „Dar, domnule, spunea francezul, cazul meu e excepţional. Sunt nevinovat”.

Toţi suntem cazuri excepţionale. Fiecare dintre noi invocă ceva anume. Fiecare se vrea nevinovat, cu orice preţ, chiar dacă pentru asta ar trebui să învinuiască întreg neamul omenesc şi însuşi Cerul. Nu-i veţi face nimănui prea mare bucurie lăudându-l pentru strădaniile depuse spre a deveni inteligent sau generos. Dimpotrivă, veţi vedea cum îi creşte inima de fericire dacă-i veţi admira generozitatea înnăscută. Dacă-i veţi spune unui criminal că greşeala pe care a făcut-o nu ţine nici de firea şi nici de caracterul său, ci de împrejurări nefericite, vă va fi peste măsură de recunoscător. În timpul pledoariei, chiar va alege acel moment ca să plângă. Totuşi nu văd niciun merit în a fi cinstit sau inteligent din născare. După cum eşti cu siguranţă la fel de răspunzător, fie eşti criminal din fire, fie că devii criminal datorită împrejurărilor. Dar toţi aceşti escroci vor iertarea, adică se vor responsabili, căutând fără ruşine o justificare în natură sau o? cază în împrejurări, chiar dacă sunt contradictorii. Pentru ei, un portant este să fie nevinovaţi şi că virtuţile lor, cu care au rost dăruiţi din naştere, să nu’poată fi puse la îndoială, iar greşelile lor, iscate dintr-o nenorocire trecătoare, să fie

336 *Albert Camus* veşnic provizorii. V-am mai spus, totul e să scapi de judecată. Şi cum e greu să scapi de ea şi aproape cu neputinţă să-ţi faci în acelaşi timp şi admirată şi iertata firea, toţi caută să fie bogaţi. De ce? V-aţi întrebat vreodată? Pentru putere, bineînţeles. Dar mai cu’seamă pentru că bogăţia te sustrage judecăţii imediate, te scoate din mulţimea din metrou pentru a te închide într-o caroserie nichelată, te izolează în parcuri uriaşe, în vagoane de dormit, în cabine de lux. Bogăţia, dragi prietene, nu înseamnă, e drept, achitarea, ci doar

o amânare, care nu-i însă nici ea de lepădat...

Mai cu seamă să nu vă credeţi prietenii când vă vor cere să fiţi sincer cu ei. O fac numai în nădejdea că-i veţi întări în excelenta idee pe care o au despre ei înșiși, oferindu-le o certitudine în plus, pe care o află în făgăduiala dumneavoastră de a fi sincer. Cum ar putea fi sinceritatea o condiţie a prieteniei? A spune, cu orice preţ, adevărul este o pasiune care nu cruţă nimic și căreia nimic nu-i rezistă. E un viciu, uneori un con fort, sau un egoism. Dacă, așadar, vă aflaţi într-o atare situaţie, nu șovăiţi nicio clipă: făgăduiţi că veţi spune numai adevirul şi minţiţi cât puteţi mai bine. Veţi răspunde dorinţei lor celei mai ascunse, dovedindu-le astfel dragostea îndoit.

Lucrul e atât de adevărat, încât ne încredinţăm rareori tainele celor mai buni decât noi. Pe aceştia am vrea să-i ocolim. Mai degrabă le spunem ce avem pe suflet celor ce ne seamănă şi care ne împărtăşesc slăbiciunile. Nu dorim deci să ne îndreptăm, nici să devenim mai buni, căci pentru asta ar trebui în primul rând să renunţăm a mai judeca. Dar noi nu dorim decât să fim deplânsi şi încurajaţi să mergem pe drumul pe care am apucat. În fond, am vrea să nu mai fim vinovaţi şi să nu ne mai dăm osteneala de a ne purifica. Nu avem nici destul cinism, nici destulă virtute. Ne lipseşte atât energia binelui cât şi cea a răului. îl cunoaşteţi pe Dante? Adevărat? Extraordinar! Atunci ştiţi că Dante admite existenţa unor îngeri neutri în cearta dintre Dumnezeu şi Satana. El îi aşază în limb, un fel de vestibul al infernului său. Ne aflăm în vestibul, dragă prietene.

Să avem răbdare? Aveţi, fără îndoială, dreptate. Ne-ar trebui răbdarea de-a aştepta' Judecata de Apoi. Numai că noi suntem grăbiţi. Ba chiar atât de grăbiţi, încât eu unul am fost silit să mă fac judecător-penitent. Totuși, a trebuit mai întu să mă împac cu ceea ce descoperisem şi să mă pun în buna ordine cu râsul contemporanilor mei. Cu începere din seara în care am fost strigat, căci am fost cu adevărat strigat, a tre' – *CĂDEREA* 337

t, uit să răspund sau măcar să caut răspunsul. Nu era uşor; multă vreme ara rătăcit la întâmplare. A trebuit mai întâi ca acel râs ce-mi suna veşnic în urechi, precum şi cei care jfdeau, să mă înveţe să

văd mai limpede în mine, a rătându-mi că nu era atât de simplu pe cât crezusem. De ce zâmbiţi? Adevărul acesta nu-i chiar atât de elementar pe cât pare. Xtât doar că numim adevăruri elementare adevărurile pe care le descoperim în urma tuturor celorlalte.

Analizându-mă îndelung, am izbutit să văd duplicitatea profundă a făpturii omeneşti. Am înţeles atunci, tot căutând prin amintiri, că modestia mă ajută să strălucesc, umilinţa să înving şi virtutea să asupresc. Făceam războiul cu mijloace paşnice şi căpătăm, prin mijloace aparent dezinteresate, tot ce râvneam. De pildă, niciodată nu m-am plâns când prietenii uitau data zilei mele de naştere; toţi se minunau chiar, cu o nuanţă de admiraţie în voce, de discreţia mea în această privinţă. Dar pricina dezinteresului meu era încă şi mai discretă: doream să fiu uitat ca să mă pot plânge mie însumi. Cu câteva! zile înaintea glorioasei date, atât de bine cunoscute mie, pândeam, atent să nu-mi scape nimic din ceea ce ar fi putut deştepta atenţia sau memoria celor care nădăjduiam că mă vor uita (într-un an, am fost chiar pe punctul de a truca un calendar de birou). Izbutind să-mi demonstrez astfel singurătatea, puteam să mă las în voia farmecului unei tristeţi virile.

Astfel, faţa tuturor virtuţilor mele îşi avea reversul ei, mai puţin impunător. E drept că defectele mele sfârşeau întotdeauna prin a mă sluji, silit fiind să ascund partea vicioasă a vieţii mele, trebuia să dau o înfăţişare rece care era. confundată cu înfăţişarea virtuţii; indiferenţa mea mă făceai iubit, egoismul meu culmina în generozitate. Mă opresc: prea multă simetrie ar dăuna acestei demonstraţii. Păream incoruptibil, iar eu n-am fost niciodată în stare să rezist în faţa unui pahar de vin sau a unei femei. Treceam drept activ, energic şi împărăţia mea era patul. Îmi proclamam peste tot loialitatea şi cred că nu exista fiinţă pe care s-o fi iubit şi pe care până la urmă să n-o fi trădat Bineînţeles, trădam, dar eram la acelaşi timp şi credincios, eram indolent, dar totodată munceam din răsputeri şi clipă de clipă, îmi ajutam aproapele, pentru propria-mi plăcere. Îmi repetam întruna aceste adevăruri evidente, dar nu aflam în ele prea mare consolare, la unele dimineţi îmi instruiam procesul până la capăt şi ajungeam la

concluzia că sentimentul în care excelam era n» şi cu seamă dispreţul. De obicei îi dispreţuiam cel mai mult

tocmai pe cei pe care-i ajutam. Politicos, arătându-mă solidar şi emoţionat, scuipam zilnic în obrazul tuturor orbilor.

Sincer vorbind, există vreo scuză la toate astea? Da (există, dar una atât de jalnică, încât mi-e cu neputinţă s-o în! voc. Totuşi, iat-o: n-am putut niciodată să iau cu adevărat în serios treburile omeneşti. N-aş fi putut spune în ruptul capu'. lui în ce constă seriozitatea lor; ştiam doar că ea nu putea fi găsită în cele ce vedeam în mine şi în jurul meu, căci totul mi se înfăţişa doar ca un joc amuzant sau neplăcut Există, într-adevăr, strădanii şi convingeri pe care nu le-am înţeles niciodată. Am privit întotdeauna cu mirare şi cu oarecare neîncredere acele ciudate făpturi care muncesc pentru bani, pe care pierderea unei situaţii le face nefericite sau care se sacrifică, dându-şi importanţă, pentru prosperitatea familiei. În schimb, îl înţelegeam mai bine pe acel prieten care-şi pusese în gând să nu mai fumeze şi care izbutise până la urmă să se lase de fumat. Într-o dimineaţă, deschizând ziarul şi citind despre explozia primei bombe H şi despre admirabilele ei efecte, a intrat fără să mai stea pe gânduri într-o tutungerie.

Uneori, fără îndoială mă prefăceam că iau viaţa în serios. Curând însă îmi devenea evidentă lipsa de seriozitate a seriozităţii însăşi şi din acea clipă mă mulţumeam să-mi joc rolul, dar cât mai bine cu putinţă. Jucam rolul omului eficace, inteligent, virtuos, bun cetăţean, indignat, indulgent, solidar, moral… Mă opresc, căci aţi înţeles că eram ca şi olandezii noştri, care în acelaşi timp sunt. şi nu sunt aici: eram absent tocmai când copleşeam cu prezenţa mea. N-am fost cu adevărat sincer şi entuziast decât pe vremea când făceam sport şi, în armată, când jucam piese pentru propria noastră plăcere, în amândouă cazurile trebuia să respectăm o regulă de joc, care nu era serioasă, dar pe care ne plăcea să o socotim ca atare. Chiar şi acum, stadionul înţesat de mulţime, cu meciurile lui de duminică, şi teatrul, pe care l-am iubit cu o patimă nemărginită, sunt singurele locuri din lume unde mă simt

nevinovat.

Dar cine ar admite că o asemenea atitudine e legitimă când e vorba de dragoste, de moarte sau de salariul celor obidiţi? Şi totuşi, ce era de făcut? Nu-mi puteam închipui dragostea' Isolde-i decât în romane sau pe scenă. Muribunzii îmi păreau uneori pătrunşi cu adevărat de rolul pe care-l jucau. În schimb, mi se părea că replicile clienţilor mei săraci se desfăşoară întotdeauna după unul şi acelaşi tipic. Astfel, trăind între oameni fără a le împărtăşi interesele, nu izbuteam să cred în ceea ce făgăduiam. Eram destul de politicos

«i destul de indolent pentru a face ceea ce aşteptau de la tine în meserie, în familie sau în viaţa mea de cetăţean, dar procedam de fiecare dată într-un anume fel distrat, care strica totul. Mi-am trăit întreaga viaţă sub semnul duplicităţii şi acţiunile mele cele mai serioase au fost, nu o dată, tocmai cefe în care eram cel mai puţin angajat. La urma urmei, oare nu asta e ceea ce nu mi-am mai putut ierta şi, adăugând o prostie la atâtea altele, pricina ce m-a făcut să mă împotrivesc cu cea mai mare violenţă judecăţii ce se urzea în mine şi în jurul meu, silindu-mă să caut o ieşire?

Câtva timp am trăit ca şi cum nimic nu s-ar fi schimbat. Mergeam înainte pe vechiul meu făgaş. Ca un făcut, eram mai lăudat ca niciodată. Şi răul chiar de aici mi s-a tras. Vă amintiţi: „Nefericit cel ce nu aude despre sine decât cuvinte de laudă!” Ah! Ce vorbă înţeleaptă! Nefericire mie! Maşinăria a început, aşadar, să aibă tot soiul de capricii şi de poticneli ciudate.

Atunci a izbucnit în viaţa mea de fiecare zi gândul morţii. Am început să număr anii pe care-i mai aveam de trăit. Că utam exemple printre oamenii de vârsta mea care muriseră. Şi mă chinuia ideea că nu voi mai avea timp să-mi împlinesc menirea. Dar care menire, n-aş fi putut spune. Merita oare osteneala să mai fac ceea ce făcusem până atunci? Dar nu era numai asta. Mă urmărea o teamă ridicolă să nu mor înainte de a-mi fi mărturisit toate minciunile. Nu lui Dumnezeu şi nici unuia dintre reprezentanţii săi, vă daţi seama că eram deasupra unor asemenea lucruri, ci oamenilor, unui prieten, de pildă, sau unei femei iubite. Altminteri, chiar dacă în viaţa unui om nu s-ar fi ascuns decât o

singură minciună, moartea o făcea definitivă. Nimeni, niciodată, nu va mai cunoaşte adevărul în acea privinţă, de vreme ce singurul care-l cunoştea era tocmai mortul, care luase taina cu el în mormânt. Această ucidere absolută a unui adevăr îmi dădea ameţeli. Astăzi, în paranteză fie spus, mi-ar prilejui mai degrabă plăceri rafinate. Gândul, de pildă, ca eu sunt singurul ce cunosc adevărul despre un lucru căutat de toată lumea şi că am la mine acasă un obiect care a pus zadarnic în mişcare poliţia a trei ţări, mă încântă, pur şi simplu. Dar să lăsăm asta. Pe vremea aceea mă chinuiam, căci nu găsisem încă leacul.

Bineînţeles, încercam să-mi vin în fire. Ce însemnătate mai putea avea minciuna unui om în raport cu istoria generaţiilor şi cât de nesăbuită era pretenţia de a aduce în lumina adevărului cine ştie ce jalnică înşelăciune, pierdută în oceanul secolelor precum grăuntele de sare în apa mării!

Îmi spuneam, de asemenea, că moartea trupului, dacă 013 gândeam la morţile pe care le văzusem, era, ea singură, o pedeapsă îndeajuns de mare, şi care răscumpăra totul. Prin ea îţi câştigai, cu sudoarea agoniei, mântuirea (adică dreptul de a pieri pentru totdeauna). Totuşi, neliniştea mea creştea moartea îmi stătea zi şi noapte la căpătâi, mă sculam în fie care dimineaţă cu ea în gând, iar laudele ce mi se aduceau îmi păreau din ce în ce mai greu de îndurat. Socoteam că minciuna sporea odată cu ele, întrecând orice măsură, şi că niciodată nu-mi va mai sta în putinţă să-mi fac rânduiafă în viaţă.

Într-o bună zi, n-am mai putut răbda. Prima mea reacţie a fost exagerată. De vreme ce eram un mincinos, o să-mi dau în vileag duplicitatea, aruncând-o în obrazul tuturor acelor imbecili înainte chiar ca ei s-o fi descoperit. Provocat să dau pe faţă adevărul, voi răspunde sfidând. Pentru a preîntâmpina râsul, am hotărât să mă azvârl pradă batjocurii generale. De fapt, încercam şi de data asta să scap de judecată. Voiam să-i câştig de partea mea pe cei care rid sau măcar să trec de partea lor. Mă gândeam, de pildă, să îmbrâncesc orbii pe stradă, gând ce trezea în mine o bucurie surdă şi neaşteptată,

arătându-mi cât de mult îi urâse întotdeauna ceva din sufletul meu; plănuiam să înţep pneurile de la cărucioarele infirmilor, să urlu: „Nespălaţilor”, sub schelele pe care lucrau muncitori, să pălmuiesc copiii de ţâţă în metrou. Visam la toate acestea, dar n-am făcut nimic sau, dacă am făcut ceva asemănător, nu-mi mai aduc aminte. Turbam de mânie numai la auzul cuvântului „adevăr”. Eram totuşi silit să-l rostesc mereu în pledoariile mele. Dar mă răzbunam blestemând în mod public spiritul umanitar; anunţam publicarea unui manifest în care cei asupriţi urmau a fi demascaţi ca asupritori ai oamenilor de treabă. Într-o zi, pe când mâncam langustă pe terasa unui restaurant, un cerşetor nu-mi dădea pace. L-am chemat pe patron să-l alunge şi am aprobat în chipul cel mai zgomotos discursul acelui împărţitor de dreptate. „N-ai ce căuta aici, îi spunea el. Pune-te şi dumneata în locul acestor domni şi doamne!” îmi arătam, de asemenea, în faţa cui voia să mă asculte, regretul că nu mai era cu putinţă să te porţi ca un anume proprietar rus, al cărui caracter îmi stârnise admiraţia: punea să-i biciuiască atât pe ţăranii care-l salutau cât şi pe cei ce nu-l salutau, pedepsind astfel o îndrăzneală pe care o găsea la fel de ne-pişinată în amândouă cazurile.

Îmi amintesc de alte isprăvi şi mai grave. Am început să scriu o *Odă la poliţie* şi o *Apoteoză a ghilotinei*. Mai cu seamă frecventam cafenelele specializate, unde se adunau umaniştii noştri de profesie. Eram, se înţelege, bine primit, dat fiind bunele mele antecedente. Şi dintr-odată, cu înfăţişarea cea mai nevinovată, dădeam drumul unui cuvânt de ocară: „Mulţumesc lui Dumnezeu”, spuneam, sau, şi mai simplu: „Dumnezeule!” Ştiţi prea bine că ateii noştri de cafenea nu prea se împacă cu cele sfinte. După ce rosteam acea enormitate, urma un moment de stupoare când toţi se uitau unii la alţii, uimiţi. Apoi izbucnea scandalul: unii fugeau afară din cafenea, alţii cotcodăceau indignaţi, ascultându-se numai pe ei, şi toţi se zvârcoleau ca dracul în cristelniţă.

Găsiţi, probabil, că mă purtam copilăreşte. Totuşi, glumele acestea aveau, poate, o pricină mai serioasă. Voiam să stric jocul şi, mai cu seamă, să spulber reputaţia măgulitoare de care mă bucuram şi al

cărei gând mă făcea să turbez. „Un om ca dumneavoastră”, mi se spunea cu amabilitate, iar eu simţeam cum pălesc de furie. Mă săturasem de stima lor, de vreme ce nu era generală, şi cum ar fi putut fi generală, de vreme ce eu n-o puteam împărtăşi? De aceea, cel mai bun lucru era să acopăr totul, judecată” şi stimă, cu vălul ridicolului. Trebuia cu orice preţ să dau frâu liber spiritului care mă înăbuşea. Voiam să spintec frumosul manechin pe care-l plimbam peste tot şi să le arăt tuturor ce avea înăuntru. Îmi amintesc, de pildă, de o conferinţă pe care trebuia s-o ţin în faţa unor tineri avocaţi stagiari. Enervat de elogiile excesive ale decanului nostru care mă prezentase auditoriului, nu m-am mai putut stăpâni. La început am vorbit cu înflăcărarea şi emoţia la care toată lumea se aştepta şi pe care le livram la comandă, cu cea mai mare uşurinţă. Dar deodată m-am pomenit recomandând amalgamul ca metodă de apărare. Nu acel amalgam, le spuneam, perfecţionat de inchiziţiile moderne, care judecă în acelaşi timp un hoţ şi un om cinstit, pentru a-l împovăra pe cel de-al doilea cu crimele celui dintâi: trebuia, dimpotrivă, să-l aperi pe hoţ, punând în lumină crimele omului cinstit, adică ale avocatului. Asupra acestui punct m-am explicat cât se poate de limpede: „Să presupunem că am ac

ceptat să apăr un biet cetăţean care a ucis din gelozie. Socotiţi şi dumneavoastră, domnilor juraţi, le-aş spune, cât de măruntă e vina unui om ce se mânie când îşi vede bunătatea firească pusă la grea încercare de videşugul sexului femeiesc şi nu-i oare lucru mult mai grav că eu însumi mă aflu de pa tea cealaltă a barei, pe această bancă, fără să fi fost vreodată bun şi fără să fi suferit vreodată din pricina înşelăciunii? Sunt iiber, nu mă puteţi osândi, şi totuşi cine sunt eu? Un cetăţean-soare, dacă e să judecăm după orgoliul care mă însufleţeşte, un ţap desfrânat, mânios ca un faraon, trândav ca un rege. N-am omorât pe nimeni? încă nu, e adevărat. Dar n-am lăsat oare să moară făpturi vrednice de toată iubirea? Poate că da. Şi poate că sunt gata s-o iau iar de la început. În timp ce omul acesta – priviţi-l, şi vă veţi convinge – nu va mai săvârşi niciodată nimic din ce a săvârşit. Şi acum

încă se mai miră de ce-a fost în stare să facă”. Discursul meu i-a tulburat într-o oarecare măsură pe tinerii mei confraţi. După o clipă de tăcere, s-au hotărât să izbucnească în râs. Şi-au recăpătat cu totul liniştea când am ajuns la concluzii, în care invocam, într-un chip cât se poate de elocvent, persoana umană şi presupusele sale drepturi. În acea zi, până la urmă a învins totuşi obişnuinţa.

Am repetat aceste plăcute extravaganţe, dar n-am izbutit decât să dezorientez puţin opinia publică. Nu să o dezarmez, şi nici, mai cu seamă, să mă dezarmez. Uimirea pe care o întâlneam, în general, la cei ce mă ascultau, stinghereala lor oarecum reticentă, foarte apropiată de cea pe care mi-o arătaţi dumneavoastră acum – nu, e inutil să protestaţi – nu mi-au adus liniştea. Căci, vedeţi dumneavoastră, nu-i de ajuns să te învinuieşti pentru a-ţi şterge vina; dacă ar fi aşa, aş fi acum neprihănit ca un mieluşel. Trebuie să ştii să te învinuieşti după o anume metodă, pe care am izbutit s-o pun la punct abia mult mai târziu şi pe care n-am putut-o descoperi înainte de a mă fi aflat în cea mai deplină părăsire. Până atunci, râsul a plutit mai departe în preajma mea şi toate strădaniile mele nesăbuite n-au izbutit să stârpească din el o anume mlădiere binevoitoare, aproape drăgăstoasă, care-mi făcea rău.

Dar mi se pare că marea a început să se umfle. În curând va pleca şi vaporul nostru, căci se apropie seara. Priviţi cum je adună porumbeii, acolo, sus. Se îngrămădesc unii într-alţii, e mişcă abia simţit, iar lumina scade. Vreţi să tăcem puţin, ca să ne putem bucura în tihnă de ceasul acesta sinistru? Vă interesez? Sunteţi prea amabil. De altminteri, acum chiar sunt în primejdie de a vă interesa cu adevărat. Înainte de a ma explica în legătură cu judecătorii-penitenţi, trebuie să vă vorbesc despre desfrâu şi despre carceră.

Vă înşelaţi, vaporul merge repede. Dar Zuider Zee e o mare moartă sau aproape. Din pricina malurilor joase, pierdute în ceaţă, nu ştii unde începe şi unde sfârşeşte. Neavând niciun reper, nu putem aprecia viteza. Înaintăm, dar nimic nu se schimbă. Parcă n-am pluti, ci am visa.

În arhipelagul grecesc aveam impresia contrarie. Noi insule

răsăreau întruna pe cerul orizontului. Spinarea lor despădurită delimita cerul, malurile stâncoase contrastau limpede cu marea. Nicio confuzie nu era cu putinţă; totul devenea reper în lumina necruţătoare. Şi, de la o insulă la alta, pe micul nostru vapor care înainta leneş, aveam impresia că săltăm zi și noapte, fără o clipă de răgaz, pe creasta valurilor mărunte și răcoroase, printre stropi de spumă și râseţe. De atunci, toată Grecia pluteşte la nesfârşit, undeva în mine, la marginea amintirii… Dar va'ci că am luat-o razna și devin liric! Vă rog să mă opriţi, dragă prietene!

Dar, fiindcă veni vorba, cunoaşteţi Grecia? Nu? Cu atât mai bine! Ce-am face noi acolo, vă întreb? În acele locuri n-au ce căuta decât sufletele curate. Ştiţi că acolo prietenii se plimbă pe stradă doi câte doi, mân ă-n mână? Da, femeile rămân acasă, iar pe străzi poţi vedea plimbându-se în sus şi-n jos cu gravitate, ţinându-şi prietenul de mână, bărbaţi în puterea vârstei, respectabili şi purtând mustăţi. În Orient de asemenea, câteodată? E adevărat. Dar spuneţi-mi, aţi îndrăzni să mă ţineţi de mână pe străzile Parisului? Glumesc! Noi avem ţinută, e lucru ştiut, murdăria ne ţine ţepeni, înainte de a ne duce în insulele greceşti ar trebui să ne spălăm din cap până-n picioare. Acolo aerul e cast, marea şi plăcerea curate. Iar noi…

Să ne aşezăm pe aceste şezlonguri. Ce pâclă! Rămăsesem, cred, la carceră. Da, o să vă spun îndată despre ce-i vorba. După ce m-am zbătut în fel şi chip, după ce-am scos tot ce se putea scoate din atitudinea mea impertinentă, descurajat de atâtea eforturi inutile, am hotărât să renunţ cu totul la societatea bărbaţilor. Nu, nu, n-am căutat o insulă pustie, aşa ceva nu mai există. M-am refugiat în preajma femeilor. Ştiţi, ele nu condamnă cu adevărat niciuna din slăbiciunile noastre; mai curând încearcă să ne umilească sau să ne dez –

afineze. De ateea, femeia nu-i răsplata războinicului, ci a criminalului. E limanul, adăpostul lui şi de cele mai multe ori e arestat în patul ei. Nu-i oare tot ce ne-a mai rămas din paradisul terestru? Descumpănit, am alergat la adăpostul Oieu firesc. Dar acum renunţasem la frazele frumoase. Mai jucam puţin, din obişnuinţă;

totuşi, nu mai dădeam dovadă de aceeaşi imaginaţie. Mi-e greu s-o mărturisesc, de teamă să nu spun cine ştie ce cuvinte grosolane: mi se pare că în acea vreme am simţit nevoia unei iubiri. Obscen, nu-i aşa? Eram, în orice caz, năpădit de o suferinţă mocnită, de un fel de senzaţie de privaţiune, care m-a făcut mai disponibil şi mi-a îngăduit, atât din nevoie, cât şi din curiozitate, să mă leg mai mult de câteva femei. Fiindcă* simţeam nevoia să iubesc şi să fiu iubit, m-am crezut îndrăgostit de-a binelea. Cu alte cuvinte, am făcut pe prostul.

Mă surprindeam punând adesea o întrebare pe care până atunci, ca orice bărbat cu experienţă, o evitasem întotdeauna. Mă auzeam spunând: „Mă iubeşti?" Ştiţi că în asemenea situaţie obiceiul cere să răspunzi: „Dar tu?" Dacă răspundeam da, mă legam mai mult decât îmi îngăduiau adevăratele mele sentimente. Dacă îndrăzneam să spun nu, riscam să nu mai fiu iubit, ceea ce m-ar fi făcut să sufăr. Cu cât era mai în primejdie sentimentul în care nădăjduiam să-mi găsesc liniştea, cu atât îl ceream mai imperios de la partenera mea. Eram, aşadar, silit să fac făgăduieli din ce în ce mai explicite şi să pretind inimii mele un sentiment tot mai adânc. Am tăcut astfel o falsă pasiune pentru o femeiuşcă nostimă, care citise cu atâta sârguinţă revistele pentru femei, încât se pricepea să vorbească despre dragoste cu siguranţa şi convingerea unui intelectual vestind societatea fără clase. Această convingere, ştiţi prea bine, e molipsitoare. Am început şi eu să vorbesc despre dragoste şi am sfârşit prin a mă convinge singur că sunt îndrăgostit. Cel puţin până în clipa în care mi-a devenit amantă şi când am înţeles că revistele care o învăţaseră să vorbească despre dragoste n-o învăţaseră şi cum s-o facă. După ce iubisem un papagal, am fost silit să mă culc cu un şarpe. Am căutat, aşadar, aiurea dragostea făgăduită în cărţi, dar pe care n-o întâlnisem niciodată în viaţă.

Îmi lipsea însă entuziasmul. De mai bine de treizeci de ani mă iubeam numai pe mine. Cum aş fi putut nădăjdui să pierd o atare deprindere? Adevărul e că n-am pierdut-o câtuşi de puţin şi că am rămas doar un veleitar al pasiunii. Am făcut făgăduieli în dreapta şi în stânga. Am contractat iubiri simultane, aşa cum, odinioară, avusesem legături mul

tipie. Am nefericit mai multe făpturi chiar decât pe timpm splendidei mele indiferenţe. V-am spus că papagalul meu,} n culmea disperării, a vrut să facă greva foamei? Din fericire am sosit la timp şi m-am resemnat să-i ţin mâna până în ziua în care l-a întâlnit pe inginerul cu tâmple cărunte – abia întors dintr-o călătorie în Bali – pe care i-l descrisese revista ei preferată. În orice caz, departe de a fi, cum se spune, târât şi iertat în veşnicia pasiunii, n-am făcut decât să sporesc numărul greşelilor şi rătăcirilor mai vechi; din care pricina” am căpătat d asemenea silă de iubire încât, ani în şir, n-am putut auzi fără să scrâşnesc din dinţi *Viaţa în roz* sau *Moartea din dragoste a holdei*. Am încercat atunci să renunţ, dintr-un anume punct de vedere, la femei şi să duc o viaţă castă. La urma urmei, prietenia lor trebuia să-mi ajungă. Dar asta însemna să renunţ la joc. În afara dorinţei, femeile mă plictiseau peste măsura şi, în chip vizibil, şi eu le plictiseam. Renunţasem la joc, la teatru, trăiam acum după adevăr. Dar adevărul, dragă prietene, e plictisitor la culme.

Nemaiaşteptând nimic nici de la dragoste, nici de la castitate, m-am gândit că-mi mai rămânea desfrâul, care înlocuieşte de minune dragostea, face râsetele să amuţească, tăcerea să coboare, dăruind nemurirea. Pentru cel ajuns la un anume grad de beţie lucidă şi care, culcat noaptea târziu între două femei de stradă, se simte golit de orice dorinţă, speranţa nu mai e o tortură; spiritul său domneşte peste toate timpurile, iar durerea de a trăi nu mai există pentru el. Într-un sens, trăisem întotdeauna în desfrâu, de vreme ce dorisem întotdeauna să fiu nemuritor. Şi nu-i oare acesta străfundul firii mele precum şi urmarea acelei nemărginite iubiri de mine însumi despre care v-am vorbit? Da, râvneam cu toată fiinţa să fiu nemuritor. Mă iubeam prea mult pentru a nu dori ca preţiosul obiect al dragostei mele să nu dispară (niciodată. Şi cum în stare de trezie, dacă ai ajuns să te cunoşti cât de cât, ţi-e peste putinţă să vezi de ce i-ar fi fost păruită nemurirea unei maimuţe desfrânate, nu-mi mai rămânea decât să-mi procur succedanee de nemurire. Fiindcă doream viaţa veşnică, mă culcam cu

târfe şi beam nopţi întregi. Dimineaţa, bineînţeles, simţeam în gură gustul amar al condiţiei mele de făptură muritoare. Dar ore în şir plutisem, preaferice, la mari înălţimi. Voi îndrăzni oare să vă mărturisesc? îmi amintesc încă şi acum cu duioşie de nopţile când mă duceam într-un local sordid ca să mă întâlnesc cu o dansatoare care mă onora cu favorurile ei şi pentru a cărei bun» reputaţie m-am bătut chiar, într-o seară, cu un tinerel lăudăros. Mă lăfăiam noapte de noapte în spatele tejghelei, în lumina roşie şi în praful acelui lăcaş de desfătaje, minţind de îngheţau apele şi bând întruna fără oprire. În zori-mă prăvăleam în patul, veşnic desfăcut, al prinţesei mele, care se faşa mecanic în voia plăcerii, adormind d clipă mai târziu. Apoi venea ziua, luminând blând tot acel dezastru, iar eu mă ridicam, drept şi nemişcat în dimineaţa strălucitoare.

Alcoolul şi femeile mi-au adus, la drept vorbind, singura uşurare de care eram vrednic. Vă încredinţez acest secret, dragă prietene; folosiţi-l fără teamă! Veţi vedea că adevăratul desfrâu este izbăvitor, pentru că nu creează niciun fel de îndatorire. În desfrâu nu te posezi decât pe tine însuţi; iată de ce rămâne îndeletnicirea preferată a celor ce se iubesc pe ei înşişi mai presus de orice. TE o junglă fără viitor şi fără trecut, fără făgăduinţă, mai cu seamă, şi fără pedeapsă imediatăi Locurile unde sălăşluieşte sunt depărtate de lume. Intrftufe laşi în urmă atât teama cât şi speranţa. Vorbele, aici, sunt de prisos; ceea ce cauţi se poate căpăta şi fără cuvinte şi adesea, da, chiar fără bani. Ah 1 lăsaţi-mă, vă rog, să aduc omagiul meu femeilor necunoscute şi uitate care m-au ajutat atunci, îmi mai amintesc şi astăzi de ele cu un anume respect.

M-am folosit din plin de acest mod de a mă elibera. Am putut chiar fi văzut într-un hotel, păcătuind, după cum se spune, în acelaşi timp cu o prostituată bătrână şi cu o fetişcană din cea mai bună societate. Cu cea dintâi făceam pe cavalerul îndrăgostit, iar pe a doua mă străduiam să o învăţ anumite realităţi. Din nefericire, prostituata avea o fire foarte burgheză: nu după multă vreme a consimţit să-şi scrie memoriile pentru un ziar religios foarte deschis fa ideile moderne. Fetişcana, la rându-i, s-a măritat, spre a-şi satisface

instinctele dezlănţuite şi spre a nu lăsa fără întrebuinţare nişte talente cu totul remarcabile. Sunt, de asemenea, foarte nundru că am fost primit în acea vreme ca un egal într-o asociaţie masculină prea des calomniată. Dar asupra acestui lucru nu voi insista: ştiţi bine că până şi oamenii foarte inteligenţi se fălesc atunci când pot goli b sticlă mai mult decât vecinul. Aş fi putut, aşadar, să-mi aflu pacea şi izbăvirea în acel prea fericit dezmăţ. Dar şi de data asta arh întâlnit o piedică în mine. A început să mă doară ficatul şi m-a răzbit 9 oboseală îngrozitoare, care nu mi-a trecut nici până azi. Ne jucăm de-a nemurirea şi, după câteva săptămâni, ne pomenim că abia ne mai putem târî de la o zi la alta.

Singurul folos al acestei experienţe, după ce-am renunţat «isprăvile mele nocturne, a fost acela de a-mi fi făcut viaţa

mai puţin dureroasă. Oboseala care-mi măcina trupul tocise în acelaşi timp în mine multe puncte sensibile. Orice exces micşorează vitalitatea, deci şi suferinţa. Spre deosebire de ceea ce se crede în mod obişnuit, desrrâul n-are în el nimic frenetic. E doar un somn nesfârşit. Aţi observat probabil că bărbaţii cu adevărat geloşi n-au’decât’un singur gând: să se culce cu femeia care, cred ei, i-a trădat. Bineînţeles, nu vor astfel decât să se asigure o dată mai mult că sunt încă stăpânij scumpei lor comori. Vor s-o aibă, cum se spune. Dar mai e ceva: îndată după asta, sunt mai puţin geloşi. Gelozia fizica este un rezultat al închipuirii, dar totodată şi o judecată asuera ta însuţi. Pui pe seama rivalului gândurile urâte pe care; – ai avut în împrejurări asemănătoare. Din fericire, excesul plăcerii slăbeşte imaginaţia ca şi judecata. Suferinţa adoarme odată cu virilitatea şi nu se trezeşte decât odată cu ea. Pentru aceleaşi pricini, adolescenţii îşi pierd, odată cu prima lor femeie, neliniştea metafizică, iar anumite căsătorii care nu sunt decât un desfrâu birocratizat, devin în acelaşi timp dricurile cenuşii ale îndrăznelii şi imaginaţiei. Da, dragă prietene, căsătoria burgheză a pus întreaga noastră ţară sub semnul papucilor şi halatului,

şi în curând o va duce la groapă.

Exagerez? Nu, dar pierd şirul. Voiam doar să vă spun cât de bine mi-au prins acele luni de orgie. Trăiam într-un fel de ceaţă, în care râsul hohotea tot mai stins, încât până la urmă nici nu-l mai auzeam. Indiferenţa mea, şi până atunci atât de mare, nemaiîntâlnind nicio stavilă, se întindea ca o scleroză. Terminasem cu emoţiile! Starea mea de spirit era mereu aceeaşi sau, mai bine-zis, nici nu putea fi vorba de o stare de spirit. Plămânii tuberculoşi se vindecă uscându-se şi astfel fericitul lor stăpân moare înăbuşit cu încetul. Așa s-a întâmplat şi cu mine: odată cu vindecarea, venea, liniştită, moartea. Trăiam încă din meseria mea, dar reputaţia îmi fusese mult ştirbită de vorbele mele extravagante, iar existenţa mea dezordonată nu-mi mai îngăduia să-mi exercit profesia cu regularitate. E interesant de notat că oamenii nu mă osândeau atâta pentru excesele nocturne, cât pentru cuvintele mele pline de sfidare. Clienţii deveneau bănuitori când, uneori, în pledoariile mele, mă auzeau rostind cuvântul Dumnezeu. Se temeau, fără îndoială, că Cerul nu va ști să le apere interesele la fel de bine ca un avocat priceput. De aici până la a trage concluzia că invocam divinitatea în măsura în care nu cunoşteam legea nu mai era decât un pas. Clienţii mei au făcut și pasul acesta și au început să mă caute tot mai rar.

pin când în când, totuşi, mai pledam. Uneori, uitând că nu mai cred în ceea ce spun, pledam chiar bine. Eram dus de propria mea voce şi o urmam; nu mai puteam fi la înălţime, a odinioară, dar mă ridicam, totuşi, de la pământ, în zborrant. În afara meseriei, vedeam puţină lume. Întreţineam încă, dar cu mare efort, una sau două" legături mai vechi. Mi se întâmpla chiar să petrec cu acele femei seri de pură prietenie, în care nu simţeam faţă de ele nici cea mai mică dorinţă doar că, ştiind dinainte că mă voi plictisi, abia ascultam ce mi se spune. Începusem să mă îngraş şi am crezut că, în sfârşit, criza se terminase. Nu mă mai aştepta decât bătrâneţea.

Într-o zi însă, pe când mă aflam pe un transatlantic, pe puntea superioară, fireşte, călătorind cu o prietenă ce nu știa că-mi sărbătoresc astfel vindecarea, am zărit deodată un punct negru în largul oceanului de culoarea fierului. Mi-am întors repede privirea şi

inima a început să-mi bată cu putere. Când, cu mare greutate, am izbutit să mă uit iar într-acolo, punctul acela negru dispăruse. Tocmai voiam să strig, să chem prosteşte într-ajutor, când l-am văzut din nou. Era unul din acele resturi pe care le lasă vapoarele în urma lor. Totuşi, nu putusem îndura să-l privesc, căci mă gândisem de îndată la un înecat. Am înţeles atunci, fără revoltă, aşa cum te împaci cu o idee despre care ştii de mult că-i adevărată, că acel strigăt care, cu atâţia ani în urmă, răsunase în spatele meu deasupra Senei, călătorise prin lume în tot acest răstimp, purtat de fluviu către apele Mânecii, peste întinderea nemărginită a oceanului şi că mă aşteptase aici, până în ziua când l-am întâlnit. Şi am mai înţeles că mă va aştepta mereu pe mări şi pe fluvii, pretutindeni unde se află apa amară cu care fusesem botezat. Spuneţi-mi, oare nu suntem şi aici tot pe apă? Pe apa întinsă, monotonă, nesfârşită, ale ckrei margini se confundă cu cele ale pământului. Cum să cred că vom ajunge vreodată la Amsterdam? Nu vom mai ieşi niciodată (fin acest uriaş agheasmatar. Ascultaţi! Nu auziţi strigătul pescăruşilor nevăzuţi? strigă spre noi, dar către ce ne cheamă?

Sunt aceiaşi care strigau, trimiţându-şi chemarea peste Atlantic, în ziua în care am înţeles pentru totdeauna că nu stat vindecat, că eram încolţit din toate părţile şi că trebuia să mă împac cu acest gând. Se sfârşise cu viaţa orgolioasă, dar odată cu ea se sfârşise şi cu mine, şi cu răzvrătirea. Trebuia să mă supun şi să-mi recunosc vina. Trebuia să trăiesc în carceră. E adevărat, nu cunoaşteţi acea temniţă aflată sub Pământ, numită în evul mediu carceră. De obicei, erai uitat

 aici pe viaţă. Temniţa aceasta se deosebea de celelalte pe dimensiunile sale iscusit chibzuite. Nu era destul de înaltă ca să poţi sta în picioare, dar nici îndeajuns de lată ca să te cui Te îngrămădeai în ea cum puteai, trăind de-a curmezişul; f somnul aici era o cădere, veghea o ghemuire. Dragul meu) invenţia aceasta simplă era – şi când vorbesc aşa ştiu bine ce spun – cu adevărat genială. În fiecare zi, cu trupul strâns ca într-un cleşte, clipă de clipă, osânditul afla că e vinovat şi că a fi nevinovat înseamnă să te poţi întinde cu voioşie din toate mădularele. Puteţi să vă închipuiţi în temniţa aceea un om

obişnuit să trăiască pe înălţimi şi pe puntea superioară a va-poarelor? Ce? Poţi fi închis în temniţă şi să ni nevinovat? Improbabil, cu totul improbabil! Dacă ar fi aşa, raţionamentul meu n-ar mai face două parale! Refuz să examinez, fie şi măcar pentru o clipă, ipoteza că nevinovăţia s-ar vedea silită să trăiască gheboşată. De altminteri, nu putem afirma nevinovăţia nimănui, dar putem afirma cu siguranţă vinovăţia tuturor. Fiecare om este o mărturie a crimelor tuturor celorlalţi, iată credinţa şi speranţa mea.

Credeţi-mă, religiile se înşala atunci când îi mustră pe oameni, zvârlind, printre tunete şi fulgere, porunci. Nu-i nevoie de Dumnezeu nici pentru a crea vinovăţia, nici pentru a pedepsi. Semenii noştri, ajutaţi de noi înşine, ne sunt de-ajuns. Vorbeaţi de Judecata de Apoi. Îngăduiţi-mi să râd cu respect. O aştept fără teamă. Căci am cunoscut lucrul cel mai rău: judecata oamenilor. Pentru ei nu există circumstanţe atenuante şi chiar în buna intenţie văd o crimă. Aţi auzit măcar de carcera în care se scuipă, imaginată de curând de un popor ce voia să arate că e cel mai de seamă de pe pământ? E vorba de o cutie zidită, în care prizonierul stă în picioare, dar nu poate să se mişte. Poarta solidă care-l zăvorăşte în scoica lui de ciment se opreşte la înălţimea bărbiei. Nu i se vede decât faţa, pe care fiecare paznic care trece scuipă din belşug. Prizonierul, cu trupul pe de-a-ntregul încătuşat, nu poate să se şteargă, deşi îi este îngăduit, e drept, să închidă ochii. Şi asta, dragul meu, au inventat-o oamenii. Pentru ca să dea' la iveală această capodoperă n-au avut nevoie de Dumnezeu.

Atunci? Atunci singura utilitate a lui Dumnezeu ar fi aceea de a chezăşui nevinovăţia, iar religia eu aş vedea-o mai curând ca o mare spălătorie, ceea ce a şi fost, de altfel, dar pentru puţină vreme, trei ani mai exact, dar atunci nu se numea religie. De atunci săpunul lipseşte, avem nasul murdar şi ni-l ştergem unul altuia. Toţi chiulangii, toţi pedepsiţi, ne

ERA 351

sluipăm unii pe alţii şi apoi zdup, lacarceră cu noi! Totul e gjne scuipă primul. Îţi voi spune un mare secret, dragul meu. fju aştept Judecata de Apoi: ea are loc în fiecare zi.

Nu, nu-i nimic, tremur puţin din pricina umezelii ăsteia blestemate. De altfel, am ajuns. Stau aici. Luaţi-o înainte, par mai rămâneţi, vă rog, şi intraţi cu mine. N-am terminat, trebuie să continui. Să continui, iată lucrul cel mai greu. Ştiţi, de pildă, de ce l-au răstignit pe cel la care vă gândiţi, poate. În clipa asta? Bun, aveau nenumărate motive s-o facă. Întotdeauna există motive să ucizi un om. Dimpotrivă, e cu neputinţă să aduci dovada că e îndreptăţit să trăiască. Iată de ce crima îşi găseşte întotdeauna avocaţi, iar nevinovăţia doar uneori. Dar acea înspăimântătoare agonie, în afară de pricinile ce ne-au fost atât de explicate timp de două mii de ani, mai avea una, cu deosebire însemnată, dar care nu ştiu de ce, e tăinuită cu mare grijă. Adevărata pricină este că El ştia că nu-i cu totul nevinovat. Nu purta povara greşelii de care era învinuit, dar făptuise altele, chiar dacă nu ştia care sunt acelea. Sau poate ştia? Căci de la El porniseră toate. E cu neputinţă să nu fi auzit vorbindu-se despre uciderea pruncilor. Din pricina Lui muriseră pruncii din Iudeea, ucişi în timp ce părinţii săi îl duceau la adăpost. Nu voise asta, bineînţeles. Soldaţii sângeroşi, pruncii sfârtecaţi îl umpleau de groază şi de silă. Dar, aşa cum era, sunt siguf că nu putea să-i uite. Şi acea tristeţe ce se străvede în toate faptele Sale nu-i oare melancolia fără leac a celui care auzea în ceasurile nopţii vocea Raşelei plângându-şi pruncii şi nevrând a primi mângâiere? Gemetele ei se înălţau în noapte. Raşela îşi chema pruncii ucişi din pricina Lui, iar El trăia!

Ştiind ce ştia, cunoscând totul despre om – ah! cine-ar fi crezut că adevărata crimă nu e să omori, ci să nu mori tu însuti – faţă-n faţă zi şi noapte cu nevinovata lui crimă, îi era din ce în ce mai greu să rămână ceea ce era şi să continue. Era mai bine să termine cu toate, să nu se apere, să moară, spre a nu mai fi singurul în viaţă şi spre a merge acolo unde nădăjduia că va fi ajutat. Dar n-a fost ajutat şi atunci s-a tânguit. Au avut însă grijă să-l cenzureze. Da, cred că Evanghelistul al treilea e cel ce pentru întâia oară a trecut sub acere plângerea Lui. „Pentru ce m-ai părăsit?” e un strigăt de răzvrătire, nu credeţi? De aceea a şi fost suprimat. Să nu JJităm că, dacă Luca nu le-ar fi înlăturat, cuvintele acelea ar? trecut aproape neobservate sau, în orice caz, n-ar fi căpătat

„portanta ce li s-a acordat mai târziu. Astfel, cenzorul strigă

În gura mare ceea ce vrea să tăinuiască. Căci şi orânduirea ltt. mii e ambiguă.

Nu se poate însă tăgădui că acela pe care l-au cenzurat n-a mai putut continua şi, dragul meu, când spun asta, ştiu des. pre ce vorbesc. A fost o vreme când mă întrebam în fiecare clipă cum voi izbuti să ajung clipa următoare. Da, în lumea asta poţi să faci războiul, să maimuţăreşti dragostea, să-ţi chinuieşti semenul, să faci paradă prin ziare de propria-ţi persoană sau numai să-ţi vorbeşti de rău vecinul în timp ce împleteşti la ciorap; dar, în anumite cazuri, faptul de a continua, simplul fapt de a continua e un lucru ce întrece puterile unui om. Iar El nu avea puteri supraomeneşti, de asta puteţi fi sigur. Şi-a strigat suferinţa, agonizând, şi de aceea îl iubesc, pe El, pe prietenul meu, care a murit fără a şti.

Din nefericire ne-a lăsat singuri, ca să continuăm, oricum şi oriunde, chiar ghemuiţi într-o carceră, ştiind ce ştia şi El, dar nefiind în stare să facem ce-a făcut şi să murim aşa cum a murit El. Au încercat, fireşte, să se slujească de moartea Lui, Ce idee genială să ni se spună: „Nu sunteţi albi ca neaua, bun, asta-i lucru ştiut. Dar n-o să ne pierdem vremea cu fiecare dintre voi. Vom rezolva chestiunea dintr-odată, pe cruce!” Dar prea mulţi oameni se caţără acum pe cruce, numai ca să fie văzuţi decât mai de departe, chiar dacă pentru! asta trebuie să-L calce în picioare pe Cel Răstignit de atâta vreme. Prea mulţi oameni au hotărât să aleagă mila în locul generozităţii. Vai, nedreptatea, nedreptatea ce I s-a făcut îmi sfâşie inima!

Văd că iar pune stăpânire pe mine vechiul nărav: nu mai am mult şi o să încep să pledez. Iertaţi-mă şi înţelegeţi că am motivele mele. De pildă, numai la câteva străzi de aici, se află muzeul „Domnului Iisus de sub acoperiş”. Pe vremea aceea, foloseau drept catacombe podurile. Asta pentru că pivniţele de pe aici sunt pline cu apă. Dar astăzi, puteţi fi liniştit, dumi nezeul lor nu se mai află nici în pod şi nici „în pivniţă. L-au; cocoţat pe un jilţ judecătoresc, în adâncul inimii lor, şi

Io – vesc, şi judecă m-ai cu seamă, judecă întruna, în numele Lui. El îi vorbea Păcătoasei cu blândeţe: „Nici eu nu te osândesc!”; iar ei osândesc fără cruţare şi fără alegere… în numele Domnului, iată-ţi pedeapsa! fii numele Domnului? Dar prietenul meu nu asta voia. Voia să fie iubit, doar atât. Mai sunt, bineînţeles, oameni care îl iubesc, chiar printre creştini. Dar îi numeri pe degete. Ştiuse dinainte că aşa va fi. căci avea simţul umorului. Petru, ştiţi doar, Petru cel fricos, je va lepăda de el: „Nu-l cunosc pe omul acesta… Nu ştiu ce vrei să spui…” etc. Sunt vorbe care întrec orice măsură f iar el face un joc de cuvinte: „Pe piatra aceasta voi clădi Biserica mea”. Nimeni n-ar fi putut merge cu ironia atât de departe, jjU găsiţi? Şi totuşi, şi de data asta tot ei triumfă! „Vedeţi, a spus-o dinainte! Da, a spus-o, într-adevăr, căci ştia bine cum stau lucrurile. Şi apoi a plecat pentru totdeauna, lăsându-i să judece şi să condamne, cu iertarea pe buze şi cu osânda în inimă.

Căci nu se poate spune că mila a pierit, nu, nici pomeneală, de dimineaţa până seara nu vorbim decât de ea. Numai că nimeni nu mai este declarat nevinovat. Pe leşul nevinovăţiei viermuiesc judecătorii, judecători de toate soiurile, cei ai lui Hristos şi cei ai lui Antihrist, laolaltă înfrăţiţi în carceră. Căci nu trebuie să-i împovărăm numai pe creştini. Şi ceilalţi sunt vârâţi până-n gât în toată treaba asta. Ştiţi ce’s – a întâmplat cu una din casele care l-a adăpostit în acest oraş pe Descartes? A devenit azil de nebuni. Da, trăim în mijlocul delirului general şi al persecuţiei. Noi înşine, fireşte, nu putem rămâne deoparte. Cred că v-aţi dat seama că nu cruţ pe nimeni şi nimic şi ştiu că şi dumneavoastră gândiţi întru totul ca mine. Astfel, de vreme ce suntem judecători cu toţii, suntem cu toţii vinovaţi unii faţă de ceilalţi; în felul nostru jalnic, suntem Hristos şi cu toţii, unul câte unul răstigniţi, şi tot fără a şti. Sau, mai bine zis, am fi asta, dacă eu, damence, n-aş fi găsit scăparea, singura soluţie, adevărul…

Mă opresc aici, iubite prietene, fiţi fără grijă! Ne vom despărţi, de altfel, căci iată, am ajuns la uşa mea. Ce vreţi, când eşti singur şi pe deasupra şi istovit, ţi se întâmplă uşor să te crezi proroc. La urma urmei, asta şi sunt, în pustiul acesta de piatră, de ceţuri şi de ape putrede: proroc fără vlagă pentru serbede vremi, Elie fără Mesia, ars

de friguri şi îmbuibat cu alcool, cu spatele lipit de o uşă mucedă, cu degetul ridicat spre cerul scund, zvârlind blesteme asupra oamenilor fără lege care nu pot îndura niciun fel de judecată. Căci n-o pot îndura, dragul meu, şi cu asta am spus totul. Cel care se supune unei legi nu se teme de o judecată care-l aşază la locul ce i se cuvine într-o rânduială în care crede. Dar cel mai mare chin pe care l-au suferit vreodată oamenii este acela de a fi judecaţi fără nicio lege. Şi acesta-i chinul nostru. Uitând de «re, judecătorii îşi dau frâu liber, dezlănţuindu-se la „Hâmplare şi pierzând orice măsură. Atunci – nu-i aşa? – trebuie să încercăm să-i întrecem. Şi astfel se iscă învălmăşeala cea mare. Prorocii şi tămăduitorii se înmulţesc văzând cu ochii.

354 *Albert Camus* grăbindu-se care mai de care să aducă legea cea bună, orga. nizarea cea fără de cusur, înainte ca pământul să se fi pustiit Dar, din fericire, eu sunt începutul sfârşitului, eu vestesc legea: sunt judecătorul-penitent.

Da, da, o să vă spun mâine în ce constă această frumoasă meserie. Plecaţi poimâine, trebuie, aşadar, să ne grăbim. Nu vreţi să veniţi la mine? Vă rog să sunaţi de trei ori. Vi întoarceţi la PWis? Parisul e departe, Parisul e frumos, nu l-am uitat. Îmi amintesc de felul cum apune acolo soarele, tot cam pe timpul ăsta. Seara se lasă foşnind uscat peste acope. rişurile albastre de fum, vuietul oraşului se aude înăbuşit, fluviul pare că începe să curgă spre deal. Rătăceam la acea oră pe străzi. Ştiu, ceilalţi rătăcesc şi acum. Rătăcesc, prefăcându-se că se grăbesc către nevasta obosită, către rasa severă... Ah! prietene, ştiţi ce înseamnă făptura singuratică rătăcind prin marile oraşe V...

Mă simt cât se poate de stânjenit că trebuie să vă primesc culcat. N-am mare lucru, doar puţină febră, pe care mi-o îngrijesc cu rachiu de ienupăr. Sunt învăţat cu asemenea accese. Cred că sufăr de friguri, pe care le-am căpătat pe vremea când eram papă. Nu glumesc decât pe jumătate. Ştiu ce gândiţi: că e greu să descurci din spusele mele adevăvul de minciună. Mărturisesc că aveţi dreptate. Nici chiar eu... Unul dintre cunoscuţii mei împărţea oamenii în trei categorii: cei care vor să nu aibă nimic de ascuns ca să nu fie siliţi să nuntă, cei care preferă să mintă ca să aibă ceva de ascuns şi, în sfârşit, cei cărora le

place atât minciuna, cât şi misterul. Vă las să alegeţi singur locul ce mi se potriveşte cel mai bine.

Dar ce însemnătate au toate astea? Oare minciuna nu ne pune până la urmă pe drumul adevărului? Iar poveştile mele, adevărate sau mincinoase, nu ţintesc toate acelaşi lucru, n-au toate acelaşi înţeles? Atunci ce însemnătate mai are dacă sunt adevărate sau mincinoase, de vreme ce, şi într-un caz şi într-altul, arată ceea ce-am fost şi ceea ce sunt? Uneori vezi mai limpede în cel ce minte decât în cel ce spune adevărul. Adevărul, ca şi lumina, orbeşte. Minciuna, dimpotrivă, e ca un frumos amurg, care pune în valoare fiecare lucru.

În sfârşit, luaţi-o cum vreţi, dar am fost făcut papă într-un lagăr de prizonie îi.

Staţi, vă rog. Văd că vă uitaţi la cameră. E goală, e drept, dar e curată. Un Vermeer, fără mobile şi fără cratiţe. Fără cărţi, de asemenea, căci e mult de când nu mai citesc nimic) Odinioară casa mea era plină de cărţi citite doar pe jumătate. E un obicei la fel de scârbos ca şi acela de a gusta doar puţin dintr-un pateu de ficat şi de a arunca apoi restul. De altminteri, nu-mi mai plac decât confesiunile, iar autorii de confesiuni scriu mai cu seamă spre a se ascunde şi a nu spune nimic din ceea ce ştiu. Tocmai atunci când pretind că tiec la mărturisiri e cazul să devii bănuitor, căci e sigur că se pregătesc să împopoţoneze adevărul. Credeţi-mă, sunt expert în materie. Iată de ce am rupt-o cu toate. N-am mai vrut în jurul meu nici cărţi, nici obiecte de prisos, ci numai strictul necesar, o cameră curată şi lustruită ca un sicriu. De altfel, când te întinzi pe unul din aceste paturi olandeze, atât de tari

şi cu cearşafurile atât de imaculate, parcă ai muri înfăşurat în I a fflă ucidă în bătăi. îi admiram pe acei eroi ai adâncimilor, giulgiuri şi îmbălsămat cu neprihănire.

Sunteţi curios să-mi cunoaşteţi aventurile pontificale? Numai banalităţi, vă rog să mă credeţi. Voi găsi oare puterea să vi le povestesc? Da, mi se pare că a început să-mi scadă temperatura. E aşa de mult de atunci! Lucrurile s-au petrecut în Africa, und e, datorită domnului

Rommel, războiul era în toi. Eu nu luam parte la lupte, liniştiţi-vă. Nu luasem parte nici la cele din Europa. Fusesem mobilizat, bineînţeles, dar nu intrasem niciodată în foc. Într-un sens, îmi paire rău. Poate că asta ar fi schimbat multe. Armata franceză n-a avut nevoie de mine pe front. Mi-a cerut doar să particip la retragere. Apoi am regăsit Parisul şi pe germani. Am fost ispitit să intru în Rezistenţă, despre care începea să se vorbească aproximativ în perioada în care am descoperit că sunt patriot. Zâmbiţi? N-aveţi dreptate. Descoperirea am făcut-o pe coridoarele metroului, la Chatelet. Un câine se rătăcise în acel labirint. Mare, cu blana ţepoasă, cu o ureche sfâşiată, ţopăia, privind vesel şi adulmecând picioarele care treceau. Am pentru câini o dragoste veche şi credincioasă. îi iubesc pentru că ei iartă întotdeauna. Am chemat câinele care ezita, vizibil cucerit, dând din coadă cu entuziasm, la câţiva paşi în faţa mea. Chiar atunci, un tânăr soldat german a trecut pe lângă mine, călcând sprinten. Ajuns în dreptul câinelui, l-a mângâiat pe cap. Fără să şovăie, animalul s-a luat după el, cu acelaşi entuziasm, şi amândoi s-au pierdut în depărtare. Ciuda şi furia pe care le-am simţit împotriva soldatului neamţ mi-au arătat în chip neîndoielnic că reacţia mea era patriotică. Dacă acel câine l-ar fi urmat pe un civil francez, lucrul m-ar fi lăsat cu totul indiferent. Dar aşa, mi-l imaginam pe simpaticul animal în chip de mascotă a unui regiment german şi simţeam cum mă cuprinde mânia. Testul era cât se poate de convingător.

M-am dus în zona sudică, să mă lămuresc în legătură cu Rezistenţa. Dar, o dată ajuns acolo şi având toate informaţiile necesare, am început să ezit. Hotărârea mea mi se părea întrucâtva nebunească şi, la urma urmei, de-a dreptul romantică. Cred mai cu seamă că acţiunea subterană nu se potrivea nici cu temperamentul, nici cu gustul meu pentru înălţimile scăldate în lumină. Aveam impresia că mi se cere să ţes zile şi nopţi în şir într-o pivniţă, aşteptând ca nişte brute să vină să mă scoată din bârlogul meu, să destrame ceea ce ţesusem şi apoi să mă târască într-o altă pivniţă unde jar mă simţeam incapabil să-i imit.

Am trecut, deci, în Africa de nord, cu intenţia vagă de a ajunge la

Londra. Dar am renunţat, situaţia din Africa fiind tulbure şi cele două părţi părându-mi a avea dreptate în egală măsură. Văd, după exp resia dumneavoastră, că socotiţi că trec mult prea repede peste amănunte care-şi au importanţa lor. Şi dacă am presupune că, judecându-vă la adevărata dumneavoastră valoare, trec peste ele repede tocmai pentru ca să le remarcaţi mai bine? Fapt e că până la urmă m-am dus în Tunisia, unde o prietenă săritoare îmi găsise de lucru, prietena aceasta era o făptură foarte inteligentă, care făcea film. M-am dus după ea la Tunis şi nu i-am cunoscut adevărata meserie decât în zilele care au urmat debarcării Aliaţilor în Algeria. În aceeaşi zi a fost arestată de nemţi, şi eu de asemenea, dar fără voia mea. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu ea. Mie unul nu mi-au făcut nici cel mai mic rău şi am înţeles, după ce trecusem printr-o spaimă cumplită, că era mai cu seamă vorba de o măsură de siguranţă. Am fost internat lângă Tripoli, într-un lagăr, unde nu eram prea rău trataţi, dar în care suferam de sete şi de cele mai mari lipsuri. Noi, copiii acestei jumătăţi de secol, n-avem nevoie de prea multe precizări când vrem să ne imaginăm asemenea locuri. Acum o sută cincizeci de ani, oamenii se înduioşau privind lacurile şi pădurile. Astăzi avem lirismul închisorii. Aşa că mă bizui pe dumneavoastră. Adăugaţi doar câteva amănunte: căldura, soarele bătându-ne în creştet, muştele, nisipul, setea.

Cu mine se afla un tânăr francez care credea cu tărie în Dumnezeu. Într-adevăr, e ca într-o poveste cu zâne. Un fel de Duguesclin, dacă vreţi. Din Franţa trecuse să lupte în Spania. Generalul catolic îl închisese, iar tânărul nostru, văzând că în lagărele franchiste năutul era, dacă pot îndrăzni să spun aşa, binecuvântat de Roma însăşi, căzuse pradă celei mai negre mâhniri. Nici cerul Africii, sub care ajunsese mai târziu, nici clipele de răgaz din lagăr nu-l lecuiseră de acea mâhnire. Dar meditaţiile îndelungi, precum şi soarele îl scoseseră oarecum din starea lui normală. Într-o zi, în timp ce, sub cortul peste care şiroiau valuri de plumb topit, zece oameni, printre care şi-au gâfâiam înconjuraţi de roiuri de muşte, a început din nou să-şi strige diatribele împotriva celui pe care-l numea „Romanul". Era nebărbierit de câteva ale şi se uita la noi cu privirea rătăcită. Avea pieptul gol,

scăldat în sudoare, iar mâinile îi alergau pe claviatura vizibilă a coastelor. Ne spunea că e nevoie de un nou papă care să

trăiască printre cei nefericiţi, în loc să se roage pe un tron, şi că trebuie să trecem cât mai repede la fapte. Ne privea ţinta cu ochii lui rătăciţi, dând din cap şi repetând întruna: „Da, cât mai repede cu putinţă!” Apoi s-a liniştit dintr-odată şi cu vocea stinsă, ne-a spus că trebuie să-l alegem dintre noi să găsim un om întreg, cu toate cusururile şi virtuţile lui, şi să-i jurăm ascultare dacă se leagă să păstreze vie, în el şi în ceilalţi, comunitatea suferinţelor noastre. „Cine dintre noi, a întrebat, are mai multe slăbiciuni?” în glumă, am ridicat degetul: am fost singurul. „Bun. Jean-Baptiste e omul care ne trebuie”. Ba nu, n-a zis chiar aşa, fiindcă atunci mă numeam altfel. A spus însă că gestul meu presupunea mari virtuţi şi a propus să fiu ales. Ceilalţi s-au declarat de acord, în joacă, şi totuşi cu o anumită gravitate. Adevărul este că Duguesclin ne impresionase pe toţi. Din câte îmi amintesc, eu însumi nu râdeam decât cu jumătate de gură. În primul rând, găseam că profetul nostru are dreptate şi apoi, ce să mai vorbim, soarele, munca istovitoare, lupta pentru apă ne cam scoseseră din minţi. Aşa se face că mi-am exercitat funcţia de papă timp de câteva săptămâni şi în mod din ce în ce mai serios.

— În ce consta această funcţie? Eram un fel de şef de grupă sau de secretar de celulă. Toţi ceilalţi, adică chiar şi cei care nu credeau, au luat obiceiul să mă asculte. Duguesclin suferea, iar eu cârmuiam în numele suferinţei lui. Mi-am dat atunci seama că nu-i chiar atât de uşor pe cât se crede să fii papă, lucru de care mi-am amintit până şi ieri, după ce v-am vorbit cu atâta dispreţ despre fraţii nostn, judecătorii. Lucrul cel mai greu, în tabără, era împărţirea apei. Se alcătuiseră şi alte grupuri, politice sau religioase, şi fiecare îşi favoriza oamenii lui. Am fost pus, aşadar, în situaţia de a mi-i favoriza pe ai mei, ceea ce însemna o primă concesie. Dar nici chiar în sânul propriului meu grup n-am putut respecta o egalitate deplină. îi favorizam când pe unii, când

pe alţii, în funcţie de starea lor fizică sau de munca pe care o îndeplineau. Aceste diferenţieri pot avea consecinţe grave, vă rog să mă credeţi. Dar, hotărât lucru, mă simt obosit şi nu mai vreau să mă gândesc la acea perioadă. Să spunem, de pildă, că mi-am încheiat cariera în ziua în care am băut apa unui prieten muribund. Nu, nu era Duguesclin, el murise, cred, prea se lipsea de toate. Dacă ar mai fi trăit, de dragul lui aş fi rezistat mai mult, căci îl iubeam, da, îl iubeam, cel puţin aşa cred. Dar am băut apa, asta-i sigur, am băut-o spunându-ffli că aveau mai mare nevoie de mine decât de celălalt, care oricum trebuia să moară, şi că eram dator să-mi port de grijă pentru ei. Astfel răsar imperiile şi bisericile, sub soarele morţii. Şi, pentru a mai tempera cuvintele mele de ieri, vă voi spune marea idee ce mi-a venit vorbindu-vă de toate aceste întâmplări „pe care. juel. nu mai ştiu bine dacă le-am trăit sau le-am visat. Marea mea idee este că trebuie să-l iertăm pe papă. Mafântâi, pentru că are nevoie de iertare mai mult ca oricare altul. Apoi, pentru că numai aşa vom fi mai presus de el…

— Aţi închis bine uşa? Da. Vă rog să controlaţi. Iertaţi-mă, am complexul zăvorului. Chiar în clipa în care sunt pe cale să adorm, mă întreb întotdeauna dacă am tras sau nu zăvorul, în fiecare seară trebuie să mă ridic şi să verific uşa. V-am mai spus, nu poţi fi sigur de nimic. Să nu vă închipuiţi cumva că neliniştea mea în legătură cu zăvorul e o reacţie de proprietar înfricoşat. Odinioară nu-mi încuiam nici apartamentul, nici maşina. Nu păstram banii sub cheie, nu ţineam la avere. La drept vorbind, îmi era puţin ruşine că sunt bogat. Uneori mi se întâmpla chiar să exclam, în cursul tiradelor mele mondene: „Proprietatea, domnilor, e o crimă!” Neavând inima îndeajuns de generoasă ca să-mi împart bogăţiile cu un sărac care să le merite, le lăsam la îndemâna unor hoţi eventuali, nădăjduind să îndrept astfel nedreptatea cu ajutorul întâmplării. Astăzi, de altminteri, nu mai am nimic. Nu mă grăbesc, aşadar, să-mi pun la adăpost avutul, ci pe mine însumi şi propria-mi prezenţă de spirit. Ţin, astfel, seamă asi-pr că nu va mai intra nimeni pe poarta micului univers bine închis din toate părţile, în care sunt rege, papă şi judecător.

Fiindcă veni vorba, vă rog să deschideţi dulapul acela. Vedeţi

tabloul? Da, uitaţi-vă bine la el. Nu-l recunoaşteţi? E cel intitulat *Judecătorii cinstiţi*. Asta nu vă spune nimic? Aveţi, oare, asemenea lacune de cultură? Totuşi, dacă aţi citit ziarele, v-aţi aminti că în 1934 a fost furat la and, din catedrala Saint-Baven, unul din panourile capodoperei lui Van Eyck, *Mielul mistic*. Panoul acela era cunoscut sub numele de *Judecătorii cinstiţi*. Înfăţişa câţiva judecători veniţi călare să se roage Mielului sfânt. A fost înlocuit cu o foarte bună copie, căci nimeni n-a mai putut găsi originalul. Ei bine, iată-l! Nu, nu eu l-am furat Un client care vine des la „Mexico-City” şi pe care l-aţi văzut acum câteva seri i l-a vândut într-o seară ce beţie gorilei, pentru o sticlă de băutură. Mai întâi, l-am sfătuit pe prietenul nostru să-l agate la loc potrivit şi, vreme todelungată, în timp ce erau căutaţi în lumea întreaga a, cucernicii noştri judecători au tronat la „Mexico-City”, peste beţivi şi proxeneţi. Apoi, la cererea mea, gorila mi l-a dat în

 păstrare. La început, nu prea voia, dar s-a speriat când i-am arătat cum stau lucrurile. De atunci, aceşti prea stimabili magistraţi sunt singura mea tovărăşie. Aţi văzut ce loc gol au lăsat pe perete, deasupra tejghelei.

De ce n-am restituit panoul? Ah! Ah! Văd că aveţi reacţii de poliţist. Ei bine, o să vă răspund aşa cum aş face-o în faţa judecătorului de instrucţie, dacă cineva ar băga de seamk că tabloul a ajuns în camera mea. În primul rând, pentru că nu-i al meu, ci al patronului de la „Mexico-City”, care e cel puţin tot atât de vrednic să-l aibă ca şi episcopul de Gand. În al doilea rând, pentru că nimeni din cei ce se perindă prin faţa *Mielului mistic* nu ar putea distinge copia de original şi, prin urmare, nimeni nu are de suferit din vina mea. În al treilea rând, pentru că, în acest fel, sunt deasupra Huturor. Oamenilor le sunt înfăţişaţi spre admiraţie judecători mincinoşi, iar eu sunt singurul care-i cunosc pe cei adevăraţi, în al patrulea rând, pentru că astfel îmi rămâne o şansă de-a ajunge la închisoare, idee ispititoare dintr-un anume punct de vedere. În al cincilea rând, pentru că aceşti judecători merg să întâlnească Mielul, pentru că nici Mielul, nici nevinovăţia nu mai există şi, în consecinţă, iscusitul hoţ care a furat panoul este un instrument al unei justiţii necunoscute, căreia nu se cuvine să-i stăm

împotrivă. În sfârşit, pentru că astfel totul e în bună ordine. Dreptatea fiind pentru totdeauna despărţită de nevinovăţie, una aflându-se pe cruce, alta în dulap, sunt în măsură să lucrez în deplină libertate conform convingerilor mele. Pot să-mi exercit cu conştiinţa împăcată greaua profesiune de judecător-penitent la care m-am oprit după atâtea decepţii şi contradicţii şi despre care, de vreme ce plecaţi, a venit momentul se va vorbesc.

Îngăduiti-mi însă mai întâi să mă ridic puţin ca să respir mai bine. Cât sunt de obosit! încuiaţi-i, vă rog, pe judecătorii mei! Mulţumesc. Exercit meseria aceasta de judecător-penitent chiar în clipa de faţă. De obicei, birourile mele se află la „Mexico-City”. Dar marile vocaţii se prelungesc şi dincolo de locul de muncă. Chiar în pat, chiar având temperatură, continui să-mi fac meseria. E o meserie pe care, de altminteri, nu o exerciţi, ci o trăieşti clipă de clipă. Să nu vă închipuiţi că v-am vorbit atâta cinci zile în şir numai pentru propria mea plăcere. Nu, destul am vorbit altă dată fără să spun nimic. Acum, cuvintele mele pornesc de la o idee, şi anume, evident, de la ideea de a face râsetele să înceteze, de a evita judecata, deşi, în aparenţă, nu există scăpare. Marea

dificultate de a i te sustrage nu constă oare tocmai în aceea suntem primii care ne osândim pe noi înşine? Pentru început trebuie deci să extindem condamnarea asupra tuturor, J2 ra discriminare, pentru ca s-o mai atenuăm puţin.

Ca punct de plecare, am următorul principiu: nu admit jjici un fel de scuze, niciodată şi pentru nimeni. Neg bunele intenţii, greşeala vrednică de stimă, greşeala necugetată, circumstanţele atenuante. Nu binecuvântez, nu iert pe nimeni. pac, pur şi simplu, adunarea şi apoi zic: „Face atât. Eşti un pervers, un satir, un mitoman, un pederast, un artist” etc Nici (în cuvânt mai mult. În filosofie ca şi în politică sunt deci pentru orice teorie care-i refuză omului nevinovăţia şi pentru orice practică ce-l tratează drept vinovat. Vedeţi în mine, prea scumpul meu prieten, un partizan luminat al servituţii.

Fără ea, la drept vorbind, nu există soluţie definitivă. Am înţeles asta foarte repede. Odinioară, aveam pe buze, de dimineaţa până seara, cuvântul libertate. La micul dejun îl întindeam pe felia de pâine, îl mestecam pe îndelete ziua întreagă, duceam cu mine în lume o răsuflare minunat parfumată cu iz de libertate. îi dădeam în cap cu acest cuvânt cheie oricui mă contrazicea, îl pusesem în slujba dorinţelor şi puterii mele. Îl şopteam în pat, la urechea prietenelor mele adormite, şi el mă ajuta sale părăsesc când le era lumea mai dragă. îl strecuram… Dar văd că mă înflăcărez şi pierd orice măsură… La urma urmei, mi s-a întâmplat să-i dau libertăţii şi o întrebuinţare mai dezinteresată, ba chiar – gândiţi-vă cât eram de naiv f – s-o apăr de câteva ori, fără să ajung, desigur, până într-acolo încât să mor pentru ea, dar riscând, totuşi, într-o oarecare măsură. Să-mi fie iertată această imprudenţă, căci nu ştiam ce fac. Nu ştiam că libertatea nu-i o răsplată, nicio decoraţie pe care o sărbătoreşti bând şampanie; nici; un dar, o cutie cu dulciuri pe care s-o mănânci lingându-te pe! buze de plăcere. Oh! nu, dimpotrivă, e o corvoadă, o cursă lungă, în care alergi singur, până la extenuare. Nici urmă de şampanie, nici urmă de prieteni care să ridice paharul în cinstea ta, privindu-te cu dragoste. Eşti singur în sala mohorâtă, singur în boxa acuzaţilor, în faţa judecătorilor şi singur când hotărăşti, în faţa ta însuţi sau în faţa judecăţii celorlalţi. La capătul oricărei libertăţi se află o sentinţă; iată de ce libertatea e o povară prea apăsătoare, mai cu'seamă când ai febră sau când eşti nefericit sau când nu iubeşti pe nimeni.

Ah! dragul meu, pentru cine e singur, fără Dumnezeu şi «8 stăpân, povara zilelor e îngrozitoare. Iată de ce trebuie

să ne alegem un stăpân, Dumnezeu nemaifiind la Cuvântul acesta, de altminteri, nu mai are niciun sens; merită, rostindu-l, să rişti să-i scandalizezi pe cei din jur. Oi.taţi-vă la moraliştii noştri, atât de serioşi şi care-şi iubesc atât de mult semenii; nimic nu-i deosebeşte, în fond, de creştini în afară de faptul că nu predică în biserici. Ce-i împiedică după părerea dumneavoastră, să se convertească? Respectul

poate, respectul faţă de oameni, da, respectul omenesc. Nu vor să scandalizeze, îşi păstrează trăirile pentru ei. Am cuinoscut, de pildă, un romancier ateu care se ruga în fiecare seară. Dar asta n-avea nicio importată: ce mai săpuneala îi trăgea tot el lui Dumnezeu în cărţile pe care le scria! Ce scuturătură, cum ar zice nu mai ştiu cine! Un militant liber-cu-getător căruia i-am vorbit despre asta a ridicat, fără rea intenţie de altfel, braţele către cer: „Nu-mi spuneţi nimic nou, suspina acest apostol, toţi sunt aşa”. După el, optzeci la sută dintre scriitorii noştri, dacă ar putea să nu semneze, ar scrie şi ar adora numele lui Dumnezeu. Dar, tot după părerea lui, semnează, pentru că se iubesc pe ei înşişi, şi nu adoră nimic, pentru că se urăsc. Cum totuşi nu se pot împiedica să judece, se despăgubesc făcând apel la morală. În fond, putem vorbi în cazul lor de un satanism virtuos. Ciudată epocă, într-adevăr! De ce ne-am mira că minţile s-au tulburat şi că unul dintre prietenii mei, ateu pe vremea când era un soţ model, s-a convertit de când îşi înşală nevasta.

Ah! micuţii făţarnici, comedieni, ipocriţi, cât sunt de înduioşători! Ascultaţi-mă pe mine, toţi sunt plini de credinţă, chiar când dau foc cerului. Atei sau devoţi, moscoviţi sau'bostonieni, toţi sunt creştini, din tată-n fiu. Dar tocmai asta-i, nu mai există niciun fel de tată, niciun fel de rânduială! Suntem liberi, trebuie să ne descurcăm singuri şi, cum ei refuză tocmai libertatea şi sentinţele ei, îi vezi cum se roagă să li se dea peste degete, cum inventează reguli înspăimântătoare, cum aleargă să înalţe ruguri în locul bisericilor, ca nişte noi Savonarola. Nu cred însă decât în păcat, niciodată în graţie. Deşi, bineînţeles, se gândesc la ea. Graţia, asta vor, acel da, acea uitare de sine, fericirea de a fi ce se ştie pe sine, căci mai sunt şi sentimentali pe deasupra, logodna, fecioara fragedă, bărbatul drept, muzica. Eu, în schimb, care nu-s sentimental, ştiţi ce-am visat? O dragoste totală a întregului suflet şi a întregului trup, de fiecare zi şi de fiecare noapte, o îmbrăţişare neîntreruptă, o înflăcărare şi o bucurie mereu înviate, şi-asta cinci ani în şir, după care, moartea. Dar, vai!

Atunci – nu-i aşa? – în lipsa logodnei sau a dragostei neîntrerupte, va fi căsătoria brutală, cu puterea şi cu biciul, gsenţialul e

ca totul să devină simplu, ca pentru copii, ca fiecare act să fie comandat, ca binele şi răul să fie arătate în chip arbitrar, deci evident. Intru cât mă priveşte, sunt de acord cu toate acestea, aşa, sicilian şi javanez cum sunt, câtuşi de puţin creştin, deşi mă simt aproape de primul dintre ei. Dar pe podurile Parisului am aflat şi eu că mă temeam de liberate. Trăiască deci stăpânul, oricare ar fi el, înlocuind legea Cerului. „Tatăl nostru, carele eşti pentru un timp aici… O, conducătorii noştri, şefii noştri minunat de aspri, o, cârmuitorii noştri cruzi şi prea iubiţi…” Vedeţi, cred că esenţialul e să nu mai fi liber şi să te poţi supune cu căinţă unuia-şi mai ticălos decât tine. Când vom fi cu toţii vinovaţi, vom avea adevărata democraţie. Fără să mai punem la socoteală, dragă prietene, că trebuie să ne răzbunăm pentru faptul că fiecare moare singur. Moartea e solitară, în timp ce servitutea e colectivă. Ceilalţi dau socoteală şi ei, şi odată cu noi, şi ăsta-i lucrul cel mai important. Toţi împreună, dar în genunchi şi cu capul plecat.

Nu-i oare mai bine să trăiesc după chipul şi asemănarea societăţii şi pentru asta nu trebuie oare ca societatea să-mi semene? Ameninţarea, dezonoarea, poliţia consfinţesc asemănarea aceasta.

Batjocorit, hăituit, siluit, pot, în sfârşit, să-mi dau întreaga măsură, să mă bucur de ceea ce sunt, să fiu aşa cum firea mea o vrea. Iată de ce, iubite prieten, după ce am salutat solemn libertatea, am hotărât ne ascuns că trebuia dată, fără întârziere, pe mâna primului venit. Şi, ori de câte ori îmi stă în putinţă, încep să predic în biserica mea din „Mexico-City”, rademnând poporul să se supună şi să caute cu umilinţă confortul servituţii, chiar dacă i-o înfăţişez sub numele adevăratei libertăţi.

Dar nu sunt atât de nebun încât să-mi închipui că vom fi sclavi chiar de mâine. Ştiu prea bine că sclavia va fi doar una din binefacerile viitorului. Până atunci, nu-mi rămâne decât să mă împac cu prezentul şi să caut o soluţie, măcar provizorie. A trebuit, aşadar, să găsesc un alt mijloc de a extinde judecata asupra tuturor, pentru ca povara ei să-mi fie mie însumi mai uşoară. Şi am găsit acest mijloc. Deschideţi, vă rog, puţin fereastra, e îngrozitor de cald. Dar totuşi nu chiar atât de cald, căci mi-e şi foarte frig. Ideea mea e simplă şi totodată fecundă. Cum

să-i bagi pe toţi la apă, ca să ai dreptul să te usuci tu singur la soare? Să mă urc în amvon, ca mulţi

 dintre iluştrii mei contemporani, şi să blestem omenirea? fe prea primejdios. Într-o bună zi sau într-o noapte, râsul k. bucneşte când nici nu te aştepţi. Sentinţa prin care-i osândeşti pe ceilalţi se întoarce până la urmă împotriva ta plesnindu-te urât peste bot. Atunci, ce-i de făcut? o să-mi spuneţi. Vă voi arăta în ce constă ideea mea genială. Am descoperit că, în aşteptarea stăpânilor şi a bâtei, trebuie să fa. cern ce-a făcut Copernic, adică să inversăm raţionamentul, şi astfel vom învinge. De vreme ce nu-i poţi osândi pe ceilalţi fără ca, pe dată, să te judeci pe tine însuţi, trebuie să-ţi daj singur în vileag toate păcatele, pentru a dobândi dreptul de a-i judeca pe ceilalţi. De vreme ce orice judecător devine, mai de vreme sau mai târziu, penitent, trebuie să faci calea în sens invers şi, începând prin a fi penitent, să sfârşeşti ca judecător. Mă-urmăriţi? Bun. Dar, ca să fiu şi mai limpede, o să vă spun cum lucrez.

Mai întâi mi-am închis biroul de avocat, am părăsit Pari-sul, am călătorit; am căutat să mă stabilesc sub un alt nume undeva unde să nu duc lipsă de clienţi. Sunt multe asemenea locuri pe lume, dar întâmplarea, comoditatea, ironia şi, de asemenea, o anumită nevoie de a mă chinui, m-au făcut să aleg o capitală înconjurată de ape şi învăluită în ceţuri, strânsă în chinga canalelor, cu o populaţie numeroasă şi vizitată de oameni veniţi din lumea întreagă. Mi-am instalat biroul într-un bar din cartierul mateloţilor. Clientela din porturi e variată. Săracii nu se duc în cartierele locuite de cei bogaţi, în timp ce oamenii de bună condiţie ajung întotdeauna, după cum singur aţi putut vedea, fie măcar o singură dată, în mahalalele deocheate. îi pândesc mai cu seamă pe burghezi, şi anume pe burghezii care s-au rătăcit pe aici din întâmplare; cel mai mare randament îl am cu ei. Cu ei obţin, ca un adevărat virtuoz, efectele cele mai rafinate.

De câtăva vreme îmi exercit utila profesie la „Mexico-City”. Ea constă mai întâi, după cum singur aţi putut observa, în a te mărturisi cât mai des în public. Mă învinuiesc, aşadar, de toate crimele cu putinţă. Nu-i prea greu, acum mă ajută memoria. Dar, atenţie, nu mă învinuiesc

în chip grosolan, lovindu-mă cu pumnii în piept. Dimpotrivă, mă strecor cu dibăcie printre obstacole, nuanţez cât mai mult, fac nenumărate digresiuni, îmi adaptez, în sfârşit, spusele, la cel ce mă ascultă, silindu-l până la urmă la o mărturisire care o întrece pe a mea. Amestec ceea ce mă priveşte pe mine cu ceea ce-i priveşte pe ceilalţi. Iau trăsăturile comune, experienţele p «care le-am îndurat împreună, slăbiciunile pe care le împărtăşim

(–, toţii, bunele maniere, omul zilei, cu alte cuvinte, aşa cum există el în mine şi în ceilalţi. Din toate făuresc un portret gare este al tuturor şi al nimănui. O mască, la urma urmei, foarte asemănătoare cu măştile de carnaval, reproducând modelul cu fidelitate, dar şi simplificându-l în acelaşi timp, şi în faţa cărora îţi spui: „Mutra asta parcă mi-e cunoscută”. Când portretul e gata, ca în astă-seară, îl arăt, plin de întristare: „Iată, vai, cine sunt!” Rechizitoriul a luat sfârşit. Dar, în aceeaşi clipă, portretul pe care-l întind contemporanilor jnei devine o oglindă.

Acoperit cu cenuşă, smulgându-mi încet părul de pe cap, cu faţa brăzdată de unghii, dar cu privirea pătrunzătoare, stau în faţa omenirii întregi, recapitulându-mi ruşinea, fără a pierde din vedere efectul pe care-l produc, şi spunând: Eram cel mai rău dintre cei mai răi. Apoi, pe nesimţite, trec de la „eu” la „noi”. Când ajung la „iată ce suntem”, le-am jucat festa şi pot să le spun adevărul în faţă. Sunt ca ei, bineînţeles, toţi fierbem în aceeaşi oală. Totuşi, am asupra lor o anumită superioritate, aceea de a şti, care-mi dă dreptul să vorbesc. Sunt sigur că vedeţi avantajul unei asemenea situaţii. Cu cât mă învinuiesc, cu atât sunt mai îndreptăţit să vă judec şi, mai mult decât atât, vă silesc să vă judecaţi singur, ceea ce mă uşurează într-o şi mai mare măsură. Ah! dragul meu, suntem nişte făpturi ciudate şi nefericite, şi dacă ne vom da cât de cât osteneala să ne amintim felul cum am trăit, vom vedea că avem destule pricini de a ne mira şi de a ne scandaliza de noi înşine. Încercaţi. Voi asculta, fiţi pe pace, mărturisirea dumneavoastră, cu un adânc simţământ de fraternitate.

Nu râdeţi! Da, sunteţi un client dificil, am văzut asta de la bun

început. Dar o să ajungeţi şi dumneavoastră unde trebuie, e inevitabil. Ceilalţi, în marea lor majoritate, sunt mai curând sentimentali decât inteligenţi şi de aceea pot fi mai uşor dezorientaţi. Pentru cei inteligenţi îţi trebuie mai multă vreme. Dar e de-ajuns să le explici metoda cu de-amănuntul. Poţi fi sigur că n-o vor uita şi că vor medita la ea. Într-o bună a, jumătate în joacă, jumătate fiindcă n-au altceva mai bun de făcut, se aşază la o masă. Dumneavoastră nu sunteţi numai inteligent, ci aveţi şi înfăţişarea omului cu experienţă. Recunoaşteţi, totuși, că vă simţiţi azi mai puţin mulţumit de dumneavoastră decât eraţi acum cinci zile. Acum nu-mi mai rămâne decât să aştept să-mi scrieţi sau să vă întoarceţi. Căci vă veţi întoarce, sunt sigur! Mă veţi găsi neschimbat. Şi, de °e m-aş schimba, de vreme ce mi-am aflat fericirea ce mi se

potriveşte? Am acceptat duplicitatea, în loc să fiu nefericit din pricina ei. Mai mult chiar, m-am instalat cu tot dinadin. sul în miezul ei, găsind acolo acel confort pe care l-am căutat întreaga viaţă. Am greşit, de fapt, când v-am spus că esenţia. lui e să eviţi judecata. Esenţialul e să poţi să-ţi îngădui orice chiar dacă eşti nevoit din când în când să mărturiseşti în gura mare propria-ţi josnicie. Acum îmi îngădui, din nou, orice şi de data asta nu mai râde nimeni în spatele meu. Duc aceeaşi viaţă, de vreme ce, ca şi înainte, mă iubesc pe mine însumi şi mă-slujesc de ceilalţi. Numai că faptul de a-mi mărturisi greşelile îmi îngăduie s-o iau din nou de la capăt, cu inima uşoară, şi să mă bucur îndoit, mai întâi de firea mea şi apoi de o plăcută căinţă.

De când am descoperit această soluţie, mă las în voia voluptăţii, a orgoliului, a plictiselii, a mâniei şi chiar a febrei pe care chiar acum o simt cu bucurie cum urcă. În sfârşit, sunt iar stăpân şi pentru totdeauna. Am mai descoperit o înălţime, pe care nu mă caţăr decât eu şi de pe care pot să-i judec pe toţi ceflalţi uneori, foarte rar, când noaptea e într-adevăr frumoasă, aud un râs depărtat şi îndoiala mă cuprinde din nou. Atunci strivesc tot ce mă înconjoară, întreaga lume

cu făpturile ei, sub greutatea propriei mele infirmităţi, şi iată-mă din nou însănătoşit.

Voi aştepta, aşadar, oricât va fi nevoie, să veniţi să mă salutaţi la „Mexico-City”. Luaţi de pe mine această pătură, vreau să respir. O să veniţi, nu-i aşa? Am să vă arăt tehnica mea până în cele mai mici amănunte, căci simt o anumită afecţiune pentru dumneavoastră. Mă veţi vedea vorbindu-le cât e noaptea de lungă, făcându-i să priceapă că sunt nişte ticăloşi. Chiar din seara asta o voi lua iar de la început. Nu mă pot lipsi de asta, după cum nu mă pot lipsi nici de acele clipe când unul dintre ei se prăbuşeşte la pământ, beat, izbindu-se cu pumnii în piept. Atunci, preaiubite prietene, mă înalţ, mă înalţ tot mai sus, respir în voie, mă aflu pe munte, câmpia se întinde la picioarele mele. Ce beţie te cuprinde atunci! Eşti Dumnezeu-Tatăl şi împărţi pentru vecie certificate de rea purtare. Tronez printre îngerii mei răi, în slava cerului olandez, şi privesc cum urcă spre mine, ieşind din ceţuri şi ape, mulţimile ce se îndreaptă către Judecata de Apoi. Se înalţă încet şi, iată, îl văd venind pe cel dintâi. Pe faţa-i rătăcită, pe care şi-o ascunde pe jumătate cu mâna, otesc tristeţea condiţiei comune şi deznădejdea de a nu afla scăpare. Iar eu îi plâng fără să-i dezleg, îi înţeleg fără să-i iert *a* mai cu seamă, simt, în sfârşit, cum mă adoră!

Da, mă zbucium, cum aş putea rămâne întins liniştit în pat? Trebuie să fiu mai înalt decât dumneavoastră, gândurile Piele mă fac să plutesc. În nopţi ca acestea, în dimineţi ca acestea mai curând, căci căderea se săvârşeşte în zori, ies din casă şi încep să umblu cu pas grăbit de-a lungul canalelor. Pe cerul livid straturile de pene se subţiază, porumbeii mai urcă puţin, o lucire trandafirie vesteşte, deasupra acoperişurilor, că b nouă zi începe în lumea zămislită de mine. Pe Damrak se aude cel dintâi tramvai şi zgomotul lui, în aerul umed, spune că viaţa s-a trezit din nou aici, şi în întreaga Europă, şi că în acea clipă chiar, sute de milioane de oameni, supuşii mei, se smulg anevoie din aşternutul lor, cu gura amară, îndreptându-se către o muncă fără bucurie. Atunci, plutind cu gândul peste acest continent pe care-l stăpânesc fără ca el s-o ştie, sorbind lumina de absint a zorilor, beat de cuvinte veninoase, sunt, în sfârşit, fericit, sunt fericit, v-o spun,

şi vă interzic să nu credeţi că sunt fericit, sunt fericit de moarte*! O, soarele, şi plaja, şi insulele bătute de alizee, o, tinereţe pierdută pentru totdeauna-n amintire!

Iertaţi-mă, dar trebuie să mă culc din nou. Mă tem că m-am cam înflăcărat; totuşi, nu plâng. Uneori ţi se mai întâmplă să greşeşti, punând la îndoială evidenţa însăşi, chiar când ai descoperit secretul unei vieţi plăcute. Soluţia mea, bineînţeles, nu e ideală. Dar când nu-ţi place viaţa pe care o duci, când ştii că trebuie s-o schimbi cu orice preţ, n-ai de ales, nu-i aşa? Ce să faci pentru a fi altul? Lucrul e cu neputinţă. Ar trebui să fii nimeni, să-ţi uiţi cu totul de tine pentru celălalt, măcar o singură dată. Dar cum? Nu mă învinuiţi prea mult. Sunt ca acel cerşetor bătrân pe care l-am întâlnit pe terasa unei cafenele; îmi strângea mâna şi nu voia să-mi mai dea drumul, în top ce-mi spunea: „Ah, domnule, nu-s om rău, dar am Pierdut lumina". Da, am pierdut cu toţii lumina, dimineţile, sfânta nevinovăţie a celui ce se iartă pe sine.

Uitaţi-vă cum ninge. Trebuie să ies! Oraşul Amsterdam adormit în noaptea albă, canalele de jad întunecat sub podurile mici încărcate cu zăpadă, străzile pustii, paşii mei năbuşiţi: voi întâlni, pentru o clipă, neprihănirea, ce va pieri

368 *Albert Camus* odată cu noroiul de mâine. Vedeţi fulgii uriaşi ce se zbârlesc lovindu-se de geam? Sunt porumbeii. S-au hotărât să co. boare, iubiţii mei, acoperind apa şi casele cu un strat gros je pene, zvâcnind la toate ferestrele. E o adevărată năvalj Poate ne aduc vestea cea bună. Toată lumea va fi mântuită nu numai cei aleşi, bogăţiile şi durerile vor fi împărţite între toţi, iar dumneavoastră, de pildă, cu începere de azi, vă veţi culca în fiecare noapte pe duşumea pentru mine. Am devenit liric, nu găsiţi? Hai, recunoaşteţi că aţi înmărmuri dacă un car s-ar coborî din cer, răpindu-mă, sau dacă zăpada ar lua dintr-odată foc. Nu credeţi să se întâmple? Nici eu. Dar trebuie, totuşi, să ies.

Bine, bine, stau liniştit, nu-mi duceţi grija! Vă sfătuiesc, de altminteri, să nu daţi prea multă crezare nici emoţiei ţ nici delirului meu. Amândouă sunt controlate. Acum, când veţi începe să-mi vorbiţi despre dumneavoastră, voi afla dacă unul din scopurile pasionantelor

mele mărturisiri a fost atins. Nădăjduiesc de fiecare dată că interlocutorul meu va fi poliţist şi că mă va aresta pentru furtul *Judecătorilor cinstiţi*. Pentru rest – nu-i aşa? – nimeni nu mă poate aresta. În schimb, furtul acesta cade sub pedeapsa legii, iar eu am potrivit totul în aşa fel încât să fiu socotit complice; ascund tabloul, dar îl arăt oricui vrea să-l vadă. Dacă m-aţi aresta, ar fi un început frumos. Poate ar urma apoi şi restul, s-ar putea, de pildă, să fiu decapitat şi atunci nu m-aş mai teme de moarte, aş fi mântuit. Deasupra mulţimii adunate veţi înălţa capul meu şiroind de sânge proaspăt, pentru ca oamenii să se recuanoască în mine, iar eu să-i stăpânesc din nou, prin exemplul» meu. Totul va fi fost săvârşit, îmi voi fi dus la capăt meseria mea de proroc mincinos, care strigă într-un deşert din care nu mai vrea să iasă, şi nimeni nu va mai şti de mine.

Dar, bineînţeles, nu sunteţi poliţist, ar fi fost prea simplu. Cum? Ah, ştiţi că bănuiam? Aşa' se explică, deci, ciudata afecţiune pe care o simt pentru dumneavoastră. Vă îndeletniciţi la Paris cu frumoasa meserie de avocat. Ştiam eu că suntem din aceeaşi tagmă! Nu semănăm oare toţi unii cu alţii, vorbind întruna fără a ne adresa nimănui, punându-ne mereu aceleaşi întrebări, deşi cunoaştem dinainte răspunsul? Atunci, povestiţi-mi, vă rog, ce vi s-a întâmplat într-o searf pe cheiurile Senei şi cum aţi izbutit să nu vă riscaţi niciodată

yjaţa. Rostiţi cuvintele care, de ani de zile, răsună neîncetat în nopţile mele, şi pe care le voi spune, în sfârşit, prin gura dumneavoastră: „O, tânără fată, aruncă-te încă b dată în apă să-mi dai încă o dată putinţa să te salvez, pe tine şi pe mine!” încă o dată... ce imprudenţă! Să presupunem, iubite maestre, că ruga noastră s-ar împlini. Ar trebui să trecem la fapte. Brr...! Apa e atât de rece! Dar să nu ne neliniştim! Acum e prea târziu, va fi întotdeauna prea târziu. Din fericire!

O

C0

J

LU
m.
r
Lui Francine
FEMEIA ADULTERĂ
O muscă firavă se rotea de câteva clipe în autobuzul cu geamurile închise. Venită de nu se ştie unde, se învârţea fără zgomot, în zbor istovit. Janine o pierdu din ochi, apoi o văzu cum se lasă pe mâna nemişcată a bărbatului ei. Era frig. Musca se înfiora la fiecare pali de nisip izbită de vânt în geamuri, în lumina slabă a dimineţii de iarnă, maşina înainta, se legăna, târându-se cu chiu' cu vai, hodorogind din toate încheieturile. Janine îşi privi bărbatul. Marcel avea chipul unui faun îmbufnat: fruntea îngustă, năpădită de smocuri de păr încărunţit, nasul lat, gura uşor stnmbă. Când treceau peste vreo hârtoapă, îl simţea cum tresare lângă umărul ei. Apoi lăsa iar să-i atârne moale trupul greoi şi picioarele răşchirate, în ochi cu o privire fixă, din nou inertă, absentă. Dar mâinile lui mari şi fără fir de păr, parcă şi mai scurte din pricina puloverului cenuşiu care-i trecea de mânecile cămăşii, acoperindu-i încheieturile, nu-şi găseau astâmpăr. Strângeau cu atâta putere o valiză mică de pânză pe care o ţinea între genunchi, încât păreau să nu simtă mersul șovăitor al mustei.

Pe neaşteptate, se auzi desluşit urletul vântului, şi ceaţa minerală care învăluia autobuzul se făcu şi mai deasă. Pumni întregi de nisip se prăvăleau acum peste geamuri, azvârliti parcă de mâini nevăzute. Musca mişcă dintr-o aripă amorţită şi îşi îndoi uşor labele, luându-şi zborul. Autobuzul îşi încetini mersul, ca şi-cum ar fi vrut să se oprească. Apoi vânt'ul păru a se mai linişti, ceata se risipi puţin şi maşina porni ceva mai repede. Ochiuri de lumina se deschideau în peisajul înecat de praf. Câţiva palmieri subţiratici şi albi, ca tăiaţi în metal, se iviră pentru o clipă în dreptul ferestrei:

— Ce ţară! spuse Marcel.

Autobuzul era plin de arabi ce se prefăceau că dorm, ascunşi în burnuzuri. Cei care-şi ridicaseră picioarele pe bănci se clătinau de zguduiturile maşinii mai mult decât ceilalţi. Tăcerea, nepăsarea lor

începeau s-o apese pe Janine. I se părea că au trecut zile întregi de când călătoreşte, însoţită de escorta lor mută. Autobuzul plecase însă abia în zori, din locul unde se termina linia ferată, şi de două ore se târa, în di-„lineaţa rece, pe un podiş pustiu'de piatră, care, atunci când porniseră, îşi întindea liniile drepte până în zarea roşiatică.

T

Dar vântul începuse dintr-odată să bată şi, treptat, înghiţi-Se întinderea nesnrşită. Din acea clipă, cei din maşină nu mai putuseră vedea „nimic; amuţiseră unul câte unul, conţinuându-şi drumul în tăcere, învăluiţi într-un fel de noapte albă. Din când în când, îşi ştergeau buzele şi ochii înroşiţi de nisipul care pătrundea în maşină.

— Janine!

Tresări la chemarea bărbatului ei. îi trecu şi de data asta prin minte cât de ridicol era acest nume pentru o femeie ca ea, puternică şi înaltă. Marcel voia să ştie unde se află mica valiză cu eşantioane. Ea pipăi cu piciorul locul gol de sub bancă şi, dând peste ceva, socoti că trebuie să fie acolo. Nu putea să se aplece fără să i se taie răsuflarea. În liceu, totuşi, fusese prima la gimnastică, şi pe vremea aceea nu ştiuse niciodată ce-i oboseala. Oare cât era de atunci? Douăzeci şi cinci de ani Douăzeci şi cinci de ani nu înseamnă mare lucru, de vreme ce i se părea bă nu mai departe de ieri şovăise între o existenţă liberă şi căsătorie, că nu mai departe decât ieri se gândise cu spaimă la ziua când, poate, va îmbătrâni singură, Iată că nu era singură, şi acel student în drept care o însoţea peste tot, clipă de clipă, se găsea acum alături de ea. Până la urmă acceptase, deşi îi găsea cam mic de statură, şi cu toate că nu-i prea plăcea râsul lui lacom şi scurt, şi nici ochii lui negri, bulbucaţi. Dar îi plăcea curajul cu care ştia să înfrunte viaţa, curaj pe care-l întâlneai la toţi francezii din această tari îi mai plăcea şi înfăţişarea nenorocită pe care o lua când întâmplările sau oamenii îi înşelau aşteptările. Dar mai cu seamă îi plăcea să se ştie iubită, şi el o copleşea cu stăruinţele lui. Făcând-o atât de mult să simtă că există pentru el, o silea să existe cu adevărat. Nu, nu era singură…

Claxonând puternic, autobuzul îşi croia drum printre obstacole

invizibile. În maşină nu se mişca nimeni. Janine simţi deodată că e privită şi se întoarse către banca aflată în prefungirea băncii ei, de cealaltă parte a intervalului. Nu era un arab şi se miră cum de nu-l văzuse la plecare. Purta uniforma unităţilor franceze din Sahara și un chipiu din pânză cenușie care-i umbrea faţa tăbăcită, prelungă şi ascuţită, de şacal. O cerceta posac, privind-q ţintă cu ochii lui spălăciţi. Ea se înroşi brusc şi se întoarse iar către bărbatul ei, care se uita întruna drept înainte, în ceaţa şi vântul de afară. Se strânse toată în palton. Dar în minte, îi stăruia imaginea soldatului francez, lung şi firav, atât de firav în tunica lui strâmtă, încât părea făcut dintr-o materie uscată şi sfărâmicioasă, amestec de nisip şi oase. Abia în acea clipă văzu

descărnate şi chipurile arse de soare ale arabilor din ei şi tot atunci băgă de seamă cât de bine păreau să se sjOtă, în ciuda veşmintelor largi, pe banca pe care ea şi turbatul ei abia încăpeau. Îşi adună paltonul strâns în jurul tropului. Și totuşi nu era grasă, ci mai curând înaltă şi plină, cu forme ispititoare, trezind încă dorinţe – simţea asta din privirile bărbaţilor – cu faţa copilăroasă, cu ochii limpezi şi luminoşi ce contrastau cu trupul mare, pe care-l ştia cald şi odihnitor.

Da, totul era altfel decât îşi închipuise. Se împotrivise atunci când Marcel a stăruit s-o ia în această călătorie plănuită de el încă din ziua când se sfârşise războiul şi afacerile începuseră să meargă iar ca înainte. Până la război trăiseră destul de bine din mica prăvălie de stofe pe care Marcel o moştenise de la părinţi, după ce renunţase la studii. Qnd eşti tânăr nu e greu să fii fericit, dacă se întâmplă să locuieşti într-unul din orăşelele de pe malul mării. Dar Marcel prefera să stea acasă, şi foarte curând renunţase să mai cutreiere plajele împreună cu ea. Nu mai ieşeau din oraş, în mica lor maşină, decât pentru plimbarea de duminică. În restul timpului, Marcel se simţea mai bine în prăvălia cu stofe colorate, la umbra arcadelor acelui cartier pe jumătate indigen, pe jumătate european. Locuiau deasupra prăvăliei, în trei camere împodobite cu covoare arabe şi cu mobile indigene. Nu

avuseseră copii. Anii trecuseră, iar ei trăiseră în tot acest timp ascunşi în aceeaşi penumbră, la adăpostul obloanelor pe jumătate lăsate. Vara, plaja, plimbările şi chiar cerul se aflau undeva, departe. În afară de afaceri, s-ar fi zis că nimic nu-l mai interesează pe Marcel. Ajunsese să creadă că adevărata lui pasiune este banul, şi lucrul acesta nu-i plăcea, nici ea nu ştia prea bine de ce. La drept vorbind trăgea şi ea foloase de pe urma acestei patimi. Marcel nu era zgârcit; dimpotrivă, era darnic, mai cu seamă cu ea. „Dacă mi s-ar întâmpla vreo nenorocire, vreau să te ştiu la adăpost", îi spunea el. Şi într-adevăr, oamenii trebuie să se pună la adăpost de griji. Dar unde să se pună la adăpost şi de celelalte lucruri care-i ameninţă, de acele lucruri ce nu seamănă cu grijile lor obişnuite? Simţea toate astea în chip nedesluşit *f* la mari răstimpuri. îl ajuta pe Marcel să-şi ţină registrele a zi şi-l înlocuia uneori în prăvălie. Cel mai greu îndura lunile de vară, când căldura ucidea până şi obişnuita şi plăcuta senzaţie de plictiseală.

Şi deodată, tocmai când vara era în toi, a izbucnit Oboiul. Marcel mobilizat, apoi reformat, lipsa de stofe, aşa

376 *Albert Camus* cerile care nu mai mergeau deloc, străzile pustii şi fierbinţi o nenorocire întâmplată în acele zile ar fi lăsat-o pe drumuri iată de ce, de cum se iviseră iar sofele pe piaţă, Marcel se gândise să ia la rând satele din sud şi pe cele aflate pe p0, dişurile cele mai înalte şi, renunţând la mijlocitori, să-şi vândă singur marfa negustorilor arabi. A stăruit s-o ia cu el Janine ştia cât de greu se călătoreşte, respiraţia o chinuia, ar fi vrut să rămână acasă. Dar Marcel era încăpăţânat, şi ea 5 făcuse până la urmă pe voie, deoarece ar fi obosit-o prea mult să-l refuze. Călătoreau acum împreună, dar nimic din cele ce vedea nu semăna cu ceea ce crezuse ea. Se temuse de căldură, de roiurile de muşte, de hotelurile murdare în care stăruie mirosul de anason. Dar nu se gândise nicio clipă la frig, la vântul tăios, la aceste podişuri polare, semănate cu morene. Visase palmieri şi întinderi moi de nisip. Acum vedea că se înşelase şi că pretutindeni în deşert domneşte piatra, numai piatra, atât în cer, unde sălăşluia, scrâşnitoare şi îngheţată, o pulbere de piatră, cât şi pe pământ, unde, printre grămezi de piatră, creşteau doar ierburi uscate.

Dintr-odată maşina se opri. Şoferul, fără să se adreseze cuiva anume, rosti câteva vorbe în limba aceea pe care Janine o auzise toată viaţa fără să ajungă s-o înţeleagă.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Marcel.

Şoferul spuse, în franceză de astă dată, că fără doar şi poate s-a înfundat carburatorul cu nisip, şi Marcel blestemă încă o dată acele locuri. Şoferul râse, arătându-şi toţi dinţii. îi asigură că nu-i vorba decât de un fleac şi că va desfunda pe dată carburatorul, după care îşi vor putea vedea de drum. Când deschise uşa maşinii, vântul rece se năpusti înăuntru, înţepându-le obrajii cu'mii de fire de nisip. Arabii îşi înfundară nasul în burnuzuri, ghemuindu-se cât puteau de bine.

— Închide uşa, urlă Marcel.

Şoferul râse şi se urcă în maşină. Luă pe îndelete câteva scule de sub tabloul de bord, apoi, fără să închidă uşa, dispăru din nou în ceaţă, undeva înspre botul maşinii. Marcel se vaită:

— Poţi fi sigură că ăsta n-a văzut în viaţa lui un motor.

— Lirâişteşte-te! spuse Janine.

Deodată tresări. Pe marginea drumului, chiar lângă maşină, se înălţau, neclintite, câteva forme înfăşurate în veşminte largi. *e* sub gluga burnuzului şi de sub pavăza de văluri nu li se zăreau decât ochii. Tăcuţi, veniţi nu se ştie de unde, priveau la cei din maşină.

— Păstori, spuse Marcel.

În autobuz domnea linişte cea mai deplină. Cu capetele plecate, călătorii păreau că ascultă glasul vântului, slobozit ce podişurile fără de hotar. Janine constată cu uimire că nu se vedeau aproape deloc bagaje. Când se suiseră în maşină, la capătul liniei ferate, şoferul le urcase geamantanul pe acoperiş, alături de câteva boccele. Înăuntru, în plasele de bagaje, nii zăreai decât bâte noduroase şi coşuri. Oamenii aceştia din sud plecau, pare-se, la drum, cu'mâinile goale.

Dar iată-ljpe şofer întorcându-se, cu acelaşi pas sprinten. Numai ochii 11 râd deasupra vălurilor sub care şi el şi-a ascuns faţa. îi vesteşte că sunt gata de plecare. Închise uşa, vântul amuţi, şi ploaia de nisip se auzi şi mai desluşit izbind în geamuri. Motorul tuşi, apoi se

opri de-a binelea. Îndelung solicitat de demaror, porni în cele din urmă şi şoferul îl făcu să urle, accelerând.

Icnind puternic, maşina se urni din loc. Din mulţimea zdrenţăroasă şi nemişcată a păstorilor se înălţă o mână care, o clipă mai târziu, pieri în urma lor, pe drumul din ce în ce mai prost. Din pricina zguduiturilor, arabii se clătinau întruna. Janine simţea cum o cuprinde somnul, când, pe neaşteptate, se pomeni în faţă cu o cutiuţă galbenă plină cu be tel. Soldatul-şacal îi surâdea. Ea şovăi o clipă, apoi luă o bucată şi mulţumi. Şacalul băgă cutia în buzunar şi surâsul îi pieri brusc. Acum se uita ţintă drept înainte, la drum. Janine se întoarse către Marcel, dar nu-i văzu decât ceafa puternică. Privea pe geam ceaţa tot mai groasă, care urca din grămezile de pământ sfărâmicios înălţate pe margini.

Trecuseră ore de când călătoreau astfel şi oboseala stinsese, parcă, în maşină, orice urmă de viaţă, când, deodată, de afară se auziră strigăte. Copii îmbrăcaţi în burnuzuri, învârtindu-se ca sfârlezele, ţopăind şi bătând* din palme, alergau în jurul maşinii, care înainta acum pe o stradă lungă, cu case scunde. Intrau în oază. Vântul sufla şi aici, dar zidurile opreau firişoarele de nisip, care nu mai întunecau lumina. Cerul rămânea însă acoperit. În mijlocul ţipetelor, autobuzul se opri, cu un scrâşnet puternic de frâne, în faţa arcadelor de lut ale unui hotel cu geamuri murdare. Janine coborî, dar când se văzu în stradă simţi cum i se taie picioarele. Zărea deasupra caselor un minaret galben şi subţire. La stânga se profilau cei dintâi palmieri ai oazei şi ar fi vrut să meargă către ei. Deşi nu mai era mult până la amiază, frigul era puternic; Janine se înfiora în bătaia vântului. Se întoarse spre Marcel, dar privirile îi căzură pe soldat, care se îndrepta către ea. Aşteptă să-i surâdă sau să o salute. El trecu mai de

 parte fără s-o privească, îndepărtându-se. Marcel cerea să i se dea jos cufărul cu stofe, o ladă neagră cocoţată pe acoperişul autobuzului. Lucrurile mergeau greu. Şoferul, care se apucase să coboare singur bagajele, se oprise din treabă şi, suit pe acoperiş, perora în faţa unui cerc de burnuzuri stnnse în jurul maşinii. Janine, înconjurată de feţe colţuroase, asaltată de strigăte guturale, îşi

simţi dintr-odată oboseala.

— Urc, îi spuse lui Marcel, care se răstea nerăbdător la şofer.

Intră în hotel. Patronul, un francez slab şi tăcut, îi ieşi în întâmpinare. O duse, printr-o galerie lungă ce se înălţa deasupra străzii, la primul etaj, într-o cameră în care nu se vedea decât un pat de fier, un scaun vopsit în alb, un dulap fără perdele şi, în spatele unui paravan de trestie, un spălător cu ligheanul acoperit de o pulbere fină de nisip. De cum plecă patronul, Janine simţi frigul ce răzbătea din zidurile goale, spoite cu var. Nu ştia unde să-şi pună poşeta, unde să se aşeze. Nu-i rămânea decât să se întindă pe pat sau să stea în picioare şi să tremure de frig. Încremenise în mijlocul camerei, cu poşeta în mână, cu ochii ţintă la un fel de ferestruică aflată sus aproape de tavan, prin care se zărea cerul. Aştepta ceva, nici ea nu ştia ce. Îşi simţea numai singurătatea, simţea frigul pătrunzând-o pân'à la oase, şi o greutate şi mai apăsătoare ca de obicei în dreptul inimii. Rămase aşa, cu gândurile pierdute, aproape fără să audă zgomotele ce urcau din stradă şi prin care răzbătea din când în când vocea furioasă a lui Marcel, dar ascultând acel murmur de fluviu care pătrundea prin ferestruică, stârnit de vânt printre ramurile palmierilor, aflaţi acum atât de aproape. Apoi vântul păru a se înteţi, zvonul dulce de ape se făcu şuierat de valuri. Îşi închipuia, dincolo de ziduri, o mare de palmieri drepţi şi mlădioşi, unduind în furtună. Nimic nu semăna cu ceea ce îşi închipuise ea, dar valurile nevăzute îi răcoreau ochii obosiţi. Stătea aşa, greoaie, cu mâinile atârnând, uşor încovoiată, simţind cum o pătrunde frigul de-a lungul picioarelor ca de plumb. Visa la palmierii drepţi şi mlădioşi şi la fata care fusese cândva.

După ce se spălară, coborâră în sufragerie. Pe zidurile goale cineva zugrăvise căm De şi palmieri, înecând totul într-un sirop roz şi violet. Prin ferestrele boltite se strecura o lumină sărăcăcioasă. Marcel îl întrebă pe patronul hotelului despre negustorii de prin partea locului. Apoi, un arab bătrân.

purtând o decoraţie militară, le aduse masa. Marcel, preocupat, îşi fărâmiţa felia de pâine. Nu-şi lăsă nevasta să bea apă.

— Nu e fiartă. Bea mai bine vin.

Ei nu-i plăcea vinul, o moleşea. Şi, pe deasupra, aveau la Oiasă carne de porc.

— În *Coran* scrie că nu-i voie să mănânci carne de porc. par *Coranul* nu ştie că nu te poţi îmbolnăvi dacă porcul e bine fript. Tot noi ne pricepem mai bine să gătim! La ce te gândești?

Janine nu se gândea la nimic sau poate se gândea la biruinţa bucătarilor asupra profeţilor. Dar trebuia să se grăbească. A doua zi, dis-de-dimineaţă, o vor porni iar la drum, tot mai spre sud. În acea după-amiază aveau de umblat pe la toţi negustorii mai însemnaţi din oraş. Marcel îi ceru bătrânului arab să le aducă mai repede cafeaua. Acesta încuviinţă grav din cap și ieşi cu paşi mărunţi.

— Ia-o încetişor dimineaţa și nu te grăbi prea tare seara, spuse Marcelnzând.

Totuşi, până la urmă sosi şi cafeaua. O sorbiră la repe Janinei a nu ştiu câta oară, se întemeia pe convingerea greu de înţeles că arabii cer întotdeauna un preţ de două ori mai mare ca să fie siguri că vor primi un sfeft din el. Janine, stânjenită, mergea în urma lor. Pe sub palton îmbrăcase o jachetă de lână și acum ar fi vrut parcă să se facă mai mică. Carnea de porc, deşi bine friptă, precum şi picătura de vin pe care o băuse, nu-i îngăduiau nici ele să se simtă prea bine.

Mergeau acum de-a lungul unei grădiniţe publice cu copaci prăfuiţi. În drum întâlneau arabi, ce se dădeau la o parte ară să pară a-i fi văzut, strângându-şi în faţă poalele burnuzu-lui. Janine găsea că până şi cei îmbrăcaţi în zdrenţe au o înfăţişare mândră pe care nu o mai întâlnise la arabii din oraşul ei. Se ţinea după arabul cu geamantanul, care-i croia drum prin mulţime. Trecură printr-o poartă ce se deschidea într-un fel de împrejmuire făcută din argilă și ajunseră într-o mică piaţă plantată cu aceiași arbori minerali. În fund, pe latura cea mai mare, se vedea un şir de arcade şi nenumărate oughene. Se opriră chiar în mijlocul pieţei, în faţa unei mici construcţii în formă de ghiulea, spoită cu albastru. Înăuntru, la singura încăpere a casei, luminată doar prin uşa de la intrare, şedea, în spatele unei tejghele de lemn lustruit, un bătrân arab cu mustaţă albă. Tocmai turna ceaiul,

ridicând şi

coborând ceainicul deasupra a trei păhăruţe colorate. Din prag, până să apuce să desluşească şi altceva în penumbra du-ghenei, îi întâmpină mireasma răcoroasă a ceaiului de izmă. Se izbeau de ghirlande de ceainice de cositor, de ceşti şi tăvi de tot soiul, amestecate cu vrafuri de cărţi poştale. După ce trecu de ele, Marcel se pomeni lângă tejghea. Janine rămase la intrare, dându-se puţin la o parte, pentru a nu lua toată Iu. mina. Abia în acea clipă zări, în penumbră, în spatele bătrânului negustor, doi arabi care o priveau surâzând, aşezaţi

Fe saci doldora ce umpleau toată partea din fund a dugnenei. e pereţi atârnau covoare roşii şi negre şi basmale brodate, iar pe podea zăceau de-a valma saci şi lădiţe cu mirodenii. Pe tejghea, în jurul unui cântar cu talgere lucitoare de aramă şi a unui metru vechi, cu cifrele şi liniile şterse, se înşiruiau căpăţâni de zahăr, dintre care una, desfăcută din scutecul ei gros de hârtie albastră, era începută la vârf. Când bătrânul negustor aşeză ceainicul pe tejghea şi îi salută, mirosul de lână şi de mirodenii care plutea în încăpere se făcu simţit îndărătul parfumului de ceai.

Marcel rostea cuvintele repede, cu acea voce scăzută pe care o avea ori de câte ori vorbea despre afaceri. Apoi deschise geamantanul, arătă stofele şi basmalele, dădu la o parte cântarul şi metrul ca să-şi poată întinde marfa în faţa bătrânului negustor. Îşi ieşise din fire, ridicase glasul, râdea fără rost, aducea cu o femeie ce vrea să placă dar nu e sigură de ea. Cu mâinile desfăcute larg, mima gesturile celui care vinde şi celui care cumpără. Bătrânul clătină din cap, trecu tava cu ceai celor doi arabi din spatele lui şi spuse numai câteva cuvinte, dar care părură a-l descuraja pe Marcel. El îşi adună stofele, le băgă la loc în geamantan, ştergându-şi fruntea de o sudoare imaginară. Îl strigă pe micul hamal şi porniră către arcade. În prima dugheană, deşi negustorul luase aceeaşi înfăţişare olimpiană, lucrurile merseră ceva mai bine.

— Uite ce mai aere îşi dau, spuse Marcel, parcă n-ar fi şi ei tot negustori! Viaţa nu-i uşoară pentru nimeni.

Janine mergea în urmă fără să răspundă. Vântul aproape încetase. Cerul se însenina pe alocuri. O lumină rece, strălucitoare, cobora din fântânile albastre ce se săpau în stratul gros de nori. Lăsaseră piaţa în urmă. Mergeau de-a lungul unor uliţe, pe lângă ziduri de argilă, peste care atârnau trandafiri ofiliţi de decembrie şi, ici, colo, câte o rodie uscată şi viermănoasă. În tot cartierul stăruia o mireasmă de praf şi de cafea, de scoarţă de copac arsă, un miros de piatră şi de oaie. Dughenile, scobite în zidurile de lut, se împuţinaseră; janine simţea că n-o mai duc picioarele. Bărbatul ei, în schimb, era din ce în ce mai vesel. Începea să-şi vândă marfa şi de aceea se arăta mai îngăduitor. îi spunea Janinei „micuţa mea". Călătoria se arăta a nu fi fost zadarnică. „Nici nu încape vorbă, spunea Janine, e mult mai bine să ne înţelegem de-a dreptul cu ei".

Se întoarseră în centru pe o altă stradă. Era târziu iar cerul se înseninase aproape cu totul. În piaţă se opriră. Marcel îşi freca mulţumit mâinile, privea cu duioşie la geamantanul aşezat jos, în faţa lor. I – Uită-te într-acolo, spuse Janine.

Din partea cealaltă a pieţei venea către ei un arab slab, vânjos, înfăşurat într-un burnuz albastru, încălţat cu cizme galbene şi moi, cu mănuşi în mâini, şi purtându-şi mândru fata arsă de soare, cu trăsături puternice. Numai vilul răsucit în chip de turban îl deosebea de acei ofiţeri francezi de la Afacerile indigene, pe care Janine îi admirase uneori. Înainta cu pas măsurat în direcţia lor, dar părea că priveşte undeva dincolo de ei, în timp ce-şi scotea cu încetineală o mănuşă. „Asta se crede general", spuse Marcel, dând din umeri. Ea, toţi cei de aici aveau aceeaşi înfăţişare mândră, cel din fata lor însă întrecea orice măsură. Toată piaţa din jur era goală, dar el înainta drept înspre geamantan, fără să-l vadă, fără să-i vadă. Distanţa care-i despărţea scădea treptat şi arabul aproape ajunsese lângă ei, când Marcel apucă brusc de mânerul valizei, trăgând-o la o parte. Arabul trecu ca şi cum n-ar fi băgat de seamă nimic şi se îndreptă cu pas neschimbat către zidul din fundul pieţei. Janine îşi privi bărbatul: avea înfăţişarea aceea

nenorocită pe care o lua ori de câte ori îl nemulţumea ceva.

— Îşi închipuie că le este îngăduit orice! spuse el. Janine nu răspunse nimic. Ura aroganta stupidă a acelui arab şi se simţi dintr-odată nefericită, voia să plece de aici, se gândea la micul ei apartament. O descuraja gândul că trebuie să se întoarcă la hotel, în camera îngheţată. Deodată îşi aminti că patronul o sfătuise să se urce pe terasa fortului, de unde se vedea deşertul. îi spuse asta lui Marcel, adăugând că pot lăsa geamantanul la hotel. Dar Marcel era obosit, voia să doarmă puţin înainte de cină.

— Te rog, spuse Janine. El o privi, dintr-odată atent.

— Bine, draga mea, îi spuse.

Îl aşteptă în faţa hotelului, în stradă. Mulţimea uiveşmântată în alb era tot mai numeroasă. Nu întâlnea-i nici

O femeie şi Janinei i se părea că nu văzuse niciodată atâţia bărbaţi. D-ar niciunul nu o privea. Unii, fără să pară că o văd, îşi întorceau încet către ea faţa descărnată şi tăbăcită, acea faţă care-i făcea pe toţi să semene între ei, faţa soldatul lui francez din maşină, faţa arabului cu mănuşi, vicleană şi totodată mândră. Îşi răsuceau chipul acela către străină, nu b vedeau, şi apoi, cu’paşi uşori şi neauziţi, treceau pe lângă ea. Simţea cum i se umflă gleznele, iar neliniştea, nevoia de a pleca din acel loc erau din ce în ce mai puternice. „Ce caut aici?” Dar tocmai atunci Marcel coborî în stradă.

Când începură să urce scara fortului, era ora cinci după-amiază. Vântul se oprise cu totul. Cerul, fără urmă de nor, era de un albastru ca peruzeaua. Frigul se făcuse mai uscat, înţepându-le obrajii. Pe la jumătatea scării, un arab bătrân, lungit lângă perete, îi întrebă dacă n-au nevoie de o călăuză, dar fără să facă vreo mişcare, ca şi cum le-ar fi cunoscut, din capul locului, răspunsul. Scara, anevoioasă, în ciuda mai multor paliere de pământ bătătorit, nu se mai termina. Pe măsură ce urcau, perspectiva se lărgea, iar ei se înălţau într-o lumină tot mai vastă, mai uscată, mai rece, prin care străbăteau, cu o limpezime

desăvârşită, până şi cele mai slabe zgomote ale oazei. Aerul incandescent părea că vibrează în jurul lor, cu o vibraţie tot mai lungă, pe măsură ce înaintau, ca şi cum trecerea lor, izbind în cristalul luminii, ar fi dat naştere unei unde sonore cu cercuri din ce în ce mai largi. Şi în clipa când, ajunşi pe terasă, privirea le zbură dintr-odată dincolo de pădurea de palmieri, către zarea nemărginită, Janinei i se păru că cerul întreg răsună de o singură notă, puternică şi scurtă, al cărei ecou umplu treptat văzduhul înalt, apoi se stinse pe neaşteptate, lăsând-o tăcută în faţa întinderii fără hotar.

De la răsărit la apus, privirea îi alunecă încet, fără a întâlni nici cel mai mic obstacol, de-a lungul unei curbe perfecte. La picioarele ei era oraşul arab, cu terasele albastre şi albe îngrămădite unele într-altele, însângerate de netele de un roşu întunecat ale ardeilor ce se uscau la soare. Nu se vedea ţipenie, dar din curţile interioare urcau, odată cu aburul aromat al boabelor de cafea puse la prăjit, voci vesele sau tropăieli nedesluşite. Ceva mai încolo, pădurea de palmieri, împărţită, prin ziduri de argilă, în pătrate inegale, foşnea în bătaia unui vânt care nu mai ajungea până la ea. Şi mai departe încă, până la marginea zării, începea, galbenă şi cenuşie, împărăţia pietrei, în care totul părea mort. Numai la oarecare depărtare de oază, lângă uedul care, la apus, curgea

le-a lungul pădurii de palmieri, se zăreau nişte corturi mari, flegre. În jurul lor o turmă de cămile nemişcate, minuscule la acea depărtare, scriau pe pământul cenuşiu semnele întunecate ale unui alfabet straniu, al cărui înţeles ascuns trebuia descifrat. Deasupra deşertului tăcerea era nemărginită ca şi văzduhul.

Janine, sprijinită cu tot trupul de parapet, nu rostea nici on cuvânt, neputându-şi smulge privirea de la golul ce se căsca în faţă. Alături de ea, Marcel nu-şi găsea astâmpăr. îi era frig, voia să coboare. „Ce era de văzut aici?” Dar ea nu-şi putea dezlipi privirile din zare. Acolo, tot mai spre miazăzi, unde cerul şi pământul se uneau într-o linie pură, i se părea deodată că o aşteaptă un lucrade care nu ştiuse până atunci dar care-i lipsise întotdeauna. În după-amiaza târzie, lumina scădea treptat, din cristalină devenea lichidă. Iar în inima unei

femei pe care numai întâmplarea o adusese aici, se desfăcea încet un nod pe care-l strânseseră tot mai mult anii, obişnuinţa şi plictiseala. Privea aşezarea nomazilor. Nu-i vedea pe cei ce trăiau acolo, în preajma corturilor negre totul era încremenit, şi totuşi nu se putea gândi decât la ei, deşi până în acea clipă abia ştiuse de existenţa lor. Fără casă, despărţiţi de lume, aceşti câţiva oameni rătăceau de colo colo pe teritoriul nemărginit aşternut la picioarele ei şi care nu era decât o părticică dintr-o întindere uriaşă a cărei goană ameţitoare nu se oprea decât la mii de kilometri mai la sud, acolo unde cel dintâi fluviu hrăneşte pădurea. Din timpuri străvechi, o mână de oameni cutreiera fără odihnă pământul pârjolit, secătuit, al acestui ţinut fără hotar. Erau săraci lipiţi dar nu slujeau nimănui, stăpâni în zdrenţe, dar liberi, ai unei ciudate împărăţii. Fără să ştie de ce, Janine simţea cum acest *pod* o umple de o tristeţe atât de dulce şi de ’nemărginită, încât pleoapele i se închideau încet. Ştia doar că împărăţia aceea îi fusese făgăduită dintotdeauna, şi că totuşi, niciodată, nu va fi a ei, doar, poate, în această clipă trecătoare. Deschise ochii din nou către cerul încremenit şi către valurile lui de lumină închegată, în vreme ce vocile care se înălţau din oraşul arab amuţeau pe neaşteptate. I se păru că timpul a stat în loc şi că, din clipa aceea, niciun om nu va îmbătrâni şi nu va muri. Pretutindeni, viaţa se oprise. Doar în inima ei cineva plângea, de tristeţe şi de uimire.

Dar lumina îşi reluă mişcarea, soarele, limpede şi tagheţat, coborî, înroşind puţin zarea la apus, în timp ce fa răsărit se îngroşa un val cenuşiu, stând să se surpe încet peste uitinderea nemărginită. Un câine urlă, şi lătratul lui

 îndepărtat se înălţă în aerul care se răcise. Janine îşi du dintr-odată seama că nu-şi mai putea stăpâni clănţănitul dinţilor.

— Murim de frig, spuse Marcel. Ce te-a apucat? Hai la hotel.

Dar, stângaci, îi cuprinse mâna. Ea se întoarse şi-l urmă, ascultătoare. Bătrânul arab de pe scară, încremenit în locui în care-l lăsaseră, se uită după ei cum coboară spre oraş. Janine mergea fără să vadă nimic, apăsată dintr-odată de b nesfârşită oboseală, târându-şi

trupul a cărui povară i se părea acum de neîndurat. Exaltarea o părăsise. Se simţea prea mare, prea greoaie, prea albă pentru împărăţia în care pătrunsese. Un copil, o fată tânără, bărbatul cu trup uscăţiv, şacalul cu mers furişat erau singurele fiinţe în stare să umble cu paşi uşori pe acel tărâm. Ei nu-i mai rămânea decât să se târască, până în somn, până în moarte.

Se târî până la restaurant, unde cină faţă în faţă cu un soţ dintr-odată tăcut, sau care nu-i vorbea decât de oboseala lui, în timp ce ea însăşi se lupta fără vlagă cu fierbinţeala ce-i cuprinsese trupul. de fârî apoi până la pat, urmată curând de Marcel, şi stinse lumina fără să-l mai întrebe. Camera era îngheţată. Janine simţea cum o năpădeşte frigul, pe măsură ce febra urca. Respira greu, sângele îi zvâcnea în vine, dar nu izbutea să se încălzească; o teamă neştiută creştea în ea. Se răsucea pe toate părţile în patul vechi de fier care trosnea sub greutatea ei. Nu, nu voia să se îmbolnăvească. Bărbatul ei dormea şi trebuia să doarmă şi ea; cu orice preţ. Prin ferestruică pătrundeau zgomotele înăbuşite ale oraşului. Vechile gramofoane din cafenelele maure îngânau melodii pe care le recunoştea vag şi care urcau până la ea purtate de vuietul unei mulţimi leneşe. Trebuia să doarmă. Dar ea număra corturile negre; îndărătul pleoapelor ei păşteau cămile nemişcate; pustiuri nemărginite se roteau în ea. Da, de ce venise aici? Adormi întrebându-se.

Se trezi puţin mai târziu. În jur totul era tăcut. De la marginea oraşului din răguşiţi urlau în noaptea mută. Janine se înfiora. Începu iar să se răsucească în pat. Simţi, lipit de umăr, umărul puternic al bărbatului ei şi, pe jumătate adormită, se strânse lângă el.

Alunecă pe aripile somnului fără să se scufunde, se agăţă de acel umăr, cu o deznădejde inconştientă, ca de singura-i scăpare. Vorbea, dar buzele-i nu scoteau niciun sunet. Vorbea, dar abia dacă se auzea ea însăşi. Nu simţea decât căldura lui Marcel. De peste douăzeci de ani, în fiecare noapte, ca a-*T*

cum, simţindu-i căldura, totdeauna împreună, chiar bolnavi, chiar pe drumuri ca acum… Şi apoi ce s-ar fi făcut singură acasă? Fără

copii! Poate asta îi lipsea, un copil. Nici ea nu ştia îl urma pe Marcel, fără să-şi pună alte întrebări, mulţumită să simtă că cineva are nevoie de ea. Singura fericire pe care i-o dădea el era aceea de a se şti necesară. Nu o iubea, era sigură de asta. Dragostea, chiar când urăşte, nu are chipul acesta posomorât. Dar care e adevăratul ei chip? Se iubeau noaptea, fără să se vadă, pe bâjbâite. Mai exista oare şi altă dragoste în afară de cea a întunericului, o dragoste care să strige în plină lumină? Nu ştia, în schimb ştia că Marcel are nevoie de ea şi că ea are nevoie de această nevoie, care o ajută să trăiască, în toate zilele şi în toate nopţile, în toate nopţile mai cu seamă, în fiecare noapte, când el nu voia să fie singur, nici să îmbătrânească, nici să moară, când chipul lui lua acea înfăţişare îndărătnică pe care ea o recunoştea şi pe alte chipuri de bărbaţi, singura înfăţişare care-i Mcea să semene între ei pe toţi aceşti nebuni ce se ascund sub masca înţelepciunii, până în clipa când, învinşi de spaime, se aruncă cu deznădejde către un trup de femeie, ca să îngroape-n el, fără dorinţă, vedeniile înfricoșătoare iscate din singurătate şi din noapte.

Marcel se mişcă puţin, ca şi cum ar fi vrut să se îndepărteze de ea. Nu, nu o iubea, se temea doar de tot ce nu era ea. De multă vreme ar fi trebuit să se despartă, să doarmă singuri, până la sfârşit. Dar cine poate dormi toată viaţa singur? Doar cei pe care harul sau nefericirea i-au smuls dintre semenii lor. Ei dorm, noapte de noapte, în pat alături cu moartea. Dar Marcel nu va putea fi niciodată ca ei, el mai cu seamă, copilul slab şi fără apărare pe care durerea fi înspăimântă întotdeauna, copilul ei, care avea nevoie de ea. În chiar clipa aceea, îl auzi scoţând un geamăt. Se strânse şi mai tare lângă el, îi puse mâna pe piept. Şi, în adâncul ei, îl strigă cu numele de iubire pe care i-l dăduse altă dată şi pe care şi-l mai spuneau uneori şi acum, dar fără să se mai gândească la înţelesul lui.

Îl strigă cu toată fiinţa. Avea şi ea nevoie de el, de puterea lui, de micile lui manii, îi era şi ei frică de moarte. „Dacă mi-aş putea stăpâni această frică* aş fi fericită...” Deodată simţi cum o năpădeşte o spaimă fără nume. Se depărta de Marcel. Nu, nu putea să-şi stăpânească teama, nu era fericită, va muri fără să-şi fi aflat izbăvirea. O durea inima,

simţea cum se înăbuşe sub o povară uriaşă sub care se zbătea din Răsputeri, descoperind abia acum că o poartă de douăzeci de

 ani. Voia să scape de acea povară, chiar dacă Marcel, chiar dacă ceilalţi n-ar fi fost niciodată izbăviţi. Trează de-a bine-lea, se ridică şi ascultă nemişcată o chemare ce i se părea că vine de undeva de foarte aproape. Dar de la hotarele noptjj nu ajunse până la ea decât lătratul istovit şi neîntrerupt al dunilor din oază. Se pornise un vânt slab şiapele lui uşoare se auzeau curgând printre ramurile palmierilor. Venea de la miazăzi, din acele ţinuturi unde deşertul şi noaptea se împreunau acum sub cerul încremenit, unde viaţa se oprise în loc, unde nimeni nu îmbătrânea şi nu mai murea. Apoi apele vântului secară, şi ea nu mai ştiu dacă le auzise cu adevărat. Auzea doar o chemare mută, pe care, după voie, putea s-o asculte sau s-o înăbuşe, dar al cărei înţeles, ştia bine, îi va rămâne pentru totdeauna necunoscut dacă nu-i va răspunde pe dată. Da, pe dată, de asta era sigură!

Se ridică încet şi rămase neclintită, pândind răsuflarea bărbatului ei. Marcel dormea. O clipă mai târziu, nemaisimţind căldura patului, începu să tremure. Se îmbrăcă fără grab a, căutându-şi hainele pe bâjbâite, la lumina slabă a felinarelor din stradă, care străbătea prin obloane. Cu pantofii în mână, se îndreptă spre uşă. Mai aşteptă o clipă în întuneric, apoi deschise uşa încetişor. Clanţa scârţâi şi ea se opri, nemişcată. Inima II Bătea nebuneşte. Ascult cu încordare şi, liniştită de tăcerea din jur, mai apăsă puţin. I se păru că mişcarea clanţei ţine o veşnicie. Deschise, în cele din urmă, și-s e strecură afară, închizând uşa la loc cu aceeaşi grijă. Cu obrazul lipit de lemn, aşteptă. După o clipă ajunse la ea, îndepărtată, respiraţia lui Marcel. Se răsuci pe călcâie, primi în faţă aerul îngheţat al nopţii, şi începu să alerge de-a lungul galeriei. Poarta hotelului era închisă. În timp ce se străduia să deschidă zăvorul, paznicul de noapte se ivi, cu faţa obosită, în capul scării, rostind câteva cuvinte în arabă.

— Mă întorc îndată, îi spuse Janine, şi se afundă în noapte.

Ghirlande de stele coborau din cerul negru peste case şi palmieri. Alerga de-a lungul drumului scurt, pustiu la acea oră, care

ducea la fort. Frigul, nemaiavând a se lupta cu soarele, pusese deplină stăpânire asupra nopţii. Aerul îngheţat îi ardea plămânii. Dar ea alerga, pe jumătate oarbă, prin întuneric. La capătul drumului se iviră lumini care începură să coboare către ea, şerpuind. Se opri şi auzi un zgomot care semăna cu un foşnet de insecte. Luminile creşteau şi, îndărătul lor, putu să vadă nişte burnuzuri uriaşe sub care scânteiau roţi subţiri de bicicletă. Burnuzurile o atinseră în

treacă t; trei lumini roşii se iviră în întuneric în urma ei şi pieriră aproape în aceeaşi clipă. Din nou începu să alerge spre fort. Când ajunse la jumătatea scării simţi atât de ascuţit gjsura aerului în plămâni, încât vru să se oprească. Cu o ultimă sforţare ajunse, nu se ştie cum, pe terasă, lângă parapetul care-i apăsa acum pântecele. Răsufla greu și pe ochi 1 se pusese parcă o ceaţă. Fuga nu izbutise s-o încălzească, tremura din toate încheieturile. Dar nu trecu mult şi aerul rece K care-l sorbea gâfâind începu să curgă lin în ea. Tremura că, dar începea să simtă o uşoară căldură în trup. Ochii ei văzură, în sfârşit, întinderile întunecate.

Nicio adiere, niciun zgomot nu tulbura singurătatea şi tăcerea care o împresurau pe Janine. Arareori doar se auzea pocnetul înăbuşit al pietrelor, pe care frigul le preschimba în nisip. După o clipă, însă, i se păru că deasupra capului ei cerul era târât într-un fel de rotire greoaie. În străfundurile nopţii uscate şi reci mii de stele se zămisleau fără odihnă şi ţurţurii lor scânteietori se desprindeau întruna şi începeau *sk* alunece pe nesimţite către zare. Janine nu-şi butea lua ochii de la acele lumini plutitoare. Se rotea odată cu ele şi aceeaşi mişcare încremenită o apropia, încetul cu încetul, de străfundurile fiinţei ei, în care se înfruntau acum frigul şi dorinţa. În faţa ei stelele cădeau una câte una, stingându-se printre pietrele deşertului, şi, cu fiecare din ele, Janine se împotrivea tot mai slab nopţii. Respira în voie, uitase de frig, de povara care-i chinuieşte pe oameni, de existenţele demente sau închircite, de spaima fără de sfârşit a celor care trăiesc şi care mor. Se oprea, după atâţia ani în care alergase nebuneşte, ară ţintă, izgonită de teamă. I se părea că şi-a găsit rădăcinile, seva urca din nou în trupul ei, care nu

mai tremura. Lipită cu tot pântecele de parapet, întinsă către cerul rotitor, aştepta ca în inima ei tulburată să coboare pacea şi să se facă tăcere. Ultimele stele ale constelaţiilor căzură în ciorchini, mai jos, pe cerul deşertului, şi încremeniră. Atunci, lină şi chinuitoare, apa nopţii începu s-o umple pe Janine, înecă frigul, urcă încetul cu încetul din străfundurile tainice ale fiinţei sale, şi se revărsă în valuri neîntrerupte până la gura-i plină cu gemete. O clipă mai târziu, răsturnată pe pământul îngheţat, primea deasupra cerul întreg.

Cmd Janine se întoarse, ferindu-se cu aceeaşi grijă, Marcel nu se trezise încă. Dar mormăi ceva când ea se urcă în pat şi, o clipă mai târziu, se ridică pe neaşteptate. îi vorbi, însă ea nu înţelese ce-i spune. Se sculă din pat şi aprinse lumina, care 6 pălmui în faţă. Merse clătinându-se către spălător şi

388 *Albert Cantus* bău îndelung din sticla cu apă minerală aflată acolo. Tocmai voia să se strecoare în cearşaf, când se opri, cu un genunchi pe marginea patului, şi o privi fără să înţeleagă. Ea plângeg în hohote nestăpânite.

— Nu-i nimic, dragul meu, spunea întruna, nu-i nimic.

RENEGATUL

SAU UN SPIRIT CONFUZ

Ce învălmăşeală, ce învălmăşeală! Trebuie să-mi jinduiesc gândurile. De când mi-au tăiat limba, o altă limbă, nu ştiu, mi se zvârcoleşte întruna sub ţeastă, ceva vorbeşte, sau cineva, deodată se face tăcere, apoi iar ceva sau cineva vorbeşte, aud prea multe lucruri pe care nu le spun eu, ce învălmăşeală, şi dacă deschid gura, aud ca un scrâşnet de pietre ce se izbesc între ele. Să-mi pun rânduială în gânduri, să-mi pun într-un fel rânduială în gânduri, spune limba, şi în acelaşi timp vorbeşte de altceva, da, întotdeauna mi-au plăcut treburile bine rânduite. Un lucru, cel puţin, e sigur, îl aştept pe misionarul care vine să mă înlocuiască. Mă aflu aici, la marginea drumului, la q oră depărtare de Taghasa, ascuns după un morman de stânci prăbuşite, şi sub mine simt ţeava puştii. Răsare soarele deasupra deşertului, e încă tare frig, peste puţină vreme va fi prea cald, pământul ăsta te face să-ţi pierzi minţile, iar eu, de atâţia ani… Stăpâneşte-te, nu mai ai mult de

răbdat! Misionarul trebuie să vină hi dimineaţa asta, sau diseară. Am auzit că-l însoţeşte o călăuză, poate călăresc amândoi pe aceeaşi cămilă. Voi aştepta, aştept, doar frigul, numai frigul mă face să tremur aşa. Mai rabdă, sclav nemernic!

De când mă ştiu tot rabd. Pe vremea când eram acasă, în saţul acela din Masivul Central, lângă taică-meu, un necioplit, lângă maică-mea, o brută, şi vinul, şi supa cu slănină cea de toate zilele, şi vinul mai cu seamă, acru şi rece, şi iarna fără de sfârşit, troienele de zăpadă, ferigile scârboa se oh, voiam să plec, să le las în urma mea pe toate, să încep şi eu să trăiesc, în soare, cu apă limpede. M-am încrezut în vorbele preotului, îmi spunea cum e la seminar, se ţinea de capul meu cât era ziua de lungă, nu ducea lipsă de timp în satul acela de protestanţi pe care-l străbătea ruruşându-se pe lângă ziduri, îmi vorbea de viitor şi de soare, catolicismul, îmi spunea, e ca soarele de pe cer, şi mă punea să citesc, îmi băga latina cu de-a sila în blestemate asta de căpăţână: „Băiatul nu e prost, dar e îndărătnic ca un catâr”, da, în căpăţână asta blestemată, cu care m-am izbit de toţi pereţii, dar care, de când mă ştiu.

390 *Albert Camus* n-a sângerat niciodată: „Ce mai căpătână de bivol”, spunea porcul de taică-meu. La seminar nu-şi mai încăpeau în pieie de mândrie, aduseseră la dreapta credinţă un protestant, nu se puteau făli în toate zilele cu o treabă ca asta, când m-au văzut parcă au văzut soarele. Un soare cam palid, ce-i drept, de vină e băutura, au băut vin acru şi copiii lor au dinţii pu! trezi, bum, bum, să-l ucizi pe taică-tău, asta ar trebui să faci, dar nicio nădejde să vină aici ca misionar, e mort de când hăul, vinul acru i-a găurit maţele, mulţumeşte-te să-i faci de petrecanie misionarului.

Am o răfuială cu el şi cu stăpânii lui, cu stăpânii mei care m-au înşelat, cu împuţita aia de Europă, toţi m-au înşelat. Să fii misionar, altă vorbă nu mai ştiau, să te duci printre sălbatici şi să le spui: „Acesta-i Domnul-Dumnezeul meu, priviţi-i, El nu loveşte şi nu ucide, vocea Lui e blinda când porunceşte, dacă e pălmuit întinde şi obrazul celălalt, e cel mai mare dintre dumnezei, închinaţi-vă Lui, uitaţi-vă cât m-a făcut de bun, batjocoriţi-mă şi vă voi dovedi”. Da, am crezut, bum, bum, şi mă

simţeam plin de bunătate, mă făcusem voinic, eram aproape frumos, voiam să fiu batjocorit. Când mergeam în rânduri strânse şi negre, vara, pe sub soarele din Grenoble, şi când ne întâlneam în cale cu fete în rochii subţiri, eu nu-mi plecam ochii în pământ, le dispreţuiam, aşteptam să mă batjocorească, şi uneori le auzeam cum râd. Atunci îmi spuneam: „De m-ar lovi şi de m-ar scuipa în obraz", dar nsul lor asta şi făcea, râsul lor întors către mine cu dinţi şi cu tăişuri care mă sfâşiau, şi cât de dulci îmi păreau batjocura şi suferinţa! Duhovnicul meu nu ştia ce să mai creadă când mă auzea învinuindu-mă întruna: „Nu, fiule, n-ai dreptate, în tine sunt şi multe lucruri bune!" Lucruri bune! în mine nu era decât vin acru şi nimic altceva, cu atât mai bine, cum să te faci mai bun dacă nu eşti rău, măcar atâta înţelesesem şi eu din toată învăţătura lor. Altceva nici nu mai înţelesesem, n-aveam decât un singur gând şi, ca un catâr ce eram, o ţineam una şi bună, căutam pedepsele cu luminarea, mâncam mai puţin decât mi se dădea, voiam să fiu o pildă pentru ceilalţi, ca să mă ştie cu toţii, şi, ştiindu-mă, să slăvească învăţătura care mă făcuse mai bun, văzându-mă pe mine închinaţi-vă Domnului-Dumnezeului meu. Soare sălbatic! răsare, şi deşertul îşi schimbă faţa, nu mai are culoarea ciclamelor de munte, d, munţii mei, şi zăpada pufoasă şi moale, nu, e de un galben murdar, e ora cenuşie dinaintea marii revărsări de lumină. Nimic, nimic, cât vezi cu ochii în zare, în faţa mea, acolo unde podişul se pierde într-un cerc

de culori suave. Îndărătul meu drumul urcă până la duna după care se ascunde oraşul Taghasa, al cărui nume de fier (011 zvâcneşte sub ţeastă de atâţia ani. Cel dintâi mi-a vorbit despre el bătrânul preot pe jumătate orb, venit să petreacă ultimele zile la mănăstire, dar de ce spun cel dintâi, singurul, şi trebui să spun, iar pe mine, în timp ce-l ascultam, nu m-au tulburat nici străzile şi nici casele de sare, nici zidurile albe sub soarele fierbinte, ci cruzimea locuitorilor lui sălbatici, oraşul închis oricărui străin, unul singur din toţi câţi încercaseră să intre, doar unul singur, după câte ştia el, putuse povesti ce văzuse acolo. L-au biciuit, i-au umplut gura cu sare şi i-au presărat sare pe răni, apoi l-au izgonit în deşert, întâlnise nişte nomazi, avusese norocul

să le ne milă de el, iar eu, din acea zi, nu-mi mai puteam lua gândul de la cele ce-mi spusese, de la focul sării şi al cerului, de la casa idolului şi de la sclavii lui, unde aş mai fi putut afla loc mai sălbatic, mai aţâţător, da, asta îmi era menirea, trebuia să merg la ei şi să le-vorbesc în numele Domnului-Dumnezeului meu.

Cei de la seminar nu mai ştiau cum să mă facă să-mi schimb gândul, ziceau că trebuie să mai aştept, că un misionar s-ar afla acolo în prea mare primejdie, că nu eram încă destul de copt pentru cele ce mă aşteptau, că trebuia să mă pregătesc cu multă grijă, cunoscându-mă pe mine însumi şi supunându-mă la diferite încercări, după care poate îmi va fa îngăduit să plec! Dar eu nu voiam să mai aştept, eram gata să mă supun acelei pregătiri şi acelor încercări de care îmi vorbeau, de vreme ce ele se făceau la Alger, apropiindu-mă de locul mult râvnit, dar de altceva nu voiam să aud, dădeam din căpăţâna asta blestemată spunând întruna acelaşi lucru, că vreau să mă duc printre oamenii cei mai sălbatici şi să duc viaţa lor, să le arăt acolo, în oraşul lor, în casa idolului lor, prin pilda purtării mele, că învăţătura Dumnezeului meu este atotbiruitoare. Aveau să mă batjocorească, dar nu mă temeam de batjocură, prin ea va ieşi la lumină adevărul, şi, îndurând-o fără crâcnire, îi voi supune pe acei sălbatici, precum un soare puternic. Puternic, da, ăsta era cuvântul pe care-l rostogoleam întruna pe limbă, visam la puterea deplină, la acea putere prin care îţi supui duşmanul, silindu-l să se predea, aducându-l la credinţa cea adevărată, şi cu cât duşmanul va fi mai orbit, mai crud, mai sigur de el, mai zăvorât în credinţa lui, cu atât va fi mai mare biruinţa aceluia ce-l va fi înfrânt şi al cărui nume îl va slăvi. Cât de jalnic era idealul preoţilor noştri, să aduci pe calea cea dreaptă câteva Wete oi rătăcite, îi dispreţuiam pentru că ar fi putut atât de

mult şi îndrăzneau atât de puţin, nu ştiau să creadă cu tărie dar eu ştiam, voiam ca înşişi călăii mei să-mi înalte laude voiam să-i fac să cadă în genunchi şi să strige: „Doamne suntem sclavii tăi", să stăpânesc numai prin puterea cuvântu'! lui peste o armată de păcătoşi. Ah! eram sigur că mintea mea nu se înşală, eu care în nicio altă privinţă nu eram sigur de mine, dar când îmi intră ceva în

cap nimic nu mă mai poate întoarce din drum, în asta stă puterea mea, da, sunt puternic, eu, de care tuturor le era milă!

Soarele s-a mai înălţat o bucată pe cer, simt cum fruntea începe să-mi ardă. În jurul meu pietrele pocnesc înăbuşit, numai ţeava puştii e răcoroasă, răcoroasă ca o pajişte cu iarbă, ca ploaia de seară, odinioară, când supa fierbea încetişor, mă aşteptau, tata şi mama, uneori îmi surâdeau, poate că – i iubeam. Dar s-a sfârşit cu toate, un val de căldură începe să se ridice din pământ, vino, misionarule, te aştept, acum ştiu cum se cuvine să fii primit, noii mei stăpâni m-au învăţat şi eu ştiu că ei au dreptate, dragostea trebuie ucisă. Când am fugit de la seminarul din Alger, mi-i închipuiam altfel pe aceşti sălbatici, doar un lucru era adevărat în visurile mele, sunt răi. Am furat banii seminarului, am lepădat veşmântul preoţesc, am străbătut munţii Atlas, podişurile înalte şi deşertul, iar şoferul de pe autobuz îşi bătea joc de mine: „6 s-o păţeşti", ce-i apucase pe toţi, şi valurile de nisip spulberate pe sute de kilometri, înaintâna şi dând îndărăt sub bătaia vântului, şi iarăşi muntele, numai vârfuri negre, numai creste tăioase de fier, şi călăuza, pe marea de pietre întunecate, nesfârşită, urlând de căldură, arzând cu mii de oglinzi sclipitoare până la locul ăsta, aflat la hotarul ce desparte pământul negrilor de ţinutul alb, unde se înalţă oraşul de sare. Şi banii pe care mi i-a furat călăuza, prost, prost ca întotdeauna, i-i arătasem, dar m-a lăsat pe drumul cel bun, undeva pe aici, după ce m-a lovit: „Asta-i drumul, câine, îmi ţin făgăduiala, acum du-te, or să te înveţe ei minte", şi m-au învăţat, ei sunt ca soarele, care arde ziua întreagă, strălucitor şi mândru, ca soarele care mă arde acum atât de tare, atât de tare, sfâşiindu-mă cu lăncile lui fierbinţi ţâşnite din pământ, să mă adăpostesc, să mă adăpostesc repede, sub stânca cea mare, până nu-mi pierd minţile.

Ce umbră răcoroasă! Cum de se poate trăi în oraşul de sare, în adâncul acelei căldări pline cu căldură albă? Pe zidurile drepte ale caselor, cioplite cu târa Acopul şi netezite grosolan, urmele lăsate de tăiş se zbârlesc ca nişte solzi sclipitori, îngălbeniţi pe alocuri de nisipul auriu, dar când

vân mătură zidurile drepte şi terasele, albeaţa lor strălucitoare îţi ia vederea, sub cerul curăţat până la scoarţa albastră, gram ca orb în zilele când vâlvătaia încremenită ardea ore în şir pe terasele albe, ce păreau a se topi una într-alta, ca şi un odinioară ar fi pornit cu toţii să netezească un munte de sare, în care ar fi scobit străzile, şi casele, şi ferestrele, sau ca şi cum, da, mai curând aşa, ca şi cum şi-ar fi croit iadul alb şi fierbinte cu o şuviţă de apă clocotită, ca să arate că ei pot locui acolo unde nimeni n-ar fi fost în stare, la treizeci de zile de orice urmă de viaţă, în acea groapă din mijlocul deşertului, în care arşiţa amiezii îi ţine pe oameni departe unul de altul, înălţând între ei zăbrefe de flăcări nevăzute şi de cristale fierbinţi şi unde frigul nopţii se abate asupra lor năprasnic, îngheţându-i unul câte unul în scoicile lor de sare, locuitori nocturni ai unei banchize uscate, eschimoşi negri dârdâind în igluurile lor cubice. Da, negri, căci poartă lungi veşminte negre, iar sarea care-i năpădeşte până-n vârful unghiilor, sarea amăruie care le scrâşneşte între dinţi în timp ce dorm, cufundaţi în somnul polar al nopţilor, sarea pe care o beau odată cu apa singurului izvor, aflat în adâncul unei crestături strălucitoare, laşă uneori pe straiele lor întunecate lungi dâre, ca urmele melcilor după ploaie.

O, Dumnezeule, îndură-te şi dă o ploaie, o ploaie adevărată, o ploaie care să nu se mai snrşească, o ploaie cu băşici, o ploaie binecuvântată! Ros de puhoaie, oraşul cumplit s-ar surpa cu încetul, fără putinţă de scăpare, şi, „topit pe de-a-ntregul într-un şuvoi vâscos, i-ar târî către nisipuri pe cruzii lui locuitori. Îndură-te, Dumnezeule, şi dă o singură ploaie! Domnesc peste casele lor sterpe, peste sclavii lor negri care trudesc până la moarte în măruntaiele pământului, fiecare bulgăr de sare smuls din munte e plătit în ţinuturile din miazăzi cu viaţa unui om, ei trec, tăcuţi, înfăşuraţi în vălurile lor de doliu, prin albul mineral al străzilor, şi când se lasă noaptea şi oraşul întreg pare o umbră albă intră, înco-voindu-şi umerii, în bezna caselor, la adăpostul zidurilor de sare cu slabe licăriri. Se culcă şi dorm, somn scurt şi uşor, şi de cum se trezesc se apucă iar să poruncească şi să lovească, spun că sunt poporul ales, că numai Dumnezeul lor este Dumnezeul cel adevărat şi că trebuie să i te supui. Sunt stăpânii mei, şi nu ştiu ce-i

mila, şi, ca toţi stăpânii, vor să fie singuri, să meargă singuri înainte, să domnească singuri, de vreme ce numai ei singuri au îndrăznit să-şi ridice din sare şi din nisip cetatea lor îngheţată şi fierbinte, iar eu…

Ce învălmăşeală, căldura se înteţeşte, sunt lac de sudoare ei nu asudă niciodată, acum până şi umbra s-a înfierbântat simt cum soarele izbeşte în piatra sub care mă aflu, izbeşte izbeşte ca un ciocan în toate pietrele, şi aud cântarea, cânv rea uriaşă a amiezii, aerul şi pietrele vibrează pe sute de kilometri, bum, aşa cum alteori aud tăcerea. Da, aceeaşi tăcere, sunt ani de atunci, m-a întâmpinat, când străjile m-au adus la ei, în soare, în mijlocul pieţei, între terasele concentrice care se înălţau lin către capacul cerului de un albastru tăios, sprijinit pe marginile căldării. Eram acolo, în genunchi, în scobitura acelui scut alb, cu ochii mâncaţi de săbiile de sare şi de foc care izbucneau din toate zidurile, palid de oboseală, cu urechea însângerată de lovitura pe care mi-o dăduse călăuza, iar ei, înalţi şi negri, mă priveau fără un cuvânt. Era amiază. Sub loviturile soarelui de fier cerul răsuna prelung, foaie de tablă încinsă de foc, era aceeaşi tăcere, şi ei mă priveau, timpul se scurgea încet, şi ei mă priveau, timpul trecea şi ei mă priveau întruna, iar eu nu le puteam înfrunta privirile, gâfâiam din ce în ce mai tare, şi dintr-odată am început să plâng, atunci mi-au întors spatele în tăcere şi au plecat cu toţii în aceeaşi parte. Zăceam în genunchi şi nu le vedeam decât picioarele lucioase de sare în sandalele roşii şi negre, ridicând marginea veşmintelor lungi şi negre, cu vârfu-l puţin înălţat, cu călcâiul lovind uşor pământul, iar când piaţa s-a golit, m-au târât la casa idolului.

Ghemuit pe vine, ca acum la adăpostul stâncii, şi focul cerului deasupra capului meu străpunge grosimea pietrei, am stat zile în şir în întunericul casei idolului, nu cu mult mai înaltă decât celelalte, împrejmuită cu ziduri de sare, dar fără nicio fereastră, cufundată într-o beznă sticloasă. Zile în şir, şi îmi dădeau doar o strachină cu apă sălcie şi un pumn de grăunţe pe care mi le aruncau aşa cum arunci ia găini, iar eu mă repezeam să le adun. Toată ziua uşa rămânea închisă şi totuşi întunericul se făcea mai străveziu, ca şi cum soarele atotbiruitor

ar fi izbutit să străbată prin grămezile de sare. N-aveam lampă, dar dacă mergeam pe bâjbâite de-a lungul zidurilor atingeam mănunchiurile uscate de frunze de palmier care împodobeau pereţii, şi, tocmai în fund, o uşiţă, cioplită grosolan, cu o clanţă pe care o ghiceam pipăind cu vârful degetelor. După multe zile, la multă vreme după ce mă aduse seră aici, pierdusem socoteala zilelor şi a ceasurilor, dar îmi azvârliseră pumnul de grăunţe de vreo zece ori şi îmi scurmasem o gaură pentru nevoi pe care degeaba o tot astupam, du-

soarea de vizuină plutea în aer, da, multă vreme după ce mă aduseseră aici, uşa s-a dat în lături şi i-am văzut ininnd.

Unul s-a îndreptat către ungherul în care mă ghemuisem. gjmteam pe obraz arsura sării, trăgeam în piept mireasma de prafa frunzelor de palmier şi-l priveam cum vine către mine. S-a oprit la un metru, s-a uitat fa mine ţintă, fără un cuvânt, a făcut un semn şi eu m-am ridicat, se uita la mine ţintă cu ochii lui metalici care străluceau, fără expresie, pe faţa-i întunecată de cal, apoi a ridicat mâna. Cu aceeaşi privire neclintită m-a apucat de buza de jos, mi-a răsucit-o fără grabă, aproape smulgându-mi carnea, şi, fără să-şi descleşteze degetele, m-a silit să mă învârt pe călcaie, împingându-mă de-a-ndărătelea până în mijlocul încăperii, m-a tras de buză până m-a cut să cad în genunchi, nebun de durere, cu gura însângerată, apoi mi-a întors spatele şi s-a dus lângă ceilalţi. Înşiruiţi de-a lungul zidurilor, se uitau la mine cum gem, în arşiţa cumplită a amiezii de foc care intra pe uşa larg deschisă, şi în lumina aceea a ţâşnit vrăjitorul, cu părui de rafie, cu pieptul strâns într-o platoşă de perle, cu pulpele goale sub fusta de paie, purtând o mască din trestie şi din sârmă cu două găuri pătrate pentru ochi. În urma lui veneau muzicanţii şi femei îmbrăcate în rochii bălţate, cu falduri grele, care le ascundeau trupul. S-au pornit să danseze în faţa uşii din fund, un dans primitiv, abia ritmat, doar se mişcau, apoi vrăjitorul a deschis uşiţa din spatele meu, stăpânii rămâneau neclintiţi, privindu-mă întruna, iar eu m-am întors şi am văzut idolul, i-am văzut cele două capete în chip de secure şi nasul de fier, răsucit ca un şarpe.

M-au dus la picioarele lui, m-au silit să beau o apă neagră şi

amară, înfiorător de amară, şi pe dată capul a început să-mi ardă, râdeam, iată batjocura, sunt batjocorit M-au dezbrăcat, m-au ras în cap şi pe trup, m-au uns cu ulei, mi-au biciuit obrazul cu funii ude muiate în sare, iar eu râdeam, ferindu-mi capul de lovituri, dar de fiecare dată două femei mă apucau de urechi şi mă întorceau cu faţa către vrăjitor, nu-i vedeam decât ochii pătraţi, şi râdeam, râdeam întruna, cu sângele curgând şiroaie. Dintr-odată s-au oprit, tăceau, nu vorbeam decât eu, toate începeau să mi se învălmăşească în cap, apoi m-au ridicat, m-au silit să mă uit la idol, şi n-am n-ai râs. Ştiam că mă închinaseră lui, că trebuia să-i fiu slugă şi să-l slăvesc, nu, n-am mai râs, gâtuit de durere şi de spaimă. Şi acolo, în casa aceea albă, între zidurile acelea pârjolite de soare, cu obrazul încordat, cu memoria sleită, am încercat, „, am încercat să mă rog idolului, nu-mi mai rămânea decât

396 *Albert Camus* el, şi chiar chipul lui hâd era mai puţin hâd decât restul y Atunci mi-au legat gleznele cu o Frânghie, nu mai lungă decât lungimea pasului meu, şi iar au dansat, de data asta în faţa idolului, apoi stăpâniiau'început să iasă unulcâteunul.

Când uşa s-a închis în urma lor muzica s-a pornit din nou, iar vrăjitorul a aprins un foc din scoarţă de copac şi a început să ţopăie împrejur, silueta lui înaltă se frângea de muchiile zidurilor albe, pâlpâia pe suprafeţele netede, umplea încăperea de umbre săltăreţe. A scrijelit pe pământ într-un colţ, un pătrat, iar femeile m-au târât acolo, le simţeam mâinile uscate şi uşoare, mi-au pus alături o strachină cu apă şi o grămăjoară de grăunţe şi au arătat către idol, iar eu am înţeles că nu trebuie să-mi desprind ochii de la el. Atunci vrăjitorul a început să le cheme pe rând lângi foc, pe câteva le-a bătut, şi ele gemeau, apoi s-au dus şi s-au închinat în faţa idolului, stăpânul meu, în timp ce vrăjitorul dansa, şi le-a izgonit pe toate din încăpere, până ce n-a mai rămas decât una, foarte tânără, ce nu fusese încă bătută şi care se ghemuise pe vine lângă muzicanţi. A apucat-o de cea, răsucindu-i-le tot mai strâns pe pumn, iar ea se răsturna treptat, cu ochii ieşiţi din orbite, până când a căzut pe spate. Atunci vrăjitorul i-a dat drumul cu un ţipăt, muzicanţii s-au întors cu faţa la perete, în timp ce îndărătul măștii cu ochi pătraţi ţipătul se umfla până la nebunie, iar femeia se zvârcolea pe

pământ, cuprinsă de un fel de criză, apoi, în patru labe, cu capul ascuns în braţele împreunate, a ţipat şi ea, dar înăbuşit, şi atunci, urlând întruna şi neluându-şi ochii de la idol, vrăjitorul a posedat-o repede, cu răutate, fără să se vadă ceva din chipul femeii, îngropat în cutele grele ale rochiei. Singur, cu mintea tulburată, am început atunci să strig şi eu în neştire, da, am urlat de spaimă către idol, până când am fost zvârlit cu o lovitură de picior lângă perete, şi am muşcat din sare, aşa cum astăzi muşc din piatra stâncii, cu gura mea fără limbă, aşteptându-l pe acela pe care trebuie să-l ucid.

Soarele a început să coboare. Printre crăpăturile stâncii văd gaura pe care o face în metalul încins al cerului, gură neobosită, la fel de neobosită ca şi gura mea, ce varsă fără oprire fluvii de flăcări peste deşertul alb. Pe drum, înainte, nimic, nici cel mai mic nor de praf în zare, îndărăt, înspre oraş, sunt sigur că au început să mă caute, nu, nu încă, nu-mi deschideau uşa decât pe înserat, când aveam voie să ies puţin, după ce ziua întreagă curăţasem casa idolului şi înnoisefij ofrandele, iar seara începea iar aceeaşi ceremonie, uneori eram bătut, alteori, nu, aar întotdeauna îi slujeam idolului.

al cărui chip îl port însemnat cu fierul roşu în amintire şi în speranţă. Niciun dumnezeu nu mă posedase şi nu mă supusese vreodată într-atâta, întreaga mea viaţă, toate zilele şi toate nopţile mele îi erau închinate, şi durerea sau lipsa durerii, lipsa durerii nu-i oare totuna cu bucuria, i le datoram tot lui, şi chiar, da, chiar dorinţa, când, aproape în fiecare zi, eram de faţă la acel act impersonal şi plin de răutate, pe care-l auzeam fără să-l văd, căci trebuia să mă întorc cu fata la zid, dacă nu voiam să fiu bătut. Dar, cu obrazul lipit de sare, sub umbrele bestiale care se zvârcoleau pe pereţi, ascultam lungul ţipăt, gâtul mi-era uscat, o dorinţă firbinte, fără sex, îmi încleşta tâmplele şi pântecul. Zilele treceau una după alta, abia le deosebeam între ele, ca şi cum s-ar fi topit la căldura cumplită, sub dogoarea vicleană a zidurilor de sare, timpul nu mai era decât un clipocit inform, care se spărgea din când în când, la intervale regulate, într-un ţipăt de durere sau de posesiune, o lungă zi fără vârstă, peste care idolul domnea ca acest

soare sălbatic peste casa mea de stânci, şi acum, ca şi atunci, plâng de durere şi de dorinţă, mă arde b speranţă rea, vreau să trădez, ling ţeava puştii-şi sufletul ei din lăuntru, sufletul ei, numai puştile au suflet, în ziua în care mi-au tăiat limba am învăţat să mă închin sufletului nemuritor al urii.

Ce învălmăşeală, ce furie, bum, bum, beat de căldură şi de mânie, prosternat la pământ, culcat peste puşca mea. Cine gfâie aici 7 Nu mai pot îndura căldura asta fără sfârşit, aşteptarea aceasta, trebuie să-l ucid. Nicio pasăre, niciun fir de iarbă, numai piatră, o dorinţă stearpă, tăcerea, strigătele lor, limba din mine care vorbeşte şi, din ziua când m-au schilodit, lunga suferinţă searbădă şi pustie, lipsită până şi de apa nopţii, de noaptea la care visam, zăvorât împreună cu zeul în vizuina mea de sare. Numai noaptea, cu stelele-i răcoroase şi fântânile-i de beznă m-ar fi putut mântui, m-ar fi putut scăpa de zeii răi ai oamenilor, dar, zăvorât între ziduri, nu-mi era îngăduit s-o privesc. Dacă cel pe care-l aştept mai întârzie, o voi vedea cum urcă din desert, cuprinzând cerul întreg, viţă de aur îngheţată atârnând din zenitul întunecat, din care voi putea să beau pe săturate, să-mi umezesc gaura asta neagră ţi uscată, pe care niciun muşchi de carne vie şi mlădioasă n-o mai răcoreşte, să uit de ziua când mi-am plătit cu limba nebunia.

Era cald, cumplit de cald, seara se topea, sau aşa mi se părea mie, aerul îmi înţepa ochii şi vrăjitorul a intrat fără „Bască. Îl urma o nouă femeie, aproape goală sub o zdreanţă

398 *Albert Camus* cenuşie, iar faţa ei, acoperită cu un tatuaj care-i dădea înfăţişarea zeului, nu exprima decât o nepăsare rea de idol Viu „îi era doar trupul teşit şi subţire, care s-a prăbuşit la ne! cioarele zeului atunci când vrăjitorul a deschis uşa ce dădea către încăperea din fund. Apoi vrăjitorul a ieşit fără să se uite la mine, zăpuşeala creştea, iar eu rămâneam nemişcat sub ochii zeului care mă privea pe deasupra acelui trup încremenit, dar cu muşchii zvâcnind uşor, şi când m-am apropiat de ea, fata de idol a femeii a rămas neclintită. Numai ochii i s-au mărit privindu-mă ţintă, picioarele mele le aţin-geaupe ale ei, căldura s-a pornit dintr-odată să urle, şi ido-Iul, fără să scoată un cuvânt, privindu-mă întruna cu ochii lui măriţi, s-a

răsturnat fără grabă pe spate, apoi şi-a strâns încetişor picioarele, şi le-a ridicat, îndepărtând treptat genunchii. Dar pe dată, bum, vrăjitorul mă pândea, au intrat cu toţii şi m-au smuls de lângă femeie, m-au bătut înspăimântător la locul păcatului, păcatul! care păcat, rid în hohote, ce e păcatul, ce e virtutea, m-au dus lângă zid, o mână de oţel mi-a încleştat fălcile, o alta mi-a deschis gura, m-a tras de limbă până a început să sângereze, eu scoteam oare acel urlet de animal? şi dintr-odată am simţit pe limbă o mângâiere ascuţită şi răcoroasă, da, răcoroasă, în sfârşit. Când mi-am venit în simţiri, eram singur în beznă, lipit de perete, plin de sânge închegat, un căluş de ierburi uscate cu miros ciudat îmi umplea gura fără limbă, care nu mai sângera, şi în acel gol nu trăia decât o durere chinuitoare. Am vrut să mă ridic, dar m-am prăbuşit la pământ, fericit, nespus de fericit că, în sfârşit, voi muri, moartea e şi ea răcoroasă, iar umbra ei nu adăposteşte niciun zeu.

Nu, n-am murit, şi într-o singură zi o ură tânără s-a ridicat odată cu mine, a mers către uşa din fund, a deschis-o, a închis-o în urma mea, îi uram pe ai mei, idolul era acolo, şi, din adâncul prăpastiei mele, nu mi-a fost de ajuns să mă închin lui, ci m-am încrezut în el cu tărie, tăgăduind toate lucrurile în care crezusem până atunci. Slavă lui în veci, el era tăria şi puterea, îl puteai nimici dar nu-l puteai întoarce de la credinţa lui, îl vedeam cum se uită peste capul meu cu ochii lui ruginiţi, fără expresie. Slavă lui, el era stăpânul, singurul Dumnezeu, şi prima lui însuşire era răutatea, căci nu există stăpâni buni. Pentru întâia oară, zdrobit sub batjocură, cu trupul întreg strigându-şi durerea, m-am dăruit lui cu totul, încuviinţând orânduirea-i făcătoare de rău, slăvind în el izvorul răului din lume. Prizonier în împărăţia sa, în acel oraş sterp cioplit într-un munte de sare, despărţit de întreaga fire.

de florile puţine şi trecătoare ale deşertului, de îjitâmplările lui neaşteptate sau de mângâierile lui, de un nor ciudat, de o ploaie mânioasă şi scurtă, de care până şi soarele 5 j nisipurile au parte, în acel oraş al ordinii, unghiuri drepte, jamere pătrate, oameni ţepeni, m-am socotit de bunăvoie cetăţeanul lui chinuit şi plin de ură şi m-am lepădat de lunga poveste pe care mi-o să aseră în cap, cândva. Mă

înşelaseră, jjumai împărăţia răutăţii era de neînvins, da, mă înşelaseră, adevărul este pătrat, greu, opac, nu îngăduie nuanţe, binele Bui decât un vis, o închipuire nicicând împlinită dar după care oamenii gonesc întruna până la istovire, o limită nicicând atinsă, domnia lui nu-i cu putinţă. Numai răul îşi poate atinge propriile limite, numai el poate domni în chip absolut, să-l slujim, pentru ca împărăţia lui să stăpânească pretutindeni, abia după aceea vom mai chibzui, ce înseamnă după aceea, numai răul este prezent, jos cu Europa, jos cu raţiunea, cu onoarea şi crucea. Da, trebuia să mă convertesc la religia stăpânilor mei, da, da, eram sclavul lor, dar dacă şi eu sunt la fel de rău ca şi ei, atunci nu le mai sunt sclav, chiar dacă mi-s picioarele înlănţuite şi gura mută. Căldura asta mă face să-mi pierd minţile, desertul ţipă jur-împrejur sub lumina neîndurătoare, iar de el, de celălalt, de dumnezeul milei, căruia e de ajuns să-i rostesc numele pentru a mă cutremura de scârbă, mă lepăd, căci acum îl cunosc. El visa şi voia să mintă, i-au tăiat limba pentru ca să nu-i mai înşele pe oameni cu cuvântul lui, i-au bătut cuie până şi în cap, în sărmanul lui cap, sărmanul meu cap, ce învălmăşeală, sunt obosit, pământul nu s-a cutremurat, ştiu bine, n-a fost ucis niciun sfânt, nu vreau să cred asta, nu există sfinţi, ci numai stăpâni răi prin care domneşte adevărul cel necruţător. Da, numai idolul are puterea, el este singurul Dumnezeu al acestei lumi; ura este porunca lui, izvorul de viaţă dătător, apa răcoroasă ca izmă care îngheaţă gura şi arde pântecele.

Din acea zi m-am schimbat cu totul, iar ei au înţeles, le acopeream mâinile cu sărutări când îi întâlneam în cale, eram unul de-ai lor, nu mă mai saturam admirându-i, mă încredeam în ei, nădăjduiam că-i vor schilodi pe ai mei cum mă schilodiseră şi pe mine. Şi când am aflat că o să vină misionarul, am ştiut ce am de făcut. O, ziua aceea, semănând cu toate celelalte, aceeaşi zi orbitoare, care ţinea de o veşnicie 6 înserat s-a ivit una din străji, alergând pe margine nea căldării, şi, nu mult după aceea, m-au târât la casa idolului şi au zăvorât uşa. Unul dintre ei mă Unea întins la pământ, în întuneric, sub ameninţarea sabiei lui în formă de cruce, şi

 multă vreme a fost linişte, până când oraşul,

atât de tăcut, s-a umplut dintr-odată de o larmă necunoscută, am auzit glasuri pe care le-am înţeles cu greu pentru că rosteau cuvinte îi limba mea, dar de cum răsunară, ascuţişul sabiei se apleci deasupra ochilor mei iar straja mă privea ţintă, fără o vorbă Atunci s-au apropiat două voci care-mi mai sună şi acum îjj urechi, una întreba de ce casa aceea era păzită şi dacă „uşa nu trebuie spartă, domnule locotenent", cealaltă răspundea scurt: „Nu", apoi după o clipă, adăugă că ajunseseră la o învoială, că oraşul se învoise să primească o garnizoană de douăzeci de oameni dar numai cu condiţia să-şi aşeze tabăra în afara zidurilor şi să respecte obiceiurile locului. Soldatul a râs, „i-am pus cu botul pe labe", dar ofiţerul nu ştia ce să creadă, oricum, era prima oară când se învoiau să primească la ei pe cineva care să le îngrijească copiii, acel cineva va fi preotul, apoi se vor ocupa şi de teritoriu. Dar cealaltă voce spuse că-i vor tăia preotului „ştia el ce", dacă soldaţii nu vor fi în oraş. „Da' de unde, a răspuns ofiţerul, ba chiar părintele Beffort va ajunge aici înaintea garnizoanei, peste două zile". Nemişcat, întins la pământ sub tăişul sabiei, nu mai auzeam nimic, mi se făcuse rău, o roată de ace şi de cuţite mi se învârtea în carne. Erau nebuni, nebuni de-a binelea, îi lăsau să se atingă de oraş, de puterea lor de neînvins, de Dumnezeul cel adevărat, şi aceluia care trebuia să vină nu i se va tăia limba, el se va putea făli cu bunătatea lui neruşinată fără să fi plătit, fără să fi îndurat batjocura. Domnia răului va fi din nou întârziată, îndoiala va stăpâni iară, oamenii îşi vor pierde iar timpul visând la un bine cu neputinţă de atins, istovindu-se în strădanii deşarte, în loc să grăbească venirea singurei împărăţii cu putinţă, şi priveam la tăişul sabiei care mă ameninţa, o, putere, numai tu domneşti peste lume! O, putere, şi oraşul se linişti treptat, uşa s-a deschis, am rămas singur, cu sufletul ars, amar, singur cu idolul, şi i-am jurat atunci că voi scăpa de la pieire credinţa mea cea noua, pe adevăraţii mei stăpâni, pe Dumnezeul meu cel neîndurat, că voi şti şi trădez, oricât de scumpă va fi plata.

cum, căldura a început să mai scadă, pietrele nu mai vibrează, acum pot să ies din adăpost şi să privesc deşertul cum se acoperă treptat cu galben şi portocaliu, ce se vor preschimba curând în violet.

Azi-noa pte am aşteptat până au adormit, înţepenisem zăvorul uşii, am ieşit cu pasul meu de totdeauna, măsurat de frânghiej ştiam străzile pe de rost, ştiam de unde să iau puşca cea veche şi ce intrare nu e păzită, şi am ajuns aici la ceasul când noaptea păleşte în jurul

oiiui pumn de stele iar desertul pare că se întunecă. Parcă ar g trecut ani şi ani de când stau ascuns în stâncile astea. Mai repede, mai repede, oh, de-ar veni o dată mai repede! Peste puţin tot oraşul va porni în căutarea mea, vor zbura pe caii jos spre cele patru zări, fără să ştie că am plecat pentru ei şi pentru a-i sluji cu credinţă, picioarele mi se înmoaie, sunt beat de foame şi de ură. Dar iată, bum, bum, la capătul drumului, două cămile cresc văzând cu ochii, aleargă în buiestru, întovărăşite de umbrele lor scurte, aleargă ca întotdeauna în felul acela al lor, vioi şi totodată visător. Sunt ei!

Puşca, hai, iute, să-i trag iute piedica! O, idole, Dumnezeul meu, fă ca puterea ta să rămână neatinsă şi ca batjocura să fie înzecită, ca ura să domnească necruţătoare peste o lume de osândiţi şi ca răii să stăpânească de-a pururi, vie împărăţia unui singur oraş de sare şi de fier, în care negri tirani vor supune şi vor pedepsi totul fără milă! Şi acum, bum, bum, să trag în milă, să trag în neputinţă şi în dragostea ei de semeni, să trag în tot ce întârzie domnia răului în lume, să trag o dată, şi încă o dată, şi iată-i cum se clatină şi cad, şi cămilele aleargă întins către zare, acolo unde o coloană de păsări negre a ţâşnit spre cerul neschimbat. Şi eu râd, rid cu hohote, uite-l cum se zvârcoleşte în veşmântui acela pe care-l urăsc, ridică puţin capul, mă vede, pe mine, pe stăpânul lui înlănţuit şi atotputernic, de ce îmi zâmbeşte, îi strivesc rfmbetul! Ce minunat sună patul puştii izbind în chipul bunătăţii, o, mi-a fost dat să văd ziua când cele ce trebuiau taplinite s-au făptuit şi pretutindeni în deşert, la multe ceasuri depărtare, jur-împrejur, şacalii adulmecă văzduhul încremenit, apoi se pornesc să alerge, cu paşi mici şi plini de sârguinţă, către ospăţul de stârv care-i aşteaptă. Am învins! tău înalţ braţele către cerul mai blând, o umbră violetă începe să se desluşească în zare, o, nopţi ale Europei, o, patrie, copilărie, de ce trebuie să plâng în ceasul biruinţei?! A mişcat, nu, zgomotul vine din

altă parte, iată-i, sunt ei, stăpânii mei, îi văd cum vin ca un stol de păsări întunecate, se năpustesc asupra mea, mă apucă, vai mie, aşa, loviţi-mă, se tem că oraşul va fi trecut prin foc şi sabie, se tem de răzbunarea soldaţilor pe care i-am asmuţit, dar aşa trebuia, împotriva cetăţii sfinte. Acum apăraţi-vă, da, loviţi, loviţi, mai întâi în mine, adevărul e de partea voastră, o, stăpânii mei. îi vor birui pe soldaţi, vor birui cuvântul şi dragostea, vor ieşi din pustiuri şi vor trece dincolo de mare, întunecând lumina Europei cu vălurile lor negre, loviţi-mă în pântece, aşa, loviţi-mă în ochi, or să înece întreg continentul în sare, nu va

rămâne nici fir de iarbă, tinereţea va pieri, mulţimi tăcute, cu picioarele înlănţuite, se vor târî alături de mine prin desenul lumii, sub soarele crud al adevăratei credinţe, şi nu voi mai fi singur! Vai mie, cum mă chinuie, cât de tare mă chinuie furia lor e balsam pentru mine, şi pe această şa de război pe care mă sfârtecă, oh, fie-vă milă, rid, binecuvântez lovitura ce mă ţintuieşte răstignit.

Ce tăcere s-a lăsat peste deşert! E noapte şi sunt singur mi-e sete. Şi aşteptarea fără cap ăt, unde-i oraşul, ce larmă se aude în depărtare, poate soldaţii sunt biruitori, nu, asta nu, chiar dacă soldaţii au biruit, ei nu-s de ajuns de răi şi n-or să ştie să se poarte ca nişte stăpâni, vor spune iar că trebuie să fim tot mai buni, şi iarăşi milioane de oameni vor sta între bine şi rău, sfâșiaţi de îndoială, buimaci, o, idole de ce m-ai părăsit? Iată sfârşitul, mi-e sete, trupul îmi arde, o beznă adâncă îmi umple ochii.

Ce vis lung, atât de lung, mă trezesc, nu, voi muri, se ivesc zorile, cea dintâi rază de lumină pentru ceilalţi oameni, iar pentru mine soarele necruţător şi muştele. Cine vorbeşte, nimeni, cerul nu se deschide, nu, nu, Dumnezeu nu vorbeşte pustiului, dar de unde vine acest glas care spune: „Dacă te învoieşti să mori pentru ură şi putere, cine ne va ierta?” Aud oare în mine o altă limbă sau tot acela care nu vrea să moară şi care, întins la picioarele mele, rosteşte întruna: „Nu-ţi se teamă, nu-ţi fie teamă, nu-ţi fie teamă”. Vai mie! Şi dacă m-am înşelat iară! Voi, oameni, odinioară fraţii mei, voi, singura mea scăpare, o, singurătate, nu mă părăsiţi! Dar cine eşti tu, cu trupul plin de răni, cu

gura însmgerată, eşti tu, vrăjitorule, soldaţii te-au învins, oraşul de sare e în flăcări, eşti tu, stăpânul meu prea iubit! Leapădă chipul urii, fii bun, n c-am înşelat, vom lua totul de la capăt, vom înălţa iar din temelii cetatea milei, vreau să mă întorc acasă. Da, ajutati-mă, aşa, întinde-mi mâna, dă-mi…

Un pumn de sare umplu gura sclavului flecar…

CEI MUŢI

Iarna era în toi, dar deasupra oraşului, care-şi începuse forfota, se înălţa o dimineaţă luminoasă. La capătul digului, marea şi cerul se împreunau în aceeaşi strălucire. Yyars nu vedea însă nimic din toate astea. Înainta cu greu pe bicicletă, de-a lungul bulevardelor care domină portul. Îşi sprijinea piciorul infirm pe pedala fixă, în timp ce cu celălalt se chinuia să învingă pietrele caldarâmului, ude încă de umezeala nopţii. Fără să ridice capul din pământ, aplecat pe şa, ocolea şinele fostului tramvai, se ferea, sucind repede ghidonul din calea maşinilor ce veneau din urmă, iar, din cânaân când, mai sălta cu cotul taşca petrecută pe umăr, în care Fernande îi pusese masa de prânz. Şi de fiecare dată se gândea cu amărăciune la mâncarea dinăuntru: între feliile de pâine neagră, în loc de omleta pregătită cum îi plăcea lui, sau de carnea de vacă prăjită în ulei, nu avea decât o bucată de brânză.

Drumul la atelier nu-i păruse niciodată atât de lung. îmbătrânea. La patruzeci de ani, chiar când ai rămas slab cât un ţâr, nu mai ai putere ca altă dată. De câte ori citea cronicile sportive în care vreun atlet de treizeci de ani era numit veteran, ridica din umeri. „Dacă şi ăsta-i veteran, îi spunea el Fernandei, atunci, eu, ce dracu' sunt?” Ştia însă că ziaristul nu se înşală cu totul. La treizeci de ani, fără să-ţi dai măcar seama, începi să răsufli ceva mai greu. La patruzeci, nu eşti încă bun de dus la groapă, dar nici mult nu mai ai până acolo. Poate de aceea trecuse atâta vreme de când nu se mai uitase la mare, în timp ce străbătea oraşul de la un capăt la celălalt, în drum spre dogărie. La douăzeci de ani nu se mai sătura privind-o; ea îi făgăduia un sfârşit de săptămână fericit, pe plajă. Deşi şchiopăta, sau tocmai de aceea, îi plăcuse întot-ueauna să înoate. Apoi anii trecuseră, se însurase cu Fernande, li se născuse băiatul, şi, ca s-o poată scoate la capăt,

începuse să muncească mai mult decât până atunci, ficând sâmbăta ore suplimentare la dogărie, iar duminica ducându-se pe la casele oamenilor, unde repara ce apuca. Treptat pierduse deprinderea acelor zile de trăire violentă, care-l umpleau de o bucurie fără margini. Apa adâncă şi limpede, soarele puternic, femeile, viaţa trupului: în ţara lui nu

404 *Albert Camus* aceia era plin de dulceaţă pe terasa casei sale, unde se aşeza dupg ce venea de la lucru, bucuros de cămaşa curată pe care Fernande ştia s-o calce atât de bine şi la paharul aburit pl cu rachiu de anason. Se lăsa noaptea, pacea învăluia pentru scurtă vreme cerul, iar vecinii cu care stătea de vorbă coborau dintr-odată glasul. Nu ştia atunci dacă e fericit sau dacă îi venea să plângă. În acele clipe era împăcat cu toate şi nu avea nimic mai bun de făcut decât să aştepte fără grabă, nici el nu ştia ce.

În dimineaţa în care mergea la lucru, dimpotrivă, nu-i mai plăcea să privească marea, ce-l întâmpina ca întotdeauna, dar la care nu se uita cu adevărat decât seara. În dimineaţa aceea înainta pe bicicletă şi mai anevoie ca de obicei, fără să-şi ridice ochii din pământ: îşi simţea inima împovărată. Când se întorsese în ajun de la întrunire şi când spusese acasă că vor relua lucrul, Fernande îl întrebase bucuroasă:

— Asta înseamnă că patronul vă măreşte leafa?

Din păcate, nu era aşa: greva dăduse greş. Era limpede că nu ştiuseră cum să procedeze. În loc să chibzuiască bine, se lăsaseră duşi de mânie, iar sindicatul nu se prea omqrâse să-i sprijine, şi-avusese dreptate. Cincisprezece muncitori, de altfel, nu înseamnă mare lucru: sindicatul ţinea seama şi de ceilalţi dogari, care nu voiseră să-i urmeze. Nici măcar nu puteai să-i învinuieşti prea mult. Dogăritul ameninţat să piară de când cu construirea vapoarelor şi a camioanelor-cis-ternă, nu mergea prea strălucit. Se cereau tot mai puţine butoiaşe şi balerci; de obicei se reparau butoaiele mari, făcute cu ani în urmă. Afacerile mergeau prost, e drept, şi pentru patroni, totuşi ei căutau să-şi păstreze vechile câştiguri; calea cea mai la îndemână li se părea tot aceea de a nu le mări muncitorilor leafa, deşi viaţa se scumpise. Ce-i

rămâne unui dogar de făcut când dogăritul e pe ducă? Nu-ţi schimbi meseria cu una cu două, după ce ţi-ai dat atâta osteneală s-o înveţi; iar meseria lui era cu deosebire grea şi cerea ucenicie lungă. Un bun dogar, care să se priceapă să încheie bine doagele, strângându-le cu ajutorul focului şi al cercurilor de fier, rară să folosească nici rafia, nici câlţii, nu se întâlneşte pe toate drumurile. Yvers ştia asta şi de aceea era mândru. Meseria ţi-ai mai putea-o schimba, dar cel mai greu este să renunţi la ceea ce ai învăţat, la propria ta iscusinţă. Dogăritul este frumos, dar fără citare, asta era, n-aveai ce-i face. Îşi

spunea aşa, dar nu-i venea deloc uşor. Nu era uşor să-ţi pui jjâereu lacăt la gură, să nu-ţi poţi niciodată vărsa focul şi s-o porneşti în fiecare dimineaţă pe acelaşi drum, de fiecare dată (n-ai ostenit, ca să capeţi, fa sfârşitul săptămânii, doar atâţia (ni cât se îndura patronul să-ţi dea şi cu care te ajungeai *din* ce în ce mai greu.

Şi într-o bună zi se mâniaseră. Mai erau doi sau trei care şovăiau, dar se înfuriaseră şi ei după primele discuţii cu patronul, care le spusese că dacă nu le place, n-au decât să-şi caute de lucru în altă parte. Un om de omenie nu vorbeşte aşa.

— Ce-şi închipuie el! spusese Esposito, c-o să facem pe noi de frică?

Patronul, de altminteri, nu era om rău. îl moştenise pe taică-său, crescuse de mic în atelier, şi-i cunoştea aproape pe toţi, de ani de zile. Uneori îi clâema să mămnce ceva împreună cu el, în dogărie; frigeau sardele sau cârnaţi la un foc de aşchii, şi, după ce băuse un pahar de vin, nu’era pe lume om mai cumsecade. De Anul Nou dăruia fiecăruia câte cinci sticle de vin bun şi adesea, când unul din ei era bolnav sau când avea loc vreun eveniment mai deosebit, vreo căsătorie sau vreun botez, le dădea şi bani. Când i se născuse fata, toată lumea primise bomboane. Pe Yvars îl poftise de câteva ori să vâneze pe proprietatea lui de pe malul mării. Îşi iubea, fără îndoială, muncitorii, şi le spunea adesea că taică-său începuse ca ucenic. Dar nu fusese niciodată la ei acasă, şi nici măcar nu-şi dădea seama de asta. Nu se gândea decât la el, pentru că nu se cunoştea decât pe sine, iar acum nu găsise nimic mai

bun să le spună decât că dacă nu le place n-au decât să se ducă în altă parte. Se încăpăţânase şi el, cum s-ar zice. Numai că lui îi dădea mâna.

„Făcuseră presiuni asupra sindicatului şi atelierul îşi închisese porţile.

[– Nu vă obosiţi să puneţi pichete de grevă, le spusese patronul. Când atelierul e închis, fac economii.

Minţea, dar cu o vorbă ca asta nu îmbunătăţise lucrurile, de vreme ce le spunea în faţă că, dându-le să muncească, îşi face cu ei o pomană. Esposito, foc de mânios, îi spusese că nu se poartă ca un om de omenie. Patronul se înfuria repede şi trebuiră să-i despartă. Dar muncitorii fuseseră astfel intimidaţi. Făceau grevă de douăzeci de zile, acasă femeile îi aşteptau amărâte, câţiva dintre ei îşi pierduseră curajul şi, de deasupra, sindicatul îi sfătuia să cedeze, făgăduindu-le un arbitraj şi recuperarea zilelor de grevă prin ore suplimentare.

Hotărâseră să înceapă lucrul. Bineînţeles, făcând încă pe gro. zavii, zicând că nu se dau bătuţi nici în ruptul capului, că mai au încă un cuvânt de spus. Dar oboseala care-l cuprinsese în acea dimineaţă avea gustul amar al înfrângerii iar în locui obişnuitei fripturi, ştia că va mânca la prânz doar o bucată de brânză: nicio iluzie nu mai era cu putinţă. Zadarnic strălucea soarele, lui Yvars marea nu-i mai făgăduia nimic. Apăsa pe o singură pedală şi, cu fiecare învârtitură a roţilor, i se părea că a mai îmbătrânit puţin. Îşi simţea sufletul tot mai greu când se gândea la atelier, la tovarăşii de muncă, la patron, cu care în curând va trebui să dea ochii. Fernande se neliniştise:

— Ce-o să-i spuneţi?

— Nimic.

Yvars încălecase pe bicicletă, dând din cap. Strângea din dinţi; pe faţa lui mică, negricioasă şi zbârcită, cu trăsături fine, nu puteai desluşi ce gândeşte.

— O să muncim. Nu-i de ajuns?

Acum mergea pe bicicletă, cu fălcile încleştate, stăpânit de o mânie tristă şi rece, care-i întuneca până şi cerul.

Lăsă în urmă bulevardul şi marea şi intră pe străzile umede ale

străvechiului cartier spaniol. Dădeau spre o parte a orașului unde nu vedeai decât magazii, depozite de fier vechi și garaje. Acolo se afla și atelierul: un fel de hangar cu pereții până la jumătate din cărămidă, iar în partea de sus cu geamuri uriașe, până la acoperișul de tablă ondulată. Atelierul dădea spre fosta dogărie: o curte împrejmuită cu ziduri vechi, părăsită de pe vremea când întreprinderea începuse să ia avânt, și care acum nu mai slujea decât ca depozit de mașini stricate și de butoaie vechi. Dincolo de această curte, despărțită de ea printr-o cărare pardosită cu țigle sparte, începea grădina patronului, în fundul căreia se înălța casa. Era mare și urâtă, dar vița sălbatică și caprifoiul de la intrare îi dădeau 6 înfățișare ves dă.

Yvars înțelesese de îndată că porțile atelierului erau închise. În fața lor aștepta în tăcere un grup de muncitori. De când lucra aici era prima oară când găsea dimineața porțile închise. Se vede treaba că patronul ținuse să le arate că tot el e mai tare. Yvars o luă spre stânga, ași duse bicicleta sub șopronul aflat în prelungirea hangarului, apoi se îndreptă către intrarea atelierului. îl recunoscu de departe pe Esposito, un vlăjgan oacheș și păros, ce lucra chiar lângă el, pe Marcou, delegatul sindical, cu chipul lui de tenor, pe Said, singurul arab din atelier, precum și pe toți ceilalți, care-l priveau în

tăcere cum se apropie. Dar înainte ca Yvars să ajungă lângă *ei t* se întoarseră dintr-odată cu toții către porți, care se crapaseră puțin. În prag se ivi Ballester, contramaistrul, care deschise de-a binelea una din porțile grele și, întors cu spatele către muncitori, începu s-o împingă încet pe șina ei de fontă.

Ballester, cel mai bătrân dintre ei, era împotriva grevei, dar nu mai scosese niciun cuvânt spre a-și arăta părerea din clipa în care Esposito îi spusese că în felul ăsta slujește interesele patronului. Acum stătea lângă poartă, îndesat și scurt în tricoul lui albastru, desculț (numai el și Said lucrau cu picioarele goale), privindu-i curii intră unul câte unul, cu ochii lui atât de spălăciți, încât, în contrast cu fața-i bătrână și oacheșă, păreau fără culoare, iar gura i se crispase, tristă, sub mustața stufoasă și pleoștită. Ei tăceau, umiliți că intră ca după o

înfrângere şi furioşi pe propria lor tăcere, pe care le venea din ce în ce mai greu s-o rupă, pe măsură ce se prelungea. Treceau pragul fără să-l privească pe Ballester, ştiind că execută un ordin când îi sileşte să intre aşa: înfăţişarea lui amară şi mâhnită îi lămurea îndeajuns. Yvars se uit a totuşi la contramaistru. Ballester, care ţinea mult la Yvars, clătină din cap fără să scoată o vorbă.

Se aflau acum cu toţii în micul vestiar din dreapta intrării: câteva boxe deschise, despărţite între ele prin pereţi de scândură nevopsită, pe care atârnau, de o parte şi de alta, dulăpaşe închise cu cheia. Ultima boxă, dacă num arai de la intrare, aflată în unghiul format de pereţii hangarului, fusese transformată în cabină de dusuri, prevăzută fiind şi cu un mic şanţ de scurgere săpat în pământ. În mijlocul hangarului, pe locurile unde lucrau, se vedeau mai multe balerci gata terminate dar cu doagele strânse numai pe jumătate, aşteptând să fie trecute prin foc, nişte bancuri solide, scobite adânc în lungime (în şanţul acesta alunecaseră funduri rotunde de lemn, din cele ce urmau să fie subţiate la rindea), precum şi câteva focuri stinse. De-a lungul zidului, la stânga intrării, se înşiruiau mesele de lucru. În faţa lor se înălţau grămezile de doage care trebuiau date la rindea. Lângă peretele din dreapta, nu departe de vestiar, luceau două mari ferăstraie mecanice, bine unse, puternice şi tăcute.

Hangarul devenise de multă vreme prea mare pentru cei câţiva oameni care lucrau aici. În timpul arşiţei asta le prindea bine, dar iarna îngheţau de frig. Astăzi însă, spaţiul prea ilare, lucrul părăsit, butoaiele uitate prin colţuri, cu'doagele

 prinse la bază într-un singur cerc şi desfăcute la celălalt capăt ca tot atâtea flori mari de lemn, rumeguşul ce acoperea bancurile, lăzile cu scule şi ferăstraiele mecanice – totul te ducea cu gândul la un loc lăsat de mult în paragină. Priveau în jurul lor, după ce-şi îmbrăcaseră flanelele vechi şi pantalonii decoloraţi şi cârpiţi, şi şovăiau. Ballester nu-şi lua ochii de la ei.

— Începem? spuse el.

Fiecare se îndreptă în tăcere către locul lui. Ballester mergea de la un capăt la celălalt, amintindu-le în câteva cuvinte ce aveau de

început sau de terminat. Nu-i răspundea nimeni. În curând se auzi primul ciocan, izbind în pana de lemn căptușită cu fier cu ajutorul căreia erau strânse cercurile pe partea umflată a butoiului, o rindea gemu poticnindu-se într-un nod de lemn şi unul dintre ferăstraie, pus în mişcare de Esposito, se porni cu un zgomot asurzitor. Said, chemat când de unul, când de altul, le aducea doage sau le aprindea focurile de aşchii, pe care erau apoi aşezate butoaiele, ce începeau să se umfle în corsetul lor de fier. Când nimeni nu avea nevoie de el, trecea la masa de lucru, unde, cu lovituri puternice de ciocan, se apuca să nituiască cercurile mari şi ruginite. Mirosul de aşchii arse începea să umple hangarul. Yvars, care dădea la rindea şi potrivea doagele tăiate de Esposito, trase în piept mireasma bine ştiută şi inima parcă i se mai uşură. Lucrau cu toţii în tăcere, dar, treptat, atelierul se umplu din nou de căldură şi de viaţă. Lumina proaspătă inunda hangarul, năvălind prin geamurile mari, rumui se înălţa albastru în aerul auriu; Yvars auzi în preajmă bâzâitul unei insecte.

În acea clipă, ușa aflată în peretele din fund, care dădea în fosta dogăne, se deschise şi domnul Lassalle, patronul, se arătă în prag. Era subţire şi negricios: abia împlinise treizeci de ani. Purta o cămaşa alb a, cu gulerul larg răsfrânt peste un costum de gabardină bej, şi părea că se simte foarte în largul lui. Faţa lui, deşi osoasă, ascuţită ca o lamă de cuţit, inspira în general simpatie, şi, ca majoritatea celor care au făcut sport, avea multă siguranţă în mişcări. Când trecu pragul, păru totuşi oarecum stânjehit. Le dădu bună ziua cu o voce mai puţin sonoră ca de obicei; nimeni însă nu-i răspunse. Bătaia uniformă a ciocanelor șovăi puţin, se auziră câteva lovituri stinghere, dar în clipa următoare răsună şi mai puternic decât înainte. Domnul Lassalle făcu câţiva paşi nehotăiâti, apoi se îndreptă către Valéry, băiatul care era la el numai de un an. Lângă ferăstrăul mecanic, la câţiva paşi de Yvars.

trivea un fund la o balercă, şi patronul se opri, privindu-l lucrează. Dar Valdry îşi vedea de treabă fără un cuvânt.

— Merge, băiete, merge? spuse domnul Lassalle. Mişcările tânărului deveniră dintr-odată neîndemânatice.

Vruncă o privire către Esposito care, alături, își încărca brațele uriașe cu un maldăr de doage, spre a i le duce lui yvars. Esposito îl privea și el, fără a se opri din lucru, și Valy își băgă din nou nasul în balercă, nerăspunzându-i nimic patronului. Lassalle, puțin surprins, rămase o clipă în fața tânărului, apoi ridică din umeri și se întoarse către larcou. Acesta, călare pe banc, tocmai terminase de subțiat, cu mișcări încete și precise, marginea unui fund de butoi.

— Bună ziua, Marcou, spuse Lassalle, pe un ton ceva mai sec.

Marcou nu răspunse, străduindu-se să scoată cu rindeaua așchii cât mai subțiri.

— Ce v-a apucat, spuse Lassalle cu o voce puternică, întorcându-se de data asta către ceilalți muncitori. Bun, nu ne-am putut înțelege. Totuși, vrem, nu vrem, trebuie să lucrăm împreună. Atunci la ce vă slujesc toate astea?

Marcou coborî de pe banc, ridică fundul de butoi, îi pipăi marginea rotundă cu podul palmei, își micșoră, cu vădită mulțumire, ochii languroși, și, fără o vorbă, se îndreptă către un alt muncitor, ce potrivea doagele unei balerci. În tot atelierul nu se auzea decât zgomotulciocanelor și al ferăstrăului mecanic.

— Bine, spuse Lassalle, când o să vă treacă să-mi trimiteți vorbă prin Ballester. Și ieși cu pași liniștiți.

I o clipă mai târziu, în ciuda zgomotului din atelier, se auzi de două ori soneria. Ballester, care tocmai se așezase și dădea să-și răsucească o țigară, se ridică greoi și porni către ușa din fund. După plecarea lui, loviturile de ciocan slăbiră; unul dintre muncitori chiar se oprise, când Ballester se ivi din nou. Le spuse doar atât, din ușă:

I – Marcou, Yvars, vă cheamă patronul.

În prima clipă Yvars vru să se ducă să se spele pe mâini, dar Marcou îl apucă de braț din mers, iar el îl urmă șchiopătând.

Afară, în curte, lumina era atât de proaspătă, atât de lichidă, încânt Yvars o simțea pe față și pe brațele goale. Urcară scara, pe sub ramurile de capr ifoî, pe care îmbobociseră câteva flori. Când intrară în coridorul cu pereții plini de diplome, auziră un plânset de copil și vocea domnului Lassalle, care spunea:

— O s-o culci după ce mănâncă. Dacă nu-i trece chemăm doctorul.

Apoi patronul se ivi pe neaşteptate în coridor şi-i duse într-un mic birou în care mai fuseseră şi altă dată, mobilat într-un fals stil rustic, cu pereţii împodobiţi cu trofee sportive.

— Luaţi loc! le spuse Lassalle, aşezându-se în spatele biroului. Ei rămaseră în picioare. V-am chemat pe amândoi, pentru că dumneata, Marcou, eşti delegatul sindicatului, iar tu, Yvars, eşti, după Ballester, cel mai vechi muncitor al meu. Nu am de gând să începem iar discuţiile, pe care le socotesc încheiate. Nu pot cu niciun preţ să vă dau ce-mi cereţi. Ce-a fost de spus s-a spus şi se pare că am ajuns cu toţii la concluzia că lucrul trebuie reluat. Văd că sunteţi supăraţi pe mine, şi asta mă doare, v-o spun deschis. Vreali să mai adaug doar atât: poate că o să fiu în stare să fac altă dată pentru voi, dacă afacerile or să meargă bine, ceea ce nu pot face astăzi. Şi, dacă se va putea, o s-o fac înainte chiar ca voi să mi-o cereţi. Până atunci să încercăm să lucrăm împreună în bună înţelegere.

Tăcu, păru să chibzuiască, apoi îşi ridică ochii spre ei:

— Ei, ce ziceţi?

Marcou privea pe fereastră. Yvars, cu dinţii încleştaţi, ar fi vrut să vorbească, dar nu era în stare.

— Văd că vă încăpăţânaţi cu toţii, spuse Lassalle. Nu-i nimic, o să vă treacă. Când o să vă vină mintea la cap, nu uitaţi ce v-am spus.

Se ridică, se apropie de Marcou şi-i întinse mâna.

— *Clão*! spuse el.

Marcou se făcu palid, chipul lui de cântăreţ cu succes la public împietri şi, timp de o clipă, avu o expresie plină de răutate. Apoi se răsuci brusc pe călcâie şi ieşi. Lassalle, palid şi el, îl privi pe Yvars fără să-i întindă mâna.

— Duceţi-vă dracului, le strigă.

Când se întoarseră în atelier, muncitorii prânzeau. Ballester nu era acolo. Marcou spuse doar atât:

— Vorbe goale, şi se duse la locul lui.

Esposito, care muşca din pâine, se opri şi-i întrebă ce-i răspunseseră patronului. Yvars spuse că nu-i răspunseseră nimic. Apoi îşi aduse taşca şi se aşeză pe bancul la care lucra, începuse să mănânce, când îl zări în apropiere pe Saïd, culcat pe spate pe un morman de aşchii, privind în gol către geamurile înalte albăstrite de cerul care începuse să-şi piardă din strălucire. îl întrebă dacă prânzise. Saïd îi spuse că a

jji nişte smochine. Yvars se opri din mestecat. Tulbura-fea care nu-i dădea pace după întrevederea cu Lassalle i se jjsipi dintr-odată, lăsând locul unei minunate călduri lăuntrice. Se ridică, rupse în două pâinea din care mânca şi, când Said se împotrivi, îi spuse că săptămâna viitoare lucrurile se vor îndrepta:

— Şi atunci o să-mi dai şi tu.

Said surâse. Începu să muşte din pâinea cu brânză pe care i-o dăduse Yvars, dar fără grabă, ca un om căruia nu-i este foame.

Esposito luă o oală veche şi aprinse un foc mic de aşchii, fel încălzi cafeaua pe care şi-o adusese într-o sticlă. Le spuse că era un dar pe care băcanul lui îl făcuse întregului atelier când aflase că greva a dat greş. Un borcănaş de muştar trecu din mână în mână. Esposito vărsă pentru fiecare din cafeaua gata îndulcită. Said o sorbi cu mai multă plăcere decât mâncase. Esposito bău cafeaua care mai rămăsese pe fund, de-a dreptul din oala fierbinte, plescăind din buze şi înjurând. Chiar atunci intră şi Ballester şi anunţă începutul lucrului.

Pe când se ridicau, strângându-şi hârtiile şi vasele în care îşi aduseseră mâncarea, Ballester veni în mijlocul lor şi, pe neaşteptate, le spuse că eşecul grevei fusese, e drept, o lovitură grea pentru toţi, pentru el, ca şi pentru ei, dar că asta nu-i îndreptăţeşte să se poarte ca nişte copii şi că nu le slujea ia nimic dacă făceau pe supăraţii. Esposito, care mai ţinea tocă oala în mâini, se întoarse către el; faţa lui mare şi pre-lungă se făcuse roşie, Yvars ştia dinainte ce va spune şi că toţi gândeau la fel, că nu făceau pe supăraţii, că li se închisese gura – „dacă le place, bine, dacă nu, n-au'decât să-şi caute în altă parte de lucru” – şi că mânia şi neputinţa dor uneori atât de mult, încât nici să strigi nu

mai poţi. Erau doar bărbaţi ta toată firea, cum le-ar fi stat dacă s-ar fi apucat acum să dmbească şi să facă frumos? Dar Esposito nu spuse nimic din toate astea, mânia i se şterse treptat de pe chip, şi el îl bătu încetişor pe umăr pe Ballester, în timp ce toţi ceilalţi îşi reluară lucrul. Din nou ciocanele răsunară, din nou marele hangar se umplu de larma binecunoscută şi de mirosul aşchiilor şi al hainelor vechi, îmbibate de sudoare. Ferăstrăul cel mare huruia, muşcând din lemnul verde al doagei pe care Esposito o împingea încet sub tăiş. Din locul tăieturii izvora n rumeguş umed, care acoperea ca un fel de pesmet mâinile ari şi păroase ce strângeau puternic lemnul, de o parte şi de

 alta a lamei scrâşnitoare. După fiecare doagă retezată, de câteva clipe nii se mai auzea decât zgomotul motorului.

Yvars, aplecat pe rindea, îşi simţea spinarea obosită. be obicei, oboseala venea mai târziu. Era limpede că în aceste săptămâni, în care stătuse degeaba, îşi pierduse deprinderile de a lucra. Dar în acelaşi timp se gândea că munca manuală când nu-i numai muncă” de precizie, devine tot mai grea odată cu vârsta. Oboseala aceasta îi vestea bătrâneţea apropiată. Munca fizică ajunge până la urmă să fie un adevărat blestem, care precede sfârşitul, şi, după o zi istovitoare, somnul seamănă cu moartea. Avea dreptate băiatul lui când voia să se facă învăţător, cei care ţin discursuri despre munca manuală nu ştiţi ce spun.

Când Yvars se îndreptă din şale, ca să mai răsufle puţin şi să-şi mai alunge gândurile negre, soneria se auzi din nou. Suna prelung, dar într-un chip atât de ciudat, cu pauze scurte şi cu reluări poruncitoare, încât muncitorii se opriră din lucru. Ballester o ascultă, surprins, apoi se hotărî şi porni încet către uşă. Plecase de câteva clipe, când soneria încetă. Se apucară iar de lucru. Dar nu după multă vreme uşa se trânti de perete şi-l văzură pe Ballester cum alerga către vestiar. Ieşi de acolo încălţat cu sandale şi, trăgându-şi haina pe el, îi spuse lui Yvars în goană:

— Fetiţa se prăpădeşte, mă duc să-l aduc pe Germain, şi alergă spre poartă.

Doctorul Germain era medicul atelierului; locuia în acelaşi

cartier. Yvars le spuse şi celorlalţi vestea fără să mai adauge nimic. Se adunaseră în jurul lui şi se priveau între ei, stingheriţi. Nu se mai auzea decât motorul ferăstrăului mecanic, învârtindu-se în gol.

— Poate că nu e nimic grav, spuse unul din ei.

Apoi fiecare se întoarse la locul său, atelierul se umplu iar de zgomot, dar acum munceau cu mai puţină înverşunare, ca şi cum ar fi aşteptat ceva.

După un sfert de oră, Ballester intră din nou, îşi agăţă haina în cui şi, fără un cuvânt, ieşi pe uşă. Prin geamuri se vedea cum lumina începe uşor să scadă. Puţin după aceea, în răstimpurile în care ferăstrăul nu muşca din lemn, se auzi înăbuşit sirena unei ambulanţe, mai întâi în depărtare, apoi mai aproape. Acum se oprise la poartă, tăcută. O clipă mai târziu, Ballester se întoarse şi toţi se apropiară de el. Esposito opri motorul. Ballester le spuse că, pe când se dezbrăca în camera ei, fetiţa se prăbuşise la pământ, ca secerată.

— Ce spui! zise Marcou.

Ballester dădu din cap şi făcu un gest vag către atelier; jar se vedea că e tulburat! se auzi din nou sirena ambulantei. Stăteau cu toţii acolo, în atelierul tăcut, sub valurile je lumină galbenă ce se revărsau prin geamurile mari, şi uiâinile lor aspre atârnau, inutile, de-a lungul pantalonilor vechi, murdari de rumeguş.

Restul după-amiezii trecu cu mare greutate. Yvars se simţea iar obosit şi cu inima împovărată. Ar fi vrut să vorbească; dar nu avea nimic de spus, nici el, şi nici ceilalţi. Pe feţele lor tăcute se citea doar mâhnirea şi un fel de îndărătnicie. Uneori se năştea în el cuvântul nenorocire, dar numai pentru o clipă, spre a pieri de îndată, ca q băşică de aer, care nici nu a apucat bine să ia fiinţă că s-a şi spart. Dorea să se întoarcă acasă, la băiat, la Fer nande, la terasa lui. Tocmai atunci Ballester vesti sfârşitul lucrului. Ferăstraiele se opriră, începură fără grabă să stingă focurile şi să-şi rânduiască sculele, apoi se îndreptară unul câte unul către vestiar. Saïd rămase ultimul. Trebuia să măture hangarul şi să stropească pământul plin de praf. Cânt Yvars ajunse la vestiar, Esposito, uriaş şi păros, era sub duş. Stătea întors cu spatele,

săpunindu-se cu zgomot. De obicei glumeau pe socoteala lui, deoarece ursul acesta ruşinos îşi ascundea cu încăpăţânare părţile nobile. Dar astăzi nimeni nu păru să-l bage în seamă. Espos ito ieşi de-a-ndărătelea, înfăşurându-şi prosopul în jurul şalelor, ca pe un şorţ. Apoi intrară pe rând şi ceilalţi, şi Marcou tocmai se plesnea cu putere peste trupul gol, cW, deodată, auziră cum poarta atelierului aluneca pe roata ei de fontă. Lassalle intră.

Era îmbrăcat tot ca atunci când venise prima oară dar avea părul în dezordine. Se opri în prag, îşi plimbă privirea prin atelierul mare şi pustiu, înainta câţiva paşi, se mai opri o dată şi se uită către vestiar. Esposito, cu şalele înfăşurate în prosop, se întoarse către el. Stătea aşa *goi*, stânjenit, şi se lăsa uşor când pe un picior, când pe celălalt. Lui Yvars îi fulgeră prin minte că Marcou ar fi trebuit să spună ceva. Dar Marcou rămase ascuns după perdeaua de apă. Esposito îşi luă cămaşa şi tocmai o trăgea pe el cu mişcări repezi, când Lassalle spuse:

— Bună seara, cu o voce puţin răguşită, şi porni către uşi Când Yvars se gândi că ar fi trebuit să-l cheme înapoi, uşa se şi închisese.

Yvars se îmbrăcă fără să se mai spele, le spuse şi el bună seara, dar din toată inima, şi toţi îi răspunseră cu aceeaşi căldură. Ieşi repede, se duse la bicicletă şi se urcă pe şa.

414 *Albert Camus* simţind iar oboseala din spinare. Începu să străbată oraşul forfotind de lume în înserarea care se lăsa. Mergea repede voia să ajungă cât mai repede la casa lui bătrânească şi ia terasă. Se va spăla în spălătorie, şi apoi va sta să privească marea, care, mai întunecată decât de dimineaţă, fi însoţea încă de pe acum pe deasupra liniei înclinate a bulevardului Dar şi fetiţa îl însoţea, şi Yvars nu-şi putea lua nicio clipă gândul de la ea.

Acasă, băiatul se întoarse de la şcoală şi citea o revistă. Fernande îl întrebă pe Yvars dacă totul a mers bine. El nu-i răspunse, se spălă în spălătorie, apoi se aşeză pe bancă, cu spatele rezemat de zidul scund al terasei. Deasupra lui atârnau câteva rufe cârpite, cerul era străveziu, şi, dincolo de zid, se întindea marea blândă din fiecare seară. Fernande adusese rachiul de anason, două pahare, cana cu apă

rece, şi se aşeză lângă bărbatul ei. El îi povesti totul, ţinând-o de mină”, ca în primii lor ani de căsătorie. Când termină de vorbit, rămase nemişcat, cu fata spre mare, peste care cădea grăbită, de la un capăt la celălalt al zării, înserarea.

— El e de vină, spuse Yvars.

Ar fi vrut să fie tânăr, şi să fie tânără şi Fernande, şi să plece amândoi departe, dincolo de mare.

OASPETELE

Învăţătorul îi privea pe cei doi oameni cum urcă spre el. Unul era călare, celălalt mergea pe jos. Nu apucaseră încă pe cărarea pieptişă ce ducea către şcoala înălţată pe povârnişul colinei. Se chinuiau din greu, înaintând cu’mare încetineală prin zăpadă, printre pietre, pe întinderea nesfârşită a podişului înalt şi pustiu. Din când în când, calul se poticnea. Nu se auzea încă, dar se zăreau şuviţele de abur care-i ţâşneau atunci pe nări. Era limpede că măcar unul din cei doi bărbaţi cunoştea bine locurile. Ţineau drumul cel bun, deşi de câteva ale era ascuns cu totul sub un strat de zăpadă murdară, învăţătorul socoti că până sus pe colină mai au o jumătate de oră. Era frig; intră în scoală să-şi ia o flanelă.

Străbătu clasa goală şi înghe tată. Pe tablă, cele patru fluvii ale Franţei, desenate cu crete de culori diferite, curgeau de trei zile către estuarul lor. Zăpada căzuse pe neaşteptate pe la jumătatea lui octombrie, fără să fi fost vestită de obişnuitele ploi, şi douăzeci de elevi care locuiau în satele răspândite pe podiş nu mai veneau la şcoală. Nu-i rămânea decât să aştepte timpul frumos. Daru nu mai făcea foc decât în singura lui cameră, învecinată cu sala de clasă şi având ferestrele către răsărit, înspre podiş. Una din ferestre dădea, ca şi cele ale clasei, către miazăzi. Privită din partea aceea, şcoala se afla la câţiva kilometri de locul unde podişul începea să coboare spre sud. Când vremea era senină, se zărea dunga violetă a şirului de munţi, în care se deschidea poarta deşertului.

După ce se mai încălzi puţin, Daru se întoarse la fereastra de unde-i văzuse prima oară pe cei doi. Acum nu se mai zăreau. Începuseră, aşadar, să urce pe potecă. Cerul nu mai era atât de

întunecat; în timpul nopţii ninsoarea se oprise. Dimineaţa învăluise totul într-o lumină murdară, care abia se mai limpezise puţin, pe măsură ce norii groşi se ridicau în haitul cerului. Se făcuse două după-amiază, dar ai fi zis că dau începe abia atunci. Totuşi era mai bine decât în ultimele trei zile, când ninsoarea căzuse deasă, în întunericul fără sfârșit, spulberată de palele de vânt care zgâlţâiau întruna ușa dublă a clasei. În tot acest răstimp, Daru stătuse în camera lui, de unde nu ieşea decât până la magazie, ca să dea de

416 *Albert Camus* mâncare găinilor şi să ia cărbuni. Din fericire, camioneta care venea regulat de la Tadjid, satul cel mai apropiat dinspre nora îi adusese provizii cu două zile înainte de viscol. Peste patruzeci și opt de ore trebuia să vină iar.

De altfel, avea cu ce să reziste şi unui asediu, căci camera îi era ticsită cu saci de grâu, pe care primăria îi lăsase în grija lui, spre a-i împărţi acelora dintre elevii săi ale căror familii avuseseră de suferit de pe urma secetei. De fapt, nenorocirea îi lovise pe toţi, căci toţi erau săraci. Zilnic Daru împărţea copiilor câte o raţie, care, nu încăpea îndoială, le lipsise în acele zile de viforniţă. Poate că vreun tată sau vreun frate mai mare vor veni astă seară, şi el le va putea da puţin grâu. Trebuiau s-o scoată la capăt până la recolta viitoare, doar până atunci. Gerul trecuse și vapoare întregi cu cereale soseau acum din Franţa. Dar nu-i va fi uşor să uite mizeria acelor luni, armata de fantome în zdrenţe rătăcind sub soarele dogoritor, podişurile arse, pământul chircindu-se treptat, pârjolit până în adâncuri, pietrele făcându-se pulbere sub călcâi. Oile muriseră cu miile, și, ici-colo, uneori neştiuţi de nimeni, şi oamenii.

În faţa mizeriei celorlalţi, el, care trăia aproape ca un călugăr în acel colţ uitat de lume, mulţumindu-se cu puţinul pe care-l avea şi cu traiul aspru, se simţise bogat când'd se gândise la camera lui cu zidurile tencuite, la divanul îngust, la rafturile din lemn nevopsit, la fântâna din curte, la camioneta care-i aducea în fiecare săptămână apă şi hrană. Şi, deodată, începuse să cadă zăpada, pe neaşteptate, înainte ca ploaia să fi adus uşurarea mult nădăjduită. Viaţa era crâncenă în această ţară iar oamenii nu o făceau cu nimic mai uşoară. Daru se

născuse însă aici. În oricare alt loc din lume s-ar fi simţit exilat.

Ieşi şi făcu vreo câţiva paşi pe pământul bătătorit din faţa şcolii. Cei doi ajunseseră acum la jumătatea urcuşului. Îl recunoscu pe cel care mergea călare. Era Balducci, bătrânul jandarm pe care-l cunoştea de atâta vreme. Balducci ţinea în mână o frânghie, la capitul căreia se afla un arab. Acesta venea în urma calului, cu mâinile legate şi cu capul în pământ. Jandarmul făcu un gest de salut, Darii însă nu-i răspunse, neputându-şi lua ochii de la arab. Omul, înveşmântat într-o djelaba, cândva albastră, încălţat cu sandale şi cu ciorapi grosolani de lână, purta un tufban strâmt şi nu prea înalt. Balducci îşi mâna calul la pas, de teamă să nu-l rănească pe arab, şi grupul înainta anevoie.

Când socoti că poate fi auzit, Balducci strigă:

— Mi-a trebuit un ceas ca să fac cei trei kilometri de la gl Ameur şi până aici.

Daru nu-i răspunse. Scurt şi îndesat în flanela lui groasă, ţi privea cum urcă. Arabul nu-şi ridicase capul nici măcar o singură dată.

— Bun venit, spuse Daru, când cei doi ajunseră în faţa «colii. Intraţi să vă încălziţi.

Balducci coborî greor de pe cal, ţinând întruna capătul frânghiei. Îi zâmbi învăţătorului pe sub mustăţile zbârlite. Ochii lui mici şi negri, înfundaţi sub fruntea arsă7 de soare, şi zbârciturile din jurul gurii îi dădeau o înfăţişare atentă şi sârguincioasă.

Dara duse calul de căpăstru în magazie şi se întoarse la cei doi oameni care-l aşteptau acum în şcoală. îi pofti în camera lui.

— O să fac focul în clasă, spuse el. Acolo ne vom simţi mai în largul nostru.

Când se întoarse în cameră, văzu că Balducci se aşezase pe divan. Deznqdase frânghia care-l ţinea legat de arab, iar geesta se ghemuise lângă sobă. Cu mâinile legate, cu turbanul împins spre ceafă, privea către fereastră. Daru nu-i văzu în pruna clipă decât buzele uriaşe, groase, netede, aproape negroide; nasul însă era drept, ochii întunecaţi, cu privirea înfrigurată. Turbanul descoperea o frunte încăpăţânată şi, ub pielea arsă de soare, dar care pălise puţin din pricina frigului,

întregul chip avea o înfăţişare neliniştită şi totodată jfizvrătită, ce-l izbi puternic pe Daru atunci că nd arabul, întorcându-şi faţa către el, îl privi drept în ochi. *f*-Treceţi alături, le spuse învăţătorul, o să vă fac un ceai de izmă.

[,.

— Mulţumesc, spuse Balducci. Ce corvoadă! De-aş ieşi mai repede la pensie! Şi adresându-se în arabă prizonierului: – Hai, vino.

I Arabul se ridică şi, fără grabă, ţinându-şi dinainte mâinile legate, trecu în clasă.

Odată cu ceaiul, Daru aduse şi un scaun. Dar Balducci i şi cocoţase pe prima bancă, în timp ce arabul se ghemuise lângă catedră, în faţa sobei aflate între ea şi fereastră. Când întinse prizonierului paharul cu ceai, Daru şovăi o clipă în faţa mâinilor lui legate. I – N-am putea să-l dezlegăm? I – Bineînţeles, spuse Balducci. îl legasem doar pentru «rum.

418 *Albert Camus*

Dădu să se ridice. Daru însă i-o luă înainte, aşeză pa. harul pe duşumea şi îngenunche lângă arab. Acesta, fără un cuvânt, se uita, cu ochii lui înfriguraţi, cum Daru îi desface legăturile. Când se văzu dezlegat, îşi frecă între ele încheieturile umflate, apucă paharul cu ceai și sorbi lichidul fierbinte cu înghițituri mici și dese.

— Aşa, spuse Daru. Şi încotro, dacă nu-i cu supărare? Balducci îşi ridică mustaţa din paharul cu ceai:

— Aici, fiule.

— Ciudaţi elevi, n-am ce spune! Dormiţi la mine?

— Nu. Eu mă întorc la El Ameur. Iar tu o să-l predai pe omul ăsta la Tânguit. E aşteptat acolo.

Balducci îl privea pe Daru surâzându-i prietenos.

— Ce tot spui! zise învăţătorul. Îţi baţi joc de mine?

— Nu, fiule. Asta-i ordinul.

— Ordinul? Dar eu nu-s un… Daru șovăi; nu voia să-l mâhnească pe bătrânul corsican. Asta nu-i treaba mea.

— Cu asta n-ai spus mare lucru. La război nu faci numai ce-ţi place.

— O să aştept atunci să înceapă războiul. Balducci dădu din cap.

— Aşa să faci. Dar până una alta astea sunt ordinele şi te privesc şi-pe tine. Se pare că au început să se mişte. Peste tot se vorbeşte că se vor răscula. Trebuie să ne socotim ca şi mobilizaţi.

Daru îşi păstra însă aceeaşi înfăţişare încăpăţânată.

— Ascultă, fiule, spuse Balducci. Ţin mult la tine, fii om de înţeles. Nu suntem decât doisprezece la El Ameur şi trebuie să patrulăm pe un teritoriu mare cât un departament. Trebuie să fiu înapoi chiar astă-seară. Mi s-a spus să ţi-l las pe amărâtul ăsta şi să mă întorc fără întârziere. Nu puteau să-l mai ţină acolo. Tot satul era în fierbere, voiau să ni-l ia. Trebuie să-l duci la Tânguit chiar mâine. Nu eşti tu omul care să se teamă de douăzeci de kilometri de mers pe jos. Asta-i tot ce ţi se cere. Apoi o să te poţi întoarce la elevii tăi şi la viaţa liniştită de până acum.

Dincolo de zid, calul sforăi şi lovi cu copita în duşumea. Daru privea pe fereastră. Vremea se îmbunătăţea, cerul se lumina văzând cu ochii deasupra podişului nins. Când zăpada se va fi topit, soarele va stăpâni iarăşi, dogorind ca şi mai înainte, câmpiile de piatră. Şi iarăşi, zile de-a rândul, o lumină uscată se va revărsa, din cerul încremenit, peste întinderea pustie, unde nimic nu amintea de oameni.

— Ce-a făcut? spuse el întorcându-se către Balducci. Şi înainte ca jandarmul să fi deschis gura, mai întrebă: Şti e franţuzeşte?

— Nu, nicio vorbă. De o lună îl tot caută, dar ai lui îl ascundeau. L-a omorât pe văru-său.

— E împotriva noastră?

— Nu cred. Dar poţi să ştii? I – De ce l-a omorât?

— S-au certat între ei, cred. Se pare că unul îi era dator celuilalt nişte grâu. Lucrurile sunt cam încurcate. L-a omorât pe văru-său cu un cosor. Cum ai tăia un berbec: hârşti, şi

Balducci se prefăcu a-şi trece un tăiş peste beregată, şi arabul îl urmărea acum atent, cu un fel de nelinişte. Daru simţi cum îl năpădeşte un val de mânie împotriva acestui om, împotriva tuturor oamenilor, a răutăţii lor jalnice, a urii lor neistovite, a setei lor de sânge.

Dar ceainicul bolborosea pe plită. îi turnă iar ceai lui Balducci, şovăi, apoi îi turnă din nou şi arabului, care bău şi de data asta cu lăcomie. Cum îşi ţinea braţele ridicate, veşmântul i se desfăcu şi învăţătoful ai zări pieptul slab şi vânjos.

— Îţi mulţumesc, fiule, spuse Balducci. Şi acum, am luat-o din loc.

Se ridică şi se îndreptă către arab, scoţând din buzunar o bucată de frânghie. I-Ce vrei să faci? întrebă pe un ton sec Daru.

Balducci, nedumerit, îi arătă frânghia.

— Nu-i nevoie. Bătrânul jandarm şovăi:

— Cum vrei. Măcar eşti înarmat? l-Am o puşcă de vânătoare. I-unde?

— În cufăr.

I – Ar trebui s-o ţii lângă pat.

I – De ce? Nu văd de ce m-aş teme.

— Tu nu eşti în toate minţile, fiule. Dacă se răzvrătesc, nimeni nu mai e la adăpost, aceeaşi primejdie ne pândeşte pe

I – Mă voi apăra. Am vreme să-i văd când vin.

Balducci începu să râdă, apoi, pe neaşteptate, mustaţa îi acoperi dinţii încă albi.

— Ai vreme să-i vezi? Straşnic! Asta şi spuneam întotdeauna ai fost cam ţicnit. De-asta te şi iubesc atâta, şi fiu-meu e la fel.

În timp ce vorbea, îşi scosese revolverul şi îl aşezase pe catedră.

— Ia-l. N-am nevoie de două arme până la El Ameur. Revolverul strălucea pe scândura vopsită în negru. Când (j jandarmul se întoarse către el, învăţătorul îi simţi izul de cu-rea şi de cal.

— Ascultă, Balducci, spuse deodată Daru, mi-e silă de toate astea, şi de prizonierul tău mai mult ca de orice. Dar nici nu mă gândesc să-l predau. Mă voi bate, dacă va trebui. Dar asta nu.

Bătrânul jandarm rămase în picioare în faţa lui, privindu-l cu severitate.

— Nu e bine ce faci, rosti el rar. Nici mie nu-mi place treaba asta. Nu te obişnuieşti atât de uşor să târăşti după tine un om legat. Am îmb

atrânât în slujbă şi tot mi-e ruşine. Dar nici nu-i putem lăsa să-şi facă de cap.

— Nu-l voi preda, repetă Daru.

— Ăsta-i ordinul, fiule, ţi-am mai spus.

— Nu fac una ca asta orice s-ar întâmpla. Spune-le ce ţi-am spus: nu-l predau.

Se vedea limpede că Balducci se strădui e să găsească o soluţie. îl privi pe arab şi apoi iar pe Daru. În sfârşit se hotărî.

— Nu, n-o să le spun nimic. Dacă nu vrei să ne ajuţi, n-ai decât, eu n-o să te denunţ. Am primit ordinul să-ţi las prizonierul, şi ţi-l las. Semnează-mi hârtia asta.

— Nu-i nevoie. N-o să tăgăduiesc că mi l-ai adus aici.

— Eşti nedrept cu mine. Ştiu că vei spune adevărul. Te-ai născut aici, eşti un om de nădejde. Dar trebuie să semnezi; ăsta-i regulamentul.

Daru deschise sertarul, scoase o sticluţă cu cerneală violetă, tocul de lemn roşu cu peniţă specială, cu care făcea literele model pe caietele de caligrafie ale elevilor săi, şi semnă. Jandarmul împături cu grijă hârtia şi o puse în portofel. Apoi se îndreptă către uşă.

— Te însoţesc, zise Daru.

— Nu, spuse Balducci. Nu te strădui să fii politicos. M-ai jignit.

Îl privi pe arab, care stătea nemişcat în acelaşi loc, ofta cu necaz şi se întoarse iar către uşă:

— Rămâi cu bine, fiule, spuse el.

Uşa se trânti în urma lui. Balducci se ivi în dreptul ferestrei, apoi dispăru. Zăpada îi înăbuşea paşii. Calul se mişcă dincolo de zid, găinile cotcodăciră speriate. O clipă mai târziu, Balducci trecu din nou prin faţa ferestrei, ducând calul de căpăstru. Înainta spre potecă, fără să se mai uite îndărăt şi se făcu nevăzut, urmat de cal. Un bolovan se auzi rostogolirîdu-se domol. Daru se întoarse către prizonier. Acesta nu se clintise din locul lui dar îi urmărea fiecare mişcare cu privirea.

— Aşteaptă, spuse învăţătorul în arabă şi se îndreptă către uşa camerei. Pe prag se răzgândi, se duse la catedră, luă revolverul şi-l

băgă în buzunar. Apoi, fără să se uite la prizonier, intră în cameră.

Rămase multă vreme întins pe divan, privind cum cerul se întunecă treptat şi ascultând tăcerea. În primele zile când venise aici, îndată după terminarea războiului, tăcerea aceasta îi păruse chinuitoare. Ceruse un post în orăşelul de la poalele munţilor care despart deşertul de podişurile înalte. Acolo, pereţii stâncoşi, verzi şi negri către miazănoapte, trandafirii sau violeţi spre miazăzi, se înălţau la hotarul veşnicei veri. îl numiseră într-un post aflat mai la nord, chiar pe podiş. La început îndurase cu greu pustietatea şi tăcerea acestor pământuri sterpe, unde, cât cuprindeai cu ochii, nu vedeai decât pietre. Ici-colo, brazde adânci, aducând cu nişte arături, fuseseră săpate pentru a scoate la iveală o anume piatră de construcţie. Oamenii din partea locului nu arau decât ca să culeagă pietre. Uneori râcâiau câţiva pumni din pământul strâns de-a lungul anilor în vreo văgăună, folosindu-l ca îngrăşământ pentru grădinile sărace de prin sate. Ţara întreagă era pe trei sferturi acoperită numai cu pietre. Oraşele se năşteau, străluceau, apoi piereau; oamenii trăiau, Şie iubeau sau se urau, apoi mureau. În acest deşert nimeni, ţlici el şi nici oaspetele său, nu însemna nimic. Şi totuşi, Daru ştia că, departe de acest deşert, niciunul şi nici celălalt if-ar fi putut trăi cu adevărat.

j când se ridică de pe divan, din sala de clasă nu se auzea Bici cel mai mic zgomot. îl uimi bucuria care-l năpădise la gândul că arabul a fugit, că este iar singur şi că nu mai are de luat nicio hotărâre. Dar prizonierul era tot acolo. Doar că se culcase cât era de lung între sobă şi catedră, şi, cu ochii deschişi, privea în tavan. Acum i se vedeau bine buzele groase.) Kife-i dădeau o înfăţişare îndărătnică.

— Vino, spuse Daru.

Arabul se ridică şi-l urmă. Intrară amândoi în cameră şi învăţătorul îi arătă un scaun lângă masă, chiar sub fereastra, Arabul se aşeză jos, privindu-l pe Daru.

— Ţi-e foame?

— Da, spuse prizonierul.

Daru puse pe masă două tacâmuri. Luă făină şi ulei, frământă

într-o farfurie puţin aluat şi aprinse sobiţa cu gaz în timp ce turta se cocea, ieşi şi aduse din magazie puţină brânză, câteva ouă, curmale şi lapte condensat. Când socoti că turta e coaptă, o puse la răcit pe marginea ferestrei, încălzi nişte lapte condensat subţiat cu apă şi sparse ouăle pentru omletă. În timp ce le bătea, se izbi cu braţul de revolverul pe care-l avea în buzunarul drept. Lăsă castronul pe masă, trecu în clasă şi băgă revolverul în sertarul de la catedră. Când se întoarse în cameră, se înnopta. Aprinse lumina şi-i întinse arabului mâncarea, spunându-i:

— Mănâncă.

Acesta luă o bucată de turtă, o duse repede la gură, dar se opri:

— Şi tu? spuse el.

— Ălănânc şi eu după ce termini tu.

Buzele groase se întredeschiseră, arabul şovăi, apoi muscă zdravăn din turtă.

După ce termină de mâncat, arabul îl privi pe învăţător.

— Tu eşti judecătorul?

— Nu, la mine rămâi doar până mâine.

— Decemănâncicumine?

— Mi-e foame.

Prizonierul tăcu. Daru se ridică şi ieşi. Aduse din magazie un pat de campanie, îl întinse între masă şi sobă, perpendicular pe patul lui. Dintr-o valiză mare, care, sprijinită în picioare, într-un colţ, îi slujea drept raft pentru dosare, scoase două pături şi le aşternu pe patul de campanie. Apoi se opri în mijlocul camerei, rămase aşa o clipă şi, în sfârşit, se aşeză pe patul lui. Terminase cu toate treburile şi cu toate pregătirile. Acum nu mai avea încotro: trebuia să-l privească pe prizonier. îl privi, aşadar, încercând să şi-l închipuie cu faţa schimonosită de furie. Dar nu izbutea. Nu vedea decât o privire întunecată şi strălucitoare şi o gură animalică.

— De ce l-ai omorât? spuse, cu o voce atât de duşmănoasă, încât fu uimit el însuşi când se auzi.

Arabul privi în lături.

— A fugit. Am alergat după el.

Înălţă către Daru nişte ochi întrebători şi trişti.

peste pătură, cu picioail izbea drept în ochi. îi

— Şi acum ce-or să-mi facă?

— Ţi-e frică?

Prizonierul se crispa, ferindu-şi privirea.

— Îţi pare rău?

Arabul îl privi, cu gura deschisă. Era limpede că nu înţelege. Mânia punea stăpânire pe Daru. În acelaşi timp îşi simţea stângaci şi ne la îndemână trupul mare, înghesuit între cele două paturi.

— Culcă-te aici, spuse cu nerăbdare. Asta-i patul tău. Arabul nu se clintea. îl strigă pe Daru:

— Ascultă! învăţătorul îl privi.

— Jandarmul se întoarce mâine?

— Nu ştiu.

— Vii şi tu cu noi?

— Nu ştiu. De ce? Prizonierul se ridică şi se întinse rele către fereastră. Lumina becului! închise.

— De ce? repetă Daru, stând în picioare în faţa patului. Arabul deschise ochii sub lumina orbitoare şi îl privi, străduindu-se să nu clipească.

— Vino cu noi, îi spuse.

Se făcuse miezul nopţii şi Daru tot nu adormise. Se băgase în pat după ce lepădase totul de pe el: avea obiceiul să doarmă gol. Dar când se văzu dezbrăcat, şovăi. Se simţea vulnerabil, ar fi vrut să-şi pună hainele. Apoi ridică din umeri:

văzuse multe în viaţă, şi, dacă va fi nevoie, îşi va zdrobi adversarul. Din patul lui putea să-l vadă cum’s tă întins pe spate, tot nemişcat, cu ochii închişi sub lumina violentă.

Und Daru stinse becul, întunericul se închegă parcă dintr-odată. Treptat, noaptea începu să învie în fereastra unde cerul fără stele vibra stins. Învăţătorul desluşi curând trupul culcat pin faţa lui. Arabul nu făcea nicio mişcare, dar părea că ţine fpehii deschişi. Un vânt slab dădea târcoale şcolii. Poate că va izgoni norii şi soarele va lumina

iarăşi.

În timpul nopţii vântul se înteţi. săinile dădură semne de nelinişte, apoi se potoliră. Arabul se răsuci pe o parte, putorcindu-se cu spatele la Daru, căruia i se păru că-l aude gemând. Stătu la pândă, urmărindu-i respiraţia, mai puternică şi mai regulată decât până atunci. Asculta răsuflarea aceea atât Ce apropiată şi se lăsa în voia gândurilor, fără să poată adormi.

În camera în care de un an se deprinsese să doarmă singur.

prezenţa aceasta îl stingherea. îl stingherea şi pentru că îi impunea un fel de fraternitate, pe care q refuza în împrejurările de fată, dar pe care o cunoştea bine: între bărbaţi, soldaţi sau prizonieri, care împart împreună aceeaşi cameră, se naşte o ciudată legătură, ca şi cum, părăsindu-şi armurile odată cu hainele, s-ar întâlni în fiecare seară, dincolo de tot ce-i desparte, în străvechea comunitate a visului şi a oboselii. Daru izgoni acest gând: prostii, trebuia să doarmk.

Totuşi, puţin mai târziu, când arabul se mişcă abia auzit, învăţătorul era tot treaz. Când prizonierul se mişcă a doua oară, Daru se încorda, cu tot trupul la pândă. Arabul se ridica încet, sprijinindu-se în coate, cu gesturi de somnambul. Aşezat pe marginea patului, aşteptă, neclintit, fără să-şi întoarcă privirea către Daru, ca şi cum ar fi ascultat cu toată fiinţa. Daru nu se clinti: îşi aminti că revolverul rămăsese în sertarul catedrei. Cel mai bun lucru ar fi fost să intervină pe dată. Totuşi continuă să-l observe pe prizonier, care, cu aceeaşi mişcare alunecoasă, îşi lăsă picioarele pe duşumele, aşteptă puţin, apoi porni să se ridice încet. Daru tocmai voia să-l strige, când arabul începu să meargă cu paşi fireşti, dar fără să facă cel mai mic zgomot. Se îndrepta către uşa din fund, care dădea spre magazie. Apăsă pe clanţă cu grijă şi ieşi, trăgând uşa după el, dar fără s-o închidă. Daru nu se clintise: „Fuge, gândea el. Cu atât mai bine!” Totuşi îşi încorda auzul. La găini era linişte: însemna că omul e pe podiş. Atunci ajunse până la el un zgomot slab de apă, despre care se întrebă ce poate fi, până în clipa în care

arabul se ivi din nou în uşă, o închise cu grijă şi se culcă la loc, fără zgomot. Atunci baru se întoarse cu spatele şi adormi. Ceva mai târziu i se păru că aude, din adâncurile somnului, paşi furişându-se în jurul şcolii. „Visez, visez!” îşi spunea întruna. Şi dormea mai departe.

Când se trezi, cerul era senin; prin crăpăturile ferestrei pătrundea aerul rece şi curat. Arabul dormea, încovrigat sub pături, cu gura căscată, doborât de somn. Dar când Daru îl zgâlţâi, tresări puternic, privindu-l fără să-l recunoască, cu nişte ochi de nebun şi cu o expresie atât de înfricoşată, încât învăţătorul se dădu un pas îndărăt.

— Nu te teme. Sunt eu. Trebuie să mâncăm.

Arabul dădu din cap, încuyiinţând. Faţa lui era acum liniştită, dar avea aceeaşi expresie absentă şi distrată.

Cafeaua era gata. O băură, aşezaţi alături pe patul de campanie, muşcând fiecare dintr-o rjucată de turtă. Apoi Daru îl duse pe arab în magazie şi-i arătă robinetul la care să se spele. Se întoarse în cameră, strânse păturile şi patul de campanie, îşi făcu patul şi deretică prin încăpere. Apoi ieşi în jţa şcolii, trecând prin clasă. Soarele începuse să se înalţe pe cerul albastru. O lumină proaspătă şi vie se revărsa peste podişul pustiu. Pe cărare, zăpada începuse pe alocuri să se topească. Curând aveau să iasă din nou la iveală pietrele. Aşezat la marginea podişului, învăţătorul privea întinderea pustie. Se gândea la Balducci. îl mâhnise şi, într-un fel, îl pduse afară, ca şi cum n-ar fi vrut să fie băgat în aceeaşi oală cu el. îi mai sunau încă în urechi cuvintele de rămas buh ale jandarmului, şi, fără să ştie bine de ce, îşi simţea sufletul nespus de pustiu şi de vulnerabil. În acea clipă, de partea cealaltă a şcolii, prizonierul tuşi. Daru îl ascultă, aproape Oră voie, apoi, furios, azvârli cu o piatră, care şuieră prin aer şi se înfundă în zăpadă. Crima prostească a acelui om îl revolta, dar ar fi păcătuit împotriva onoarei dacă l-ar fi predat; jindul acesta era de-ajuns pentru a-l face să se simtă umilit până la nebunie. îi blestema pe ai săi, pentru că i-l trimiseseră pe arab, dar şi pe acesta, fiindcă îndrăznise să ucidă şi nu ştiuse să fugă. Daru se ridică, se învârti de câteva ori prin (iţa şcolii, aşteptă, apoi intră înăuntru.

Arabul, aplecat deasupra pardoselii de ciment din magazie, se

spăla pe dinţi cu două degete. Daru îl privi, apoi îi spuse:» – Vino.

Intră în cameră primul. îmbrăcă peste flanelă o haină de vânătoare şi se încălţă cu bocanci. Aşteptă în picioare ca arabul să-şi pună turbanul şi sandalele. Trecură prin şcoală şi învăţătorul îi arătă tovarăşului său ieşirea. i-Du-te, spuse el. I Arabul nu se clinti. I – Vin şi eu, spuse Daru.

I Arabul ieşi. Daru intră în cameră şi făcu un pachet cu pesmeţi, curmale şi zahăr. În sala de clasă, înainte de a ieşi, şovăi o clipă în faţa catedrei, apoi trecu pragul şcolii şi încuie uşa.

— Pe aici, spuse el.

O luă spre răsărit, urmat de prizonier. Dar nu apucaseră bine să se îndepărteze de şcoală, când i se păru că aude un zgomot slab în spatele lui. Se întoarse din drum, cercetă aprejurimile casei. Arabul îl privea, fără să pară a înţelege. *m*-Haidem, spuse Daru. 1 Merseră un ceas, apoi se odihniră lângă un colţ calcaros stâncă. Zăpada se topea din ce în ce mai repede, soarele

zbicea pe dată băltoacele, curăţa văzând cu ochii podism care, treptat, se usca şi începea să vibreze asemenea aerului Qnd porniră din nou'la drum, pământul răsuna sub paşii lOr" Din când în când, în faţă, o pasăre spinteca văzduhul, cu un „ţipăt de bucurie. Daru sorbea, răsuflând adânc, lumina proaspătă. Un fel de exaltare creştea în el în faţa întinderilor nesfârşite, acum aproape cu desăvârşire galbene sub bolta albastră a cerului. Mai merseră încă o oră, coborând înspre sud. Ajunseră la un fel de ridicătură turtită, alcătuită din stânci sfărâmicioase. Din acel loc, podişul începea să coboare, la răsărit, spre o întindere joasă pe care se puteau zări câţiva copaci firavi, iar la sud, către nişte mari grămezi de srfnci care dădeau întregii privelişti o înfăţişare chinuită.

Daru se uită cu atenţie în amândouă direcţiile. La orizont nu se vedea decât cerul. Nu se zărea nici ţipenie de om. Se întoarse către arab, care îl privea fără să înţeleagă. Daru îi întinse un pachet:

— Ţine, spuse el. Ai aici curmale, pâine şi zahăr. Hrană pentru două zile. Iată şi o mie de franci.

Arabul luă pachetul şi banii, dar rămase cu mâinile încărcate în dreptul pieptului, ca şi cum n-ar fi ştiut ce să facă cu lucrurile primite.

— Acum, Ja seama, spuse învăţătorul, arătând cu mâna către răsărit. Ăsta-i drumul care duce la Tânguit. Până acolo faci două ore. La Tânguit te aşteaptă cei de la primărie şi de la poliţie.

Arabul privea spre răsărit ţinând strâns la piept pachetul şi banii. Daru îl apucă de braţ şi îl răsuci cu faţa către miazăzi. La poalele înălţimii pe care se aflau se putea ghici, abia întrezărit, un fel de drum.

— Acolo e drumul care trece peste podiş. După o zi de mers vei da de păşuni şi te vei întâlni cu cei dintâi nomazi. Te vor primi şi te vor adăposti, după legea lor.

Arabul se întoarse către Daru, şi un fel de spaimă începu să i se citească pe faţă.

— Ascultă, spuse el. Daru clătină din cap.

— Nu, taci. Acum te las.

Îi întoarse spatele, făcu câţiva paşi grăbiţi în direcţia şcolii, se mai uită o dată, nehotărât, la arabul nemişcat, apoi plecă-Merse aşa câteva minute, fără să privească în urmă, auzind doar zgomotul propriilor săi paşi, care răsunau pe pământul îngheţat. După un timp, totuşi, se uită îndărăt. Arabul era tot acolo, pe marginea colinei, cu braţele atârnând pe lângă»

corp. Îl privea pe învăţător. Daru simţi cum i se pune un nod în gâţ. De furie, scoase o înjurătură, fa” cu un semn cu mâna, şi porni la drum. Ajunsese departe, când se opri din nou şi privi, pe colină nu mai era nimeni.

Daru şovăi. Soarele se înălţase acum de-a binelea şi începea să-i ardă fruntea. Învăţătorul făcu calea întoarsă, la început cu pas nesigur, apoi cu hotărâre. Când ajunse pe colină, era lac de sudoare. Urcă poyâraişul aproape în fugă şi se opri gâfâind, în vârf. La miazăzi, întinderile de piatră se desenau limpede sub cerul albastru, dar la răsărit, peste câmpie, începea să se înalţe un abur cald. Şi în această ceaţă uşoară, Daru, cu inima strânsă, îl descoperi pe arab, care înainta

încet pe drumul închisorii.

Puţin mai târziu, stând în faţa ferestrei din sala de clasă, învăţătorul privea, fără să vadă, lumina proaspătă zvâcnind din înaltul cerului pe toată întinderea podişului. În spatele lui, pe tablă, între meandrele fluviilor Franţei, se aşterneau, jerise cu creta de o mână stângace, cuvintele pe care le citise puţin mai înainte:

— L-ai predat pe fratele nostru. Vei plăti.

Daru privea cerul, podişul, și, dincolo de el, pământurile nevăzute care se întindeau până la mare. În această tară nemărginită, pe care o iubise atât de mult, era singur.

JONAS SAU ARTISTUL LA LUCRU

„Azvârliţi-mă în mare… căci ştiu că eu abat asupra voastră această furtună”.

Iona, 1, 12

Gilbert Jonas, pictor, credea în steaua lui. De altminteri, nu credea în nimic altceva, deşi era plin de respect şi chiar de o anume admiraţie fată de credinţele altora. Propria sa credinţă, totuşi, nu’era lipsită de virtuţi, de vreme ce se întemeia pe credinţa ascunsă că el va obţine întotdeauna mult de la viaţă, fără să merite nimic. De aceea, când, la treizeci și cinci de ani, se pomeni că vreo câţiva critici încep să-şi dispute gloria de a-i fi descoperit talentul, nu se arătă deloc surprins. Dar seninătatea lui, pe care unii o puneau pe seama înfumurării, se explica, dimpotrivă, printr-o modestie plină de încredere. Jonas era mai curând recunoscător stelei sale, decât propriilor lui merite.

Se arătă ceva mai uimit când un negustor de tablouri se oferi să-i dea o sumă lunară, care-l scăpa de grija zilei de mâine. Zadarnic se strădui arhitectul Rateau, care, încă din vremea liceului, îl iubea pe Jonas şi steaua lui, să-i arate că aceşti bani nu-i pot asigura decât o viaţă decentă, şi că negustorul, în schimb, nu avea decât de câştigat.

— Voi primi, totuşi, spunea Jonas.

Rateau, care izbutise, în tot ceea ce făcuse, numai luptându-se din greu, îşi certa prietenul.

— De ce să primeşti? Discută mai întâi!

Dar degeaba, Jonas îi mulţumea în sinea lui stelei.

— Fie cum vrei, îi spuse el negustorului.

Şi părăsi slujba pe care o avea în editura tatălui său, pentru a se consacra cu totul picturii. „Ăsta zic şi eu noroc!” spunea el.

De gândit însă gândea că de noroc nu se putuse plânge niciodată. De când se ştia, tot norocos fusese. Astfel, simţea o duioasă recunoştinţă faţă de părinţii lui, în primul und pentru că nu se ocupaseră prea mult de creşterea lui, lăsându-i răgazul să viseze în voie, şi apoi pentru că se des –

parţiseră din motive de adulter. Cel puţin acesta era pretextul ţavocat de tatăl lui, care uita să precizeze că era vorba de un adulter cu totul neobişnuit: nu putuse răbda faptele de milostenie ale nevesti-sii, adevărată sfântă, care, fără gând rău, se dăruise cu trup şi suflet omenirii în suferinţă. Dar bărbatul se voia stăpân deplin peste virtuţile nevestei. „M-am săturat până peste cap, spunea acest Othello, să mă văd înşelat cu toţi săracii”.

Această neînţelegere nu fu decât spre folosul lui Jonas. părinţii lui, citind sau auzind că se cunosc destule cazuri de ucigaşi sadici născuţi din părinţi divorţaţi, se întrecură care mai de care să-l răsfeţe în fel şi chip, spre a curma răul din rădăcină. Cu cât erau mai puţin vizibile efectele şocului suferit, după părerea lor, de conştiinţa copilului, cu'atât se nelinişteau ei mai mult: ravagiile ascunse sunt fără îndoială şi cele mai adânci. Era de ajuns, de pildă, ca Jonas să se declare mulţumit de el sau de ceea ce făcuse în ziua aceea, pentru ca neliniştea obişnuită a părinţilor lui să atingă limitele nebuniei, îl copleşeau atunci cu mii de atenţii şi copilul avea tot ce şi-ar fi putut dori.

În sfârşit, presupusa lui nenorocire îi adusese lui Jonas on frate devotat în persoana prietenului său Rateau. Părinţii acestuia îl invitau adesea pe micuţul lui coleg de liceu, plângându-l pentru soarta lui nefericită. Cuvintele lor pline de milă treziră în fiul lor, băiat voinic şi sportiv, dorinţa de jj-l lua sub aripa lui ocrotitoare pe Jonas, pe care-l admira tacă de pe acum, văzându-l cum izbuteşte în toate fără să-şi dea prea mare osteneală. Admiraţia şi bunăvoinţa se potriviră bine laolaltă, transformându-s e într-o prietenie pe care Jonas o primi, aşa cum

primea totul, în chip firesc şi încurajator.

Când, fără să se fi omorât din cale afară, îşi terminase studiile, norocul îi surâse iarăşi: intră ca salariat la editura tatălui său, unde îşi făcu o situaţie, şi, pe căi indirecte, îşi descoperi vocaţia de pictor. Tatăl lui Jonas, cel mai de seamă editor din Franţa, socotea că, mai mult ca oricând, şi tocmai pentru că se ajunsese la o criză a culturii, viitorul este al Cărţii. „Istoria ne arată, spunea el, că oamenii, cu cât citesc toai puţin, cu atât cumpără mai multe cărţi”. Drept care el nu Citea decât arareori manuscrisele ce i se aduceau şi nu se hotăra să le publice decât în funcţie de personalitatea autofului sau de actualitatea subiectului (singurul subiect mereu ctual fiind sexul, editorul sfârşise prin a se specializa), îngrijindu-se doar ca reclamele să fie cât mai extravagante şi pu

blicitatea gratuită. îi oferi, deci, lui Jonas, odată cu secţia de lectură, mult timp liber, căruia acesta se strădui să-i afle o întrebuinţare. Şi aşa descoperi Jonas pictura.

Pentru prima oară în viaţa lui se simţi cuprins de un zel neistovit, de care nu se crezuse niciodată în stare; începu curând să picteze de dimineaţa până seara, şi, tot fără nici cea mai mică osteneală, excela în acest domeniu. Nimic altceva nu părea să-l intereseze şi numai printr-o minune se putu însura la vârsta cuvenită: pictura îl acapara cu totul. Fiinţelor şi împrejurărilor obişnuite din viaţă nu le rezerva decât un surâs binevoitor, care îl scutea să se mai ocupe şi altfel de ele. Trebui ca Rateau, care conducea în chip prea energic motocicleta pe care se afla şi prietenul său, să aibă un accident, pentru ca Jonas, cu mâna dreaptă imobilizată, în sfârşit, printr-un bandaj, şi plictisindu-se de moarte, să se poată gândi la dragoste, ba şi până atunci, el se grăbi să vadă în acest grav accident un dar trimis de norocoasa lui stea. Dacă nu s-ar fi rănit, n-ar fi avut niciodată răgazul s-o privească pe Louise Poulin aşa cum merita ea să fie privită.

Rateau, de altfel, era de altă părere. Mic şi îndesat, nu-i plăceau

decât femeile înalte. „Nu ştiu ce-ai găsit la furnica asta", spunea el. Louise era într-adevăr mică, cu pielea brună, cu părul şi cu ochii negri, dar bine făcută şi drăgălaşă la chip. Jonas, înalt şi zdravăn, se topea de dragul „furnicii", cu atât mai mult cu cât nimeni nu o întrecea în hărnicie. Vocaţia Louisei era activitatea. O atare vocaţie se potrivea de minune cu gustul lui Jonas pentru inerţie şi pentru foloasele ei. Louise se consacră mai întâi literaturii, atâta vreme cel puţin cât crezu că pe Jonas îl interesează editura. Citea tot ce-i cădea în mână, la întâmplare, şi în câteva săptămâni fu în măsură să vorbească despre orice subiect. Jonas o admiră şi se socoti definitiv scutit de obligaţia de a citi, de vreme ce Luise îl informa îndeajuns despre toate, îngăduindu-i astfel să cunoască esenţialul cu privire la descoperirile contemporane. „Azi nu mai trebuie spus, afirma Louise, că X este rău sau urât, ci că se vrea rău sau urât". Nuanţa era importantă, şi risca cel puţin să ducă, aşa cum se grăbi să observe Rateau, la condamnarea întregului neam omenesc. Dar Louise puse lucrurile la punct arătând că acest adevăr, susţinut fiind atât de presa specializată în confidenţe sentimentale cât şi de revistele filosofice, era universal şi nu intra în discuţie. „Fie cum vrei", spuse Jonas, şi uită pe dată de cumplita descoperire, pentru a visa la steaua lui.

Louise lăsă baltă literatura de cum înţelese că pe Jonas j, a-l interesează decât pictura. De îndată se consacră cu totul artelor plastice, cutreieră muzeele şi expoziţiile, târându-l jupă ea şi pe Jonas, ce nu prea înţelegea pictura contempo-janilor săi, din care pricină, în naivitatea lui de artist, se simţea stânjenit. Totuşi se bucura că este atât de bine informat cu privire la tot ceea ce avea vreo legătură cu arta lui. E adevărat că, a doua zi chiar, uita până şi numele pictorului ale cărui opere le văzuse în ajun. Dar Louise avea dreptate când îi amintea pe un ton ce nu admitea replică una din certitudinile care-i rămăseseră din perioada ei literară, şi anume că, de fapt, nu uităm niciodată nimic. Hotărât lucru, steaua îl ocrotea şi de astă dată pe Jonas, care putea astfel să se bucure, cu cugetul împăcat, atât de certitudinile memoriei Cât şi de comodităţile uitării.

Dar comorile de devotament pe care le risipea Louise străluceau

mai minunat ca oricând în viaţa de fiecare zi a lui Jonas. Acest înger păzitor al său, îl scutea să-şi mai cumpere pantofi, haine şi rufe, treabă care, după cum se ştie, mai scurtează cu o bucată zilele atât de scurtei noastre vieţi. Fără să pregete, se lupta de una singură cu toate acele nenumărate născociri ale maşinii de ucis timpul, începând cu imprimatele obscure ale securităţii sociale şi terminând cu dispoziţiile mereu reînnoite ale fiscalităţii. „Da, spunea Rateau, e limpede. Dar la dentist tot nu poate merge în locul tău”. Asta n-o putea face, într-adevăr, în schimb telefona, reţinând orele cele mai bune; se ocupa de golirea rezervorului de la maşină, de închirierea camerelor la hotel pe timpul vacanţei, de aprovizionarea cu cărbuni; cumpăra ea însăşi darurile pe care Jonas dorea să le ofere, alegea şi expedia flori în numele lui, şi mai găsea încă, în unele seri, răgazul de a trece pe la el când nu era acasă, spre a-i pregăti patul pe care, în acele nopţi, el nu mai avea nevoie să-l facă înainte de a se culca.

I Cu acelaşi devotament Louise intră în acest pat, apoi se ocupă de întâlnirea cu primarul, îl duse pe Jonas la primărie cu doi ani înainte ca talentul lui să fi fost, în sfârşit, recunoscut şi organiză călătoria de nuntă în aşa fel încât să nu tămână niciun muzeu nevizitat. Nu fără a fi găsit însă, mai taainte, în plină criză a locuinţelor, un apartament de trei «mere, în care se mutară la întoarcere. Turnă apoi, aproape «nul după altul, doi copii, o fată şi un băiat, conform planu-te ei, care prevedea trei copii, şi care fu îndeplinit nu mult

 timp după ce Jonas părăsise editura pentru a se consacra definitiv picturii.

De cum născu, de altfel, Louise nu se mai dărui decât, la început, copilului său, apoi copiilor săi. Mai încercă şi acum să-l ajute pe Jonas, dar nu mai avea când. îi părea rău că nu se mai poate îngriji de el, dar firea ei hotărâtă nu-i îngăduia să stăruieprea mult asupra acestor păreri de rău. „N-avem încotro. Fiecare cu meseria lui”. Vorbă de care de altfel Jonas se declara încântat; căci el ţinea, ca toţi artiştii epocii sale, să treacă drept un meşter. Meşterul trebui aşadar să se descurce mai mult singur, văzându-se silit să-şi cumpere el singur pantofi. Totuşi, nu numai că Jonas găsea că toate astea sunt în firea lucrurilor,

dar el află aici o nouă pricină de a se socoti norocos. E drept că obosea umblând prin magazine, dar oboseala lui își afla răsplata în acel ceas de singurătate care dă atâta preţ fericirii cuplului.

Problema spaţiului vital rămânea, totuşi, problema cea mai importantă a acestei familii, proaspăt întemeiată, căci în jurul ei timpul şi spaţiul, într-o îngemănată mişcare, se micşorau văzând cu ochii. Naşterea copiilor, noua meserie a lui Jonas, locuinţa strâmtă precum şi venitul lui modest, care făcea cu neputinţă cumpărarea unui apartament mai mare, nu lăsau decât un câmp restrâns îndoitei activităţi a Louisei şi a lui Jonas. Apartamentul se afla la etajul întâi al unui palat din secolul al XVIII-lea, în cel mai vechi cartier al capitalei. Mulţi artişti locuiau aici, credincioşi principiului că în artă căutarea noului trebuie să se facă într-un cadru vechi. Jonas, care împărtăşea şi el această convingere, se bucura mult că trăieşte într-un asemenea cartier.

Nu se putea plânge: de vechi, apartamentul era vechi. Dar câteva modificări foarte moderne îi dăduseră o înfăţişare originală, care consta în primul rând în faptul că li se oferea celor care locuiau aici un mare volum se aer în ciuda suErafeţei reduse. Încăperile, neobişnuit de înalte şi împodo-ite cu ferestre superbe, fuseseră, fără îndoială, destinate, dacă judecai după proporţiile lor măreţe, unor recepţii fastuoase. Dar necesităţile aglomerării urbane şi renta imobiliară îi constrânseseră pe proprietarii succesivi să despartă camerele prea mari prin nişte pereţi subţiri şi să înmulţească astfel boxele pe care le închiriau la preţuri piperate turmei lor de locatari. Lucrul nu-i împiedica sk-i laude ceea ce ei numeau „cubajul important de aer”. Acest avantai nu putea fi negat. El trebuia însă atribuit imposibilităţii în care se aflaseră proprietarii de a despărţi camerele şi în înălţime –

dacă lucrul ar fi fost cu putinţă, este neîndoielnic că ei nu s-ar g dat îndărăt de la niciun sacrificiu pentru a oferi câteva adăposturi mai mult tinerei generaţii, în acea vreme foarte dornică de căsătorie şi nespus de prolifică. Cubajul mare de aer nu prezenta însă numai avantaje. El avea neajunsul de a gice ca încăperile să se încălzească

greu iarna, ceea ce, din nefericire, îi obliga pe proprietari să majoreze plata caloriferului. Vara, din pricina ferestrelor imense, apartamentul era literalmente violat de lumină: jaluzelele lipseau. Proprietarii renunţaseră la ele, descurajaţi, fără îndoială, de înălţimea ferestrelor şi de preţul lemnăriei. La urma urmei puteau fi foarte bine înlocuite cu nişte perdele groase, care nu le puneau niciun fel de problemă în legătură cu preţul de cost, de vreme ce erau plătite de chiriaşi. Proprietarii, de altfel, nu pregetau să le vină acestora în ajutor, oferindu-le la preţuri exorbitante perdele provenite din propriile lor magazine. Filantropia imobiliară este într-adevăr pentru ei doar o ocupaţie de agrement. În mod obişnuit aceşti prinţi ai timpului nostru se îndeletniceau cu vânza rea stămburilor şi a latirelelor.

I Jonas se extaziase în faţa avantajelor apartamentului şi brecuse repede peste neajunsuri. „Fie cum vrei”, îi spusese el jjŞroprietarului când vorbise vorba de plata caloriferului. În jrivinţa perdelelor, era de aceeaşi părere cu Louise, care «asea că e de ajuns să pună doar pe ferestrele din dormitor, psându-le pe celelalte goale. „N-avem nimic de ascuns”, spunea acest suflet curat. Jonas fusese mai cu seamă cucerit de pţcăperea cea mai mare, care avea tavanul atât de înalt încât aici nu putea fi vorba să-ţi instalezi acolo un bec. Intrai fără să urci vreo scară în această cameră legată printr-un coridor îngust de celelalte două, mult mai mici, şi care dădeau una într-alta. În partea din fund a apartamentului era bucătăria, alături de closet şi de o cămăruţă numită pompos sală de şuş. Ar fi putut, la o adică, să treacă drept aşa ceva cu condiţia ca să se fi instalat aici un duş, ca ţeava lui să fi fost fişezată vertical şi ca locatarii apartamentului să consimtă să primească jetul de apă binefăcător fără să facă nici cea mai mică mişcare.

Din pricina înălţimii cu adevărat neobişnuite a tavanului şi din pricina strâmtimii camerelor, apartamentul semăna cu ciudată construcţie din paralelipipede alipite, aproape în ptregime de sticlă numai uşi şi ferestre, în care mobilele nu pyeau pe ce se rezema, iar fiinţele, pierdute în lumina albă şi jWolentă, păreau a pluti ca nişte marionete într-un acvarium

 vertical. Mai mult, toate ferestrele dădeau către curte, adică la mică distanţă, spre alte ferestre în acelaşi stil, în spatele cărora se zărea, foarte aproape, desenul înalt al unor noi fe. restre care dădeau către o a doua curte. „Parcă am fi în sala oglinzilor”, spunea Jonas, încântat. Sfătuiţi de Rateau, hotărâseră să instaleze camera conjugală într-una din cele două încăperi micu’ cealaltă urmând să adăpostească copiim pe care-l aşteptau. Încăperea cea mare slujea lui Jonas drept atelier în timpul zilei şi tot aici se adunau cu toţii seara la ora mesei. De altfel se putea, la urma urmei, mânca şi în bucătărie, cu condiţia ca Jonas, sau Louise, să stea în picioare. Rateau pe de altă parte făcuse peste tot nenumărate instalaţii ingenioase. Uşile rulante, etajerele escamotabile şi mesele pliante izbuteau să compenseze puţinătatea mobilelor, accentuând înfăţişarea de cutie cu surprize a acestui original apartament.

Dar când camerele se umplură cu tablouri şi cu copii, trebuiră să se gândească neîntârziat la o schimbare. Înainte de naşterea celui de al treilea copil, Jonas lucra în încăperea cea mare, Louise tricota în camera conjugală, în timp ce copiii ocupau camera din fund, făcând aici un tărăboi nemaipomenit sau târându-se, aşa cum puteau, prin tot apartamentul. Hotărâră atunci să aşeze leagănul noului născut într-un colţ al atelierului, pe care Jonas îl izola de restul încăperii prinţi-uri paravan făcut din tablouri suprapuse, ceea ce le îngăduia să audă plânsetele copilului şi să poată astfel sări fără întârziere. Jonas, de altminteri, nu trebuia niciodată să-şi lase lucrul, căci Louise i-o lua înainte. Fără să mai aştepte ţipetele copilului, ea intra întruna în atelier, pe vârful picioarelor, e drept, şi cu mii de precauţii. Jonas, înduioşat de grija ce i se purta, o asigură într-o zi pe Louise că nu e atât de sensibil şi că zgomotul paşilor ei nu-l stânjeneau câtuşi de puţin de la lucru. Louise îi răspunse că mai era şi copilul, care nu trebuia trezit. Jonas, plin de admiraţie pentru această inimă de mamă ce se dezvăluia astfel, râse din tot sufletul de greşeala lui. Nu îndrăzni să spună că apariţiile precaute ale Louisei îl stânjeneau mai mult decât o intrare zgomotoasă, în primul rina pentru că ţineau mai mult, apoi pentru că presupuneau o gesticulaţie anume: Louise, înaintând cu braţele larg depărtate, cu

trupul aplecat uşor pe spate şi zvârlind piciorul mai înainte, nu putea trece neobservată. Metoda putea chiar să se întoarcă împotriva intenţiilor mărturisite ale Louisei, de vreme ce ea era în fiecare clipă ameninţată să se izbească de vreunul din tablourile ce zăceau peste tot în atelier. Zgo-

moţul îl trezea atunci pe copil, care îşi arăta mulţumirea aşa cum putea, adică ţipând cât îl ţinea gura. Tatăl, încântat de capacitatea pulmonară a fiului său, alerga să-l răsfeţe, înlocuit fiind curând în această treabă de nevastă-sa. Jonas ridica atunci pânzele trântite pe jos, apoi, cu penelul în mână, asculta fermecat vocea nepotolită şi răsunătoare a fiului său.

Tot în acea vreme succesul îi adusese lui Jonas nenumăraţi prieteni. Aceşti îşi arătau bunele sentimente la telefon sau prin vizite făcute pe nepusă masă. Telefonul, care, după adâncă chibzuinţă, fusese aşezat în atelier, suna adesea, trezindu-l întotdeauna din somn pe copil, ale cărui ţipete se împleteau cu ţârâitul poruncitor al aparatului. bacă se întâmpla ca, în acea clipă, Louise să poarte de grijă celorlalţi copii, ea se grăbea să alerge, aducându-i şi pe ei lângă cel mic, dar aproape întotdeauna îl găsea pe Jonas ţinând într-o mână copilul iar în cealaltă penelul şi receptorul telefonului care îi transmitea o invitaţie prietenească la masa de prânz. Jonas se minuna că există oameni care vor să ia masa împreună cu el, în ciuda conversaţiei lui atât de banale, dar ar fi preferat să iasă seara, spre a-şi păstra întreagă ziua de lucru. Din nefericire, aproape întotdeauna prietenul nu putea să se întâltească cu el decât în cutare zi anume, şi numai la masa de ijjrânz, pe care ţinea neapărat să i-o rezerve iubitului său Ionas. Şi iubitul Jonas primea: „Fie cum vrei!” – punea re-jjteptorul în furcă: „Ce om drăguţ!”, şi-i întindea copilul Louisei. Apoi se aşternea pe lucruj din care era curând ne-fjioit să se întrerupă pentru masa de prânz sau de seară. Treibuia să dea la o parte pânzele, să desfacă masa pliantă şi să se şşeze în jurul ei împreună cu cei mici. Mâncând, Jonas mai arunca din când în când câte o privire către tabloul început, şi pneori i se întâmpla, cel puţin în primele timpuri, să i se par că micuţii mestecă şi înghit mai încet decât şi-ar fi doră el, lucru care îl făcea să găsească

fiecare masă din cale afară de jpngă. Dar într-o zi citi în ziar că pentru a asimila bine trelmie să mănânci pe îndelete, şi de atunci fiecare masă fu pentru el o pricină de îndelungă bucurie.

Uneori era vizitat de noii săi prieteni. Rateau însă nu venea fiecât după cină. Ziua era la slujbă, şi apoi ştia că pictorii lucrează la lumina zilei. Dar noii prieteni ai lui Jonas făceau aproape cu toţii parte din tagma artiştilor sau a criticilor. Unii pictaseră cândva, alţii voiau să picteze, iar alţii, în sfârşit, se ftcupau de ceea ce fusese sau urma să fie pictat. Toţi, desigur, uneau mai presus de orice munca artistului şi se plângeau pe organizarea lumii moderne, în care această muncă, pre

cum şi exerciţiul meditaţiei, indispensabil oricărui artist, devin atât de dificile. Se plângeau aşa după-amiezi întregi, rugându-l pe Jonas să nu se întrerupă din lucru, să-şi vadă de treabă ca şi cum ar fi fost singur, să nu se sinchisească de prezenţa lor şi să nu se poarte cu ei cum te-ai purta cu nişte burghezi care nu ştiu ce preţ are timpul pentru un artist Jonas, bucuros că are nişte prieteni care nu se supără când lucrează în prezenţa lor, se întorcea la tabloul lui, fără a înceta să răspundă la întrebările ce i se puneau sau râzând când se povesteau anecdote.

O purtare atât de firească îi făcea pe prietenii săi să se simtă din ce în ce mai bine. Buna lor dispoziţie era atât de neprefăcută încât uitau până şi de ora mesei. În schimb, copiii lui Jonas aveau în această privinţă o memorie mult mai bună. Ei dădeau buzna în cameră, se strecurau printre oaspeţi, erau luaţi în braţe, săltau de pe genunchii unuia pe genunchii celuilalt. Pătratul de cer care se desena deasupra curţii începea în cele din urmă să se întunece şi Jonas lăsa din mână penelul. Nu-i mai rămânea decât să-şi invite prietenii la ce se va găsi de mâncare şi să continue a vorbi, până noaptea târziu, despre artă, bineînţeles, dar mai cu seamă despre pictorii fără talent, plagiatori sau interesaţi, care nu erau de fată. Lui Jonas îi plăcea să se scoale devreme, ca să poată profita de lumina de dimineaţă. Ştia că-i va veni greu, că

micul dejun nu va fi gata la timp şi că se va simţi obosit. Dar se bucura totodată că, într-o singură seară, află atâtea lucruri care nu puteau decât să-i folosească în arta lui, deşi într-un fel de care nu-ţi puteai da seama la prima vedere, „în artă, ca şi în natura, nimic nu se pierde, spunea el. Să-i mulţumesc stelei mele!”

Odată cu prietenii veneau uneori şi discipolii; Jonas devenise şef de şcoală. La început faptul îl uimise, căci nu putea vedea ce ar fi avut de învăţat alţii de la el, când el însuşi mai avea atâtea de învăţat. Artistul din el bâjbâia în întuneric; cum ar fi putut atunci să le arate altora calea cea adevărată? Dar înţelese destul de repede că un discipol nu era neapărat cineva care vrea să înveţe ceva. Mai adesea, dimpotrivă, te făceai discipol din plăcerea dezinteresată de a-ţi învăţa maestrul. Din acea clipă putu accepta, cu umilinţa, marea cinste ce i se arăta. Discipolii îi explicau lui Jonas, de dimineaţa până seara, ce pictase şi pentru ce. Jonas descoperea astfel în opera sa o seamă de intenţii ce-l surprindeau oarecum, şi o mulţime de lucruri care nici nu-i trecuseră prin cap când pictase. Se crezuse sărac, şi iată că, datorită elevilor săi, se pomenea dintr-odată bogat. Uneori, în faţa atâtor bogăţii nebănuite, Jonas simţea parcă o uşoară mândrie: „E adevărat, totuşi, îşi spunea el. Chipul acela din ultimul plan te sileşte să nu vezi nimic altceva. Nu prea înţeleg ce vor să; spună când vorbesc de umanizarea indirectă. Trebuie totuşi să recunosc că în tabloul ăsta am obţinut un efect neobişnuit”. Curând însă se grăbea să pună” pe seama stelei sale această incomodă măiestrie. „Steaua e cea care deschide drumuri noi. Eu rămân lângă Louise şi lângă copii”.

Discipolii aveau de altfel şi un, alt merit: îl obligau pe Jonas să fie mai sever cu el însuşi. Îl înălţau înţi-atâta în slăvi, mai cu seamă când vorbeau de conştiinţa lui de artist şi de puterea lui de muncă, încât nicio slăbiciune nu-i mai era îngăduită. Îşi pierdu astfel vechiul său obicei de a ronţăi o bucăţică de zahăr sau de ciocolată după ce terminase o parte mai dificilă dintr-un tablou şi înainte de a se aşterne iar pe lucru. Dacă ar fi fost singur, s-ar fi lăsat, totuşi, învins de slăbiciune. Dar fu ajutat în acest proces moral de prezenţa aproape constantă a discipolilor şi a prietenilor, în faţa cărora s-ar fi simţit

oarecum stânjenit să ronţăie ciocolată şi pe care, de altminteri, nu şi-ar fi îngăduit niciodată să-i întretrupă din conversaţia lor atât de interesantă, cu nevinovata lui manie.

Discipolii îi pretindeau totodată să rămână credincios es-îteticii şale. Jonas, care trudea din greu şi îndelung pentru a i» cea din când în când un fel de străfulgerare, în care realitatea i se arată dintr-odată într-o lumină cu desăvârşire nouă, nu poseda decât o foarte vagă idee despre propria lui este-pcă. Discipolii săi, dimpotrivă, aveau mai multe, contradic-aorii şi categorice; şi, în această privinţă, nu era de glumit cu ei. Jonas ar mai fi dorit uneori să se lase în voia capriciului, peest prieten umil al artistului. Dar frunţile încruntate ale discipolilor, în faţa acelora dintre tablourile lui care se îndepărtau de ideea lor, îl sileau să mediteze ceva mai mult asupra artei sale, lucru din care nu avea decât de câştigat.

În sfârşit, discipolii îl ajutau pe Jonas şi în alt chip, silin-jttu-l să-şi spună părerea în legătură cu propriile lor pro Rucţii. Nu trecea zi în care să nu i se aducă vreo pânză abia pehiţată, pe care autorul ei o aşeza între Jonas şi tabloul la «are lucra, pentru ca schiţa să beneficieze astfel de cea mai Pună lumină. Trebuia să-şi spună părerea. Până atunci Jonas încercase întotdeauna o ruşine ascunsă la gândul că el nu fusese niciodată în stare să judece o operă de artă. Cu excepţia Itftorva tablouri care-l umpleau de entuziasm şi a unor

mâzgăleli grosolane care săreau în ochi oricui, totul i se părea deopotrivă de interesant şi de indiferent. Se văzu deci nevoit să-şi înjghebeze un arsenal de judecăţi, cu cât mai variate cu cât discipolii săi, având, ca toţi artiştii din capitală, un oarecare talent, era silit să stabilească, atunci când erau cu toţii de fată, nuanţe cât mai diverse, care să-i mulţumească pe fiecare în parte. Această binevenită obligaţie îl sili aşadar să-şi facă un vocabular de specialitate şi să aibă păreri despre arta lui. Dar, în ciuda acestei strădanii, nu-şi pierdu bunăvoinţa înnăscută. El înţelese repede că discipolii săi nu-i cereau critici, cu care

n-aveau ce să facă, ci numai cuvinte de încurajare, şi, dacă era cu putinţă, laude. Trebuia doar să aibă grijă ca laudele să nu semene între ele. Jonas nu se mai mulţumi deci să fie doar binevoitor, aşa cum fusese întotdeauna. Fu binevoitor cu ingeniozitate.

Şi astfel se scurgea timpul lui Jonas, care picta în mijlocul prietenilor şi discipolilor, aşezaţi pe scaune dispuse acum în rânduri concentrice în jurul şevaletului. Adesea, la ferestrele din fată, apăreau şi vecinii, mărind numărul privitorilor. Jonas discuta, schimba păreri, examina pânzele ce i se arătau, îi surâdea Louisei când aceasta trecea prin atelier, potolea plânsetele copiilor şi răspundea călduros la telefon, fără să lase o clipă din nâână penelul, cu care, din când în când, mai adăuga o tuse la tabloul început. Într-un anume sens, viaţa lui era plină7, fiecare ceas era oine întrebuinţat şi Jonas mulţumea cerului că nu-i îngăduia să afle ce-i plictiseala. Pe de altă parte, însă, trebuie să pui multe tuşe una lângă alta pentru ca să umpli un tablou, şi Jonas se gândea că nici plictiseala nu-i de lepădat, de vreme ce poţi să scapi de ea printr-o muncă îndârjită. Producţia lui Jonas, dimpotrivă, scădea pe măsură ce prietenii lui deveneau mai interesanţi. Chiar în puţinele ceasuri când era cu desăvârşire singur, se simţea prea obosit pentru ca să mai încerce să câştige timpul pierdut în ajun. Şi în acele ore se mulţumea să viseze la o nouă organizare, care să împace plăcerile prieteniei cu virtuţile plictiselii.

Îi vorbi despre toate acestea Louisei, care, la rândul ei, începuse să se neliniştească în legătură cu cei doi copii mai man, care creşteau văzând cu ochii şi cu strâmtimea camerei lor. Se gândea că n-ar fi rău să-i culce în încăperea cea mare, îndărătul unui paravan, iar pe sugar să-l ducă în camera cea mică, unde telefonul nu-l va mai trezi din somn. Şi cum micuţului nu-i trebuia prea mult loc, Jonas va putea să-şi instaleze tot acolo şi atelierul. Pe oaspeţi îi vor primi în încăperea cea mare, iar Jonas, care ştia că va fi înţeles în nevoia lui de a fi singur, va putea să circule între cele două camere, vizitându-şi prietenii, sau lucrând, după voie. Mai mult, copiii trebuind să se culce devreme, oaspeţii nu-şi vor mai putea îngădui să rămână până noaptea târziu.

— Minunat, spuse Jonas, după ce se gândi puţin.

— Şi apoi, adăugă Louise, dacă prietenii tăi vor pleca devreme, o să fim şi noi doi mai mult timp împreună.

Jonas o privi. O umbră de tristeţe trecu pe faţa Louisei. Mişcat, o luă în braţe şi o strânse la piept cu duioşie. Ea rămase aşa, şi, timp de o clipă, se simţiră fericiţi ca la începutul căsătoriei lor. Dar Louise i se desprinse din braţe: camera era poate prea mică pentru Jonas. Începu să facă măsurători cu metrul de tâmplărie şi descoperiră că, dacă ţineau seama de locul ocupat de pânzele răspândite prin tot atelierul, dintre care cele mai multe erau ale discipolilor, el lucra, de obicei, într-un spaţiu doar cu puţin mai mare decât cel care urma să-i fie atribuit. Fără să mai stea pe gânduri, Jonas începu mutarea.

Norocul nu-l părăsea însă: cu cât lucra mai puţin, cu atât faima lui creştea. Expoziţiile lui erau aşteptate cu nerăbdare şi dinainte socotite adevărate evenimente. Se mai găseau, e.) drept, vreo câţiva critici, printre care şi doi dintre vizitatorii obişnuiţi ai atelierului lui Jonas, care-şi scriau cronicile la temperatură oarecum călduţă. Dar indignarea discipolilor îl despăgubea pe Jonas din plin de un necaz atât de mic. Desigur, afirmau aceştia din urmă cu tărie, şi ei preţuiau înainte de ponce lucrările din prima sa perioadă, dar căutările lui actuale pregăteau o adevărată revoluţie. Jonas se mustra în sinea Hui pentru uşoara iritare pe care o simţea ori de câte ori i se lâidicau în slăvi primele opere şi mulţumea cu multă căldură. INumai Rateau mormăia: „Ciudate lighioane! Te iubesc în chip de statuie, nemişcat. Omul viu nu le place”. Dar Jonas Ijâsi apăra discipolii: „Tu nu poţi înţelege, îi spunea el lui Rateau. Ţie îţi place tot ce fac eu”. Rateau râdea: „Da' de unde? Mie nu tablourile tale îmi plac, ci pictura ta”.

Oricum, tablourile erau admirate în continuare şi, în forma unei expoziţii primite cu multă căldură, negustorul foropuse, din proprie iniţiativă, o creştere a sumei lunare.

Jonas acceptă, exprimându-şi recunoştinţa. „Cine te-ar auzi, îi spuse negustorul, ar crede că ţii la bani”. Atâta bunăvoinţă piceri inima pictorului. Dar când îi ceru negustorului autori-Ijzaţia de a dona un tablou pentru o vânzare de binefacere, jjficesta vru să ştie dacă o atare treabă „îi putea aduce vreun

 profit”. Jonas n-ar fi putut să-i spună. Negustorul îi propuse deci să rămână cinstit la cele hotărâte în contract, care îi acorda privilegiul exclusiv asupra vânzării.

— Un contract e un contract, spuse el.

În contractul lor binefacerea nu fusese prevăzută.

— Fie cum vrei, spuse” pictorul.

Noua organizare a casei nu-i adusese lui Jonas decât satisfacţii. Putea acum, într-adevăr, să se izoleze destul de des spre a răspunde numeroaselor scrisori pe care le primea şi pe care politeţea sa nu le putea lăsa fără răspuns. Unele se ocupau de arta lui Jonas, altele, cu mult mai numeroase decât primele, de autorul scrisorii, care, fie voia să fie încurajat în vocaţia lui pentru pictură, fie cerea un sfat sau un ajutor bănesc Acum numele lui Jonas apărea din ce în ce mai des în ziare şi se pomeni şi el solicitat, ca atâţia alţii, să intervină spre a denunţa nişte nedreptăţi cu totul revoltătoare. Jonas răspundea, scria despre artă, mulţumea, dădea sfaturi, se lipsea de o cravată spre a trimite un mic ajutor, semna, în sfârşit, manifestele de protest atât de îndreptăţite ce-i erau înfăţişate. „Nu cumva te-ai apucat de politică? Las-o mai bine pe seama scriitorilor şi a fetelorunte”, spunea Rateau. Nu, el nu semna decât acele manifeste care se declarau străine de orice spirit de partid. Dar toate făceau caz de independenta lor de opinii. Cât era săptămâna de mare, Jonas umbla cu buzunarele doldora de scrisori, la care nu mai apuca să răspundă la timp şi care îl năpădeau întruna. Răspundea celor mai stăruitoare, care veneau în general de la necunoscuţi, punându-le deoparte, în aşteptarea unui moment mai prielnic, pe cele la care voia să răspundă pe îndelete, adică pe acelea care-i fuseseră trimise se prieteni. De atâţea obligaţii uitase ce înseamnă să mai poţi hoinări în voie, cu inima senină. Se simţea mereu în întârziere şi mereu vinovat, chiar când picta, lucru ce i se mai întâmpla din când în când.

Louise, din ce în ce mai ocupată cu creşterea copiilor, se lupta şi cu acele treburi ale casei care, în alte amprejurări, i-ar fi revenit lui. Jonas era nefericit. La urma urmei pictura era pentru el o plăcere, în timp ce ea avea parte de ce era mai rău. Îşi dădea seama de asta mai

ales când ea era plecată cu treburi în oraş. „La telefon”, striga băiatul cel mare, şi Jonas lăsa baltă tabloul la care lucra, pentru a se apuca din nou de el, câteva clipe mai târziu, cu cugetul împăcat şi cu o invitaţie suplimentară. „Plata gazului”, urla încasatorul în uşa deschisă de unul dintre copii. „Numaidecât, numaidecât!” Când

Jonas termina cu telefonul sau cu plata gazului, un prieten, on discipol, sau amândoi uneori, se ţineau după el, până în cămăruţă, spre a termina conversaţia începută. Cu timpul toţi oaspeţii ajunseseră să cunoască bine micul coridor. Nu se mai urneau de acolo, flecăreau între ei, îi cereau lui Jonas părerea strigând peste capetele celorlalţi sau dădeau buzna, pentru o clipă, în cămăruţă. „Aici cel puţin, exclamau cei care intrau, te mai poate vedea omul pe îndelete”. Jonas se înduioşa: „Aveţi dreptate, spunea el, în ultima vreme nu mai apucăm să ne mai vedem”. Simţea şi el cât îi dezamăgeşte pe cei pe care nu mai avea când să-i vadă, şi lucrul ti mâhnea. Adeseori era vorba de prieteni pe care ar fi dorit mult să-i întâlnească. Dar prea numeroasele lui ocupaţii nu-i cai îngăduiau să accepte toate invitaţiile. Lumea începuse să-l vorbească de rău: „Umblă cu nasul pe sus. De când s-a ajuns, nu mai ştie de prieteni”. Sau: „Nu se iubeşte decât pe sine”. Nu aveau dreptate, el iubea pictura, o iubea’ pe Louise, copiii, pe Rateau, pe încă vreo câţiva prieteni, şi nutrea o mare Simpatie pentru toată lumea. Dar viaţa e scurtă, timpul jfcoară ca vântul, iar energia lui Jonas avea şi ea o margine. Era greu să pictezi lumea şi oamenii şi, în acelaşi timp, să trăieşti în mijlocul lor. Nu putea nici măcar să se plângă sau să explice cuiva toate acestea, căci se pomenea bătut pe umăr: „Socoteşte-te fericit! Gloria se plăteşte!”

Vrafurile de scrisori creşteau, aşadar, discipolii nu-l lăsau să răsufle nicio clipă, cei din lumea mare îl vizitau de Kirnineaţa până seara. Pe aceştia din urmă Jonas îi preţuia, de altfel, pentru că, în loc să se pasioneze, ca toată lumea, după genealogia familiei regale engleze sau după concursu-lile gastronomice, erau interesaţi de pictură. De fapt era vorba mai cu seamă de femei din lumea mare, ale căror purtări ferau uimitor de fireşti. Ele nu cumpărau niciodată tablouri flar îşi

aduceau prietenii la artist acasă, în speranţa, rareori împlinită, că vor cumpăra ei în locul lor. În schimb ai dădeau o mână de ajutor Louisei, mai cu seamă pregătind ceaiul Sentru vizitatori. Ceştile treceau din mână în mână, Străbăteau coridorul, de la bucătărie până în încăperea cea pare, făceau apoi calea întoarsă şi aterizau în cele din urmă în micul atelier în care Jonas, în mijlocul unui mic grup de prieteni şi de vizitatori care umpleau camera, continua să gicteze, până în clipa în care era nevoit să lase jos penelul şi jw ia, cu recunoştinţă, ceaşca pe care o fascinantă făptură b umpluse, anume pentru el, cu ceai.

442 *Albert Camus* îşi bea ceaiul, privea schiţa pe care unul dintre discipoli tocmai o aşezase pe şevalet, r adea cu prietenii, se întrerupea brusc sprea-l ruga pe vreunul dintre ei să pună la poşti teancul de scrisori pe care le scrisese în timpul nopţii, îl ridica de jos pe băiatul mijlociu care i se încurcase printre pl. cioare, poza pentru o fotografie, şi apoi: „Jonas, la telefon”, flutura prin aer ceaşca cu ceai, îşi croia drum, cerându-şi scuzei prin mulţimea îngrămădită în coridor, se întorcea iar în atelier, picta un colţ de tablou, se oprea din lucru spre a răspunde fascinantei făpturi că-i va face, neîndoielnic, portretul, şi iar începea să picteze. Lucra, şi deodată: „Jonas, trebuie să semnezi ceva!” „Cine-i, spunea el, factorul? 1 „Nu, ocnaşii din Caşmir”. „Bine, vin îndată!” Alerga la uşă unde în aştepta un tânăr prieten al oamenilor înarmat cu un manifest de protest, voia să ştie dacă politica nu are aici niciun amestec, semna după ce primise asigurări liniştitoare şi ascultase un discurs mustrător în legătură cu îndatoririle pe care i le creează privilegiile sale de artist şi se întorcea din nou în atelier uno înde îi erau prezentaţi, fără ca el să le poată înţelege numele, un proaspăt campion de box sau cel mai mare dramaturg dintr-o ţară străină. Dramaturgul, care nu ştia franceza, stătea în faţa lui timp de cinci minute, ex-primând prin nişte priviri pune de emoţie tot ceea ce nu putea spune mai limpede prin cuvinte, în timp ce Jonas încuviinţa din cap cu o sinceră simpatie. Din fericire această situaţie iară ieşire era curmată de intrarea vijelioasă a ultimului predicator la modă, care ţinea să fie prezentat marelui pictor. Jonas, încântat, nu întârzia să-i comunice acest lucru, apoi mai pipăia o dată teancul de scrisori din

buzunar, apuca pensula, dădea să picteze, dar înainte de asta trebuia să mulţumească pentru perechea de prepelicari primiţi chiar atunci în dar, se ducea să-i închidă în camera conjugală, se întorcea în atelier, accepta o invitaţie la masă din partea donatoarei prepelicarilor, ieşea din nou, la strigătele Louisei, spre a constata, pe viu, ca prepelicarii nu fuseseră dresaţi pentru viaţa de apartament, drept care îi închidea în camera de duş, unde se porneau să urle în asemenea hal, încât, până la urmă, nimeni nu-i mai auzea. Din când în când, pe deasupra capetelor vizitatorilor, Jonas întâlnea privirea Louisei, şi 1 se părea că această privire e tristă. Venea, în sfârşit, şi seara, unii plecau, alţii mai rămâneau în camera cea mare, privind înduioşaţi cum Louise culcă copiii, ajutată graţios de o elegantă doamnă cu pălărie, ce se socotea nefericită că va ajunge atât de curând la ea acasă, unde viaţa, risipită pe două

etaje, era infinit mai puţin intimă şi mai lipsită de căldură decât viaţa familiei Jonas.

Într-o sâmbătă după-amiază, Rateau îi aduse Louisei un ingenios aparat de uscat rufe, care se putea fixa de tavanul bucătăriei. Apartamentul era ticsit de lume, iar în cămăruţă, înconjurat de cunoscători, Jonas o picta pe donatoarea dinilor, pictat fiind la rândul său de un artist oficial. Acesta, după cum spuse Louise, executa o comandă a statului. „Tabloul se va numi *Artistul la lucru*”. Rateau se retrase într-un colţ, de unde îşi privi prietenul care, în chip vădit, era cu totul absorbit de treaba lui. Unul dintre cunoscători, care nu-l văzuse niciodată pe Rateau, se aplecă spre el:

— Ce zici? Nu arată rău deloc! Rateau nu-i răspunse.

— Pictezi probabil, continuă celălalt. Şi eu. Ascultă ce-ţi spun; e în declin. I – Crezi? spuse Rateau.

— Da. Aşa-i succesul. Nimeni nu-i rezistă. E un om Brşit.

— E în declin, sau e sfârşit?

[– Un artist în declin e un artist sfârşit. Nu vezi? Nu mai Ijtte ce picta. îl pictează alţii pe el, ca să-l’agaţe pe perete.

Mai târziu, în toiul nopţii, în camera conjugală, Louise, Rateau şi

Jonas, ultimul în picioare, ceilalţi doi aşezaţi pe marginea patului, tăceau. Copiii dormeau, dinii fuseseră tri-jBişi la ţară, Louise spălase un maldăr de farfurii şi de ceşti, Jonas şi Rateau le şterseseră. Oboseala era plăcută.

— De ce nu vă* luaţi o servitoare? spuse Rateau în faţa vrafului de farfurii murdare.

K Dar Louise, cu melancolie: *i* – Unde s-o mai culcăm şi pe ea? i. Tăceau, aşadar.

— Eşti mulţumit? întrebă deodată Rateau. Jonas surâse, dar cu un aer obosit.

— Da. Toţi sunt drăguţi cu mine.

— Nu, spuse Rateau. Nu te încrede în ei. Printre ei sunt şi oameni răi.

I – La cine te gândeşti?

— La prietenii tăi pictori, de pildă.

I – Ştiu, spuse Jonas. Dar aşa sunt cei mai mulţi dintre rtişti. Nici chiar cei mai mari nu sunt niciodată siguri că teistă. De aceea caută dovezi, judecă, condamnă. Asta îi ptăreşte, e un început de existenţă! Sunt atât de singuri! Rateau clătina din cap:

— Crede-mă, spuse Jonas, eu îi cunosc. Trebuie iubiţi.

— Dar tu exişti? spuse Rateau. Tu nu vorbeşti niciodată de rău pe nimeni.

Jonas începu să râdă:

— Nu vorbesc, dar gândesc adeseori. Numai că eu uit. Deveni dintr-odată grav:

— Nu, nu sunt sigur că exist. Dar voi exista, de asta nu mă îndoiesc.

Rateau o întrebă pe Louise ce crede de toate astea. Ea ieşi din toropeală şi spuse că Jonas are dreptate: părerea oaspeţilor lor nu avea nicio importanţă. Importantă era doar munca lui Jonas. Şi ea simţea că copilul îl stânjeneşte în lucru. Crescuse şi vor trebui să cumpere un divan care va mai lua din spaţiu. Cum se vor descurca până când vor găsi un apartament mai mare? Jonas cerceta cu privirea camera

conjugală. Fără îndoială că nu va fi formula ideală, din pricina patului foarte lat. Totuşi, camera era toată ziua liberă. îi spuse planul său Louisei, care chibzui. În dormitor, cel puţin, Jonas nu va putea fi deranjat; nu vor îndrăzni să se culce pe patul lor.

— Tu ce părere ai? întrebă la rândul ei Louise pe Rateau. Acesta îl privea pe Jonas. Jonas se uita la ferestrele din faţă. Apoi îşi ridică ochii către cerul fără stele şi se duse să tragă perdelele. Când se întoarse, îi surâse lui Rateau şi se aşeză lângă el pe pat, fără un cuvânt. Louise, care se vedea că e frântă de oboseală, le spuse că merge să facă un duş. Când cei doi prieteni rămaseră singuri, Jonas simţi cum umărul lui Rateau 11 atinge pe al său. Privind drept înainte, Jonas spuse:

— Îmi place să pictez. Aş vrea să pictez toată viaţa, zi şi noapte. Nu-i ăsta un adevărat noroc?

Rateau îl privea cu dragoste:

— Da, spuse el, e un adevărat noroc.

Copiii creşteau şi Jonas era fericit când îi vedea veseli şi voinici. Acum se duceau la şcoală, de unde se întorceau la ora patru. Jonas putea să se bucure de prezenţa lor şi sâmbăta după-amiază, şi joia, şi, de asemenea, cât era ziua de lungă, în timpul numeroaselor şi nesfârşitelor lor vacanţe. Nu erau încă destul de mari ca’s se joace în linişte, dar se arătau îndeajuns de puternici ca să umple apartamentul cu certurile şi cu râsetele lor. Trebuiau potoliţi, mustraţi, ameninţaţi cu bătaia. Rufăria trebuia spălată, nasturii cusuţi; Louis e nu mai prididea. Fiindcă nu puteau să găzduiască o servitoare şi nici măcar s-o introducă în strânsa intimitate în care locuiau, Jonas sugeră că n-ar fi fost rău să se facă apel la

ajutorul surorii Louisei, Rose, care rămăsese văduvă cu o fată mare. „Da, spuse Louise, cu Rose n-o să ne simţim stânjeniţi. Oricând vom vrea, îi vom putea spune că nu mai e nevoie de ea”. Jonas se bucură de această soluţie care o uşura atât de mult pe Louise cât şi propria lui conştiinţă, chinuită de jindul că nevastă-sa se oboseşte prea mult. Uşurarea fu cu jtât mai mare cu cât sora îşi aducea adeseori şi fata în ajutor. Erau două suflete de aur; virtutea şi sentimentele cele

mai dezinteresate ieşeau la iveală în toate manifestările firii lor cinstite. Făcură minuni pentru a veni în ajutorul rudelor şi nu-şi cruţară deloc timpul. Le veni în ajutor plictiseala vieţilor lor singuratice precum şi plăcerea de a se simţi la îndemână în casa Louisei. Într-adevăr, după cum era de aşteptat, nimeni nu încercă vreun simţământ de stinghereală to prezenţa lor, iar cele două femei se socotiră aici, încă din prima zi, ca la ele acasă. Încăperea cea mare căpătă cele mai felurite întrebuinţări, fiind în acelaşi timp sufragerie, loc w» de se călcau rufele şi cameră de copii. În cămăruţa în care dormea cel mic, depozitară pânzele lui Jonas şi aşezară un pat de campanie pe care dormea Rose, când venea singură.

Jonas ocupa camera conjugală şi lucra în spaţiul dintre dat şi fereastră. Trebuia doar să aştepte ca odaia să fie dere-ikată, întotdeauna abia după cea'a copiilor. Apoi nu-l mai deranja nimeni, în afară de cazul în care se lua ceva din dulap: singura mobilă de acest fel din casă se afla în dormitor. Vizitatorii, deşi mai puţin numeroşi, căpătaseră noi tabieturi, şi, împotriva tuturor speranţelor tousiei, nu şovăiau, spre a putea flecari cu Jonas în tihnă, să se întindă pe patul conjugal, pin când în când veneau şi copiii, să-şi sărute tatăl. „Arată-ne tabloul!" Jonas le arăta' tabloul la care picta şi-i săruta cu fragoste. Când îi trimitea din cameră simţea că inima lui le fparţine, în întregime şi pentru totdeauna. Fără ei viaţa lui tar fi fost decât pustiu şi singurătate. îi iubea tot atât cât îşi iubea şi pictura, pentru că numai ei pe lumea asta mai erau» atât de vii ca şi ea.

Totuşi, fără să ştie de ce, Jonas lucra mai puţin ca înainte. Era tot plin de sârguinţă dar picta mai anevoie, chiar în clipele când era singur. În acele clipe stătea şi privea cerul, (bată viaţa lui fusese distrat şi absent, acum deveni visător. În loc să picteze, se gândea la pictură, la vocaţia lui. „Îmi place să pictez", îşi spunea încă, dar mâna care ţinea penelul l atârna de-a lungul trupului, iar el asculta muzica îndepărtată a unui aparat de radio.

Faima lui începuse să scadă. I se aduceau articole pline de reticenţe, altele de-a dreptul ostile, şi, din când în când câte unul atât de răuvoitor, încât Jonas simţea o strângere de inimă. Dar îşi spunea că şi aceste atacuri pot folosi la ceva şi că ele îl vor îndemna să lucreze mai bine. Cei care veneau să-i mai vadă se purtau cu mai puţin respect, aşa cum te porţi cu un vechi prieten faţă de care n-ai a te sfii! Când voia *şi* în creze: „Ai tot timpul”, îi spuneau. Jonas simţea că, într-un fel, ei îl anexau încă de pe acum propriului lor eşec. Dar, într-un anume sens, această noua solidaritate îi încălzea parcă inima. Rateau ridica din umeri:

— Prost mai eşti. Nu vezi că nu te iubesc?

— Ba acum au început să mă iubească puţin, răspundea Jonas. Puţină dragoste e lucru mare. Ce importanţă mai poate avea’ felul în care o capeţi!

Jonas continua deci să vorbească, să scrie scrisori şi, de bine, de rău, să picteze. Din când în când picta chiar cu tot dinadinsul, mai cu seamă duminica după-amiază, când copiii plecau la plimbare cu Louise şi cu Rose. Seara, după ce lucrase puţin la tabloul început, era fericit. În acea vreme picta ceruri.

În ziua în care negustorul îl încunoştinţă că, având în vedere că vânzarea tablourilor scăzuse simţitor, este nevoit, cu părere de rău, să-i micşoreze suma lunară, Jonas îl aprobă întru totul, dar Louise arătă oarecare îngrijorare. Erau în septembrie şi copiii aveau nevoie de încălţăminte, căci nu mai era mult şi începea şcoala. Curajoasă ca întotdeauna, încercă să le lucreze ea hainele, dar curând trebui să se lase păgubaşă. Rose, care ştia să coasă nasturi şi să cârpească, nu se pricepea la croitorie. În schimb, se pricepea la treaba asta venşoara bărbatului ei, care veni s-o ajute pe Louise. Uneori ea se instala în camera lui Jonas, pe un scaun, într-un colţ, unde această făptură tăcută rămânea atât de liniştită, încât Louise îi sugera lui Jonas să picteze o *Lucrătoare*. „Bună idee”, spuse Jonas. Se puse pe treabă, strică două pânze, apoi se apuca iar de cerul început. A doua zi se plimbă vreme îndelungată prin apartament şi, în loc să picteze, se lăsă în Jia meditaţiilor. Un discipol foarte înfierbântat îi aduse un voia lung

articol pe care altfel 5 onas nu l-ar fi citit, din care află că pictura lui era lipsită de valoare şi că importanţa ei fusese exagerată; negustorul îi telefona pentru a-i vorbi iarăşi despre îngrijorarea lui în legătură cu cifra scăzută a vânzărilor. Jonas rămânea însă mai departe pierdut în visuri şi în meditaţii, îi spuse discipolului că articolul cuprindea' şi lucruri adevărate, dar că el, Jonas, mai avea încă mulţi ani de lucru.

Jjnjegustorului îi răspunse că îi înţelege îngrijorarea dar că nu i-o împărtăşeşte. Avea în faţa lui b operă măreaţă, cu adevărat nouă: va lua totul de la început. În timp ce vorbea, simţi că nu se înşală şi că steaua lui îl ocroteşte. Totul era să se organizeze cum trebuie.

În zilele următoare încercă să lucreze în coridor, apoi în sala de duş, în sfârşit, în bucătărie. Dar pentru prima oară se simţea stingherit în lucru de oamenii pe care-i întâlnea peste tot, atât de ceipe care abia îi cunoscuse, cât şi de ai săi, pe ţicare-i iubea. Cftva timp nu mai picta, ci doar cugetă. Dacă JJremea ar fi fost bună, ar fi pictat peisaje. Din păcate, iarna fetea la uşă şi, până în primăvară, nu se mai putea face mare lucru. Încerca, totuşi, dar trebui să renunţe curând: frigul îl pătrundea până la oase. Îşi petrecu mai multe zile în tovărăşia tablourilor, fie „aşezat în faţa lor, fie privind dinitând în când pe fereastră. Îşi luă obiceiul să plece de acasă în [ecare dimineaţă. Ieşea cu gândul să facă schiţa vreunui co«ac, a unei case strâmbe, a unui chip întâlnit în cale. Când începea să se înnopteze, nu făcuse nimic. Cea mai mică ispită, jurnalele, q întâlnire întâmplătoare, vitrinele, căldura fafenelelor, îl prindea, dimpotrivă, cu totul. În fiecare seară se culca cu conştiinţa încărcată, străduindu-se zadarnic să-şi găsească tot felul de scuze. După această perioadă de gol aparent era sigur că o să se apuce iar să picteze, mai bine ca înainte. Zbuciumul era lăuntric, şi steaua nu va întârzia să se înalţe, din nou curată, scânteietoare, din mijlocul acelor netori întunecate. Nu mai ieşea din cafenele. Descoperise că alcoolul îi dă starea de exaltare pe care o avea în zilele când iicra până la istovire, pe vremea când se gândea la tabloul pe prel picta cu acea dragoste şi căldură pe care nu o mai simţise decât faţă de copiii lui. La al doilea pahar de coniac, legă sea în el acea emoţie sfâşietoare, care-l răcea stăpânul şi totodată sclavul acestei lumi. Numai că se bucura de

ea în gol, cu mâinile trândave, fără s-o fixeze într-o operă. Dar nimic nu semăna mai mult cu bucuria pentru care trăia, şi el îi petrecea acum ore nesfârşite, visând, aşezat la o masă*, în jfcafenele zgomotoase şi pline de fum.

Totuşi se ferea de locurile şi de cartierele frecventate de Irtişti. Când se întâlnea cu vreo cunoştinţă care începea să-i Iorbească de pictură, era cuprins de o adevărată spaimă. Se vedea cât de colo că vrea să fugă, şi până la urmă chiar fugea. Ştia ce se spune în spatele lui: „Se crede Rembrandţ”, şi chilul lui sporea. Nu mai surâdea, iar vechii lui prieteni trăgeau de aici o concluzie ciudată, dar inevitabilă: „Dacă nu mai prăde înseamnă că e foarte mulţumit de sine”. Ştiind asta, se cea tot mai sălbatic, mai bănuitor. Era de ajuns ca, intrând într-o cafenea, să fie recunoscut de cineva din cei de faţă pentru ca totul să se întunece în el. Rămânea o clipă nemişcat, în picioare, plin de neputinţă şi de o ciudată mâhnire, ascunzându-şi tulburarea şi nevoia lacomă şi neaşteptată de prietenie. Se gândea la privirea plină de bunătate a lui Rateau şi ieşea repede în stradă. „Ce mutră!” spuse într-o zj cineva, chiar lângă el, în clipa în care pleca.

Nu mai frecventa decât cartierele mărginaşe, unde nu-i cunoştea nimeni. Acolo putea să vorbească, să surâdă, să fie la fel, de binevoitor ca înainte, căci toată lumea îl lăsa în pace. Îşi făcu şi câţiva prieteni, care nu cereau prea mult de facili plăcea mai cu seamă tovărăşia unui băiat ce-l servea într-un bufet de gară, unde mergea adesea. Acesta îl întrebase o dată „ce făcea în viaţa de toate zilele”.

— Sunt pictor, răspunsese Jonas.

— Pictor sau zugrav?

— Nu, pictor.

— Atunci e greu, spusese celălalt.

Şi nu mai discutaseră despre asta niciodată. Da, era greu, dar Jonas avea s-o scoată la capăt de îndată ce va şti cum să-şi organizeze lucrul.

Umblând şi bând pe unde nimerea, mai făcu şi alte cunoştinţe. Femeile îl ajutară. Putea să le vorbească, înainte sau după dragoste,

putea mai ales să se laude puţin, ele îl înţelegeau, chiar dacă nu erau convinse de spusele lui. Uneori i se părea că simte în el vechea dorinţă de lucru. Într-o zi, încurajat de una din prietenele lui, se hotărî. Se întoarse acasă, încercă să lucreze din nou în dormitor, mai cu seamă că lipsea croitoreasa. Dar, după un ceas, puse pânza lângă perete, îi surâse Louisei fără s-o vadă şi ieşi. Bău toată ziua şi îşi petrecu noaptea la prietena lui, fa" ră s-o poată, de altminteri, dori. Dimineaţa, Louise îl primi cu faţa răvăşită de du: rere. Ea vru să ştie dacă se culcase cu femeia aceea. Jonas îi spuse că nu, deoarece fusese beat, dar că se culcase cu altele înainte. Şi pentru prima oară, cu inima zdrobită, o văzu pe Louise privindu-l cu acea expresie de om ce se îneacă, pe care o dă surpriza şi o durere prea mare. Descoperi atunci că nu se maindise la ea în tot acest răstimp şi se ruşina. Îi ceru iertare, făgăduindu-i că de mâine totul va fi ca înainte. Louise nu putea vorbi şi îşi întoarse capul spre a-şi ascunde lacrimile.

A doua zi Jonas plecă de acasă dis-de-dimineaţă. Ploua. Se întoarse ud până la piele, cu braţele încărcate de scânduri. În camera cea mare doi prieteni, veniţi să afle noutăţi, iş1 beau cafeaua.

— Jonas îşi schimbă maniera. Începe să picteze pe lemn, jspuseră ei. Jonas surâse.

— Nu-i vorba de asta. Dar mă apuc într-adevăr de ceva nou.

Se duse în micul coridor în care dădeau uşile de la sala Ide duş, de la closet şi de la bucătărie. Se opri în unghiul drept pe care-l făceau cele două coridoare şi cercetă îndeîlung zidurile înalte ce urcau până la tavanul întunecat. Avea Inevoie de un scaun fără spetează, pe care se duse să-l ceară portarului.

Când se întoarse în apartament, vizitatorii se mai înmulţiseră şi, pentru a ajunge la capătul coridorului, avu de luptat cu dragostea prietenilor, fericiţi că-l pot vedea, şi cu «întrebările familiei. Nevasta lui ieşea chiar în acea clipi din bucătărie. Jonas puse jos scaunul şi o strânse puternic la piept. Louise îl privi:

— Te rog mult să n-o mai iei de la capăt.

fi – Nu, spuse Jonas. Voi picta. Trebuie să pictez.

Dar se uită la ea ca şi cum n-ar fi văzutt-o, şi părea că-şi vorbeşte lui însuşi. Se aşternu pe lucru. La jumătatea zidurilor construi un pbdet, obţinând astfel ceva care semăna cu o cămăruţă suspendată, foarte strâmtă, dar înaltă şi adâncă. Spre seară totul era gata. Cu ajutorul scaunului, Jonas se gbrinse cu mâinile de marginea podeţului şi, pentru a pune la încercare rezistenţa întregii construcţii, trase de câteva ori cu putere de ea. Apoi se amestecă printre oaspeţi, şi toţi se bucurară că-l văd din nou atât de prietenos. Seara, după ce pasa se mai goli puţin, Jonas luă o lampă cu gaz, un scaun, un taburet şi o ramă. Le urcă pe toate în cămăruţa lui suspendată, sub. privirea uimită a celor trei femei şi a copiilor.

— De acum înainte, zise el din ungherul" lui înalt, voi lu-nra fără să mai stingheresc pe nimeni.

Louise îl întrebă dacă era sigur că va putea să picteze colo.

1 – Bineînţeles, spuse el, am nevoie de loc foarte puţin, roi fi mai liber. Există pictori de seamă care au pictat la lumina lumânării şi…

— E destul de solid podeţul? Podeţul era solid.

— Fii liniştită, spuse Jonas, e o soluţie minunată, şi coborî.

A doua zi în zori urcă iar sus, se aşeză pe scaun, puse lama pe taburet, sprijinind-o de perete, şi aşteptă aşa, fără să aprindă lampa. Singurele zgomote pe care le auzea limpede veneau de la bucătărie sau de la closet. Toate celelalte Băreau îndepărtate, iar vizitele, ţârâitul soneriei sau al telefo

1 (

nului, tot acel du-te – vino zilnic, conversaţiile ajungeau la el în chip nedesluşit, ca şi cum ar fi venit din strada sau din curtea vecină. Mai mult, în timp ce tot apartamentul era scăldat într-o lumină crudă, aici penumbra era odihnitoare. Din când în când venea câte un prieten şi se oprea dedesubt.

— Ce faci acolo, Jonas?

— Lucrez.

— Fără lumină?

— Da, pentru moment.

Nu picta, dar medita. În această penumbră şi în această linişte abia tulburată, care, dacă o asemuia cu tot ceea ce trăise el până atunci, i se părea liniştea deşertului sau a mormântului, îşi asculta propria inimă. Toate acele zgomote nu mai aveau parcă nicio legătură cu el, deşi i se adresau lui. Era ca un om care moare singur, la el acasă, în somn: dimineaţa telefonul sună, febril şi insistent, în casa pustie, deasupra unui trup de-a pururi surd. Dar el trăia, el asculta în sine această linişte, îşi aştepta steaua, încă ascunsă, dar care se pregătea să urce din nou, să răsară, în sfârşit, strălucitoare, peste acele zile goale şi tulburi. „Străluceşte, străluceşte, spunea el. Nu mă lipsi de lumina ta". Nu se îndoia că steaua va străluci din nou. Dar trebuia să mai mediteze o vreme, acum că avea, în sfârşit, norocul să fie singur fără să se despartă de ai săi. Trebuia să descopere un lucru pe care nu-l înţelesese încă limpede, deşi îl ştiuse întotdeauna şi deşi pictase întotdeauna ca şi cum l-ar fi ştiut. Trebuia să dezlege, în sfârşit, acea taină, care nu era numai taina artei, ştia Dine. Iată* de ce nu aprindea lampa.

Acum Jonas se urca în fiecare zi în cămăruţa lui suspendată. Vizitatorii se împuţinară, căci Louise, ocupată cu gospodăria, nu avea timp de vorbă. Jonas cobora la vremea mesei, după care urca iar în ungherul lui. Rămânea aici ziua întreagă, nemişcat în întuneric. Noaptea cobora şi se culca lângă nevastă-sa, care la acea oră dormea de mult. După câteva zile o rugă pe Louise să-i dea să mănânce sus, ceea ce ea şi făcu, cu o grijă care-l înduioşa pe Jonas. Pentru ca să n-o mai obosească şi altă dată, îi spuse să facă câteva provizii, pe care le luă sus cu el. Cu timpul, nu mai coborî deloc ziua. Dar de provizii abia de se atingea.

Într-o seară o chemă pe Louise şi îi ceru câteva pături:

— O să dorm aici.

Louise îl privea, cu capul dat pe spate. Deschise gura vrând să spună ceva, dar tăcu. Cerceta doar chipul lui Jonas, cu o privire neliniştită şi tristă; dintr-odată el văzu cât de mult îmbătrânise, şi ce urme adânci lăsase şi asupra ei oboseala vieţii lor. Se gândi atunci că n-o ajutase niciodată cu

adevărat. Dar înainte ca el să-i poată vorbi, ea îi surâse cu o dragoste care-i dădu lui Jonas o strângere de inimă.

— Cum vrei tu, dragul meu, spuse ea.

De atunci își petrecu și nopţile sus și nu mai coborî aproape deloc. Curând casa se goli de vizitatori, de vreme ce Jonas nu mai putea fi văzut nici în timpul zilei și nici seara. Unora li se spunea că a plecat la ţară, altora, când minciuna devenea obositoare, că și-a găsit un atelier. Numai Rateau venea cu sfinţenie. Se urca pe scaunul fără spetează iar capul lui mare și cumsecade depășea nivelul podeţului:

— Cum merge? spunea el.

— Minunat. În – Lucrezi?

— E ca și cum aș lucra.

— Dar nu văd nicio pânză! I – Totuși lucrez.

Dialogul acesta, purtat în condiţiile arătate, nu putea fi anultă vreme prelungit. Rateau dădea din cap, cobora, o ajuta pe Louise reparând vreun lighean sau vreo broască de ușă, ppoi, fără să se mai urce pe scaun, își lua rămas bun de la gonas, care-i răspundea din întuneric: „Noapte bună, frate”, jtatr-o seară, Jonas adăugă la aceste cuvinte și un „mulţumesc”.

— De ce-mi mulţumești?

— Pentru că mă iubești.

— Mare noutate! spuse Rateau și plecă.

Într-o altă seară, Jonas îl chema pe Rateau, care veni rabnic. Pentru prima oară lampa era aprinsă. Jonas se splecă peste marginea podeţului cu o expresie adânc neliniștită: *v*

— Dă-mi o pânză, spuse el.

— Dar ce-i cu tine? Ai slăbit, semeni cu o umbră.

— De câteva zile aproape nu mai mănânc. Dar nu-i nimic, trebuie să lucrez.

— Mai întâi mănâncă.

— Nu, nu mi-e foame.

Rateau aduse o pânză. Înainte de a se face nevăzut în un-gherul

său, Jonas îl întrebă:?

— Cum o mai duc?

— Cine?

— Louise şi copiii.

— Sunt bine. Ar fi şi mai bine dacă ai fi cu ei.

— Dar sunt cu ei. Nu uita să le spui că sunt tot timpul cu ei. I şi dispăru. Rateau îşi arătă faţă de Louise îngrijorarea. Ea îi mărturisi că de câteva zile e foarte neliniştită. „Ce să fac? Ah! Dacă aş putea picta în locul lui!” D privea pe Rateau cu

452 *Albert Camus* ochi nefericiţi. „Nu pot trăi fără el”, spuse ea. Avea din nou chipul ei de fată, care-l uimi pe Rateau. Acesta îşi dădu dintr-odată seama că Louise roşise.

Lampa rămase aprinsă toată noaptea şi toată dimineaţa următoare. Când Rateau sau Louise veneau să-l întrebe ce face, le răspundea doar atât: „Lăsaţi-mă, lucrez”. La prânz mai ceru nişte gaz. Lampa, care începuse să fumege, străluci din nou cu o flacără vie până seara. Rateau rămase să cineze cu Louise şi copiii. La miezul nopţii îşi luă rămas bun de la Jonas. Aşteptă o clipă sub ungherul în care lampa mai ardea încă, apoi plecă fără să spună nimic. În dimineaţa celei de a doua zi, când Louise se trezi, lampa era tot aprinsă.

Începea o zi frumoasă dar Jonas nu-şi dădea seama de asta. Întorsese pânza cu faţa la perete. Frânt de oboseală, aştepta, aşezat pe scauii, cu mâinile odihnindu-i-se pe genunchi cu palmele în sus. Îşi spunea că de acum înainte nu va mai picta niciodată, era fericit Auzea strigătele copiilor, zgomotul apei şi al farfuriilor. Louise vorbea. Când trecea vreun camion pe bulevard, ferestrele mari zăngăneau. Lumea era acolo, tânără, vrednică să fie iubită. Jonas asculta minunata larmă a oamenilor. Venind de atât de departe, ea nu mai zădărnicea acea forţă fericită din el, arta lui, acele gânduri cărora nu le putea da’ glas, pe veci tăcute, dar care-l înălţau deasupra tuturor lucrurilor, într-un aer liber şi tare. Copiii alergau prin camere, fetiţa râdea, şi chiar Louise, pe care n-o mai auzise râzând de atâta vreme. Îi iubea! Cât de mult îi iubea! Stinse lampa şi, în întunericul care-l învăluia iarăşi, i se păru că vede steaua, strălucitoare ca întotdeauna. Era ea, nu se înşela, şi o mai

privea încă, plin de recunoştinţă, când se prăbuşi fără zgomot.

— Nimic grav, spunea, puţin mai târziu, doctorul pe care-l chemaseră. Munceşte prea' mult. Într-o săptămână e pe picioare.

— Se va vindeca, sunteţi sigur? îl întrebă Louise, cu chipul răvăşit.

— Se va vindeca.

În cealaltă cameră, Rateau privea pânza, în întregime albă, în mijlocul căreia Jonas scrisese, cu litere foarte mici, doar un singur cuvânt, ce putea fi descifrat, dar care nu ştiai dacă trebuie citit *solitar* sau *solidar*.

PIATRA CARE CREŞTE

Maşina coti cu greu pe drumul de argilă clisoasă. Faru-Jrile luminară în noapte, de o parte a şoselei, apoi de cealaltă, două barăci de lemn acoperite cu tablă. Lângă cea de-a doua, pe dreapta, se zărea, în ceaţa uşoară, un turn construit din Igrinzi cioplite grosolan. Din vârful turnului pornea un cablu I metalic, invizibil la bază, dar care pe măsură ce cobora în lumina farurilor, strălucea din ce în ce mai puternic, spre a se pierde în spatele povârnişului care tăia şoseaua. Maşina încetini şi se opri la câţiva metri de barăci.

Omul din dreapta şoferului ieşi, trudindu-se, din deschizătura, prea strâmtă pentru el, a portierei. O dată ajuns afară, lângă maşină, doborât de oboseală, înfipt greoi pe pilcioare, părea că ascultă mersul încetinit al motorului. Apoi

Jse îndreptă în direcţia povârnişului şi intră în conul de lumină al farurilor. Se opri în vârfu-l povârnişului, cu spatele uriaş

Iproiectat pe întunericul nopţii. După o clipă, întoarse capul!

trata neagră a şoferului lucea deasupra tabloului de bord, tsur Mtoare. Omul făcu un semn; şoferul întrerupse contactul.

k) linişte adâncă şi răcoroasă se lăsă peste drum şi pădure. Se auzi atunci zgomotul apelor.

Omul privea fluviul, în vale. Nu se vedea decât o largă mişcare de întuneric, semănată cu solzi strălucitori. Dincolo we ea, un întuneric mai dens, parcă închegat: fără îndoială, celălalt mal. Dacă te uitai bine, zăreai, totuşi, pe acel mal încremenit, o lumină gălbuie care părea

flacăra unei lan-Herne îndepărtate. Uriaşul se întoarse către maşină şi făcu un semn din cap. Şoferul stinse farurile, apoi le aprinse, începând să semnalizeze la intervale regulate. Pe povârniş, pânul acum se ivea, acum dispărea, mai înalt şi mai masiv eu pe care înviere. Deodată, de cealaltă parte a fluviului, la capătul unui braţ nevăzut, o lanternă se înălţă de mai multe fon în aer. La un ultim semn al celui care pândea de pe toovârniş, şoferul stinse definitiv farurile. Maşina şi omul Saispărură în beznă. Acum fluviul era aproape vizibil, sau, Bnai curând, se zăreau câţiva dintre lungii lui muşchi lichizi, pire străluceau în răstimpuri. De fiecare parte a drumului, pe spus de aproape, se desena pe cer pădurea întunecată. Ploaia uşoară care udase drumul cu o oră mai devreme

stăruia încă în aerul călduţ, făcând şi mai apăsătoare liniştea şi nemişcarea acelui mare luminiş din inima pădurii virgine. î» e cerul negru tremurau stele înceţoşate.

Dar de pe celălalt mal se înălţă un zăngănit de lanţuri şi un clipocit înăbuşit de ape. Deasupra barăcii, la dreapta omului care aştepta nemişcat, cablul se încorda. Un scârţâit surd începu să-l străbată, în timp ce dinspre fluviu se ridica un zgomot, nemărginit şi totodată slab, de ape răscolite. Scârţâitul deveni uniform, zgomotul de ape crescu şi mai mult, apoi se preciza, pe măsură ce lanterna se apropia. Acum se putea vedea bine cercul de lumină gălbuie care o înconjura. Nimbul acesta se lărgi treptat, apoi se micşoră din nou, în timp ce lanterna strălucea în ceaţă, începând să lumineze, deasupra şi în jurul ei, un fel de acoperiş pătrat din ramuri uscate de palmier, sprijinit la cele patru colţuri pe nişte beţe groase de bambus. Acest adăpost rudimentar, pe lângă care se agitau umbre nedeslușite, înainta domol către mal. Când ajunse pe la mijlocul fluviului, se zăriră limpede, în lumina galbena, trei bărbaţi goi până la brâu, aproape negri, purtând pălării de formă conică. Stăteau nemişcaţi, bine înfipţi pe picioarele lor uşor depărtate, cu trupul aplecat puţin înainte din pricina curentului puternic ce izbea cu apele sale nevăzute în marginea unei plute mari şi

rudimentare ce se ivi abia la urmă, din noapte şi din ape. Când bacul se apropie mai mult, omul zări în spatele adăpostului, în partea dindărăt, doi negri înalţi, purtând şi ei pălării mari de pai şi îmbrăcaţi doar cu nişte pantaloni de pânză groasă. Stăteau alături, mânuind din răsputeri nişte prăjini, care se afundau încet în fluviu, spre partea dindărăt a plutei, în timp ce negrii, cu aceeaşi mişcare încetinită, se aplecau deasupra apei, până la limita echilibrului în faţă, cei trei mulatri, nemişcaţi, tăcuţi, priveau cum se apropie malul, fără să-şi ridice ochii către cel care-i aştepta.

Dintr-odată, bacul se izbi de capătul unui debarcader ce înainta în apă, luminat abia atunci de lanternă, care, în urma loviturii, începu să se legene. Negrii încremeniră cu mâinile înălţate, agăţaţi de capătul prăjinilor uşor cufundate în apă, dar cu muşclui încordaţi, străbătuţi de un freamăt neîntrerupt, ce părea că vine din apă şi din apăsarea ei. Ceilalţi oameni de pe plută zvârliră nişte lanţuri în jurul stâlpilor debarcaderului, săriră pe el, şi desfăşurară un fel de punte rudimentară, al cărei plan înclinat acoperi partea din raţă a plutei.

Omul se întoarse la maşină şi se urcă în ea, în timp ce şoferul punea motorul în mişcare. Maşina se caţără încet pe *l* povârniş, se profila o clipă pe cer, apoi se înclină către fluviu, începând să coboare. Cu frâna pusă, înainta încet, alunecând uşor pe noroi, oprindu-se, apoi pornind din nou. Străbătu debarcaderul cu zgomot mare de scânduri săltate, ajunse la capătul lui, unde mulatrii aşteptau în tăcere, de o parte şi de alta, şi trecu încetişor pe plută. Când roţile de dinainte o atinseră, aceasta se scufundă puţin, dar săltă aproape de îndată la suprafaţă, primind întreaga greutate a maşinii. Şoferul duse maşina până în partea dindărăt a plutei, în faţa acoperişului pătrat de care atârna lanterna. Fără să mai întârzie, mulatrii strânseră puntea mobilă şi îşi făcură vânt pe bac, dezlipindu-l de malul noroios. Fluviul se arcui sub plută îi o ridică la suprafaţa apei, pe care începu să alunece încet, a capătul unui drug înalt de fier, ce alerga pe cer, de-a lungul cablului. Negrii traseră prăjinile pe bac. Omul şi şoferul ieşiră din maşină şi rămaseră neclintiţi la marginea plutei privind în susul apei. Nimeni nu vorbise în timpul manevrei, şi, chiar şi acum, toţi stăteau la locurile lor,

nemişcaţi şi tăcuţi, în afară de unul dintre negri, care-şi răsucea o ţigară din hârtie groasă.

Omul privea către locul unde fluviul se ivea din marea pădure braziliană, coborând către ei. Lat de mai multe sute se metri, apăsa cu apele lui tulburi şi mătăsoase marginea bacului, apoi, slobod la cele două capete, se aşternea din nou într-un singur val puternic, curgând lin prin pădurea întunecată, către mare şi noapte. În aer plutea un miros veşted, venit din apă sau din cerul spongios. Se auzea clipocitul apelor grele sub bac şi, de pe cele două maluri, în răstimpuri, chemarea broaştelor sau ciudate ţipete de păsări. Uriaşul se apropie de şofer. Acesta, mic şi slab, sprijinit de unul din stâlpii de bambus, îşi înfundase mâinile în buzunarele unei salopete, cândva albastră, dar care acum era îmbâcsită de praful roşu ce le scrâşnise toată ziua între dinţi. Cu un surâs fericit pe fata lui tânără dar plină de zbârcitâiri, privea, fără să vadă, stelele istovite ce mai pluteau încă pe cerul umed.

Dar ţipetele de pasăre se auziră mai limpede, amestecate cu nişte cârâituri necunoscute şi, aproape în aceeaşi clipă, cablul începu din nou să scârţâie. Negrii îşi înfundară prăjinile «i bâjbâiră, cu mişcări de orbi, în căutarea fundului. Omul se întoarse către malul care-l părăsiseră. Era acoperit de noapte şi de ape, nemărginit şi sălbatic, ca şi continentul de arbori ce se întindea dincolo de el, pe mii de kilometri. Între oceanul atât de apropiat şi această mare vegetală, mâna de oameni care plutea la acel ceas pe fluviul sălbatic părea pe

 veci pierdută. Când pluta se izbi de un nou debarcader, ai fi putut crede că ajunsese, cu toate odgoanele rupte, la ţărmul unei insule învăluite în întuneric, după zile întregi de navigaţie înspăimântată.

Când coborâră pe pământ, se auzi, în sfârşit, şi glasul oamenilor. Şoferul îi plătise, iar ei, cu o voce ciudat de veselă în noaptea apăsătoare, salutau în portugheză maşina care pornea mai departe la drum.

— Ei spus şaizeci de kilometri până la Iguape. Mai ai de mers trei ore şi terminat. Socrate mulţumit, vesti şoferul.

Omul râse, cu un râs bun, puternic şi cald, care îi semăna.

— Şi eu, Socrate, sunt mulţumit. Sunt bucuros că drumul etare.

— Tu prea greu, domnu' d'Arrast, tu prea greu, râdea şi şoferul, fără să se poată opri.

Maşina luase oarecare viteză. Gonea printre ziduri înalte de arbori şi de vegetaţie luxuriantă, învăluită într-o mireasmă molatică şi dulceagă. Muşte luminoase îşi încrucişau zborul, săgetând fără odihnă întunericul pădurii şi, la răstimpuri, păsări cu ochi roşii se izbeau pentru o clipă de parbrizul maşinii. Uneori, un urlet ciudat venea până la ei din străfundurile nopţii, şi atunci şoferul îşi privea vecinul, holbându-şi ochii în modul cel mai comic.

Drumul cotea când la dreapta, când la stânga, traversând nenumărate pârâuri, pe podeţuri de scânduri şubrede, care săltau la trecerea maşinii. După o oră, ceaţa începu să se îndesească. Se porni o ploaie măruntă, subţiind lumina farurilor, în ciuda zguduiturilor, d'Arrast aproape adormise. Nu mai gonea prin pădurea umedă, ci din nou pe drumurile din Serra, pe care le străbătuseră în acea dimineaţă, plecând din San Paolo. Acele drumeaguri de ţară erau învăluite zi şi noapte într-un praf roşu, al cărui gust îl mai simţeau încă în gură şi care, jur-împrejur, cât vedeai cu ochii, acoperea vegetaţia rară a stepei. Soarele apăsător, munţii palizi şi mâncaţi de puhoaie, zebuşii costelivi întâlniţi în care, având drept alai stoluri obosite şi jalnice de vulturi urubu, lunga, nesfârşita călătorie prin deşertul roşu… Tresări. Maşina se oprise. Erau în Japonia: case cu decoraţie fragilă de fiecare parte a drumului şi, în case, chimonouri furişate. Şoferul vorbea cu un japonez îmbrăcat într-o salopetă murdară, pe cap cu o pălărie de pai, braziliană. Apoi maşina porni din nou.

— Spus numai patruzeci kilometri.

— Unde eram 7 La Tokio?

— Nu, Registro. La noi toţi japonezii venit aici.

— De ce?

— Nimeni ştiut. Ei galbeni, domnu' d'Arrast. Pădurea începuse să se mai rărească, iar drumul se făcuse ai bun dar era la fel de lunecos. Maşina patina pe nisip, fjprin geam pătrundea o adiere umedă, călduţă,

puţin acn-jsoară.

— Tu simţit? spuse şoferul, trăgând aerul în piept cu lăcomie, ăsta miros de mare. Până la Iguape puţin.

— Dacă nu ni se termină benzina, spuse d'Arrast. Şi adormi din nou, liniştit.

În zori, d'Arrast, abia trezit din somn, privea cu uimire am patul lui la încăperea în care se afla. Pereţii mari erau proaspăt spoiţi până la jumătate cu o vopsea întunecată. În partea de sus fuseseră cândva albi, dar acum erau acoperiţi până în tavan cu un strat de var gălbui şi scorojit Paturile eraâx aşezate pe două rânduri, câte şase de fiecare parte. Numai unul ra desfăcut, la celălalt capăt al rândului în care se afla el, şi jpeela era gol. Dar, auzind un zgomot din stânga, se întoarse către uşă, în pragul căreia stătea râzând Socrate, cu câte o Sticlă de apă minerală în fiecare mână.

— Fericită amintire! spunea el. I D'Arrast se scutură din amorţeală. Da, spitalul în care primarul îi găzduise în ajun se numea „Fericită amintire".

I – Amintire sigură, continuă Socrate. Spus mai întâi jpnstruit spital şi mai târziu construit apa. Până atunci, fericită amintire, ţine apa care pişcă şi te spală.

Plecă, râzând şi cântând, câtuşi de puţin obosit, după cum se vedea, de strănuturile cumplite care-l scuturaseră toată şoptea, şi din pricina cărora dWrast nu putuse închide nici

O clipă ochii.

I D'Arrast se trezise acum de-a binelea. Prin ferestrele cu raţii din faţa lui zărea o curte mică. Argila roşie fusese des-gndată de ploaia care se vedea şiroind fără zgomot peste un pic înalt de aloes. O femeie trecea ţinând întinsă cu amândouă mâinile deasupra capului o basma. D'Arrast se pică iar, dar în clipa următoare se ridică şi coborî din pat, re se îndoi şi gemu sub greutatea lui. Socrate intră chiar ţtunci.

1 – Primar aşteaptă afară, domnu' d'Arrast. [Dar, în faţa expresiei lui d'Arrast:

— Nu te grăbi, el niciodată grăbit. *l* După ce se rase, cu apă minerală, d'Arrast se îndreptă ptre ieşirea pavilionului. Primarul, care

avea proporţiile şi.

458 *Albert Camus* sub ochelarii înrămaţi cu aur, înfăţişarea unei nevăstuici amabile, părea absorbit în contemplarea ursuză a ploii. Dar un surâs încântător i se aşternu pe chip de îndată ce-l zări pe d'Arrast. Îşi îndreptă trupul scund, şi făcu repede câţiva paşi înainte, încercând să-l strângă în braţe pe „domnul inginer1". Chiar atunci o maşină frână în faţa lor, de cealaltă parte a micului zid care împrejmuia curtea, derapa pe lutul ud şi se opri de-a curmezişul.

— Judecătorul! spuse primarul.

Judecătorul, ca şi primarul, era îmbrăcat într-un costum albastru închis. Daf era mult mai tânăr, sau cel puţin aşa părea, din pricina staturii lui elegante şi a obrazului său fraged, de adolescent uimit. Acum străbătea curtea, îndreptându-se către ei şi ocolind băltoacele cu multă grijă. Când ajunse la câţiva paşi de d'Arrast, întinse braţele către el, urându-i bun venit. Era mândru că-l poate primi pe domnul inginer, venirea lui era o mare cinste pentru sărmanul lor oraş, iar el, judecătorul, se bucura nespus la gândul serviciilor nepreţuite pe care domnul inginer le va aduce oraşului Iguape prin construirea micului dig ce va pune la adăpost de inundaţiile periodice cartierul de pe malul fluviului. Să porunceşti apelor, să supui fluviile, an! ce nobilă meserie, şi nu mai încăpea nicio îndoială că sărmanii locuitori ai oraşului Iguape nu vor uita niciodată numele domnului inginer şi că, mulţi ani de acum înainte, îl vor pomeni în rugăciunile lor. D'Arrast, subjugat de atâta farmec şi de atâta elocinţă, mulţumi, fără a îndrăzni să se mai întrebe ce legătură poate exista între un judecător şi un dig. De altfel, după părerea primarului, trebuiau să se ducă la club, unde persoanele cele mai de vază din oraş doreau să-l primească pe domnul inginer cu toată cinstea, înainte de a merge să viziteze împreună cartierul de pe malul fluviului. Dar cine erau aceste persoane de vază?

— Eu însumi, spuse primarul, în calitate de primar, domnul Carvalho, aici de faţă, căpitanul portului, şi alţi câţiva, mai puţin însemnaţi. De altfel, nu va fi nevoie să staţi de vorbă cu ei căci nu ştiu franţuzeşte.

D'Arrast îl chemă pe Socrate şi-i spuse că se va întoarce către

prânz.

— Bine, spuse Socrate. Eu mers Grădina Fântânii.

— Grădina…?

— Da, toţi ştiu unde este, nu teamă la tine, domnu' d'Arrast.

Ieşind, d'Arrast îşi dădu seama că spitalul se afla chiar la marginea pădurii, ale cărei ramuri uriaşe se întindeau aproape până peste acoperişuri. Pe toată suprafaţa arborilor cădea o pânză de apă, pe care pădurea deasă o sorbea fără zgomot, ca un burete uriaş. Oraşul, cam vreo sută de case acoperite de ţiglă de cuibare spălăcită, era aşezat între pădure şi fluviu, al cărui vuiet depărtat ajungea până la spital. Maşina străbătu mai întâi nişte străzi noroioase şi ajunse curând într-o piaţă pătrată, destul de mare. Printre bălti, lutul roşu mai păstra încă urme de cauciucuri, de roţi de căruţă şi de copite. De jur-împrejurul pieţei se vedeau case scunde, cu tencuiala felurit colorată, iar în spatele lor se înălţau cele două clopotniţe rotunde ale unei biserici în stil colonial, spoită în alb şi în albastru. Peste acest decor sărac plutea, venind dinspre estuar, un miros de sare. Prin mijlocul pieţei rătăceau câteva siluete, ude leoarcă. Pe lângă case umbla, cu paşi mărunţi, cu mişcări încete, o mulţime pestriţă de gau-chos, de japonezi, de indieni metişi, precum şi o seamă de personalităţi locale, ale căror haine elegante, de culoare închisă, păreau aici exotice. La trecerea maşinii se dădeau la o parte, apoi rămâneau pe loc, urmărind-o cu privirea. Când maşina se opri în faţa uneia din casele din piaţă, în jurul ei se formă, în tăcere, un cerc de gauchos uzi până la piele.

La club, un fel de mic bar la primul etaj, mobilat cu o tejghea de bambus şi cu nişte măsuţe înalte din tablă groasă, persoanele de vază se strânseseră în număr mare. Se bău rachiu de trestie în cinstea lui d'Arrast, după ce primarul, înălţând paharul, îi urase bun venit şi toată fericirea pe care şi-o putea dori. Dar în timp ce d'Arrast îşi bea rachiul lângă fereastră, un lungan cu pantaloni de călărie şi cu jambiere de piele veni către el şi, clătinându-se puţin pe picioare, îi ţinu un mic discurs încâlcit, din care inginerul nu înţelese decât cuvântul

„paşaport”. D’Arrast şovăi, apoi scoase hârtiile, pe care celălalt! le smulse cu lăcomie. După ce răsfoi paşaportul, lunganul manifestă o proastă dispoziţie evidentă. Îşi reluă discursul, scuturând hârtiile sub nasul inginerului, care, fără să-şi piardă cumpătul, privea liniştit la furiosul său interlocutor, în acea cupă judecătorul se apropie surâzând şi vru să ştie ce s-a întâmplat. Beţivul îşi aruncă o clipă ochii asupra firavei făpturi ce-şi îngăduia să-l întrerupă, după care, clătinându-se în chip şi mai primejdios, începu să fluture paşaportul pe sub nasul noului venit. D’Arrast, fără grabă, se aşeză la o măsuţă şi aşteptă. Dialogul deveni foarte viu şi, cu totul pe neaşteptate, judecătorul se răsti cu o voce năpras

 nică, de care nu l-ai fi crezut niciodată în stare. În chip la fel de neaşteptat, lunganul bătu pe dată în retragere, ca un copil care a făcut o poznă. La un ultim răcnet al judecătorului, o porni către uşă, cu mersul nesigur al unui şcolar leneş ce a fost pedepsit, şi ieşi.

Judecătorul se grăbi să-i explice lui d’Arrast, cu o voce melodioasă, că grosolanul personaj era şeful poliţiei, că el îndrăznea să pretindă că paşaportul nu este în regulă şi că, pentru obrăznicia lui, va fi pedepsit. Domnul Carvalho se adresă apoi personajelor de vază, care se şi grăbiseră să-l înconjoare pe d’Arrast, şi păru că le întreabă ceva. După o scurtă discuţie, judecătorul îi ceru domnului inginer toate scuzele cu putinţă, rugându-l să considere că numai beţia putea să explice o asemenea nesocotire a sentimentelor de respect şi de recunoştinţă pe care i le datora tot oraşul Iguape şi cerându-i să binevoiască a hotărî el însuşi ce pedeapsă să i se aplice jalnicului personaj. D’Arrast răspunse că nu voia nicio pedeapsă, că incidentul era lipsit de importanţă şi că el nu dorea decât să ajungă cât mai repede la fluviu. Luă atunci cuvântul primarul, care afirmă, pe un ton plin de duioasă bunătate, că o pedeapsă era totuşi necesară, că vinovatul va rămâne la arest şi că vor aştepta cu toţii ca eminentul lor oaspete să binevoiască a-i hotărî soarta. Niciun fel de cuvânt de împotrivire nu putu îndupleca asprimea lui surâzătoare, şi d’Arrast se văzu nevoit să promită că va mai chibzui. Apoi hotărâră să viziteze

cartierul de lângă fluviu.

Fluviul îşi revărsa apele gălbui peste malurile joase şi alunecoase. Lăsaseră în urma lor ultimele case din Iguape şi acum se găseau între fluviu şi un povârniş înalt şi abrupt, de care se agăţau colibe de ramuri şi de chirpici. În faţa for, la capătul povârnişului, ca şi pe celălalt mal, începea, pe neaşteptate, pădurea. Dar albia apelor se lărgea văzând cu ochii printre copaci, până la o linie nedeslușită, de un cenuşiu gălbui: marea. D'Arrast se îndreptă în tăcere către povârniş, al cărui perete purta urme încă proaspete ce arătau până unde se ridicase apa în diferite rânduri. O potecă plină de noroi ducea la colibe. În faţa lor, câţiva negri priveau în tăcere la noii veniţi. Câteva perechi se ţineau de mână şi, chiar pe marginea povârnişului, în faţa adulţilor, un şir de copii de vârstă fragedă, cu pântecele umflat şi cu picioarele subţiri, îşi holbau ochii rotunzi.

Când ajunse în faţa colibelor, d'Arrast îl chemă cu un semn pe comandantul portului, un negru mare şi surâzător, îmbrăcat într-o uniformă albă. D'Arrast îl întrebă în spa – *EXILUL ŞI ÎMPĂRĂŢIA* 461

[niolă dacă putea intra într-o colibă. Comandantul îl asigură că da, găsea chiar că ideea e minunată, şi că domnul inginer I va vedea lucruri foarte interesante. Se adresă negrilor, vorbindu-le vreme îndelungată, şi arătând când spre d'Arrast, când spre fluviu. Negrii îi ascultau fără un cuvânt. Când cofe mandantul tăcu, nimeni nu se clinti din loc. El le vorbi din t nou, cu glas repezit. Apoi se adresă direct unuia dintre oa-tmeni, care negă dând din cap. Comandantul spuse atunci I câteva cuvinte cu o voce poruncitoare. Omul se desprinse i dintre ceilalţi, oprindu-se în faţa lui d'Arrast, şi-i arătă drulmul cu mâna. Dar privirea lui era duşmănoasă, fera un bărbat destul de vârstnic, cu părul încărunţit, lânos şi scurt, cu faţa lângustă şi zbârcită. Avea trupul încă tânăr, umerii uscaţi şi (zdraveni iar sub pantalonii de pânză şi sub cămaşa zdrenţuită i se ghiceau muşchii puternici. O luară înainte, urmaţi de comandant şi de mulţimea negrilor, şi se căţărară pe un nou Ipovârnis, şi mai abrupt, pe care colitele din pământ, din cutii fac tinichea şi din trestie se ţineau atât de greu că trebuiseră întărite cu bolovani. În drum se întâlniră cu o femeie ce cobora pe cărare,

alunedând din când în când pe tălpile goale, şi care purta pe creştet un bidon de tablă pun cu apă. Ajunseră la un tel de piaţă mică, înconjurată de trei colibe. Omul se [îndreptă către lina din ele şi împinse o uşă de bambus cu ţâţânile din liane. Apoi se tfase la o parte, fără un cuvânt, [uitându-se la inginer cu aceeaşi privire neclintită. În colibă, d'Arrast nu văzu în prima clipa decât un foc abia mocnit, aprins chiar în mijloc, de-a dreptul pe pământ. Apoi desluşi, Bntr-un ungher, în fund de tot, un pat de aramă, fără aşternut şi cu o somieră stricată, iar în ungnerul opus, o masă, pe care se înşiruiau vase de lut. Între masă şi pat se afla un feide poliţă, pe care fusese aşezată la loc de anste o cromolitografie ftnfăţişându-l pe Sfântul Gheorghe. În rest, doar un morman pe zdrenţe, îngrămădite în dreapta uşii, şi nişte şorturi de [toate culorile, spânzurate la uscat de tavan, deasupra focului. P-Arrast, nemişcat, trăgea în piept izul de fum şi de sărăcie teare se ridica din pământul colibei, tăindu-i răsuflarea. În spatele lui, comandantul bătu din palme. Inginerul se întoarse şi, în prag, în lumina de afară, zări silueta graţioasă a unei tinere negrese care-i întindea ceva: el luă paharul şi bău rachiul gros de trestie. Fata întinse tava după paharul Rol şi ieşi, cu o mişcare atât de lunecoasă şi de vie, încât d'Arrast simţi dintr-odată dorinţa s-o oprească.

Dar când ieşi în urma ei, nu o mai recunoscu în mulţimea negrilor şi a persoanelor de vază din oraş, care se adunaseră

462 *Albert Camus* în jurul colibei. îi mulţumi batonului, iar acesta se înclină, fără un cuvânt. Apoi porni înapoi. Comandantul, care mergea în urma lui, îşi reluase explicaţiile, întrebându-l totodată când îşi va începe lucrările societatea franceză din Rio şi dacă digul va putea fi terminat înaintea marilor ploi. D'Arrast îi răspunse că nu ştie: gândurile lui rătăceau însă departe. Cobora către fluviul răcoros, sub ploaia măruntă. Asculta acel vuiet uriaş pe care-l auzea fără încetare de când sosise aici şi despre care nu putea niciodată spune dacă vine dinspre pădure sau dinspre fluviu. Când ajunse pe mal, privi în depărtare către linia tremurată a mării, către miile de kilometri de ape pustii, către Africa şi, dincolo de ea, către Europa, de unde venea el.

— Domnule comandant, spuse el, din ce trăiesc oamenii aceştia?

— Muncesc, când au unde. Suntem săraci.

— Şi ei sunt cei mai săraci?

— Da, sunt cei mai săraci.

Judecătorul, care sosea în acea clipă, alunecând uşor pe tălpile pantofilor lui fini, spuse că negrii îl iubeau încă de pe acum pe domnul inginer, care le va da de lucru.

— Ştiţi poate, spuse el, că nu e zi în care să nu danseze şisănu'cânte?

În clipa următoare, cu totul pe neaşteptate, îl întrebă pe d'Arrast dacă se gândise la pedeapsă.

— Ce pedeapsă?

— Aţi uitat de şeful poliţiei?

— Să-l iertăm.

Judecătorul spuse că lucrul nu e cu putinţă şi că vinovatul trebuie pedepsit, în timp ce d'Arrast pornea îndărăt către Iguape.

În mica Grădină a Fântânii, misterioasă şi tăcută sub ploaia măruntă, ciorchini de flori ciudate se revărsau de-a lungul lianelor, printre bananieri şi pandanus. Grămezi de pietre ude însemnau locul de răscruce al cărărilor, pe care umbla la acea oră o mulţime pestriţă. Metişi, mulatri, gau-chos vorbeau între ei cu o voce scăzută sau se afundau, mergând agale, pe aleile de bambuşi până la locul unde pâlcurile de copaci se îndeseau, devenind de nepătruns. Acolo, cu totul pe neaşteptate, începea pădurea.

D'Arrast îl căuta pe Socrate în mulţime, când se pomeni cu el în spate.

T

În

— Azi sărbătoare, râse Socrate, sprijinindu-se cu amândouă mâinile de umerii uriaşi ai lui d'Arrast şi ţopăind în voie.

— Ce sărbătoare?

— Cum? se miră Socrate, şi trecu în faţa lui d'Arrast. u nu ştiut? Sărbătoarea lui Domnu' nostru Iisus Hristos.

h fiecare an toţi venit la grotă cu ciocan.

Socrate arătă cu mâna, dar nu spre grotă, ci către un grup [de oameni care, într-un colţ al grădinii, părea că aşteaptă [ceva.

— Uite cum fost. Ascultă. Într-o zi statuia lui Iisus venit Ide la mare pe fluviu. Pescarii găsit pe ea. Frumoasă! (Frumoasă! Ei spălat pe ea aici în grotă. Şi o piatră crescut în grotă. În fiecare an, azi sărbătoare. Spargi, spargi cu ciocan bucăţi din piatră, care purtat noroc. Tu spargi, spargi, ea (creşte, creşte. Minune!

Ajunseră la grotă. Peste capetele celor ce aşteptau, pulteau zări intrarea scundă. Înăuntru, în întunericul străpuns ide flacăra lumânărilor, o siluetă ghemuită izbea cu un ciocan. Omul, un gaucho deşirat cu mustăţi lungi, se ridică şi ieşi, ginind în palma deschisă, în aşa fel încât să poată fi văz ută, o Bucăţică de stâncă jilavă, pe care se grăbi s-o ascundă cu grijă în pumn, chiar înainte de a se fi îndepărtat cu totul. Un alt [bărbat intră după el în grotă, încovoindu-şi spinarea.

D'Arrast se întoarse şi privi. În jurul lui pelerinii aşteptau, fără să-l vadă, neclintiţi sub ploaia care curgea din copaci în văluri subţiri. Aştepta ca şi ei, în faţa grotei, în aburul ploii, şi nu ştia ce. De 6 lună, de când venise în această tară, aştepta întruna ceva. Aştepta, în căldura roşie a zilelor umede, sub stelele mărunte ale nopţii, în ciuda meseriei lui, în ciuda şoselelor şi a digurilor ce trebuiau construite, ca şi cum munca pentru care venise aici nu era decât un pretext, prilejul unei surprize sau al unei întâlniri pe care nu şi-o putea nici măcar închipui dar care-l aştepta, cu răbdare, fa capătul lumii. Îşi alungă gândurile şi se îndepărtă de grotă, fără ca nimeni din micul grup să-i fi aruncat vreo privire, îndreptându-se către ieşirea grădinii. Trebuia să se întoarcă la fluviu şi tă se apuce de lucru.

Dar la poartă îl aştepta Socrate, care discuta cu însufleţire cu un bărbat mic şi solid, lat în spate, cu pielea de un negru gălbui. Era ras în cap, din care pricină fruntea-i, frumos boltită, părea şi mai mare. În schimb faţa lui lată şi netedă era împodobita cu o barbă foarte neagră) tăiată pătrat.

— El, campion, spuse Socrate în chip de prezentare. Mâine mers procesiune.

Omul, îmbrăcat în haine marinăreşti de pânză groasă, purtând un tricou cu dungi albastre şi albe pe sub bluza de marinar, îl cerceta atent pe d'Arrast cu ochii săi negri şi liniştiţi. În acelaşi timp surâdea, arătându-şi dinţii foarte albi între buzele pline şi lucioase.

— El vorbit spaniola, spuse Socrate şi, întorcându-se către necunoscut: povesteşte la domnu' d'Arrast.

Apoi se îndreptă dansând către un alt grup. Omul nu mai zâmbi, privindu-l pe d'Arrast cu o curiozitate făţişă.

— Te interesează, căpitane?

— Nu sunt căpitan, spuse d'Arrast.

— Nu-i nimic. Dar eşti domn. Mi-a spus mie Socrate.

— Eu, nu. Dar bunicul meu a. fost. Şi tatăl lui, şi toţi cei din care se trage tatăl lui. Azi nu mai există domni în ţara noastră.

— Înţeleg, spuse negrul râzând, toţi sunt domni.

— Nu, n-ai înţeles. Nu mai există nici domni, nici oameni din popor.

Celălalt chibzui o clipă, apoi spuse:

— Nimeni nu munceşte, nimeni nu suferă?

— Ba da, milioane.

— Atunci, ăştia sunt oameni din popor.

— Dacă vrei, da, poporul există şi azi. Dar stăpânii lui sunt poliţiştii sau negustorii.

Faţa binevoitoare a mulatrului se întunecă. Apoi el mormăi:

— Ptiu! să cumperi şi să vinzi! Ce treabă murdară! Iar poliţiştii sunt mai răi decât câinii.

Cu totul pe neaşteptate izbucni în hohote de râs.

— Tu nu vinzi)

— Nu prea. Fac poduri, drumuri.

— Bună treabă! Eu sunt bucătar pe un vas. Dacă vrei, îţi fac mâncarea noastră de fasole neagră.

— Sigur că vreau.

Bucătarul se apropie de d'Arrast şi-l apucă de braţ.

— Ascultă, mi-a plăcut ce mi-ai spus. vreau să-ţi spun şi eu ceva. Poate o să-ţi placă şi ţie.

Îl trase aproape de ieşire, pe o bancă de lemn udă, sub un pâlc de bambuşi.

— Eram pe mare, în dreptul Iguapei, pe un mic petrolier care aprovizionează porturile de pe coastă. Pe bord a izbucnit focul. Nu din vina mea, căci îmi cunosc meseria. Dar

aşa-i când e să se-ntâmple o nenorocire. Am izbutit să punem bărcile pe apă. În timpul nopţii s-a stârnit o furtună pe mare, [barca s-a răsturnat, iar eu m-am dus la fund. Când m-am ridicat din nou la suprafaţă, m-am izbit cu capul de barcă. Am început să plutesc la întâmplare. Noaptea era întunecoasă, [valurile mari, eu nu prea ştiam să înot, şi îmi era şi frică. [Deodată am văzut în depărtare o lumină şi am ghicit că! acolo e turnul bisericii Domnului nostru Iis us Hristos, din Iguape. I-am făgăduit atunci Domnului Iisus că, dacă mă [ajută să scap cu viaţă, o să car pe creştet în timpul procesiunii o piatră grea de cincizeci de kilograme. N-o să mă [crezi, dar apele s-au liniştit, şi sufletul meu odată cu ele. Am [înotat lin, stăpânit de o mare fericire, şi am ajuns la ţărm. fMâine îmi voi ţine făgăduiala.

Îl privi dintr-odată pe d'Arrast, cu chipul bănuitor:

— Îţi vine să râzi?

— Nu. Făgăduielile trebuie ţinute. Bucătarul îl bătu pe umăr.

— Vino la fratele meu, pe malul fluviului. O să-ţi fierbinişte fasole.

— Nu, spuse d'Arrast, acum am treabă. Diseară, dacă Irei.

— Bine. Dar la noapte se dansează şi se fac rugăciuni în a cea mare. E sărbătoarea Sfântului Gheorghe.) Arrast îl întrebă dacă va dansa şi el. Faţa bucătarului tunecă; pentru prima oară, îi ocoli privirea.

— Nu, nu voi dansa. Mâine trebuie să car piatra, şi e tare. O să mă duc diseară la sărbătoarea sfântului, dar o să devreme.

— Ţine mult?

— Toată noaptea, până dimineaţa târziu.

Se uită la d'Arrast, cu o privire oarecum ruşinată.

— Vino la dans. O să mă iei la întoarcere cu tine. Altfel Di

rămâne şi voi dansa. Poate n-o să fiu în stare să mă stăpânesc.

— Îţi place să dansezi?

Ochii bucătarului se aprinseră şi în ei se desluşi un fel de lăcomie.

— Îmi place. Şi mai sunt şi ţigările de foi, sfinţii, femeile… Uiţi de toate, nu mai asculţi de nimeni.

I – Sunt şi femei? Toate femeile din oraş?

— Nu din oraş, ci din colibe. Bucătarul zâmbi din nou.

— Vino. De căpitan o să ascult. Şi o să mă ajuţi să-mi ţin făgăduiala.

D Arrast se simţi uşor enervat. Ce-i păsa lui de acea făgăduiala absurdă? Dar, când privi chipul deschis şi frumos care-i surâdea încrezător, pielea neagră lucind de sănătate şi de viaţă, se pomeni spunând:

— Voi veni. Dar acum aş vrea să te mai duc câţiva paşi.

Fără să ştie de ce, o vedea în acelaşi timp în închipuire pe tânăra negresă, înfăţişându-i ofranda de bun venit.

Ieşiră din grădină, străbătură mai multe străzi noroioase şi ajunseră în piaţa publică plină de gropi, care părea şi mai mare din pricina caselor scunde aflate jur-împrejur. Deşi ploaia nu se înteţise, apa curgea acum şiroaie pe tencuiala zidurilor. Prin văzduhul spongios, vuietul fluviului şi al co-S arilor ajungea, înăbuşit, până la ei. Înaintau cot la cot, Arrast, călcând greoi, bucătarul, cu pasul hotărât şi elastic. Acesta ridica din când în când capul şi surâdea către tovarăşul său. O apucară înspre biserică, ce se vedea pe deasupra caselor, ajunseră la marginea pieţei, străbătură apoi alte străzi pline de noroi, peste care stăruia un miros agresiv de mâncare gătită. Uneori câte o femeie, în mână cu o farfurie sau o unealtă de bucătărie, îşi arăta pentru o clipă în prag chipul curios. Trecură prin faţa bisericii, apoi pătrunseră într-un cartier vechi, strecurându-se printre aceleaşi case scunde, şi, pe neaşteptate, se auzi desluşit vuietul fluviului nevăzut, în spatele cartierului de colibe, pe care d'Arrast îl recunoscu îndată.

— Bun. Acum te las. Pe diseară, spuse el.

— Da, în faţa bisericii.

Dar, în timp ce-i vorbea, bucătarul îl apucase pe d'Arrast de mână. Şovăia. Apoi se hotărî:

— Tu nu l-ai chemat niciodată pe Dumnezeu în ajutor, nu i-ai făgăduit niciodată nimic?

— Ba da, o dată, cred.

— În timpul unui naufragiu?

— Da, dacă vrei.

Şi d'Arrast îşi trase mâna brusc. Dar, în clipa în care vru să pornească înapoi, întâlni privirea bucătarului. Şovăi, apoi surâse.

— Pot să-ţi spun, deşi e un lucru fără însemnătate. Cineva trebuia să moară din vina mea. Mi se pare că atunci l-am chemat pe Dumnezeu în ajutor.

— I-ai făgăduit ceva?

— Nu. Aş fi vrut să-i făgăduiesc.

— S-a întâmplat de mult?

— Cu puţină vreme înainte de a veni aici.

Bucătarul îşi prinse barba cu amândouă mâinile. Ochii îi străluceau.

— Ești un adevărat căpitan. Casa mea e și a ta. O să mă I ajuţi să-mi ţin făgăduiala. Are să fie ca și cum ai fi făgăduit tu însuţi. O să-ţi ne de ajutor. D'Arrast surâse.

— Nu cred.

— Ești mândru, căpitane.

— Cândva am fost mândru, acum sunt doar singur. Dar I spune-mi, bunul Iisus ţi-a răspuns întotdeauna la chemare?

— Nu întotdeauna, căpitane.

— Şi atunci?

Bucătarul izbucni într-un râs proaspăt și copilăresc.

— E liber să-mi răspundă când vrea el, nu?

La club, unde d'Arrast luă masa cu persoanele cele mai Ide vază din Iguape, primarul îi spuse că va trebui să semneze în cartea de aur a oraşului, pentru ca să se păstreze măcar făceastă mărturie despre

marele eveniment pe care-l consti-Ituia venirea sa aici. Judecătorul, la rându-i, găsi câteva for-imule noi pentru a lăuda nu numai virtuţile şi talentele domnului inginer, ci și modul plin de simplitate în care oaspetele lor înţelegea să reprezinte printre ei marea ţară căreia avea cinstea să-i aparţină. D'Arrast le răspunse doar că era Iconvins că aceasta era într-adevăr o mare cinste, dar că, pe de altă parte, societatea sa era bucuroasă de a fi obţinut adjudecarea acelor lucrări de lungă durată. Judecătorul protestă însă în faţa unei atât de mari modestii.

— Fiindcă veni vorba, spuse el, v-aţi gândit cum să-l pedepsim pe şeful poliţiei?

D'Arrast îl privi surâzând.

— Da.

El, d'Arrast, va socoti că i se face un hatâr şi o favoare cu totul deosebită dacă-l vor ierta pe acel personaj, spunându-i totodată că îşi datorează iertarea oaspetelui lor. Astfel, şedejjrea sa printre generoşii locuitori ai frumosului oraş Iguape.

K: care se bucură atât de mult să-i cunoască, va putea începe tr-o atmosferă de bună înţelegere şi de prietenie. Judecătorul, atent şi surâzător, încuviinţă* din cap. Medita o clipă la formula folosită de interlocutorul său, ca unul ce se pricepea la asemenea lucruri, apoi se adresă asistenţei, îndemnând-o să aplaude tradiţiile pline de mărinimie ale

468 *Albert Camus* marii naţiuni franceze, după care, întors din nou cu fata către d'Arrast, se declară satisfăcut.

— Aşa stând lucrurile, încheie el, vom cina diseară cu şeful poliţiei.

D'Arrast spuse că era invitat de nişte prieteni la ceremonia dansului, în cartierul cocioabelor.

— A, da! spuse judecătorul. Sunt bucuros că vă duceţi acolo. Veţi vedea, nu poţi să nu iubeşti poporul nostru când ai apucat să-l cunoşti.

În aceeaşi seară, d'Arrast, bucătarul şi fratele acestuia erau aşezaţi în jurul unui foc stins, în mijlocul colibei pe care inginerul o vizitase de dimineaţă. Fratele nu păruse surprins văzându-l din nou.

Vorbea foarte prost spaniola şi se mărginea aproape numai să dea din cap. Bucătarul, în schimb, voise la început să afle tot felul de lucruri cu privire la catedrale, apoi le vorbise pe larg despre supa de fasole. Se făcuse aproape întuneric. D'Arrast îi mai putea încă vedea pe bucătar şi pe fratele lui, dar desluşea cu greu, în fundul colibei, silueta ghemuită a unei bătrâne şi pe aceea a fetei, care, şi de astă dată, îi adusese să bea. În Vale se auzea zgomotul monoton al fluviului.

Bucătarul se ridică şi spuse: „E timpul". Se ridicară, dar femeile rămaseră nemişcate. Nu ieşiră decât bărbaţii. D'Arrast şovăi o clipă, apoi îi urmă. Noaptea se lăsase de-a binelea şi ploaia se oprise. Cerul, de un negru spălăcit, părea lichid. În apa lui străvezie şi întunecată, aproape de marginea zării, începeau să se aprindă stelele, ce se stingeau aproape în aceeaşi clipă, căzând una câte una în fluviu, ca şi cum cerul şi-ar fi picurat ultimele lumini. Aerul dens mirosea a fum şi a apă. Se auzea vuietul foarte apropiat al pădurii uriaşe şi încremenite. Şi dintr-odată se înălţară în depărtare bătăi de tobă şi cântece. La început surde, apoi desluşite, se apropiară din ce în ce mai mult, apoi amuţiră. Puţin după aceea se ivi o procesiune de tinere negreseâmbrăcate în rochii albe de mătase ieftină, cu talia foarte joasă. În urma lor mergea un negru foarte înalt, strâns într-o tunică roşie, peste care-i atârna un şirag de dinţi coloraţi, iar în spatele lui veneau de-a valma câţiva bărbaţi îmbrăcaţi în pijamale albe şi un grup de muzicanţi purtând triunghiuri şi tobe mari şi joase. Bucătarul spuse că trebuia să se ţină după ei.

Coliba la care ajunseră mergând de-a lungul malului, la câteva sute de metri depărtare de ultimele cocioabe, era mare, goală, relativ confortabilă, cu pereţii tencuiţi pe

dinăuntru. Pe jos avea pământ, acoperişul, de stuf şi trestie; se sprijinea pe un stâlp central, iar zidurile erau lipsite de orice podoabă. În fund, pe un mic altar, acoperit cu ramuri de palmier şi încărcat cu lumânări ce nu izbuteau să împrăştie pe de-a-ntregul întunericul încăperii, se zărea v superbă cro-molitografie înfăţişând un Sfânt Gheorghe nespus de chipeş care străpungea cu lancea un balaur

mustăcios. Sub altar, un fel de firidă împodobită cu hârtie creponată adăpostea, între o luminare şi o strachină cu apă, o mică statuie de argilă, vopsită în roşu, înfăţişând un zeu cu coarne, ce flutura în aer, cu o mişcare sălbatică, un uriaş cuţit din poleială.

Bucătarul îl duse pe d'Arrast într-un colţ, unde amândoi rămaseră în picioare, lipiţi de perete, aproape de uşă.

— De aici, şopti bucătarul, o să putem pleca fără să supărăm pe nimeni.

Coliba era într-adevăr ticsită de bărbaţi şi de femei. Începuse să fie cald. Muzicanţii se aşezară de b parte şi de alta a micului altar. Dansatorii şi dansatoarele se despărţiră în două cercuri concentrice, Bărbaţii formând cercul din interior. În mijloc, yeni căpetenia neagră cu tunică roșie. D'Arrast se sprijini cu spatele de perete, încrucişându-şi îbraţele la piept.

Dar căpetenia, rupând cercul dansatorilor, se îndreptă către ei şi, pun de gravitate, îi spuse câteva cuvinte bucătarului.

— Ia-ţi mâinile de la piept, căpitane. Te strângi şi nu! îngădui să pogoare în tine harul sfântului.

D'Arrast îşi lăsă braţele în jos. Aşa cum stătea, cu braţele «târnând pe lângă trup, cu spatele lipit de perete, părea el jânsuşi, cu picioarele şi mâinile sale mari şi greoaie, cu faţa-i uriaşă lucind de sudoare, un zeu bestial şi paşnic. Negrul cel înalt îl privi, apoi, mulţumit, se întoarse la locul lui. Începu toe dată să cânte, cu q voce de trâmbiţă, primele note dintr-o melodie, pe care toţi ceilalţi le reluară în cor, acompaniaţi fie tobe. Cercurile porniră atunci să se învârtească în sens iri-irers, într-un fel de dans greoi, cu paşi apăsaţi, ce semăna mai Icurând cu un tropăit, uşor subliniat de dubla şerpuire a şoldurilor.

Zăpuşeala crescuse. Pauzele erau însă tot mai scurte, opririle tot mai rare, iar dansul se înteţea văzând cu ochii. Fără ca ritmul celorlalţi dansatori să se fi încetinit, dansând el însuşi întruna, negrul cel înalt rupse din nou cercurile, îndreptându-se către altar, de unde se întoarse cu un pahar plin cu apă şi cu o lumânare, pe care o înfipse în mijlocul camerei. Vărsă apa în jurul luminării, desenând astfel două cer
 curi concentrice, apoi, îndreptându-se din şale,

înălţă către acoperiş o privire de nebun. Cu tot trupul încordat, aşteptă, neclintit.

— Sfântul Gheorghe pogoară. Priveşte, priveşte, şopti, cu ochii ieşiţi din orbite, bucătarul.

Câţiva dansatori căzuseră în transă, dar într-un fel de transă încremenită, cu mâinile la spate, cu pasul ţeapăn, cu privirea moartă. Alţii dansau într-un ritm şi mai rapid decât până atunci, răsucindu-şi trupul în convulsii şi scoţând ţipete nearticulate. Ţipetele sporiră treptat şi, când se contopiră într-un urlet colectiv, căpetenia, privind întruna în sus, scoase, ţinându-şi răsuflarea, un strigăt prelung, abia modulat, în care reveneau întruna aceleaşi cuvinte.

— Ascultă, şopti bucătarul, spune că el este câmpul de luptă al zeului.

Inginerul se uită la bucătar, izbit de vocea lui schimbată: cu privirea fixă, aplecat înainte, cu pumnii strânşi, acesta reproducea, stând pe loc, tropăitul ritmat al celorlalţi. Şi abia atunci d'Arrast îşi dădu seama că el însuşi dansa de o bucată de vreme, cu întreg trupul lui greoi, dar fără să-şi mişte picioarele.

Dintr-odată, tobele se dezlănţuiră ca turbate şi, odată cu ele, porni a se învârti nebuneşte şi diavolul cel roşu. Cu privirea în flăcări, cu mâinile şi picioarele învârtejite în jurul trupului, se culegea pe sine îngenunchind când pe un picior, când pe celălalt, înteţind ritmulpână într-atâta, încât te aşteptai în fiecare clipă să-l vezi risipindu-se în bucăţi. Dar, pe neaşteptate, se opri în plin avânt, întorcând către cei de faţă o privire mândră şi fioroasă, în timp ce tobele răpăiau de se cutremura coliba". Un dansator ţâşni atunci dintr-un colţ întunecat, îngenunche, şi-i întinse posedatului o sabie scurtă. Negrul cel înalt luă sabia, privind întruna în jurul lui, şi începu s-o răsucească deasupra capului. În aceeaşi clipă, d'Arrast îl zări pe bucătar dansând alături de ceilalţi. Inginerul nu-l văzuse când plecase de lângă el.

Un praf înăbuşitor se înălţa de sub picioarele dansatorilor în lumina roşiatică şi tulbure, îngroşând şi mai mult aerul, care ţi se lipea parcă de piele. D'Arrast simţea cum îl cuprinde oboseala; respira tot mai greu. Nu văzuse de unde au apărut uriaşele ţigări de foi pe care le

fumau acum dansatorii, fără să se oprească nicio clipă din dans. Mirosul lor ciudat umplea coliba, îmbătându-l uşor. Îl văzu în schimb pe bucătar, care trecea chiar atunci pe lângă el, dansând şi trăgând, ca şi ceilalţi, din ţigară.

— Nu fuma, îi spuse.

Bucătarul mârâi, ritmându-şi în continuare pasul, cu ceafa străbătută de un tremur prelung şi neîntrerupt, şi privind: ţintă către stâlpul din mijfoc, cu expresia unui boxer năucit i de lovituri. Alături de el, o negresa grasă, mişcându-şi, când la dreapta, când la stânga, faţa bestială, lătra fără încetare. Dar negresele tinere, mai cu scamă, intrau în transa cea mai înspănuntătoare, cu tălpile ţintuite de pământ şi cu tot trupul I, străbătut de zvâcnituri tot mai violente pe măsură ce urcau: înspre umeri. Capul li se zbuciuma dinainte înapoi, parcă despărţit de trunchi. Tot atunci începură cu toţii să urle fără oprire, scoţând un lung ţipăt colectiv şi monoton, fără modu-i laţii, ca şi cum trupurile s-ar fi încordat din cap până în picioare, cu toţi muşchii şi cu toţi nervii, spre a da glas acelui strigăt neîntrerupt şi istovitor prin care vorbea, în sfârşit, în fiecare dintre ei, o fiinţă ce tăcuse cu desăvârşire până atunci, t şi, în timp ce ţipătul continua, femeile începură să cadă una! câte una. Căpetenia neagră îngenunchea lângă fiecare, strângându-le repede şi convulsiv tâmplele, cu mâinile lui mari şi negre. Ele se ridicau, clătinându-se, porneau din nou să i danseze şi să strige, la început încet, apoi din ce în ce mai Itare şi mai repede, apoi cădeau iarăşi şi iarăşi se ridicau, f. luând-o de la capăt de nenumărate ori, până când” strigătul gel neral slăbi, deveni răguşit, degenera într-un fel de lătrat aspru, Icare le scutura trupurile ca un sughiţ. D’Arrast, istovit, cu I muşchii înţepeniţi de lungul său dans nemişcat, gâtuit de propria-i tăcere, simţi că se clatină pe picioare. Căldura, prafuf fu –, mul ţigărilor de foi, mirosul trupurilor omeneşti făceau [aerul cu neputinţă de respirat. Îl căută cu privirea pe *l* bucătar, dar nu-l zări nicăieri. D’Arrast se lăsă atunci să alunece de-a lungul peretelui, ghemuindu-se pe vine şi încercând să-şi stăpânească greaţa care-l cuprindea.

Când deschise ochii, aerul era tot înăbuşitor, dar zgomotul

încetase. Numai tobele răpăiau surd şi fără întrerupere, iar în toate ungherele colibei grupuri de b arbaţi înveşmântaţi în pânză albă ţopăiau pe loc. În mijlocul încăperii, de unde paharul şi luminarea fuseseră luate, câteva fete, în stare semihipnotică, dansau cu mişcări lente, mereu gata parcă să se lase depăşite de ritmul tobelor. Cu ochii închişi, drepte, se t legănau uşor înainte şi înapoi, aproape fără să se clintească din loc. Două, obeze, aveau chipul acoperit cu un văl de rafie. Între ele se afla o negresă înaltă şi subţire, pe care d'Arrast o „cunoscu de îndată ca fiind fata gazdei sale. Era îmbrăcată o rochie verde şi purta o pălărie de vânătoare dintr-o

472 *Albert Camus* mătase albastră foarte subţire, cu marginea ridicată în faţă şi împodobită cu pene bogate. În mână ţinea un arc, jumătate verde jumătate galben, şi o săgeată, în vârful căreia era înfiptă o pasăre multicoloră. Pe trupul plăpând, frumosu-i cap se legăna încet, puţin răsturnat pe spate, iar pe obrazul adormit se răsfrângea o melancolie liniştită şi nevinovată. Când muzica se oprea, ea se clătina, toropită. Ritmul înteţit al tobelor era ca o tulpină nevăzută, în jurul căreia fata îşi încolăcea arabescurile moi, pentru ca, pe neaşteptate, să se oprească iar, odată cu muzica, clătinându-se până aproape să cadă şi scoţând un strigăt ciudat de pasăre, ascuţit şi totuşi melodios. D'Arrast, fascinat de acel dans încetinit, se uita la Diana neagră, când, dintr-odată, în faţa lui se ivi bucătarul. Obrazul său neted era acum descompus, iar din privirea lui, în care nu se mai desluşea decât un fel de lăcomie nebănuită, pierise orice bunătate. Cu asprime, ca şi cum ar fi vorbit unui străin, îi spuse:

— E târziu, căpitane. Or să danseze toată noaptea, dar nu vor să mai rămâi.

Cu capul greu, d'Arrast se ridică şi-l urmă pe bucătar, care se îndreptă către ieşire, strecurându-se pe lângă perete. Pe prag, bucătarul se dădu la o parte, ţinând deschisă uşa de bambus, şi d'Arrast ieşi. Se mai întoarse o dată şi-l privi pe mulatru, care rămăsese locului.

— Vino. Nu mai e mult şi va trebui să cari piatra.

— Rămân aici, spuse bucătarul cu răceală.

— Şi făgăduiala?

Fără să răspundă, bucătarul împinse încet uşa, pe care d'Arrast o ţinea proptită cu o singură mână. Rămaseră astfel o clipă. Apoi d'Arrast dădu drumul uşii şi, ridicând din umeri, se îndepărtă.

Noaptea era plină de miresme răcoroase. Deasupra pădurii, stelele rare ale cerului austral, învăluite într-o ceată nevăzută, licăreau slab. Aerul umed era apăsător. Totuşi, la ieşirea din colibă, părea de o minunată prospeţime. D'Arrast urcă povârnişul lunecos şi ajunse la primele colibe, poticnindu-se ca un om beat pe cărările pline cu gropi. Dinspre pădure venea un vuiet stins, întregul continent se înălţa în noapte, şi d'Arrast se simţea năpădit de un soi de greaţă. I se părea că-ar vrea să lepede din el tot acel ţinut, tristeţea întinderilor sale uriaşe, lumina verde tulbure a pădurilor, clipocitul nocturn al marilor fluvii pustii. Pământul acesta era prea mare, aici sângele şi anotimpurile se contopeau, iar timpul devenea lichid. Aid viaţa era una cu pământul, şi, pentru a i

le integra, trebuia să te culci şi să dormi, ani de-a rândul, de-a dreptul pe argila clisoasă sau uscată. Acolo, în Europa, domnea ruşinea şi mânia. Aici, exilul sau singurătatea, în mijlocul acestor nebuni lascivi şi agitaţi, care dansau ca să moară. Dar, prin noaptea umedă, plină de miresme vegetale, ciudatul strigăt de pasăre rănită al frumoasei adormite ajunse iar până la el.

Când d'Arrast, chinuit de o migrenă cumplită, se trezi Jupă un somn neliniştit, o căldură umedă strivea oraşul şi pădurea nemişcată. Acum aştepta la ieşirea din spital, uitându-se la ceasul de mână, care stătuse. Uimit de lumina puternică şi de tăcerea ce se înălţa din oraş, se întreba ce oră Butea să ne. Cerul, de un albastru intens, atârna peste primele acoperişuri spălăcite. Vulturi urubu, cu penele gălbui, dormeau, ţintuiţi de căldură, pe casa din faţa spitalului. Unul din ei se scutură pe neaşteptate, deschise pliscul, se pregăti în chip vădit să-şi ia zborul, plesni de două ori din aripile prăfuite, se înălţă cu câţiva centimetri deasupra acoperişului, şi căzu la loc, adormind aproape de îndată.

Inginerul coborî spre oraş. Piaţa principală era pustie, ca şi străzile pe care venise. În depărtare şi pe cele două maluri ale fluviului, o ceată joasă plutea deasupra pădurii. Căldura pdea vertical, şi d'Arrast căută un loc cât de mic la umbră, spre a se adăposti. Văzu atunci sub streaşină uneia dintre pse un bărbat mic de statură, care-i făcea semne. Când unse mai aproape îl recunoscu pe Socrate.

— Ei! Domnu' d'Arrast, plăcut la tine sărbătoarea? D'Arrast spuse că în colibă fusese prea cald şi că cerul şi noaptea îi plăceau mai mult.

— Da, spuse Socrate, la voi numai liturghia. Nimeni nu (lansează.

Îşi freca mâinile, sărea într-un picior, se răsucea în loc, pdea cu gura plină până la urechi.

— Asta nu bine, asta nu bine.

Apoi îl privi pe d'Arrast, plin de curiozitate.

— Tu mers de obicei la biserică?

— Nu.

— Atunci unde tu mers?

— Nicăieri. Nu ştiu. Socrate râdea întruna.

— Cum! un domn fără biserică, fără nimic! Râdea şi d'Arrast.

— Da, precum vezi, nu mi-am găsit locul. Şi atunci am plecat.

— Rămâi cu noi, domnu' d'Arrast, eu iubesc pe tine.

— Aş vrea din tot sufletul, Socrate, dar nu ştiu să dansez. Râsul lor răsuna în tăcerea oraşului pustiu.

— Ah, spuse Socrate, eu uitat… Primarul vrea văzut pe tine. El mâncat acum la club.

Şi fără altă vorbă, o luă înspre spital.

— Unde te duci? strigă d'Arrast. Socrate se prefăcu a sforăi.

— Dormit. Nu mult şi început procesiunea. Şi, luând-o la fugă, se porni din nou să sforăie. Primarul voia doar să-i ofere lui d'Arrast un loc de onoare, de unde să vadă procesiunea. îi comunică inginerului intenţia sa, după ce mai întâi îl îmbiase să guste dintr-o mâncare cu carne şi orez care l-ar fi pus pe goană şi pe un paralitic. La început vor

privi de pe balconul casei judecătorului, aflată chiar în faţa bisericii. Apoi se vor muta la primărie, pe strada cea mare ce duce de la piaţă la biserică, pe care penitenţii trebuiau s-o străbată la întoarcere. D’Arrast nu va fi însoţit decât de judecător şi de şeful poliţiei, el, primarul, fiind silit să participe la ceremonie. Şeful poliţiei, aflat într-adevăr în sala clubului, se învârtea într-una în jurul lui d’Arrast, surâzând neobosit şi asaltându-l cu un puhoi de cuvinte de neînţeles, dar vădit pline de afecţiune. Când d’Arrast coborî, şeful poliţiei se repezi înaintea lui, ţinându-i toate uşile deschise în cale.

Sub soarele de plumb, prin oraşul pustiu, cei doi bărbaţi se îndreptau către casa judecătorului. Numai paşii lor răsunau în acea tăcere. Dar, deodată, se auzi o detunătură în strada vecină, și vulturii urubu cu gâtul golaş îşi luară zborul de pe toate casele, în mănunchiuri greoaie şi buimace. Aproape în aceeaşi clipă, sute de pocnitori se auziră din toate părţile, uşile se deschiseră şi oamenii începură să iasă de prin case, unâplând străzile strâmte.

Judecătorul îşi exprimă în faţa lui d’Arrast nespusa mândrie de a-l primi în casa lui, nevrednică de o asemenea cinste, după care îl conduse la primul etaj, pe o frumoasă scară în stil baroc, vopsită în albastru. La trecerea lui d’Arrast, se deschiseră câteva uşi, prin care se iviră capete oacheşe de copii ce dispărură de îndată, cu râsete înăbușite. În camera de oaspeţi, de o frumoasă arhitectură, se aflau doar câteva mobile, din crengi de palmier împletite, și nişte colivii mari cu păsări ce făceau o larmă asurzitoare. Balconul pe care se

aşezară dădea în mica piaţă din faţa bisericii, unde începuse să se adune o mulţime neînchipuit de tăcută, ce rămânea ne-[mişcată sub căldura care se revărsa din cer în valuri aproape vizibile. Numai copiii alergau în jurul pieţei, oprindu-se din când în când şi aprinzând pocnitori, ale căror detunături se ţineau lanţ. Văzută din balcon, cu zidurile-i tencuite, cu scara cu zece trepte spoite în albastru, cu cele două turnuri albastre şi aurii, biserica părea mai mică.

Deodată, din biserică se auzi orga. Mulţimea, întoarsă cu fata către intrare, se rândui pe cele două laturi ale pieţei. Bavbaţii se

descoperiră, femeile îngenunchează. Orga îndepărtată cântă vreme îndelungată un fel de marş. Dinspre pădure se auzi un zumzet ciudat de insectă. Un avion minuscul, cu aripile străvezii şi cu carcasa fragilă, neobişnuit în acea lume fără vârstă, ţâshi deasupra arborilor, se lăs a puţin deasupra pieţei, și trecu, cu un huruit asurzitor, peste capetele ridicate spre el. Apoi avionul vira, zburând către estuar.

Mulţimea își îndreptă din nou atenţia către biserică, în penumbra căreia se desfăşura acum o mişcare nedeslușită. [Orga tăcuse, înlocuită de alămuri şi de tobe nevăzute. Peni –tenţii, în veşminte largi şi negre, ieşiră unul câte unul din bi-„încă, se adunară iar la un loc în faţa porţii şi coborâră eptele. După ei veneau penitenţii albi, purtând prapuri) şi-i şi albaştri, urmaţi de câţiva băieţi înveşmântaţi în chip e îngeri şi de un grup de copii din Confreria fecioarei Maria, cu feţişoarele negre pline de gravitate şi, în sfârşit, pe o raclă vopsită în toate culorile, purtată de persoanele de vază din oraş, care asudau în hainele lor negre, icoana Domnului Iisus Hristos, ţinând în mână o trestie, pe frunte cu cununa de spini, sângerând şi clătinându-se deasupra mulţimii îngrămădite pe treptele bisericii.

După ce coborâră scara, cei ce purtau racla se opriră o clipă, în care timp penitenţii încercară să se înşiruie într-o

(oarecare ordine. D'Arrast îl văzu atunci pe bucă W. Tocmai ieşea din biserică, gol până la brâu şi purtând pe capul lui Bărbos un uriaş bolovan pătrat, aşezat de-a dreptul pe ţeastă, jeare nu-i era apărată decât de o foaie de plută. Coborî cu pas isigur treptele bisericii, cu piatra bine potrivită în arcuitura braţelor sale scurte şi vânjoase. Când ajunse în spatele raclei.

[procesiunea porni. Din biserică se iviră atunci muzicanţii, îmbrăcaţi în tunici viu colorate şi suflând din răsputeri în alămurile împodobite cu panglici. Penitenţii grăbiră pasul, în sunetele unui marş vioi, apucând pe una din străzile care dădeau în piaţă. După ce racla dispăru în urma lor, nu se mai

476 *Albert Camus* văzură decât bucătarul şi ultimii muzicanţi. După ei, în zgomot de pocnitori, porni şi mulţimea, în timp ce avionul, scoţând un huruit asurzitor, se arătă iar deasupra ultimelor grupuri.

D'Arrast nu-l scăpa din ochi pe bucătar, care abia se mai desluşea în depărtare: i se păruse deodată că umerii mulatrului încep să se încovoaie. Dar de la acea distanţă nu putea vedea prea bine.

Judecătorul, şeful de poliţie şi d'Arrast porniră către primărie, pe străz de pustii, printre prăvăliile închise şi printre casele zăvorâte. Pe măsură ce se îndepărtau de fanfară şi de pocnitori, liniştea punea iar stăpânire pe oraş. Câţiva vuituri urubu se întorceau în zbor, poposind pe acoperişuri, unde păreau a fi încremenit de o veşnicie. Primăria se înălţa pe o stradă îngustă dar lungă, care ducea de la unul din cartierele mărginaşe la piaţa bisericii, pustie în acea clipă. Din balconul primăriei, cât vedeai cu ochii, nu se zărea decât un drum plin de gropi, pe care ploaia din ajun lăsase câteva băltoace. Soarele, care coborâse puţin, mai bătea în faţadele oarbe ale caselor de pe cealaltă parte a străzii.

Aşteptară mult, atât de mult, încât d'Arrast, tot privind la soarele răsfrânt pe zidul din faţă, se simţi iar cuprins de oboseală şi de ameţeală. Strada pustie, cu casele goale, îl atrăgea şi, în acelaşi timp, trezea în el un fel de silă. Din nou, voia să plece din ţara aceasta. Totodată, nu-şi putea lua gândul de la bolovanul uriaş, şi ar fi vrut ca încercarea aceea să se fi terminat. Tocmai se pregătea să le spună celorlalţi să coboare cu toţii spre a vedea ce se întâmplă, când clopotele bisericii se porniră dintr-odată să bată puternic. Chiar atunci, din stânga, de la capătul străzii, ajunse până la ei o mare larmă şi tot atunci se ivi şi mulţimea, nespus de însufleţită. De departe puteai vedea cum pelerinii şi penitenţii se îngrămădeau, de-a valma, în jurul raclei, înaintând, în zgomot de pocnitori şi cu urlete de bucurie, de-a lungul străzii înguste. În câteva clipe o umplură cu totul, revărsându-se către primărie într-o îmbulzeală de nedescris: vârstele, rasele, costumele se pierdeau într-un puhoi pestriţ semănat cu ochi şi cu guri ce strigau, din care se iveau, ca nişte lăncii, puzderie de lumânări, a căror flacără abia de se ghicea în lumina arzătoare a zilei. Dar când procesiunea ajunse aproape şi când mulţimea, îmbulzindu-se sub balcon, păru că începe să urce pe ziduri, d'Arrast îşi dădu seama că bucătarul lipseşte.

Sări de la locul lui şi, fără să-şi mai ceară iertare, părăsi balconul şi camera şi coborî în goană scara. Se pomeni în

stradă, în larma asurzitoare a clopotelor şi a pocnitorilor. Trebui să se lupte cu mulţimea veselă, cu cei ce purtau lumânări, cu penitenţii jigniţi. Dar, fără să dea un pas îndărăt, înaintând cu trupul lui mare în susul puhoiului de oameni, îşi croi drum cu o mişcare atât de năvalnică încât, când se trezi singur, în urma mulţimii, tocmai în capătul (străzii, se clătină pe picioare gata şi se prăbuşească. Se lipi! de zidul fierbinte, aşteptând să i se potolească răsuflarea. Apoi porni mai departe. Chiar atunci pătrunse în stradă un pâlc de oameni. Cei din faţă mergeau de-a-ndărătelea, şi I d'Arrast văzu că-l înconjurau'pe bucătar.

Acesta ajunsese la capătul puterilor. Din când în când se oprea, apoi, încovoiat sub piatra uriaşă, mai alerga puţin, în felul în care aleargă hamalii şi muncitorii cufi, cu paşii

mărunţi şi grăbiţi ai mizeriei, lovind pământul cu toată talpa.

Ijur-împrejur, penitenţii, cu veşmintele murdare de praf şi pătate de ceara, îl încurajau prin strigăte ori de câte ori îl vedeau că se opreşte. La stânga bucătarului, mergea, sau alerga, în tăcere, fratele acestuia. Lui d'Arrast i se păru că va trece o i veşnicie până când pilcul de oameni va ajunge la el. Când se afla aproape în dreptul lui, bucătarul se opri din nou, aruncând lân jur priviri stinse. Văzându-l pe d'Arrast, rămase nemişcat, cu faţa întoarsă către el, dar fără să pară a-l recunoaşte. O

sudoare uleioasă şi murdară îi acoperea obrazul cenuşiu.

Oprin barbă i se scurgeau şuviţe de salivă, o spumă neagra şi uscată i se închegase pe buze. Încercă să zâmbească, dar, sub greutatea care-l ţintuia locului, se vedea bine cum tremură din tot trupul. Numai în dreptul umerilor muşchii îi înţepejniseră într-un fel de spasm. Fratele, care-l recunoscuse pe şi Arrast, îi spuse doar atât:

— A şi căzut o dată.

Şi Socrate, răsărit nu se ştie de unde, veni şi-i strecură la ureche.

— Dansat prea mult, domnu' d'Arrast. Toată noaptea. Acum obosit.

Bucătarul porni din nou, cu același pas grăbit și sacadat, nu ca un om ce ar vrea să înainteze că ca unul care caută să scape de povara ce-l strivește, de parcă ar fi nădăjduit că, alergând, o va face mai ușoară. D'Arrast se pomeni, fără să știe nici el bine cum, la dreapta bucătarului, sprijinindu-și abia simțit mâna pe spatele acestuia și mergând alături de el, cu pași mici, grăbiți și greoi. Racla pierise la celălalt capăt al străzii iar mulțimea, care, neîndoielnic, umpluse piața, nu părea să mai înainteze. Bucătarul, mergând între fratele său

478 *Albert Camus* și d'Arrast, câștigă la repezeală teren. Nu-l mai despărțeau acum decât vreo douăzeci de metri de grupul care se îngrămădise în fața primăriei spre a-l vedea trecând. Totuși, pe neașteptate, se opri iar. Mâna lui d'Arrast se făcu mai grea.

— Hai, bucătare, spuse el, mai ai puțin.

Mulatrul tremura, saliva începu să-i curgă din gură, în timp ce sudoarea îi țtenea prin toți porii. Încercă să răsufle adânc, dar se opri. Apoi porni iar, făcu trei pași, se poticni. Piatra îi alunecă pe umăr, crestându-i-l adânc, și-i căzu la pl! cioare. Pierzându-și echilibrul, bucătarul se prăbuși pe o parte. Cei care mergeau înainte se îmbulziră cât ai clipi în jurul lui, scoțând strigăte puternice. Cineva culese de pe jos foaia de plută, în timp ce alții câțiva încercau să ridice piatra spre a i-o pune din nou pe ea p.

Aplecat peste el, d'Arrast îi ștergea cu palma umărul mânjit de sânge și de praf, în timp ce omul, cu fața lipită de pământ, gâfâia pironit locului, surd la cele ce se petreceau în jurul lui. La fiecare răsuflare căsca gura cu lăcomie, ca și cum atunci ar fi tras aer în piept pentru ultima oară. D'Arrast *u* apucă strâns de brațe și-l ridică așa cum ai ridica un copil. îl ținea în picioare, lipit de el. Ușor aplecat, îi vorbea în față, ca și cum ar fi vrut să-i insufle întreaga lui putere. Bucătarul, însângerat și plin de pământ, se desprinse însă de el, după câteva clipe, pe chip cu o expresie rătăcită. Clătinându-se, se îndreptă către piatră, pe care ceilalți începuseră s-o ridice. Dar se opri, uitându-se la bolovan cu'o privire moartă și dând din cap în semn de împotrivire. Apoi lăsă să-i cadă b rațele de-a lungul trupului și se întoarse către d'Arrast. Lacrimi mari i se prelingeau, în tăcere, pe chipul răvășit. Voia să

vorbească, vorbea, dar gura lui abia de putea alcătui silabele. „Am făgăduit”, spunea el. Şi apoi, cu vocea înecată în lacrimi: „Ah! căpitane. Ah! căpitane”. Chiar atunci fratele lui se ivi din spate, îl strânse în braţe şi bucătarul, plângând, i se lăsă cu totul în voie, înfrânt, cu capul răsturnat pe umărul acestuia.

D’Arrast îl privea, neştiind ce să-i spună. Se întoarse şi văzu în depărtare mulţimea, care striga întruna. Atunci smulse foaia de plută din mâinile celui care o ţinea şi se îndreptă către piatră. Le făcu semn celor din jur s-o ridice şi o aşeză pe cap, aproape fără sforţare. Uşor încovoiat sub povara, cu umerii aduşi înainte şi gâfâind puţin, privea în pământ, ascultând hohotele de p lâns ale bucătarului. Apoi porni la drum cu paşi mari şi, fără să-şi încetinească mersul.

străbătu distanţa care-l despărţea de mulţimea îngrămădită la capătul străzii, croindu-şi drum cu hotărâre printre primele rânduri, care-i făcură loc să treacă. Intră în piaţă, în larma clopotelor şi a pocnitorilor, printre două şiruri de oameni tăcuţi, care-l priveau cu uimire. Înainta cât acelaşi pas năvalnic, şi mulţimea se despicase în două, deschizând-u-i o cărare până la biserică. Greutatea începea să-i strivească ţeasta şi ceafa dar izbuti să vadă biserica şi, în faţa ei, racla, care părea că-l aşteaptă. Mergea într-acolo şi trecuse de mijlocul pieţei când, dintr-odată, fără să ştie de ce, o coti la stânga, părăsind drumul bisericii şi silindu-i pe nelerini să-i iasă înainte. Auzea în spate un tropăit de paşi. În faţă vedea căscându-se nenumărate guri. Nu înţelegea ce-i strigă, dar i se părea că mai auzise cuvântul portughez pe care îl rosteau fără încetare. Deodată îi ieşi înainte Socrate, care rostogolea nişte ochi înspăimântaţi, vorbind fără şir şi arătându-i biserica rămasă în urmă. „La biserică, la biserică”, ăsta era cuvântul pe care-l striga Socrate şi mulţimea. D’Arrast nu se întoarse însă din drum. Socrate i se feri atunci din cale, cu braţele înălţate comic către cer, în timp ce strigătele mulţimii scădeau’treptat. Când d’Arrast apucă pe cea dintâi stradă ce-i ieşi înainte, pe unde mersese în ajun cu bucătarul, şi despre care ştia că duce la cartierul de pe malul fluviului, din piaţă, rămasă mult în urma lui, nu se mai auzea decât un vuiet nedesluşit.

Piatra începea să-l apese dureros pe ţeastă şi, spre a se mai uşura de greutate, avea nevoie de toată puterea braţelor sale uriaşe. Când ajunse la primele străzi de pe povârnişul lunecos, umerii îi înţepeniseră cu totul. Se opri şi asculta. Era singur. Îşi potrivi bine piatra pe foaia de pluti şi coborî cu paşi prevăzători, dar hotărâţi, spre cartierul colibelor. Când ajunse, gâfâia şi braţele îi tremurau în jurul pietrei. Grăbi pasul, sosi, în sfârşit, în mica piaţă, unde se înălţa coliba bucătarului, alergă către ea, deschise uşa izbind-o cu piciorul şi, cu o smucitură puternică, azvârli piatra în mijlocul încăperii, peste focul care mai pâlpâia. Şi aici, îndreptându-şi trupul, devenit dintr-odată uriaş, trase în piept cu lăcomie izul bine ştiut de sărăcie şi de cenuşă, ascultând cum urcă în el valul unei bucurii fără nume, tainice şi nerăbdătoare.

Când stăpânii colibei sosiră, îl găsiră pe d'Arrast în picioare, cu spatele răzimat de perete, cu ochii închişi. În mijlocul încăperii, pe locul unde fusese focul, se afla jbiatra, pe jumătate îngropată, plină de cenuşă şi de pământ. Rămaseră în prag, fără să înainteze, privindu-l pe d'Arrast în tăcere, ca

480 *Albert Camus* şi cum l-ar fi întrebat ceva. Dar el nu rostea niciun cuvânt Atunci fratele îl duse lângă piatră pe bucătar, care se lăsă să cadă la pământ. Apoi se aşeza şi el, făcând semn celorlalţi.

Lângă el veni bătrânaj apoi fata nopţii, dar nimeni nu-l privea pe d'Arrast. Se ghemuiseră în jurul pietrei, tăcuţi. Numai vuietul fluviului urca până la el, prin aerul apăsător! Din colţul lui întunecos, d'Arrast asculta, fără să vadă pe nimeni, şi zgomotul apelor îl umplea de o fericire năvalnică. Stătea cu ochii închişi, salutând, plin de bucurie, propria-i forţă, salutând, încă o dată, viaţa care începea din nou. Undeva, foarte aproape, izbucni o detunătură. Fratele se îndepărtă puţin de bucătar şi, pe jumătate întors către d'Arrast, fără a-l privi, ai arătă locul gol:

— Aşază-te cu noi.